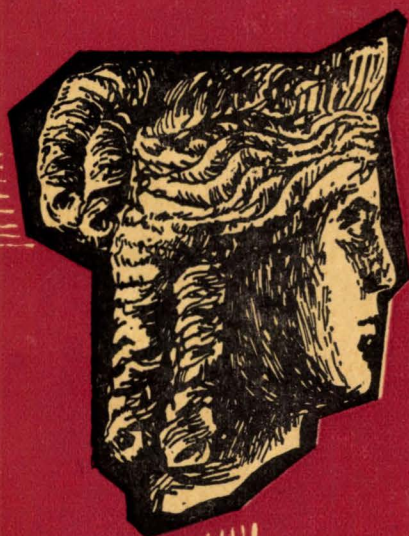

CONSILIUL POPULAR AL JUDEȚULUI MUREȘ
COMITETUL PENTRU CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE SOCIALISTĂ
MUZEUL JUDEȚEAN TÎRGU-MUREȘ

STVDII ȘI
MATERIALE
VOL. III—IV

STUDII ȘI MATERIALE
vol.
III–IV

CONSILIUL POPULAR AL JUDEȚULUI MUREȘ
COMITETUL PENTRU CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE SOCIALISTĂ
MUZEUL JUDEȚEAN TÎRGU-MUREȘ

STUDII ȘI MATERIALE

VOL.

III — IV

TÎRGU-MUREȘ
1972

S U M A R

ȘTIINȚELE NATURII

Dr. BÉLA KIS – ISTVÁN KÓNYA: Oropterele din Cimpla Transilvaniei . . .	15
ZOLTÁN SZOMBATH – VASILE ANTAL: Observații ornitologice de-o lungul Mureșului între Tg.-Mureș și Pecico (jud. Arod)	27
ȘTEFAN KOHL: Observații sincronice ornitologice pe riul Mureș	43
J. BOTOND KISS: Contribuții la cunoașterea ornitofaunei din Valea Tirnavei Mici în apropierea localității Singeorgiu de Pădure	73
ATTILA KELEMEN: Studiul ornitocenologic al cimitirului reformat din Tg.-Mureș	85
ATTILA GOMBOS: Păsări rare din județul Mureș, observate în timpul iernii .	99
ISTVÁN KÓNYA: Malformații constatate la ciocul unor păsări	107

ISTORIE

GEZA FERENCZI: Contribuții la problema lustruitoarelor de os neolitice . . .	147
ADAM DANKANITS: Cele mai vechi documente referitoare la părțile mureșene	159
ANDREI ZRINYI: O cană de cositor și... proveniența ei	167
ALEXANDRU PÁL-ANTAL – AUREL CHERTES: Populația Scaunului Mureș la inceputul secolului al XVIII-lea	179
IOAN POP: Situația populației din Districtul năsăudean înainte de militarizare (1700–1762).	223
ALEXANDRU BAUER: Două monumente de arhitectură religioasă românească din Tirgu-Mureș de la sfârșitul secolului al XVIII-lea	231
ION RANCA: Circulația cărții vechi românești din Țara Românească și Moldo- va pe Valea Mureșului în secolele XVIII–XIX	259
IOAN CHIOREAN – IOSIF MUZSAY: Un document inedit cu privire la acor- darea dreptului de tirg localității Hodoșo	267
VASILE POP: Un document din 1848 găsit la Bondul de Cimpie	279
IOAN CHIOREAN: Memorialistul pașoptist Vasile Moldovan	291
MARIA PLOEȘTEANU: Aspecte din viața și activitatea lui Iacob Bologo . . .	311
ELENA OPRÎȘ: Ecoul procesului tofălenilor în Gazeta Transilvaniei	327
GRIGORE PLOEȘTEANU: Documente referitoare la viața și activitatea memo- randistului Patriciu Barbu	339
CORNELIA GÁL: Grevo muncitorilor constructori tirgumureșeni din anul 1903 .	349
EMIL HORVÁTH: Din conținutul primelor ziare muncitorești tirgumureșene . .	369
MIHAI ROGOȘCA – IOSIF DÉZSI – NICOLAE SZABÓ: Industrializarea Româ- niei în optico socialiștilor noștri de la sfârșitul secolului al XIX-lea și in- ceputul secolului al XX-lea	383
VASILE DOBRESCU: Nicolae Iorga despre mișcarea națională a popoarelor din Monarhia Habsburgică	397
VASILE POP: 1918 – Mișcările revoluționare ale țăranimii din Bondul de Cimpie	409

AUREL JIGA: Desăvîrșirea unificării statului național, năzuința întregului popor român	421
Dr. AUREL GALEA: Aspecte ale luptei ideologice din cadrul P. S. din Transilvania și Banat oglindite în conferințele și congresele partidului (1919–1920)	437
SIMION FUCHS: Participarea muncitorimii din Tg.-Mureș și Valea Mureșului la lupta pentru crearea Partidului Comunist din România (1918–1921) .	453
IOSIF DÉZSI – NICOLAE SZABÓ: Participarea muncitorimii din Tg.-Mureș la greva generală din octombrie 1920	473
FRANCISC GRÜN – MAGDA GRÜN: Momente din mișcarea pentru amnistie în orașul Tîrgu-Mureș și Valea Mureșului (1924–1928)	487
MAGDA GRÜN: Acțiuni de solidaritate a muncitorilor tîrgumureșeni în timpul procesului de la Cluj din anul 1928	511
IOSIF DÉZSI: Contribuția MADOSZ-ului sub conducerea P.C.R. la concentrarea tuturor forțelor democratice, antifasciste în anii 1935–februarie 1938	525
MIHAI ROGOȘCĂ – Dr. AUREL GALEA: Unele aspecte din lupta maselor populare sub conducerea P.C.R. pentru instaurarea organelor democratice de stat în fostul județ Mureș (1944–1945)	541
Dr. VASILE RUS: Partidul Comunist Român, forța conducătoare a societății noastre socialiste	551
Dr. ION ȘONERIU: Aspecte din dinamica demografică a județului Mureș .	573

MUZEOLOGIE

Dr. PAUL DRAGOMĂN: Expoziția permanentă de istorie a Muzeului județean din Tîrgu-Mureș	593
--	-----

*

Lista autorilor .	615
-------------------	-----

TARTALOMJEGYZÉK:

TERMÉSZETRAJZ

Dr. KIS B. – KÓNYA I.: A Mezőség egyenesszárnýúí	22
SZOMBATH Z. – ANTAL L.: Modártoni megfigyelések o Moros folyó mentén Morosvásárhely és Pécsko (Arad megye) között	45
KOHL I.: Egyidejű madár-megfigyelések a Maroson	70
KISS J. B.: Adalékok o Kisküküllő-mente Erdőszentgyörgy környéki madár- világának ismeretéhez	81
KELEMEN A.: A morosvásárhelyi református temető ornitocoenológiai vizsgálota	96
GOMBOS A.: Maros megyében télen megfigyelt ritka madárfajok	103
KÓNYA I.: Rendellenes modáracsörök	117

TORTÉNELEM

FERENCZI G.: Adalékok oz újkőkori csont simító-eszközök kérdéséhez	152
DANKANITS Á.: A Moros mentére vonatkozó legrégibb levéltári odatok	162
ZRINYI E.: Egy ónkanno és annak eredete	173
PÁL-ANTAL S. – A. CHERTES: Morosszék népessége o XVIII. század elején.	217
I. POP: A noszódí kerület népességének helyzete o kotonai szervezés előtti időszakban (1700–1762)	228
A. BAUER: Két marosvásárhelyi XVIII. század végi román műemlék-templom	248
I. RANCA: A havasalföldi és moldvai eredetű régi román könyvek forgalma a Moros völgyében o XVII–XX. század folyamán	264
I. CHIOREAN – MUZSAY J.: Hodos község vásártartási jogának eddig isme- retlen okirata	272
V. POP: Egy Mezőbándon talált 1848-as dokumentum	288
I. CHIOREAN: Vasile Moldovan negyvennyolcas emlékiró	306
M. PLOEŞTEANU: Iacob Bologa életéről és tevékenységéről	320
E. OPRIŞ: A tófalviok perének visszhangja a Gazeta Transilvaniei hasábjain	333
G. PLOEŞTEANU: Patriciu Barbu (1842–1902) életére és tevékenységére vonatkozó adotok	344
GÁL K.: A marosvásárhelyi építőipari munkások 1903. évi sztrájkja	361
HORVATH E.: Az első marosvásárhelyi munkás-újságok tartalmából	379
M. ROGOŞÇA – DEZSI J. – SZABÓ M.: A XIX. század végi és XX. század eleji román szociolisták hazánk iparosításáról	394
V. DOBRESCU: Nicolae Iorga a Habsburg-Monarchia népeinek nemzeti mozgalmáról	394
V. POP: Mezőbándi forradalmi megmozdulások, 1918	415
A. JIGA: Az egységes nemzeti állam létrehozása, a román nép évszáza- dos törekvése	343

Dr. A. GALEA: Az erdélyi és bánáti Sz. P. keretében folyó ideológiai harc mozzanatai a párt konferenciái és kongresszusai tükrében (1919–1920) .	446
FUCHS S.: A marosvásárhelyi és marosvölgyi munkásság részvétele a Román Kommunista Párt létrehozásáért folyó küzdelemben (1918–1921)	466
DEZSI J. – SZABÓ M.: A marosvásárhelyi munkásság részvétele az 1920. októberi általános sztrájkban	484
GRON F. – GRÜN M.: A marosvásárhelyi és marosvölgyi amnesztia-mozgalom eseményeiből (1924–1928)	502
GRON M.: A marosvásárhelyi munkásság szolidaritási akciói az 1928-os Kolozsvári Per idején	519
DEZSI J.: A MADOSZ hozzájárulása, az RKP vezetésével, valamennyi demokratikus és antifasiszta erő egyesítéséhez az 1935–1938. februárja között időszakban	537
M. ROGOȘCA – Dr. A. GALEA: A volt Maros-Torda megye dolgozó néptömegeinek harcából a demokratikus államszervek létrehozásáért az RKP vezetése alatt	547
Dr. V. RUS: A Román Kommunista Párt, szocialista társodalmunk vezető ereje	562
Dr. I. ȘONERIU: Moros megye népesség-mozgásának adataiból	585

MUZEOLÓGIA

Dr. DRAGOMÁN P.: A marosvásárhelyi Megyei Múzeum történeti állandó kiállítása	600
★	
Szerzők névjegyzéke	615

INHALTSVERZEICHNISS:

NATURWISSENSCHAFT

Dr. B. KIS – I. KÓNYA: Beitrag zum Kennenlernen der Orthopterenfauna der transylvanischen Ebene	23
Z. SZOMBATH – V. ANTAL: Ornithologische Bemerkungen entlang der Mureş zwischen Tg.-Mureş und Pecica (Kreis Arad)	36
S. KOHL: Synchronische ornithologische Beobachtungen am Mureş Fluss	71
J. B. KISS: Vogel-fauna des Kleinkockeltales neben Singeorgiul de Pădure	82
A. KELEMEN: Ornithocoenologisches Studium des reformierten Friedhofs aus Tg.-Mureş	97
A. GOMBOŞ: Seltene Vögel aus dem Bezirk Mureş, beobachtet während des Winters	104
I KÓNYA: Verformung der Schnäbel von Vögeln	119

GESCHICHTSWISSENSCHAFT

G. FERENCZI: Beitröge zur Frage der neusteinzeitlichen Glänzwcrkzeuge aus Knochen	153
A. DANKANITS: Die ältesten Dokumente bezüglich der Mureş-gegenden	163
A. ZRINYI: Eine Zinnkanne und ihre Herkunft	174
A. PÁL-ANTAL – A. CHERTES: Die Bevölkerung des Stuhles Mureş am Anfang des XVIII-ten Jahrhunderts	220
I. POP: Der Bevölkerungsstand aus dem Bezirk Năsăud vor der Militarisation	229
A. BAUER: Zwei Denkmäler rumänischer Kirchenboukunst zu Ausgang des XVIII-ten Jahrhunderts in Tg.-Mureş	249
I. RANCA: Die Verbreitung der alten rumänischen Bücher aus der Moldau und Walochei im Mureştol im 17. und 20. Jahrhundert	265
I. CHIOREAN – I. MUZSAY: Ein unveröffentlichtes Dokument hinsichtlich der Gewährung des Rechtes als Marktflecken der Ortschaft Hodoşa	273
V. POP: Ein Dokument aus dem Jahre 1848 das in Bondul de Cimpie entdeckt worden ist	289
I. CHIOREAN: Vasile Moldovan, ein Memoirenschreiber der Revolution von 1848	307
M. PLOEŞTEANU: Aspekte aus dem Leben und Schaffen Iacob Bologa's	322
E. OPRIŞ: Der Widerhaß des Prozesses der Tořăleni-er in der Zeitung „Gazeta Transilvaniei“	334
G. PLOEŞTEANU: Dokumente über das Leben und die Tätigkeit des Memo-randisten Patriciu Barbu (1842–1902)	345
C. GÁL: Der Streik der Bauarbeiter von Tg.-Mureş, im Jahre 1903	363
E. HORVÁTH: Aus dem Inhalt der ersten Arbeiterzeitungen von Tg.-Mureş	380
M. ROGOŞCA – I. DÉZSI – N. SZABÓ: Die Industrialisierung Rumäniens – gesehen von unseren Sozialisten – am Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts	395

V. DOBRESCU: Nicolae Iorga über die nationale Bewegung der Völker der habsburgischen Monarchie	407
V. POP: Die revolutionären Bewegungen von Bandul de Cimpie, 1918	417
A. JIGA: Die Vollendung des nationalen Staates, des Wunsches des ganzen rumänischen Volkes	435
Dr. A. GALEA: Aspekte des ideologischen Kampfes im Rahmen der Sozialistischen Partei aus Transylvanien und Banat widerspiegelt in den Konferenzen und Parteikongresse (1919–1920)	448
S. FUCHS: Die Teilnahme der Arbeiterschaft von Tg.-Mureş und aus dem Mureştal am Kampf um die Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei (1918–1921)	468
I. DÉZSI – N. SZABÓ: Teilnahme der Arbeiterschaft von Tg.-Mureş am Generalstreik im Oktober 1920	485
F. GRÜN – M. GRÜN: Momente aus der Amnestiebewegung in der Stadt Tg.-Mureş und dem Mureştal (1924–1928)	503
M. GRÜN: Solidarische Tätigkeiten der Arbeiter aus Tg.-Mureş, während des Prozesses von Cluj im Jahre 1928	520
I. DÉZSI: Beitrag der MADOSz, unter der Leitung der R.K.P., beim konzentrieren aller demokratischen und antifaschistischen Kräften in den Jahren 1935–Februar 1938	538
M. ROGOŞCĂ – Dr. A. GALEA: Einige Aspekte aus dem Kampf der Volksmassen unter der Leitung der R.K.P. für die Entwicklung der demokratischen Staatsorgane im Kreis Mureş (1944–1945)	548
Dr. V. RUS: Die Rumänische Kommunistische Partei, führende Macht unserer sozialistischen Gesellschaft	565
Dr. I. ŞONERIU: Aspekte aus der demographischen Dynamik im Kreis Mureş .	587

MUSEOLOGIE

Dr. P. DRAGOMAN: Die Dauerausstellung für Geschichte des Kreismuseums von Tg.-Mureş	601
---	-----

*

Verzeichniss der Verfasser	615
----------------------------	-----

СОДЕРЖАНИЕ :

ПРИРОДОВЕДЕНИЕ

Др. Б. КИШ, И. КОНИЯ : К изучению фауны прямокрылых (Orthoptera) на равнине Трансильвании	23
В. АНТАЛ, З. СОМБАТ : Орнитологические наблюдения вдоль реки Муреш, от города Тыргу-Муреш до села Печика (уезд Арад)	36
И. КОЛ : Орнитологические синхронные наблюдения на реке Муреш	71
БОТОНД И. КИШ : Орнитофауна в долине реки Тырнава-Микэ, возле села Сынджорджул-де-Пэдуре	82
А. КЕЛЕМЕН : Орнитоценологические исследования на территории реформатского кладбища в городе Тыргу-Муреш.	97
А. ГОМБОШ : Редкие птицы на территории уезда Муреш, в зимнее время года	104
И. КОНИЯ : Патология клюва у птиц	119

ИСТОРИЯ

Г. ФЕРЕНЦИ : К вопросу неолитических костяных лошил	153
А. ДАНКАНИЧ : Старейшие архивные данные, относящиеся к истории долины реки Муреш	163
А. ЗРИНИ : О происхождении одного оловянного кувшина	174
А. ПАЛ-АНТАЛ, А. КЕРТЕС : Население комитата Муреш в начале XVIII-ого века.	220
И. ПОП : Положение населения в дистрикте Нэсэуд до милитаризации (1700—1762 гг.)	229
А. БАУЕР : Два памятника румынской культовой архитектуры конца XVIII-ого века в городе Тыргу-Муреш	249
И. РАНКА : Проникание старых румынских книг из Румынских княжеств в долину реки Муреш в XVIII—XIX вв.	265
И. КИОРЕАН : Неопубликованный документ, относящийся к предоставлению права на торг селу Ходоша	273
В. ПОП : Документ от 1848-ого года, найденный в селе Банд	289
И. КИОРЕАН : Василе Молдован — деятель и мемуарист революции 1848—49 гг.	307
М. ПЛОЕШТЕАНУ : О жизни и деятельности Якоба Бологи	322
Е. ОПРИШ : Отлик Газеты Трансильвании на судебный процесс тофэленцев	334

Г. ПЛОЕШТЕАНУ: Документы в связи с жизнью и деятельностью Патрициу Барбу (1842—1902)	345
К. ГАЛ: Забастовка строительных рабочих в городе Тыргу-Муреш, в 1903 г.	363
Э. ХОРВАТ: О содержании первых рабочих газет издававшихся в городе Тыргу-Муреш	380
И. ДЭЖИ, М. РОГОШКА, Н. САБО: Воззрения румынских социалистов в конце XIX-ого и начале XX-ого века на индустриализацию страны.	395
В. ДОБРЕСКУ: Николае Йорга о национальном движении народов Габсбургской монархии	407
В. ПОП: Революционное движение в селе Банд уезда Муреш (1917—1923 гг.)	417
А. ЖИГА: Завершение единства национального государства — чаяние всего румынского народа	435
Др. А. ГАЛЕА: Идеологическая борьба внутри Социалистической партии Трансильвании и Баната, в аспекте её конференций и съездов	448
Ш. ФУКС: Участие рабочих масс города Тыргу-Муреш и долины реки Муреш в борьбе за создание Румынской коммунистической партии (1918—1921)	468
И. ДЭЖИ, Н. САБО: Участие рабочих масс города Тыргу-Муреш в всеобщей забастовке в октябре 1920 г.	485
М. ГРЮН, Ф. ГРЮН: Аспекты движения за амнистию в городе Тыргу-Муреш и долине реки Муреш (1924—1929 гг.)	503
М. ГРЮН: Выступления солидарности рабочих масс города Тыргу-Муреш во время судебного процесса в гор. Клуж, в 1928 г.	520
И. ДЭЖИ: Вклад МАДОС-а (Союз Венгерских Трудящихся в Румынии) в дело сплочения всех демократических, антифашистских сил, под руководством Р.К.П., в период 1935 г. февраль 1938 г.	538
М. РОГОШКА, Др. А. ГАЛЕА: Аспекты борьбы трудящихся народных масс уезда Муреш, под руководством РКП, за учреждение демократических государственных органов (1944—1945)	548
Др. В. РУС: Румынская коммунистическая партия — руководящая сила в социалистическом обществе страны	565
Др. И. ШОНЕРИУ: Демографическая динамика уезда Муреш	587

МУЗЕЕВЕДЕНИЕ

Др. П. ДРАГОМАН: Постоянная выставка по истории, при уездном музее в городе Тыргу-Муреш	601
---	-----

ȘTIINȚELE NATURII

Dr. BÉLA KIS și ISTVÁN KÓNYA

Cîmpia Transilvaniei este o regiune interesantă din punct de vedere zoogeografic. Este situată în mijlocul Transilvaniei, între Someș și Mureș, spre vest atinge Gherla, Clujul și Turda, iar spre est se apropie de Tirgu Mureș, Reghin. Partea nordică a Cîmpiei Transilvaniei înspre Someșul Mare devine mai intens fragmentată și mai înaltă, făcînd trecerea spre Podișul Secașelor.

Cîmpia Transilvaniei are un aspect deluros, fiind modelată sub formă de interfluvii rotunjite, fără orientare precisă. Altitudinea dealurilor sale nu depășește de obicei 500 m, văile nu sînt prea adînci. Povirnișurile relativ domoale sînt supuse degradărilor prin alunecări în masă și eroziuni torrențiale.

Clima este caracterizată prin ierni destul de aspre (în ianuarie temperatura medie este sub -4 grade), vara clima este relativ caldă și uscată (în iulie temperatura medie atinge aproape 20 de grade). Precipitația anuală este între 550 și 650 mm.

Dealurile Cîmpiei Transilvaniei în trecut au fost acoperite cu păduri de gorun. Pădurile astăzi apar numai în pilcuri mici, vegetația are un aspect de silvostepă. Se întîlnesc pajiști de tip stepic predominante de păiuș (*Festuca sulcata*) și cu participarea coliliilor (*Stipa stenophylla*, *S. joannis*) precum și unele ierburi mezo-xerofile și mezofile. Pe coastele înșorite, se formează pe alocuri asociații de *Stipa lessingiana* și *S. capillata* la care participă și multe alte plante de stepă. Aceste fragmente de vegetație stepică se întind pe suprafețe relativ restrînse. Vegetația naturală, pădurile și pajiștile sînt înlocuite în mare parte cu livezi și culturi agricole.

Atenția entomologilor încă din secolul trecut s-a îndreptat asupra faunei Cîmpiei Transilvaniei. Ortopterele au fost colectate și studiate de O. Herman pentru prima oară (1871), el a citat numeroase specii din Zau de Cîmpie, Urca, Bărboși și Turda. Cîteva date sînt semnalate și de Gy. Pungur (1900), A. Müller (1922–1924) amintește multe specii din jurul orașului Reghin. Autorii prezentei lucrări au colectat un material bogat din Cîmpia Transilvaniei începînd din anul 1954. Materialul provine din împrejurimea localităților Gherla, Sic, Țaga, Geaca, Cojocna, Cămărașu, Zau de Cîmpie, Turda, Tirgu Mureș. Orașele Gherla, Turda, Tirgu Mureș, Reghin sînt situate la periferia Cîmpiei Transilvaniei în zonele de trecere spre alte regiuni geografice, ele au totuși o faună compusă din elemente identice cu cea din Cîmpia Transilvaniei propriu zise, în acest fel, datele din aceste orașe sînt cuprinse și ele în lucrare.

Lucrarea de față reprezintă o sinteză a faunei de Ortoptere din Cimpia Transilvaniei. Pe baza datelor bibliografice și a cercetărilor noastre au fost identificate 69 de specii. Făcând comparație cu alte regiuni din România acest număr este destul de mare și ne arată că fauna din Cimpia Transilvaniei este bogată și bine cunoscută. În continuare, prezentăm lista speciilor cu datele faunistice, câteva observații ecologice și o analiză zoogeografică.

TETTIGONIOIDEA

1. **Phaneroptera falcata** (Poda) Gherla, Geaca, Zau de Cimpie, Turda, Săbed, Reghin. Specie eurosiberiană, arboricolă, destul de răspândită în pădurile de gorun.

2. **Leptophyes albovittata** (Koll). Gherla, Geaca, Zau de Cimpie, Turda, Săbed, Tirgu Mureș. Specie de origine centrolasiatică caracteristică pentru pajiștile xerofile și xero-mezofile.

3. **Isophya modestior stysi** Cejh. Gherla, Geaca. Subspecia aceasta a fost descrisă recent din Cehoslovocia, trăiește numai în interiorul lanțului Carpat, preferă pajiștile montane. În Cimpia Transilvaniei este rară.

4. **Isophya modesta** (Friv). Geaca, Zau de Cimpie. Specie balcanică graminicolă.

5. **Poecilimon fussi** Br. Gherla, Geaca, Zau de Cimpie, Bărboși, Reghin. Element balcanic, caracteristic pentru pajiștile xero-mezofile.

6. **Poecilimon schmidtii** (Fieb.) Gherla, Geaca, Zau de Cimpie, Tirgu Mureș. Trăiește în sud-estul Europei, este un ortopter arboricol și arbusticol răspândit la marginea pădurilor.

7. **Polysarcus denticaudus** (Charp.) A fost citată de la Zau de Cimpie de O. Herman. Este o specie europeană, preferă pajiștile montane, dar rar și localizat apare și în regiuni mai joase.

8. **Conocephalus fuscus** (Fabr.) Sic, Geaca, Țaga, Cojocna, Turda, Tirgu Mureș, Reghin. Element holo-paleartic, caracteristic pentru pajiștile higrofile.

9. **Conocephalus dorsalis** (Latr.) Sic, Geaca, Țaga, Zau de Cimpie, Tirgu Mureș, Reghin. Are un areal eurosiberian, de obicei, se găsește împreună cu specia precedentă.

10. **Homorocoryphus nitidulus** (Scop.) Gherla, Geaca, Zau de Cimpie. Este răspândit în Africa și în sudul Europei, se găsește în biotopuri ierboase higrofile.

11. **Meconema thalassina** (De. G.) Gherla, Geaca, Cămărașu, Tirgu Mureș, Reghin. Specie europeană, arboricolă, comună în pădurile de foioase.

12. **Tettigonia viridissima** L. Gherla, Țaga, Zau de Cimpie, Turda, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Element holo-paleartic, în stadiu larvar, se găsește de obicei în pajiștile higrofile, higro-mezofile, adulții sînt arboricole.

13. **Tettigonia caudata** (Chorp.) Gherla, Sic, Geaca, Zau de Cimpie, Reghin. Specie centralasiatico-pontică, apare în biotopuri identice cu specia precedentă, dar este mult mai rară.

14. **Gampsocleis glabra** (Herbst) Sic, Țaga, Geaca, Miheșu de Cîmpie, Zau de Cîmpie. Aparține celor mai caracteristice specii a pajiștilor de tip stepic, are un areal centralasiatico-pontic.

15. **Decticus verrucivorus** (L.) Gherla, Geaca, Zau de Cîmpie, Săbed, Reghin. Element eurosiberian, trăiește în pajiștile mezofile.

16. **Platycleis (Platycleis) grisea** (Fabr.) Gherla, Țaga, Geaca, Cămărașu, Mociu, Cojocna, Zau de Cîmpie, Bărboși, Urca, Turda, Tirgu-Mureș, Reghin. Specie europeană, preferă biotopurile xerofile, în special povirnișurile degradate.

17. **Platycleis (Montana) montana** (Koll.) Geaca, Zau de Cîmpie. Are o răspindire central-europeană, apare în pajiștile xerofile; este foarte rară în România.

18. **Metrioptera (Bicolorana) bicolor** (Phil.) Gherla, Țaga, Geaca, Zau de Cîmpie, Turda, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Specie euro-siberiană comună în pajiștile mezofile.

19. **Metrioptera (Bicolorana) roeseli** (Hag.) Gherla, Sic, Geaca, Zau de Cîmpie, Turda, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Element holarctic caracteristic pentru pajiștile higrofile.

20. **Pholidoptera frivaldskyi** (Herm.) Geaca, Reghin. Specie sud-est-europeană, cel mai des se găsește în fînate higro-mezofile.

21. **Pholidoptera litoralis** (Fieb.) Gherla, Zau de Cîmpie, Bărboși, Reghin. Element sud-est-european, de obicei, se găsește în biotopuri ierboase la marginea pădurilor.

22. **Pholidoptera transsylvanica** (Fisch.) Gherla. Specie montană endemică pentru munții Carpați. Este interesantă prezența sa la Gherla, la o altitudine atât de mică (cca 300 m) și la distanță atât de mare de masivele muntoase.

23. **Pholidoptera fallax** (Fisch.) Geaca, Zau de Cîmpie, Turda, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Specie centralasiatico-europeană, este destul de comună în biotopuri ierboase mezofile.

24. **Pholidoptera griseoptera** (De G.) Gherla, Geaca, Cămărașu, Turda, Reghin. Element european, preferă regiunile împădurite.

25. **Pachytrachis gracilis** (Br.) Gherla, Geaca, Zau de Cîmpie, Reghin. Specie sud-est-europeană, arbusticolă, se găsește la marginea pădurilor.

26. **Ephippiger ephippiger** (Fieb.) Gherla, Geaca, Zau de Cîmpie, Turda, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Specie europeană, trăiește pe tufe și copaci.

GRYLLOIDEA

27. **Oecanthus pellucens** (Scop.) Gherla, Geaca, Mociu, Zau de Cîmpie, Luduș, Turda, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Element centralasiatico-mediteranean, comun în biotopuri termofile și xerofile.

28. **Gryllus campestris** (L.) Gherla, Geaca, Cămărașu, Zau de Cîmpie, Săbed, Tirgu Mureș. Este comună, are un areal holo-paleartic.

29. **Gryllus (Melanogryllus) desertus** (Pall.) Gherla, Țaga, Zau de Cimpie, Cojocna, Turda, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Specie centralasiatico-europeană, trăiește în biotopuri ierboase, deseori apare și în culturi.

30. **Gryllus (Acheta) domesticus** (L.) Zau de Cimpie, Reghin. Specie sinantropă, larg răspândită în regiunea paleartică.

31. **Gryllus (Tartarogryllus) burdigalensis** (Latr.) Zau de Cimpie, Turda. Element centralasiatico-mediteranean, apare rar și localizat în Transilvania.

32. **Gryllus (Modicogryllus) frontalis** (Fieb.) Geaca, Zau de Cimpie, Cojocna, Tirgu Mureș. Are un areal centralasiatico-pontic, preferă biotopurile termofile și xerofile, atacă și culturile agricole.

33. **Pteronemobius heydeni** (Fisch.) Zau de Cimpie, Luduș. Element mediteranean, trăiește la marginea apelor în biotopuri higrofile.

34. **Gryllotalpa gryllotalpa** (L.) Gherla, Geaca, Reghin. Este larg răspândită în regiunea paleartică, apare deseori în culturi.

TETRIGOIDEA

35. **Tetrix (Tetrix) subulata** (L.) Țaga, Zau de Cimpie, Tirgu Mureș, Reghin. Specie holarctică comună în biotopuri higrofile.

36. **Tetrix (Tetrix) bolivari** (Saulc.) Cojocna, Tirgu Mureș, Reghin. Este de origine centralasiatică, se găsește împreună cu specia precedentă, dar este mult mai rară.

37. **Tetrix (Tetratetrix) tenuicornis** (Sahl.) Cămărașu, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Specie paleartică, comună.

38. **Tetrix (Tetratetrix) undulata** (Sow.) Tirgu Mureș. Specie europeană foarte rară în țara noastră.

39. **Tetrix (Tetratetrix) bipunctata** (L.) Gherla, Tirgu-Mureș. Element eurosiberian, la noi este larg răspândită în regiuni muntoase, rară în Cîmpia Transilvaniei.

40. **Pseudopodisma fieberi** (Scud.) Gherla, Geaca, Zau de Cimpie, Bărboși, Reghin. Element sud-est-european, este caracteristic pentru pajiștile mezofile montane, în regiuni deluroase apare mai rar.

41. **Odontopodisma rubripes** (Rme.) Gherla, Bărboși, Reghin. Trăiește numai în regiunea Carpaților, este arborecolă și arbusticolă.

42. **Calliptamus italicus** (L.) Gherla, Geaca, Cămărașu, Zau de Cimpie, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Specie holo-paleartică geofilă și termofilă, atacă deseori culturile agricole.

43. **Oedaleus decorus** (Germ.) Gherla. Element centralasiatico-mediteranean, în Transilvania este foarte rară, a fost găsită pe o pantă însoțită acoperită cu stipetum.

44. **Psophus stridulus** (L.) Zau de Cimpie. Specie euro-siberiană caracteristică pentru pajiștile montane, coboară foarte rar în regiuni deluroase.

45. **Celes variabilis** (Pall.) Geaca, Zau de Cimpie, Tirgu Mureș. Are un areal centralasiatico-european, este geofilă și xerofilă.

46. **Oedipoda coerulescens** (L.) Gherla, Țaga, Geaca, Zau de Cimpie, Turda, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Specie holo-paleartică, geofilă, foarte comună.

47. **Aiolopus thalassinus** (Fabr.) Geaca, Țaga, Zau de Cimpie, Tirgu Mureș, Reghin. Specie holo-paleartică, comună în pășunile higrofile și higro-mezofile.

48. **Mecostethus grossus** (L.) Țaga, Geaca, Zau de Cimpie, Săbed, Tirgu Mureș. Element euro-siberian, trăiește în pajiștile higrofile.

49. **Chrysocraon dispar** (Germ.) Geaca, Reghin. Specie euro-siberiană, în România apare rar și localizat, preferă pajiștile higrofile.

50. **Stenobothrus (Crotalacris) rubicundus** (Germ.) Zau de Cimpie, Săbed, Reghin. Specie sud-est-europeană, rară în Cimpia Transilvaniei.

51. **Stenobothrus (Stenobothrus) lineatus** (Panz.) Gherla, Geaca, Zau de Cimpie, Tirgu Mureș, Reghin. Element euro-siberian foarte comun, mai ales în pajiștile mezofile.

52. **Stenobothrus (Stenobothrus) nigromaculatus** (H. Sch.) Gherla, Țaga, Geaca, Zau de Cimpie, Tirgu Mureș, Reghin. Specie centralasiatico-europeană, destul de răspândită în pajiștile xero-mezofile.

53. **Stenobothrus (Stenobothrus) fischeri** (Ev.) Săbed. Este o specie central asiatico-europeană foarte rară în țara noastră. Pină în prezent a fost cunoscută numai în sud-estul țării în Muntenia (Comana) și Dobrogea (Măcin, Oltina, Hagieni). Prezența sa la Săbed este deosebit de interesantă din punct de vedere zoogeografic.

54. **Stenobothrus (Stenobothrus) stigmaticus** (Ramb.) Gherla, Geaca, Zau de Cimpie, Tirgu Mureș, Reghin. Element paleartic, comun, trăiește mai ales în pășuni mezofile.

55. **Stenobothrus (Stenobothrus) crassipes** (Charp.) Gherla, Sic, Geaca, Țaga, Zau de Cimpie, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Element sud-est-european, în regiunile deluroase din Transilvania este foarte comun, preferă pajiștile mezofile.

56. **Omocestus ventralis** (Zett.) Gherla, Geaca, Zau de Cimpie, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Specie holo-paleartică comună.

57. **Omocestus haemorrhoidalis** (Charp.) Reghin, Tirgu Mureș. Element paleartic, la noi trăiește în pajiștile montane, rar apare în regiuni deluroase.

58. **Gomphocerippus rufus** (L.) Geaca, Cămărașu, Tirgu Mureș, Reghin. Specie euro-siberiană, comună în pădurile de foioase.

59. **Chorthippus (Glyptobothrus) brunneus** (Thunb.) Sic, Gherla, Geaca, Cămărașu, Zau de Cimpie, Turda, Săbed, Tirgu Mureș. Specie holo-paleartică foarte comună.

60. **Chorthippus (Glyptobothrus) mollis** (Charp.) Geaca, Gherla, Săbed, Tirgu Mureș. Element paleartic, la noi apare rar și localizat.

61. **Chorthippus (Glyptobothrus) biguttulus** (L.) Țaga, Turda, Săbed, Tirgu Mureș, Reghin. Specie holo-paleartică foarte comună.

62. **Chorthippus (Chorthippus) albomarginatus** (De G.) Gherla, Sic. Țaga, Geaca, Zau de Cîmpie, Tirgu Mureș, Reghin. Specie holo-paleartică caracteristică pentru pajiștile higrofile.

63. **Chorthippus (Chorthippus) dichrous** (Ev.) Cojocna, Săbed, Tirgu Mureș. Element central asiatico-pontic, în Transilvania apare foarte localizat.

64. **Chorthippus (Chorthippus) dorsatus** (Zett.) Gherla, Țaga, Geaca, Zau de Cîmpie, Tirgu Mureș, Reghin. Specie euro-siberiană, comună în pajiștile higrofile și higro-mezofile.

65. **Chorthippus (Chorthippus) montanus** (Charp.) Țaga, Tirgu Mureș, Reghin. Element euro-siberian, la noi apare localizat în pajiștile higrofile.

66. **Chorthippus (Chorthippus) parallelus** (Zett.) Geaca, Gherla, Zau de Cîmpie, Săbed, Tirgu Mureș. Specie paleartică foarte comună.

67. **Euchorthippus pulvinatus** (F. W.) Gherla, Țaga, Geaca, Zau de Cîmpie, Reghin. Specie de origine central-asiatică foarte caracteristică pentru pajiștile de tip stepic.

68. **Euchorthippus declivus** (Bris.) Gherla, Țaga, Geaca, Zau de Cîmpie, Tirgu Mureș. Specie europeană larg răspândită în Transilvania.

69. **Pararcyptera microptera** (F. W.) Gherla, Geaca, Zau de Cîmpie, Turda, Tirgu Mureș. Specie central asiatico-europeană caracteristică pentru biotopurile de tip stepic.

În concluzie, făcînd o analiză ecologică și zoogeografică asupra faunei de ortoptere din Cîmpia Transilvaniei putem constata că fauna este compusă din elemente zoogeografice destul de variate: 2 specii holarctice, 1 specie africană-europeană, 17 specii paleartice, 12 euro-siberiene, 16 central asiatico-europene, 15 europene, 1 specie mediteraneană, 3 specii balcanice și 2 specii carpatice. Elementele de bază ale faunei sînt formate din specii comune cu o răspîndire largă în regiunea paleartică sau în Europa. Totuși, fauna Cîmpiei Transilvaniei prezintă și o serie de caracteristici prin care se deosebește de toate celelalte regiuni ale țării. În continuare, prezentăm cîteva dintre caracteristicile cele mai evidente și interesante faunei de ortoptere din Cîmpia Transilvaniei.

Caracterul de silvostepă a Cîmpiei Transilvaniei se reflectă foarte evident prin numărul mare al speciilor de origine central-asiatică, în majoritate, acestea trăiesc numai în biotopuri de tip stepic (de ex. **Gampsocleis glabra**, **Gryllus burdigalensis**, **Chorthippus dichrous**, **Oedaleus decorus**, **Celex variabilis**, **Stenobothrus fischeri**, **Euchorthippus pulvinatus**, **Pararcyptera microptera**). Aceste biotopuri se găsesc pe pantele sudice ale dealurilor, astăzi însă devin tot mai rare, fiind înlocuite cu livezi și culturi sau fiind degradate din cauza pășunatului.

În Cîmpia Transilvaniei se găsesc numeroase lacuri și piraie lent curgătoare, care sînt mărginite de pajiști higrofile, populate de ortoptere higrofile tipice cum sînt **Conocephalus fuscus**, **C. dorsalis**, **Homorocoryphus nitidulus**, **Metrioptera roeseli**, **Tetrix subulata**, **Mecostethus grossus**, **Chrysocraon dispar**, **Chorthippus albomarginatus**, **Ch. dorsatus**, **Ch. montanus**. Speciile înșirate în mare parte sînt elemente euro-siberiene.

Pare interesantă prezența unor specii montane în Cimpia Transilvaniei (de ex. **Polysarcus denticaudus**, **Pholidoptera transsylvanica**, **Tetrix bipunctata**, **Pseudopodisma fieberi**, **Psophus stridulus**, **Omocestus haemorrhoidalis**). Aceste specii apar foarte rar în regiuni deluroase și, în special, în păduri întinse, în văile umbrite, umede. Socotim că speciile citate mai sus reprezintă elementele faunei inițiale din Cimpia Transilvaniei când regiunea aceasta a fost acoperită în mare parte cu păduri. Astăzi aceste specii apar foarte rar și localizat, unde s-au menținut pâlcuri de păduri mai compacte.

În sfârșit, amintim că din cele 19 specii mediteraneene cunoscute din România una singură a fost găsită în Cimpia Transilvaniei, iar din cele 19 specii balcanice numai două. Acest lucru poate fi explicat prin bariera Carpaților care împiedică pătrunderea ortopterelor mediteraneene specifice cimpiilor și dealurilor, iar speciile balcanice montane care au pătruns în Munții Carpați au ocolit această regiune deluroasă joasă.

Bibliografie

- HERMAN, O. 1871: **Erdély bör és egyenesröpüi**. Erdélyi Múz. Egyl. Évk., 5: 105 — 111.
- KIS, B., 1970: **Raionarea zoogeografică a României pe baza faunei de Ortoptere**. — Studia Univ. Babeș—Bolyai, 1: 113—125.
- KIS, B.—KÓNYA, ȘT. 1970: **Contribuții la cunoașterea Ortopterelor din împrejurimile orașului Tirgu Mureș**. Studii și materiale II. Muzeul județean Tirgu-Mureș.
- KNECHTEL, W. K.—POPOVICI—BIZNOȘEANU, A. 1959: **Fauna R.P.R. Orthoptera**.
- MÖLLER, A., 1922—1924: **Über die Herkunft und Verbreitung der Orthopteren Siebenbürgens**. Verh. Mitt. Sieb. Ver. Naturw. Hermannstadt, 72—74; 194—244.
- PUNGUR, GY., 1900: **Orthoptera**, in „Fauna Regni Hungariae” III. Arthr.: 1—16.

A MEZŐSÉG EGYENESSZÁRNYŰI

A szerzők elemzik a Mezőség Ortoptera-faunáját. Irodalmi adatok és saját kutatásaik alapján 69 fajt sorolnak fel. A fauna változatos állatföldrajzi tényezőkből tevődik össze. Számos palearktikus és európai faj közönségesnek nevezhető. Legérdekesebbek a közép-euráziai elemek, melyeket 16-, a sztyeppei biotópokra jellemző faj képvisel. A tavak és patakok melletti nedvességkedvelő pászitokon tipikus nedvességkedvelő Ortoptera-fajok élnek, javarészüket euro-szibériai elem. Mindamellett, hogy a Mezőség lényegében alacsony dombvidék, megtalálhatók egyes hegyi egyenesszárnyú fajok is. Igen gyengén képviselt a mediterrán- (1 faj) és balkáni elem (2 faj).

BEITRAG ZUM KENNENLERNEN DER ORTHOPTERENFAUNA DER TRANSYLVANISCHEN EBENE

Die Verfasser überreichen eine Synthese über die Fauna der Orthopteren aus der transylvanischen Ebene. Auf Grund der Bücherkunde und durch eigenes Forschen sind 69 Arten aufgezählt. Die Fauna ist zusammengesetzt aus verändernden zoographischen Elementen. Sehr zahlreich und gewöhnlich sind die palearktischen und europäischen Arten. Die interessantesten sind zentral-asiatisch-europäische Elemente welche durch 16 Arten dargestellt sind, charakteristisch für Biotopen steppischen Typs.

Auf hygrophilen Rasenplätzen vom Rande der Seen und Gräben leben typische hygrophile Orthopteren, welche zum grossen Teil euro-sibirische Elemente sind.

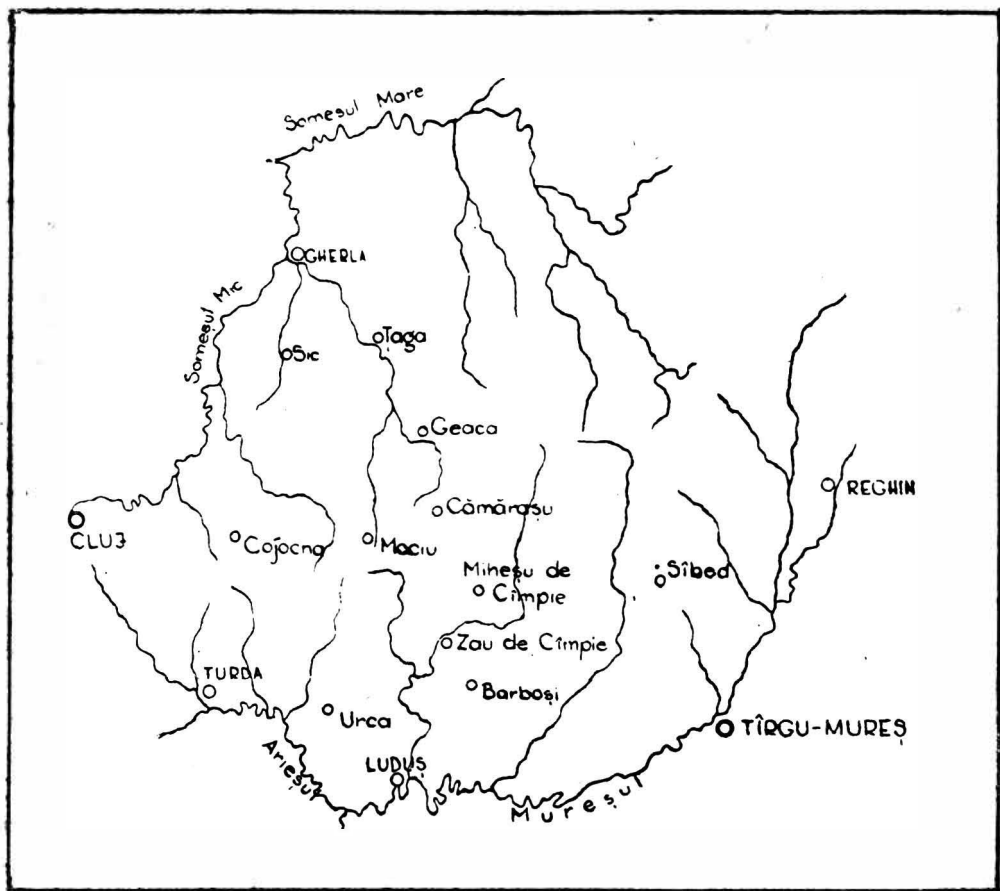
Obwohl das transylvanische Hochland eine niedrige Berggegend ist, kommen hier zum Vorschein einige Gebirgsorthopteren. Sehr schwach vertreten sind Mittelelemente (1 Art) und balkanische Elemente (2 Arten).

К ИЗУЧЕНИЮ ФАУНЫ ПРЯМОКРЫЛЫХ (Orthoptera) НА РАВНИНЕ ТРАНСИЛЬВАНИИ

Р Е З Ю М Е

Др. Б. КИШ, И. КОНИЯ

В настоящей работе, авторы приводят синтез исследований фауны прямокрылых на равнине Трансильвании. На основе библиографических данных и своих собственных исследований приведены 69 видов. Фауна прямокрылых состоит из различных зоогеографических элементов. Весьма многочисленными и обыденными являются палеоарктические и европейские виды. Самые интересные, это центрально-азиатско-европейские элементы, представленные 16-ю видами, характерными для биотопов степного типа. На гигрофильных лугах прибрежной полосы озёр и ручьёв обитают типичные гигрофильные прямокрылые, среди которых преобладают евро-сибирские элементы. Несмотря на то что равнина Трансильвании является лишь низменной холмистой территорией, на ней встречаются и некоторые горные прямокрылые. Очень мало представлены средиземные (1 вид) и балканские (2 вида) элементы.

Planșa I. Zona cercetată
I. tábla. Az átkutatott terület
Tafel I. Untersuchte Zone

Табл. I. Исследованная территория

OBSERVAȚII ORNITOLOGICE DE-A LUNGUL MUREȘULUI, ÎNTRU TG. MUREȘ ȘI PECICA (JUD. ARAD)

ZOLTÁN SZOMBATH și VASILE ANTAL

În ziua de 13 mai 1970 a pornit pe valea Mureșului un val de inundație, extrem de puternic, pe care-l putem considera cea mai mare inundație a secolului pentru țara noastră, atât din punct de vedere al debitului cit și a distrugerilor. Din cauza cotei ridicate a nivelului au fost inundate și unele teritorii, care pînă în prezent nu erau periclitate. În urma acesteia, probabil, au suferit mari pagube și populațiile de păsări, care cuibăresc în valea Mureșului.

La 15 iulie 1970 am pornit cu o barcă în aval pe Mureș, cu scopul de a ne alcătui o imagine asupra avifaunei Mureșului între Tg. Mureș și Pecica, în perioada respectivă de timp. Din nefericire nu avem cunoștințe de observații asemănătoare, nici de pe teritoriul dat și nici din alte zone din țară, astfel nu avem posibilitatea confruntării observațiilor noastre, în consecință neputînd evalua pagubele provocate de inundații în componența numerică a avifaunei. Considerăm totuși necesară publicarea datelor obținute, constituind o balanță a perioadei de după inundații, putînd servi ca bază de pornire la observări de acest gen, ce se vor efectua în viitor.

Sîntem conștienți de faptul că observațiile erau efectuate nu chiar în perioada cea mai potrivită, deoarece, puii unor specii n-au zburat încă (*Riparia riparia*), în schimb la alte specii am putut observa mari aglomerații (*Sturnus vulgaris*).

Descrierea terenului cercetat

Terenul cercetat cuprinde sectorul mijlociu și o parte din sectorul inferior al Mureșului. În aval de Tîrgu Mureș, valea Mureșului are o direcție vest-sudvest. Traversează Podișul Transilvaniei, constituind astfel o limită fizico-geografică între Cîmpia Transilvaniei la nord și Podișul Tîrnavelor la sud. Cursul apei este caracterizat de șuvoaie puternice, limbi de nisipuri și de pietriș. Încă de aici, Mureșul începe să meandreze mult. Între Aiud și Simeria valea Mureșului are o direcție sud-sudvestică, ca de la Simeria să se îndrepte în direcția vest-nordvest, spre Arad. Înainte de a părăsi hotarele țării, străbate cîmpia cu același nume. În sectorul inferior apele sînt liniștite, se despletesc cuprinzînd între ele ostrovuri întinse.

În prima parte a terenului cercetat malurile Mureșului sînt pustii, în unele locuri existînd numai tufișuri de salcîmi, de soc și de sălcii. De la

Luduș în jos și mai ales în aval de Aiud găsim plantații mari de plop negru (*Populus nigra*), lunci întinse de plop, salcimi etc. Între defileele de la Ilia și Zam trebuie să amintim de existența pădurilor mixte, mult apropiate de Mureș, care influențează într-o oarecare măsură componența avifaunistică a văii. Păduri întinse de *Quercus cerris*, *Fagus sylvatica*, de *Populus alba* – *nigra* – și *canadensis* însoțesc riul în cîmpia Aradului, chiar și dincolo de Pecica, punctul final al drumului nostru.

Porțiunea cercetată are o lungime de 490 km, cu o scădere de 46 cm/km.

Metoda de lucru

Am folosit o barcă de mărime mijlocie, cu visle de canoe și o barcă pneumatică, pentru bagaje. Dintre cele trei persoane din barcă, două au vizitat permanent, iar una stătea în prova bărcii, înregistrînd observațiile, pentru care am folosit un binoclu de 10×50 .

Unele specii erau determinate după voce, de ex. *Phylloscopus collybita*, iar dacă aceasta nu era posibil, atunci am indicat numai genul (de ex. *Phylloscopus* sp.).

Pentru a putea reda în mod cît mai demonstrativ rezultatele observațiilor noastre, privind distribuirea cantitativă și calitativă a păsărilor, zona examinată a Mureșului a fost împărțită în zece porțiuni egale: de aprox. 50 km fiecare. Lungimea acestor porțiuni în general corespunde drumului parcurs în decursul unei zile, excepție făcînd doar primele două porțiuni, străbătute fiecare în decurs de două zile, din cauza timpului nefavorabil, manifestat prin vînt puternic și ploaie.

Analiza cercetărilor

Pentru a prezenta cît mai demonstrativ rezultatele cercetărilor, datele totalizate sînt încadrate într-un tabel. După cum rezultă din acest tabel, am observat 70 specii de păsări, totalizînd 15.039 exemplare. Considerăm necesară analiza mai amănunțită a unor specii mai importante, după cum urmează:

Stirc-cenușiu (*Ardea cinerea*). O frecvență mai mare am constatat în părțile împădurite cu plop, biotop favorabil cuibăririi. Lingă Pecica (în colonia mixtă cercetată de Libus A.) am găsit încă pui hrăniți la cuib (27.VII).

Stirc-roșu (*Ardea purpurea*). Cum rezultă din tabel, l-am observat numai pe o singură porțiune, și anume lingă Iernut, unde se găsește o colonie mică, compusă din 4–5 cuiburi, în care am găsit pui. S-a manifestat deci o întîrziere a clocirii cauzată de inundație.

Egretă-mică (*Egretta garzetta*). Cele 5 exemplare observate erau probabil din colonia mixtă de lingă Pecica. În colonie am întîlnit atît pui zburători, cît și pui cu penaj nedezvoltat încă.

Barză-neagră (*Ciconia nigra*). Am observat un adult singuratic zburînd spre Nord, lângă satul Morești (15 VII), iar amonte de Gura Arieșului (la cca, 3 km) 2 exemplare, căutîndu-și hrana în mijlocul rîului, pe marginea unui banc de pietriș (20 VII). În decurs de două ore au venit și au plecat de trei ori alternativ tot în aceeași direcție (dimineața între orele 6–8).

Rață-mare (*Anas platyrhynchos*). Numărul mic, nu numai a raței mori ci și a rațelor în general, se explică cu perioada în care ne-am aflat pe Mureș. Era prea devreme pentru pasaj și nici măcar hoinărirea nu a început, datorită întîrzierii cuibăritului.

Gaie-neagră (*Milvus migrans*). Se observă o prezență inconstantă: prezența speciei indică locuri favorabile pentru cuibărirea ei. Era observată în locuri împădurite. Pe ultima porțiune în care este cel mai bine reprezentată și în care există păduri întinse de plop și de arini, cele 12 exemplare nu constituie ceva neobișnuit.

Șerparul (*Cicaetus gallicus*). Am văzut în zbor un singur exemplar la data de 24 VII în aval de Săvișin.

Vinturel (*Falco tinnunculus*). Deși era prezent numai în 7 porțiuni, putem spune că este o specie răspîndită de-a lungul Mureșului. Absența lui din 3 porțiuni nu exclude posibilitatea ca la una-două sute de metri de riu s-ar fi putut observa.

Fluierarii (*Tringa* sp.) Familie, care trebuia să fie cel mai bine reprezentată atît în ce privește speciile, cit și numărul. Este interesantă lipsa bătăușului (*Philomachus pugnax*) și chiar a fluierarului negru (*Tringa erithropus*). Singura explicație ar fi inundația, ce a determinat dispariția bancurilor de nisip și a locurilor joase mloase, totodată după retragerea apei s-au creat băltoace mai departe de rîu, mai bogate în hrană, deci mai favorabile decît rîul.

Trebuie să ne oprim însă mai mult asupra fluierarului-de-munte (*Tringa hypoleucos*). Este specia cea mai uniform răspîndită de-a lungul Mureșului. Frecvența de 100 % pe porțiuni și numărul lor cu abateri nu prea mari de la o porțiune la alta, pledează pentru această constatare. Nu am putut parcurge mai mult de 3–4 km fără ca să nu observăm cel puțin un exemplar din această specie. În general am întîlnit exemplare singuratice, sau cîte 2–3. Rareori s-a observat în stoluri formate din 5–6 exemplare, o dată un stol format din 9 indivizi. Răspîndirea uniformă și prezența constantă este firească, dacă ne gîndim la faptul că malurile rîurilor constituie habitatul lor obișnuit. Totuși numărul lor total ni se pare cam redus pentru o porțiune atît de mare.

Turturică (*Streptopelia turtur*). Se găsește peste tot și în număr destul de mare, fiind o specie caracteristică și pentru Valea Mureșului.

Guguștiucul (*Streptopelia decaocto*). Fiind o specie sinantropă, am găsit-o în locurile unde am trecut pe lângă așezările omenești.

Lăstun-mare (*Apus apus*). Apariția lui pe porțiunile II și III este în strînsă legătură cu vremea. Ploile precedente răcind aerul, au determinat

migrația lor spre regiuni mai joase, mai puțin friguroase. Porțiunea V. corespunde unui defileu între munți, cea ce explică prezența lui.

Pescărel-albastru (*Alcedo atthis*). Am văzut două perechi și trei exemplare singuratic. Porțiunea a VIII-a corespunde la fel unui defileu printre munți: probabil malurile umbrite sînt preferate de această specie.

Prigoare (*Merops apiaster*). Nu este prea frecvent, deși prezența lui este 100 % pe porțiuni. Unde existau colonii, am observat în număr mai mare.

Rindunică (*Hirundo rustica*). Fiind o specie sinantropă, peste tot pe unde am trecut, am întîlnit-o lingă așezări omenești, hrănindu-se deasupra luciului apei.

Lăstun-de-mal (*Riparia riparia*). Putem considera cea mai caracteristică și cea mai constantă pentru această perioadă. Coloniile formează tema altei lucrări aparte, menționăm deci, doar atît că numărul lor era relativ mic, ele fiind constituite din puține cuiburi, fapt, ce se explică în parte prin inundație.

Graur (*Sturnus vulgaris*). Este absolut dominant ca număr, frecvența însă, adică împărțirea numerică pe porțiuni, este inegală. Numărul lor de peste 8 000 nu ne spune mult, fiindcă în această perioadă ei umblă deja în stoluri mari. De exemplu în porțiunea a III-a am observat un stol format din cca. 3 000 de exemplare.

Grangur (*Oriolus oriolus*). Se poate întîlni peste tot, unde există livezi și păduri. Este uniform răspîndit.

Graficul arată distribuirea cantitativă și calitativă a speciilor, pe porțiuni. Din grafic rezultă că nu există o corelație pozitivă între numărul speciilor și numărul exemplarelor pe porțiuni. Aceasta, însă, ne arată că majoritatea speciilor sînt neuniform răspîndite teritorial și numeric. Totodată numărul mare și inconstant al graurului influențează în mod negativ corelația.

Speciile: *Tringa hypoleucos*, *Streptopelia turtur*, *Hirundo rustica*, *Riparia riparia*, *Mottacilla alba*, *Parus major*, *Sturnus vulgaris*, *Oriolus oriolus*, *Corvus monedula*, *Corvus corone cornix*, care au o frecvență de cel puțin 70 % și participă ca număr cu cel puțin 1 % la numărul total de exemplare, le putem considera, deși arbitrar, dominante și caracteristice pentru porțiunea și intervalul de timp parcurse. Considerentele desigur nu sînt și nici nu pot fi generale, într-o oarecare măsură nici măcar pentru această perioadă, ele rămînînd relative, pot fi confirmate sau infirmate prin cercetări ulterioare.

Se pare totuși verosimilă concluzia, că inundația a avut o influență destul de însemnată asupra dinamicii populațiilor de păsări de-a lungul Mureșului (reamintim numărul relativ mic al limicolelor, lăstunilor-de-mal și a rațelor).

Ar fi binevenite unele cercetări asemănătoare și în viitor, nu numai pe Mureș, ci și pe alte riuri din țară.

Nr. crt.	SPECII	Porțiuni										Total	‰
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X		
1	Ardea cinerea	2	—	—	—	—	—	3	22	19	10	56	0,372
2	Ardea purpurea	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	0,013
3	Egretta garzetta	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	5	0,033
4	Nycticorax nycticorax	1	—	—	—	—	—	—	—	—	17	18	0,119
5	Ixobrychus minutus	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0,006
6	Ciconia ciconia	9	—	2	—	2	3	4	9	—	1	30	0,199
7	Ciconia nigra	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	3	0,019
8	Anas platyrhynchos	—	—	—	—	40	7	10	5	—	6	68	0,452
9	Anas querquedula	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3	0,019
10	Aquila pomarina	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	0,006
11	Buteo buteo	—	—	—	—	—	1	1	3	3	1	9	0,059
12	Accipiter gentilis	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	0,006
13	Accipiter nisus	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	0,006
14	Milvus migrans	6	1	—	—	—	—	2	—	—	12	21	0,139
15	Circus gallicus	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	0,006
16	Falco subbuteo	3	3	4	2	—	—	—	1	1	—	16	0,106
17	Falco tinnunculus	—	—	3	5	3	13	14	15	6	—	59	0,392
18	Perdix perdix	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	0,006
19	Crex crex	—	—	—	1	1	2	—	1	—	—	5	0,033
20	Vanellus vanellus	—	2	17	—	—	—	—	—	—	—	19	0,126

Nr. crt.	SPECII	Portiuni										Total	%
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X		
21	Charadrius dublus	—	1	—	—	—	—	—	4	4	10	19	0,126
22	Tringa totanus	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	6	0,039
23	Tringa nebularla	—	—	—	—	5	17	—	—	—	—	22	0,146
24	Tringa ochropus	5	2	—	—	1	1	—	1	1	—	11	0,073
25	Tringa glareola	2	—	1	3	—	1	—	—	—	—	7	0,046
26	Tringa hypoleucos	28	9	19	27	27	69	33	39	44	22	317	2,107
27	Larus argentatus	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	0,006
28	Sterna hirundo	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	0,006
29	Columba oenas	—	—	—	—	—	46	44	14	6	—	110	0,731
30	Columba palumbus	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	4	0,026
31	Streptopelia turtur	2	11	3	150	53	155	156	152	58	24	764	5,080
32	Streptopelia decaocto	1	2	12	9	1	1	9	1	2	—	38	0,252
33	Cuculus canorus	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	4	0,026
34	Apus apus	—	3	5	—	11	—	—	—	—	—	19	0,126
35	Alcedo atthis	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	7	0,046
36	Merops aplaster	1	3	1	2	46	17	27	4	1	11	113	0,751
37	Upupa epops	34	2	5	8	2	20	3	4	—	—	78	0,518
38	Picus viridis	—	—	—	2	—	—	—	1	—	1	4	0,026
39	Dendrocopos sp.	1	—	—	—	2	1	2	5	—	—	11	0,073
40	Jynx torquilla	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	0,006
41	Galerida cristata	—	—	—	—	2	—	—	—	2	—	4	0,026

Nr. crt.	SPECII	Porțiuni										Total	%
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X		
42	Hirundo rustica	42	37	88	165	244	91	29	30	79	66	873	5,804
43	Delichon urbica	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	0,113
44	Riparia riparia	14	—	11	21	14	455	44	10	21	98	688	4,508
45	Motacilla alba	20	21	11	17	16	55	22	32	6	3	203	1,348
46	Motacilla flava	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	0,013
47	Lanius collurio	2	1	—	—	1	4	—	2	—	2	12	0,079
48	Lanius minor	—	2	—	1	—	3	—	2	—	2	10	0,066
49	Lanius excubitor	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	0,006
50	Sylvia curruca	—	2	—	1	—	1	1	2	—	—	7	0,046
51	Sylvia communis	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	0,006
52	Phylloscopus collybita	—	—	—	—	—	4	3	2	—	—	9	0,059
53	Phylloscopus sp.	—	—	—	—	—	5	2	3	—	1	11	0,073
54	Erithacus rubecula	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	2	0,013
55	Turdus merula	—	—	—	—	—	2	8	11	2	—	23	0,152
56	Aegithalos caudatus	—	—	—	—	—	—	—	15	14	—	29	0,192
57	Parus major	—	6	—	—	11	27	37	157	26	7	271	1,819
58	Parus caeruleus	—	—	—	—	—	6	2	24	6	—	38	0,252
59	Sitta europaea	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	0,019
60	Emberiza citrinella	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	0,006
61	Carduelis chloris	—	—	—	—	—	3	3	6	1	1	14	0,093
62	Carduelis carduelis	3	1	—	—	—	—	3	1	18	—	26	0,173

Nr. crt.	SPECII	P o r t i u n i										Total	‰
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X		
63	<i>Sturnus vulgaris</i>	125	491	3352	2	1496	535	1984	278	42	12	8317	55,302
64	<i>Oriolus oriolus</i>	5	5	11	16	36	42	63	85	29	12	304	2,021
65	<i>Garrulus glandarius</i>	—	—	—	2	1	2	2	11	3	—	21	0,139
66	<i>Pica pica</i>	27	14	51	15	33	24	41	21	3	1	230	1,528
67	<i>Corvus monedula</i>	57	194	—	—	867	314	263	2	—	—	1697	11,284
68	<i>Corvus frugilegus</i>	—	—	—	—	50	1	—	—	—	—	51	0,339
69	<i>Corvus corone cornix</i>	—	7	4	5	34	63	32	88	79	—	312	2,074
70	<i>Corvus corax</i>	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	5	0,033
Total												15 039	= 100 ‰

MADÁRTANI MEGFIGYELÉSEK A MAROS FOLYÓ MENTÉN MAROSVÁSÁRHELY ÉS PÉCSKA (ARAD MEGYE) KÖZÖTT

1970 májusában a Maros folyó rendkívüli áradása katasztrofális károkat okozott mind az emberi településekben, mind az állatvilágban. A szerzők célul tűzték ki a Maros-völgy árvíz utáni madárpopulációinak vizsgálatát. A kutatott terület ismertetése után a szerzők leírják a munkamódszert.

Az expedíció 1970. július 15-én indult. A Marosvásárhely–Pécska közötti 490 km-es víziút környékét 12 nap alatt vizsgálták át.

Hogy a madárpopulációk mennyiségi és minőségi eloszlását szemléltessé tegyék, a vizsgált Maros-szakaszt 10 egyenlő részre osztották (lásd a térképet). Az egyes szakaszokon megfigyelt madárfajok számának összeített adatait a táblázat mutatja. Eredményeik kiértékelésében bővebb magyarázatot adnak néhány érdekesebb madárfajról (szürke gém, vörös gém, fekete gólya, egyes lúd- és lile-alkatúakról).

A grafikon a madárfajok mennyiségi és minőségi eloszlását mutatja az egyes szakaszokon, amiből kitűnik, hogy nincs törvényszerű összefüggés az egyedek száma és a fajok száma között. Ez arra enged következtetni, hogy a madarak területi és számbeli eloszlása egyenlőtlen. Hasonló kutatások hiányában nem tudnak általános érvényű következtetéseket levonni.

Jelen dolgozat alapul szolgál az elkövetkező Maros-völgyi madárpopuláció vizsgálatokhoz.

**ORNITHOLOGISCHE BEMERKUNGEN ENTLANG
DER MUREȘ ZWISCHEN
TG. MUREȘ UND PECICA (KREIS ARAD)**

Das besonders starke Überfluten des Mureș-Flusses verursachte beträchtliche Schäden sowohl in den menschlichen Siedlungen, wie auch der Fauna der Flussgegend. Die Verfasser stellten sich als Ziel das Prüfen der Vogelwelt des Mureștales nach dieser Überschwemmung. Nach der Darbietung des untersuchten Gebietes, veröffentlichen die Verfasser die Arbeitsmethoden. Die Forschungsreise begann am 15 Juli 1970. Die Rondgebiete des Wasserweges zwischen Tg. Mureș und Pecica 490 km lang, wurden in 12 Tagen erforscht. Um zu beweisen die quantitative und qualitative Aufteilung der Vogelbevölkerung wurde das an der Mureș überprüfte Gebiet in 10 gleiche Teile gegliedert (siehe Landkarte). Die Daten der Vogelarten die in jedem Teil beobachtet wurden sind in der Tabelle zusammengefasst. Im Rahmen der durchgeführten Analyse, geben die Verfasser umfassendere Erklärungen über einige interessantere Arten (Fischreiher, Purpurreiher, schwarzer Storch, einige Anseriformes und Charadriiformes).

Die graphische Darstellung ist eine Darbietung der quantitativen und qualitativen Aufteilung der Vogelarten in verschiedenen Teilen, aus welchen graphisch hervorgeht, dass es keine gesetzliche Übereinstimmung zwischen der Zahl der Individuen und der der Arten gibt. Die Verfasser ziehen die Schlussfolgerung aus diesem Phänomen, dass die Aufteilung im Gelände und nach der Zahl der Vögel nicht gleich sind. Da es an ähnlichen Untersuchungen in der Fachliteratur fehlt, können die Verfasser nicht allgemein gültige Schlussfolgerungen ziehen. Die Arbeit bildet die Anfangsgrundlage für die zukünftigen Forschungen hinsichtlich der Vogelbevölkerung aus dem Mureștal.

ОРНИТОЛОГИЧЕСКИЕ НАБЛЮДЕНИЯ ВДОЛЬ РЕКИ МУРЕШ, ОТ ГОРОДА ТЫРГУ-МУРЕШ ДО СЕЛА ПЕЧИКА (УЕЗД АРАД)

РЕЗЮМЕ

З. СОМБАТ, В. АНТАЛ

Необычайный разлив реки Муреш в мае 1970 г. нанёс весьма значительный урон как населённым пунктам, так и фауне прилегающих зон. Авторы поставили себе целью исследовать популяцию птиц долины реки Муреш, после наводнения. Вслед за описанием исследованной зоны, приводятся использованные методы работы.

Экспедиция выступила 15-го июля 1970 г. Окрестности водного пути между гор. Тыргу-Муреш и селом Печика, длиной в 490 км., были исследованы за 12 дней.

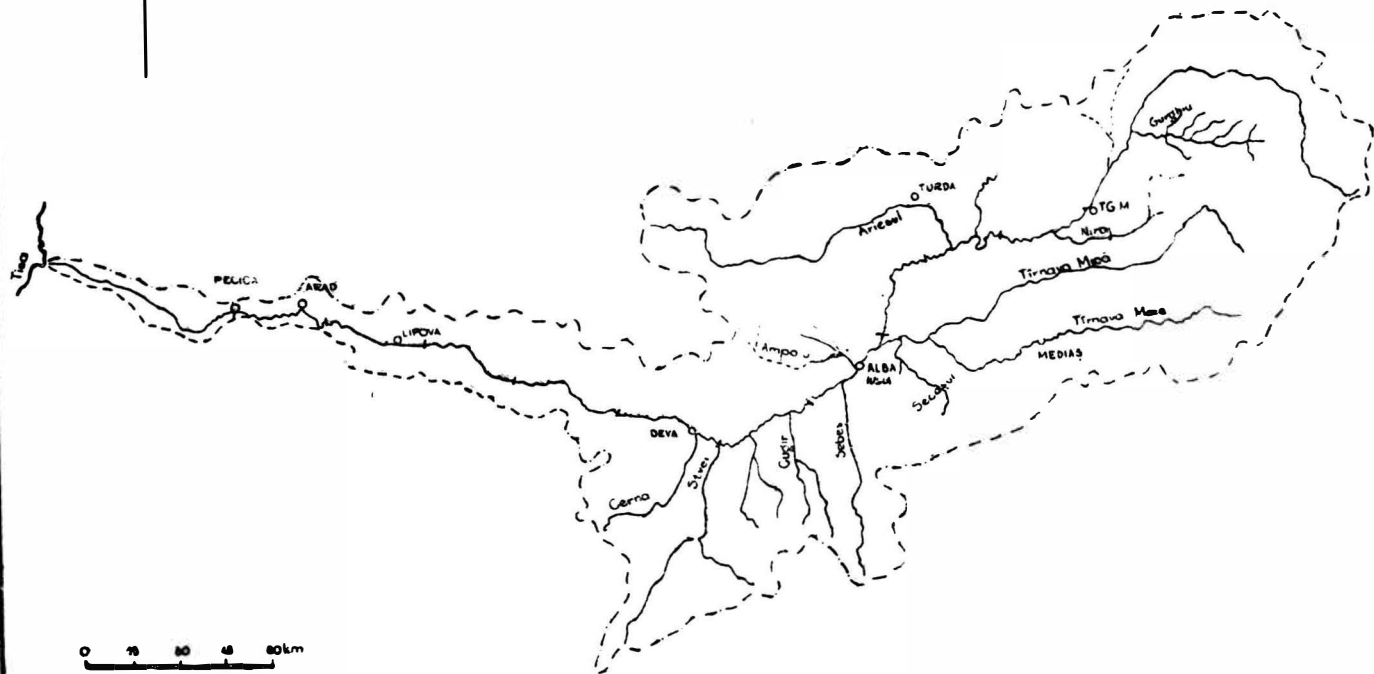
С целью показа наблюдавшегося количественного и качественного распределения популяций птиц, исследованную зону разделили на 10 равных участков (см. карту). Данные относящиеся к видам птиц наблюдавшихся на каждом участке, включены в таблицу. В проведенном анализе представлены также и более подробные сведения, касающиеся видов представляющих больший интерес (серая цапля, рыжая цапля, чёрный аист и некоторые *anseriformes* и *charadriiformes*).

В графике представлено количественное и качественное распределение видов птиц на различных участках, причём явствует отсутствие какого либо закономерного соответствия между числом особей и числом видов. На основе этого обстоятельства, авторы заключают, что количественное и качественное распределение птиц на исследованной территории не равномерно.

Из-за отсутствия подобных исследований в специальной литературе, авторы затрудняются сделать какие либо обобщающие выводы.

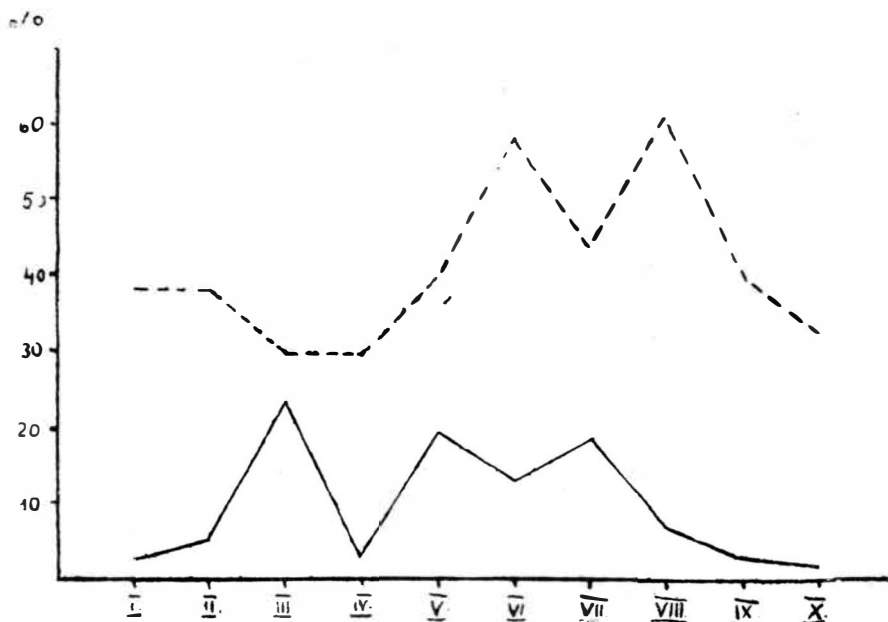
Настоящая работа представляет собой отправную точку для проведения дальнейших орнитологических исследований в долине реки Муреш.

N

Planșa II. Limite de porțiuni
II tábla Szekes határai

Tafel II. Abgrenzung der Teile
Tábla II. Területek elhatárolása

Plșașa III. — — — — Distribuerea calitativă a speciilor pe porțiuni, în $\%$ față de cele 70 de specii observate.

----- Distribuerea cantitativă a speciilor pe porțiuni, în $\%$ față de cele 15.039 exemplare observate.

III. tábla — — — — A fajok $\%$ -os minőségi megoszlása az egyes szakaszokon, a megfigyelt 70 fajhoz viszonyítva.

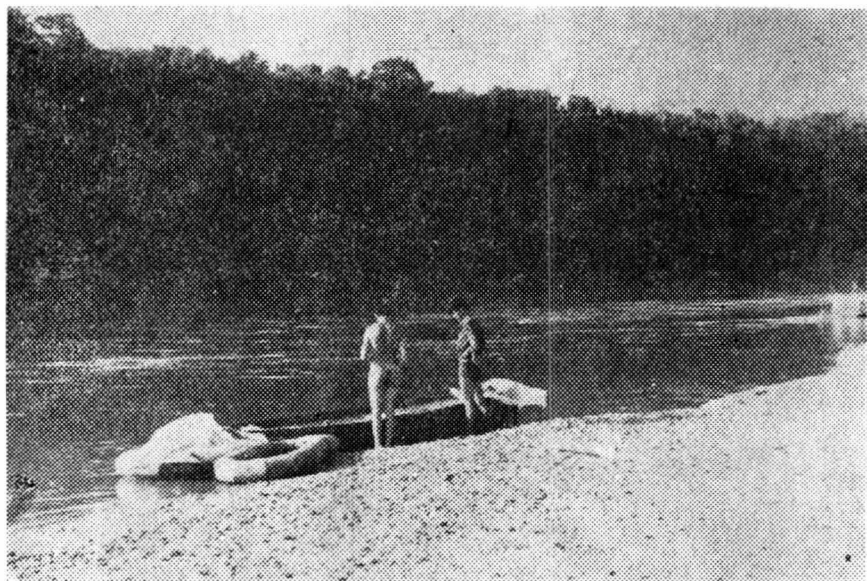
———— A fajok $\%$ -os mennyiségi megoszlása az egyes szakaszokon, a megfigyelt 15.039 példányhoz viszonyítva.

Tafel III. — — — — Qualitative Aufteilung der Arten auf die Teile, in $\%$ in Bezug auf die 70 beobachteten Arten.

———— Quantitative Aufteilung der Arten auf die Teile, in $\%$ in Bezug auf die 15.039 beobachteten Exemplare.

Табл. III. - - - - - Качественное процентное распределение видов на отдельных участках, по отношению к 70 наблюдавшимся видам

----- Количественное процентное распределение видов на отдельных участках, по отношению к 15.039 наблюдавшимся экземплярам

1

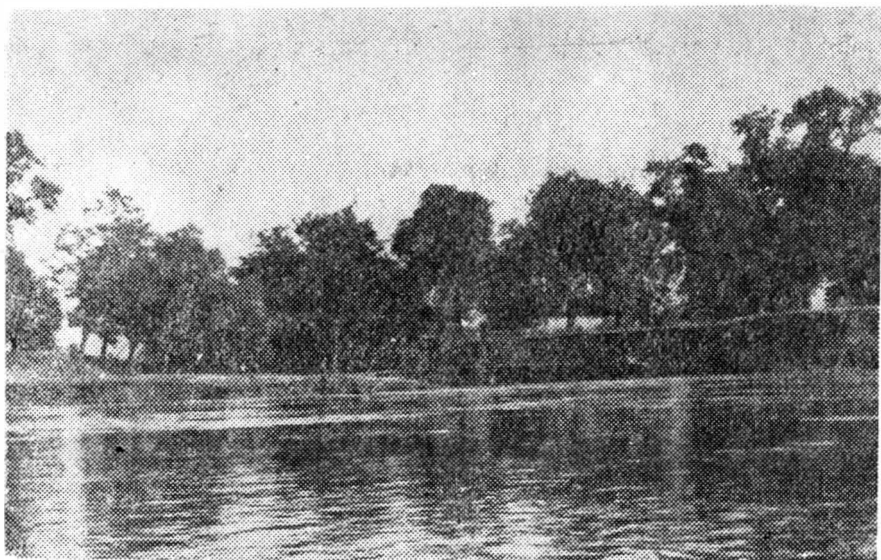
2

Planşa IV. 1. – Mijloacele de transport; 2. – Defileul de la Ilia.

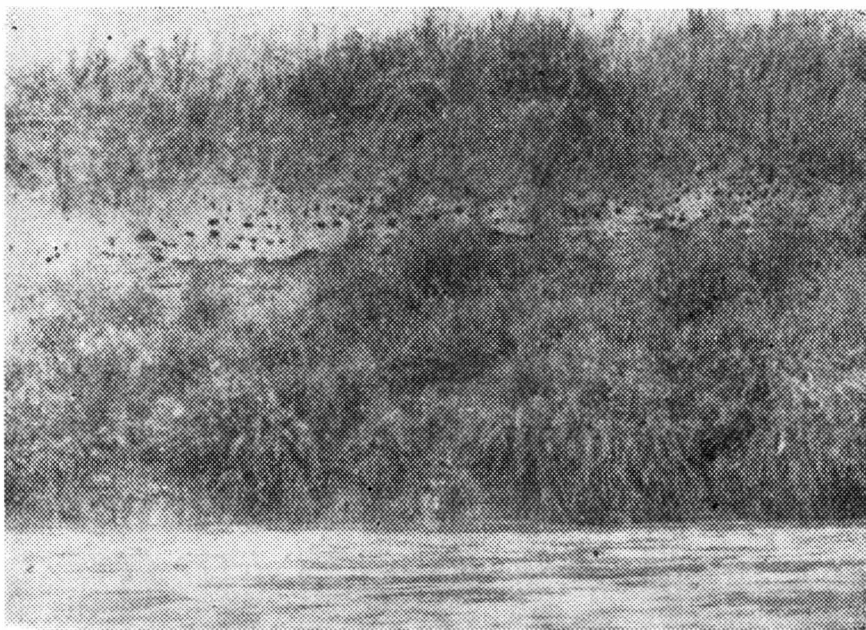
IV. tábla. 1. – A szállító-eszközök; 2. – Az Ilia-i szoros.

Tafel IV. 1. – Transportmittel; 2. – Engpas von Ilia.

Табл. IV. 1 – Средства передвижения 2 – Теснина близ с. Илия

3

4

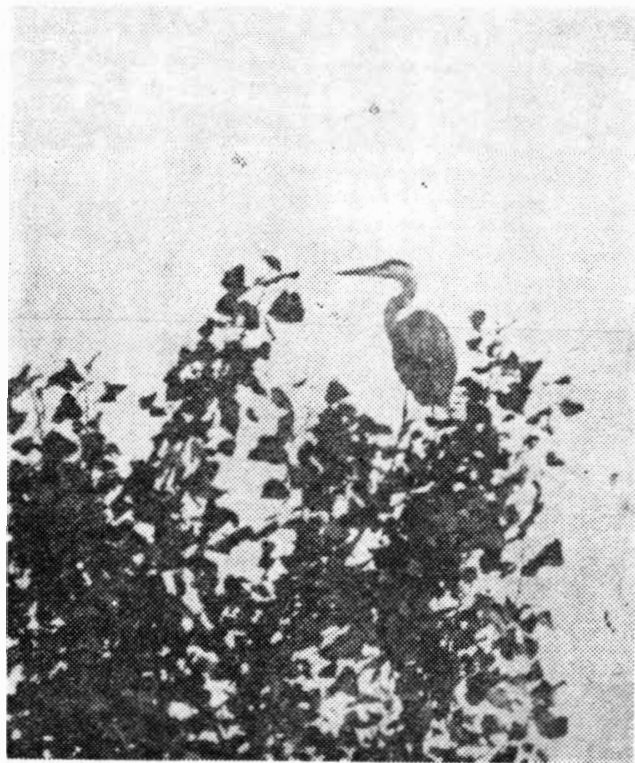
Planşa V. 3. – Mal abrupt, prielnic cuibăririi; 4. – Colonie de lăstuni-de-mal.

V. tábla. 3. – Fészkelésre alkalmas part; 4. – Parti fecske telep.

Tafel V. 3. – Steilufer, günstig für Nester; 4. – Siedlung von Uferschwalben.

Табл. V. 3 – Обрывистый берег, благоприятный гнездованию

4 – Гнездовые береговых ласточек

5.

Planșa VI. 5. — Stirc cenușiu în colonia mixtă de la Pecica;

VI. tábla. 5. — Szürke gém a pécskai vegyes telepen;

Tafel VI. 5. — Fischreiher in gemischter Siedlung von Pecica;

Табл. VI. — 5 Серая цапля в смешанной колонии близ с. Печенка

6.

6. — Pui de egretă-mică în colonia mixtă.

6. — Kiskócsag-fióka a vegyes telepen.

6. — Seidenreiher Küken in gemischter Siedlung.

— 6 Птенец белой малой цапли в смешанной колонии

ȘTEFAN KOHL *

Cu ocozia comemorării a 25 de ani
de la moartea lui M. VASVÁRI

Observațiile sincronice au fost inițiate de către M. VASVÁRI iar primele încercări au și fost făcute în anul 1941. Deși aceste încercări purtau în sine greutățile începutului, totuși au dovedit că se pot efectua asemenea observări, iar rezultatele sînt valoroase.

Asemenea observări se fac acum în multe locuri, mai ales pentru studierea populațiilor de păsări acvatice. Aceste cercetări sînt coordonate prin „International Wildfowl Research Bureau” (IWRB) din Anglia. Populațiile de păsări acvatice de pe fluviile mari sînt studiate de „River Working Group” și această secție se interesează și de munca inițiată de noi.

Cu cinci ani în urmă ne-am hotărît să începem aceste observări și de atunci am efectuat 13 cercetări pe riul Mureș. Datele observațiilor le-am stabilit în așa fel încît acestea să coincidă cu zilele internaționale, ale recensămintelor păsărilor acvatice.

Primele observări le-am făcut pe riul Mureș, între Reghin și Tg. Mureș (circa 38–40 km), iar mai tirziu am extins observațiile pe o porțiune mai lungă – adică între Vălenii de Mureș și Iernut (circa 75 km). Observațiile noastre sînt de tipul „sincron redus” fiindcă cercetările au fost efectuate pe un teren relativ redus și cu puțin personal (KEVE-BERETZK-SCHMIDT, 1959), dar am încercat să extindem aceste cercetări și pe un teren mai mare. Așa am primit observații din partea altor colegi din Maramures (BÉRES), Gherla (BÉLDI), Sibiu (KLEMM), Odorhei (KOVÁTS), Bicaz (MUNTEANU) și Timișoara (NADRA).

Fiindcă terenul cercetat era totdeauna de-a lungul riului, observațiile noastre se încadrează în programul de cercetare a păsărilor acvatice. În raportul de față ne vom ocupa în primul rînd tot de păsări acvatice, dar în tabelele alăturate sînt cuprinse toate speciile observate.

Terenul cercetat a fost împărțit în porțiuni aproximativ egale și la primele 10 observații fiecare porțiune a fost cercetată de două ori în cursul zilei și anume 4 ore înainte de masă, 4 ore după masă (vezi KÓNYA-KOHL, 1965). La ultimele trei observații am extins terenul de cercetare și

* La aceste observații a participat următorul colectiv: ANTAL, V.; GOMBOS, A.; KALABÉR, L.; KELEMEN, A.; KOHL, A.; KOHL, ȘT.; KÓNYA, I.; SZABÓ, I.; SZOMBATH, ȘT.; SZOMBATH Z.

în felul acesta fiecare porțiune a fost urmărită numai o dată, timp de 7–8 ore. În trei cazuri pe câte o porțiune nu aveam observator.

Pentru alcătuirea tabelelor au fost prelucrate peste 3.600 de date și chiar de aceea ne permitem să spunem că observațiile noastre oglindesc – în perioada cercetată – un aspect real despre ornitofauna acestui teren. Trebuie însă să luăm în considerare că aceste observații au fost făcute în zilele de duminică, când terenul a fost stingherit de activități umane (pescari, bărci etc.) sau chiar în ziua respectivă nu era timp favorabil pentru observații.

Tabelele conțin datele necesare pentru a putea urmări chiar dinamica păsărilor în aceste zile și dau date referitoare la migrațiile de primăvară și toamnă. După data calendaristică este menționat terenul cercetat, numărul porțiunilor și colectivul de observatori. Speciile sunt enumerate în ordine sistematică, iar timpul împărțit în două etape – dacă porțiunea a fost cercetată atât înainte de masă cit și după masă – sau numai în una, dacă a fost urmărită timp de 7–8 ore.

T = numărul total al exemplarelor dintr-o specie.

F = frecvența, numărul cazurilor când specia a fost observată.

Q = raportul procentual dintre numărul exemplarelor dintr-o specie și numărul total al exemplarelor observate (= N).

Una din aceste observații a fost deja publicată (KÓNYA–KOHL, 1965), iar a doua a fost prezentată la Sesiunea a III-a de Comunicări Științifice – Consiliul Muzeelor – 1966. Tot din cadrul acestor observații a mai fost prelucrată migrația Acvile țipătoare (*Aquila pomarina*) din 17.09.1967 (GOMBOS, 1969). În raportul de față sunt înglobate toate observările efectuate.

REZULTATUL OBSERVAȚIILOR

În acest raport vom enumera numai speciile mai însemnate sau care au fost reprezentate printr-un număr mai mare.

Cufundarul (*Gavia arctica*) apare de mai multe ori pe Mureș, dar în acești cinci ani – la observațiile sincronice – a fost văzut numai într-un caz, la 17.11.1968 în 8 exemplare, între Reghin și Gornești.

Corcodelul (*Podiceps cristatus*). A fost de trei ori observat, în 1, 7 și 4 exemplare. Putem spune că este o apariție mai mult ocazională pe Mureș (în timpul acestor observări), căci numărul lor nu a atins nici măcar 0,5% din numărul total al păsărilor observate.

Corcodel-gît-roșu (*Podiceps griseigena*) a fost văzut numai o dată, în luna aprilie.

Corcodel-mic (*Podiceps ruficollis*) era observat o dată în septembrie și de două ori în noiembrie. Specia iernează de obicei pe Mureș.

Girlița (*Anser albifrons*). La 12.11.1967 și la 17.03.1968 au fost văzute 2 respectiv 38 de exemplare. Ultimele zburau în direcția E și au dispărut spre Valea Gurghiului.

Dintre rațe unele specii ca **Rața-fluierătoare (*Anas penelope*), Rața-pestrișă (*Anas strepera*) și Rața-lingurar (*Anas clypeata*)** au fost văzute numai câte odată și pot fi privite ca specii ocazionale pe Mureș în timpul acestor observații.

Rața-mare (*Anas platyrhynchos*) era cea mai frecventă în luna martie dar numai în două cazuri a fost observată în număr mai mare (14.03.1965 – 148 exemplare și 16.03.1969 – 160 exemplare). Chiar aceste două numere mai mari reprezintă numai 9,23 respectiv 3,65 din totalul păsărilor observate.

Rața-ciriitoare (*Anas querquedula*) apare în mijlocul lunii martie și acest fapt este dovedit și prin aceste observații, căci la o cercetare din 16.03.1969 pe distanța între Vălenii de Mureș și Iernut au fost observate 756 de exemplare. Acest număr totuși reprezintă 17,29% din totalul păsărilor observate.

Rața-mică (*Anas crecca*) nu apare în număr mare pe Mureș; așa a fost observată în martie 15, în aprilie 17 și în noiembrie în 8 exemplare.

Rața-roșie (*Aythya nyroca*) nu o putem numi frecventă și numărul cel mai mare, de 51 exemplare, a fost observat la 16.03.1969 când și rața-mare ca și rața-ciriitoare au fost mai numeroase.

Rața-cap-castaniu (*Aythya ferina*) a fost văzută o singură dată (17.11.1968) într-un singur exemplar.

Ferestrașul (*Mergus merganser*) apare tot rar pe Mureș și a fost observat în noiembrie și aprilie în câte un exemplar.

Dintre râpitoarele de zi putem aminti pe **Uligan-pescar (*Pandion haliaetus*)** care a fost observat de trei ori și anume la 18.04.1965; 17.09.1967 și 16.10.1966 dar totdeauna ca exemplar izolat.

La 17.09.1967 au putut fi observate 219 exemplare de **Acvile-țipătoare (*Aquila pomarina*)** în migrație (GOMBOS, 1969).

Prundărașii au fost reprezentați prin două specii. **Nagițul (*Vanellus vanellus*)** trece în luna martie în număr relativ mare peste aceste ținuturi. Numărul exemplarelor observate a atins la 20.03.1966 suma de 1.650, ceea ce reprezintă 68,44% din totalul păsărilor observate. Până la mijlocul lui aprilie părăsesc aceste locuri și numai exemplare răzlețe pot fi văzute. Pasajul de toamnă durează până pe la mijlocul lui noiembrie, când într-un caz au fost observate 579 de exemplare pe porțiunea cercetată.

Prundărașul (*Charadrius dubius*) este în luna aprilie deja în perechi și este destul de uniform răspândit pe prundișurile existente, bineînțeles dacă nivelul apei este scăzut, ca de pildă la 18.04.1965, când am putut observa 38 de exemplare între Reghin și Tg. Mureș (deși de pe o porțiune lipsea observatorul !). La 13.04.1969, când nivelul apei era cu mult mai ridicat, pe o porțiune mai lungă – între Vălenii de Mureș și Iernut – au fost observate numai 15 exemplare.

Din familia Scolopacidae am găsit unele reprezentante însă numai în număr redus (cu excepția unui caz nesigur, cînd ar fi fost văzute 90 de exemplare de *Tringa erythropus*). Cel mai numeros pare să fie **Fluierarul-de-zăvoi (*Tringa ochropus*)**, dar și această specie a fost văzută numai la 16.04.1967 în 14 exemplare, cu alte ocazii numai singuratic. **Fluierarul-pîcior-verde (*Tringa nebularia*)**, **Fluierarul-de-mlaștină (*Tringa glareola*)** și **Fluierarul (*Tringa totanus*)** au fost văzute numai în cîteva cazuri și în număr redus, mai mult izolat. Ca o excepție putem privi **Fluierarul-de-munte (*Tringa hypoleucos*)** care este și pasăre clocitoare pe acest teren. În luna aprilie a fost găsit deja în perechi izolate și numai rareori mai multe exemplare împreună. Ni se pare că nu este atît de tare legat de bancuri de nisip și prundiș și de aceea răspîndirea lui este mai uniformă. Pe una și aceeași porțiune am putut observa în două rînduri (16.04.1967 și 21.04.1968) 46, respectiv 44 de exemplare. De aici reiese că o pereche necesită o porțiune de circa 1.600–2.000 metri. Cu o altă ocazie, cînd o porțiune de circa 10 km a rămas fără observator (18.04.1965) au fost observate 34 de exemplare, ceea ce corespunde cu densitatea susmenționată. Tot cam această densitate am constatat-o și la o porțiune mai lungă, de circa 75 km, căci din motive necunoscute o porțiune de circa 20 km nu era populată, iar pe restul de teren densitatea corespunde cu cea menționată mai sus. Desigur că ocazia acestor observații nu permite o evaluare precisă a speciei, dar datele atît de asemănătoare ne dau totuși de gîndit.

Dintre Fugacii au fost observați **Fugaciul (*Calidris minuta*)** și **Fugaciul-de-pîrm (*Calidris alpina*)** dar numai în cîteva exemplare.

Am vrea să mai amintim **Pescărelul-albastru (*Alcedo atthis*)**, a cărui populație este în descreștere în multe țări din Europa, ceea ce se datorește acțiunii distrugătoare a omului și iernilor grele (GENTZ, 1962; EMDE, 1969; BEZZEL, 1968). La cele 13 observații efectuate pe riul Mureș l-am întîlnit numai în două cazuri și anume la 18.04.1965 în patru exemplare, iar la 12.11.1967 în trei exemplare. Afară de aceste date nu l-am mai întîlnit, deși am extins terenul de cercetare. O explicație a dispariției – sperăm temporare – nu putem da în momentul de față.

Dintre păsările cîntătoare amintim numai două care au fost observate în număr relativ mare. **Graurul (*Sturnus vulgaris*)** a fost întîlnit mai des și în număr mare, căci a alcătuit 27,24% din totalul păsărilor observate. A fost un caz la 12.11.1967, cînd graurul reprezenta chiar 80% din acest total.

Nu în număr mare, însă foarte frecvent era observată **Codobatura (*Motacilla alba*)** fiindcă de multe ori a fost văzută de fiecare observator, în fiecare oră. Din totalul păsărilor observate era reprezentată însă numai cu 3,82%.

Din cele arătate reiese că deși pe riul Mureș – pe porțiunea studiată – nu întîlnim aglomerări de păsări acvatice, totuși prin aceste observații sincronice primim un aspect destul de real despre populațiile de păsări de-a lungul unui riu relativ mare.

Dacă s-ar efectua asemenea observații pe scară mai largă și în diferite regiuni ale țării, credem că am putea obține date interesante în legătură cu efectivul ca și cu dinamica populațiilor de păsări.

Ținem să mulțumim și pe această cale tuturor celor care au participat la observații și prin aceasta au sprijinit munca noastră.

LITERATURA

- BEZZEL, E. (1968): 36 Vogelarten in Bayern gefährdet! Ornith. Mitteil. 20. Heft 2. p. 42.
- EMDE, F. (1969): Katastrophaler Bestandsrückgang des Eisevogels (*Alceda atthis ispida*) in Nordhessen. Ornith. Mitteil. 21. Heft 8 p. 173.
- GENTZ, K. (1962): Hört auf mit dem Eisevogelfang! Der Falke. 9. Nr. 5 p. 161—164.
- GOMBOS, A. (1969): Pasaj de acvilă țipătoare mică în Valea Mureșului. Vin. și Pesc. Sportiv. 21. Nr. 2. p. 28.
- KEVE-BERETZK-SCHMIDT (1959): Az egyidejű (synchron) vízimadártani kutatás feladatai és egy néhány eredménye. Állattani közl. 47. Füz. 1—2. p. 119—124.
- KÓNYA-KOHL (1965): Observații sincronice ornitologice pe de-a lungul Mureșului între Reghin și Tg.-Mureș. Studii și materiale. Vol. I. p. 19—24.

Tabel nr. 1
14.03.1965
6 porțiuni
6 Abschnitte

Reghin — Tg. Mureș
Obs.: ANTAL-KÓNYA; GOMBOS; KOHL, A.; KOHL, Șt.;
SZABÓ; SZOMBATH.

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
1.	Anas platyrhynchos	148	10	9,23	6	1	0,68
2.	Accipiter gentilis	1	1	0,06	—	—	—
3.	Accipiter nisus	1	1	0,06	2	2	0,23
4.	Buteo buteo	6	2	0,37	2	1	0,23
5.	Vanellus vanellus	24	2	1,50	150	1	17,06
6.	Columba oenas	18	4	1,12	2	2	0,23
7.	Streptopelia decaocto	3	1	0,19	—	—	—
8.	Dendrocopos syriacus	2	1	0,12	—	—	—
9.	Galerida cristata	91	10	5,68	6	3	0,68
10.	Alauda arvensis	328	17	20,46	6	5	0,68
11.	Corvus corax	5	4	0,31	2	2	0,23
12.	Corvus cornix	89	16	5,55	41	10	4,66
13.	Corvus frugilegus	18	4	1,12	2	1	0,23
14.	Coloeus monedula	173	10	10,79	421	5	47,90
15.	Pica pica	122	14	7,61	36	10	4,10
16.	Garrulus glandarius	11	4	0,69	2	1	0,23
17.	Parus major	19	6	1,19	9	4	1,02
18.	Parus caeruleus	1	1	0,06	—	—	—
19.	Turdus pilaris	41	2	2,56	—	—	—
20.	Turdus merula	1	1	0,06	—	—	—
21.	Saxicola torquata	1	1	0,06	—	—	—
22.	Motacilla alba	109	19	6,80	38	14	4,32
23.	Motacilla cinerea	—	—	—	1	1	0,11
24.	Lanius excubitor	11	6	0,69	2	2	0,23
25.	Sturnus vulgaris	79	5	4,93	103	3	11,72
26.	Passer domesticus	28	1	1,75	—	—	—
27.	Passer montanus	192	13	11,98	38	5	4,32
28.	Chloris chloris	1	1	0,06	—	—	—
29.	Carduelis carduelis	20	6	1,25	2	1	0,23
30.	Carduelis cannabina	1	1	0,06	1	1	0,11
31.	Pyrrhula pyrrhula	3	1	0,19	—	—	—
32.	Fringilla coelebs	3	2	0,19	—	—	—
33.	Emberiza citrinella	48	3	2,99	7	4	0,80
34.	Emberiza schaeeniclus	5	2	0,31	—	—	—

N=1603

N=879

Tabel nr. 2

18.04.1965

4 porțiuni

4 Abschnitte

Reghin — Tg. Mureş

Obs. ANTAL; KOHL; SZABÓ; SZOMBATH

Nr.	Speciile Arten	Ora 6—9 Uhr			Ora 9—12 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
1.	Ardea cinerea	3	2	0,44	—	—	—
2.	Ciconia ciconia	—	—	—	5	3	1,33
3.	Anas platyrhynchos	21	4	3,06	6	2	1,60
4.	Anas querquedula	16	3	2,33	50	3	13,30
5.	Mergus merganser	1	1	0,15	1	1	0,27
6.	Milvus migrans	—	—	—	1	1	0,27
7.	Accipiter nisus	1	1	0,15	1	1	0,27
8.	Buteo buteo	1	1	0,15	—	—	—
9.	Pandion haliaëtus	1	1	0,15	2	2	0,53
10.	Vanellus vanellus	55	1	8,01	—	—	—
11.	Charadrius dubius	38	8	5,53	16	4	4,26
12.	Tringa hypoleucos	34	7	4,95	12	4	3,19
13.	Larus ridibundus ?	5	1	0,73	—	—	—
14.	Streptopelia turtur	1	1	0,15	—	—	—
15.	Cuculus canorus	2	2	0,29	—	—	—
16.	Alcedo atthis	4	3	0,58	—	—	—
17.	Upupa epops	4	1	0,58	2	1	0,53
18.	Galerida cristata	18	6	2,62	21	8	5,59
19.	Alauda arvensis	52	11	7,57	35	8	9,31
20.	Hirundo rustica	1	1	0,15	—	—	—
21.	Corvus corax	3	3	0,44	—	—	—
22.	Corvus cornix	18	4	2,62	4	3	1,06
23.	Coloeus monedula	44	3	6,40	8	4	1,86
24.	Pica pica	32	7	4,66	19	3	5,05
25.	Garrulus glandarius	4	4	0,58	4	2	1,06
26.	Parus major	3	2	0,44	1	1	0,27
27.	Troglodytes troglodytes	1	1	0,15	—	—	—
28.	Turdus merula	2	1	0,29	—	—	—
29.	Luscinia luscinia	2	1	0,29	—	—	—
30.	Sylvia curruca	—	—	—	1	1	0,27
31.	Phylloscopus collybita	2	2	0,29	3	3	0,80
32.	Motacilla alba	113	12	16,45	49	10	13,03
33.	Lanius excubitor	—	—	—	1	1	0,27
34.	Sturnus vulgaris	35	1	5,09	—	—	—
35.	Passer domesticus	1	1	0,15	1	1	0,27
36.	Passer montanus	113	11	16,45	92	8	24,47
37.	Chloris chloris	9	2	1,31	5	2	1,33
38.	Carduelis carduelis	24	5	3,49	23	5	6,12
39.	Fringilla coelebs	1	1	0,15	—	—	—
40.	Emberiza citrinella	3	2	0,44	2	1	0,53
41.	Emberiza calandra	19	5	2,77	12	3	3,19

N=687

N=377

Tabel nr. 3

20.03.1966

6 porțiuni

6 Abschnitte

Reghin — Tg. Mureș

Obs.: ANTAL; GOMBOS; KELEMEN; KOHL, A.; KOHL, ȘT.;

KÖNYA.

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
1.	<i>Ciconia ciconia</i>	5	2	0,19	—	—	—
2.	<i>Anas platyrhynchos</i>	8	4	0,31	15	4	0,62
3.	<i>Anas querquedula</i>	—	—	—	31	4	1,29
4.	<i>Accipiter gentilis</i>	3	3	0,11	1	1	0,04
5.	<i>Accipiter nisus</i>	4	4	0,15	2	2	0,08
6.	<i>Buteo buteo</i>	12	9	0,46	9	4	0,37
7.	<i>Falco tinnunculus</i>	4	4	0,15	3	3	0,12
8.	<i>Perdix perdix</i>	3	1	0,11	2	1	0,08
9.	<i>Vanellus vanellus</i>	788	6	30,13	1650	2	68,44
10.	<i>Charadrius dubius</i>	2	1	0,08	—	—	—
11.	<i>Columba polumbus</i>	—	—	—	2	1	0,08
12.	<i>Streptopelia decaocto</i>	—	—	—	2	1	0,08
13.	<i>Picus canus</i>	1	1	0,04	—	—	—
14.	<i>Dendrocopos major</i>	1	1	0,04	—	—	—
15.	<i>Galerida cristata</i>	35	9	1,34	9	4	0,37
16.	<i>Alauda arvensis</i>	81	17	3,10	9	4	0,37
17.	<i>Corvus corax</i>	1	1	0,04	1	1	0,04
18.	<i>Corvus cornix</i>	128	17	4,89	44	6	1,82
19.	<i>Corvus frugilegus</i>	32	3	1,22	—	—	—
20.	<i>Coloeus monedula</i>	212	5	8,11	2	2	0,08
21.	<i>Pica pica</i>	103	17	3,94	57	7	2,36
22.	<i>Garrulus glandarius</i>	11	4	0,31	2	2	0,08
23.	<i>Rarus major</i>	7	4	0,27	2	1	0,08
24.	<i>Parus caeruleus</i>	1	1	0,04	—	—	—
25.	<i>Troglodytes troglodytes</i>	1	1	0,04	—	—	—
26.	<i>Phylloscopus collybita</i>	1	1	0,04	4	3	0,17
27.	<i>Motacilla alba</i>	58	16	2,22	29	13	1,20
28.	<i>Lanius excubitor</i>	2	2	0,08	2	2	0,08
29.	<i>Sturnus vulgaris</i>	904	7	34,57	285	3	11,82
30.	<i>Passer domesticus</i>	16	4	0,61	19	2	0,79
31.	<i>Passer montanus</i>	152	16	5,81	189	7	7,84
32.	<i>Chloris chloris</i>	2	1	0,08	2	1	0,08
33.	<i>Carduelis carduelis</i>	4	3	0,15	—	—	—
34.	<i>Carduelis connobino</i>	3	1	0,11	—	—	—
35.	<i>Fringilla coelebs</i>	1	1	0,04	2	2	0,08
36.	<i>Emberiza citrinello</i>	5	3	0,19	24	2	1,00
37.	<i>Emberiza calandra</i>	27	4	1,03	12	1	0,50

N=2615

N=2411

Tabela nr. 4
16.10.1966

Reghin — Tg. Mureș

5 porțiuni
5 Abschnitte

Obs.: GOMBOS; KELEMEN; KOHL; KÓNYA; SZOMBATH Z.

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
1.	Podiceps cristatus	1	1	0,06	—	—	—
2.	Accipiter gentilis	1	1	0,06	—	—	—
3.	Accipiter nisus	3	3	0,18	—	—	—
4.	Buteo buteo	8	4	0,49	2	1	0,13
5.	Buteo lagopus	3	1	0,18	—	—	—
6.	Circus cyaneus	1	1	0,06	—	—	—
7.	Pandion haliaëtus	—	—	—	1	1	0,06
8.	Falco subbuteo	2	2	0,12	—	—	—
9.	Falco tinnunculus	2	2	0,12	1	1	0,06
10.	Vanellus vanellus	1	1	0,06	—	—	—
11.	Charadrius dubius	2	1	0,12	—	—	—
12.	Tringa nebularia	2	2	0,12	—	—	—
13.	Tringa ochropus	1	1	0,06	—	—	—
14.	Larus argentatus juv?	—	—	—	1	1	0,06
15.	Streptopelia decaocto	10	4	0,61	7	3	0,44
16.	Picus viridis	2	2	0,12	1	1	0,06
17.	Picus canus	2	2	0,12	—	—	—
18.	Dendrocopos major	1	1	0,06	1	1	0,06
19.	Galerida cristata	57	15	3,46	19	8	1,19
20.	Alauda arvensis	64	6	3,89	10	3	0,63
21.	Corvus corax	1	1	0,06	—	—	—
22.	Corvus cornix	28	12	1,70	59	6	3,69
23.	Corvus frugilegus	33	6	2,00	—	—	—
24.	Coloeus monedula	19	5	1,15	79	4	4,97
25.	Pica pica	56	16	3,40	28	13	1,75
26.	Garrulus glandarius	5	5	0,30	3	1	0,19
27.	Parus major	40	14	2,43	13	9	0,81
28.	Parus caeruleus	20	9	1,21	9	5	0,56
29.	Troglodytes troglodytes	2	2	0,12	—	—	—
30.	Turdus viscivorus	8	2	0,49	1	1	0,06
31.	Turdus pilaris	2	1	0,12	9	2	0,56
32.	Turdus iliacus	2	1	0,12	—	—	—
33.	Turdus philomelos	11	3	0,67	—	—	—
34.	Turdus merula	1	1	0,06	1	1	0,06
35.	Saxicola torquata	1	1	0,06	—	—	—
36.	Phoenicurus phoenicurus	2	2	0,12	1	1	0,06
37.	Erithacus rubecula	7	5	0,43	3	2	0,19
38.	Phylloscopus collybita	27	12	1,64	15	8	0,94
39.	Phylloscopus sibilatrix	1	1	0,06	2	1	0,13
40.	Prunella modularis	1	1	0,06	1	1	0,06

Tabel nr. 4 (continuare)

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
41.	Anthus pratensis	11	3	0,67	7	3	0,44
42.	Anthus spinoletta	37	7	2,25	73	6	4,57
43.	Motacilla alba	10	6	0,61	44	14	2,76
44.	Motacilla cinerea	—	—	—	1	1	0,06
45.	Lanius excubitor	2	2	0,12	1	1	0,06
46.	Sturnus vulgaris	475	9	28,84	672	5	42,08
47.	Passer domesticus	81	9	4,92	155	6	9,71
48.	Passer montanus	154	10	9,35	197	8	12,34
49.	Coccothraustes coccoth.	1	1	0,06	—	—	—
50.	Chloris chloris	52	4	3,16	10	3	0,63
51.	Carduelis carduelis	225	15	13,66	90	9	5,64
52.	Carduelis spinus	19	4	1,15	21	2	1,31
53.	Carduelis cannabina	70	5	4,25	8	3	0,50
54.	Fringilla coelebs	20	6	1,21	—	—	—
55.	Fringilla montifringilla	30	4	1,82	2	2	0,13
56.	Emberiza citrinella	13	7	0,79	33	3	2,07
57.	Emberiza calandra	12	2	0,73	18	1	1,13
58.	Emberiza schoeniclus	5	4	0,30	—	—	—

N=1647

N=1597

Tabel nr. 5

Reghin — Tg. Mureş

16.04.1967

4 porţiuni

Obs.: ANTAL-SZABÓ; GOMBOS-SZOMBATH; KOHL; KÓNYA

4 Abschnitte

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
1.	Ardea cinerea	12	4	1,39	6	4	3,08
2.	Ardea purpurea	2	1	0,23	—	—	—
3.	Egretta garzetta	2	2	0,23	—	—	—
4.	Nycticorax nycticorax	2	2	0,23	—	—	—
5.	Ciconia ciconia	27	4	3,14	7	3	3,59
6.	Anas platyrhynchos	2	1	0,23	11	4	5,64
7.	Anas querquedula	32	6	3,71	43	3	22,05
8.	Anas crecca	—	—	—	1	1	0,51
9.	Anas strepera	2	1	0,23	—	—	—
10.	Milvus migrans	—	—	—	2	2	1,03
11.	Buteo buteo	1	1	0,12	2	1	1,03
12.	Falco tinnunculus	2	1	0,23	3	2	1,54
13.	Perdix perdix	2	1	0,23	—	—	—
14.	Vanellus vanellus	3	2	0,35	9	4	4,62
15.	Charadrius dubius	13	6	1,51	—	—	—
16.	Tringa erythropus ?	90	1	10,45	—	—	—
17.	Tringa nebularia	2	1	0,23	—	—	—
18.	Tringa ochropus	14	8	1,63	9	2	4,62
19.	Tringa glareola	8	1	0,99	—	—	—
20.	Tringa hypoleucos	46	9	5,34	1	1	0,51
21.	Gallinago media	—	—	—	2	2	1,03
22.	Calidris minuta	4	3	0,46	—	—	—
23.	Calidris alpina	3	1	0,35	—	—	—
24.	Philomachus pugnax	1	1	0,12	—	—	—
25.	Streptopelia decaocto	8	2	0,99	—	—	—
26.	Cuculus canorus	4	4	0,46	1	1	0,51
27.	Upupa epops	16	9	1,86	2	1	1,03
28.	Jynx torquilla	2	1	0,23	—	—	—
29.	Galerida cristata	9	6	1,05	1	1	0,51
30.	Alauda arvensis	42	12	4,88	6	4	3,08
31.	Hirundo rustica	31	8	3,60	32	5	16,41
32.	Delichon urbica	18	1	2,09	—	—	—
33.	Riparia riparia	1	1	0,12	—	—	—
34.	Corvus corax	2	2	0,23	1	1	0,51
35.	Corvus cornix	5	5	0,58	—	—	—
36.	Corvus frugilegus	3	2	0,35	—	—	—
37.	Coloeus monedula	39	2	4,53	—	—	—
38.	Pica pica	15	5	1,74	20	3	9,74
39.	Garrulus glandarius	4	1	0,46	—	—	—
40.	Turdus philomelos	1	1	0,12	—	—	—
41.	Turdus iliacus	6	2	0,70	—	—	—
42.	Turdus merula	2	1	0,23	—	—	—

Tabel nr. 5 (continuare)

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
43.	<i>Saxicola rubetra</i>	8	1	0,99	2	1	1,03
44.	<i>Luscinia luscinia</i>	3	1	0,35	—	—	—
45.	<i>Erithacus rubecula</i>	2	2	0,23	—	—	—
46.	<i>Acrocephalus schoenob.</i>	1	1	0,12	—	—	—
47.	<i>Sylvia communis</i>	3	2	0,35	—	—	—
48.	<i>Sylvia curruca</i>	6	3	0,70	—	—	—
49.	<i>Phylloscopus collybita</i>	18	7	2,09	—	—	—
50.	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	2	1	0,23	—	—	—
51.	<i>Regulus regulus</i>	—	—	—	2	1	1,03
52.	<i>Muscicapa striata</i>	3	1	0,35	—	—	—
53.	<i>Anthus pratensis</i>	4	2	0,46	—	—	—
54.	<i>Motacilla alba</i>	59	15	6,85	16	3	8,21
55.	<i>Motacilla flava</i>	14	3	1,63	1	1	0,51
56.	<i>Lanius minor</i>	1	1	0,12	—	—	—
57.	<i>Sturnus vulgaris</i>	63	4	7,32	—	—	—
58.	<i>Passer domesticus</i>	77	6	8,94	—	—	—
59.	<i>Passer montanus</i>	106	12	12,31	13	4	6,67
60.	<i>Chloris chloris</i>	3	2	0,35	—	—	—
61.	<i>Fringilla coelebs</i>	4	1	0,46	—	—	—
62.	<i>Emberiza citrinella</i>	4	1	0,46	—	—	—
63.	<i>Emberiza calandra</i>	1	1	0,12	3	1	1,54

N=861

N=196

Tabel nr. 6
17.09.1967
5 porțiuni
5 Abschnitte

Reghin — Tg. Mureş
Obs.: ANTAL; GOMBOS; KOHL; KONYA;
SZABÓ-SZOMBATH.

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
1.	Podiceps ruficollis	3	2	0,09	—	—	—
2.	Ixobrychus minutus	1	1	0,03	—	—	—
3.	Anas platyrhynchos	—	—	—	3	1	0,12
4.	Anas querquedula	—	—	—	5	1	0,20
5.	Anas crecca	1	1	0,03	—	—	—
6.	Anas penelope	2	1	0,06	3	1	0,12
7.	Aythya nyroca	8	3	0,24	10	2	0,40
8.	Pernis apivorus	2	1	0,06	—	—	—
9.	Accipiter nisus	—	—	—	2	2	0,08
10.	Buteo buteo	4	4	0,12	30	4	1,20
11.	Hieraaëtus pennatus	1	1	0,03	—	—	—
12.	Aquila clanga?	—	—	—	1	1	0,04
13.	Aquila pomarina	—	—	—	219	3	8,76
14.	Pandion haliaëtus	—	—	—	1	1	0,04
15.	Falco subbuteo	3	3	0,09	9	5	0,36
16.	Falco tinnunculus	3	2	0,09	4	3	0,16
17.	Porzana parva	1	1	0,03	—	—	—
18.	Gallinula chloropus	1	1	0,03	—	—	—
19.	Charadrius hiaticula	2	2	0,06	—	—	—
20.	Charadrius dubius	2	1	0,03	2	1	0,06
21.	Tringa nebularia	1	1	0,03	—	—	—
22.	Tringa hypoleucos	1	1	0,03	1	1	0,04
23.	Gallinago gallinago	1	1	0,03	1	1	0,04
24.	Calidris minuta	4	2	0,12	—	—	—
25.	Calidris alpina	1	1	0,03	—	—	—
26.	Philomachus pugnax	4	1	0,12	—	—	—
27.	Streptopelia turtur	78	11	2,38	23	6	0,92
28.	Streptopelia decaocto	32	9	0,98	17	7	0,68
29.	Cuculus canorus	3	3	0,09	—	—	—
30.	Merops apiaster	—	—	—	25	2	1,00
31.	Upupa epops	—	—	—	1	1	0,04
32.	Picus viridis	3	2	0,09	1	1	0,04
33.	Dendrocopos major	1	1	0,03	—	—	—
34.	Dendrocopos syriacus	—	—	—	1	1	0,04
35.	Galerida cristata	10	4	0,31	11	5	0,44
36.	Alauda arvensis	29	4	0,87	—	—	—
37.	Hirundo rustica	752	12	22,98	693	8	27,72
38.	Delichon urbica	50	1	1,53	—	—	—
39.	Corvus cornix	6	5	0,18	7	3	0,28
40.	Coloeus monedula	83	11	2,54	19	3	0,76
41.	Pica pica	35	10	1,07	24	9	0,96
42.	Garrulus glandarius	4	2	0,12	2	2	0,08

Tabel nr. 6 (continuare)

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	ī	F	Q
43.	Parus major	12	3	0,37	11	4	0,44
44.	Parus caeruleus	2	1	0,06	2	1	0,08
45.	Troglodytes troglodytes	1	1	0,03	—	—	—
46.	Turdus philomelos	1	1	0,03	—	—	—
47.	Turdus merula	—	—	—	3	1	0,12
48.	Oenanthe oenanthe	1	1	0,03	1	1	0,04
49.	Saxicola rubetra	3	1	0,09	19	3	0,76
50.	Phoenicurus phoenicurus	8	3	0,24	8	6	0,32
51.	Luscinia luscinia	—	—	—	1	1	0,04
52.	Erithacus rubecula	2	2	0,06	1	1	0,04
53.	Acrocephalus schoenob.	93	8	2,84	12	6	0,48
54.	Sylvia atricapilla	1	1	0,03	—	—	—
55.	Sylvia communis	9	4	0,27	3	2	0,12
56.	Sylvia curruca	25	7	0,76	4	4	0,16
57.	Phylloscopus trochilus	41	2	1,25	23	3	0,92
58.	Phylloscopus collybita	43	6	1,31	4	2	0,16
59.	Regulus regulus	4	2	0,12	—	—	—
60.	Muscicapa striata	32	6	0,98	11	3	0,44
61.	Anthus pratensis	85	7	2,60	5	4	0,20
62.	Anthus trivialis	—	—	—	20	1	0,80
63.	Anthus spinoletta	1	1	0,03	—	—	—
64.	Motacilla alba	116	17	3,54	217	14	8,68
65.	Motacilla cinerea	19	6	0,58	3	2	0,12
66.	Motacilla flava	4	2	0,12	51	4	2,04
67.	Lanius excubitor	3	2	0,09	—	—	—
68.	Lanius collurio	14	8	0,43	11	7	0,44
69.	Sturnus vulgaris	539	10	16,47	401	4	16,04
70.	Passer domesticus	462	11	14,12	286	6	11,44
71.	Passer montanus	580	10	17,72	261	5	10,44
72.	Coccothraustes coccoth.	1	1	0,03	—	—	—
73.	Chloris chloris	21	5	0,64	1	1	0,04
74.	Carduelis carduelis	18	5	0,55	13	3	0,52

N=3273

N=2500

Tabel nr. 7

12.11.1967

3 porţiuni

3 Abschnitte

Reghin — Tg. Mureş

Obs.: GOMBOS; KOHL; SZOMBATH.

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
1.	Podiceps ruficollis	7	4	0,20	—	—	—
2.	Podiceps cristatus	7	2	0,20	—	—	—
3.	Anser albifrons	2	1	0,06	1	1	0,03
4.	Anas platyrhynchos	23	6	0,65	14	1	0,39
5.	Anas crecca	—	—	—	8	1	0,22
6.	Mergus merganser	—	—	—	1	1	0,03
7.	Accipiter gentilis	—	—	—	1	1	0,03
8.	Accipiter nisus	1	1	0,03	2	2	0,06
9.	Buteo buteo	8	3	0,23	3	3	0,08
10.	Vanellus vanellus	227	4	6,44	174	4	4,83
11.	Charadrius apricarius	5	1	0,15	1	1	0,03
12.	Tringa totanus	1	1	0,03	—	—	—
13.	Tringa nebularia	1	1	0,03	—	—	—
14.	Gallinago gallinago	1	1	0,03	3	3	0,08
15.	Streptopelia decaocto	11	3	0,31	2	2	0,06
16.	Athene noctua	—	—	—	1	1	0,03
17.	Alcedo atthis	3	1	0,09	—	—	—
18.	Picus viridis	1	1	0,03	1	1	0,03
19.	Dendrocopos major	1	1	0,03	—	—	—
20.	Galerida cristata	11	5	0,31	20	3	0,55
21.	Corvus corax	5	2	0,15	1	1	0,03
22.	Corvus cornix	58	4	1,65	16	4	0,44
23.	Corvus frugilegus	3	2	0,09	8	1	0,22
24.	Coloeus monedula	131	4	3,72	70	4	1,86
25.	Pica pica	80	11	2,27	47	8	1,30
26.	Garrulus glandarius	8	2	0,23	1	1	0,03
27.	Parus major	45	9	1,28	30	6	0,83
28.	Parus caeruleus	8	5	0,28	3	3	0,08
29.	Parus palustris	2	1	0,06	—	—	—
30.	Cinclus cinclus	5	2	0,15	9	5	0,25
31.	Troglodytes troglodytes	3	2	0,09	1	1	0,03
32.	Turdus pilaris	100	1	2,84	8	1	0,22
33.	Turdus iliacus	1	1	0,03	—	—	—
34.	Erithacus rubecula	2	1	0,06	—	—	—
35.	Anthus spinoletta	2	1	0,06	3	2	0,08
36.	Motacilla alba	1	1	0,03	—	—	—
37.	Lanius excubitor	1	1	0,03	2	2	0,06
38.	Sturnus vulgaris	2215	7	62,84	2888	9	80,11
39.	Passer domesticus	24	4	0,68	14	2	0,39
40.	Passer montanus	350	8	9,93	100	2	2,77
41.	Chloris chloris	1	1	0,03	—	—	—
42.	Carduelis carduelis	18	4	0,51	21	3	0,58

Tabel nr. 7 (continuare)

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
43.	<i>Carduelis cannabina</i>	22	2	0,62	4	1	0,11
44.	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	11	4	0,31	2	1	0,06
45.	<i>Fringilla coelebs</i>	29	3	0,82	1	1	0,03
46.	<i>Fringilla montifring.</i>	30	1	0,85	30	1	0,83
47.	<i>Emberiza citrinella</i>	52	6	1,48	114	4	3,16
48.	<i>Emberiza schoeniclus</i>	8	4	0,28	—	—	—

N=3525

N=3605

Tabel nr. 8

17.03.1968

4 porțiuni

4 Abschnitte

Reghin — Tg. Mureș

Obs.: GOMBOS; KOHL; KONYA; SZÖMBÁTH.

Nr.	Speciile Arten	Ora 7—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
1.	Ardea cinerea	3	2	0,15	2	1	0,30
2.	Anser albifrons	38	1	1,91	—	—	—
3.	Anas platyrhynchos	45	7	2,27	10	2	1,49
4.	Anas querquedula	193	6	9,72	23	2	3,42
5.	Anas crecca	9	4	0,45	15	1	2,23
6.	Accipiter nisus	—	—	—	1	1	0,15
7.	Buteo buteo	7	5	0,35	—	—	—
8.	Buteo lagopus	1	1	0,05	—	—	—
9.	Falco tinnunculus	—	—	—	1	1	0,15
10.	Perdix perdix	2	1	0,10	2	1	0,30
11.	Vanellus vanellus	759	8	38,24	152	7	22,62
12.	Charadrius apricarius ?	9	1	0,45	—	—	—
13.	Charadrius dubius	—	—	—	1	1	0,15
14.	Columba oenas	3	1	0,15	—	—	—
15.	Streptopelia decaocto	—	—	—	1	1	0,15
16.	Picus viridis	2	1	0,10	—	—	—
17.	Dendrocopos major	—	—	—	1	1	0,15
18.	Galerida cristata	53	15	2,67	31	9	4,61
19.	Alauda arvensis	116	16	5,84	12	9	1,79
20.	Corvus corax	2	2	0,10	1	1	0,15
21.	Corvus comix	65	13	3,27	71	9	10,57
22.	Corvus frugilegus	1	1	0,05	5	2	0,74
23.	Coloeus monedula	23	7	1,16	63	3	9,38
24.	Pica pica	55	15	2,77	32	9	4,76
25.	Parus major	6	5	0,30	2	1	0,30
26.	Parus caeruleus	2	1	0,10	—	—	—
27.	Cinclus cinclus	3	3	0,15	1	1	0,15
28.	Turdus pilaris	2	1	0,10	2	1	0,30
29.	Turdus merula	1	1	0,05	—	—	—
30.	Saxicola torquata	1	1	0,05	—	—	—
31.	Anthus pratensis	9	2	0,45	—	—	—
32.	Anthus spinoletta	5	1	0,25	—	—	—
33.	Motacilla alba	65	16	3,27	40	11	5,95
34.	Lanius excubitor	3	2	0,15	1	1	0,15
35.	Sturnus vulgaris	282	11	14,21	63	3	9,38
36.	Passer domesticus	3	1	0,15	14	2	2,08
37.	Passer montanus	106	12	5,34	98	7	14,58
38.	Chloris chloris	2	2	0,10	—	—	—
39.	Carduelis carduelis	48	5	2,42	26	3	3,87
40.	Pyrrhula pyrrhula	2	2	0,10	—	—	—
41.	Fringilla coelebs	8	3	0,40	—	—	—
42.	Emberiza citrinella	48	6	2,42	1	1	0,15
43.	Emberiza calandra	1	1	0,05	—	—	—
44.	Emberiza schoeniclus	3	2	0,15	—	—	—

N=1985

N=672

Tabel nr. 9
21.04.1968
4 porțiuni
4 Abschnitte

Reghin — Tg. Mureș
Obs.: GOMBOS; KOHL; KONYA; SZOMBATH.

Nr.	Speciile Arten	Ora 7—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
1.	Ardea cinerea	2	2	0,32	1	1	0,24
2.	Ciconia ciconia	2	2	0,32	—	—	—
3.	Anas platyrhynchos	2	2	0,32	—	—	—
4.	Anas querquedula	6	2	0,96	2	1	0,48
5.	Buteo buteo	2	1	0,32	—	—	—
6.	Pandion haliaëtus	1	1	0,16	—	—	—
7.	Vanellus vanellus	2	1	0,32	2	1	0,48
8.	Charadrius dubius	20	10	3,18	10	7	1,66
9.	Tringa nebularia	—	—	—	1	1	0,24
10.	Tringa ochropus	1	1	0,16	—	—	—
11.	Tringa hypoleucos	44	12	7,01	23	8	5,46
12.	Gallinago gallinago	3	1	0,48	—	—	—
13.	Larus canus ?	—	—	—	1	1	0,24
14.	Streptopelia turtur	5	4	0,80	8	4	1,90
15.	Streptopelia decaocto	2	2	0,32	4	3	0,95
16.	Cuculus canorus	3	3	0,48	1	1	0,24
17.	Upupa epops	12	7	1,91	1	1	0,24
18.	Jynx torquilla	4	3	0,64	1	1	0,24
19.	Galerida cristata	24	10	3,82	6	5	1,43
20.	Alauda arvensis	65	17	10,35	18	11	4,28
21.	Hirundo rustica	37	11	5,89	24	10	5,70
22.	Delichon urbica	16	3	2,55	6	2	1,43
23.	Riparia riparia	2	2	0,32	2	1	0,48
24.	Corvus corax	1	1	0,16	—	—	—
25.	Corvus cornix	5	4	0,80	5	2	1,19
26.	Coloeus monedula	20	7	3,18	1	1	0,24
27.	Pica pica	28	11	4,46	23	10	5,46
28.	Garrulus glandarius	3	2	0,48	—	—	—
29.	Parus major	4	2	0,64	2	1	0,48
30.	Aegithalos caudatus	2	1	0,32	—	—	—
31.	Troglodytes troglodytes	1	1	0,16	—	—	—
32.	Turdus pilaris	1	1	0,16	—	—	—
33.	Saxicola rubetra	1	1	0,16	—	—	—
34.	Luscinia luscinia	11	7	1,75	3	3	0,71
35.	Erithacus rubecula	1	1	0,16	—	—	—
36.	Acrocephalus schoenob.	1	1	0,16	—	—	—
37.	Sylvia communis	2	2	0,32	1	1	0,24
38.	Sylvia curruca	16	6	2,55	7	3	1,66
39.	Muscicapa striata	1	1	0,16	—	—	—
40.	Anthus pratensis	10	4	1,59	—	—	—
41.	Anthus trivialis	2	1	0,32	—	—	—
42.	Motacilla alba	63	18	10,03	35	13	8,31

Tabel nr. 9 (continuare)

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
43.	Motacilla flava	7	2	1,13	—	—	—
44.	Sturnus vulgaris	18	4	2,87	4	1	0,95
45.	Passer domesticus	40	6	6,37	59	3	14,01
46.	Passer montanus	113	16	17,99	170	10	40,38
47.	Chloris chloris	11	6	1,75	3	2	0,71
48.	Carduelis carduelis	6	4	0,96	—	—	—
49.	Fringilla coelebs	2	2	0,32	—	—	—
50.	Emberiza citrinella	2	2	0,32	—	—	—
51.	Emberiza calandra	1	1	0,16	—	—	—

N=628

N=424

Tabel nr. 10
13.10.1968
4 porțiuni
4 Abschnitte

Ideci — Reghin — Tg. Mureș
Obs.: GOMBOS; KALABÉR; KOHL; KONYA.

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
1.	Ardea cinerea	2	1	0,13	1	1	0,12
2.	Anas platyrhynchos	2	1	0,13	—	—	—
3.	Aythya nyroca	1	1	0,06	—	—	—
4.	Accipiter nisus	1	1	0,06	—	—	—
5.	Buteo buteo	11	6	0,71	3	3	0,36
6.	Falco tinnunculus	2	2	0,13	3	3	0,36
7.	Perdix perdix	20	1	1,29	4	1	0,48
8.	Tringa ochropus	—	—	—	2	1	0,24
9.	Gallinago gallinago	—	—	—	1	1	0,12
10.	Columba oenas	1	1	0,06	1	1	0,12
11.	Streptopelia decaocto	1	1	0,06	21	1	2,50
12.	Picus viridis	3	2	0,19	1	1	0,12
13.	Picus canus	—	—	—	3	3	0,36
14.	Dendrocopos major	2	2	0,13	—	—	—
15.	Galerida cristata	32	7	2,07	10	5	1,19
16.	Alauda arvensis	46	4	2,97	36	2	4,29
17.	Hirundo rustica	2	1	0,13	—	—	—
18.	Corvus corax	2	1	0,13	—	—	—
19.	Corvus cornix	15	10	0,97	57	6	6,79
20.	Corvus frugilegus	—	—	—	49	2	5,84
21.	Coloeus monedula	86	7	5,56	19	1	2,26
22.	Pica pica	68	11	4,39	20	9	2,38
23.	Garrulus glandarius	6	4	0,39	5	2	0,60
24.	Parus major	48	14	3,10	14	3	1,67
25.	Parus caeruleus	12	5	0,78	2	2	0,24
26.	Parus palustris	2	1	0,13	2	2	0,24
27.	Aegithalos caudatus	—	—	—	18	1	2,15
28.	Cinclus cinclus	—	—	—	1	1	0,12
29.	Troglodytes troglodytes	5	3	0,32	3	3	0,36
30.	Turdus pilaris	44	3	2,84	36	2	4,29
31.	Turdus philomelos	21	5	1,36	7	2	0,83
32.	Turdus merula	8	4	0,52	3	2	0,36
33.	Erithacus rubecula	17	9	1,10	1	1	0,12
34.	Sylvia curruca	3	2	0,19	—	—	—
35.	Phylloscopus trochilus	2	1	0,13	—	—	—
36.	Phylloscopus collybita	14	8	0,90	4	3	0,48
37.	Prunella modularis	6	4	0,39	—	—	—
38.	Anthus pratensis	10	4	0,65	14	2	1,67
39.	Anthus trivialis	18	1	1,16	—	—	—
40.	Anthus spinoletta	17	4	1,10	—	—	—
41.	Motacilla alba	8	3	0,52	46	8	5,48
42.	Motacilla cinerea	—	—	—	1	1	0,12

Tabel nr. 10 (continuare)

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—12 Uhr			Ora 13—17 Uhr		
		T	F	Q	T	F	Q
43.	Lanius excubitor	5	4	0,32	3	3	0,36
44.	Sturnus vulgaris	526	5	33,98	33	3	3,93
45.	Passer domesticus	104	7	6,72	111	4	13,23
46.	Passer montanus	80	8	5,17	157	7	18,71
47.	Chloris chloris	48	3	3,10	21	1	2,50
48.	Carduelis carduelis	98	6	6,33	6	2	0,72
49.	Carduelis spinus	48	5	3,10	87	2	10,37
50.	Carduelis cannabina	29	2	1,87	3	1	0,36
51.	Fringilla coelebs	13	4	0,83	27	3	3,22
52.	Emberiza citrinella	12	4	0,78	3	1	0,36
53.	Emberiza calandra	55	1	3,55	—	—	—
54.	Emberiza schoeniclus	2	2	0,13	—	—	—

N=1548

N=839

Tabel nr. 11

17.11.1968

4 porțiuni

4 Abschnitte

Reghin — Iernut

Obs.: GOMBOS; KOHL; KONYA; SZOMBATH.

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—17 Uhr		
		T	F	Q
1.	<i>Gavia arctica</i>	8	2	0,29
2.	<i>Podiceps ruficollis</i>	10	6	0,37
3.	<i>Podiceps cristatus</i>	4	3	0,15
4.	<i>Nycticorax nycticorax</i>	1	1	0,04
5.	<i>Anas platyrhynchos</i>	22	3	0,80
6.	<i>Aythya ferina</i>	1	1	0,04
7.	<i>Aythya nyroca</i>	8	3	0,29
8.	<i>Mergus merganser</i>	2	1	0,07
9.	<i>Accipiter gentilis</i>	2	2	0,07
10.	<i>Accipiter nisus</i>	5	5	0,18
11.	<i>Buteo buteo</i>	9	7	0,33
12.	<i>Circus aeruginosus</i>	1	1	0,04
13.	<i>Falco tinnunculus</i>	1	1	0,04
14.	<i>Perdix perdix</i>	78	3	2,85
15.	<i>Phasianus colchicus</i>	2	1	0,07
16.	<i>Vanellus vanellus</i>	579	4	21,18
17.	<i>Tringa ochropus</i>	5	3	0,18
18.	<i>Scolopax rusticola</i>	1	1	0,04
19.	<i>Larus canus</i>	3	2	0,11
20.	<i>Larus ridibundus</i>	9	4	0,33
21.	<i>Larus minutus</i>	1	1	0,04
22.	<i>Streptopelia turtur</i>	8	2	0,29
23.	<i>Streptopelia decaocto</i>	33	10	1,21
24.	<i>Athene noctua</i>	1	1	0,04
25.	<i>Picus viridis</i>	2	1	0,07
26.	<i>Picus canus</i>	3	3	0,11
27.	<i>Dendrocopos major</i>	3	3	0,11
28.	<i>Dendrocopos syriacus</i>	2	1	0,07
29.	<i>Dendrocopos medius</i>	1	1	0,04
30.	<i>Galerida cristata</i>	23	8	0,84
31.	<i>Alauda arvensis</i>	3	2	0,11
32.	<i>Corvus corax</i>	2	1	0,07
33.	<i>Corvus cornix</i>	90	16	3,29
34.	<i>Corvus frugilegus</i>	46	5	1,68
35.	<i>Coloeus monedula</i>	739	13	27,03
36.	<i>Pica pica</i>	149	30	5,45
37.	<i>Garrulus glandarius</i>	6	3	0,22
38.	<i>Parus major</i>	67	14	2,45
39.	<i>Parus caeruleus</i>	22	5	0,80
40.	<i>Aegithalos caudatus</i>	17	2	0,26
41.	<i>Cinclus cinclus</i>	1	1	0,04
42.	<i>Troglodytes troglodytes</i>	4	4	0,15

Tabel nr. 11 (continuare)

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—17 Uhr		
		T	F	Q
43.	<i>Turdus viscivorus</i>	1	1	0,04
44.	<i>Turdus pilaris</i>	152	2	5,56
45.	<i>Erithacus rubecula</i>	3	3	0,11
46.	<i>Anthus pratensis</i>	3	2	0,11
47.	<i>Anthus spinoletta</i>	20	4	0,73
48.	<i>Motocilla alba</i>	1	1	0,04
49.	<i>Lanius excubitor</i>	3	3	0,11
50.	<i>Sturnus vulgaris</i>	108	3	3,95
51.	<i>Passer domesticus</i>	61	5	2,23
52.	<i>Passer montanus</i>	269	11	9,84
53.	<i>Carduelis carduelis</i>	135	12	4,94
54.	<i>Carduelis spinus</i>	6	2	0,22
55.	<i>Carduelis cannabina</i>	1	1	0,04
56.	<i>Emberiza citrinella</i>	4	1	0,15
57.	<i>Emberiza schoeniclus</i>	3	2	0,11

N=2744

Tabel nr. 12

16.03.1969

5 porțiuni

5 Abschnitte

Vălenii de Mureș — Iernut

Obs. GOMBOS; KALABÉR; KOHL, KÓNYA; SZOMBATH.

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—17 Uhr		
		T	F	Q
1.	Ardea cinerea	1	1	0,02
2.	Anas platyrhynchos	160	9	3,65
3.	Anas querquedula	756	20	17,26
4.	Anas crecca	1	1	0,02
5.	Aythya nyroca	51	2	1,16
6.	Accipiter gentilis	1	1	0,02
7.	Buteo buteo	1	1	0,02
8.	Circus cyaneus	3	1	0,07
9.	Falco tinnunculus	2	2	0,05
10.	Perdix perdix	10	6	0,23
11.	Vanellus vanellus	1157	16	26,41
12.	Tringa nebularia	1	1	0,02
13.	Tringa ochropus	1	1	0,02
14.	Tringa hypoleucos	1	1	0,02
15.	Gallinago gallinago	1	1	0,02
16.	Columba oenas	10	3	0,23
17.	Streptopelia decaocto	7	5	0,16
18.	Picus viridis	1	1	0,02
19.	Dendrocopos major	2	1	0,05
20.	Dendrocopos syriacus	1	1	0,02
21.	Dendrocopos medius	2	2	0,05
22.	Galerida cristata	53	20	1,21
23.	Alauda arvensis	102	28	2,33
24.	Corvus corax	2	2	0,05
25.	Corvus cornix	146	24	3,33
26.	Corvus frugilegus	11	2	0,25
27.	Coloeus monedula	499	19	11,39
28.	Pica pica	261	31	5,96
29.	Garrulus glandarius	21	6	0,48
30.	Parus major	34	13	0,78
31.	Parus caeruleus	2	2	0,05
32.	Parus palustris	2	1	0,05
33.	Aegithalos caudatus	6	2	0,14
34.	Cinclus cinclus	3	3	0,07
35.	Turdus pilaris	92	5	2,10
36.	Turdus merula	2	2	0,05
37.	Saxicola torquata	1	1	0,02
38.	Saxicola rubetra	1	1	0,02
39.	Anthus pratensis	3	1	0,07
40.	Motacilla alba	110	31	2,51
41.	Lanius excubitor	4	4	0,09
42.	Sturnus vulgaris	365	9	8,33

Tabel nr. 12 (continuare)

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—17 Uhr		
		T	F	Q
43.	<i>Passer domesticus</i>	103	8	2,35
44.	<i>Passer montanus</i>	280	20	6,39
45.	<i>Coccothraustes cocc.</i>	1	1	0,02
46.	<i>Chloris chloris</i>	5	2	0,11
47.	<i>Carduelis carduelis</i>	57	11	1,30
48.	<i>Carduelis cannabina</i>	3	2	0,07
49.	<i>Fringilla coelebs</i>	1	1	0,02
50.	<i>Emberiza citrinella</i>	36	9	0,82
51.	<i>Emberiza calandra</i>	2	1	0,05
52.	<i>Emberiza schaeeniclus</i>	3	3	0,07

N=4381

Tabel nr. 13

13.04.1969

5 porțiuni

5 Abschnitte

Vălenii de Mureș — Iernuț

Obs.: GOMBOS; KALABÉR; KOHL; KÓNYA; SZOMBATH.

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—17 Uhr		
		T	F	Q
1.	Podiceps griselgena	1	1	0,03
2.	Phalacrocorax pygmeus	1	1	0,03
3.	Ardea cinerea	2	2	0,06
4.	Nycticorax nycticorax	3	3	0,09
5.	Ciconia ciconia	5	1	0,16
6.	Anas platyrhynchos	12	6	0,37
7.	Anas querquedula	94	7	2,94
8.	Anas crecca	17	3	0,53
9.	Spatula clypeata	1	1	0,03
10.	Accipiter nisus	2	2	0,06
11.	Buteo buteo	1	1	0,03
12.	Hieraaëtus pennatus	1	1	0,03
13.	Circus aeruginosus	1	1	0,03
14.	Falco tinnunculus	3	3	0,09
15.	Perdix perdix	18	8	0,56
16.	Coturnix coturnix	1	1	0,03
17.	Rallus aquaticus	1	1	0,03
18.	Fulica atra	7	1	0,22
19.	Charadrius dubius	15	9	0,47
20.	Tringa totanus	4	1	0,12
21.	Tringa nebularia	3	1	0,09
22.	Tringa glareola	3	1	0,09
23.	Tringa hypoleucos	52	22	1,62
24.	Philomachus pugnax	11	1	0,34
25.	Galinago media?	1	1	0,03
26.	Larus argentatus	1	1	0,03
27.	Larus ridibundus	2	1	0,06
28.	Columba oenas	1	1	0,03
29.	Streptopelia turtur	2	2	0,06
30.	Streptopelia decaocto	15	6	0,47
31.	Cuculus canorus	2	2	0,06
32.	Upupa epops	1	1	0,03
33.	Jynx torquilla	2	2	0,06
34.	Picus viridis	5	5	0,16
35.	Dendrocopos major	2	2	0,06
36.	Calandrella brachydact.	30	1	0,94
37.	Galerida cristata	21	8	0,66
38.	Alauda arvensis	93	25	2,91
39.	Hirundo rustica	27	12	0,87
40.	Delichon urbica	1	1	0,03
41.	Corvus corax	12	7	0,37
42.	Corvus cornix	48	19	1,50

Tabel nr. 13 (continuare)

Nr.	Speciile Arten	Ora 8—17 Uhr		
		T	F	Q
43.	Corvus frugilegus	5	1	0,16
44.	Coloeus monedula	335	19	10,47
45.	Pica pica	153	34	4,78
46.	Garrulus glandarius	14	6	0,44
47.	Parus major	12	5	0,37
48.	Parus caeruleus	1	1	0,03
49.	Parus palustris	2	1	0,06
50.	Troglodytes troglodytes	3	3	0,09
51.	Turdus pilaris	278	5	8,68
52.	Turdus philomelos	5	5	0,16
53.	Turdus merula	7	4	0,22
54.	Oenanthe oenanthe	5	2	0,16
55.	Erithacus rubecula	31	13	0,97
56.	Sylvia curruca	4	3	0,12
57.	Phylloscopus collybita	44	25	1,37
58.	Regulus regulus	3	2	0,09
59.	Regulus ignicapillus	3	3	0,09
60.	Prunella modularis	2	2	0,06
61.	Anthus pratensis	11	3	0,34
62.	Anthus spinolletta	8	2	0,25
63.	Motacilla alba	126	32	3,94
64.	Motacilla cinerea	1	1	0,03
65.	Motacilla flava	2	1	0,06
66.	Lanius minor	1	1	0,03
67.	Sturnus vulgaris	1345	7	42,09
68.	Passer domesticus	34	4	1,06
69.	Passer montanus	187	22	5,84
70.	Chloris chloris	12	6	0,37
71.	Carduelis carduelis	26	12	0,81
72.	Carduelis spinus	1	1	0,03
73.	Fringilla coelebs	1	1	0,03
74.	Emberiza citrinella	8	5	0,25
75.	Emberiza calandra	9	6	0,28

N=3204

EGYIDEJŰ MADÁR-MEGFIGYELÉSEK A MAROSON

A dolgozat öt év alatt végrehajtott 13 egyidejű madármegfigyelés eredményeit tartalmazza. A táblázatok felsorolják a megfigyelt madárfajokat, feltüntetik az összes észlelt egyedek számát (N), minden faj egyedeinek számát (T), a faj gyakoriságát az észlelések számához viszonyítva (F), az egyes fajok egyedeinek számát az összes egyedekhez viszonyítva (Q).

A dolgozat egyes vízi madár-fajokat is tárgyal. A récék közül két faj egyedei gyakoribbak: a tőkés réce (*Anas platyrhynchos*) és a bőjti réce (*Anas querquedula*), mely utóbbi faj példányai az 1969. március 16-i megfigyelés összes egyedeinek 17,29%-át képviselik. A vándorló ragadozók közül a halászsas (*Pandion haliaëtus*) és a békászó sas (*Aquila pomarina*) vonulását figyelték meg 1967. szeptember 17-én. Megállapították, hogy a bibic (*Vanellus vanellus*) fő vonulási ideje március közepére esik, mivel 1966. március 20-án a faj 1650 egyedét figyelték meg, ami az aznap észlelt összes példányok számának 68,44%-a. A kislile (*Charadrius dubius*) esetében említésre méltó a népesség számának váltakozása a vízállástól függően.

A megfigyelések alapján úgy tűnik, hogy a billegető cankó (*Tringa hypoleucos*) léte nincs annyira a homok- és kavics-padokhoz kötve, mint ahogy hittük, mivel a megfigyelt egyedek számának változékonysága viszonylag alacsony. Így pl. egyik vizsgált szakaszon két ízben (1967. április 16. és 1968. április 21.) figyeltünk meg 46 – ill. 44 példányt, amelyből kitűnik, hogy egy párnak kb. 1600–2000 m-es part-szakaszra van szüksége. Hasonló eredményre jutottunk egy hosszabb szakasz vizsgálata során is.

Említésre méltó a jégmadár (*Alcedo atthis*) hiánya az utóbbi időben; reméljük, hogy eltűnése csak időleges.

Mint a fentiekből kitűnik, a vizsgált szakaszon nem találunk nagyobb vízimadár-csoportosulásokat; egyidejű megfigyeléseink lehetővé teszik azonban, hogy tisztább képet nyerjünk a fajok életéről s egy-, viszonylag nagyfolyó mentén lezajló vándorlásaikról.

SYNCHRONISCHE ORNITHOLOGISCHE BEOBACHTUNGEN AM MUREŞ FLUSS

In der vorliegenden Arbeit werden die Ergebnisse von 13 synchronischen Untersuchungen innerhalb von fünf Jahren erörtert. An Hand von Tabellen wurden alle beobachteten Arten angegeben, deren Zahl (T), Frequenz, also Zahl der Beobachtungsfälle (F) als auch das prozentuelle Verhältniss (Q) zwischen der Zahl der Exemplare einer Art und der Gesamtzahl aller beobachteten Exemplare (=N). Ausser den Tabellen werden im Text einige „Wasservögel“ besprochen. Von den Enten sind **Stock- (Anas platyrhynchos)** und **Knäckente (Anas querquedula)** die häufigsten und so stellte letztere 17,29% der Gesamtzahl der beobachteten Vögel dar (16.03.1969). Von den Greifvögeln sind als Durchzügler **Fischadler (Pandion haliaëtus)** und ein starker Zug von **Schreiadler (Aquila pomarina)** zu verzeichnen (17.09.1967). Weiter konnte festgestellt werden, dass, der Hauptzug vom **Kiebitz (Vanellus vanellus)** in der Mitte März stattfindet, denn am 20.03.1966 wurden 1 650 Exemplare ε gesichtet die 68,44% der Gesamtzahl (=N) der beobachteten Vögel darstellen. Beim **Flussregenpfeifer (Charadrius dubius)** fiel die verschiedene Bestandgrösse bei Hoch- und Tiefwasser auf. Es scheint als wäre der **Flussuferläufer (Tringa hypoleucos)** nicht so sehr an die Sand- und Kieselbänke gebunden, denn die Zahl der beobachteten Exemplare unterlag nur einer kleinen Veränderlichkeit. So konnten auf der gleichen Strecke bei zwei verschiedenen Zeitpunkten 46 bzw. 44 Exemplare beobachtet werden, aus dem hervorgeht, dass ein Paar dieser Art ungefähr 1.600–2.000 M Flussstrecken beansprucht. Ähnliche Verhältnisse ergaben sich auch bei einer längeren Flussstrecke. Auffallend ist das Fehlen des **Eisvogels (Alcedo atthis)** in der letzten Zeit, doch möchten wir hoffen, dass diese Tatsache nur als vorübergehende zu betrachten ist. Wie es aus dem Obigen hervorgeht ist eine grössere Wasservogel – Ansammlung an der untersuchten Flussstrecke nicht zu beobachten, aber durch diese synchronischen Beobachtungen erhalten wir einen tieferen Einblick in das Vogelleben und den Vogelzug eines verhältnissmässig grossen Flusses.

ОРНИТОЛОГИЧЕСКИЕ СИНХРОННЫЕ НАБЛЮДЕНИЯ НА РЕКЕ МУРЕШ

Р Е З Ю М Е

Ш. КОЛ

В предлагаемой работе изложены результаты 13-и наблюдений, проведенных за пять лет. В таблицах показаны все наблюдавшиеся виды птиц, их численность (Т), частота, т.е. число наблюдаемых случаев (F), а также процентное соотношение (Q) между числом экземпляров отдельного вида и общим числом наблюдаемых птиц (N). Помимо таблиц, рассматриваются некоторые виды водяных птиц. Среди диких уток отмечены два более обильных вида, а именно: *кряква* (*Anas platyrhynchos*) и *широк-трескуйок* (*Anas querquedula*), из которых последний составляет 17,29% общего числа птиц, наблюдавшихся 16.03.1969 г. Из хищных перелётных видов замечена *скопа* (*Pandion haliaetus*) и пролёт *малого подорлика* (*Aquila pomarina*) по наблюдениям от 17.09.1967 г. Удалось также установить, что главный пролёт *шибиса* (*Vanellus vanellus*) приходится на середину марта, так как 20. 03. 1966 г. отмечено 1650 экземпляров, что составляет 68,44% общего числа наблюдаемых птиц. В связи с прослеживанием *малого зуёка* (*Charadrius dubius*) следует отметить различия численности популяций в зависимости от уровня воды. Высказывается предположение, что *перевозчик* (*Tringa hypoleucos*) не очень привязан к песчаным и галечным мелям, так как наблюдалась меньшая изменчивость числа экземпляров. Таким образом, на исследуемом участке было замечено в двух случаях 46 и 44 экземпляра (16. 04. 1967 г. и 21. 04. 1968 г.) из чего следует, что на одну пару приходится участок приблизительно в 1600—2000 м. Подобные результаты были получены и на более длинном участке. Следует отметить отсутствие в последнее время *обыкновенного зимородка* (*Alcedo atthis*), но вероятно его исчезновение является лишь временным. Из выпущенного видно, что на исследованном участке не оказалось особенно значительных скоплений водяных птиц, однако приведенные синхронные наблюдения способствуют более глубокому освещению, как жизни, так и миграции птиц вдоль относительно большой реки.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ORNITOFAUNEI DIN VALEA TIRNAVEI MICI, IN APROPIEREA LOCALITĂȚII SINGEORGII DE PĂDURE

J. BOTOND KISS

CONDIȚIILE FIZICO-GEOGRAFICE

Singeorgiu de Pădure (jud. Mureș) se găsește pe Podișul Tirnavelor, în valea Tirnavei Mici, la o altitudine de 332 m. Dealurile înconjurătoare sînt acoperite de păduri mixte de stejar, fag, carpen, uneori și pin, pe alocuri cu coaste erodate. Înălțimea maximă a lor o atinge Dealul Cripteii cu 539 m, urmează virfurile Bazaia, Calandoș și Armeniș cu 504 și 454, respectiv cu 402 m. Temperatura medie anuală a localității este de $+8^{\circ}\text{C}$. Precipitația anului 1965, cînd s-a efectuat majoritatea observațiilor, a fost de 583 mm, maximă avînd luna iunie (170,0 mm), iar minimă decembrie (45,2 mm). Grosimea stratului de zăpadă în medie a fost de 150 mm. (Datele ne-au fost furnizate de către personalul Stațiunii meteorologice din Singeorgiu de Pădure, căruia îi mulțumim și pe această cale). Tipurile de sol sînt: brun-podzolic de pădure, brun roșcat de pădure, alocuri argilos-lutos, iar pe malul Tirnavei – sol aluvionar. Tirnava Mică are o lățime de 20–35 m pe această porțiune. Pe malul stîng, la cca. 3.500 m, în aval de localitate, în timpul primăverii se formează un lac temporar din apa care rezultă în urma topirii zăpezii și al cărui diametru este de 250–300 m. Aici și în porțiunile mlăștinoase din apropiere, în perioada de pasaj poposesc multe specii de păsări acvatice și de țărături. O porțiune cu un microclimat deosebit este canalul de scurgere a termocentralei de la Fîntînele, a cărui apă fierbinte împiedică formarea gheții pe Tirnava Mică la sute de metri, chiar în timpul celui mai puternic ger.

SCOPUL LUCRĂRII

Prezenta lucrare și-a propus ca scop studiul ornitofaunei din această zonă. Perioada observațiilor se intercalează între primăvara anului 1965 și începutul verii 1966, iar listele s-au întocmit ulterior, pe baza notițelor de teren din această perioadă. Bineînțeles, lucrarea nu are pretenții de integritate, fiind vorba de o perioadă scurtă și de observații ocazionale. Se poate considera ca un studiu avifaunistic modest, întregit pe alocuri cu date fenologice și de nidificare. Ea poate servi la completarea bibliografiei tratînd o zonă puțin cercetată din punct de vedere ornitologic. În lucrare s-au folosit

următoarele prescurtări: SP – Singeorgiu de Pădure; T – Tîrnava Mică; PE – primul exemplar observat în anul respectiv; UE – ultimul exemplar observat; ED – exemplar doveditor. În cazul speciilor prea comune nu s-au specificat alte date și nu s-au trecut exemplarele doveditoare. S-au citat și unele piese aflate în posesia vînătorilor localnici, piese colectate recent sau în perioada observațiilor. Păsările au fost împărțite în 4 categorii: I. – Speciile cuibăritoare identificate pe baza cuiburilor sau a puilor. II. – Speciile prezente în perioada cuibăritului ale căror cuiburi sau pui nu au fost găsiți. III. – Speciile de pasaj, aici se includ și oaspeții de vară, cuibărind în alte părți ale țării, și care în porțiunea cercetată nu au fost identificate în perioada cuibăritului. IV. – Specii accidentale sau eratice. Redăm mai jos listele speciilor, precizînd totodată, că termenii „rar”, „comun”, „frecvent” etc. se înțeleg numai la zona executării observațiilor.

I. – SPECII CARE CUIBĂRESC

1. **Ciconia ciconia** (L.) – barză. În SP se găsesc 4 cuiburi locuite. PE: 19.03.1965, 21.03.1966. UE: 09.09.1965, un stol de cca. 250 ex.

2. **Buteo buteo buteo** (L.) – șorecar. Cea mai comună pasăre răpitoare din zona cercetată. PE: 03.03.1965. UE: 16.11.1965. La 08.06.1966 s-au găsit două cuiburi cu puii zburători.

3. **Accipiter gentilis** (L.) – uliu. Apare frecvent, mai ales iarna. La 18.05.1965 s-a găsit un cuib cu două ouă. ED: 03.03.1965.

4. **Falco subbuteo** (L.) – șoimul-rîndunelelor. Mai rar. O pontă proaspătă cu 3 ouă s-a găsit la 04.05.1965, într-un cuib vechi de coțofană.

5. **Falco tinnunculus** (L.) – vinturel. Specie frecventă, cuibărește chiar și în turla bisericii din SP.

6. **Streptopelia turtur** (L.) – turturică. Frecventă. PE: 24.04.1965, 22.04.1966. Cuiburile și puii abia zburați deseori au fost identificați.

7. **Streptopelia decaocto** (Friv.) – guguștiuc. În ultimii ani a devenit comun în localitățile din jur, cuibărește mai ales pe conifere numai în porțiunile locuite.

8. **Bubo bubo** (L.) – buhă. Are cîteva cuiburi cunoscute de către localnici de ani de zile. Unul dintre ele, care a fost cercetat, a fost situat într-o nișă naturală dintr-un perete de laes, la circa 8 m înălțime. Un alt cuib construit într-o crăpătură de stîncă a avut pui îmbrăcați în pene la 05.06.1966.

9. **Athene noctua noctua** (Scop.) – cucuvea. Cea mai comună răpitoare nocturnă, un cuib folosit de mai mulți ani a existat în turla bisericii de la Neaua.

10. **Merops apiaster** (L.) – prigorie. Destul de frecvent, avînd cîteva colonii de 3–15 cuiburi în zona cercetată. La 04.06.1966 s-a găsit un cuib cu 2 ouă. Ultimul cuib încă locuit s-a observat la 31.08.1965. PE: 07.05.1965, 04.05.1966. UE:: 09.09.1965.

11. **Picus viridis** (L.) – ghionoaie. Specie frecventă, la 01.05.1966 s-a găsit un cuib cu 2 ouă într-un păr sălbatic.

12. **Dendrocopos major pinetorum** (Ch. L. Brehm.) – ciocănitoare-mare. Frecventă, cuibărește de obicei în pomi fructiferi găunoși.

13. **Hirundo rustica** (L.) – rîndunica. Foarte comună. Cuibăritul ei sub streșina caselor nu este bine văzut de către săteni, fiindcă pereții îi murdărește cu excremente. Pentru îndepărtarea lor se agață cirpe, hirtii etc. la locurile vizitate de rîndunici. O asemenea atitudine ostilă față de ele n-a mai fost observată de autor în alte părți ale țării. PE: 24.04.1965, 07.04.1966. UE: 03.10.1965.

14. **Delichon urbica** (L.) – lăstun. Frecvent, cuibărește mai ales în locuri situate mai sus (bordurile de la turlele bisericii). PE: 21.04.1966.

15. **Riparia riparia** (L.) – lăstun-de-mal. Are cîteva colonii mai mici în malurile înalte a T-ei.

16. **Lanius excubitor excubitor** (L.) – sfrîncioc. Iarna nu este o raritate. Se observă în toate anotîmpurile. La 04.05.1965 s-a găsit un cuib cu 3 ouă, într-un mănunchi de **Viscum album** de pe un măr sălbatic situat la marginea unei livezi, la o înălțime de circa 4 m. Tot în aceeași zi, un alt cuib cercetat, la fel pe un măr din marginea drumului, a avut 7 pui de 1–2 zile. Materialul principal din care s-au construit cuiburile, a fost lina de oaie și fragmente de **Cicorium inthybus**. Cuibul a fost la o înălțime de 3,5 metri.

17. **Turdus philomelos** (Ch. L. Brehm.) – sturz-cîntător. Cuibărește frecvent în pădurile din jur. S-au găsit pui zburători la 17.05.1966.

18. **Passer domesticus** (L.) – vrabie. Cea mai frecventă.

19. **Passer montanus** (L.) – vrabie-de-cîmp. De asemenea foarte comună în toată zona studiată.

20. **Sturnus vulgaris vulgaris** (L.) – graur. Specie comună. PE: 05.03.1965, 25.02.1966. UE: 25.11.1965.

21. **Garrulus glandarius** (L.) – gaiță. Cuibărește frecvent în pădurile din jur. La 17.05.1966 s-au găsit pui abia zburăți.

22. **Pica pica** (L.) – coțofană. Cea mai des întîlnită dintre corvidee. La 04.06.1965 pe lingă Vădaș s-au găsit 6 pui aproape zburători, la 01.06 – 4, respectiv 2 pui gata de zbor în pădurea de la Neaua la 03.06.1966.

23. **Corvus monedula soemmeringi** (Fisch.) – stîncuță. O colonie observată la 12.05.1966 pe lingă Neaua era amplasată într-un mal înalt de loes. Tot aici au mai avut cuiburi și cîteva familii de prigorii și o pereche de buhe.

24. **Corvus corone cornix** (L.) – cioară-grivă-ardeleană. Mai puțin frecventă decît speciile precedente. S-a găsit un cuib cu 4 ouă la 04.05.1966 pe lingă Neaua.

25. **Corvus corax** (L.) – corb. Cea mai rară specie dintre corvidee. Se cunosc cîteva cuiburi locuite de mai mulți ani, în total 2–3 în toată zona.

II. SPECII PREZENTE ÎN PERIOADA CUIBĂRITULUI, CUIBĂRIT NEDOVEDIT

26. **Anas platyrhynchos** (L.) – Rața-mare. Pe T se observă tot anul, pe lângă termocentrală iernează în număr redus.

27. **Milvus migrans** (Bodd.) – gaie-neagră. Frecventă. PE: 10.04.1965

28. **Tetrastes bonasia** (L.) – ieruncă. În număr mic, tot anul.

29. **Perdix perdix** (L.) – potirniche. În număr destul de redus (iarna 2–3 stoluri în toată zona) se observă în tot timpul anului.

30. **Coturnix coturnix** (L.) – prepeliță. În număr mic. PE: 22.04.1966.

31. **Phasianus colchicus** (L.) – fazan. Pe lângă T și afluenții ei, ca și în mărăcinișuri, s-au observat exemplare provenite probabil din fazaneria de pe lângă Tirgu Mureș.

32. **Crex crex** (L.) – cristel. Relativ comun, identificat numai după glas. PE: 09.05.1965, 03.05.1966.

33. **Vanellus vanellus** (L.) – nagîț. Primăvara devine mai numeros, dar se observă și în timpul verii. PE: 19.03.1965, 18.03.1966.

34. **Charadrius dubius curonicus** (Gmel.) – prundăraș. Apare în număr mic, dar regulat pe lângă T. ED: 16.04.1965.

35. **Columba oenas** (L.) – porumbel-de-scorbură. Rar, 1–2 ex.

36. **Columba palumbus** (L.) – porumbel-gulerat. Mai numeros. PE: 27.02.1966.

37. **Cuculus canorus** (L.) – Cuc. Relativ frecvent. PE: 15.04.1965. 12.04.1966.

38. **Asio otus** (L.) – ciuf. Frecvent, iarna chiar în grupuri de 10–15.

39. **Caprimulgus europaeus europaeus** (L.) – lipitoare-apuseană. Apare mai rar. ED: 05.06.1966.

40. **Upupa epops** (L.) – pupăză. Specie frecventă. PE: 26.04.1965, 13.04.1966.

41. **Picus canus** (Gmel.) – ghionoaie-sură. Mai frecventă iarna, dar se observă în tot timpul anului.

42. **Dendrocopos syriacus balcanicus** (Hempr. et Stres) – ciocănitoare-de-grădină. Mult mai rară decît următoarea. ED: 23.01.1965.

43. **Dendrocopos medius** (L.) – ciocănitoare-de-stejar. Specie mai rară. ED: 05.02.1965.

44. **Dendrocopos minor hortorum** (Ch. L. Brehm.) – ciocănitoare-mică. Rară, apare mai ales iarna. ED: 23.01.1965.

45. **Lullula arborea** (L.) – ciocirle-de-pădure. Specie mai rară. ED: 14.03.1965.

46. **Galerida cristata** (L.) – ciocirlan. Foarte comun.

47. **Motacilla alba** (L.) – codobatură. Frecventă. PE: 13.03.1965, 09.03.1966.

48. **Lanius collurio** (L.) – sfrincioc berbecel. Frecvent. PE: 01.05.1966.

49. **Lanius minor** (Gmel.) – sfrincioc-de-vară. Mai rar decît precedentul. PE: 27.04.1965, 03.05.1966.

50. **Locustella luscinioides** (Savi) – grelușer-de-stuf. Se aude rar, cîntînd pe lângă T.

51. **Acrocephalus arundinaceus** (L.) – lăcar-mare. Pe lângă T și afluenții ei, se observă destul de rar.
52. **Sylvia atricapilla** (L.) – silvie-cu-cap-negru. Apare mai frecvent.
54. **Ficedula albicollis** (Temm.) – muscar-gulerat. Frecvent.
54. **Saxicola rubetra** (L.) – mărăcinar. Nu este prea rar.
55. **Phoenicurus phoenicurus phoenicurus** (L.) – codroș. Frecvent.
56. **Phoenicurus ocrurus gibraltariensis** (Gmel.) – codroș-de-munte. Frecvent, mai ales primăvara.
57. **Luscinia luscinia** (L.) – privighetoare. Nu este prea rară. PE: 22. 04. 965, 26. 04. 966.
58. **Erithacus rubecula** (L.) – gușă-roșie. Apare des.
59. **Oenanthe oenanthe** (L.) – pietrar. Se observă rar.
60. **Turdus merula** (L.) – mierlă. Specie comună.
61. **Aegithalos caudatus caudatus** (L.) – pițiguș. Mai des iarna, în stoluri.
62. **Parus major** (L.) – pițigoi. Cel mai comun dintre paridele.
63. **Parus coeruleus** (L.) – pițigoi-azuriu. Mai puțin frecvent.
64. **Parus palustris** (+) – pițigoi-sur. Nu este prea rar.
65. **Sitta europea** (+) – țiclean. Specie frecventă.
66. **Emberiza calandra** (L.) – presură. Nu este rară.
67. **Emberiza citrinella** (L.) – presură-galbenă. Specie comună, iarna formează stoluri mari.
68. **Emberiza schoeniclus** (+) – presură-de-stuf. Apare la T.
69. **Fringilla coelebs** (L.) – cînteză. Specie comună.
70. **Carduelis chloris** (+) – florinte. Comună, mai ales iarna.
71. **Carduelis carduelis** (+) – sticlete. Comună.
72. **Coccothraustes coccothraustes** (L.) – botgros. Numeros, mai ales iarna.
73. **Oriolus oriolus** (L.) – grangur. Frecvent. PE: 30. 04. 965, 27. 04. 966.
74. **Corvus frugilegus** (L.) – cioară. Frecventă, mai ales iarna.

III. SPECII DE PASAJ (ȘI OASPEȚI DE VARĂ, NEIDENTIFICAȚI IN PERIOADA CUIBĂRITULUI)

75. **Podiceps cristatus** (L.) – corcodel. Apare numai în pasajul de primăvară. ED: aprilie 1964.
76. **Podiceps ruficollis** (Pall.) – corcodel-mic. Cadavrul unui ex. ucis de răpitor aripat s-a găsit la 21. 04. 965. Pe apa T-ei a încercat să ierneze un stol de 7–8, în 1965–66. ED: 18 și 30. 12. 965.
77. **Ardea cinerea** (L.) – stîrc-cenușiu. Apare primăvara în număr max. de 12–15 ex. PE: 12. 03. 966. ED: din aprilie 1964.
78. **Ardea purpurea** (L.) – stîrc-roșu. S-a observat numai de 3 ori, în grupuri mici, la 10. 04. 965. și 8–10. 04. 966.
79. **Nycticorax nycticorax** (L.) – stîrc-de-noapte. 3 ex. la 10. 04. 966. cu 3 **Ardea purpurea**.

80. **Botaurus stellaris** (L.) – buhai-de-baltă. Rar, numai primăvara. ED: primăvara lui 1964.
81. **Anser albifrons** (Scop). – girliță. Primăvara trece în stoluri mari. La 04. 04. 965 pe lac s-au odihnit noaptea 180–200 ex. ED: 31. 03. 966.
82. **Anas penelope** (L.) – rață-fluierătoare. Un stol de 8 ex., la 01. 03. 966.
83. **Anas acuta** (L.) – rață-sulițar. Primăvara apare în stoluri mici. PE: 20. 02. 966. UE: 07. 04. 966.
84. **Anas querquedula** (L.) – rață-ciriitoare. Numai primăvara în stoluri mai mari. PE: 12. 03. 965, 04. 03. 966. ED: 04. și 31. 03. 966.
85. **Anas clypeata** (L.) – rață-lingurar. S-au observat la 10. 04. 965 și 13. 04. 966 cite un ♂.
86. **Aythya nyroca** (Güldenst). – rață-roșie. Primăvara apare mai des. PE: 04. 03. 966. UE: 07. 04. 966. ED: 11. 03. 966.
87. **Buteo lagopus** (Pont). – șorecar-incălțat. Iarna este frecvent.
88. **Accipiter nisus** (L.) – uliu-păsărar. Iarna și toamna apare frecvent. ED: 19. 11. 965, 13. 12. 965.
89. **Rallus aquaticus** (L.) – cîrstel-de-baltă. Numai primăvara. ED: 19. 04. 965.
90. **Porzana parva** (Scop) – creșteț. La 15. 04. 965 s-a colectat un ♂ și o ♀.
91. **Gallinula chloropus** (L.) – găinușa-de-baltă. Cîteva ex. primăvara. ED: 11. 04. 965. 14. 04. 966.
92. **Fulica atra** (L.) – lișiță. Frecventă în pasaj de primăvară. ED: 18. 03. 966.
93. **Gallinago gallinago** (L.) – becațină. S-a identificat frecvent în perioada de 04. 03–14. 04. 966. ED: 12. 03. 966.
94. **Gallinago media** (Lath). – becațina-mare. Un singur ex. la 13. 03. 966.
95. **Lymnryptes minimus** (Brünn). – becațină-mică. Apare mai puțin numeroasă decît becațina comună, numai primăvara. PE: 08. 03. 966. ED: 13. 03. 966.
96. **Scolopax rusticola** (L.) – sitar. Numeroase observații din primăvară, toamna apare mai rar. PE: 06. 03. 966, pasajul a ținut pînă în 16. 04. 966, cu maximum de intensitate între 08 și 16. 04. 966. Cele mai multe păsări observate: 6 ex. la 09. 04. 966. ED: 04. și 14. 04. 966, cite un ♂ colectat în timpul jocului de seară.
97. **Numenius arquata** (L.) – culic. Un stol de 50–60 ex. la 03. 04. 966.
98. **Limosa limosa** (L.) – sitar-de-mal. Cîteva zeci, la 03. 04 și 14. 05. 966.
99. **Tringa totanus** (L.) – fluierar. Primăvara apare des. PE: 01. 03. 966.
100. **Tringa graleolax** (L.) – fluierar-de-mlaștină. Primăvara nu este rar.
101. **Strix aluco** (L.) – huhurez. În timpul iernii mai multe ex. s-au adăpostit în localitate, în perioada de 20. 11. 965. – 13. 02. 966 – aparținînd cu toții variantei de culoare roșcată. ED: 08. 12. 965.
102. **Strix uraliensis** (Pall.) – huhurez-mare. S-a observat în perioada de 08. 12. 965, – 20. 02. 966. ED: 11. 12. 965.

103. **Troglodytes troglodytes** (L.) – ochiuboului. Iarna se ivește mai des.
 104. **Turdus viscivorus** (L.) – sturz-de-visc. Iarna, în stoluri mai mari.
 105. **Turdus pilaris** (L.) – sturz-de-iarnă. Apare iarna în stoluri masive.
 106. **Turdus torquatus alpestris** (Ch. L. Brehm.) – mierlă-gulerată. 2 ex. La 03. 04. 966, s-a observat un stol răzlețit de cca. 1000 ex. la 27. 04. 966.
 107. **Certhia familiaris** (L.) – cojoaică. Apare mai des iarna.
 108. **Fringilla montifringilla** (L.) – cîntează-de-iarnă. În stoluri mai mari, apare în timpul iernii.
 109. **Carduelis spinus** (L.) – scatiu. Tot iarna, în număr mai redus.
 110. **Carduelis cannabina** (L.) – cinepar. Observații sporadice de iarnă.
 111. **Pyrrhula pyrrhula** (L.) – mugurar. Iarna, în grupuri mici.

IV. SPECII ACCIDENTALE, ERATICE

112. **Egretta garzetta** (L.) – egretă-mică. Un singur ex. în haină de nuntă, observat la 14. 04. 966, pe lângă lacul temporar. În primăvara anului 1964 a apărut aici un stol de 30–35 ex., din care localnicii au împușcat 2.
 113. **Ciconia nigra** (L.) – barză-neagră. Un ex. la 22. 04. și 26. 04. 965.
 114. **Aquila chrysaëtas** (L.) – acvilă-de-munte. Un ex., ad. la 22. 04. 965.
 115. **Aquila pomarina** (Ch. L. Brehm.) – acvilă-țipătoare. O singură observație din 25. 03. 966.
 116. **Falco peregrinus** (Tunst.) – șoim. Apare foarte rar.
 117. **Larus ridibundus** (L.) – pescăruș. Un ex. la 03. 03. 966.
 118. **Apus apus** (L.) – lăstun-mare. O singură observație din 30. 05. 966, cînd pe timp ploios în jurul turlei bisericii din SP s-a menținut un stol de 12–15 ex.
 119. **Alcedo atthis atthis** (L.) – pescărel-albastru-mic. Apare foarte rar pe T. ED: 05. 05. 966.
 121. **Coracias garrulus** (L.) – dumbrăveanca. 3 ex. la 05. 06. 965.
 121. **Bombycilla garrulus** (L.) – mătăsar. Rar, iarna vine în stoluri de 25–30 ex. PE: 02. 11. 965.
 122. **Regulus regulus** (L.) – aușel-de-iarnă. Cîteva observații nesistematice de iarnă.
 123. **Sturnus roseus** (L.) – lăcustar. Un stol de 20–25 ex. în zbor, la 18. 06. 966, pe lângă Neaua.

CONCLUZII

În urma cercetărilor ornitologice din jurul localității Singeorgiu de Pădure, într-o rază de cca. 10 km, în perioada de 1965 și prima jumătate a anului 1966, s-a identificat un număr de 123 specii de păsări, aparținînd a 15 ordine și 40 de familii.

Păsările au fost împărțite în 4 categorii, ținând seama ca criteriu de bază, nidificarea, precum urmează: I. 25 de specii (20,3%) cu ouă sau cuiburi găsite. II. 49 de specii (39,8%) prezente în timpul cuibăritului, fără cuiburi sau pui găsiți. III. 37 de specii (30,0%) de pasaj, aici se includ și oaspeții de vară sau de iarnă, care nu au fost identificați în perioada cuibăritului. IV. 12 specii (9,7%) accidentale sau eratice.

Apariția a 24,0% din numărul total de specii este legată foarte strins de existența unei bălți temporare și a porțiunilor mlăștinoase din jur.

Numărul relativ ridicat al păsărilor de pasaj și aglomerările unor specii din familiile Ciconidae, Scolopacidae, Muscicapidae ne indică posibilitatea existenței unor drumuri de migrații, care trec prin această zonă.

Din cele arătate mai sus rezultă importanța urmăririi și în viitor a acestei porțiuni de teren, de către alți ornitologi, mai ales din motivul, că unele specii (în text notate cu „+”) nu au fost determinate, decît pînă la specie și nu pînă la subspecii, în lipsă de material comparativ și exemple doveditoare.

Bibliografie

- ANTAL V.-SZABÓ I.: **Observații asupra unor limicole de pe Mureș Rev. Muzeelor**, București, 1968/5.
- BĂCESCU C. M.: **Păsările în nomenclatura și viața poporului român**. București 1954.
- BÉLDI M.: **Ismerjük meg a madarakat**. București, 1962.
- IVANOV A. I., STEGMAN B.: **Kratkii apredeliteli ptiți SSSR**. Moscova.
- KEVE A.: **Nomenclator Avium Hungariae**. Budapest, 1960.
- KISS J. B., HÖHN C.: **Contribuții la cunoașterea hranei și biologiei la prigorie (Merops apiaster L.)** Sub tipar.
- KOVÁTS L.: **Udvarhely rajon (rai. Odorhei) madarai 1860—1963-ig**. Vertebrata Hungarica, Tom .XVI. Fasc. 1—2. Budapest, 1964.
- LINȚIA D. — DOMBROWSKI R.: **Păsările din R.P.R. (Păsările României)**. București, 1954—55, 1946.
- MAKÁTSCH W.: **Wir bestimmen die Vögel Europas**. Leipzig, 1966.
- RADU D.: **Păsările din Carpați**. București, 1967.
- ROSSETTI—BĂLĂNEANU C.: **Păsările vinătorului I—III**. București, 1956—57.
- Nomenclatorul păsărilor din R. S. R. Rev. Muzeelor. București, 1967/2.

ADALÉKOK A KISKUKULLÓ-MENTE ERDŐSZENTGYÖRGY KÖRNYÉKI MADÁRVILÁGÁNAK ISMERETÉHEZ

A szerző a Küküllők dombvidékének madárvilágát elemezte Erdőszentgyörgy környékén, 1965 tavasza és 1966 kora-nyara között. Az elemzést minőségi és – kisebb mértékben – mennyiségi szempontból végezte. A vizsgálat időszakában 123 fajt figyelt meg, amelyek megoszlása a következő: 45,9⁰/₀-ban nyári vendég-, 32,0⁰/₀-ban megtelepedett-, 12,0⁰/₀-ban átvonuló- és 9,6⁰/₀-ban téli vendég-fajok. Egy időszakos tó mellett 32, vízhez- és macsárvilóghoz kötött faj húzódik meg (24,0⁰/₀). A vándorló fajok és egyedek nagy száma alapján ítélve gyanítani lehet, hogy a vizsgált tájegységen vonulási utak haladnak át, amely tény szükségessé teszi a megfigyelések folytatását.

VOGEL-FAUNA DES KLEINKOCKELTALES NEBEN SÎNGEORGIUL DE PĂDURE

Der Verfasser verfolgte die qualitative und in einem kleineren Masse auch quantitative Zusammensetzung der Ornithofauna auf den Bergen der beiden Kockeln (Tirnavă) in der Nähe der Ortschaft Sîngeorgiu de Pădure aus dem Frühjahr des Jahres 1965 bis am Anfang des Sommers 1966. In dieser Zeit wurden 123 Arten beobachtet, die sich folgendermassen einteilen: 45,9 % Sommergäste, 32,0 % Sesshafte, 12,0 % Durchgehende, 9,6 % Wintergäste. Neben einem zeitweiligen Sumpf rasten 32 Arten (24,0 %) gebunden an Wasser und Sumpf.

Beurteilend nach der grossen Zahl von Individuen und wandernde Arten, kann man mutmassen dass Wanderwege existieren durch die studierte Zone, eine Tat die auch in Zukunft beobachtungen stellt und braucht.

ОРНИТОФАУНА В ДОЛИНЕ РЕКИ ТЫРНАВА-МИКЭ, ВОЗЛЕ СЕЛА СЫНДЖОРДЖУЛ-ДЕ-ПЭДУРЕ

РЕЗЮМЕ

БОТОНД И. КИШ

Автор провёл ряд наблюдений над качественным и, в меньшей мере, количественным составом орнитофауны на тырнавских холмах, вблизи с. Сынджорджул-де-Пэдуре, с весны 1965 г. до начала лета 1966 г. За этот период было отмечено 123 вида, которые делятся следующим образом: 45,9% прилетевших на лето, 32,0% оседлых, 12,0% пролётных, 9,6% зимующих. Возле временного болота, отмечено 32 вида птиц (24,0%), связанных с водным и болотистым биотопом. Судя по большому количеству перелётных особей и видов, можно предположить существование миграционных путей, пролегающих через обследованную зону, что требует продолжения наблюдений и в будущем.

STUDIUL ORNITOCENOLOGIC AL CIMITIRULUI REFORMAT DIN TIRGU-MUREȘ

ATTILA KELEMEN

Studierea ornitofaunei din diferite biocenoze a luat un avânt mare în ultimii ani și are o importanță deosebită. Această importanță este cu atât mai mare cu cât teritoriul cercetat este mai aproape de orașe, de așezări omenești.

Teritoriul cercetat se află în partea de SE al orașului Tirgu-Mureș (310–340 m). Am ales acest loc ca obiect al cercetării, dat fiind faptul că cimitirul reformat este în interiorul orașului, mărginit de case, având astfel un rol important în viața populațiilor de păsări din interiorul orașului. Locul cercetat se află pe un teren ușor inclinat și are o întindere de 7 hectare. Este mărginit de case și grădinile acestora, care asigură un loc prielnic pentru căutarea hranei și cuibărit.

Biotopul dominant este acela al parcurilor în care predomină tufișurile și diferite plante ornamentale. Pe teritoriul cercetat se găsesc și mulți copaci, în majoritatea cazurilor bătrâni, cu scorburi naturale, prielnice pentru cuibărit. În partea de nord a teritoriului se află un grup compact al copacilor de *Pinus strobus* și *Pinus austriaca*. La marginea de sud a teritoriului se găsesc copaci *Fraxinus* sp., pe lângă acestea un loc deschis cu iarbă și pietriș. Teritoriul este brăzdat de drumuri și cărări. Din punct de vedere ecologic are o importanță deosebită casa familiară a îngrijitorului împreună cu anexele sale (curtea pentru găini, coteț de porc, grădina de zarzavaturi) acestea jucând un rol trofic important în viața populațiilor de păsări. În partea de nord, lângă intrarea în cimitir, se găsesc două ateliere de cioplit piatră, iar în partea de sud un cămin de elevi. În apropierea acestor două puncte mișcarea păsărilor era mai slabă.

Analizând vegetația teritoriului, putem constata că aceasta este foarte eterogenă. Vegetația este foarte bogată atât cantitativ cât și calitativ. Dintre speciile aflate aici enumerăm numai unele care sînt mai importante din punct de vedere ornitofaunistic. Acestea sînt *Picea* sp., *Thuia* sp., *Fraxinus* sp., *Pinus* sp., *Populus* sp., *Acer* sp., *Betula* sp., *Juglans regia*, *Aesculus hippocastanum*, *Salix babilonica*, *Tilia* sp., *Prunus* sp., *Pirus* sp., *Malus* sp., *Syringa vulgaris*, *Rosa* sp., *Ligustrum vulgare*, *Buxus* sp., *Sambucus nigra*, *Cornus sanguinea*, *Clematis vitalba*, *Poligonum cuspidatum*, *Parthenocysus quinquefolia*, *Hedera helix*, *Setaria* sp., *Lolium* sp., *Dactylis glomerata*, *Verbascum* sp., *Rumex* sp., *Arrhenatherum* sp., *Plantago* sp., *Carduus* sp., *Motricaria* sp., *Artemisia* sp., etc. Un rol important au avut din punct de

vedere nidobiologic copacii și speciile *Clematis vitalba*, *Polygonum cuspidatum*, *Parthenocysus quinquerfolia*, *Hedera helix* care, acoperind pietrele și cavourile au asigurat condiții prielnice de cuibărit. Speciile *Ligustrum vulgare*, *Sambucus nigra*, *Syringa vulgaris* și majoritatea ierboaselor au avut un însemnat rol trofic.

Lucru însemnat pentru populația unei bioceneze este aprovizionarea ei cu apă. Acest lucru la cimitirul reformat nu este rezolvat în condiții optime, datorită faptului că pe teritoriu, respectiv în apropierea acestuia nu există nici o apă curgătoare. Adăpatul păsărilor este asigurat, pe de o parte din cele două fântini aflate pe teritoriul cercetat, iar pe de altă parte, și aceeași constituie partea majoră, din borcane și ghiveci de flori, după cum am observat acest lucru de mai multe ori. Acest obicei a fost practicat de păsări și în timpul iernii (De exemplu în decembrie am observat un *Dendrocopos* major care spărgea gheața de pe un borcan).

Metoda de lucru. Observațiile au fost efectuate într-o perioadă de un an (7 V. 1965–7 V. 1966) cu cite trei sau mai multe observări pe o lună. În total au fost efectuate 43 de observări. În timp ce am parcurs terenul am notat păsările aflate pe teren, atât calitativ cit și cantitativ. Anul a fost împărțit în patru aspecte climatologice (după E. Schmidt 1963) deoarece această împărțire este mai avantajoasă din punct de vedere biologic decât aceea calendaristică. Aspectul I. conține lunile martie–mai, aspectul II. iunie–august, aspectul III. septembrie–noiembrie și aspectul IV. lunile decembrie–februarie. Rezultatele obținute au fost prelucrate într-un tabel conținând cele patru aspecte. Indicii dați în tabel reprezintă următoarele valori:

T = numărul total al indivizilor dintr-o specie.

F = raportul procentual dintre numărul observațiilor pe o specie și numărul total al observațiilor.

Q = raportul dintre numărul observațiilor indivizilor dintr-o specie și numărul total al indivizilor din toate speciile.

N = numărul total al indivizilor observați.

În prelucrarea estimărilor numerice m-am orientat după lucrările lui E. Schmidt 1963 și Șt. Kohl 1967.

PARTEA ANALITICĂ

Speciile intilnite într-un aspect dintr-o biocenoză pot fi împărțite, după E. Schmidt, în cinci categorii. Astfel:

– **Specie constant dominantă** care este prezentă în tot timpul anului cu cel puțin 80% (F) și cu o densitate de min. 4% (Q) din numărul total al indivizilor în cel puțin trei aspecte (modificare adusă de autor) și cuibărește pe teren.

– **Specie caracteristică dominantă a aspectului**, prezentă cu cel puțin 80% (F) în aspectul respectiv, avind o densitate de min. 4% (Q) din numărul total al indivizilor.

– **Specie caracteristică a aspectului** prezentă în aspectul cercetat cu cel puțin 80% (F), indiferent de numărul indivizilor.

– **Specie însoțitoare**, întâlnită în unele aspecte sau în cursul anului mai mult sau mai puțin regulat.

– **Specii rare**, găsite rar, accidental, sau cele care nu au satisfăcut cerințele altor categorii.

Dintre cele 81 de specii observate pe teren șase specii pot fi considerate ca specii constant dominante.

PARUS MAJOR. Se găsesc pe teritoriu într-un număr destul de mare în tot cursul anului. Cuiburile au fost găsite în majoritatea cazurilor în scorburile pomilor fructiferi, cu diametrul orificiului mai mic care nu a permis intrarea vrăbiilor. Cuiburile le-am întâlnit și în grădinile învecinate. Terenul a fost folosit mai ales ca loc de hrănire, frecventat însă și în caz de pericol ca loc de refugiu. Numărul lor total a culminat în aspectul III. când probabil și din pădurea de stejar aflat la cca. 3 km distanță, au venit aici unele exemplare.

PARUS COERULEUS. Se găsește constant pe teritoriu, deoarece găsește locuri potrivite de cuibărit și de hrănit. Numărul total al speciei nu e așa de ridicat ca la specia precedentă, dar este prezentă cu un procent de 100% (F) din numărul observațiilor. Această specie am întâlnit-o de mai multe ori amestecată cu celelalte Paridae, cu Parus major și Parus palustris. Indivizii au fost observați în căutarea hranei mai ales la nivelul coroanei copacilor și foarte rar pe pământ, lucru care a fost de multe ori observat la Parus major și Parus palustris. Am constatat o mare agresivitate a speciei față de celelalte păsări din jurul cuibului.

PARUS PALUSTRIS. Cuibărește într-un număr mai mic pe teritoriul cercetat dar apare ca specie caracteristic dominantă în aspectele II., III., și IV. Numărul lor crește în aspectul II. cu puii zburați și culmină cu aspectul III. datorită indivizilor veniți din pădurile din împrejurimi. Hrana o caută pe teritoriul cercetat. Componenta hranei în perioada creșterii puilor este aproape în exclusivitate de natură animalieră. În lunile de toamnă și de iarnă consumă și hrană de natură vegetală. După observațiile noastre consumă cu predilecție semințele plantelor Salvia splendens.

PASSER DOMESTICUS – PASSER MONTANUS. Aceste două specii sint tratate împreună nu numai din cauza biologiei lor asemănătoare, ci și datorită faptului că ele au fost observate împreună în majoritatea cazurilor. Prezența lor pe terenul cercetat se datorește gospodăriei familiare aflate pe teritoriul cimitirului. Un rol trofic însemnat au jucat aici și casele învecinate, mai cu seamă acele două, în care s-au ocupat cu creșterea găinilor. Aceste două specii au profitat de orice ocazie de cuibărit, începând cu scorburile potrivite și pînă la crăpăturile criptelor și a zidurilor. Datorită acestui fapt prezența lor pe teritoriu, din punct de vedere nidobiologic, poate fi considerată dăunătoare, ocupînd locurile de cuibărit ale altor specii.

CARDUELIS CARDUELIS. Numărul exemplarelor pe teritoriu era foarte ridicat, datorită faptului că, copacii mari asigurau locuri prielnice de cuibărit.

Numărul cuiburilor pe teritoriu era aproximativ 25. Cele mai multe cuiburi au fost găsite pe castani sălbatici. Terenul cercetat l-au folosit pentru cuibărit și loc de hrănit. Numărul lor scăzut în aspectul al IV-lea este oarecum motivat și cu numărul mare al păsărilor care prind aici un număr impresionant de păsări.

Speciile care caracterizează unele aspecte sînt:

STREPTOPELIA DECAOCTO. Numărul lor este relativ constant pe teritoriul cercetat, dar numai în aspectul I., ajungînd la 4% (Q) din totalul indivizilor observați. Folosește teritoriul pentru cuibărit, hrănit și ca refugiu. Cuiburile au fost găsite mai ales pe copacii din specia *Picea*. Primul cuib era găsit la sfîrșitul lunii martie.

TURDUS MERULA. A apărut în tot cursul anului, dar a caracterizat, ca specie constant dominantă, aspectul IV, datorită faptului că numai în acest aspect atinge procentul de 4% din numărul indivizilor. Cuibărește pe teritoriu. Toamna consumă fructele de *Sambucus nigra*. În aspectul al IV-lea numărul lor era ridicat, ceea ce este dovedit și prin faptul că odată am observat circa 50 de exemplare adunate în jurul a patru *Asio otus*.

PHOENICURUS PHOENICURUS. Primele exemplare apar în aprilie. Cuibărește pe teritoriul cercetat, cuiburile fiind găsite sub acoperișul crip-telor și în crăpăturile acestora. De multe ori au fost observați stînd la pînă după muște pe virful pietrelor funerare. Deseori coboară și pe pămînt în căutarea hranei. Toamna consumă fructe de *Sambucus nigra*. În aspectul al III-lea numărul lor scade față de aspectul II, în care a dominat, iar în octombrie dispare de pe teritoriu.

STURNUS VULGARIS. Este o specie caracteristic dominantă a aspectului I, cînd se găsește în stoluri mari pe teren. Cuibărește pe teritoriul cercetat în scorburile copacilor bătrîni din speciile *Salix* și *Fraxinus*. Au fost observate exemplare care au adunat hrana de pe locurile mai deschise. În căutarea hranei au vizitat și livezile din împrejurimi. Numărul lor este destul de mare și în aspectul II, iar în aspectul III scade din ce în ce mai mult și treptat dispare de pe teritoriu.

CARDUELIS SPINUS. Apare prima dată pe teritoriu în septembrie și numărul exemplarelor crește treptat, culminînd în aspectul al IV-lea. Se mișcă mai mult pe conifere și pe specia *Betula*. Cîteva exemplare hoinare au fost observate și în luna mai.

PYRRHULA PYRRHULA. Culmină de asemenea în aspectul al IV-lea, primele exemplare fiind observate încă din luna octombrie. Numărul lor este destul de mare în tot timpul iernii. Consumă cu preferință fructele speciilor *Fraxinus*, *Betula*, *Prunella*, *Syringa*, etc. Primăvara consumau și mugurii pomilor.

Între speciile caracteristice ale aspectelor s-au încadrat următoarele:

DENDROCOPOS SYRIACUS. Este prezent în tot cursul anului într-un număr mic. Își găsește hrană pe teritoriul observat atît varo, cît și iarna, cînd consumă mai ales semințele coniferelor. Cuibărește pe teritoriul cercetat.

CORVUS CORNIX. Este o specie care se găsește în tot timpul anului în cimitirul cercetat, deoarece o pereche cuibărește pe un copac de Picea excelsa. Cuibul era făcut în apropierea virfului, la o înălțime de 20 m. De multe ori am observat părinții în căutarea hranei, coborînd în curtea gospodăriei casei, furînd din hrana găinilor sau a porcilor. În anul cercetării au zburat patru pui.

FRINGILLA COELEBS și **CARDUELIS CHLORIS** au fost prezenți într-un număr variabil în tot timpul cercetării. Numărul lor era cel mai ridicat în aspectul al III-lea. Cîteva exemplare au cuibărit pe terenul cercetat.

SYLVIA ATRICAPILLA. Este o specie caracteristică în aspectul al II-lea. Numărul lor crește către toamnă cînd, probabil, sosesc și exemplare de pe teritoriile învecinate. Toamna consumă semințe de *Sambucus nigra*.

Speciile **DENDROCOPOS MAJOR** și **DENDROCOPOS MEDIUS** apar mai ales în timpul peregrinărilor de toamnă. Cîteva exemplare au fost observate în tot cursul anului.

SITTA EUROPAEA. Două perechi au cuibărit pe teritoriu, deși majoritatea populației a fost alcătuită din indivizi care au căutat hrana pe teritoriul cercetării. Indivizii mai sus amintiți au cuibărit probabil în grădinile caselor învecinate. Este de remarcat faptul că numărul lor este mai mare în timpul toamnei și al iernii ceea ce înseamnă că sînt caracteristici în aspectul al III-lea și al IV-lea.

ERITHACUS RUBECULA. Toamna și iarna am întîmpinat multe exemplare pe teritoriul cimitirului. Am găsit și două cuiburi părăsite deja de păsări.

Speciile **SYLVIA CURRUCA** și **MUSCICAPA HYPOLEUCA** au cuibărit aici, ele apar însă într-un număr mai mare înaintea migrației.

RÉGULUS RÉGULUS. Apare în număr mai mare începînd cu luna octombrie, o parte din stoluri migrînd mai departe spre nord. Numărul lor scade în aspectul al IV-lea.

Tot în aspectul al IV-lea sînt caracteristice și speciile **AEGITHALOS CAUDATUS** și **TURDUS PILARIS** într-un număr mic au fost găsite însă exemplare și în aspectul al III-lea.

Speciile însoțitoare au fost: **ACCIPITER NISUS.** Am întîlnit exemplare singurate care au căutat terenul cercetat pentru bogăția acestuia în păsări cîntătoare. Prezența speciei este dovedită și prin faptul că de multe ori am găsit resturi de pene de păsări cîntătoare (*Carduelis*, *Pyrrhula*, *Passer*).

FALCO TINNUNCULUS. A folosit terenul ca loc de căutare a hranei. Două perechi au cuibărit în turnul bisericii reformate aflate în apropiere. **ATHENE NOCTUA.** A cuibărit în podul magaziei. Către seară am văzut și am auzit de multe ori această specie. A contribuit la răirea rozătoarelor. **ASIO OTUS.** O pereche a cuibărit pe un fag bătrîn. Au zburat patru pui.

Speciile **DENDROCOPOS MINOR**, **PICUS VIRIDIS**, **CORVUS MONE-DULA**, **GARRULUS GLANDARIUS** și **PICA PICA** au fost văzute în tot cursul anului pe acest teritoriu, dar nu au cuibărit aici. Într-un număr mai mare

le-am întâlnit de asemenea în tot cursul anului, speciile *HIRUNDO RUSTICA* și *DELICHON URBICA*, dar nici acestea nu au cuibărit aici.

Au fost prezente ca specii clocitoare următoarele: *JYNX TORQUILLA*, *ORIOLOUS ORIOLOUS*, *SYLVIA BORIN*, *SYLVIA COMMUNIS* și *MUSCICAPA STRIATA*. La aceste specii am găsit cuiburi cu ouă, sau cu pui. Nu au fost găsite cuiburile speciilor *EMBERIZA CITRINELLA*, *PHYLLOSCOPUS COLLYBITA* și *PHYLLOSCOPUS SIBILATRIX*, însă prezența lor permanentă în primele trei aspecte ne îngăduie să deducem cuibăritul acestor specii pe teritoriul cercetat.

A cuibărit pe teritoriu și specia *SERINUS SERINUS*. De altfel aceasta este prima apariție a speciei la Tirgu-Mureș. Cuibul a fost găsit pe un pin *Thuia*, la o înălțime de 2 metri. A consumat mai ales semințele plantelor *Prunella*, *Taraxacum*, *Matricaria*, *Artemisia* și *Capsella*.

La speciile clocitoare trebuie să enumerăm încă următoarele: *COCOTHRAUSTES COCOTHRAUSTES*, *CAPRIMULGUS EUROPAEUS*, *TROGLODYTES TROGLODYTES*, *TURDUS PHYLLOMELOS*, *MOTACILLA ALBA* și *LANIUS COLLURIO* exemplare ce erau însă prezente într-un număr relativ redus.

Avem câteva date interesante și din rîndul speciilor rare, accidentale. Așa de exemplu apariția în aspectul IV. a speciilor *NUCIFRAGA CARIOCATACTES*, *TURDUS ILIACUS*, *TURDUS TORQUATUS*, *LOXIA CURVIROSTRA*, *REGULUS IGNICAPILLUS* și apariția în număr mai mare a speciei *BOMBYCILLA GARRULUS*.

Am observat câteva specii interesante și în perioada pasajului cum sînt *MUSCICAPA PARVA*, *HIPPOLAIS ICTERINA*, *ANTHUS PRATENSIS*.

Din toate acestea rezultă că în perioada de cercetare (adică într-un an întreg) autorul a observat 6.640 de exemplare aparținînd la 81 de specii. Dintre aceste 31 de specii au fost clocitoare, iar 50 de specii au folosit teritoriul pentru alte scopuri, dar în viața lor acesta juca un rol ecologic trofic însemnat. Dintre cele 31 de specii 26 au fost specii sedentare, iar 5 migratoare. Toate aceste cercetări au dovedit marea importanță ce are cimitirul reformat în viața avifaunei orașului Tirgu-Mureș. Dacă am încerca să generalizăm aceste date am putea constata ce rol însemnat au aceste spații verzi în viața păsărilor, avînd un drept rol de ultim refugiu în civilizația orașelor.

Bibliografie

- FARKAS T.: Madárfaunisztikai és cönológiai vizsgálatok a solymári tónál. Aquila 55—58 p. 133—158.
- KEVE A.: Magyarország madarainak névjegyzéke. Budapest, 1960.
- KOHL ȘT.: Studii ornithocenologice în apropierea Reghinului. Studii și materiale, II; Muz. jud. Tg. Mureș. 1967.
- KÓRODI G. I.: Vogelzöologische Forschungsergebnisse aus einigen Tieflands Eichen-und Mischwäldern Siebenbürgens. Vertebrata Hung. Tom. VI. 1964. fas. 2.

- KOVÁTS L. : Udvarhely rojon modártoni odotai. *Vertebrata Hung.* Tom. VI. 1964. Fosc. 1—2.
- PETERSON R.: *Die Vögel Europas.* Hamburg—Berlin, 1959.
- RADU D.: *Păsările din Carpați.* București, 1967.
- SCHMIDT E.: (1964) Untersuchungen an einigen Holunder fressender Singvögeln in Ungarn. *Zool. Abh. Mus. Tierk. Dresden* 71—2 p. 11—18.
- SCHMIDT E.: (1964) Madárcönológiai vizsgálatok a budai hegyekben III. *Nagykovácsi. Aquila* 71—72 p. 99—136.
- VEȘPREMEANU: E.: Influența modificării structurii biotipurilor și biocenozelor asupra ovifaunei complexului de bălți Călărași. *Ocrotirea naturii* 1965 fosc. 1—2.
- D. VASILIU și C. ȘOVA: *Fauna vertebratica Romaniae,* Buzău, 1968.

TABEL

Nr. crt.	Specie	Aspectul I			Aspectul II			Aspectul III			Aspectul IV		
		mart.	apr.	mai	iunie	iulie	aug.	sept.	oct.	nov.	dec.	ian.	febr.
		T	F	Q	T	F	Q	T	F	Q	T	F	Q
1	Accipiter gentilis	1	10	0,08	—	—	—	4	33,3	0,18	—	—	—
2	Accipiter nisus	2	20	0,16	1	7,1	0,05	3	25	0,13	2	28,6	0,15
3	Falco subbuteo	2	20	0,16	1	7,1	0,05	1	8,3	0,045	—	—	—
4	Falca columbarius	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14,3	0,076
5	Falco tinnunculus	5	50	0,4	5	35,7	0,28	3	16,6	0,13	—	—	—
6	Phasianus colchicus	4	20	0,32	—	—	—	—	—	—	2	28,6	0,15
7	Streptopelia turtur	10	70	0,8	4	21,3	0,22	—	—	—	—	—	—
8	Streptopelia decaocto	52	100	4,16	61	100	3,41	56	100	2,52	42	100	1,19
9	Athene noctua	3	30	0,24	5	35,5	0,28	1	8,3	0,045	—	—	—
10	Asio otus	3	20	0,24	24	71	1,34	15	58,1	0,67	13	42,9	0,98
11	Caprimulgus europaeus	1	10	0,08	4	28,4	0,22	1	8,3	0,045	—	—	—
12	Apus apus	—	—	—	9	7,1	0,50	—	—	—	—	—	—
13	Jynx torquilla	9	50	0,72	17	56,8	0,95	11	58,1	0,49	—	—	—
14	Picus viridis	3	20	0,24	5	28,4	0,28	11	74,7	0,49	5	57,2	0,38
15	Picus canus	—	—	—	—	—	—	7	49,8	0,31	1	14,3	0,076
16	Dendrocopos major	18	70	1,44	29	71	1,62	22	91,3	0,99	6	57,2	0,45
17	Dendrocopos syriacus	31	90	2,48	28	85,2	1,56	21	83,0	0,94	13	100	0,98
18	Dendrocopos medius	11	50	0,88	4	28,4	0,22	30	100	1,35	7	57,2	0,53
19	Dendrocopos minor	1	10	0,08	—	—	—	5	41,5	0,22	2	28,6	0,15

Nr. crt.	Specie	Aspectul I			Aspectul II			Aspectul III			Aspectul IV		
		mart.	apr.	mai	iunie	iulie	aug.	sept.	oct.	nov	dec.	ian.	febr.
		T	F	Q	T	F	Q	T	F	Q	T	F	Q
20	Hirundo rustica	10	30	0,8	9	21,3	0,50	1	8,3	0,045	—	—	—
21	Delichon urbica	22	50	1,76	28	35,5	1,56	1	8,3	0,045	—	—	—
22	Oriolus oriolus	8	50	0,64	15	63,9	0,87	6	41,5	0,26	—	—	—
23	Corvus corax	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	28,6	0,34
24	Corvus cornix	20	100	1,60	56	100	3,13	38	100	1,71	24	100	1,82
25	Corvus frugilegus	—	—	—	—	—	—	1	8,3	0,045	12	71,5	0,91
26	Corvus monedula	9	40	0,72	8	28,4	0,44	20	74,7	0,9	7	57,2	0,53
27	Pica pica	3	30	0,24	4	21,3	0,22	4	33,2	0,18	1	14,3	0,076
28	Nucifraga caryocatactes	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14,3	0,076
29	Garrulus glandarius	6	40	0,48	8	49,7	0,44	14	33,2	0,63	6	42,9	0,45
30	Parus major	44	90	3,52	141	85,2	7,89	240	100	10,8	144	100	10,94
31	Parus caeruleus	56	100	4,48	118	92,3	6,60	132	100	5,03	76	100	5,77
32	Parus ater	—	—	—	—	—	—	23	49,8	1,03	13	71,50	0,98
33	Parus palustris	30	60	2,4	104	92,3	5,82	134	100	5,03	56	100	4,25
34	Aegithalos caudatus	—	—	—	9	14,2	0,50	58	66,4	2,61	44	85,8	3,34
35	Sitta europaea	11	50	0,88	11	49,7	0,61	66	100	2,97	29	100	2,20
36	Certhia familiaris	—	—	—	—	—	—	10	41,5	0,45	4	42,9	0,30
37	Troglodytes troglodytes	4	30	0,32	7	49,7	0,39	18	66,4	0,81	18	71,5	1,36
38	Turdus viscivorus	1	10	0,08	—	—	—	—	—	—	7	57,2	0,53
39	Turdus pilaris	—	—	—	—	—	—	14	41,5	0,63	14	85,8	1,06
40	Turdus philomelos	4	30	0,32	7	35,5	0,39	9	49,8	0,40	—	—	—

Nr. crt.	Specie	Aspectul I			Aspectul II			Aspectul III			Aspectul IV		
		mart.	apr.	mai	iunie	iulie	aug.	sept.	oct.	nov.	dec.	ian.	febr.
		T	F	Q	T	F	Q	T	F	Q	T	F	Q
41	<i>Turdus iliacus</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	14,3	0,45
42	<i>Turdus torquatus</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	14,3	0,15
43	<i>Turdus merula</i>	9	70	0,72	17	85,2	0,95	26	91,3	1,17	53	100	4,02
44	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	40	70	3,2	97	100	5,43	36	74,7	1,62	—	—	—
45	<i>Luscinia megarhynchos</i>	4	40	0,32	—	—	—	2	16,6	0,09	—	—	—
46	<i>Erithacus rubecula</i>	4	40	0,32	9	42,6	0,50	26	91,3	1,17	31	85,8	2,35
47	<i>Hippolais icterina</i>	2	20	0,16	—	—	—	—	—	—	—	—	—
48	<i>Sylvia atricapilla</i>	16	50	1,28	21	85,2	1,17	23	74,7	1,035	—	—	—
49	<i>Sylvia borin</i>	2	20	0,16	5	35,5	0,28	6	49,8	0,27	—	—	—
50	<i>Sylvia communis</i>	7	40	0,56	13	56,8	0,72	1	8,3	0,045	—	—	—
51	<i>Sylvia curruca</i>	11	50	0,88	8	49,7	0,44	26	83	1,17	—	—	—
52	<i>Phylloscopus trochilus</i>	10	30	0,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—
53	<i>Phylloscopus collybita</i>	27	70	2,16	37	78,1	2,07	41	58,1	1,84	—	—	—
54	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	6	30	0,48	5	28,4	0,28	12	49,8	0,54	—	—	—
55	<i>Regulus regulus</i>	—	—	—	—	—	—	54	91,3	2,43	23	71,5	1,74
56	<i>Regulus ignicapillus</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	28,6	0,53
57	<i>Muscicapa striata</i>	11	50	0,88	16	63,9	0,89	46	58,1	2,06	—	—	—
58	<i>Muscicapa hypoleuca</i>	7	30	0,56	11	56,8	0,61	22	83	0,99	—	—	—
59	<i>Muscicapa albicollis</i>	—	—	—	—	—	—	2	16,6	0,09	—	—	—
60	<i>Muscicapa parva</i>	1	10	0,08	—	—	—	—	—	—	—	—	—
61	<i>Anthus pratensis</i>	—	—	—	—	—	—	9	49,8	0,45	—	—	—

Nr. crt.	Specie	Aspectul I			Aspectul II			Aspectul III			Aspectul IV		
		mart.	apr.	mai	iunie	iulie	aug.	sept.	oct.	nov	dec.	ian.	febr.
		π	F	Q	T	F	Q	π	F	Q	π	F	Q
62	Anthus spinoletta	—	—	—	—	—	—	5	16,6	0,22	2	14,3	0,15
63	Motacillo alba	7	60	0,56	8	35,5	0,44	4	33,2	0,18	—	—	—
64	Bombycilla garrulus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	74	42,9	5,62
65	Lanius excubitor	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	28,6	0,15
66	Lanius collurio	2	20	0,16	15	56,8	0,87	3	16,6	0,13	—	—	—
67	Sturnus vulgaris	117	90	9,36	67	92,3	3,75	35	74,7	1,57	30	14,3	2,28
68	Passer domesticus	123	100	9,84	181	100	10,13	150	100	6,75	112	100	8,51
69	Passer montanus	106	100	8,48	188	100	10,52	143	100	6,43	69	100	5,25
70	Coccothroustes coccothraustes	21	60	1,68	5	21,3	0,28	16	66,4	0,72	4	28,6	0,34
71	Carduelis chloris	29	70	2,32	64	92,3	3,58	41	100	1,84	19	85,8	1,44
72	Carduelis corduelis	91	100	7,28	165	100	9,24	449	100	20,2	32	100	2,43
73	Carduelis spinus	14	40	1,12	—	—	—	97	66,4	4,40	66	85,8	5,01
74	Carduelis cannabino	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	42,9	1,44
75	Carduelis flammea	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	42,9	1,44
76	Serinus serinus	5	30	0,4	10	49,7	0,56	11	58,1	0,49	—	—	—
77	Pyrrhula pyrrhulo	14	40	1,12	—	—	—	28	49,8	1,26	92	100	6,99
78	Loxia curvirostro	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	42,9	1,21
79	Fringilla coelebs	50	90	4,0	62	92,3	3,47	87	91,3	3,91	27	85,8	2,05
80	Fringilla montifringilla	—	—	—	—	—	—	50	49	2,25	33	71,5	2,50
81	Emberiza citrinella	5	30	0,4	10	49,7	0,56	10	58,1	0,45	14	57,2	1,06
		1115			1776			2443			1306		
		(16,8)			(26,7)			(36,8)			(19,6)		

A MAROSVÁSÁRHELYI REFORMÁTUS TEMETŐ ORNITOCOENOLÓGIAI VIZSGÁLATA

1

A dolgozat a marosvásárhelyi református temető madárfaunájának mennyiségi és minőségi elemzését mutatja be. A vizsgálatok egy évnyi időszakot (1965. V. 7. – 1966. V. 7.) és az alatta elvégzett 43 megfigyelést ölelik fel. A természeti feltételek (vegetáció, élelemszerzési és itatási lehetőségek) felsorolása után leírja az alkalmazott megfigyelési módszert. A szerző az évet négy klimatológiai szakaszra osztotta. A vizsgálati eredményeket a mellékelt táblázatban foglalta össze. Minden faj esetében mutató a következő mutató-számokat:

T = egy faj összes egyedeinek száma;

F = az illető faj észleléseinek száma, viszonyítva az összes megfigyelések számához, százalékban kifejezve;

Q = az illető faj egyedeinek száma és az összes megfigyelt egyedek közötti százalék-arányú viszonyszám.

N = az összesen megfigyelt egyedek száma.

A dolgozat elemző része bemutatja az öt kategóriába (konstáns domináló faj, a szakaszra (aspektus) jellemző domináló faj, a szakasz jellegzetes faja, kísérő fajok, ritka fajok) sorolt fajokat; a besorolás a kiszámított mutató számok alapján történt.

A vizsgálati időszakban a szerző 6 640 egyedet figyelt meg, melyek 81 fajhoz tartoznak; ezek közül 50 faj nem költ nálunk, 31 faj pedig itt költ. A dolgozaton keresztül a szerző megkísérli kidomborítani a városok belterületén fekvő parkok és temetők fontosságát, melyek a város lakó madárfauna számára menedéket nyújtanak.

ORNITHOCOENOLOGISCHES STUDIUM DES REFORMIERTEN FRIEDHOFS AUS TG.-MUREŞ

Die Arbeit ist eine Darbietung des quantitativen und qualitativen Studiums der Vogelfauna vom reformierten Friedhof aus Tg.-Mureş. Die Forschungen wurden ein ganzes Jahr durchgeführt (7. V. 1965–7. V. 1966) und schliessen 43 Beobachtungen ein. Nach der Aufzählung der natürlichen Bedingungen (Vegetation, Nahrungsquellen) wird die Arbeitsmethode beschrieben. Das Jahr wurde in 4 klimatologische Aspekte eingeteilt. Die erhaltenen Resultate sind in der Beilage wiedergegeben. Für jeden Aspekt sind folgende Kennziffern berechnet worden:

T = Gesamtzahl der Individuen am jeder Art.

F = Prozentsatzverhältnis zwischen der Anzahl der gemachten Beobachtungen für die entsprechende Art und Gesamtzahl der Beobachtungen.

Q = Prozentsatzverhältnis zwischen der Anzahl der Individuen aus der entsprechenden Art und der Gesamtzahl der Exemplare von allen Arten.

N = Gesamtzahl der beobachteten Individuen.

In dem analytischen Teil der Arbeit sind die Arten beschrieben im Rahmen der fünf Kategorien (konstant überragende Arten des Aspektes, überragende Arten, charakteristisch des Aspektes, begleitende, seltene). Die Einführung wurde in funktion der berechneten Kennziffern gemacht.

In der Forschungszeitspanne wurden 6.640 Exemplare beobachtet die zu 81 Arten angehörten, von denen 50 nichtbrütende und 31 bei uns brütende.

Durch diese Arbeit hat der Verfasser versucht hervorzuheben die Wichtigkeit der Parks, Friedhöfe im innern der Städte, gerecht betrachtet als eine letzte Zuflucht für die urbane Ornitofauna.

ОРНИТОЦЕНОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ РЕФОРМАТСКОГО КЛАДБИЩА В ГОРОДЕ ТЫРГУ-МУРЕШ

Р Е З Ю М Е

А. КЕЛЕМЕН

В настоящей работе описано количественное и качественное изучение орнитофауны на территории, занимаемой реформатским кладбищем в гор. Тыргу-Муреш,. Исследование продолжалось один год (с 07. 05. 65 по 07. 05. 66) и состояло из 43 наблюдений. Вслед за изложением природных условий (растительность, возможности питания и водопоя) приведены методы работы. Год разделили на 4 климатологических периода. Полученные результаты показаны в прилагаемой таблице. Для каждого вида вычислены следующие показатели:

T = численность особей каждого отдельного вида,

F = процентное соотношение между числом наблюдений над каждым отдельным видом и общим числом наблюдений,

Q = процентное соотношение между численностью отдельного вида и общей численностью всех видов вместе взятых,

N = общее число наблюдавшихся особей.

В аналитической части работы, приведены виды входящие в состав следующих пяти категорий: константно-доминантные виды, характерно-доминантные в данном климатологическом периоде, характерные для данного периода, сопровождающие, редко встречаемые, а их принадлежность к той или иной категории определялась в зависимости от вычисленных показателей.

В период проведенных наблюдений, было замечено 6640 экземпляров принадлежащих к 81 виду, из которых 50 не гнездящихся и 31 вид гнездящихся в наших краях птиц.

В своей работе автор подчеркивает значение городских парков и кладбищ, как последних убежищ орнитофауны в городах.

ATTILA GOMBOS

În lucrările ornitologice apărute în ultimii ani au fost tratate și unele aspecte fenologice ale migrației sau staționării păsărilor în timpul iernii în diferite regiuni.

Din Transilvania totuși cunoaștem puține date despre acele specii de păsări care apar în timpul iernii și sînt rar observate, din care motiv ne-am propus să redăm observațiile noastre, îmbogățind cunoștințele despre frecvența unor păsări rare, întîlnite în anotimpurile reci.

***Gavia arctica* (L). Cufundar**

Este o specie de pasaj care apare în perioada cuprinsă între lunile septembrie și mai. În apele țării noastre apare în general în haină de iarnă dar au fost capturate unele exemplare și în haină de vară. Răspîndirea a cufundarului în țară a fost prelucrată de KOVÁTS (1968), care culege și comunică 198 date de apariție dintre care mai multe cu referire la județul Mureș.

Cu această specie m-am întîlnit o singură dată, efectuînd cercetări ornitocenologice pe malul Mureșului, la Tg.-Mureș. La data de 25 XII. 1966 am observat un exemplar pe Mureș în haină de iarnă, care s-a aflat în apele mai adînci ale riului. În afară de această observație un exemplar naturalizat, – în haină de vară – se află în posesia mea, prins cu undiță în Mureș, lingă comuna Mureșeni, la data de 25 VI. 1966. Această dată este și data cea mai tîrzie a prezenței speciei înregistrată pe teritoriul țării. Este interesant, că în apele Mureșului între Tg.-Mureș și Reghin a fost de mai multe ori observat (KOHL, 1957, KOVÁTS, 1968), datorită cărui fapt se poate afirma că apele Mureșului în această porțiune sînt cu mult mai curate și mai bogate în pește decît porțiunea în aval de Tg.-Mureș.

***Gavia stellata* (Pont.). Cufundar-gușă-roșie**

Este considerat ca oaspete de iarnă respectiv specie de pasaj în țara noastră. Sosește la noi la sfîrșitul lunii octombrie și rămîne pînă în aprilie. Datele despre frecvența acestei specii de cufundari au fost comunicate de către KOVÁTS (1968), care amintește că între anii 1852–1967 pe cuprinsul țării au fost colectate 21 de exemplare.

Această specie a fost observată o singură dată pe Mureș, la data de 1. X. 1966. Era un exemplar singuratic în haină de iarnă, foarte blind din care cauză am avut ocazia să studiez de la o distanță mică și să determinez precis.

Cygnus cygnus (L). Lebădă-de-iarnă

În timpul iernii apare citeodată și în județul Mureș, unde se poate observa foarte rar. În ultimii ani cunoaștem date de apariție din Transilvania, comunicate de KOHL (1956–57, 1962–63), care menționează că unele exemplare au fost observate respectiv colectate de citeva ori în apropierea Reghinului.

În cursul cercetărilor noastre specia a fost observată o singură dată: la data de 22. I. 1969, în cursul unor cercetări ornitologice efectuate cu colegii István Kónya și Zoltán Szombath pe malul Mureșului, în apropierea comunei Ungheni de Mureș, unde au fost observate 6 exemplare adulte. Această apariție se datorește pătrunderii unui curent de aer cald, în mijlocul lunii ianuarie, cu care, probabil, au sosit și exemplarele amintite.

Melanitta nigra (L). Rață-neagră

Pe teritoriul țării a fost observată respectiv colectată numai de citeva ori. Primul exemplar din Transilvania este semnalat de către KOHL (1966), care menționează, că la data de 12. X. 1965 a fost imbușcat un mascul pe Mureș, la Gornești.

La data de 12. I. 1967 am avut ocazia să observ o rață neagră pe Mureș, la Tg.-Mureș (GOMBOS-SZABÓ, 1970). În acest timp marea majoritate a apei Mureșului era înghețată și numai citeva porțiuni erau deschise unde am găsit și exemplarul amintit mai sus. Acest exemplar ar fi al 4-lea cunoscut din ornitofauna țării noastre.

Melanitta fusca (L). Rață-catifelată

Pe apele țării noastre apare în stoluri mici sau în exemplare singuratic. Este o pasăre de pasaj, dar ocazional iernează la noi, apare destul de rar în avifauna țării noastre. Din lucrările comunicate de BARTHOS (1921), CIOCHIA-FILIPAȘCU (1965), FILIPAȘCU (1967), FRIVALDSZKY (1891), HERMAN (1871–73), HÖHR (1940), KISS (1970), LĂZĂR (1859–61), LINȚIA (1955), MUNTEANU (1965), MUNTEANU-MĂTIEȘ (1969), SCHENK (1918), ZEYK (1921), rezultă că între anii 1868–1969 pe cuprinsul țării au fost colectate numai 13 exemplare.

În cadrul comunicărilor mele aș dori să adaug la informațiile existente până în prezent trei date noi. La data de 2. XII. 1967, vânătorul Mihály Ștefan din Tg.-Mureș, a capturat un exemplar la Ungheni de Mureș, iar un alt exemplar a fost observat de către colegul Iosif Szabó la data de 6. I. 1968, la Tg.-Mureș. (GOMBOS-SZABÓ, 1970).

Din această specie am avut ocazia să observ un exemplar la data de 19. I. 1969 pe Mureș, la comuna Ungheni de Mureș. Pasărea se găsea în apropierea malului opus, însă distanța era prea mare pentru a putea fi colectată ca exemplar doveditor.

***Mergus merganser* (L). Ferestraș**

Pe teritoriul cercetat de noi a fost observată la data de 19. I. 1969, pe Mureș, în apropierea comunei Vidrasău. Acest exemplar a fost văzut pe urmă împreună cu colegul Zoltán Szombath, și în ziua de 21. I. 1969. Pasărea a fost găsită de mai multe ori în compania unui stol de rațe mare (*Anas platyrhynchos*) cca 300 exemplare, dar în marea majoritate a cazurilor era singură, așezată pe malul Mureșului, sau inota în ape.

***Mergus serrator* (L). Ferestraș-moțat**

Este cea mai rară specie de ferestraș din țară. Sosirea lui are loc în octombrie, iar plecarea în martie. Literatura ornitologică amintește foarte puține date din Transilvania, iar din județul Mureș nu cunoaștem date de apariție.

Noi am observat o singură dată: la data de 11. I. 1970 la Morești, în apele Mureșului a fost observat un exemplar în compania a două exemplare de lișiță (*Fulica atra*).

***Oxyura leucocephala* (Scop). Rață-arămie**

Această specie de rață rară cu câteva decenii în urmă cuibărea în Cimpia Transilvaniei, dar în ultimul timp a dispărut complet de aici. Apariția este semnalată de mai multe ori pe teritoriul țării: DOBAY (1930), GOMBOS-SZABÓ (1970), HERMAN (1872), LINȚIA (1955), MUNTEANU (1959), TALPEANU (1969), ZEYK (1921).

În cursul cercetărilor noastre ne-a reușit să descoperim mai recent din nou în județul Mureș: la data de 21. XII. 1969, am observat, împreună cu colegul Iosif Szabó, o femelă pe Mureș, pe porțiunea amonte de Tg.-Mureș. Exemplarul era foarte blind și din acest motiv am putut studia de la o distanță mică și să împușcăm, însă condițiile nefavorabile (apă adincă, înghețată la mal) ne-au împiedicat în colectarea acestui exemplar.

Literatură

- BARTHOS GY. (1921); Madár és tojásgyűjteményem elpusztulása. Aquila.
CIOCHIA V.—FILIPAȘCU A. (1965): După o jumătate de secol. Vinătorul și Pescarul Sportiv, nr. 2.
DOBAY L. (1930): Az *Oxyura leucocephala* (Scop) Erdélyben. Kócsag.

- FILIPAȘCU A. (1967): Păsări rare colectate în Transilvania. Rev. Muzeelor nr. 1.
- GOMBOS A.—SZABÓ I. (1970): Rață arămie (*Oxyura leucocephala* Scop.) din nou în Transilvania. Vinătorul și Pescarul Sportiv nr. 3.
- GOMBOS A.—SZABÓ I. (1970): Rațele sălbatice din județul Mureș. Vinătorul și Pescarul Sportiv, nr. 7.
- GOMBOS A.: Cercetări ornitocoenologice pe malul Mureșului între Tg.-Mureș și Mureșeni. Sub tipar.
- HERMÁN O. (1872): *Erismatura Leucocephala* Linné a magyar ornisban. Matematikai és Természettudományi Közlemények.
- HERMAN O. (1871—72): A Mezőség II. A Mező-Záh, Táháti továbbá Méhesi, Báldi, és Mezőszályi Társorozat. Erdélyi Múzeum Egyesület Évkönyvei.
- HÖHR H. (1940): Die Vogelwelt der beiden Kokeltäler in Siebenbürgen.
- KISS J. B. (1970): Cîteva păsări mai puțin obișnuite în colecția Muzeului Delta Dunării. Revista Muzeelor, nr. 3.
- KOHL I. (1956—57): Búvárok és bukáok Szászrégen (Reghin) környékén. Aquila.
- KOHL I. (1956—57): Énekeshattyúk Szászrégen vidékén. Aquila.
- KOHL I. (1962—63): Hattyú előfordulások. Aquila.
- KOHL S. (1966): Rață neagră pe Mureș. Vinătorul și Pescarul Sportiv, nr. 11.
- KOVÁTS L. (1968): Date cu privire la frecvența speciei *Gavia stellata* (Pont) în România. Revista Muzeelor, nr. 1.
- KOVÁTS L. (1968): Beiträge zur Kenntnis der Verbreitung des Prachtauchers-Gavla arctica (L) in Rumänien, Trav. Mus. d'Hist. Nat. „Gr. Antipa”, bond. VIII.
- LÁZAR K. (1859—61): Erdély Madarainak Jegyzéke. Erd. Múz. Egy. Évkönyvei.
- LINȚIA D. (1955): Păsările din R.P.R.
- MUNTEANU D. (1959): Rața cu cap alb. Vinătorul și Pesc. Sportiv.
- MUNTEANU D. (1965): Trois années d'observations ornithologiques sur le lac du barrage Bicaz. Trav. Mus. Hist. Nat., „Gr. Antipa”.
- MUNTEANU D.—MĂTIES M. (1969): Aperçu sur l'avifaune des étangs de Geaca. Lucrările stațiunii de cercetări biologice, geologice și geografice „Stejarul”.
- RAICAPOL L.—ML. (1964): Un oaspete rar. Vinăt. Pesc. Sportiv, nr. 8.
- SABĂDIS L. (1967): Rață neagră pe Vișeu. Vinăt. Pesc. Sportiv, nr. 6.
- SCHENK J. (1918): Fauna Regni Hungariae.
- TALPEANU M. (1969): Rața arămie (*Oxyura leucocephala*) pasăre rară în România. Revista Muzeelor, nr. 3.
- ZEYK M. (1921): Erdély Madarai. Aquila.

MAROS MEGYÉBEN TÉLEN MEGFIGYELT RITKA MADÁRFAJOK

A hazai madártani szakirodalomban meglehetősen kevés adatot találunk ritka téli madárvendégeinkről Maros megyében.

Ismereteink kiegészítése képpen, a szerző röviden ismerteti megfigyeléseink eredményeit az utolsó tíz évben Maros megyében, összehasonlítást adva a fenti fajok előfordulásáról az ország területén.

A fenti területen észlelt fajok közül az alábbiak voltak mindössze egy alkalommal megfigyelve: *Gavia arctica* (25 XII. 1969), *Gavia stellata* (22 I. 1969), *Melanitta nigra* (12 I 1967), *Mergus serrator* (11 I 1970), *Oxyura leucocephala* (21 XII. 1969).

A *Melanitta fusca* három alkalommal került elő: 2 XII. 1967, 6 I. 1968, 19 I. 1969.

A fent említett összes fajokat a Maros folyón észleltük.

SELTENE VOGEL AUS DEM BEZIRK MUREȘ, BEOBACHTET WÄHREND DES WINTERS

Aus Siebenbürgen verfügen wir nur über lückenhafte Angaben von seltenen im Winter vorkommenden Vogelarten und vorliegende Arbeit dient zur Ergänzung dieser Angaben aus dem Bezirk Mureș.

Das Vorkommen des **Prachtauchers** (*Gavia arctica* L.) in unserem Lande wurde durch KOVÁTS (1968) zusammengefasst und so 198 Angaben veröffentlicht.

Wir konnten die Art bei zwei Gelegenheiten beobachten: am 25. 06. 1966 wurde ein Exemplar im Prachtkleid bei Mureșeni mit einer Fischangel gefangen; am 25. 12. 1966 konnten wir ein Exemplar im Winterkleid bei Tg.-Mureș beobachten.

Der **Sterntaucher** (*Gavia stellata* Pont.) ist seltener und das Vorkommen der Art wurde ebenfalls durch KOVÁTS (1968) dargestellt. Es wird angegeben dass zwischen den Jahren 1852–1957, 21 Exemplare gesammelt bzw. beobachtet wurden.

In einem Falle – am 1. 10. 1966 – wurde bei Tg.-Mureș am Mureș Fluss ein Exemplar im Winterkleid beobachtet.

Der **Singschwan** (*Cygnus cygnus* L.) ist im Bezirk Mureș selten und einige Angaben wurden von KOHL (1956–57; 1962–63) mitgeteilt.

Es gelang uns zusammen mit Kollegen István KÓNYA und Zoltán SZOMBATH am 22. 01. 1966, bei Ungheni de Mureș 6 Exemplare zu beobachten.

Die **Trauerente** (*Melanitta nigra* L.) ist eine seltene Entenart und über das Vorkommen im Bezirk Mureș berichtete KOHL (1966). Diese Art begegneten wir bloss einmal am Mureș Fluss bei Tg.-Mureș, am 12. 01. 1967.

Die **Samtente** (*Melanitta fusca* L.) ist ebenfalls eine seltene Entenart im Lande und wurde in 15 Fällen beobachtet. Aus dem Bezirk Mureș haben wir drei Angaben: Ein Exemplar wurde am 02. 12. 1967 bei Ungheni de Mureș erlegt; ein anderes Exemplar wurde durch Kollegen József SZABÓ am 06. 01. 1968 bei Tg.-Mureș beobachtet. Am 19. 01. 1969 konnten wir ebenfalls bei Ungheni de Mureș diese Art feststellen.

Der **Gänsesäger** (*Mergus merganser* L.) wurde im Bezirk einmal bei Vidrasău am 19–21. 01. 1969 zusammen mit Zoltán SZOMBATH beobachtet.

Der **Mittelsäger (*Mergus serrator* L.)** ist eine der seltensten Sägerart und wir kennen keine Angaben aus dem Bezirk Mureș. Diese Art beobachteten wir am 11. 01. 1970 bei Morești am Mureș Fluss.

Die **Ruderente (*Oxyura leucocephala* Scop.)** brütete vor einigen Jahrzehnten auf den Teichen der siebenbürgischen Heide, woher sie in den letzten Jahrzehnten verschwand. Die Ruderente konnten wir bloss einmal beobachten, als wir zusammen mit Kollegen József SZABÓ am 21. 12 1969 ein Weibchen am Mureș Fluss gesehen haben.

РЕДКИЕ ПТИЦЫ НА ТЕРРИТОРИИ УЕЗДА МУРЕШ, В ЗИМНЕЕ ВРЕМЯ ГОДА

Р Е З Ю М Е

А. ГОМБОШ

Специальная литература содержит мало данных касающихся редких видов птиц, встречаемых зимой на территории уезда Муреш.

В целях пополнения сведений о таких видах птиц, автор излагает результаты своих исследований за последние десять лет, на территории уезда Муреш, делая ссылки на характер пребывания этих видов на территории страны. Из очень редких видов (наблюдавшихся только раз на территории уезда) приводятся следующие: *Gavia arctica* (25 XII 1966), *Gavia stellata* (22 I 1969), *Melanitta nigra* (12 I 1967), *Mergus serrator* (11 I 1970), *Oxyura leucocephala* (21 XII 1969). *Melanitta fusca* наблюдалась в трёх случаях (2 XII 1967, 6 I 1968, 19 I 1969).

Все приведенные выше виды наблюдались вдоль реки Муреш.

În literatura de specialitate ornitologică apar din ce în ce mai frecvent comunicări despre păsări cu anomalii anatomice.

Forma și dimensiunile ciocurilor la păsări sînt caracteristice speciilor, însă în cadrul aceleiași specii putem observa o varietate mare în dimensiuni, varietate ce este mai frecventă la ciocuri decît la alte organe și membre. În afară de această varietate de dimensiuni la unii indivizi mai putem constata și anomalii de dezvoltare a ciocului.

Teratologia, această știință care se ocupă de malformațiile manifestate în dezvoltarea corpului și a organelor este indispensabilă științei ornitologiei, avînd o importanță mereu crescîndă. Considerăm că publicarea unor date cu privire la anomalii observate în cadrul activității noastre de teren, mai ales în cadrul activității de inelare, constituie, credem, o contribuție care va avea un real folos.

În literatura de specialitate găsim relativ multe date privind malformațiile constatate la ciocurile unor păsări.

Astfel **Herman Ottó** în 1877 descrie două exemplare de *Corvus frugilegus* și un *Passer domesticus*, tustrei avînd ciocul malformat. În 1878 publică un *Corvus cornix* cu ciocul lezat.

Bartisch Samu în 1877 descrie un graur (*Sturnus vulgaris* L.) avînd ciocul malformat.

Csató János în 1878 descrie o ghionoare-sură (*Picus canus* Gml) cu ciocul strîmb.

W. Kiessling în 1923 publică îmbolnăviri frecvente la specia potîrniohe (*Perdix perdix*) printre care multe deformări ale ciocului.

D. Lințea (1946) publică mai multe păsări avînd ciocul deformat, de ex.: cloară-grivă-ardeleană (*Corvus corone cornix* L.), cloară-grivă (*Corvus corone sardonius* Kleinschm.), cinci ciori (*Corvus frugilegus* L.), o stîncuță – apuseană (*Corvus monedula spermologus* Vieill) cu ciocul încrucișat, o gaiță (*Garrulus glandarius* L.), o ciocîrlie-apuseană (*Alauda arvensis* L.) etc.

Cvitanić (1963) a constatat anomalii interesante la un graur (*Sturnus vulgaris* L.), la ciocîrlani (*Galerida cristata*) și la vrăbii (*Passer domesticus* L.). La un exemplar aparținînd acestei ultime specii maxilarul era normal dezvoltat, cu o lungime de 11 mm, mandibula în schimb era încovoiată în jos, cu o lungime de 65 mm.

E. Nowak într-un studiu (1963) amintește o cioară (*Corvus frugilegus* L.) cu cioc malformat, iar în 1965 într-o lucrare de ansamblu descrie 31 de exemplare ce prezintă anomalii la ciocuri.

Egon Schmidt (1962) ne comunică în lucrarea sa despre o presură-galbenă (*Emberiza citrinella* L.), cu ciocul tocit, carena încovoiată începând de la bază, spre dreapta, iar două treimi din mandibulă au rămas neacoperite cu cheratină. Greutatea individului era scăzută.

Heinz Hasse (1965) publică un individ al speciei florinte (*Carduelis chloris*) care avea mandibula deformată.

Ubo Bährmann (1965) a găsit un cadavru de mierlă (*Turdus merula* L.), cu ciocul strîmb și neuniform dezvoltat.

Helmut Stein (1967), a găsit într-un cuib doi pui de *Carduelis cannabina* ale căror picioare lipseau din genunchi, iar la unul din cele două exemplare lipsea și ciocul.

L. Manolache (1969) publică anomalii observate la ciocurile speciilor *Corvidae*.

L. Manolache—C. Rang (1970), publică malformații observate la picioarele și ciocurile potirnicilor (*Perdix perdix* L.).

Înainte de a se trece la descrierea cazurilor de malformații observate de noi, să recapitulăm pe scurt constituția normală anatomică a ciocului de pasăre.

Partea osoasă a ciocului de pasăre este acoperită de un strat subțire de piele (*dermotheca*) și de un strat mai solid de cheratină. Acest strat este ușor detașabil de partea osoasă.

Oasele: maxilarul superior, compus dintr-o pereche de oase relativ degenerate, maxilarele, precum și perechea puternic dezvoltată de praemaxilare formează, împreună, partea principală a carenei.

Praemaxila și osul nazal înconjoară nara. Aceste oase la păsările mature se împreunează. Întreaga carenă se îmbină cu craniul prin fisura cranio-facialis, de parcă aceasta din urmă ar fi o încheietură.

Mandibula nu este direct atașată de craniu, ci prin intermediul osului cvadrat (*quadratum*), în mod asemănător cu constituția craniană a reptilelor.

Partea principală osoasă a mandibulei se compune din os dentale, de care se atașează perechea de os articulare, cele angulare și alte oase, la fel împerecheate; toate aceste oase sînt puternic împreunate.

Teaca ciocului sau membrana cornoasă (*ramphotheca*) se dezvoltă dintr-un strat subțire de piele (*dermotheca*) care înconjoară oasele ciocului. Acest strat de cheratină are grosimi diferite în diferitele zone ale ciocului, cel mai solid fiind în vârful ciocului. Se compune din trei straturi: 1. stratul germinator (*stratum germinatorium*), 2. un strat de țesuturi vii și 3. un strat format din granule (*stratum granulosum*), care are un bogat conținut de cheratină și chiar un strat mai solid, *stratum corneum*. Celulele vii ale membranei cornoase sînt legate de vasele sanguine și de sistemul nervos. *Ramphotheca* este în permanentă creștere care este direct proporționată de tocirea naturală a ciocului.

Culoarea ciocului în unele cazuri este schimbătoare, în funcție de vîrstă, gen și anotimp, în mod asemănător schimbării culorii penajului. La unele specii, mai ales la cele răpitoare, piețița de ceară de la baza ciocului își schimbă culoarea și chiar și forma ei.

Ne-am propus ca în cadrul prezentei comunicări să publicăm cîteva ciocuri de păsări prezentînd malformații, respectiv ciocuri lezate.

Pentru o mai bună înțelegere a fenomenelor, prezint cîteva imagini radioscopice ale exemplarelor, în comparație cu imaginea exterioară. prezint imaginea radioscopică comparativă a unui cioc sănătos.

Exemplarele examinate sînt următoarele:*

EXEMPLARE CU CIOCUL ÎNCRUCIȘAT

1. Cioară-cenușie (*Corvus cornix* L.)

Exemplarul naturalizat se află în colecția A.J.V.P.S. filiala Tirgu-Mureș, fiind colectat în februarie 1963 de Filep Gyula în comuna Ernei, județul Mureș. (Fig. 1-6).

Partea dreaptă a carenei, în zona ei inferioară la aproximativ 2 cm de virful ciocului formează o curbă de 90°. Capătul carenei este subțiată pe o distanță de 2 cm, virful se termină printr-o fuzetă dreaptă. Carena are o lungime totală de 5 cm. Mandibula are o lungime de 6 cm, măsurați de la colțul gurii; marginile ei sînt ascuțite, virful tocit prezintă un aspect sfîrîmat. În imaginea Röntgen și praemaxilara prezintă o curbură, pe osul mandibular de asemenea se pot observa deformări mai mici.

2. Stîncuță (*Corvus monedula* L.).

Exemplarul colecționat de Ștefan Kohl în martie 1949 la Focșani, se află în stare naturalizată (Fig. 7-11).

Carena încrucișează mandibula în partea stîngă a ei. Carena este ascuțită, se aseamănă cu o preducea. Mandibula are curbură ușoară în spre sus, combinată cu o încovoiere laterală domoală. Carena are o lungime de 5 cm, iar mandibula de 4,6 cm. Confruntînd imaginea Röntgen a acestui cioc cu cea a unui cioc normal, constatăm că premaxilarele lui sînt mai curbate decît într-un caz normal; datorită acestui fapt atît carena cît și mandibula sînt mai curbate.

* Prin această cale exprim mulțumiri tuturor colegilor care mi-au pus la dispoziție exemplarele din colecțiile lor proprii prezentate în cadrul acestei comunicări, respectiv cedarea spre publicare a unor observații. Prelucrez și cîteva exemplare neînțeghebate în colecții, cazurile considerîndu-le totuși interesante și demne de reținut.

3. Coșofană (*Pica pica* L.).

Exemplarul a fost colectat de Ștefan Kohl în ziua de 21 februarie 1955 la Beica, jud. Mureș; se află în colecția Liceului nr. 2 din Reghin.

Ciocul prezenta o încrucișare; carena curbată era încrucișată de mandibula de asemenea îndoită. În rest exemplarul avea dimensiunile normale.

4. Huhurez (*Strix aluco* L.).

Exemplarul examinat a fost colecționat la Răstallța, la data de 10 ianuarie 1962 de către Ștefan Kohl.

Penajul prezintă o culoare de nuanță roșcată. Mandibula, încovoin-du-se spre stînga, o încrucișează carena. O ușoară încovoiere spre stînga se poate constata și la carenă. Ciocul nu prezintă urmele unor leziuni exterioare. Se poate presupune că avem de-a face cu o malformație congenitală, provenită chiar din stadiul embrional. Dimensiunile ciocului de altfel nu prezintă semnele unei suprad dezvoltări.

5. Porumbel-de-scorbură (*Columba oenas* L.).

Exemplarul a fost colectat de Ștefan Kohl la Gurghiu, județul Mureș, în ziua de 30 aprilie 1954.

Carena încrucișează mandibula. Greutatea exemplarului atingea cea al unui exemplar normal, era bine hrănit, cu penajul normal și ordonat. Chiar și lungimea ciocului era în concordanță aproximativă cu cea a unui cioc dezvoltat normal.

6. Guguștiuc (*Streptopelia decaocto* Friv.).

S-a colecționat în toamna anului 1953 de către M. I. Mătieș la Cluj. S-a păstrat capul exemplarului (Fig. 12–14).

Carena încrucișează mandibula în partea dreaptă; după o distanță de 20 mm se curbează înspre jos, formînd un arc mare. Vîrfurile ei, în ultimii 5 mm se îngustează accentuat, terminîndu-se într-un vîrf ascuțit. Lungimea carenei măsurată de la colțul gurii, este de 32 mm, iar cea a mandibulei de 23 mm.

La acest exemplar putem observa nu numai încrucișarea ciocului, ci și lungimea suprad dezvoltată a carenei.

7. Pițigoii (*Parus major* L.).

Exemplarul a fost inelat de subsemnatul la Tirgu-Mureș în ziua de 17 decembrie 1970, după care a fost lăsat liber. Carena era mai lungă cu 2 mm decît mandibula, ea terminîndu-se într-un vîrf ascuțit. Ciocul de altfel prezintă forma normală.

8. Pițigoi (*Parus major* L.).

Exemplarul a fost inelat la Sighetul Marmăției de Josif Béres în ziua de 7 iulie 1968, crescut fiind într-o scorbura artificială (Fig. 15).

Carena încrucișează mandibula în partea ei dreaptă. Pasărea de altfel era vie, greutatea ei era asemănătoare cu cea a celorlalți pui din

9. Sfrincioc-berbecel (*Lanius collurio* L.).

Exemplar inelat de Attila Kelemen, la Tirgu-Mureș la data de 3 septembrie 1969.

Carena încrucișează mandibula în partea stângă. Lungimea carenei: 14 mm. Pasărea era sănătoasă, bine hrănită.

10. Presură-galbenă (*Emberiza citrinella* L.).

Inelat de Attila Kelemen în septembrie 1969 la Tirgu-Mureș. În afară de faptul că ciocul îi era încrucișat, nu cunoaștem alte amănunte.

11. Graur (*Sturnus vulgaris vulgaris* L.).

Colecționat de Vasile Antal la Chirileu, județul Mureș în ziua de 17 noiembrie 1968. Exemplarul se păstrează în colecția Muzeului județean din Tirgu-Mureș. (Fig. 16–19).

Carena încrucișează mandibula în partea ei dreaptă. Mandibula e dreaptă, puternic ascuțită, virful ei este ușor răsucit. Lungimea mandibulei este de 33 mm, măsurați de la colțul gurii. Carena are o lungime de 35 mm, e ușor teșită, capătul este răsucit lateral și se termină într-un virf ascuțit. Greutatea exemplarului 81,1 g. Penajul normal, ordonat, între pene nu s-au găsit nici paraziți mai mulți, decît în cazul unui exemplar normal.

12. Graur (*Sturnus vulgaris* L.).

Exemplar colecționat de M. I. Mătieș la Pitești, județul Argeș, la data de 28 octombrie 1969 (Fig. 20–24).

Lungimea carenei, măsurată de la colțul gurii, este de 36 mm, iar cea a mandibulei: 34 mm. Ambele răsucite la capăt, terminindu-se în cite un virf ascuțit. Penajul este frumos, teafăr, bine îngrijit. Greutatea exemplarului (78 g) de asemenea atinge valoarea exemplarelor normale, ceea ce denotă că ciocul malformat a putut fi folosit atît la hrănirea normală, cit și la îngrijirea penajului, această ultimă constatare fiind coroborată și prin faptul că nu s-au observat mai mulți paraziți decît în cazul indivizilor normali.

13. Ciocănitoare-de-stejar (*Dendrocopos medius* L.).

Colecționat de subsemnatul la Tirgu-Mureș la 20 noiembrie 1970 (Fig. 25–30).

Carena este ușor curbată înspre jos, în partea dreaptă a mandibulei; are lungimea de 34 mm, capătul este răsucit și se termină în vîrf ascuțit. Mandibula este curbată înspre sus, de partea stîngă a carenei, descriind un arc mai mare decît aceasta și o depășește și în lungime. Ambele elemente ale ciocului sînt răsucite și se termină în vîrfuri ascuțite. Lungimea mandibulei este de 44 mm.

Confruntînd imaginea radiografică a ciocului în cauză cu cea a unui cioc normal, nu putem observa nici o malformație a dentalei sau a maxilare. În consecință, această anomalie provine din răsucirea și suprad dezvoltarea membranei cornoase. Greutatea pasărei este de 52,5 g, deci normală, este bine hrănită, cu penajul foarte frumos și bine îngrijit, nu s-au observat paraziți în exces. Ar fi constituit un deosebit interes dacă s-ar fi putut observa modul de hrănire, deoarece cu un cioc astfel deformat nu și-a putut agonisi hrana în modul caracteristic pentru specie. Trebuia deci, presupunem, să-și găsească alte modalități pentru procurarea hranei.

MALFORMAȚII ALE CIOCULUI DATORATE UNOR INTERVENȚII MECANICE.

14. Cioară (*Corvus frugilegus* L.).

Colecționată de Iosif Béres la Sighetul Marmației în ziua de 28 decembrie 1969 (Fig. 33–36).

Lungimea ciocului este normală, avînd 58 mm, însă atît carena cît și mandibula sînt ușor încovoiate spre dreapta. La partea stîngă a mandibulei, în zona ei centrală se pot observa urmele unei leziuni vindecate: probabil această leziune a provocat strîmbarea ciocului. În imaginea radioscopică nu putem observa pe elementele osoase nici o urmă de deformare.

Exemplarul preparat în balg se află în colecția Muzeului județean din Sighetul Marmației.

15. Stăncuță (*Corvus monedula* L.).

A fost capturată la Reghin în ziua de 22 aprilie 1967 și adusă, în stare vie, la Ștefan Kohl.

Jumătatea ciocului îi lipsea, fiind tăiată printr-o incizie dreaptă. Suprafața tăieturii era vindecată. Greutatea 226,5 g deci atîngea greutatea normală a stăncuțelor. Păsărea avea cuibul făcut, cu un ou, a fost capturată din cuib. După efectuarea măsurătorilor ea a fost eliberată.

16. Gaiță (*Garrulus glandarius* L.).

Colecționată de Josif Béres la Sighetul Marmației în octombrie 1968. Craniul exemplarului se păstrează ca prepărat osteologic, în colecția Muzeului din Sighetul Marmației (Fig. 37–40).

Pe osul nazal se observă urmele vindecate ale unei leziuni provocate de o lovitură. În urma leziunii, partea inferioară de dreapta a osului maxilar prezintă o ușoară curbură spre stînga. Nara din dreapta este normală, nara stîngă acoperită de o membrană osoasă subțire.

17. Pescăruș (*Larus ridibundus* L.).

Colecționat de Kováts Lajos în ziua de 29 septembrie 1970 la Oradea (Fig. 31–32).

Carena de jos este normală, maxilarul în schimb, din prima treime este încovoiat brusc în sus, apoi cu o încovoiere mai lină primește forma unui cirlig. Distanța dintre cele două părți ale ciocului, măsurată la vîrf, este de 9 mm. Lungimea ciocului este de 33 mm. Greutatea exemplarului era de 310 g, deci normală. Malformația ciocului, probabil, nu prea l-a stîngherit în agonisirea hranei. În gîtul exemplarului s-a găsit un șoricel. Exemplarul avea mulți paraziți, ceea ce se datorește malformației ciocului.

Mai menționăm că cele două părți componente ale ciocului, în ultima treime au fost dezvoltate împreună. Malformația a fost provocată, probabil, de vreo leziune (fractură).

18. Graur (*Sturnus vulgaris* L.).

Colecționat de către Kónya I. la Ernei, județul Mureș în ziua de 18 august 1965 (Fig. 41).

Ciocul aproape în întregime-i lipsește, datorită probabil unei smucituri forțate; presupunem că aceasta ar fi fost provocată de vreun animal de pradă. Rămășițele părții osoase a mandibulei în partea dreaptă sînt mai lungi (aprox. 5 mm), de partea stîngă foarte scurte și ciopîrțite. Carena lipsește cu desăvîrșire, ciotul este crăpat în două. Leziunea foarte gravă s-a vindecat integral, virfurile rămășițelor de cioc erau tocite și lucioase în urma uzurii. Lipsea virful limbii. Greutatea păsării era de 68 g, ceea ce denotă că s-a putut hrăni și cu acest cioc mutilat.

19. Mierlă (*Turdus merula* L.).

Inelată de Attila Kelemen la Cluj în ziua de 23 aprilie 1969. Lipseau două treimi din ciocul exemplarului, capătul ciocului prezenta urmele unei tăieturi făcute, probabil, cu cuțitul. Virful limbii era cornificat, uscat la pipăire și depășea lungimea rămășiței ciocului. Cu toate acestea, pasărea era bine hrănită.

Cauzele malformațiilor.

Mulți și în multe feluri au încercat să interpreteze cauzele acestor malformații. Studiarea fenomenului prezintă însă greutăți, deoarece în majoritatea cazurilor avem de-a face cu procese încheiate, urmărirea retroactivă a cauzelor este aproape imposibilă.

Malformațiile constatate la ciocurile păsărilor libere reprezintă un procent de 0,5⁰/₀, conform aprecierilor estimative ale lui Pomeroy (1962). Cercetările lui Nowak (1965) pare să confirme această estimatie, el constatând un procentaj de 0,32⁰/₀, adică din cele 2.500 de exemplare de păsări capturate pentru inelare, 8 exemplare prezentau malformații.

Multe malformații au caracter temporar, ele se elimină în funcție de vîrsta înaintată a individului, de schimbarea anotimpurilor, eventual prin năpîrlire. Leziunile, în unele cazuri, se vindecă fără urme exterioare.

Acest procentaj se ridică la 1,57⁰/₀ în cazul examinării scheletelor de păsări. Rezultă de aici că membrana cornoasă în multe cazuri se vindecă și ascunde malformațiile, oasele însă păstrează urmele vizibile ale acestor malformații (Iljitschew W. 1962).

Majoritatea cazurilor descrise de noi au, probabil, cauze genetice. Se poate presupune o anomalie de cioc la unul dintre părinți, moștenită de progenitură. În asemenea cazuri începuturile malformațiilor survin încă în stadiul embrional, în ouă. Acest atavis meste transmis, probabil, din generație în generație de către gena recesivă.

Îmbolnăvirile de asemenea pot produce deformarea ciocului; într-un caz asemănător îmbolnăvirea dermothecii atrage după sine strîmbarea membranei cornoase.

Malformațiile descrise mai sus pot fi și rezultatul unor cauze mecanice. Astfel, de exemplu, cînd carena și mandibula nu se împreunează perfect și cele două suprafețe nu se freacă între ele, nu are loc tocirea naturală prin uzură, are loc în schimb dezvoltarea excesivă a uneia sau a ambelor părți ale ciocului, din care rezultă o anomalie în forma ciocului. În cazul cînd lipsește contrapresiunea adecvată în careva zonă a ciocului, are loc o dezvoltare în exces în zona respectivă, o oarecare excrescență.

Leziunile mecanice din cele mai variate de asemenea pot provoca malformațiile ciocului. În cazul ciocurilor încrucișate nu am putut constata în toate cazurile suprad dezvoltarea presupusă, cu toate că era cazul lipsei de imbinare perfectă a celor două părți, lipsind astfel posibilitatea tocirii naturale.

În șirul cauzelor ce provoacă malformațiile ciocului, putem enumera și poluarea aerului și a apei în urma industrializării, poluare ce poate avea efecte nocive asupra organismului, anomaliile de dezvoltare a ciocului fiind o manifestare secundară a acestor efecte. Ash (1958) a observat anomalii în dezvoltarea ciocului unei vrăbii și al unei prepelițe, ambele aflîndu-se pe teritoriul unei exploatare de cărbune.

Mulți cercetători atribuie efectele, ce provoacă anomalii în dezvoltarea ciocului, insecticidelor utilizate în agricultură (Harrison, Nowak, Manolache-Rang). Este foarte verosimil faptul că acest fenomen există, și în multe cazuri el poate fi cauza malformațiilor, deși W. Kiessling descrie încă din 1923 multe deformări la ciocurile potîrnichilor, dintre care două cazuri sînt similare acelor publicate de Manolache-Rang. Or, este știut că DDT-ul și celelalte produse similare încep să fie întrebuințate în agricultură, ca insecticide doar din 1939.

Nowak descrie trei cazuri în care s-a manifestat albinismul, respectiv melanismul. Aceste două fenomene pot avea legătură cu malformațiile ciocurilor. Aceste anomalii în pigmentație sînt provocate de tulburările metabolismului, care cauzează și anumite anomalii funcționale ale organelor.

Aceste malformații, după părerea noastră, se datoresc efectelor cumulate ale mai multor factori.

În cazurile descrise de noi imaginile radioscopice nu prezintă nici o deformare a elementelor osoase, cu puține excepții, ele se pot observa doar pe membrana cornoasă.

La păsările preparate de noi nu s-au constatat paraziți în exces. Cîntărirea unora dintre exemplarele descrise dovedește că păsările au avut greutatea normală, lucru ce era constatat și de Cvitanic (1961). Între cazurile examinate de mine nu a existat nici un exemplar care să fi fost subalimentat din cauza malformației ciocului. Chiar și graurul cu ciocul aproape inexistent avea greutatea normală, iar cioara cu ciocul tăiat și-a construit cuib în care avea chiar și un ou.

Concluzii

Cazurile descrise de noi, exceptînd, bineînțeles, cazurile de anomalii provocate de efecte mecanice, accidente sau intervenții premeditate, dovedesc că în lumea păsărilor există în mod firesc malformațiile ciocurilor, deși nu putem afirma că ele ar fi frecvente.

Conform cunoștințelor noastre de pînă acum, nu putem afirma cu certitudine cauza sau cauzele ce le provoacă aceste anomalii. Va trebui să intensificăm ritmul cercetărilor și să sporim numărul observațiilor pentru a putea primi un răspuns la această problemă interesantă la care azi nu putem încă răspunde în mod hotărît.

Bibliografie

- ASH, J. S. (1958): Partridges apparently affected by industrial contamination, British Birds 51, P. 241/42.
- Dr. BARTSCH, SAMU (1877): Korcs csőrű seregély (Sturnus vulgaris L.) Természettajzi füzetek 1877. I. K. II. füzet (ápr.—jun.) P. 76—77. Budapest.
- UBO BÄHRMANN (1966): Schnabelmissbildung bei einer Amsel. Der Falke 1966 12 Heft. P. 416.
- CVITANIC, A. (1963): Über Schnabelanomalien einiger in Split gesammelten Vögel, Larus 15. 1961 (1963) S. 198—201.
- CSATÓ, JÁNOS (1878): Torzcsőrű szürke harkály (Picus canus Gml.). Természettajzi füzetek 1878. II. K. I. füzet (jan.—márc.) P. 93. Budapest.
- R. DOMBROWSKI—D. LINȚIA (1946): Păsările României, Vol. I. București 1946.
- HARRISON, J. G. (1963): A congenital abnormality in the beak of a Curlew. Bulletin B.O.C. 83, P. 88—90.
- HEINZ HAASE (1966): Eigenartige Schnabeldefarmierung bei einem Grünfinken. Der Falke 1966, 4 Heft, P. 136.

- HERMAN, OTTÓ (1877): Korcs csőrű madarak. Természetrájl füzetek 1877. I. K. II. füzet (ápr.—jun.) P. 74—75.
- HERMAN, ÖTÖ (1878): Torzcsőrű varjú. Természetrájl füzetek 1878. II. K. I. füzet (jan.—márc.) P. 93—94.
- ILLITSCHÉW, W. (1962): Zur Pathologie des Skelettes bei Sperlingsvögeln. Der Falke 1962, 9. P. 6—8.
- W. KIESSLING (1923): Das Rebhuhn und seine Jagd.
- L. MĂNOLACHE (1969): Unele anomalii ale ciocului la Corvidae. Studii și comunicări 1969. Bacău. P. 271—275.
- L. MANOLACHE—C. RANG (1970): Anomalii ale ciocului și picioarelor la potimiche (*Perdix perdix* L.). Studii și comunicări 1970. Bacău. P. 237/43.
- E. NÓWAK (1963): Anormale Form des Schnabels bei eine Saatkrähe. Der Falke 1963, 10 Heft, P. 31.
- E. NOWAK (1965): Vögel mit Missgebildeten Schnäbeln. Der Falke 1965, 4 Heft, P. 123.
- POMEROY, D. B. (1962): Bird wit abnormal bills. British Birds 55, P. 49—72.
- SCHMIDT, EGON (1962—63): Torzcsőrű citromsármány. Aquila 1962—63. P. 271.
- HELMUT STEIN (1967): Missbildungen bei einer Hänflingbrut. Der Falke 1967, 10 Heft, P. 352.
- SZULC, B. (1964): A tentative assessment of certain morphological measurements. used in Ornithology. Ecologia Polska, Serie B., 10. P. 19—25.

RENDELLENES MADÁRCSŐRÖK

Jelen dolgozat rendellenesen fejlődött és mechanikai okokra visszavezethető elváltozású madárcsőröket ismertet.

A tárgyalt esetek egy részéről fényképeket és röntgenfelvételeket közlök, több esetben összehasonlítja az egészséges madár röntgenképével.

Az esetek leírása után a rendellenességet kiváltó okokat próbálja elemezni. Nagyon nehéz tanulmányozni a tárgyalt eseteket mivel a madár kézhez kerülésekor már kész tényekkel állunk szemben, amelyek okát visszanyomozni már nem lehet. Sok deformáció csak átmeneti, ami az előrehaladott korral, évszakkal, esetleg vedléssel megszűnik, némely sérülés külső látható nyom nélkül meggyógyul. Ezért a csontvázaknál több a sérülési arány, mint a szarurétegnél.

A rendellenességeket genetikai okokra lehet visszavezetni. Ha a szülők valamelyikénél csőranómia állott fenn, az utód is örökölhette, amit a recessív gén visz egyik generációról a másikra. Megbetegedések is okozhatnak csőrdeformációt, mikor a dermatoca betegsége maga után vonhatja a szaruréteg elferdülését.

Lehetnek mechanikai okai a csőrdeformációknak, pl. a két csőrkáva nem illeszkedik össze pontosan, használat közben nem surlódik a két csőrfelület, elmaradt a természetes kopás, az egyik vagy mindkét csőrkáva növekedésnek indul és ezáltal kialakul a rendellenesség. Különböző mechanikai sérülés is okozhat csőreltorzulást. A keresztcsőrű formáknál nem minden esetben tapasztaltam csőrtúlnövekedést, pedig ezeknél hiányzott a csőr természetes kopásának lehetősége.

Okozhat csőrrendellenességet az ipari szennyező anyagok szervezetbejutása is. Sokan a növényvédő vegyszereknek tulajdonítják a csőranómiát. Ezt a feltevést nem lehet elfogadni, mivel ezeknek a vegyszereknek a használata előtt is fordult elő ilyen eset.

A csőrdeformációk több ok együtthatásának a következménye.

A közölt röntgenfelvételeknél látható, hogy a csontelemek nem minden esetben mutatnak elváltozást, ez csak a szaruképződményen tapasztalható.

Az általunk preparált madaraknál nem tapasztaltam több parazitát, mint az épcsőrűeknél, de egyes esetekben (*Larus ridibundus*) rendkívül sokat találtak a tárgyalt példányokon.

Egyes példányokon sikerült súlymérést végezni és ez azt bizonyította, hogy testsúlyuk elérte a fajra jellemző átlagsúlyt.

A felsorolt esetekből látjuk, hogy ha nem is gyakran, de rendszeresen előfordul a madárvilágban a rendellenesen fejlődött csőr. Eddigi ismereteink alapján nem állíthatjuk határozottan, hogy milyen okokra vezethető vissza a rendellenesen fejlődött csőr. Erre a további kutatások és megfigyelések kell fényt derítsenek.

VERFORMUNG DER SCHNÄBEL VON VÖGELN

Die Arbeit ist eine Darbietung von Vogelschnäbeln mit Verformungen in ihrer Entwicklung, betreffend Verformungen unvermutet eingetreten durch mechanische Ursachen.

Von einem Teil der veröffentlichten Fälle bietet der Autor Bilder und Röntgen-Bilder, verglichen mit der Röntgenographie normaler Schnäbel.

Nach der Beschreibung der Fälle versucht der Verfasser die Ursachen dieser Verformungen zu analysieren, das sehr schwer ist, denn beim Sammeln solcher Exemplare haben wir mit einer erschöpften Tat zu tun, wiederum die rückwirkende Verfolgung der Ursachen ist unmöglich.

Viele von diesen Verformungen sind vorübergehend, welche durch das älter-werden des Individuums, durch wechseln der Jahreszeit, eventuell durch das Wechseln des Gefieders, sich auch ändern; in einigen Fällen bleiben sie ohne äusserliche Spuren. Aus diesem Grunde, ist der Prozentsatz der sich geäusserten Verformungen grösser an den zusammengebrachten Skeletten in der Sammlung.

Die erwähnten Verformungen können genetische Ursachen haben. Wenn bei einem, der Eltern sich eine Verformung geäussert hat in der Entwicklung des Schnabels, kann der Nachfolger diese Verformung erben, übertragen von der genetischen Rückkehr aus einer Generation in die andere.

Einige Erkrankungen können ebenfalls Verformungen verursachen in der Entwicklung des Schnabels, Fälle in welche die dermatische Erkrankung das Krümmen der Hornschicht hervorruft.

Pathologische Fälle können auch mechanische Ursache haben, zum Beispiel wenn die beiden Schnabelteile nicht perfekt zusammenfügen, tragen sie sich nicht ab, sie nützen sich nicht auf natürliche Art und Weise ab; der Kiel entwickelt sich in diesen Gegenden in übertriebener Art und Weise und somit bildet sich eine Abartigkeit. Verschiedene Verletzungen können ebenfalls Schnabelverformungen hervorrufen. Bei überkreuzten Schnäbeln wurden Üppigkeiten festgestellt, aber nicht in allen Fällen, obwohl bei diesen, die Möglichkeit der natürlichen Abnutzung des Schnabels fehlte.

Die Abartungen können als Ursache auch Umweltverschmutzungen haben durch die Industrie. Viele Verfasser fügen sie den Insekten vernichtenden Mitteln zu. Diese Voraussetzung kann aber nicht angenommen wer-

den, weil Fälle dieser Art kamen auch bevor diese Substanzen eingeführt werden, vor.

Die Verformungen des Schnäbel kann man der kombinierten und gegenseitigen Wirkung mehrerer Faktoren zuschreiben.

Auf den veröffentlichten Röntgenbildern kann man beobachten, dass die knöchernen Elemente nicht allen Fällen Verformungen darbieten, diese können nur auf dem Hornbestandteil des Schnabes festgestellt werden.

An den Exemplaren die von uns vorbereitet wurden ist kein Vorhandensein von Parasitten im übermass festgestellt worden, im Vergleich mit den gesunden Exemplaren; in einigen Fällen wurden jedoch Parasitten festgestellt auf den Exemplaren von anderen Personen gesammelt (*Larus ridibundus*).

In einigen Fällen ist es uns gelungen die Exemplaren abzuwiegen; jedes mal wurde bewiesen, dass diese Exemplare das mittlere Gewicht, charakteristisch der Sorte erreicht hatten.

Aus den aufgezählten Fällen kann man folgern dass im Vogelfauna die anormal entwickelten Schnäbel obwohl nicht sehr häufig, aber doch oft vorkommen.

Auf Grund unseres gegenwärtigen Wissens können wir nicht mit Gewissheit behaupten, dass diese Abarten gewisser Ursachen zuzuschreiben sind.

Die zukünftigen Versohungen und Beobachtungen müssten diese Probleme aufklären.

ПАТОЛОГИЯ КЛЮВА У ПТИЦ

РЕЗЮМЕ

И. КОНИЯ

Работа посвящена недостаткам клюва у птиц как в развитии, так и вследствие механических причин. Часть описанных случаев иллюстрирована фотографическими и рентгеновскими снимками клювов в патологии и норме.

Вслед за изложением ряда случаев, автор делает попытку раскрыть причины недостатков, причём сталкивается с весьма большими затруднениями, так как при коллекционировании подобных экземпляров, исследуемые недостатки клювов являются совершившимся фактом и ретроспекция их причин невозможна. Многие из таких недостатков бывают лишь временными и изменяются с возрастом особи, с переменной времени года, иногда с переменной оперения и в некоторых случаях приводят к оздоровлению, без каких либо внешних следов. Вот почему процент недостатков клюва оказался более высоким у собранных в коллекцию скелетов.

Приведенные недостатки могут иметь генетические причины. Если у одного из родителей существовал недостаток в развитии клюва, этот недостаток может быть унаследован потомком и передан рецессивными генами из поколения в поколение. Некоторые заболевания могут также вызывать недостатки в развитии клюва, в случаях поражения его кожного чехла, которое может привести к искривлению рогового слоя.

Патология клюва может быть вызвана и механическими причинами, как например тогда, когда обе части клюва не плотно сходятся, из-за чего не подвергаются естественному стачиванию, изнашиванию. Выrost в такой части клюва развивается чрезмерно, что и приводит к его аномалии. Различные ранения клюва могут также привести к его деформации. Однако в случае скрещённых клювов не всегда наблюдалось чрезмерное развитие, хотя они не подвергались естественному изнашиванию.

Аномалии в развитии клюва могут быть вызваны и индустриальным загрязнением среды. Многие авторы приписывают их вредному действию инсектицидов. Однако, с этим пока ещё трудно согласиться,

так как случаи такого рода наблюдались и до употребления этих ядовитых веществ.

Недостатки клюва у птиц могут также вызываться сочетанием и взаимодействием нескольких факторов.

На прилагаемых рентгеновских снимках заметно, что костные элементы не всегда подвергаются деформации, которую можно обнаружить лишь на роговой части клюва.

На препарированных автором экземплярах, не оказалось чрезмерного присутствия паразитов по сравнению со здоровыми экземплярами, однако в некоторых случаях, паразиты были обнаружены на экземплярах добытых другими лицами (*Larus ridibundus*)

В некоторых случаях удалось определить вес экземпляров, причём было установлено, что каждый из них достигал среднего веса, характерного для данного вида.

На основе приведенных случаев, можно заключить, что в орнитофауне встречается, хотя и не так часто, ненормальное развитие клювов. Однако, нынешний уровень знаний по этому вопросу ещё не позволяет установить особые причины, обуславливающие эти аномалии. Дальнейшие исследования должны будут ответить на этот вопрос.

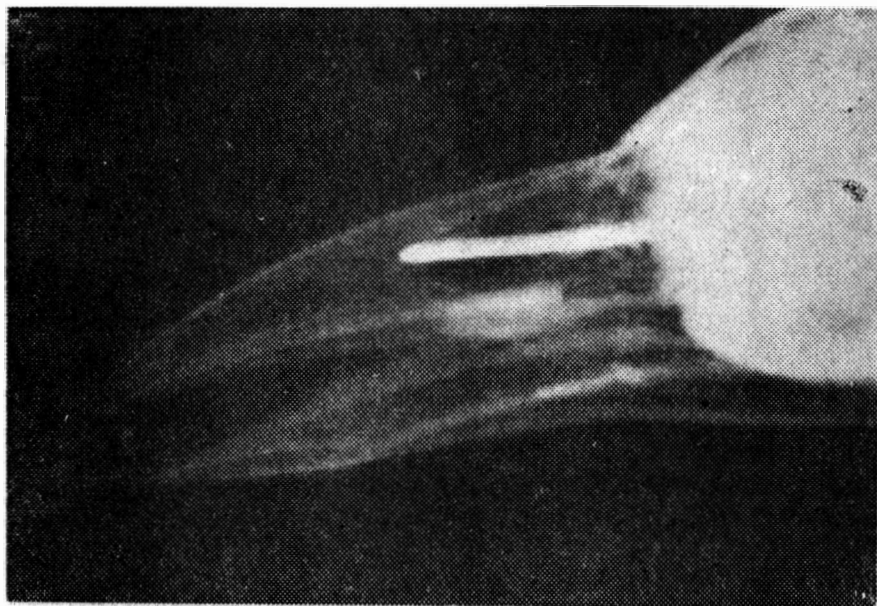

1

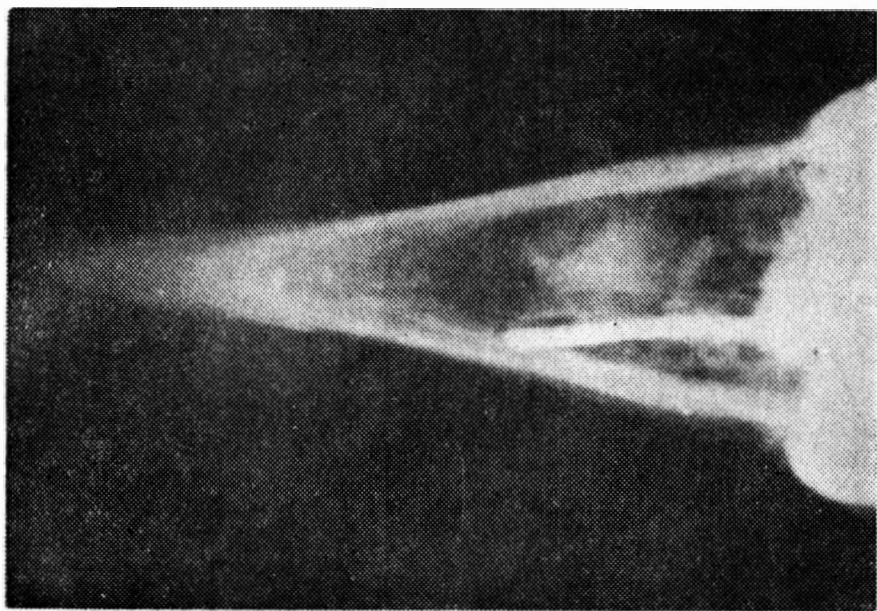

2

Planşa VII.
VII. tábla.
Tafel VII. 1-2 – *Corvus cornix* L.
Табл. VII.

3.

4.

Plano VIII. 3-4 – *Corvus cornix* L. Radioscopia ciocului normal.

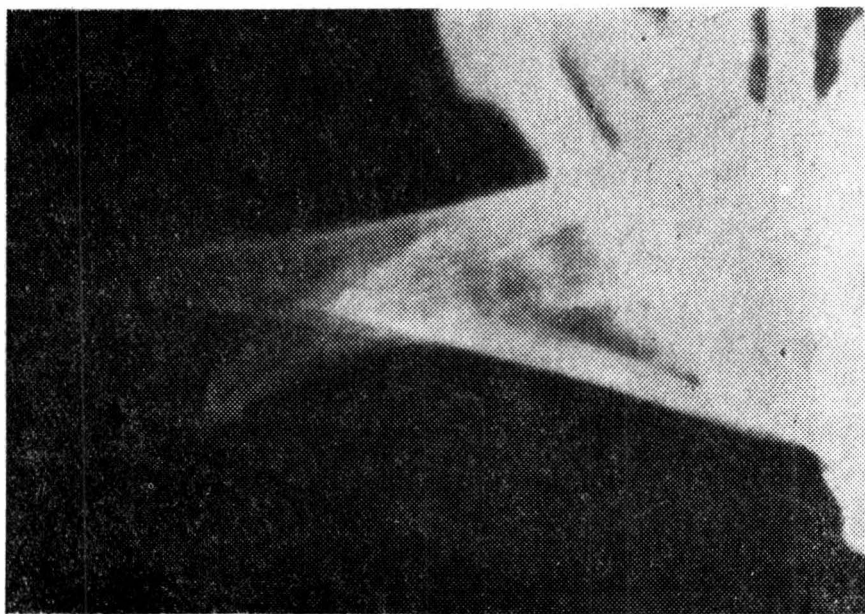
VIII. tábla 3-4 – *Corvus cornix* L. Ép csőr röntgenképe.

Tafel VIII. 3-4 – *Corvus cornix* L. Röntgendurchleuchtung des normalen Schnabels.

Табл. VIII 3-4 – *Corvus cornix* L. Рентгеновский снимок нормального клюва

5.

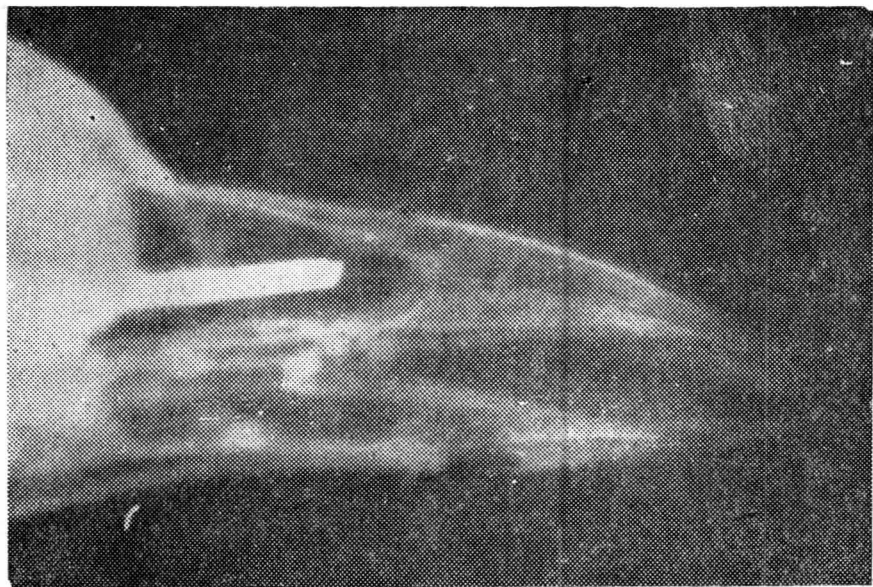
6.

Planșo IX. 5-6. – *Corvus cornix* L. Radioscopia ciocului **anormal**.

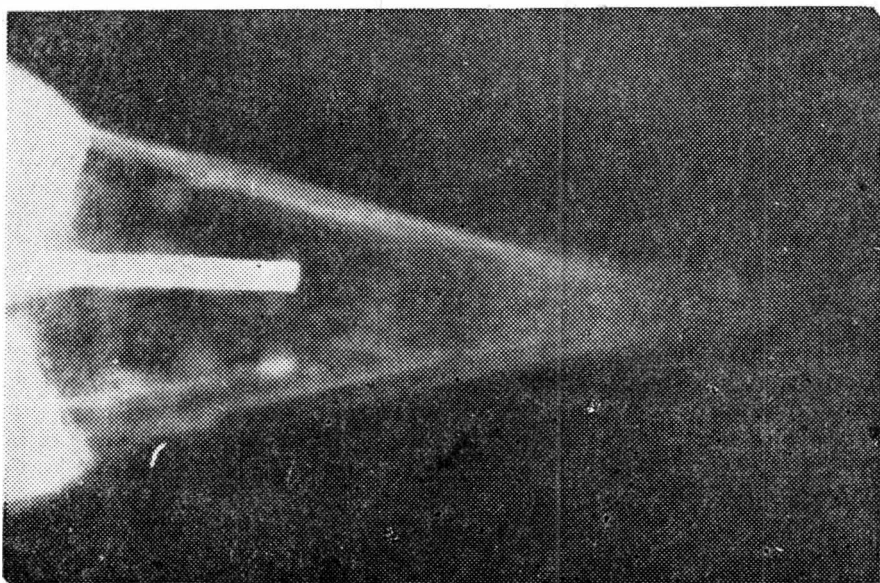
IX. táblo. 5-6. – *Corvus cornix* L. Rendellenes csőr röntgenképe.

Tafel IX. 5-6. – *Corvus cornix* L. Röntgendurchleuchtung des **onnormalen Schnabels**.

Табл. IX. 5-6 – *Corvus cornix* L. Рентгеновский снимок **аномального клюва**

8.

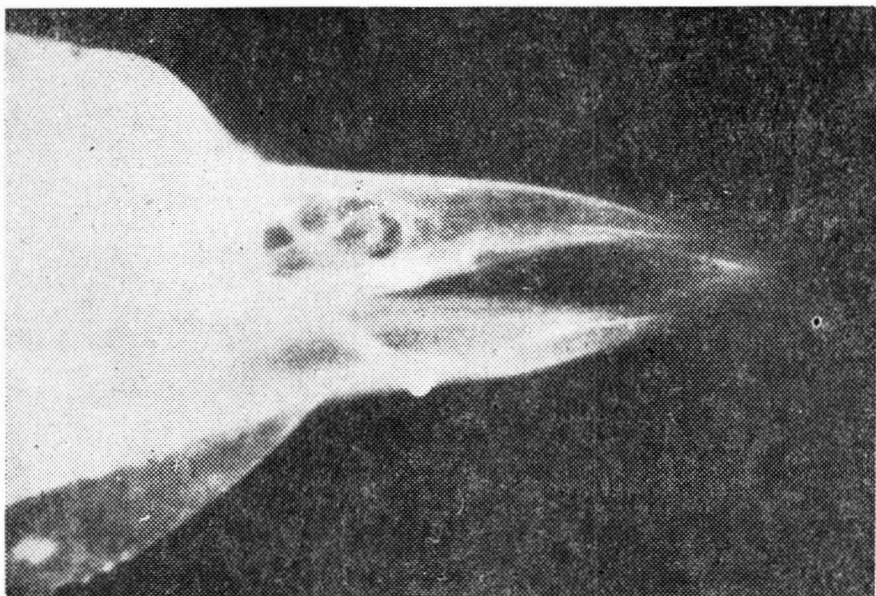
9.

Planşa X. 8-9. - *Corvus monedula* L. Radioscopia ciocului normal.

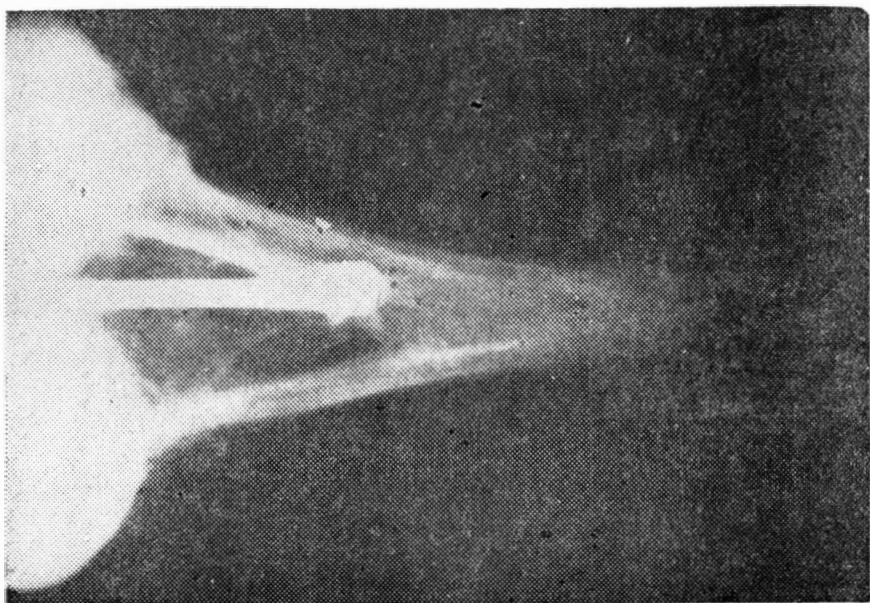
X. tábla. 8-9. - *Corvus monedula* L. Ép csőr röntgenképe.

Tafel X. 8-9. - *Corvus monedula* L. Röntgendurchleuchtung des normalen Schnabels.

Табл. X. 8-9 - *Corvus monedula* L. Рентгеновский снимок нормального клюва

10.

11.

Planşa XI. 10-11. – *Corvus monedula* L. Radioscopia ciocului anormal.

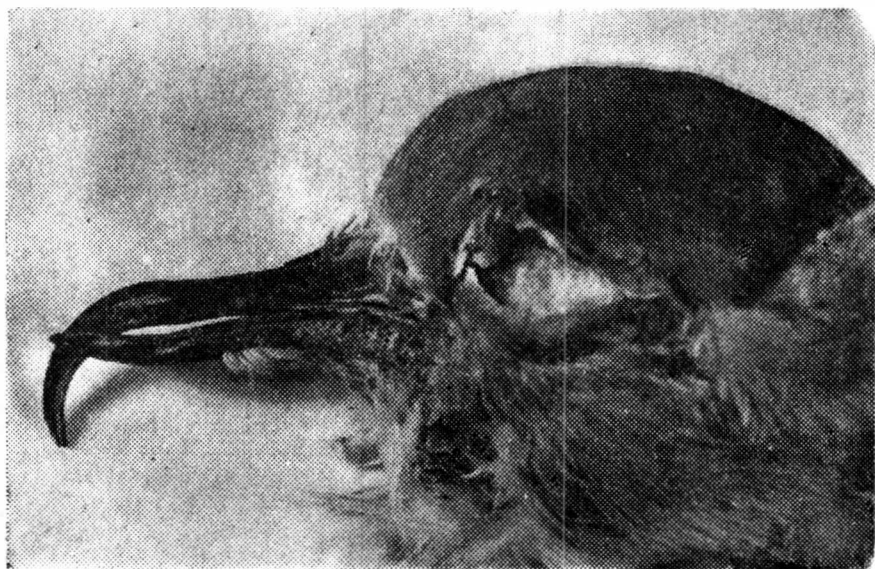
XI. tábla. 10-11. – *Corvus monedula* L. Rendellenes csőr röntgenképe.

Tafel XI. 10-11. – *Corvus monedula* L. Röntgendurchleuchtung des anormalen Schnabels.

Табл. XI. 10-11 – *Corvus monedula* L. Рентгеновский снимок аномального клюва

7.

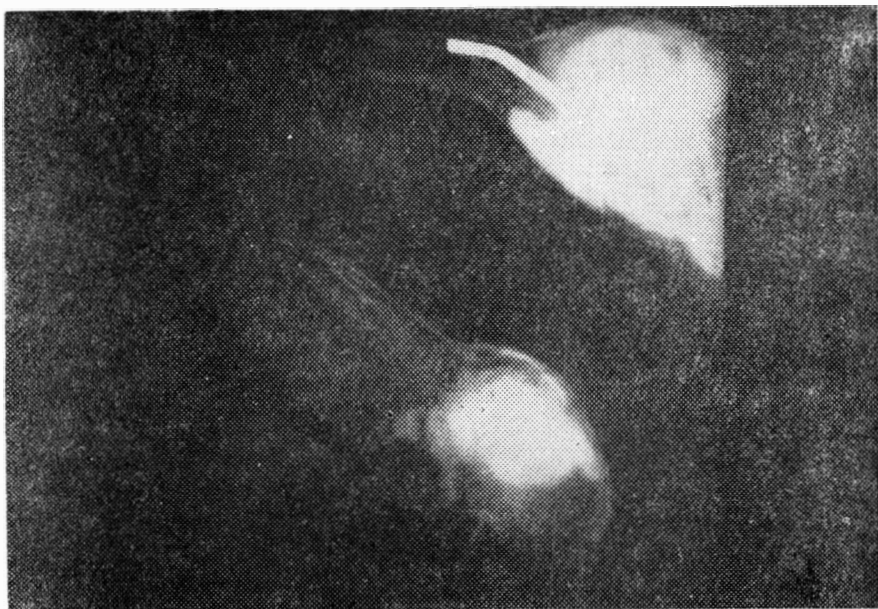
12.

Planşa XII.

XII. tábla.

Tafel XII. 7. – *Corvus monedula* L. 12. – *Streptopelia decaocto* Foiv.

Табл. XII.

13.

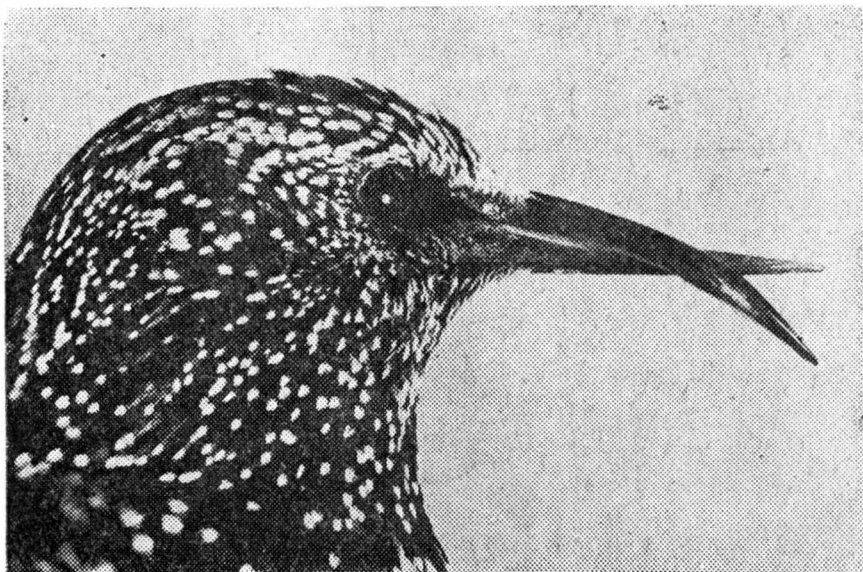

14.

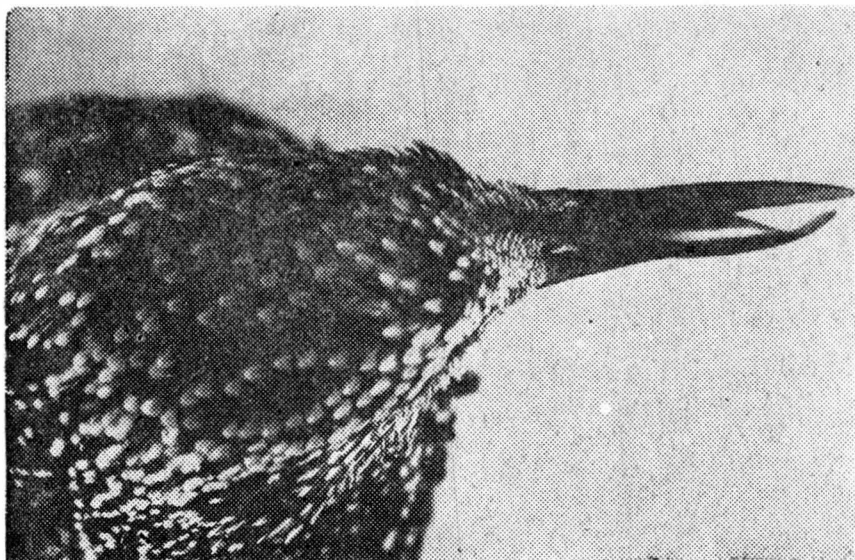
Planşa XIII. 13–14. – *Streptopelia decaocto* Foiv. Radioscopia ciocului normal
și anormal.

XIII. tábla. 13–14. – *Streptopelia decaocto* Foiv. Ép és rendellenes csőr röntgenképe.
Tafel XIII. 13–14. – *Streptopelia decaocto* Foiv. Röntgendurchleuchtung des normalen
und anormalen Schnabels.

Табл. XIII. 13–14. – *Streptopelia decaocto* Foiv. Рентгеновский снимок
нормального и аномального клюва

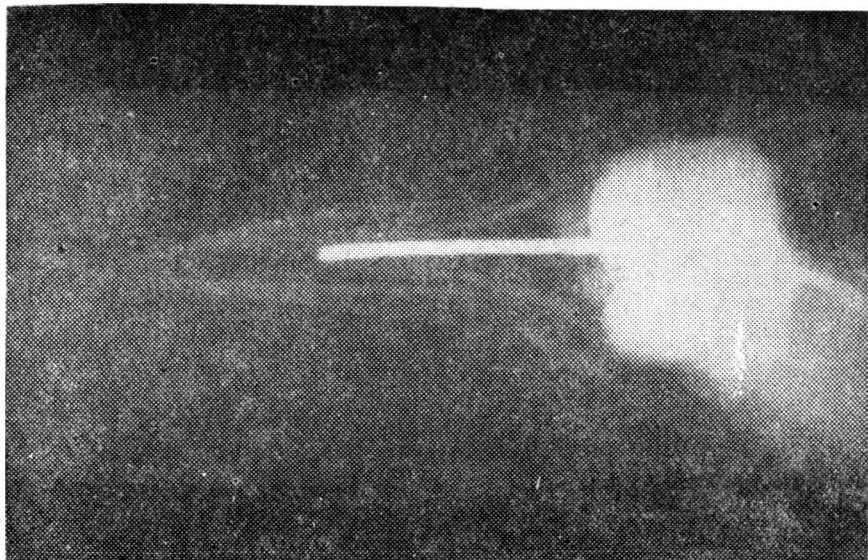

16.

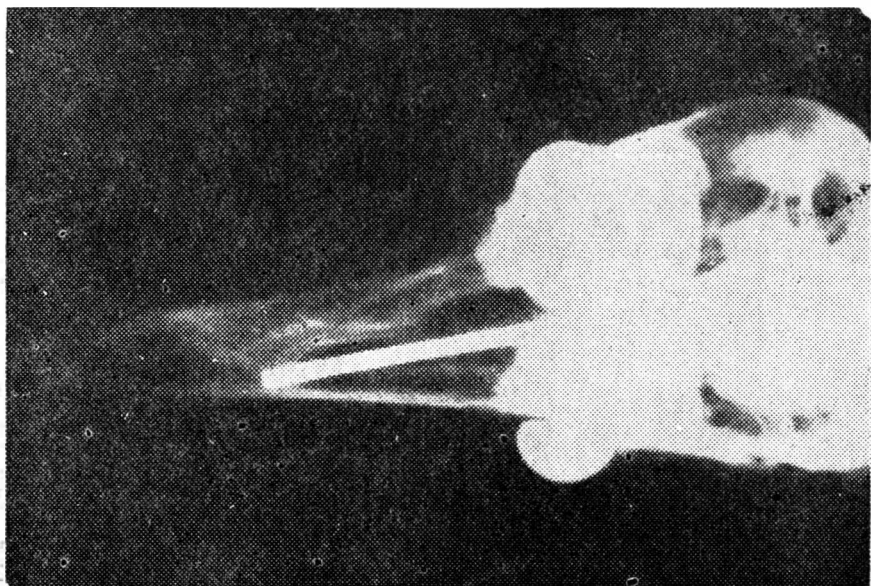

17.

Platza XIV.
 XIV. tábla.
 Tafel XIV. *Sturnus vulgaris* L.
 Табл. XIV.

18.

19.

Planşa XV. 18–19. – *Sturnus vulgaris* L. Radioscopia ciocului normal și anormal.

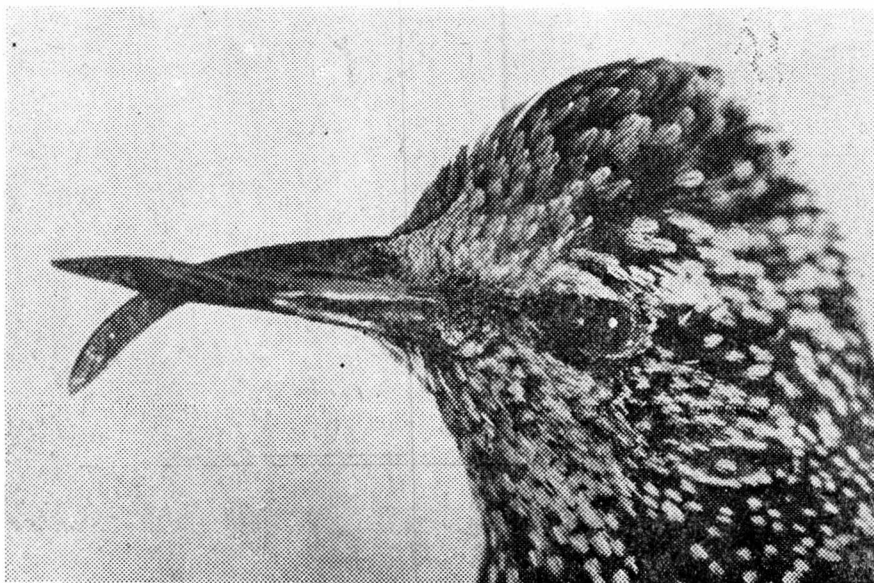
XV. tábla. 18–19. – *Sturnus vulgaris* L. Ép és rendellenes csőr röntgenképe.

Tafel XV. 18–19. – *Sturnus vulgaris* L. Röntgendurchleuchtung des normalen und annormalen Schnabels.

Табл. XV. 18–19. – *Sturnus vulgaris* L. Рентгеновский снимок нормального и аномального клюва

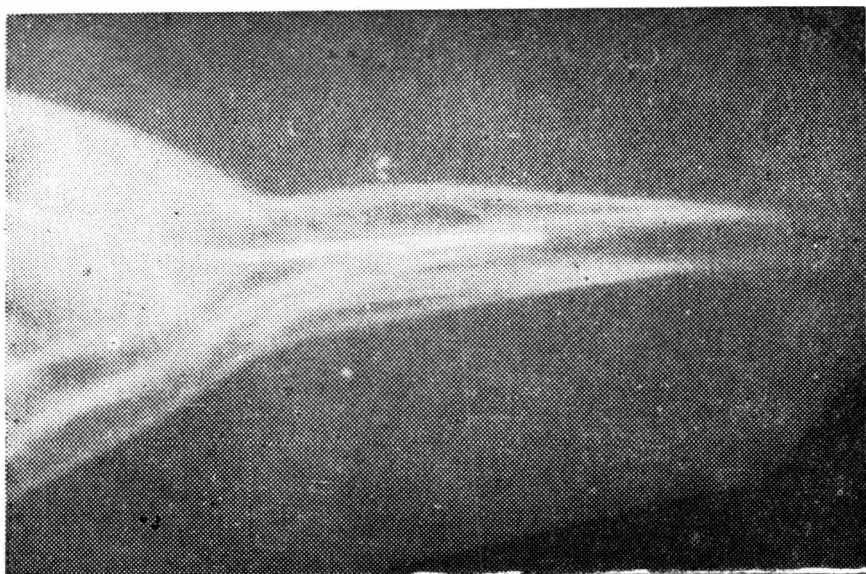
15.

20.

Planşa XVI.
XVI. tábla
Tafel XVI.
Табул. XVI.

15. – *Parus major* L. 20. – *Sturnus vulgaris* L.

21.

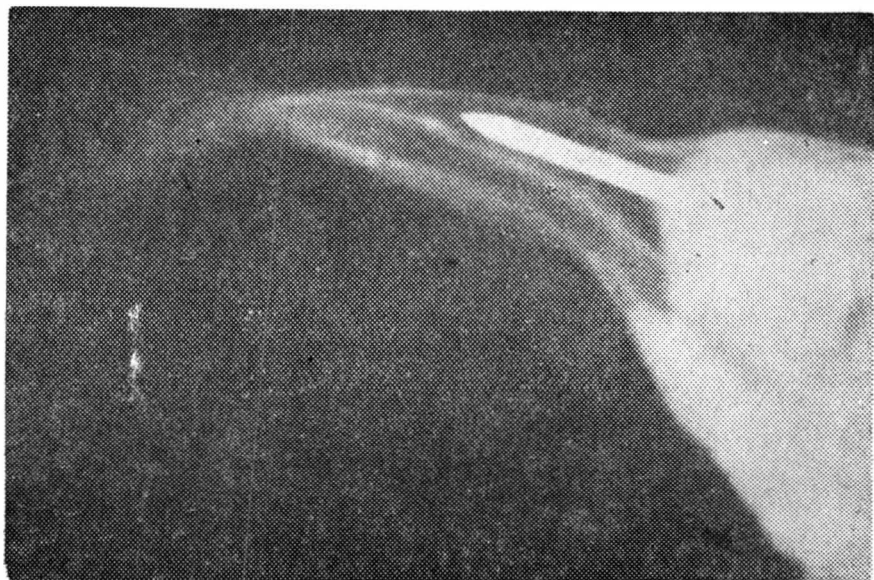
22.

Planşa XVII. 21–22. – *Sturnus vulgaris* L. Radioscopia ciocului normal.

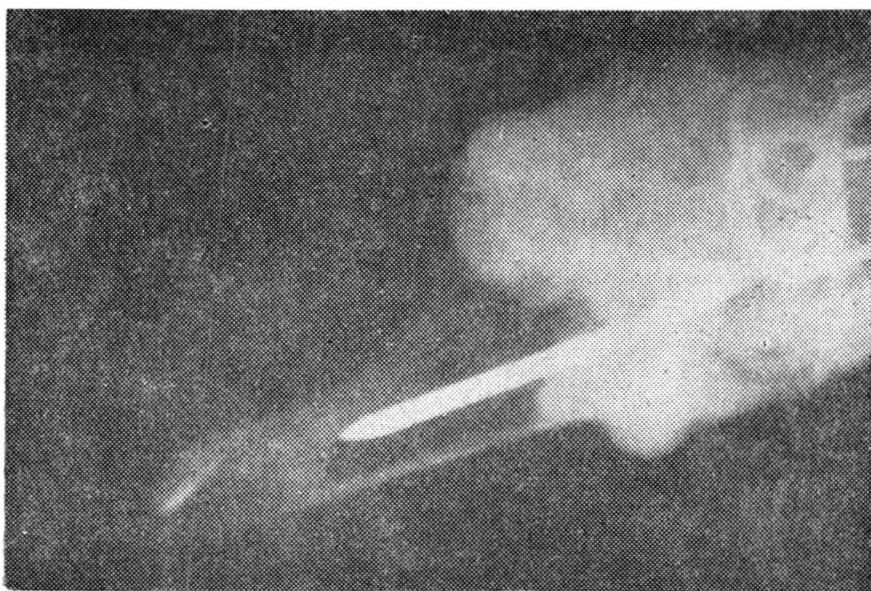
XVII. tábla. 21–22. – *Sturnus vulgaris* L. Ép csőr röntgenképe.

Tafel XVII. 21–22. – *Sturnus vulgaris* L. Röntgendurchleuchtung des normalen Schnabels.

Табл. XVII. 21–22. – *Sturnus vulgaris* L. Рентгеновский снимок нормального клюва

23.

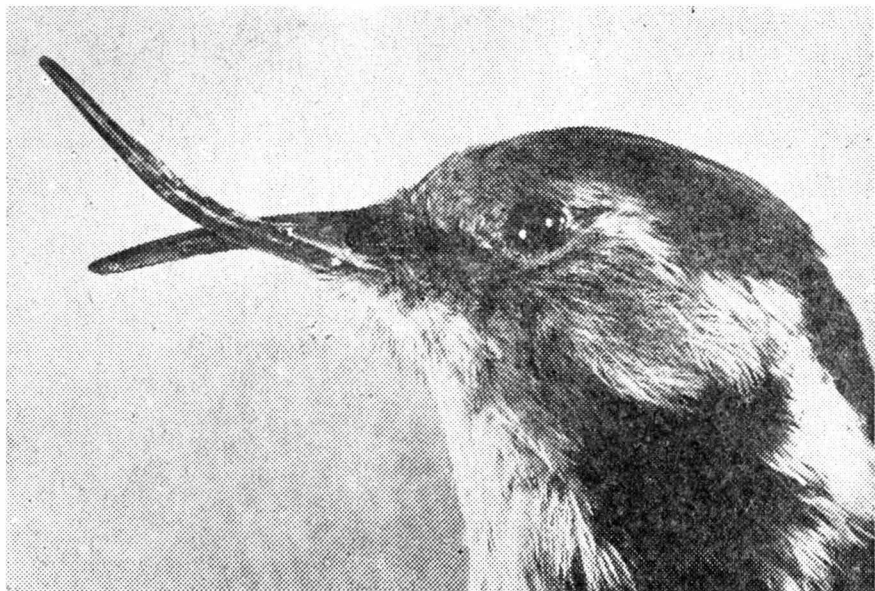
24.

Planşa XVIII. 23–24. – *Sturnus vulgaris* L. Radioscopia ciocului anormal.

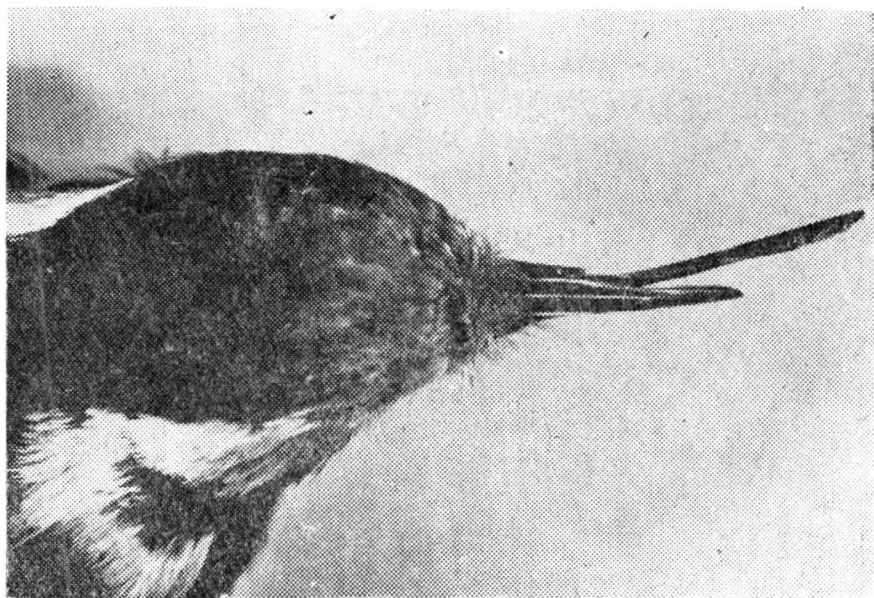
XVIII. tábla. 23–24. – *Sturnus vulgaris* L. Rendellenes csőr röntgenképe.

Tafel XVIII. 23–24. – *Sturnus vulgaris* L. Röntgendurchleuchtung des anormalen Schnabels.

Табл. XVIII. 23–24. – *Sturnus vulgaris* L. Рентгеновский снимок аномального клюва.

25.

26.

Plaişa XIX.

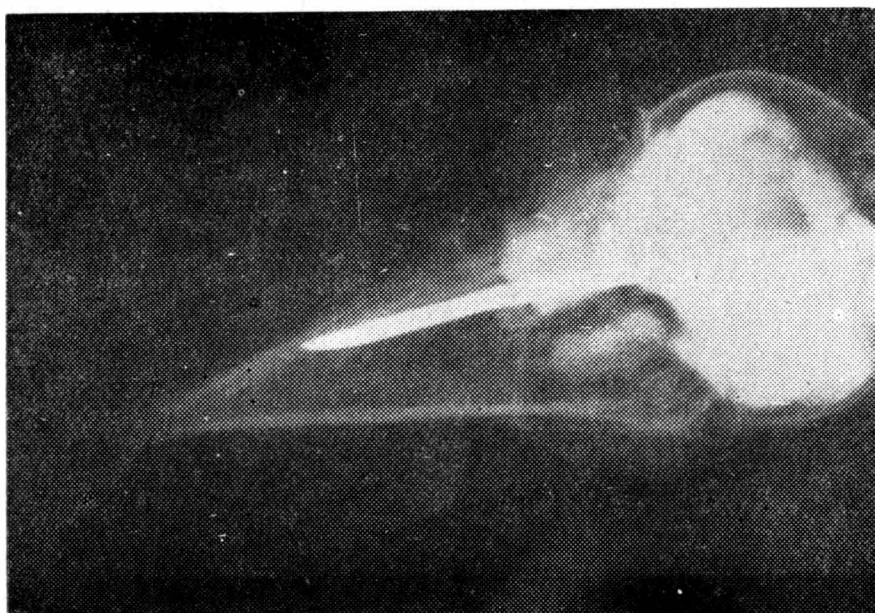
XIX. tábla.

Tafel XIX. 25–26. – *Dendrocopos medius* L.

Табл. XIX.

27.

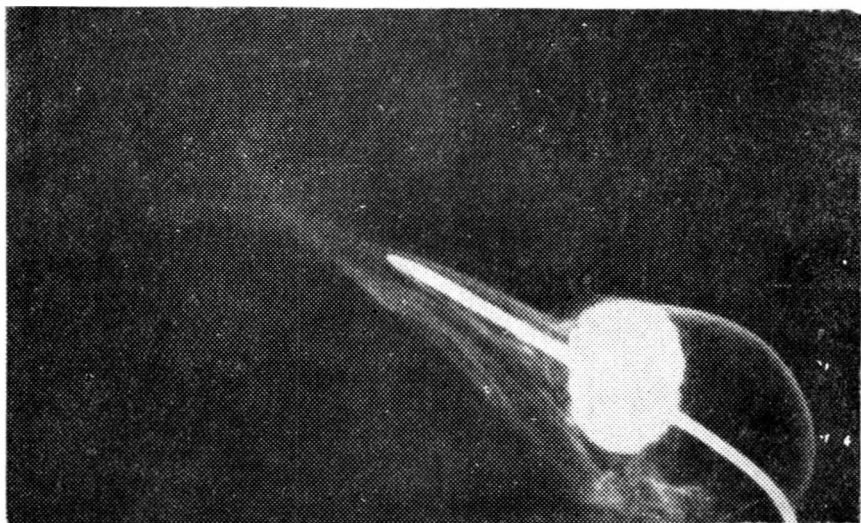
28.

Plasa XX. 27-28. - *Dendrocopos medius* L. Radioscopia ciocului normal.

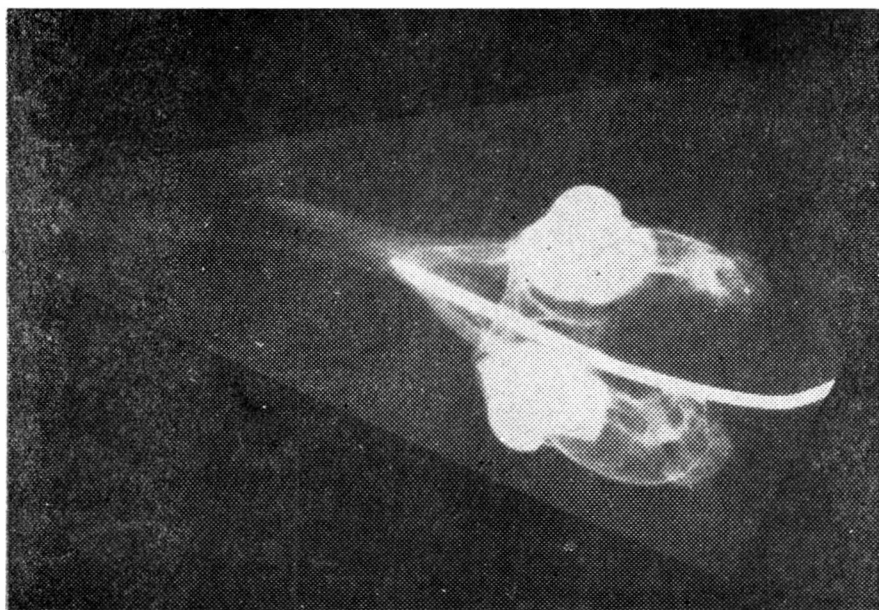
XX tábla. 27-28. - *Dendrocopos medius* L. Ép csőr röntgenképe.

Tafel XX. 27-28. - *Dendrocopos medius* L. Röntgendurchleuchtung des normalen Schnabels.

Табл. XX. 27-28. - *Dendrocopos medius* L. Рентгеновский снимок нормального клюва

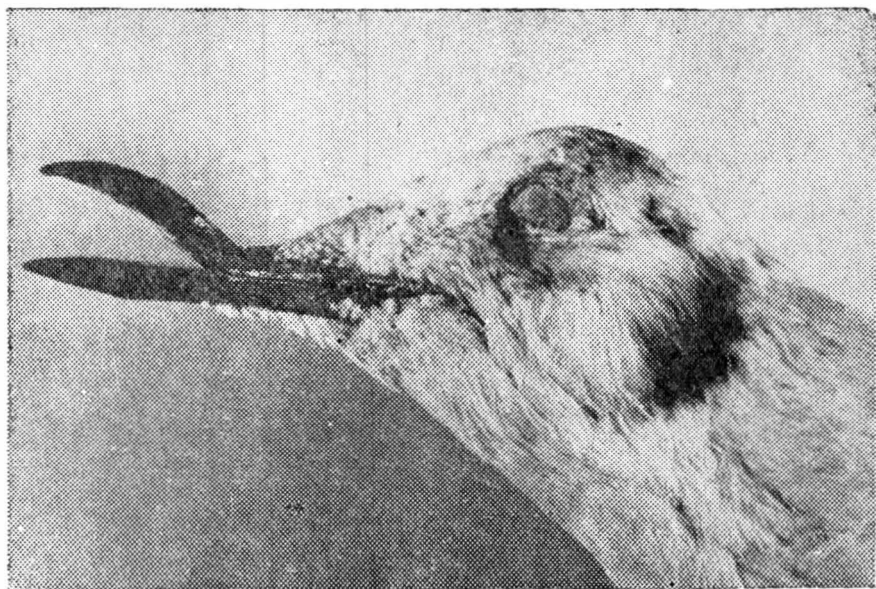

29.

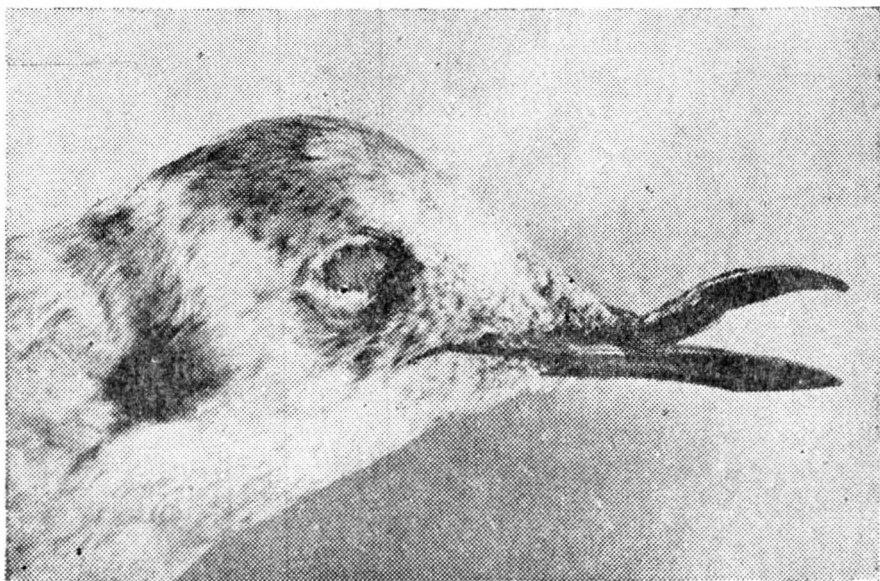

30.

Planşa XXI. 29–30. – *Dendrocopos medius* L. Radioscopia ciocului anormal.
 XXI. tábla. 29–30. – *Dendrocopos medius* L. Rendellenes csőr röntgenképe.
 Tafel XXI. 29–30. – *Dendrocopos medius* L. Röntgendurchleuchtung des annormalen Schnabels.
 Табл. XXI. 29–30. – *Dendrocopos medius* L. Рентгеновский снимок аномального клюва

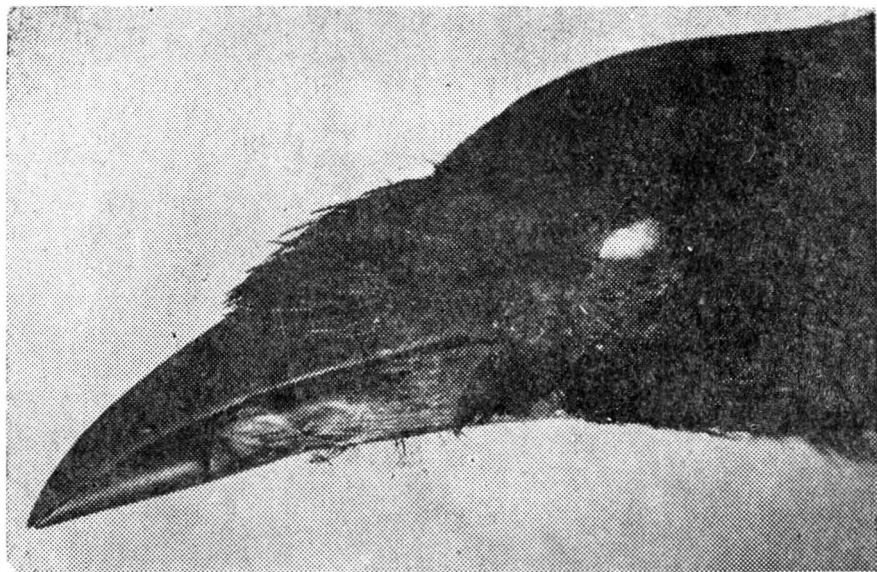

31.

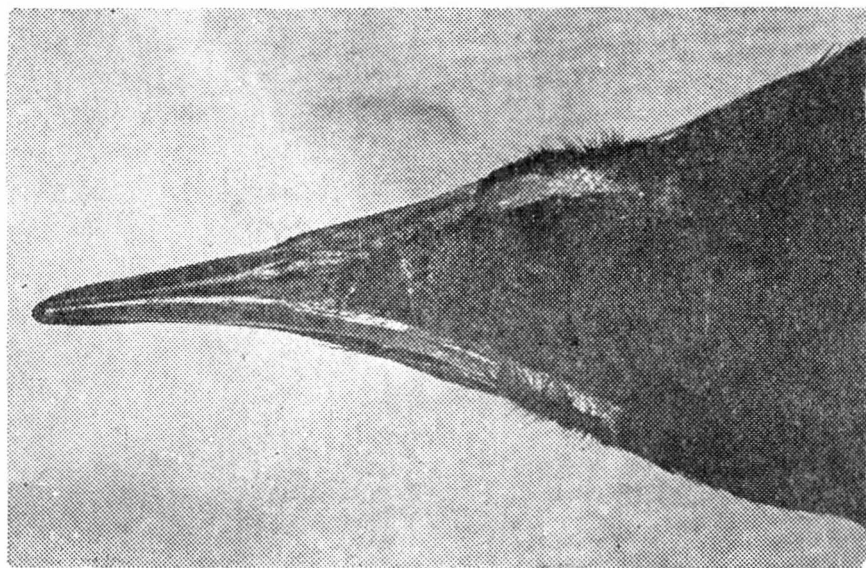

32.

Planoșo XXII.
XXII. tábla.
Tafel XXII. 31–32. – *Larus ridibundus* L.
Табл. XXII.

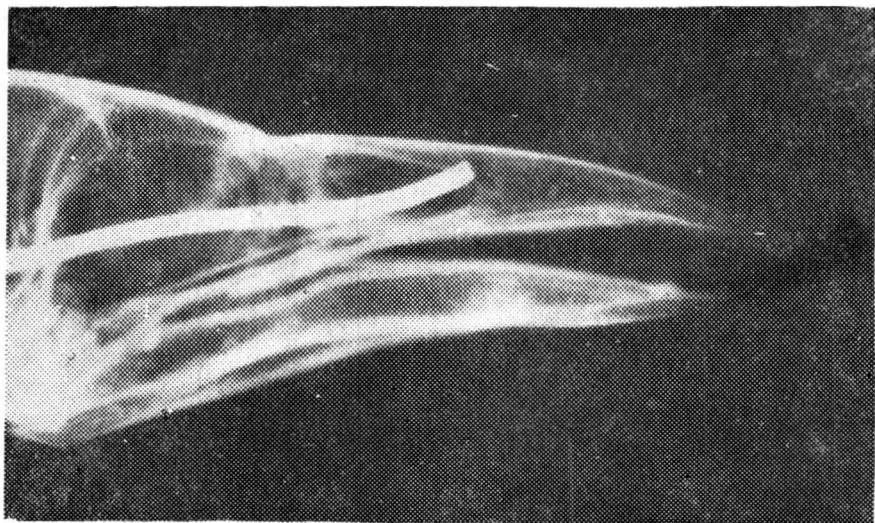

33.

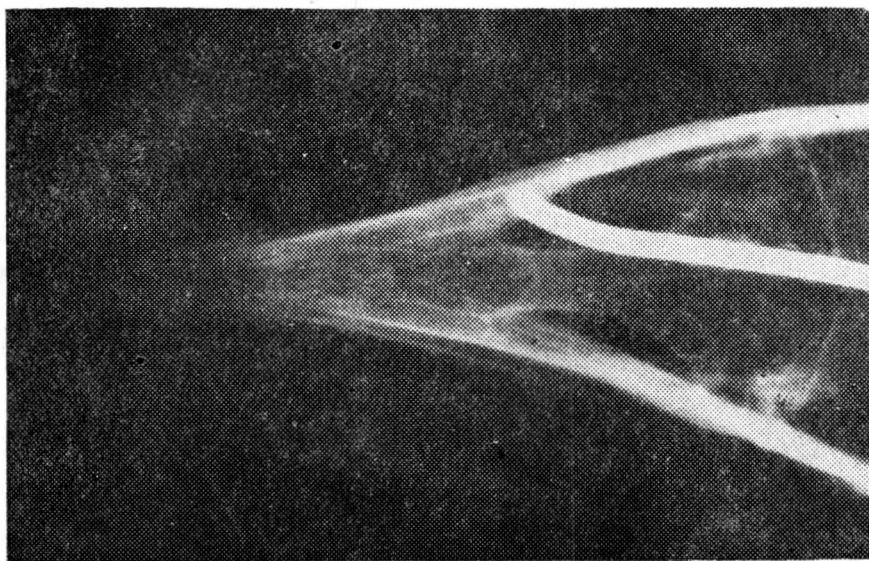

34.

Plonşa XXIII.
 XXIII. tábla.
 Tafel XXIII. 33–34. —. *Corvus frugilegus* L.
 Табл. XXIII.

35.

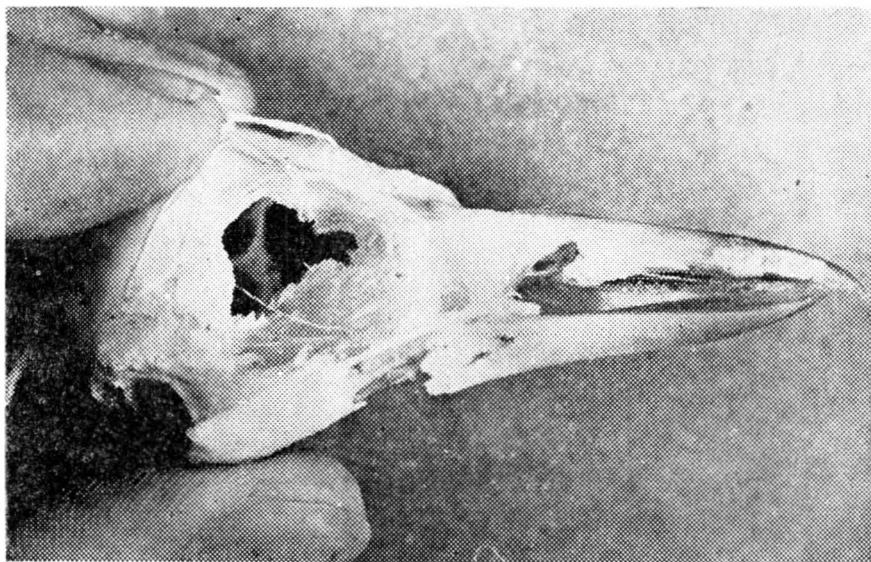
36.

Planşa XXIV. 35–36. – *Corvus frugilegus* L. Radioscopia ciocului lezat.

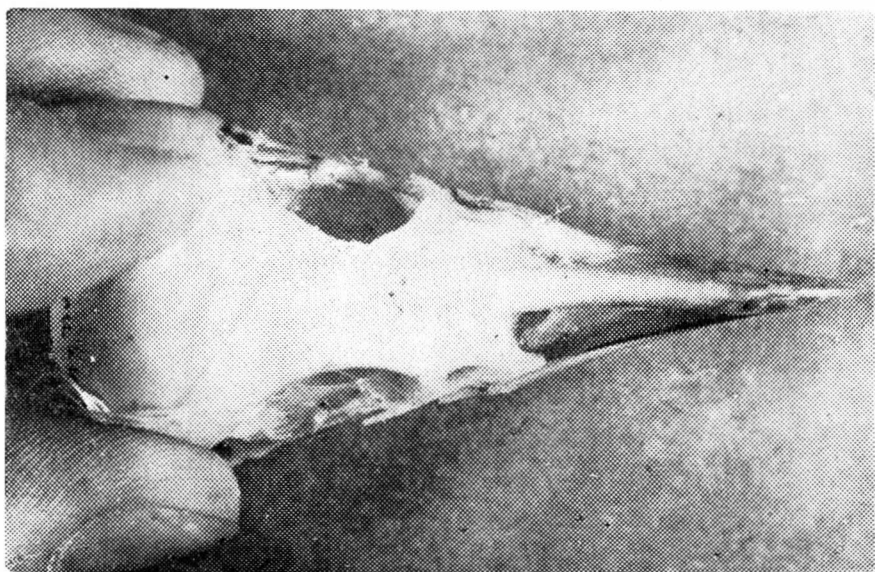
XXIV. tábla. 35–36. – *Corvus frugilegus* L. Sérült csőr röntgenképe.

Tafel XXIV. 35–36. – *Corvus frugilegus* L. Röntgendurchleuchtung des kranken Schnabels.

Табл. XXIV. 35–36. – *Corvus frugilegus* L. Рентгеновский снимок повреждённого клюва.

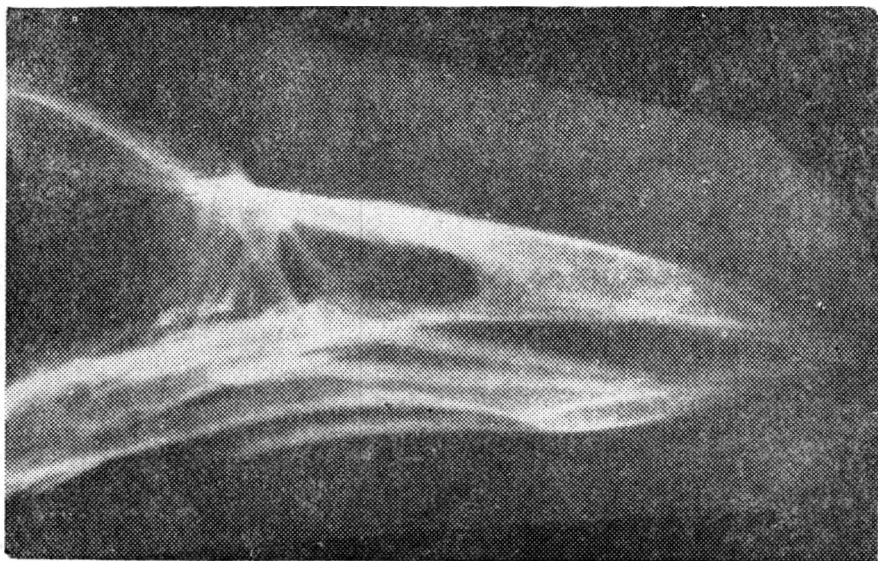

37.

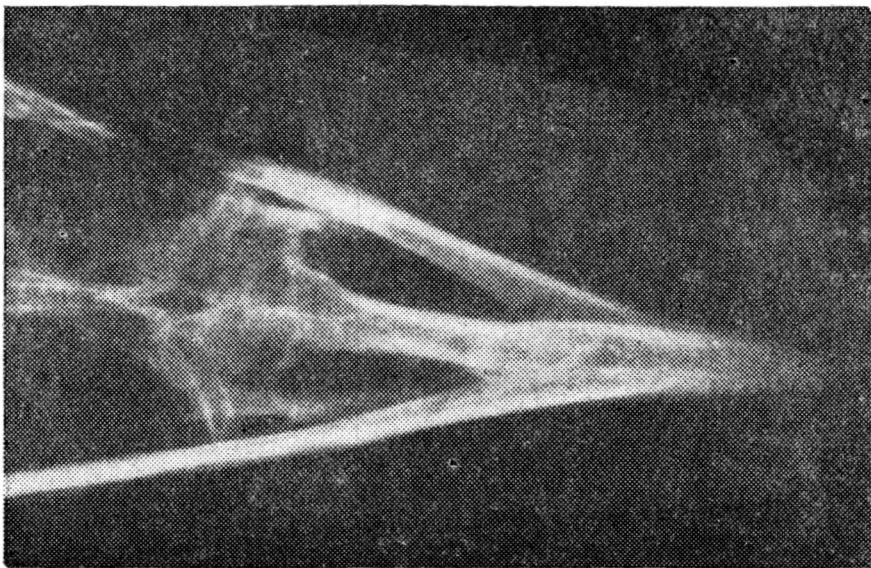

38.

Planşa XXV. 37–38. – *Garrulus glandarius* L. Craniu.
 XXV. tábla. 37–38. – *Garrulus glandarius* L. Koponya.
 Tafel XXV. 37–38. – *Garrulus glandarius* L. Schädel.
 Табл. XXV. 37–38. – *Garrulus glandarius* L. Чепен

39.

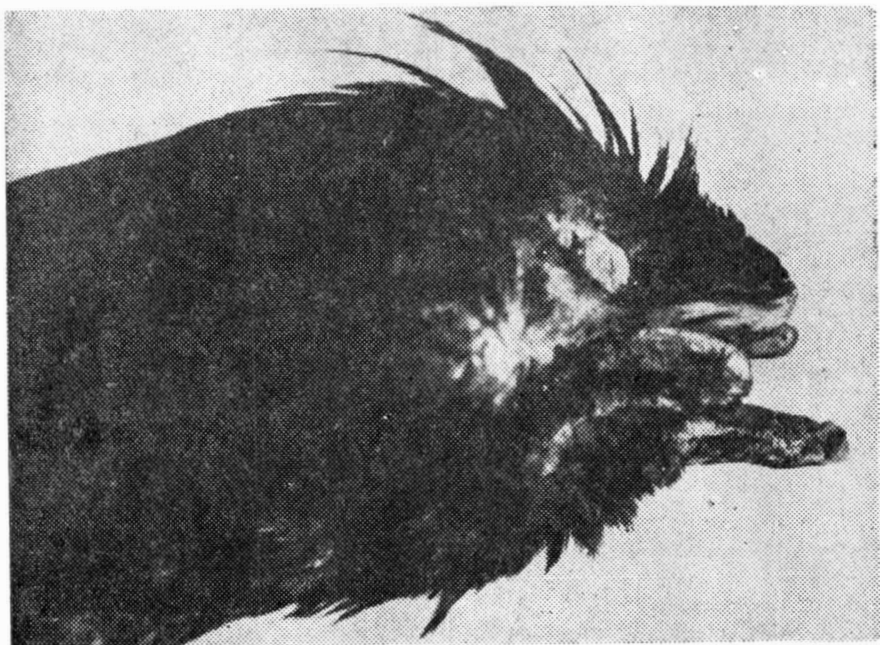
40.

Planşa XXVI. 39–40. – *Garrulus glandarius* L. Radioscopia ciocului lezat.

XXVI. tábla. 39–40. – *Garrulus glandarius* L. Sérült csőr röntgenképe.

Tafel XXVI. 39–40. – *Garrulus glandarius* L. Röntgendurchleuchtung des kranken Schnabels.

Табл. XXVI. 39–40. – *Garrulus glandarius* L. Рентгеновский снимок повреждённого клюва.

41.

Plonşa XXVII.
XXVII. tábla.
Tafel XXVII. 41. – *Sturnus vulgaris* L.
Табл. XXVII.

ISTORIE

GEZA FERENCZI

În anul 1961, în cadrul unui mic articol, A. D. Alexandrescu a strins laolaltă și a consemnat cunoștințele noastre în legătură cu lustruitoarele de os apărute în urma săpăturilor în diferite așezări neolitice din țară și străinătate¹. Cu această ocazie a făcut cunoscut părerea, atît ale specialiștilor de la noi, cit și cele ale celor străini, referitoare la această problemă, fără a putea da un răspuns sigur și liniștitor din toate privințele: la ce au și fost folosite aceste ciudate oase.

În legătură cu pomenitele ustensile de os, este un lucru demn de observație că majoritatea sînt confecționate din oasele picioarelor de vită (metatarsuri), o mai mică parte tot din oase de vită și numai foarte puține din oase de cerb². În orice caz, aceasta este o observație valoroasă în sine. Totodată, o atenție deosebită trebuie s-o acordăm și aceluia fapt pe care A. D. Alexandrescu l-a sesizat în legătură cu apariția lor, anume: „... Poate că nu este lipsit de interes faptul că, în cele mai multe cazuri s-au găsit șlefuitoare în cuprinsul unor culturi în care vinătoreea sau creșterea vitelor mai jucau un rol important...”³. Aceasta, cum va apărea jos, este o consecință naturală a cerului de folosință a acestor oase.

Fiindcă A. D. Alexandrescu o făcut deja cunoscute părerea unor cercetători în legătură cu lustruitoarele de os, asupra acestora nu ne vom opri acum, ci adăugăm din partea noastră numai următoarele: pe baza cercetărilor de pînă în prezent, ele au fost folosite, în primul rînd la lustruirea unei materii mai dure, mai tari, mai rezistente. Dar – în mod foarte just – în opoziție cu alte păreri, A. D. Alexandrescu nu crede că ele au servit la șlefuirea osului sau a vaselor⁴. Tot așa nu crede probabilă identificarea pieselor apărute în Cimpio Maghiară (Magyar-alföld) cu instrumente folosite de țesători⁵.

* Textul prescurtat al acestui studiu a fost prezentat la cea de-a II-a sesiune de comunicări științifice a muzeelor, organizată în București în anul 1965.

1. Șlefuitoare de os neolitice, în SCIV, XII/2, 1961, p. 339–344.

2. Vezi materialul bibliografic folosit în lucrarea de mai sus. Aceasta poate fi completată: după cunoștințele noastre, în Muzeul Județean din Sfîntu Gheorghe se află un „lustruitor” de os, dintr-o așezare identică datată; mai multe piese se află în Muzeul Móra Ferenc din Szeged (R. P. Ungară).

3. Op. cit., p. 343. — Sublinierea ne aparține.

4. Op. cit., p. 342.

5. Idem, ibidem.

După părerea noastră concepția lui A. D. Alexandrescu corespunde adevărului. Pentru ornamentarea vaselor n-au fost întrebuințate, fiindcă pentru așa ceva se foloseau unelte ce puteau fi produse din materii prime mult mai ușor de prelucrat, iar acestei păreri i se opune și constatarea că majoritatea acestor piese n-au apărut din „centre de olărie”, unde ar fi trebuit să se ivească în primul rînd în acest caz. Dar, dacă ar fi fost folosite în olărie, nici nu puteau „să dispară” odată cu terminarea unei anumite perioade.

După constatarea acestora, să vedem la ce au fost folosite uneltele de os – indiscutabil netezitoare – care formează subiectul notei de față?

În colecția Muzeului din Odorheiu Secuiesc, sub nr. de inv. 347 figurează un obiect de os asemănător acestora (vezi fig. 1 și 2). Uzura bilaterală a acestei piese, forma sa, îngustarea sa la mijloc, corespund intru totul pieselor neolitice din diferite descoperiri și, în primul rînd piesei de la Larga prezentată de A. D. Alexandrescu⁶. Unealta de la Odorheiu Secuiesc este făcută tot din fluierul piciorului (metatarsian) unei vite de vîrstă mijlocie (4–5 ani)⁷. În schimb, epoca ei de folosire este mult mai recentă: datează, cel mult, de la sfîrșitul secolului trecut sau chiar de la începutul acestui veac. A ajuns în muzeu împreună cu materialul unui atelier de cizmărie din localitate.

După observațiile obținute⁸, **această unealtă de os a fost indiscutabil folosită de cizmari pentru netezirea pieilor și îndepărtarea încreșturilor acestora.**

În legătură cu folosirea actuală a acestor obiecte de os, trebuie să notăm următoarele: pentru netezirea pieilor, cizmarii își procurau exclusiv fluierul picioarelor (metatarsian) unor vite, de la indivizi de 4–5 ani (oasele unor animale mai tinere erau nișel prea moi, necorespunzătoare, iar acelea ale unor exemplare prea în vîrstă, erau deja prea tari, neelastice). Materia primă se primea de la măcelării, de îndată ce animalele erau tăiate. După prelucrare, din oase era îndepărtată măduva (pentru a nu primi miros), apoi erau uscate la foc. După uscarea completă, eventualele resturi de carne erau rase cu bucățele de sticlă, apoi osul era șlefuit cu glass-papir, spre a fi cu totul curat. Astfel obiectul era deja bun de folosit. Îngustarea obiectului în partea mijlocie nu era realizată de la început, ci ea se forma în urma unei folosiri îndelungate de mai mulți ani. Lucrul se executa mai întîi cu partea mai lată a osului, deoarece cu cit era mai lată această suprafață cu atît reușea mai bine netezirea pieii. Un timp se netezeau numai cu o față a osului, numai după tocirea acesteia întorcîndu-se instrumentul pe aceeași față. Și prin acest fapt, prin această metodă de muncă se explică uniformitatea tuturor acestor unelte, deși erau descoperite la distanțe mari

6. **Op. cit.**, p. 339, fig. 1. — Singura deosebire sesizabilă este gradul tocirii.

7. Determinarea aparține medicului veterinar Mărgineanu Ion din Odorheiu Secuiesc, căruia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

8. Detaliile privitoare la identificarea ustensilelor de os și la folosirea lor le deținem de la fostul maistru cizmar din Odorheiu Secuiesc, Verestőy Ferenc, în vîrstă de 79 ani.

atit geografic cit și cronologic. Cite un asemenea os de netezit ținea cite o viață de om. Tinăra calfă, pe cale de a ajunge meșter independent, își procura cite o piesă cu care apoi putea munci toată viața. În măsura în care la moartea sa piesa mai era încă utilizabilă, unealta trecea, împreună cu cunoștințele tehnologice, urmașului acestuia.

Cizmarii numeau acest instrument „os pentru netezirea carimburilor”. Era folosit **numai** de cizmari (mai mult de ciubotari). Pielarii, de pildă netezeau cu alte instrumente.

Despre procesul de producție putem spune, pe scurt, următoarele: după terminarea muncilor parțiale preparatorii, pielea croită în prealabil era bine întinsă pe **calapod** (respectiv pe **căpuță**). Această piele întinsă era umectată puțin cu o cîrpă anume folosită, muțată de apă. Apoi, cu osul de netezit, apăsând de suprafața pielii, partea internă a acesteia era netezită, cu o mișcare de tragere spre sine (atrageră), totodată curățindu-se această parte internă. Trasul se făcea numai drept, căci de n-ar fi fost făcut așa, fața pielii s-ar fi zbircit, carimbul sau gura cizmei ajungînd nepotrivite. Această muncă delicată cerea multă atenție.

În timpul netezitului, pielea se mai întindea. Bucata astfel lungită se trăgea cu un clește special și se fixa cu cuie, pentru a nu se redresa și a face zbircituri.

Netezitorul de os era folosit cu succes și la confecționarea cizmelor cu carimbul făcut din piele de talpă mai subțire. În schimb, la netezirea cizmelor de piele de capră nu se mai folosea un netezitor din os, ci unul făcut din lemn de corn, cam de grosimea degetului mare. Lungimea acestui așa numit **băț de frecat** era de circa 60–70 cm. Botul și carimbul cizmelor din piele de capră se netezeau cu acest instrument, printr-un procedeu analog cu acela al folosirii netezitorului din os.

După prezentarea acestei piese recente, drept analogie etnografică modernă, putem aminti și alte analogii, de data aceasta arheologice. După amabila comunicare verbală a lui N. Vlăsa de la Muzeul de istorie din Cluj, în hotarul „Săliște” al satului Lechința de Mureș (județul Mureș, comuna Iernut), punct cunoscut și prin importante descoperiri din alte epoci, s-a aflat în 1953, în rîpa malului Mureșului, o descoperire din sec. II–III, din epoca romană, nevalorificată încă cum s-ar fi cuvenit datorită caracterului specific ce-l are⁹.

Obiectele numai parțial publicate¹⁰, s-au găsit într-un vas roșcat-negricios, ornamentat sub gît cu portative de linii drepte și bandă ondulată. În afară de aplicile emailate, au mai fost în vas două cosoare (fig. 3, nr. 5–6), precum și o cuțitoaie pentru îndepărtarea resturilor de carne de pe piele (fig. 3, nr. 3), apoi o cute din gresie extrem de fină, probabil de proveniență străină (fig. 3, nr. 7), deci **numai ustensile stînd în legătură cu prelucrarea pielii** (Nu este cu totul exclus ca întreaga (?) descoperire a a-

9. Informație N. Vlăsa.

10. Descoperirea a fost salvată de N. Vlăsa și publicată de K. Horedt, Cf. *Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens*, Bukarest, 1958, p. 20–22.

parținut unui meșter local de pielărie sau unui meșter ambulant (?)). Împreună cu acestea a apărut și un „lustruitor” de os, reprezentind „îngustarea” la mijloc (fig. 3, nr. 1), caracteristică și pieselor descoperite și publicate pînă acum, căruia (poate și din cauza eventualei arderi (nu se știe cu precizie dacă această descoperire provine dintr-o locuință sau formează o înmormintare de incinerare)) i s-au desprins regiunile epifizate¹¹. Obiectul are o secțiune aproape pătrată. În afară de ruptura capetelor, se asea-mănă – repetăm – pînă la identitate atît cu exemplarele neolitice, cit și cu cel modern prezentat de noi! În plus, lucru ce se cuvine încă odată subliniat, a apărut laolaltă cu ustensilele folosite exclusiv la prelucrarea piei! Atît piesa noastră, cit și cea de la Lechința, precum și alte piese folosite tot la lucrul pieilor (vezi fig. 3) au rămas probabil aproape nemodificate ca formă de-alungul veacurilor și mileniilor (cum se poate observa în atîtea și atîtea cazuri ale altor instrumente!), multe piese similare trecind însă eventual neobservate în cursul săpăturilor, fiind aruncate sau zăcînd în depozitele muzeelor. În această ordine de idei, amintim numai cîteva exemple: așa sînt cuțitele de o formă specială, pentru îndepărtarea cîrnii de pe piele, de la Morești din așezarea gepidă din sec. VI¹², piesa de la Noșlac, apărută într-un cimitir din sec. VI–VII¹³, precum și piesa apărută în mormîntul 60 al cimitirului din sec. VII de la Szőreg (R.P.U.)¹⁴. Netezitorul de os îl găsim reprezentat în mina unui sclav din Egiptul antic, care prelucrează pieile¹⁵. Coroborarea tuturor acestor date ne arată îndelungata folosire, în forme aproape neschimbate (ce se înțelege de la sine!), a ustensilelor de pielărie și, printre ele, a netezitoarelor de os.

Intrucît acceptăm această întrebuintare a „lustruitoarelor” de os, apare clară și aflarea lor cu precădere în stațiuni ale culturilor de vină-

11. Pentru cedarea originalului desenului, aducem mulțumiri lui N. Vlassa.
12. K. Horedt, *Șantierul arheologic Morești*, în SCIV, V/1–2, 1954, p. 203, fig. 2/7; D. Csallány, *Archäologische Denkmäler der Gepiden in Mitteldonaubecken*, în Arch. Hung., S. N., XXXVIII, Budapest, 1961, pl. CCLXXIII, fig. 6.
13. Informație de la M. Rusu.
14. D. Csallány, *op. cit.*, pl. CLXIX, fig. 15; în legătură cu „lustruitoarele” de os, cf. și L. Pfeiffer, *Der steinzeitliche Technik und ihre Beziehungen zur Gegenwart*, Jena, 1912, fig. 269/11, p. 288–298, mai ales p. 298. În legătură cu celelalte unelte, vezi încă următoarea bibliografie generală: G. Lafaye, *Coriarius și Corium* (s. v.), în Daremberg-Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, vol. I/2, Paris, 1887, p. 1.505–1.507, 1.508–1.509; M. Besnier, *Pelles* (s. v.), în Daremberg-Saglio, *op. cit.*, vol. IV/1, Paris, (fără an de apariție), p. 371–374; (A) Mau, *Coriarius* (s. v.), în RE, vol. IV/1, Stuttgart, 1910, col. 1.227–1.231; F. Fuhse, *Geberloh* (s. v.), în J. Hoops, *Reallexicon der Germanischen Altertumskunde*, vol. II, Strassburg, 1913–1915, p. 158–159; A. Götze, H. Ranke, P. Thomsen, *Leder* (s. v.), în RE, vol. VII, Berlin, 1926, p. 264–266, cu bibliografia bogată dată acolo; A. Neuburger, *Die Technik des Altertums*, ed. IV-a, Leipzig, 1919, p. 79–84; L. Pfeiffer, *Der Werkzeuge des Steinzeit-Menschen*, Berlin, 1920, p. 54, sqq; J. W. Waterer, *Leather* (s. v.), în Ch. Singer, E. J. Holmyard, A. R. Hall, Trever J. Williams, *A History of Technology*, vol. II, Oxford, 1956, p. 147–187, mai ales p. 148, fig. 107, p. 152, fig. 114.
15. H. Blümner, *Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern*, ed. II-a, Berlin–Leipzig, 1912, p. 291, fig. 103.

tori și crescători de vite, nu numai fiindcă aceștia aveau la îndemână osul, dar fiindcă dispuneau și de pieile – materie primă, a căror folosire la îmbrăcăminte **impunea** întrebuintarea „lustruitoarelor” de os. Și cu tot acest fapt se explică, la un moment dat, relativa „dispariție” a acestor unelte: descoperirea și dezvoltarea torsului și țesutului și rolul hotărîtor al acestora în confecționarea îmbrăcămînții au împins pe planul doi, meșteșugul prelucrării pieilor cu care s-au ocupat tot mai puțini indivizi, scăzînd deci și numărul respectivelor unelte de os. Aceste fapte presupun însă și un anumit proces de schimb, deoarece – evident – a fost nevoie și pe mai departe de obiecte din piele, din care se confecționau piese mai mici de îmbrăcăminte (în primul rînd încălțăminte, dar și altele), iar cei care nu dispuneau de piei trebuiau să și le procure cumva. Nu excludem, bineînțeles, posibilitatea folosirii acestor unelte de oase și în alte scopuri, deși – după părerea noastră, – aceasta nu prea este probabilă.

În concluzie putem spune următoarele: autorul încearcă, pe de o parte, să explice folosirea „lustruitoarelor” de os neolitice prin întrebuintarea dată de cizmari actuali, unei piese similare din colecția etnografică a Muzeului din Odorheiul Secuiesc, pe de altă parte își sprijină argumentarea pe analogii arheologice, din epoca Egiptului antic și roman. Pe baza acestora, ajunge la concluzia că neoliticii foloseau aceste „lustruitoare” (aidoma oamenilor din antichitate, evul mediu și epoca modernă) la netezirea pieilor folosite la îmbrăcăminte și îndepărtarea zbirciturilor acestora. Argumentul îl vede întărit și de faptul, că majoritatea acestor piese au apărut în așezările vîntătorilor și crescătorilor de vite, deci la oameni care dispuneau de piei din belșug.

Pe baza celor prezentate mai sus, cunoscînd acum și scopul folosirii acestor obiecte, autorul consideră că este nevoie de a schimba în literatura de specialitate denumirea lor, anume în loc de „lustruitor de os” sau „șlefuitor de os” să fie folosit termenul tehnic de „**netezitor de os**”.

ADALÉKOK AZ ÚJKŐKORI CSONT SIMÍTÓ-ESZKÖZOK KÉRDÉSÉHEZ

A szerző egy-, a Székelyudvarhelyi Múzeum néprajzi gyűjteményében található eszköz alapján megkísérli a csiszolt kőkori ún. csont csiszoló eszközök magyarázatát, párhuzamot vonva az eszköz jelenkori-, a csizmadia-kisiparban használatos változatával. Római és ókori egyiptomi régészeti párhuzamokat használ érvelése alátámasztására. Ezek alapján arra a következtetésre jut, hogy ezt az eszközt a csiszolt kőkorszakban is ugyanúgy használhatták, mint az ókorban, a középkorban és az újkorban: a ruházati darabokhoz használt bőrök simítására, ráncainak eltüntetésére; javasolja, hogy az eszköz használati módjának ismeretében, változtassák meg az eszköz elnevezését: az eddig használatos „csont csiszoló” vagy „csont fényesítő” elnevezés helyett javasolja a „csont simító” meghatározás használatát.

BEITRÄGE ZUR FRAGE DER NEUSTEINZEITLICHEN GLÄNZWERKZEUGE AUS KNOCHEN

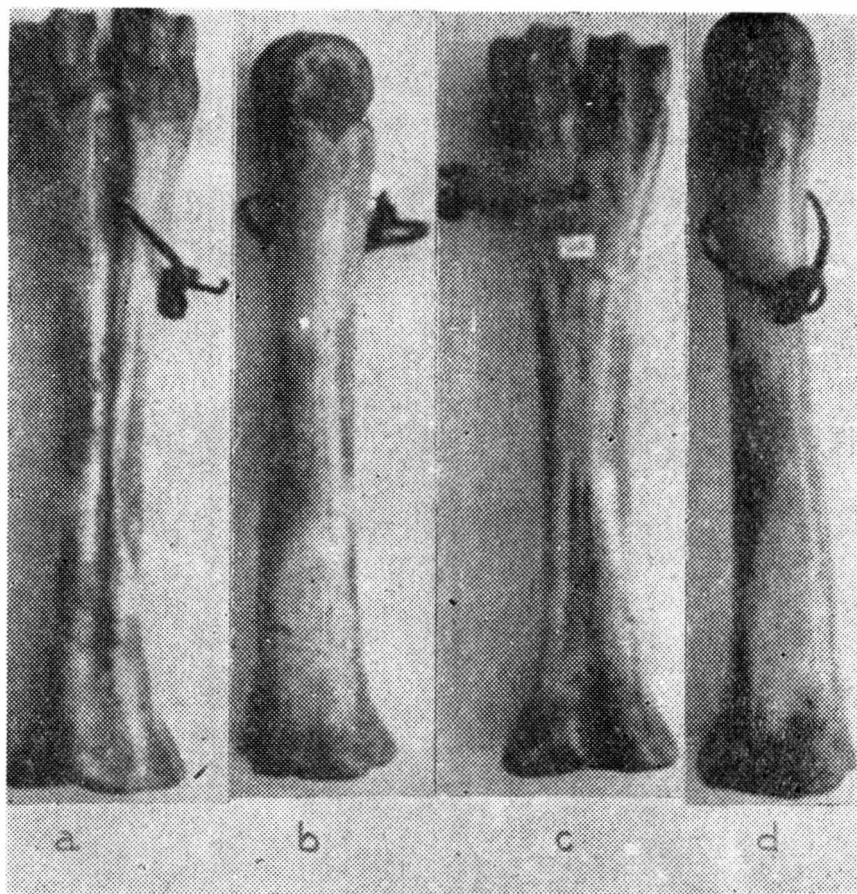
Mit einem Stück aus der ethnographischen Sammlung des Museums von Odorheiu Secuiesc versucht der Autor den Gebrauch der neusteinzeitlichen „Glänzer“ aus Knochen, anhand des Gebrauches seines heutigen Gegenstückes im Schuhmacherhandwerk zu erklären, wobei er seine Beweisführung auf archäologischen Ähnlichkeiten aus der Römerzeit und aus dem antiken Ägypten stützt. Auf Grund dieser Ähnlichkeiten gelangt er zu der Schlussfolgerung dass die Neusteinzeitmenschen diese „Glänzer“ zum Glätten von Kleidungsleder und der Beseitigung von Falten dieses Leders benutzten, genau so wie in der Antike, im Mittelalter und der Neuzeit, und schlägt gleichzeitig vor in der Fachliteratur ihre Benennung – da man den Zweck ihrer Verwendung nun kennt – abzuändern und statt „Knochenglänzer“ oder „Knochenschleifer“ den Namen „Knochenglätter“ einzubürgern.

К ВОПРОСУ НЕОЛИТИЧЕСКИХ КОСТЯНЫХ ЛОЩИЛ

РЕЗЮМЕ

Г. ФЕРЕНЦИ

Основываясь на одном из экспонатов этнографической коллекции музея в гор. Одорхейул Секуеск, автор делает попытку выяснить употребление неолитических костяных лощил, учитывая использование подобного инструмента в настоящее время в сапожном ремесле и опираясь в своей аргументации на археологические аналогии римской эпохи и эпохи древнего Египта. На этом основании, автор приходит к заключению, что и в неолите, костяной „лощильный” инструмент употреблялся так же, как и в древности, средневековые и новой эпохе, в целях устранения складок кожи, т.е. для *разглаживания кожи*, предназначенной для изготовления одежды. Вносится также предложение изменить, в специальной литературе, наименование этого инструмента, зная его назначение, а именно: вместо „костяного лошила”, предлагается технический термин — „*Костяная гладилка*”.

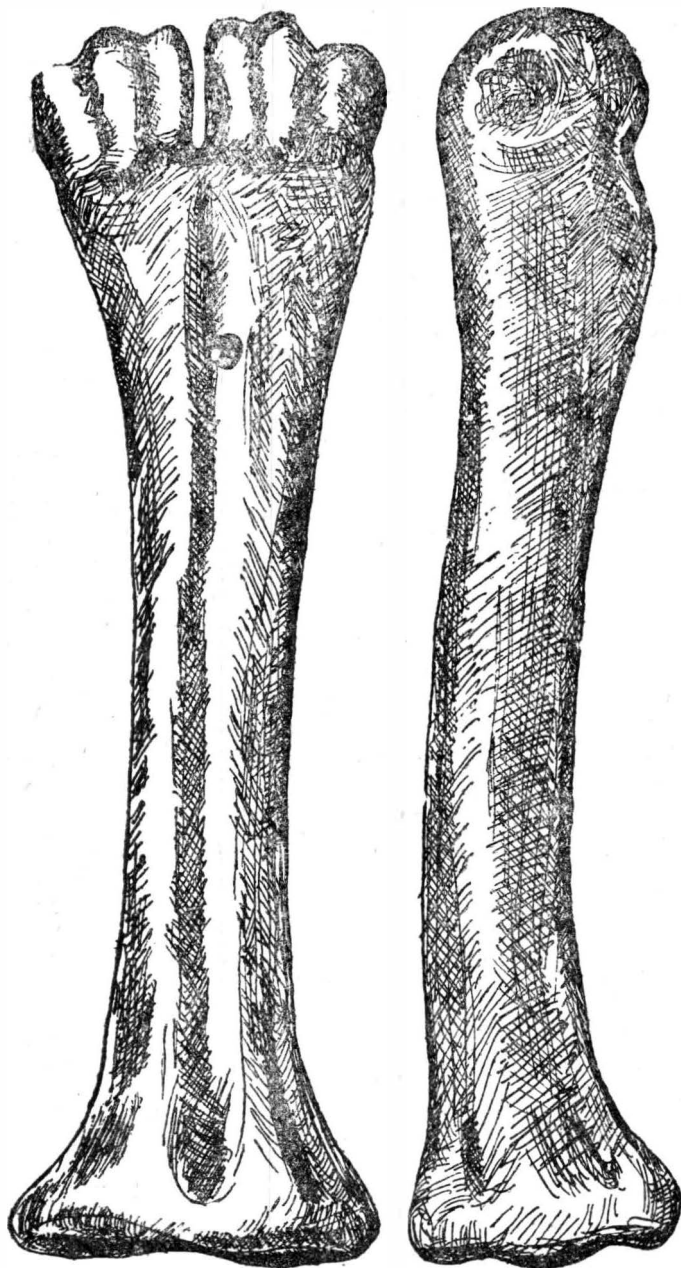
1.

Planșo XXVIII. 1. — Netezitorul de os de la Muzeul din Odorheiul Secuiesc.

XXVIII. táblo. 1. — A Székelyudvarhelyi Múzeum csont simítója.

Tafel XXVIII. 1. — Knochenglätter aus dem Museum von Odorheiul Secuiesc.

Табл. XXVIII. 1 — Костяная гладилка, хранящаяся в музее гор. Одорхейул.
Секуеск

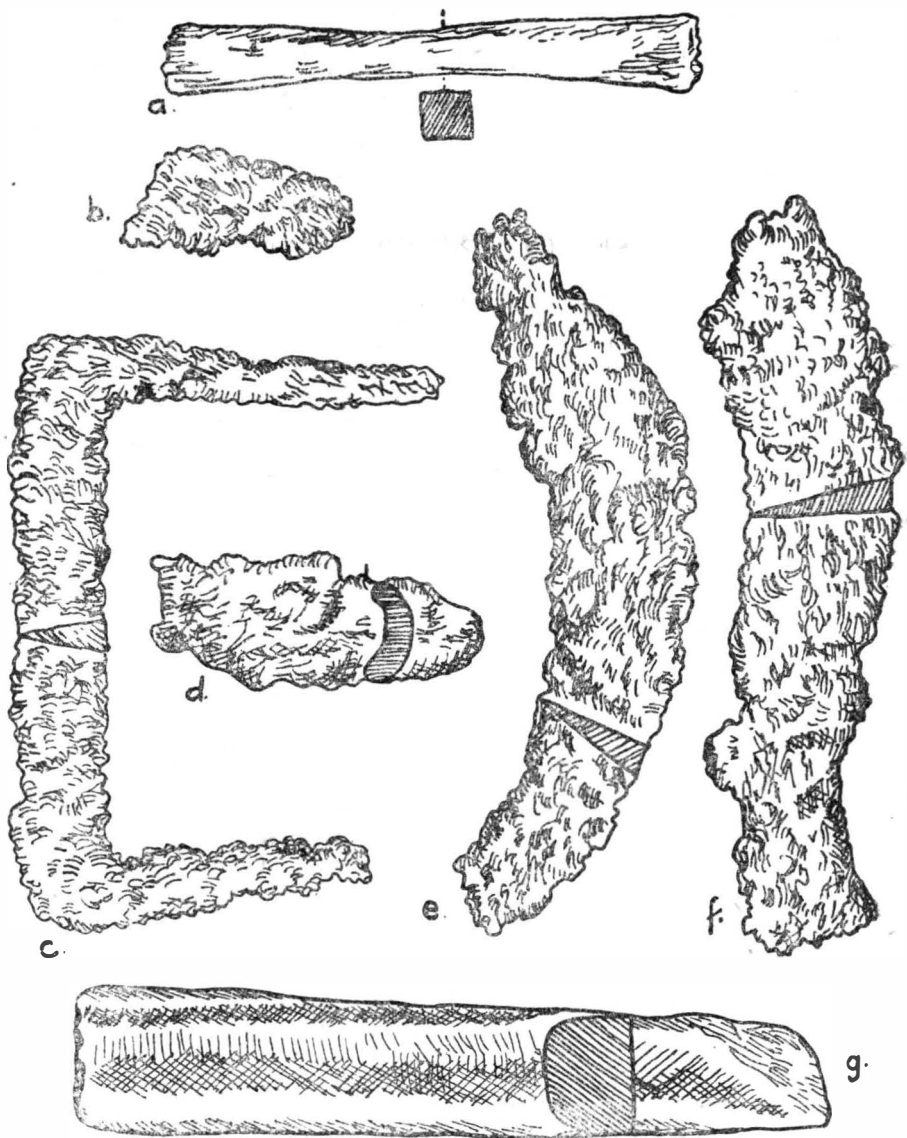
2.

Planşa XXIX. 2. – Netezitorul de os de la Muzeul din Odorheiul Secuiesc.

XXIX. 2. – A Székelyudvarhelyi Múzeum csont simítója.

Tafel XXIX. 2. – Knochenglätter aus dem Museum von Odorheiul Secuiesc.

Табл. XXIX. 2 — Костяная гладилка, хранящаяся в музее гор. Одорхейул Секуеск.

3.

Planșo XXX. 3. — Unelte de pielărie descoperite într-un vas la Lechința de Mureș: a) netezitor de os; b, d) fragmente de obiecte de fier; c) cuțitoaie; e—f) cosoare; g) cute din gresie.

XXX. tábla. 3. — Maraslekencén, edényben talált bőr-feldolgozó eszközök: a) csont simító; b, d) vas tárgyak töredékei; c) kézvonó-kés; e—f) kacrok; g) fenőkő.

Tafel XXX. 3. — Gerbereiwerkzeuge entdeckt in einem Gefäß in Lechința de Mureș: a) Knochenglätter; b, d) Bruchteile von Eisengegenständen; c) Messer; e—f) Schnitzmesser; g) Falten aus Wetzstein.

Табл. XXX. 3 — Кожевенные инструменты, обнаруженные в сосуде в с. Лекинца де Муреш: а) костяная гладилка, б, d) фрагменты железных предметов, с) скобель, е, f) крувые ножи. г) точильный брусок из песчаника.

ADÁM DANKANITS

Primele documente scrise, legate de aceste meleaguri sînt cunoscute încă din secolul al XIII-lea. Ele reflectă unele aspecte ale vieții social-economice caracteristice feudalismului timpuriu.

În anul 1215 este amintită prima dată o localitate – dispărută între timp – și anume Ebes, din apropierea satului Dumbrăvioara¹ – Registrul proceselor judiciare, ținute la Oradea, ne-a păstrat numele lui Vrbanus, originar de aici.

Al doilea document este un act de donație², datat din anul 1228 – în transcriptul capitlului din Oradea din anul 1378 – care merită o analiză mai aprofundată. Din partea introductivă a documentului se desprinde că donația este legată de un eveniment politic destul de important. Personal se vorbește despre banul Simion, care „a pus la cale ... omorirea reginei Gertruda”. Într-adevăr în anul 1213, în timp ce regele se aflase într-un pelerinaj oriental, mai mulți dregători nemulțumiți, conduși de banul Simion și comitele Petru, au ucis regina. După reîntoarcerea sa, regele Andrei al II-lea, a pedepsit conducătorii conspirației, bunurile lor fiind confiscate și luate în posesia regală.

Din documentul nostru – emis după cincisprezece ani de la cele intimplate în 1228, – reiese că între moșiile confiscate ale banului Simion se aflau două, așezate în părțile mureșene. Este vorba despre domeniul numit Săplac (după numele satului central – azi Goren) precum și moșia din jurul satului Gyeca.

Prin documentul în cauză, aceste posesiuni au fost donate magistrului Dionisie, fiul lui Dionisie, marele vîter – o personalitate cunoscută din mai multe documente contemporane³.

În document atunci, cînd se fixează acest act de donație, totodată se face și o serie de precizări valoroase pentru istoria locală.

Astfel este accentuat că domeniul Săplac este donat cu toate satele și prediile (așezări părăsite) aflătoare între hotarele sole. Nominal aceste localități nu sînt însă înșirate, doar pentru a delimita domeniul se amin-

1. **Documente privind Istoria României**, veacul XI, XII, XIII. C. Transilvania, Vol. I. (1075—1250) (București) 1951. Documentul nr. 67 p. 74. Legat de localitatea Ebes, trebuie remarcat, că aceasta în secolul al XV-lea a fost deja o așezare părăsită (vezi documentul din 1409 în **Székely Oklevéltár** vol. III. p. 26—27 și documentul din 1412 în vol. VIII, p. 43—47).

2. **Idem**, documentul nr. 191, p. 232—234.

3. **Idem**, documentul nr. 105, p. 164, nr. 113, p. 172, nr. 138, p. 195.

tește numai de așezările mărginașe, ca Alunișul (Mogorreeu), Lueriu (Luer), Rușii Munți (Ruscia) – sate existente până-n ziua de azi. În schimb localitatea Raduș – așezată undeva în cumpăna riurilor Șieu și Luț a dispărut între timp. Tot o așezare părăsită poate fi Dienusteleke – amintită în apropierea satului Lueriu. Centrul domeniului, satul Gorenî (Sceplak) apare și el în contextul descrierii semnelor de hotare, cînd se vorbește despre „drumul mare care duce de la Săplac la Reghin” (Regun). Trebuie să fi existat o așezare umană și sub zidurile cetății Brincovenești („castrum Wecheuu”) amintită și ea în document.

Întinderea domeniului reiese destul de clar datorită descrierii semnelor de hotar: între Rușii Munți și Brincovenești. Mureșul constituie limita spre răsărit. De la această cetate trecînd pe lingă satul Lueriu hotarul o ia spre sud-vest pînă la pîriul Luț. De aici este mai greu de urmărit liniamentul hotarului. Este cert însă că el cotește spre nord, urmînd un afluent al pîriului Luț. Valea amintită în document sub denumirea de Milos, va putea fi pus în legătură cu pîriul Flet ori mai spre răsărit cu pîriul Uila. Înspre nord, valea Șieului (Osoyo Syd) și Munții Călimanului (Alpes Clementis) constituiau hotarul, care la Rușii Munți cobora înapoi în valea Mureșului.

Domeniul Săplac, așezat între Mureșul, bazinul pîriului Luț și Șieu – cu un teritoriu de peste 20.000 hectare cu aproximație, a fost dat deci vistierului Dionisie și ceea ce este interesant, cu drept de moștenire (jure hereditario). Tocmai în această perioadă a fost inaugurată noua formă de proprietate transmisibilă (jure perpetuo) de către Andrei al II-lea, aceasta contribuind la formarea marilor domenii feudale laice⁴.

Împreună cu teritoriul întinsului domeniu și satele aflătoare aici, sînt donați libertinii, slugile și slugnicele care trăiesc în aceste localități (libertinis, servis, ancillis). Slugile de fapt sînt robi prezenți încă în societatea feudală timpurie, iar libertinii robi eliberați. Nefiind amintite alte categorii sociale, este foarte probabil că slugii și libertinii constituiau principala forță producătoare.

Din documentul analizat reiese în continuare că în jurul domeniului Săplac existau încă o serie de moșii feudale. În primul rînd trebuie amintit că vistierul Dionisie avea posesiuni spre răsărit de Mureș, deci prin părțile Gurghiului și de care a fost alipită noua donație.

Spre apus de domeniul primit sînt amintite posesiunile a cîmesului Bana, a lui Ioan fiul lui Ștefan, a lui Emeric, a comitelui Coquinus și a lui Dumitru. Dintre acestea singurul domeniul comitelui Coquinus se schițează mai clar. Parese că spre apus aceasta s-a înfipt adînc în Podișul Transilvănian, pînă aproape de satul Geaca. În orice caz acest sat donat vistierului Dionisie este învecinat – după mărturia documentului de mai sus – cu pămînturile comitelui Coquinus.

Diferit de domeniul analizat, atît de bogat în informații prețioase, cele șase documente care s-au mai păstrat din secolul al XIII-lea, sînt izvoare mult mai sărace. Ele îmbogățesc doar cunoștințele noastre de geografie-

4. *Istoria României* vol. II. (București — 1962), p. 82—83.

istorică. Astfel, în Registrul de la Oradea apare un iobag al cetății Clujului, originar din Păcureni, (1229)⁵. Cetatea Gurghiului (Gurgen) figurează pe un act de danie emis de către regele Béla al IV-lea, care în momentul emiterii – în anul 1248 – se aflase în această localitate⁶. Satele Teremia și Ungheni sint amintite într-un document din 1264⁷. Un act de vânzare din 1293⁸ codifică vânzarea din partea comitelui Uz de Frata jumătate din moșiile Miheșului de Cîmpie, Miheșului Mic și Răzoani, aceste bunuri fiind cumpărate de către Nazna și unii slujitori secui din Sincraiul de Mureș (Sancto Rege)⁹. Șirul documentelor datate din secolul al XIII-lea se încheie cu cel emis în jurul anului 1300, și în care apare pentru prima dată numele orașului Tîrgu-Mureș sub forma de Forum Siculorum¹⁰.

Pe baza celor opt documente analizate se desprinde că în cursul secolului al XIII-lea există pe aceste meleaguri mari domenii, formate în cadrul procesului general de feudalizare.

5. **Documente op. cit.** documentul nr. 67. p. 140.

6. **Idem** documentul nr. 287 p. 334.

7. **Documente**, vol. II. (1251—1300) (București, 1952). Documentul nr. 52., p. 57, documentul nr. 310, p. 274.

8. **Idem**, documentul nr. 438, p. 395.

9. Alte localități mai îndepărtate amintite în documentele din secolul al XIII-lea; Sincel în 1252, v. doc. nr. 3, p. 5. și în 1271 v. doc. 130, p. 135; Iernut în 1257 v. doc. nr. 21. p. 24; Mănărade în 1263, v. doc. nr. 44, p. 52; Áruszegh – așezare părăsită aproape de Pánade, în 1272, v. doc. nr. 152, p. 149; Tirnăveni în 1278, v. doc. nr. 207, p. 189; Pánade în 1290, v. doc. nr. 368, p. 336.

10. **A nagykirályi gróf Károlyi család oklevéltára** (Szerk. GYÉRESI KÁLMÁN) (Arhiva familiei conților Károlyi de Carei), Budapest, 1882, p. 29.

A MAROS MENTÉRE VONATKOZÓ LEGRÉGIBB LEVÉLTÁRI ADATOK

A szerző felsorolja a Maros mentére vonatkozó nyolc legrégibb dokumentumot.

A továbbiakban II. András magyar király 1228-as adománylevelére támaszkodva, rekonstruálja a széplaki birtok kiterjedését, egyben utal a szomszédos birtokokra s megállapítja, hogy a XIII. század folyamán a Maros mentén már hatalmas kiterjedésű hűbérúri birtokok léteztek.

DIE ÄLTESTEN DOKUMENTE BEZUGLICH DER MUREȘGEGENDEN

Der Verfasser lässt 8 Dokumente, die ältesten, welche sich auf die Mureșgegenden beziehen, Revue passieren.

Im weiteren Verlauf versucht er die Ausdehnung des Gutes von Goren (Kreis Mureș) wiederherzustellen und bezieht sich auch auf die angrenzenden Güter. In der Schlussfolgerung setzt er fest dass im Laufe des XIII-ten Jahrhunderts im Mureștale schon Feudalgüter von beträchtlicher Ausdehnung bestanden haben.

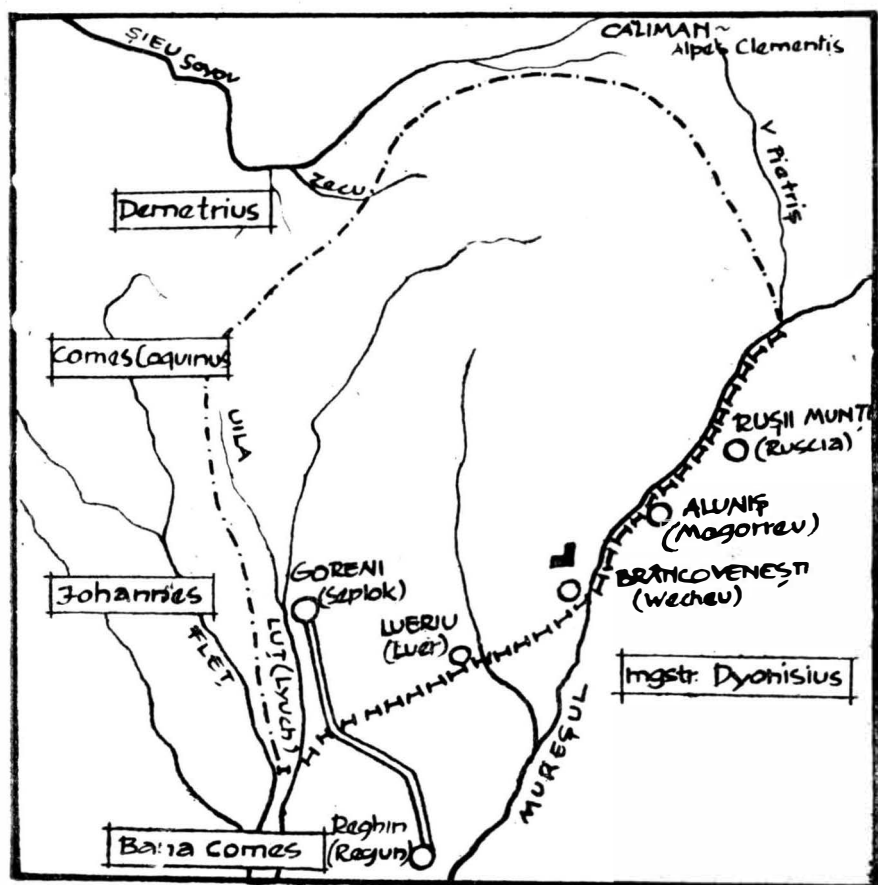
СТАРЕЙШИЕ АРХИВНЫЕ ДАННЫЕ, ОТНОСЯЩИЕСЯ К ИСТОРИИ ДОЛИНЫ РЕКИ МУРЕШ

Р Е З Ю М Е

А. ДАНКАНИЧ

Автор приводит восемь старейших архивных документов, относящихся к истории долины реки Муреш, а затем на основе дарственной грамоты, выданной в 1228 г. венгерским королём Андреем II-ым, реконструирует размеры бывшего поместья в селе Горени и ссылаясь также на соседние имения устанавливает, что уже в XIII-ом веке, в долине реки Муреш существовали крупнейшие феодальные поместья.

DOMENIUL MAGISTRULUI DIONISIE ÎN ANUL 1228

LEGENDA :

LIMITELE DONAȚIE SIGURE

~~~~~

- - - - - NESIGURE

LOCALITĂȚI AMINTITE

○

POSESORII VECINI

[ ]

Planșa XXXII. – Domeniul magistrului Dionisie în 1228.
 XXXII. tábla. – Dénes mester birtoka 1228-ban.
 Tafel XXXII. – Gebiet des Meisters Dionisie im Jahre 1228.
 Табл. XXXII. Поместье магистра Дионисия в 1228 г.

tale incizate, atît sus cit şi în partea de jos. Banda de sus are lăţimea de 50 mm, iar cea de jos numai 45 de mm.

Sub buză, jur-împrejur, este amplasată o inscripţie realizată printr-o gravare rudimentară, text ce se referă la actul donaţiei:

„MOROS * VASSARHELLI, * ECLESIAHOZ * ATTA * EZET * FERENCZ * DEAK
A*D*1635”

(Eclesei din Tg.-Mureş a donat-o Diacul Ferencz A. D. 1623).

Cana în cauză nu se încadrează între tipurile obişnuite, confecţionate de cositorarii transilvăneni³. Deosebirile de dimensiuni şi de stil (precum şi alte motive asupra cărora vom reveni mai jos) ne fac să căutăm analogii în atelierele cositorarilor de peste graniţele ţării noastre. VICTOR ROTH citează o cană ce se află la Muzeul Brukenthal, provenind de la Şura Mare, afirmînd că ea ar fi fost confecţionată în Cehoslovacia⁴. Atît V. ROTH⁵ cit şi JULIUS BIELZ⁶ publică o altă cană de breaslă din Muzeul Brukenthal ce ar avea provenienţa tot din Cehoslovacia.

Din păcate, din marca ştearsă nu putem stabili identitatea meşterului. Ne punem însă întrebarea: oare cea de-a doua (contra-?) marcă, avînd în centru litera P, nu ar putea fi eventual contramarcă de calitate a breslei cositorarilor din Praga, exact aşa, cum de pildă şi breasla orfevrierilor din această localitate aplicase o contramarcă cu litera P la toate produsele meşteşugarilor aparţinînd breslei?⁷

Cele puţine lucrări de specialitate descriind vase de cositor confecţionate într-adevăr pe teritoriul Cehoslovaciei, prin analogiile de formă par să confirme provenienţa câinii de pe acele meleaguri. Astfel în *Múzeumi és könyvtári értesítő*⁸ se publică fotografia cîtorva piese ce se păstrează la Muzeul din Košice, avînd forme similare cu exemplarul nostru. FRANZ RŽIHA⁹ ne mărturiseşte că piesele provenind din anii dinaintea războiului de 30 de ani sînt foarte rare, descriind totuşi o cană similară dar mai mare

3. Cf. ANAMARIA HENEGARIU-HALDNER, Op. cit., şi bogata bibliografie indicată de autoare.

4. Dr. VICTOR ROTH, *Geschichte des deutschen Kunstgewerbes in Siebenbürgen*, Strassburg, 1908, p. 47 (De altfel autorul deduce din acest fenomen concluzia că atît cositorarii cehi cit şi cei transilvăneni ar fi preluat de la germani cunoaşterea acestei meserii; Cf. recenzia făcută de GYARFAS TIHAMÉR, în *Archaeologiai Értesítő*, Budapest, XXIX (1909), p. 375).

5. Ibidem, pl. VI.

6. Dr. JULIUS BIELZ, *Die Zunftaltertümer im Baron Brukenthalischen Museum*, in *Mitteilungen*... VI, Sibiu, 1937, p. 15.

7. KEMÉNY LAJOS, *Hitelesítő jelek ötvösműveken*, în *Arch. Ért.*, Budapest, XXVIII (1908), p. 378.

8. *Múzeumi és könyvtári értesítő*, III (1909), Budapest, p. 155.

9. FRANZ RŽIHA, *Böhmische Zinngefäße*, in *Mitteilungen der k. k. Central-Com-mision zur Erforschung...* N. F. XVIII (1892), Wien, p. 30.

ANDREI ZRINYI

În proprietatea Bisericii reformate din cetatea Tg.-Mureșului se află o cană de cositor care, prin trăsăturile ei particulare ne-a reținut atenția (P XXXIII) *.

Cana cilindrică mare ¹ (nr. inventar 177), compusă dintr-un corp ce se îngustează ușor în sus, capac și toartă, este foarte îngrijit lucrată, având însă, în același timp și un aspect sobru ². Corpul cilindric pornește dintr-un fund plat, în mijloc având un briu bombat, iar buza este ușor evazată în exterior. Capacul puțin bombat are în centru o mică colonetă, pe care este amplasată o prismă ce poartă un leu șezind. Jur-impjur se află linii incizate în zig-zag. Apăsătorul capacului este simplu, dintr-o placă arcuită, îngroșat la mijloc și terminat, de asemenea, într-o îngroșare ce imită un șnur. Toarta este arcuită, formată dintr-o bandă simplă, la capătul de jos lipită de briul bombat al corpului printr-o îngroșare prismatică. Ciocul de turnare este amplasat la stînga de toartă și nu în poziție normală (contrapus toartei). Capacul, printr-un adaos triunghiular, acoperă și ciocul de turnare. În interiorul cîinii, în fundul ei găsim o plachetă rotundă, decorată cu un cap de gorgon (sau vreji de viță de vie?). Toarta nu este decorată. Ea poartă însă două însemne: unul dintre ele, în formă de scut, nu se poate desluși din cauza tocirii; al doilea reprezintă o literă P amplasată într-o coroană formată din bobite mici ieșite în relief. Ambele însemne (mărci) au fost aplicate după turnare, cu ajutorul unor stanțe.

Decorul cîinii constă din două benzi orizontale amplasate în mijlocul cimpurilor delimitate de buză și briul bombat, respectiv de briul bombat și fundul. Delimitarea fundului și cea a buzei este realizată prin cîte două linii orizontale incizate, iar briul bombat de asemenea este compartimentat în trei, prin două linii orizontale incizate.

Benziile de decor constau din inscripții gravate, cuvintele fiind despărțite cu frunze de acant, aplicate singular, respectiv în combinație de cîte două sau chiar patru foi. Inscripțiile sînt mărginite de cîte trei linii orizon-

---

* Exprim pe această cale mulțumiri reverendului I. Mester care mi-a facilitat studiarea piesei.

1. Denumire împrumutată din lucrarea: ANAMARIA HENEGARIU-HALDNER, *Cămile de cositor din colecția Muzeului Brukenthal*, în Studii și comunicări 12, Sibiu, 1965, p. 163.
2. Dimensiunile cîinii: Înălțimea 390 mm, Ø fundului 170 mm, Ø buzei 140 mm, lățimea maximă 240 mm.

din Leipa¹⁰ și amintind că și la Praga au existat cositorari care, începând din anul 1741 folosesc drept contramarcă blazonul Orașului Vechi¹¹.

Oricum, vine în ajutorul nostru cea de-a doua inscripție de pe cana examinată de noi care, se pare, dovedește pe deplin faptul că ea a fost confecționată pe teritoriul Cehoslovaciei.

Această a doua inscripție, cea amplasată în cele două benzi de pe corpul cării, este realizată prin incizarea unor caractere **minuscule** gotice. (Pl. XXXIV).

Dacă facem o analiză mai amplă a acestor semne, ne putem da seama că ele derivă din literele caracteristice ale codicelor din secolul al XIV-lea, denumite **textura**. Trăsăturile esențiale ale scrierii **textura** sunt următoarele: corpurile verticale ale literelor sunt îngheșuite, rotunjimile și liniile subțiri dispar; apar în schimb capete și picioare rombice prin care literele pot fi legate între ele. Întrucât literele de obicei nu se nalță deasupra rindului, la capătul și la picioarele literelor se formează câte un lanț alcătuit din mici romburi. Lizibilitatea este foarte redusă¹².

Acest tip de litere cunoaște o renaștere în sec. al XV-lea: Gutenberg își alege ca prototip de litere la tipărirea Bibliei cu 42 de rinduri (Mainz, 1455)¹³, iar după răspîndirea tiparului caracterele de tip **textura** sunt utilizate în mod curent la mai toate tipografiile contemporane.

Cea ce dă o notă aparte textului nostru, este inventivitatea prin care sunt realizate literele t: linia transversală își schimbă direcția orizontală într-una verticală pentru a putea asigura legarea literei fără spațiu inutil de celelalte, realizându-se astfel o bandă de inscripție omogenă, umplut fiind întregul spațiu destinat acestui scop.

Tocmai această inventivitate în dezvoltarea scrisului ne sugerează ideea de a data această inscripție pentru sec. al XVI-lea, datare ce ar corespunde și realizării piesei.

Deși foarte ștersă și tocită, inscripția a putut fi descifrată. Redăm mai întâi textul cu ortografia inițială, iar apoi cu ortografia modernă:

„pane * boze * racz
poze * hnati * tohoto * pitie”.
(„Pane Bože rač
požehnati tohoto pitie”).

Traducînd-o din limba cehă în care este scrisă, înțelesul inscripției este următorul: Dumnezeu, Te rugăm, binecuvîntează-o această băutură¹⁴.

10. Ibidem, p. 132.

11. Ibidem, p. 136.

12. SZÁNTÓ TIBOR, **A betű**, Budapeșt, 1969, p. 50.

13. Ibidem, p. 56.

14. Traducerea a fost executată folosindu-se dicționarul LASZLÓ DOBOSSY, **Českomadarsky slovník**, I—II, Budapeșt—Praha, 1960, autorul comunicării fiind sprijinit de tov. MAGDA GRÜN, fapt pt. care exprimă mulțumiri.

E lesne de a recunoaște în acest text o scurtă rugăciune a unei confesii în cadrul căreia cuminecarea s-a efectuat cu două substanțe (piine și vin). Acest fapt și limba cehă a inscripției ne sugerează ipoteza că, această cană a aparținut inițial, unei comunități cehe, eventual chiar unei comunități husite.

Faptul că piesa din cauză era donată unei biserici protestante din Transilvania (la care acest tip de vase de cositor a devenit oarecum un vas sacru) pare a corobora ipoteza privind proveniența ei, precum și faptul că donatorul era conștient de acest lucru: nevrind să profaneze vasul prin utilizarea lui în scopuri laice, găsește locul lui potrivit în proprietatea unei comunități religioase protestante.

Căutînd date asupra persoanei donatorului, din cele puține izvoare ce ne stau la dispoziție din aceea vreme, prea puține lucruri am putut afla. Nici în registrele și nici în arhiva Bisericii reformate din Tg.-Mureș nu există nici o însemnare asupra faptului donării și despre persoana acestui „Ferencz Deák”.

Numele de „Deák” pe care nu-l putem considera nume de familie ci mai de grabă o poreclă, ne mărturisește că donatorul avea o cultură latinistă, în acele vremuri fiind distinși cu această poreclă toți acei care au urmat cursurile unei oarecare școli, pe care terminîndu-le, au fost angajați cu predilecție în cancelarii sau în administrația orașelor.

În documentele Magistratului din Tg.-Mureș numele lui „Ferencz Deák” apare prima dată în 1638¹⁵ într-o listă cuprinzînd numele cetățenilor care au beneficiat de pămînturile orașului, loturile fiind distribuite prin tragere la sorți (=tragerea săgeții=nyilhúzás). Donatorul beneficiază de un lot în „Hotarul de sus” (Felső forduló) în cadrul zecimei a 12-a.

Deși numele lui figurează în listele de acest gen în mod consecutiv și în anii 1639¹⁶, în 1640¹⁷ fiind chiar „tizedes”, un oarecare „decurion” care răspundea de 10 case din oraș, în 1641¹⁸, în 1642 figurînd și între acei care au plătit recompensă pentru pămînt¹⁹ și în 1643²⁰, numele lui de familie nu este amintit nici o dată, nici ocupația, cum de exemplu ar fi amintiți „diecii” .....Ajtai Janos Deak... Nemes Giörgy Deak Tizedes... Bakos Daniel Deak Uram Tizedes... Hudi Szabo Giörgi Deak... etc.²¹.

În paranteză să amintim încă atît că în orașul Tg.-Mureș din acele vremuri existau mai mulți dieci decît probabilul necesar de funcționari al magistratului. Astfel de ex. în 1643 apar în aceste liste cincisprezece dieci²².

15. Arhivele Statului Serv. Tg.-Mureș, nr. 256 f/1638.

16. Ibidem, nr. 257 d/1639.

17. Ibidem, nr. 258/b cca 1640.

18. Ibidem, nr. 259 b/1641.

19. Ibidem, nr. 260 b/1642.

20. Ibidem, nr. 261 a/1643.

21. Ibidem, nr. 261 a/1643.

22. Ibidem, nr. 261 a/1643.

Intrucît ocupația, funcția, respectiv școala latină ale cărei cursuri le-a terminat donatorul nu ne sînt cunoscute, în privința căii de penetrație în Transilvania a acestei piese sîntem siliți să emitem doar ipoteze.

Prima ipoteză ar fi aceea că piesa să fi fost adusă de „frații moravi” – habanii, de la care donatorul ar fi procurat-o prin mijloace și modalități necunoscute. „Frații moravi” fiind însă de baștină mai ales din Tirol, Bavaria, Hessen etc. aveau limba maternă germană, fapt mărturisit chiar și de documentele lor scrise²³. Este foarte puțin verosimil faptul că ar fi adus cu ei în Transilvania o cană utilizată inițial de protestanți cehi, avînd chiar o inscripție cehă. Credem, această supoziție cade de la sine.

A doua ipoteză ar fi calea comerțului²⁴. Dar de ce să se achiziționeze o piesă confecționată pt. protestanții cehi de către un protestant transilvănean, cu limba maternă maghiară, cum rezultă din inscripția cu referire la actul donării? Trebuie deci eliminată și această ipoteză de lucru.

Altă supoziție, cu ceva mai verosimilă ar fi aceea că donatorul ar fi participat în campaniile principelui Gabriel Bethlen, angajat în războiul de 30 de ani de partea protestantă²⁵. În acest caz, participantul „Ferenc Deák” ar fi putut ajunge, prin diferite căi, în posesia cîinii pe care a donat-o, ulterior, bisericii reformate din Tg.-Mureș, dîndu-și seama că ea este un vas sacru.

A patra și nu mai puțin plauzibilă ipoteză ar fi aceea a penetrației prin legăturile existente între teritoriul Cehoslovaciei și Moldova, iar pe de altă parte, legăturile dintre Moldova și Transilvania. Se cunoaște faptul că Țara Moldovei constituia un loc de refugiu pentru protestanții cehi, prizoniți în propria lor patrie²⁶. Nu mai puțin cunoscute sînt și legăturile strînse și multiseculare dintre Moldova și Transilvania²⁷. Să fi ajuns oare această piesă în posesia donatorului printr-o călătorie făcută în Moldova, eventual în cadrul vreunei „legații bisericești” (obicei în cadrul căruia seminariștii de teologie mai experimentați au fost delegați pentru predică la alte comunități bisericești protestante)²⁸? Sau eventual să fi ajuns aici prin călătoria făcută în Transilvania de vreun protestant ceh care și-a găsit azil în Moldova?

23. HORST KLUSCH, *Die Habaner in Siebenbürgen*, in *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 11 (1968), 2, p. 21–22; Cf. MAGDALENA BUNTA, *Habanii în Transilvania*, in *Acta Musei Napocensis* VII (1970), Cluj, in extenso și cu bogată bibliografie.

24. Comerțul Transilvaniei avea legături și cu apusul: Buda, Praga, Viena etc. cf. *Istoria României*, II, București, 1962, p. 236.

25. *Din Istoria Transilvaniei I*, București, 1960, p. 140.

26. I. MICU, *Acel Mihai din Ceh*, in *Magazin Istoric* V (1971), nr. 12, p. 19 cu bogată bibliografie citată.

27. „Foiala (sic!) [Între Secuime, n. n.] și Moldova și Valahia a fost moștenită din tată în fiu încă din timpurile străvechi” spune istoriograful burghez KOZMA FERENC în lucrarea lui *A Székelyföld... Budapest*, 1879, p. 124.

28. V. art. II din Suplimentul Statutului Colegiului reformat din Tg.-Mureș, in KONCZ JÓZSEF, *A Marosvásárhelyi evang. reform. Kollegium története*, Tg.-Mureș, 1896, p. 78.

Sînt semne de întrebare la care deocamdată nu putem da un răspuns fără echivoc.

Se desprind totuși din soarta acestei căni anumite lucruri demne de reținut. În primul rînd toleranța manifestată față de toate confesiile existente, atît în Moldova cît și în Transilvania, într-un veac cînd în toată Europa era „la modă” prigonirea ereticilor, a celor care nu se conformau principiului „cuius regio, eius religio”. A doua observație, cunoscută mai de mult în istoriografia noastră: legăturile strînse între cele trei Țări Românești și țările vecine.

Iar un al treilea lucru: va trebui să trecem la revizuirea atentă a patrimoniului nostru cultural-artistic, deoarece, de exemplu, ORBÁN BALÁZS, cel mai bun cunoscător al comorilor bisericești din Secuime, amintește doar în treacăt piesa descrisă de noi, nerecunoscîndu-i semnificația²⁹; nici BALOGH JOLÁN în cunoscuta ei lucrare n-o amintește³⁰.

Poate, o asemenea revizuire făcută prin prisma și la nivelul actual al științei noastre istorice, ne va fi rezervînd încă cîteva surprize grăitoare.

---

29. ORBÁN BALÁZS, *Marosvásárhely szabad királyi város leírása* (Extras din vol. IV. al Secuimii), Pest, 1870, p. 26.

30. BALOGH JOLÁN, *Az erdélyi renaissance I*, Cluj, 1943, passim.

EGY ÓNKANNA ÉS ANNAK EREDETE

A szerző bemutat egy egyházi tulajdonban lévő ónkannát. Stílus-elemzés, valamint a kanna feliratának olvasata révén megállapítja, hogy a tárgy a mai Csehszlovákia területén készült, valószínűleg a XVI. században s azt eredetileg cseh protestánsok használták egyházi szertartásaik keretében. Utóbb, a XVII. század elején, adományozás révén, eddig még nem tisztázott úton, a kanna a marosvásárhelyi református egyház tulajdonába került. A szerző elemzi azokat a szoros kapcsolatokat, amelyek abban az időben Csehszlovákia és a román fejedelemségek között léteztek, egyúttal felhívja a kutatók figyelmét az egyházi tulajdonban lévő történeti- és művészettörténeti becsű tárgyak mai szemmel történő felülvizsgálása – és újraértékelésének szükségességére.

EINE ZINNKANNE UND IHRE HERKUNFT

Der Autor bespricht eine Zinnkanne welche sich im Besitze der reformierten Kirche von Tg.-Mureş befindet.

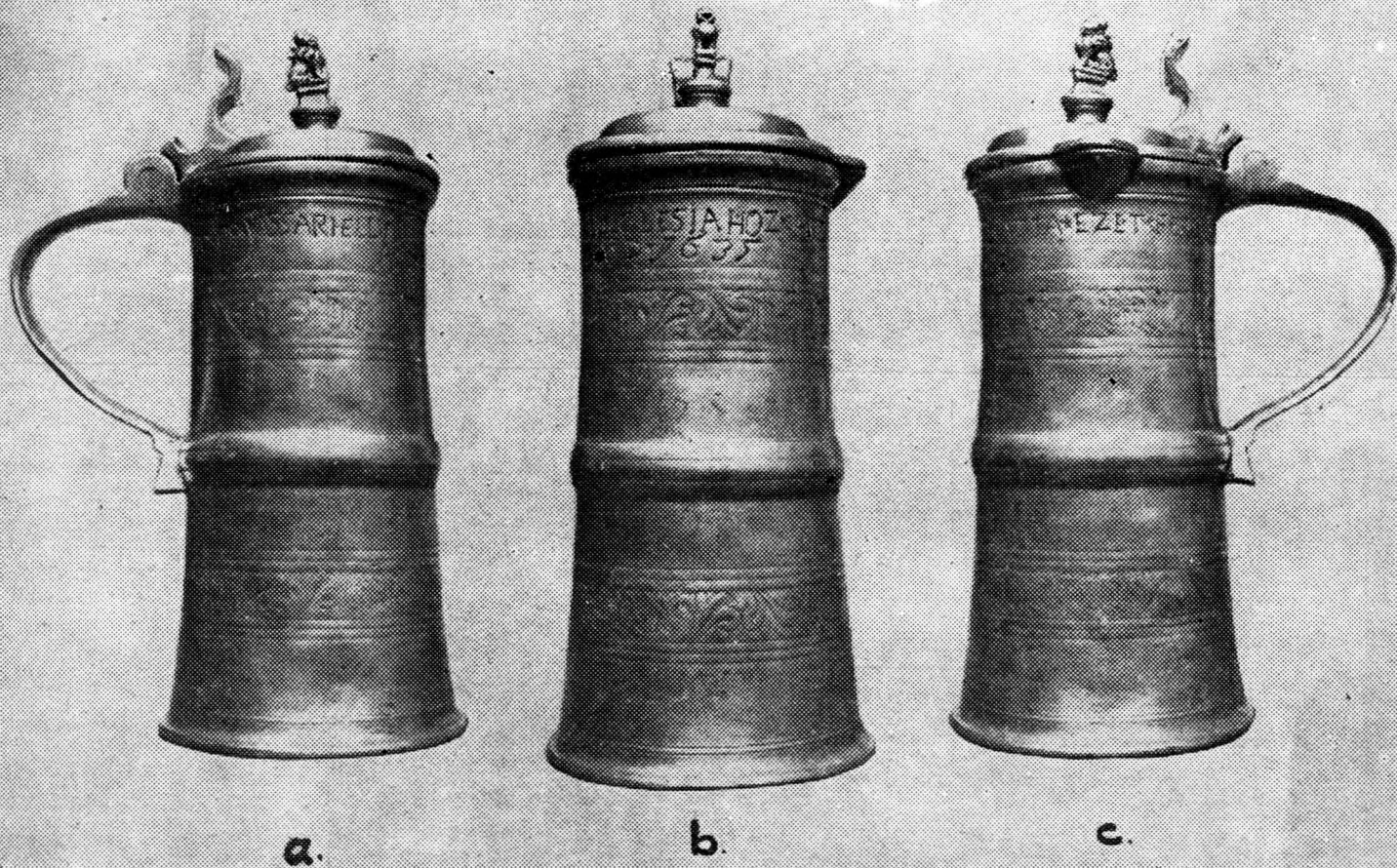
Auf Grund der Stilanalyse und der Entzifferung der eingravierten Inschrift stellt er fest dass diese von den Protestanten des Gebietes der heutigen Tschechoslowakei, wahrscheinlich im XVI Jahrhundert hergestellt und benützt worden war, und später, zu Anfang des XVII-ten Jahrhunderts durch Schenkung auf noch ungeklärten Wegen in den Besitz eines anderen protestantischen Glaubensbekenntnisses, nach Tg.-Mureş gelangte. Er unterstreicht die vielseitigen Verbindungen die zwischen den Gebieten der heutigen Tschechoslovakei und einigen Gebieten des heutigen Rumänien bestanden haben und lenkt die Aufmerksamkeit der Forscher auf die Notwendigkeit hin, unser Kunst- und Kulturgut, das sich in kirchlichen Besitze befindet zu überprüfen und wieder zu beachten.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ОДНОГО ОЛОВЯННОГО КУВШИНА

РЕЗЮМЕ

А. ЗРИНИ

Рассматривается оловянный кувшин, принадлежащий реформатской церкви города Тыргу-Муреш. На основе стиливого анализа и выяснения гравированной на нём надписи, автор устанавливает, что этот кувшин был изготовлен и использован протестантами на территории Чехословакии, вероятно в XVI-ом веке, а позднее — в начале XVII-ого века — перешёл дарственным образом, но пока ещё не выясненными путями, в собственность сторонников другого протестанского вероисповедания, в гор. Тыргу-Муреш. Уделено особое внимание многосторонним связям того времени между Чехословакией и румынскими княжествами. Автор предлагает также вниманию исследователей необходимость пересмотра культурно-художественных ценностей страны, принадлежащих религиозным организациям.

Planşa XXXIII. — Cană de cositor, sec. XVI.

XXXIII. tábla. — Ónkanna, XVI. század.

Tafel XXXIII. — Kanne aus Zinn, 16. Jahrhundert.

Табл. XXXIII. Оловянный кувшин, XVI в.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

Planşa XXXIV. – Inscriptia canei de cositor.

XXXIV. tábla. – Az ónkanna felirata.

Tafel XXXIV. – Aufschrift der zinnernen Kanne.

Табл. XXXIV. Надпись на оловянном кувшине

POPULAȚIA SCAUNULUI MUREȘ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

ALEXANDRU PÁL-ANTAL și
AUREL CHERTES

Studiul nostru își propune să prezinte unele aspecte esențiale privind populația din prima parte a secolului al XVIII-lea a unor regiuni, cuprinzând localitățile de pe cursul superior al Tirnavei Mici, de pe văile Nirajului și Mureșului și a unei părți din Cimpie, care pe vremuri constituiau o singură unitate teritorial-administrativă: scaunul Mureș. Fiind autoritatea de drept în manifestările publice sau private de interes comun, scaunul își extindea sfera de activitate asupra problemelor militare, judecătorești, administrative, fiscale, economice, sanitare și altele, pe raza teritoriului administrat. După cristalizarea relațiilor feudale și în Secuime, unde acest proces a fost mai tirziu, scaunul a devenit, ca și comitatele din restul Transilvaniei, instrument al celor privilegiați, pus în slujba nobilimii, folosit pentru asuprirea și exploatarea atât a țăranilor dependenți cât și a celor liberi, români și maghiari.

Pentru tratarea problemei ne-au stat la dispoziție două conscripții ai scaunului Mureș din 1713 și 1722¹ care au permis să analizăm atât aspectele demografice cât și stadiul la care ajunsese stratificarea socială din aceste regiuni.

Din cele două conscripții menționate rezultă date deosebit de importante în legătură cu numărul localităților și populației acestora (numărul familiilor), categoriilor sociale în care era împărțită populația, precum și despre relațiile de proprietate și starea materială a fiecărei pătri sociale.

Înainte de tratarea problemei sînt necesare unele observații relative la izvoarele care ne stau la îndemînă.

La aprecierea datelor furnizate de cele două conscripții trebuie să ținem seama de timpul, în care au fost efectuate, de modul înregistrării și de scopul urmărit prin efectuarea lor. Înregistrarea contribuabililor la înce-

---

¹) Vezi: Arhivele Statului, Tg.-Mureș, Arhiva scaunului Mureș, Conscripții fiscale, nr. 110/1722, pag. 1-250; ACSÁDY IGNÁC, *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában* (Populația Ungariei în timpul Pragmaticii Sancțiuni), în *Magyar Statisztikai Közlemények*, seria nouă, nr. 12, Budapesta, 1896, pag. 57, 60, 466.

putul secolului al XVIII-lea a fost urmarea instaurării dominației habsburgice în Transilvania fapt ce o determinat pe de o parte tendința noii stăpîniri de o cunoaște mai exact sursele de venituri ale contribuabililor în vederea găsirii unor noi posibilități de sporire a contribuțiilor (în natură, în bani sau militare), iar pe de altă parte de nemulțumirea produsă de creșterea fiscalității otit în rîndul nobilimii din Transilvania cît și al contribuabililor. Nemulțumirea populației din Transilvania era determinată de motive diferite. Nobilimea manifestă tendința de a spori obligațiile populației dependente în folosul său, urmărind să fie principalul beneficiar al exploatării maselor, concurînd puterea centrală. Din cu totul alte motive era împotriva sporirii obligațiilor populația contribuabilă, ea urmărind tendința de ușurare a exploatării. S-a manifestat și nemulțumirea unor stări sau autonomii locale pentru așezarea mai echitabilă a obligațiilor, fapt care a motivat în bună măsură dispunerea efectuării conscripțiilor. Din aceste cîteva explicații rezultă caracterul fiscal al celor două conscripții, co de altfel și al altora efectuate în secolul al XVIII-lea.

Prin conscripția din 1722 s-a realizat pentru prima dată o înregistrare globală, pe gospodării, a populației contribuabile din Transilvania, ținînd seama de situația juridică a diferitelor stări sociale, co și de anumite particularități locale, cele anterioare, efectuate destul de frecvent după instalarea stăpînirii habsburgice, referindu-se la unități administrative mai limitate, oșo cum este și cea din 1713 pentru scaunul Mureș. Conscripțiile din 1713 și 1722 cu avantajul că sînt comparabile, oînd aceiași indicatori și cuprinzînd toate satele scaunului Mureș. Înregistrarea surselor de venituri ale contribuabililor permite cunoașterea stării materiale a fiecărei categorii sociale, a relațiilor de proprietate.

Compararea celor două conscripții este edificatoare și în privința creșterii exploatării maselor, a sărăcirii și creșterii absolute (co număr și proprietate) a stărilor sociale cu situație materială mai grea, deși ele se succed în timp la un interval de numai 9 ani (1713–1722).

Deși ou avantajul de a fi complete (în sensul că înregistrează date pentru toate localitățile din scaunul Mureș), caracterul fiscal și de clasă, durată mare a conscrierii, efectuarea lor de persoane trimise din alte părți, care nu cunoșteau îndeajuns realitatea, tendința de sustragere de la înregistrare a contribuabililor etc. ou permis, fără îndoială, strecurarea de omisiuni, o căror completare este deosebit de dificilă. Astfel, conscripțiile nu înregistrează nobilii și clericii neîmpozabili, ci numai populația contribuabilă, obligată la dări față de stat.

Pentru acest din urmă motiv nu au fost luați în evidență nici cei lipsiți de avere, ca și alți locuitori cu regim deosebit (evreii și țigani). De asemenea, trebuie avute în vedere omisiunile de înregistrare datorate lipsei unui personal calificat și a publicității necesare, duratei mari de conscriere și tendinței manifestate de țărani (și chiar de nobilii proprietari) de o

declara date mai reduse pentru a li se stabili impozite mai mici². Cu toate acestea, datele conscripțiilor sînt deosebit de importante, pentru cunoașterea unor probleme sociale, atît prin datele conținute, cît și prin faptul că sînt, cu toate lacunele, singurele izvoare documentar-statistice cu caracter general.

Din scaunul Mureș făceau parte 127 de localități³, din care una, Miercurea-Nirajului, avea privilegiu de **tîrg**, iar alte șase au fost înregistrate cite două la un loc, formînd, din punct de vedere administrativ și fiscal, cite un sat⁴. Pe teritoriul scaunului Mureș se afla și orașul Tg.-Mureș care însă, din 1616, era **oraș liber regesc** fiind scos de sub administrația scaunului și nu va constitui obiectul lucrării.

I. – Date demografice

Populația a fost evidențiată în cele două conscripții nu pe persoane ci pe familii, gospodăria constituind unitatea de înregistrare. Aceasta deoarece bunurile aparțineau gospodăriei, care era și ultima verigă în lanțul impunerilor fiscale, ea fiind aceea care suporta cota parte ce-i revenea din obligația obștii satului, iar autoritatea care a dispus conscrierile nu urmărirea și cunoașterea numărului populației, intrucît acesta nu influența stabilirea dărilor.

Ca urmare, din centralizarea datelor putem cunoaște numai numărul familiilor. Acesta era în 1713 de 3.865, iar în 1722 de 4.309 familii. Dar cum nu a fost înregistrată decît populația contribuabilă, acesta este numai numărul familiilor impuse la diferite obligații față de stat. Înmulțind numărul familiilor cu 5 obținem cu aproximație numărul populației contribuabile a scaunului, care ar fi fost, astfel, de 19.325 persoane în 1713 și de 21.535 în 1722⁵. La prima vedere se poate constata că numărul populației

²) Pentru detalii în legătură cu pregătirea, efectuarea și rezultatele conscripției din 1722 vezi articolul nostru: „**Conscripția generală a contribuabililor din Transilvania în anii 1721–1722**”, în *Revista de Statistică* nr. 5/1969, pag. 33–45.

³) Vezi harta scaunului Mureș, în anexă.

⁴) Satele Adriaunul Mare și Adrianul Mic, Remetea și Podeni, Nazna și Micești constituiau, fiecare pereche, cite o unitate fiscală și administrativă, aveau un singur jude și aceeași jurați.

⁵) Coeficientul 5 reprezintă numărul mediu al membrilor unei familii. Apreciind numărul mediu al membrilor unei familii de 6, ACSÁDY IGNÁC (op. cit. pag. 35) obține numărul populației scaunului Mureș în 1722 de 38.602 persoane, ceea ce este exagerat. Dacă ținem seama că la recensămîntul din 1785–1786 (mult mai corect în privința exactității) populația satelor scaunului Mureș era de 50.370 persoane, atunci ea ar fi sporit în 64 de ani cu numai 11.748 persoane (cca. 30%), ceea ce este puțin. Este neverosimil ca sporul populației în 64 de ani, între 1722–1786, să fi fost de numai trei ori mai mare față de perioada anterioară de 9 ani, care, conform calculelor lui, ar fi fost de 4.077 de persoane. Că folosirea coeficientului 6 pentru numărul mediu al membrilor unei familii pentru calcularea numărului populației este nepotrivită rezultă și din raportarea numărului populației la numărul familiilor înregistrate în 1785–1786. Rezultatul împărțirii pledează în favoarea utilizării coeficientului 5 (50.370 persoane alcătuiau 10.050 familii).

scaunului este mic. Acest fapt se explică și prin aceea că ambele conscrieri s-au făcut la scurte intervale după epidemii de ciumă. Despre efectele epidemiei de ciumă din 1717–1719 sînt concludente datele privind numărul deceselor, înregistrate de oficiile scaunului pentru 13 sate dinspre Cîmpie. Numărul victimelor s-a ridicat la 1.747 persoane (din care 459 la Band, 227 la Mădărașu de Cîmpie, 226 la Nazna etc.), iar numărul gospodăriilor contribuabile s-a redus cu 189⁶.

Ținînd seama de omisiunile voite de înregistrare (categoriile sociale necontribuabile), ca și cele incidentale (datorate sustragerii sau necunoașterii realităților), se poate presupune că numărul populației era mai mare⁷. Noi însă vom analiza structura socială numai pe baza conscripțiilor, întrucît nu putem stabili cu exactitate proporțiile omisiunilor pe categorii sociale. O excepție constituie nobilimea neimpozabilă, pentru care avem date contemporane, destul de precise și, deci, comparabile.

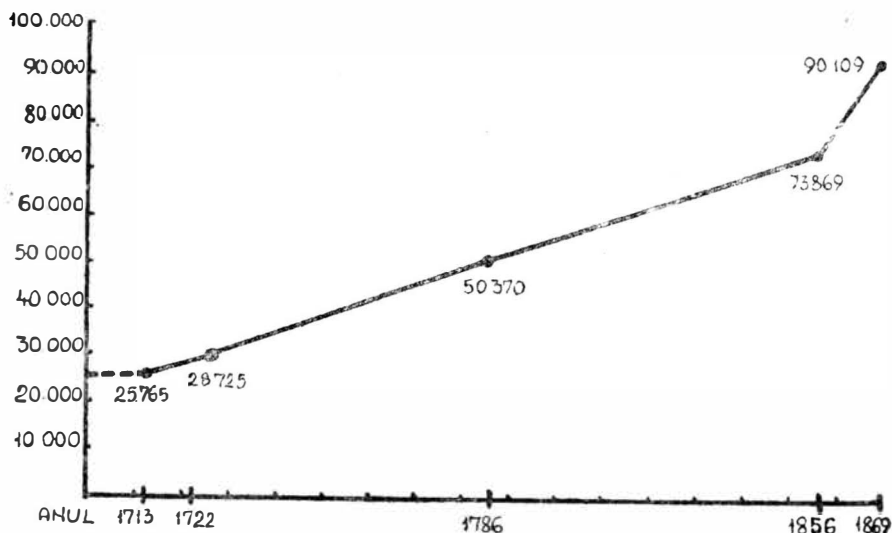
Din compararea datelor privind numărul populației contribuabile, rezultă că aceasta a înregistrat, în numai 9 ani, un spor de 11,44^{0/0}.

Tendința creșterii progresive a populației satelor scaunului Mureș este vizibilă și, pentru a o ilustra pe un interval de timp mai îndelungat, prezentăm graficul de mai jos:

Graficul creșterii populației

din scaunul Mureș în intervalul de timp 1713–1869

NR. LOCUITORILOR

LEGENDA: — pe verticală; 1 cm = 10.000 de locuitori.

— pe orizontală; 1 cm = 10 ani

Calculînd numărul mediu al familiilor din cele 124 sate (inclusiv tîrgul Miercurea-Nirajului), rezultă că un sat mijlociu avea, în 1722, 35 familii (exact 34,73), față de 31,17 familii în 1713, înregistrîndu-se un spor mediu de 3,56 familii pe sat, ceea ce înseamnă un ritm destul de accentuat de creștere a populației⁶.

Numărul familiilor era însă diferit de la sat la sat, variînd între 3 și 120. Astfel, alături de sate cu un număr redus de familii: Dumitrești, Lechincioara, Drojdii, Tofalău și Cornățel, în care numărul gospodăriilor era de pînă la 10, erau și sate mult mai populate: Band, Chibed, Mădărașu de Cîmpie cu peste 100 de gospodării. Numărul familiilor pe sate, iar în cadrul fiecărui sat pe stări sociale, existente în 1722, se poate vedea în tabelul nr. 1, dat în anexă.

II. – Structura socială

Populația satelor scaunului Mureș era departe de a fi o masă omogenă. Ea era stratificată din punct de vedere juridic în: magnați, nobili proprietari locali, mici nobili (armaliști), secui liberi, iobagi, jeleri, slugi și alte categorii. Dar această stratificare a populației nu este statică, ci se află în permanentă mișcare, cunoscînd o evoluție neînteruptă. Dacă ne referim numai la intervalul de timp cuprins între cele două conscripții, datele demonstrează concludent acest proces, deși perioada este foarte scurtă. Pentru a ilustra mai elocvent acest proces dăm mai jos un grafic comparativ:

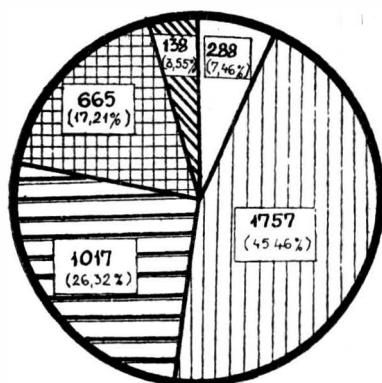
---

⁶) Arhiva scaunului Mureș, Acta politica, nr. 2061/1719. Pentru celelalte localități nu dispunem de date, dar presupunem că situația trebuia să fi fost asemănătoare.

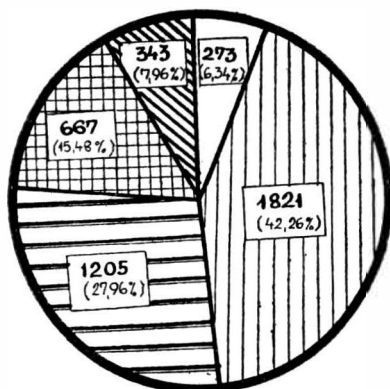
⁷) Pentru completarea omisiunilor de înregistrare, unii istorici au încercat să aducă unele corective. Adăugînd peste o treime (2.083) la datele conscrise referitoare la numărul populației, ACSÁDY IGNÁC (op. cit. pag. 35) stabilește numărul familiilor din scaunul Mureș la 6.392 în 1722, care este exagerat. Dar dacă adăugăm corectivul de o treime la datele conscripției, numărul aproximativ al populației vor fi de 5.153 familii, adică 25.765 persoane în 1713 și 5.745 familii, respectiv 28.725 persoane în 1722, date care par a fi mai reale.

⁸) La aprecierile privind creșterea numărului familiilor am avut în vedere exclusiv datele celor două conscripții din anii 1713 și 1722.

POPULAȚIA CONTRIBUABILĂ DIN SATELE SCAUNULUI MUREȘ,
PE CATEGORII SOCIALE, DUPĂ DATELE CONSCRIPTIILOR
DIN 1713 ȘI 1722.

1713

1722

ARMALIȘTI

LIBERI

IOBAGI

JELERI

ALTE CATEG.
SOCIALE

Interpretarea datelor privind evoluția structurii populației și a relațiilor de proprietate o vom examina mai amănunțit în continuare, tratând separat fiecare categorie socială. Nefiind conscriși, magnații și nobilii proprietari locali nu au fost cuprinși în grafic din cauză că datele referitoare la situația lor le-am extras din diferite izvoare care nu sînt întrutotul comparabile.

a) Magnații și nobilimea proprietară locală

Atît după situația materială (domeniu, număr de iobagi etc.) cit și juridic nobilimea era ierarhizată în mai multe trepte, acestea asemănîndu-se între ele prin posedarea privilegiilor feudale, pe baza cărora aparțineau aceleași clase sociale, clasa dominantă a orînduirii feudale.

Potrivit „constituțiilor” scaunului Mureș⁹, în rindul nobililor scutiți de obligații (imuni) intrau cei ce aveau cel puțin 2–3 iobagi veșnici moșteniți, dobândiți prin căsătorie sau obținuți prin slujbe și apti pentru contribuții, sau care au avut numărul respectiv de iobagi veșnici dar au murit în anii anteriori din cauza ciumei. În această categorie intrau atît magnații cit și așa-zii nobili proprietari locali.

În fruntea piramidei ierarhiei feudale se aflau **marii nobili** numiți și magnați (magnates, ūri rend). Ca număr erau relativ puțini. În 1711, cu ocazia repartizării sării între nobilii și liberii din scaunul Mureș, au fost conșcriși 19 magnați, printre care familiile Lázár, Toldalagi, Petki, Rhédei, Kálnoki, Sándor și altele¹⁰. Alături de marii nobili originari din scaunul Mureș, se ajunge ca unii magnați din comitate să stăpînească părți de moșii în satele acestui scaun, cum erau familiile Bethlen, Bánffy, Jósika etc.

Pe lingă marii nobili exista o categorie a primorilor (primores, főrend, fő emberek), care mai nou încep să fie numiți „**birtokos nemes**”, (**nobili proprietari** locali), mult mai numeroși decît primii. Conșcripția din 1711 înregistrează 107 familii din această categorie.

Analizînd situația celor două categorii de nobili constatăm că cei mai bogați erau magnații, care posedau suprafețe întinse de teren nu numai în scaun, ci în tot cuprinsul Transilvaniei, în timp ce nobilimea locală avea, în majoritatea cazurilor, doar cîțiva iobagi. După lista nobililor scutiți de obligații fiscale din 1715, în scaunul Mureș erau 32 de familii de nobili și magnați cu peste 10 iobagi și 16 familii cu peste 20 de iobagi. Între aceștia găsim pe toți magnații din scaun în timp ce dintre nobilii locali numai o parte. Majoritatea nobililor locali aveau mai puțin de 10 iobagi¹¹.

Potrivit hotărîrii dietale din 1714¹² și „constituțiilor” scaunului Mureș, nobilii care nu aveau cel puțin doi iobagi veșnici au fost impuși la dări îngroșînd rindurile armaliștilor (nobili cu o singură sesie).

Din aprecierile comisarilor conșcriptori din 1722 rezultă că magnații și nobilimea proprietară locală aveau numeroase proprietăți în satele scaunului. Intrucît nu s-a făcut o măsurătoare comparabilă a acestor suprafețe putem să ne folosim doar de date relative. Din 121 sate pentru care s-a consemnat partea rezervei seniorale, numai în 26 domnii nu aveau asemenea teren. În 22 de sate ei foloseau puțin pămînt, în două sate o șep-time, într-un sat o șesime, în șase sate un sfert, în opt sate o treime, în 13

⁹) KOLOSVÁRI SÁNDOR, ÓVÁRI KELEMEN, *Corpus Statutorum Hungariae Municipalium*, vol. I, Budapesta 1885, pag. 44–79.

¹⁰ Arhivele Statului, Tg.-Mureș, Arhiva scaunului Mureș, Lustre și conșcripții militare, nr. 3, filo 283.

¹¹) Arh. Stat., Tg.-Mureș, Arhivo scaunului Mureș, Lustre și conșcripții militare nr. 3, filele 321–329.

¹²) G/ál, L/ásló/ *Az erdélyi diaeták végzéseinek nyomdokai és a Compilata Constitutio után költ artikulusok kivonatja*, (Urmele hotărîrilor dietelor din Transilvania și rezumatele articolelor emise după constituțiile compilate. Adunate de...), Cluj, 1837, vol. I, pag. 204.

sate jumătate, iar în 43 sate, mai ales în cele din dreapta Mureșului, mai mult de jumătate din teritoriul satului. Nobilii foloseau, într-o proporție mai mare sau mai mică, atât terenul arabil cât și pășunile, finețele, viile, pădurile. În Păsăreni, de pildă, nobilii foloseau mai mult locurile de cosit și viile, în timp ce la Voiniceni și Bârdești cea mai mare parte a pădurilor. În Șincai erau cultivate pentru ei două treimi din terenul arabil, iar contribuabilii din Foi, nerămânindu-le suficient teren pentru a-și asigura existența familiilor lor, din cauză că domnii foloseau pentru ei cea mai mare parte a terenului arabil, a pășunilor și finețelor, erau nevoiți să muncească în alte localități. Împreună cu contribuabilii din Mădăraș, Șincai și Culpiu, domnii stăpîneau și o parte a eleșteului existent acolo. Domnii de pămînt le aparțineau majoritatea morilor (toate morile din 23 de sate, în timp ce doar în 12 ele aparțineau exclusiv contribuabililor).

Întrucît nu s-a întreprins nici o conscriere cuprinzătoare a domeniilor nobiliare nu putem face o analiză amănunțită a puterii economice a clasei nobilimii. Pentru aceasta sînt necesare studii pe baza arhivelor de familie, în care se păstrează inventare amănunțite, însă acestea nu s-au întocmit concomitent și nici după anumite reguli unitare. Totuși, din raportarea numărului iobagilor din Transilvania cca. 73% din populația totală, la cea din scaunul Mureș, cca. 40% din populația scaunului, constatăm că nobililor din scaun le revin în medie de două ori mai puțin iobagi și jeleri. Aceasta demonstrează că în scaunul Mureș relațiile feudale nu erau așa de dezvoltate ca în comitate.

b). Armaliștii

Din punct de vedere juridic, din clasa nobilimii făceau parte și armaliștii (armalistae, armalisták, nobiles unius sessionis, egyházi sau egyházhelyi nemesek)¹³. Ca număr, ei reprezentau pătura cea mai importantă a nobilimii, fiind de două ori mai numeroși în comparație cu restul clasei feudalelor. Armaliștii s-au format începînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în urma înnobilării unor primipili și pixidari. Pe baza diplomelor de înnobilare ei aveau unele privilegii prin care se deosebeau de țărani liberi, fiind socotiți nobili, însă odată cu înnobilarea nu primeau moșii și imunități. Unii dispuneau de cite un iobag sau jeler, alții nu aveau decît o sesie proprie, aceștia din urmă neputînd fi, deci, încadrați în rîndul clasei exploatatoare. De aici rezultă asemănarea armaliștilor (cel puțin în parte)

¹³ În unele lucrări se face distincție între ormoliști și nobili cu o sesie (VAGÓ BÉLA, *A székely társadalom a madéfalvi veszedelem korában*) (Orînduirea secuiască în timpul siculicidului), București, Ed. Științifică, 1957, pag. 46). Din studierea izvoarelor, în special o conscripțiilor, rezultă că aceste denumiri definesc aceeași stare socială. În instrucțiunile de conscriere o contribuabililor din 1 iulie 1721 (conform Arhivele Statului Sibiu, Colecția Brukenthal, Fg. 1 — 51, nr. 8, filele 30—35) se precizează că nobilii ormoliști din Secuime sînt asemănători nobililor cu o sesie din comitate și trebuie conscriși în mod similar. Credem că separarea în mod orbitor o ormoliștilor de nobilii cu o sesie este greșită deoarece cele două noțiuni se referă la aceeași stare socială.

cu țăranii liberi. Neavind imunități, armaliștii erau obligați la sarcini fiscale și publice ca și ceilalți contribuabili. Obligatorietatea suportării permanente a sarcinilor fiscale și publice de către armaliști a fost hotărâtă în 1711,¹⁴ iar în 1714 dieta a stabilit ca toți nobilii care nu au cel puțin doi iobagi să fie impuși¹⁵, ceea ce a însemnat excluderea unora din rîndul nobililor imuni și trecerea lor în rîndul nobililor contribuabili. Pentru aplicarea hotărîrii dietale, adunarea generală a scaunului Mureș din 15 august 1715 a verificat starea nobililor, și cei în situația de mai sus, cca. 15% din nobili, au fost impuși, iar în conscripția din 1722 au fost asimilați armaliștilor. (Cite trei nobili din Band și Cioc, cite doi din Crăciunești și Găești etc.)¹⁶.

Între anii 1713 și 1722 numărul armaliștilor scade de la 288 (7,46% din totalul populației contribuabile) la 273 (6,34%) deși, în ansamblu, numărul gospodăriilor contribuabile crește în această perioadă cu 11,44%. Deci, în cazul armaliștilor, scăderea numărului gospodăriilor este atît absolută cit și raportată la ponderea pe care o dețineau în ansamblul populației contribuabile¹⁷.

Repartizarea teritorială a armaliștilor nu era uniformă în satele scaunului și nici proporțională cu numărul total al gospodăriilor. În 56 de sate nu se afla nici un mic nobil, în 19 sate era cite o singură familie, în 34 de sate erau între 2–5 familii, în opt sate erau între 6–10 familii, în cinci sate erau între 11–15 și în două sate peste 16 familii de armaliști¹⁸.

Cele 273 familii de armaliști reprezentau doar 6,34% din totalul gospodăriilor, dar ele erau mai înstărite decît celelalte categorii de contribuabili, nu atît în privința sesiilor, deoarece le reveneau 6,42% din numărul total al sesiilor locuite, ci în privința altor bunuri¹⁹.

Astfel, ei posedau 10,64% din cai, 10,59% din tineretul bovin, 9,54% din boii de jug și 7,86% din vaci. Lor le revenea 9,89% din terenul arabil cultivat și 13,95% din vița de vie. Cazanele de țeucă ale armaliștilor reprezentau 12,50%, iar cele de bere 7,41%, aducîndu-le 9,59% din veniturile acestor ocupații. Și mai mare era proporția lor din numărul morilor contribuabililor, care era de 26,32%, iar venitul realizat de 44,05%. În schimb din venitul adus de meșteșuguri le revenea doar 5,78%. În operațiile de credit erau mai antrenați, revenindu-le 12,42% din suma banilor dați cu împrumut, dar și 13,49% din datorii. La caracterizarea stării materiale a

¹⁴ BENKŐ JÓZSEF, *Az erdélyországi nemes székely nemzet képe*, (Tabloul nobiliei națiunii secuiești din Transilvania) Cluj, 1806, pag. 31; IMREH ISTVÁN, *Majorsági gazdálkodás a Székelyföldön a feudalizmus bomlásának idején* (Gospodăria alodială în Secuime, în timpul descompunerii feudalismului), București, 1956, pag. 15–16.

¹⁵ G/ál/ L/ászló/ op. cit., pag. 204.

¹⁶ Arhivele Statului Tg.-Mureș, Arhiva Scaunului Mureș, Lustre și conscripții militare, nr. 3, filele 321–329.

¹⁷ Presupunem că scăderea numărului armaliștilor s-ar fi datorat ciumei, ținînd seama de faptul că ei nu-și pierdeau nobilitatea chiar dacă sărăceau, pierzîndu-și averile.

¹⁸ Pentru numărul familiilor de armaliști pe sate vezi tabelul nr. 1, în anexă.

¹⁹ Datele centralizate pe categorii sociale sînt arătate în tabelul anexă nr. 4.

armaliștilor mai trebuie să adăugăm că în afara obligațiilor față de stat, fiind și proprietari ai pământului, de multe ori ei exploatau un număr mic de țărani dependenți. Evident că starea lor materială era diferită de la sat la sat. În timp ce la Roteni un armalist posedea în medie 9 cible de teren arabil, 4,2 care de fin finețe și 5,3 zile de sapă viță de vie, în satul vecin, Gălățeni, posedea 17,2 cible de arătură, 5 care de fin finețe și 13,5 zile de sapă viță de vie. În Sinvășii, în schimb, unui armalist îi reveneau doar 3,3 cible de arătură, 1,2 care de fin finețe și 2 zile de sapă viță de vie; la Mitrești și mai puțin, doar 1 ciblă teren arabil și 1 car fin finețe. Exemplificările ar putea continua, dar deoarece aproape fiecare sat poartă amprenta unor particularități, pentru a putea urmări această diferențiere dăm la sfârșit tabelele despre posedarea terenului arabil cultivat, finețelor, viilor și a vitelor, pe sate și pe stări sociale, precum și un centralizator pe scaun al datelor conscripției din 1721–1722 (vezi tabelul nr. 8).

Diferențierea situației materiale a armaliștilor față de celelalte categorii sociale rezultă din datele reprezentând suprafața de teren ce revenea în medie unei familii contribuabile, exprimată de cifrele din tabelul comparativ de mai jos, întocmit pe baza conscripției din 1722.

Suprafața de teren ce revenea în medie unei familii contribuabile în 1722.

Nr. crt.	Categorია socială	Suprafața medie de teren pe o gospodărie			Obs.
		Arabil cible	Finețe care de fin	Vii zile sapă	
1.	Armaliști	9,62	4,18	3,25	
2.	Țărani liberi	6,62	2,90	2,18	
3.	Iobagi	5,97	2,70	0,80	
4.	Jeleri	2,52	1,22	0,12	
5.	În medie pe scaun	6,16	2,81	1,47	

c). Țărănimea liberă

Din categoria celor liberi făceau parte 1821 familii de **primipili** și **pixidari**, care reprezentau, în 1722, 42,26% din totalul familiilor contribuabile din scaunul Mureș.

Primipilii (primipilus, lófó), pătura cea mai numeroasă a liberilor, inițial constituiau a doua stare în ierarhia socială secuiască. După răscoala din 1562 au fost asimilați nobililor cu o sesie din comitate, însă are loc un proces neîntrerupt de diferențiere a lor, unii intrând în rîndul nobilimii proprietare locale, alții vor constitui pătura armaliștilor, dar mulți se ruinează ajungînd pe treptele inferioare pînă la starea de jeler. Înrautățirea vieții lor a făcut ca primipilii să ducă o luptă îndirjită pentru reprezentarea în dietă și adunări generale, alegere în funcții de dregători scaunali, reparti-

zarea rațională a impozitelor, împiedecarea acaparării pământurilor și pădurilor de către nobili etc. Pînă în 1711 ei aveau obligații militare (călăreți).

Pixidarii (darabontok, gyalog székelyek, pixidarii, pedites pixidarii) aveau obligații militare pînă în 1711, ca pedestrași. Inițial ei constituiau pătura cea mai numeroasă a secuilor, cea a secuilor de rînd (közsékely, község), dar la începutul secolului al XVIII-lea ajung să reprezinte numai 11% din totalul populației scaunului Mureș, majoritatea lor ajungînd în stare de iobăgie și doar puțini își mai păstrează starea liberă anterioară.

După 1716 primipilii și pixidarii pierd dreptul de a-și trimite delegați la adunările generale și abia la sfîrșitul secolului al XVIII-lea reinvie practica delegării a 2–3 reprezentanți de fiecare sat²⁰.

Comparînd cele două conscripții în ce privește țărani liberi, se observă că numărul gospodăriilor crește cu 64 (de la 1757 în 1713 la 1821 în 1722) deci cu 3,64%. Dar creșterea numărului familiilor de țărani liberi, este inferioară creșterii populației scaunului Mureș. Dacă comparăm însă proporția țărănimii libere în ansamblul populației contribuabile observăm că ea se reduce de la 45,44% în 1713 la 42,26% în 1722.

Cu toate că are loc fenomenul de creștere a proporției populației dependente, în scaunul Mureș țărănimea liberă era relativ numeroasă. Aceasta este demonstrată prin simpla comparare cu media pe țară, care era atunci numai de 20,50%²¹. Repartizarea ei pe teritoriul scaunului era destul de uniformă, în raport cu numărul populației, așa cum se vede în tabelul anexă nr. 1, iar pe grupe de sate după numărul familiilor, în tabelul de mai jos.

Gruparea satelor după numărul familiilor de țărani liberi.

Numărul familiilor	Nr. satelor
0	21
1— 5	16
6—10	21
11—15	18
16—20	14
21—25	10
peste 25	24

Un număr mai mare de țărani liberi era în satele: Chibed (92), Sărăteni (67), Matrici (55), Eremitu (46), Săbed (41).

Dacă analizăm cîteva date statistice privind proprietatea și veniturile țărănimii libere constatăm că, așa cum se va vedea și mai jos, din acest punct de vedere, ea se ridică cu ceva deasupra iobagilor. Țăranii liberi po-

²⁰) Mai pe larg vezi IMREH ISTVÁN, *A szabad székelyek Erdély hűbéri társadalmában* (Secui liberi în orînduirea feudală a Transilvaniei) în Korunk, 1968, nr. 4, pag. 503–510.

²¹) Din istoria Transilvaniei, vol. I, București, Ed. Academiei, 1961, pag. 238.

sedau 45,41⁰/₀ din teritoriul arabil cultivat și 62,62⁰/₀ din vița de vie. În privința animalelor, proporțiile erau următoare: 46,81⁰/₀ din numărul boilor de jug, 44,22⁰/₀ din numărul vacilor, 42,49⁰/₀ din cai. Mai puțin cultivau porumbul și meiul revenindu-le 37,05⁰/₀, respectiv 34,17⁰/₀. Veniturile lor erau mai mari și în alte activități, revenindu-le 69,47⁰/₀ din numărul cazanelor de țuică și 62,96⁰/₀ din cel al cazanelor de bere, însă venitul anual al acestora reprezenta numai 51,75⁰/₀ din total. Din numărul total al morilor, ale liberilor reprezentau 68,42⁰/₀, dar venitul lor avea o pondere mai redusă: 54,02⁰/₀. Mai mare era cîțimea lor din venitul preselor de ulei: 58,82⁰/₀. Proporția venitului lor din meșteșuguri era puțin inferioară celei a numărului lor, fiind de 41,22⁰/₀. În schimb din banii dați împrumut partea liberilor era de 74,83⁰/₀, superioară proporției datoriiilor, care era de numai 65,98⁰/₀.

Dar nici ei nu constituiau o categorie omogenă. Se constată și în rîndul liberilor o diferențiere destul de accentuată, unii fiind înstăriți, alții sărăciți. În timp ce un liber din Pănet avea în medie 8,5 cible de arătură 2,9 care de fin finețe și 2,7 zile sapă viță de vie, unuia din Săbed îi reveneau 18,5 cible de arătură, 8,5 care de fin finețe și 6,8 zile sapă viță de vie. Tot atunci un țăran liber din Maiad avea doar 2,3 cible arătură, 1,4 care de fin finețe și 0,4 zile sapă viță de vie etc.

d) Iobagii

Din compararea datelor celor două conscripții rezultă că între 1713–1722 numărul gospodăriilor iobăgești a crescut cu 188, deci cu 18,49⁰/₀, sporul fiind superior celui general al populației. Chiar dacă nu în întregime, o parte a creșterii ponderii numărului gospodăriilor iobăgești în ansamblul populației scaunului se datorează căderii în dependență a celor sărăciți din păturiile libere. Nu este exclusă nici îngroșarea numărului familiilor iobăgești prin stabilirea aici a celor din comitate, ținînd seama de faptul că iobăgia era aici relativ mai puțin apăsătoare. În 1722 iobagii reprezentau 27,96⁰/₀ din numărul contribuabililor dar aveau surse de existență mai reduse decît categoriile amintite mai sus.

Deși din sesii ²² dispuneau de 34,44⁰/₀, proporțiile ce le reveneau din hotarele satelor erau mai reduse. Ei posedau numai 27,13⁰/₀ din terenul arabil cultivat, 26,88⁰/₀ din finețe și abia 15,21⁰/₀ din vița de vie. Nu le este cu mult mai bună situația nici în privința animalelor de tracțiune: 28,76⁰/₀ din boi de jug, 28,21⁰/₀ din vaci, 22,69⁰/₀ din cai. Totodată ei posedau mai multe oi și capre decît oricare dintre celelalte categorii sociale, revenindu-le 36,43⁰/₀, din total. Dintre plantele cultivate numai meiul și tătarcă (36,67⁰/₀) și porumbul (33,57⁰/₀) ofereau o producție ce depășea proporția populației. Aceste plante ofereau, în măsură tot mai mare, produsele de

²²) Prin sesie (sessio, telek) înțelegem partea din vatra satului unde se află gospodăria țărănească.

bază pentru alimentația țăranului. Iobagii stăpîneau doar o singură moară (5,26%), dar venitul ei nu reprezenta decît 1,93%. Meșteșugurile erau mai puțin îmbrățișate de iobagi, existența asigurîndu-și-o din cultivarea pămîntului, ei obținînd doar 11,28% din veniturile realizate din asemenea ocupații. Din suma banilor dați împrumut partea iobagilor era de numai 3,05%, dar datoriile lor reprezentau 17,94%. Simpla comparare a ultimelor două cifre demonstrează clar procesul de îndatorare a gospodăriei iobăgești, determinat de sporirea excesivă a impozitelor.

La rîndul lor, nici iobagii nu constituiau o categorie socială omogenă. Se poate constata și în sinul lor o diferențiere destul de accentuată. Deși în medie unui iobag îi reveneau 5,97 cîble de arabil, 2,70 care de fin finețe, și 0,80 zile de sapă viță de vie, întîlnim mulți iobagi scîpătați, complet ruinați (la Cornești sau la Ștefănești) sau cu puțină avere (Hotești, Miercurea-Nirajului și altele), dar și pe unii înstăriți, mai ales în satele din spre Cîmpie. Astfel, la Țiptelnic unui iobag îi reveneau 15,1 cîble de arabil, 6,8 care de fin finețe și 3 zile sapă viță de vie; la Șăușa 24,8 cîble de arabil și 1,8 care de fin finețe, iar la Cîmpenița: 34 de cîble de arabil, 14 care de fin finețe și 4 zile sapă viță de vie.

Din cauză că nu erau proprietari asupra mijloacelor de producție, pămîntul aparținînd nobililor, iobagii aveau diferite obligații față de aceștia, ceea ce făcea ca viața lor să fie mai grea decît o prezintă cifrele de mai sus. Totuși iobăgia prezenta unele particularități față de cea din comitate. Astfel, aici predomina iobăgia pe bază de contract și înțelegere, moșiile zise „moșteniri secuiești” (majoritatea pămînturilor nobiliare) fiind terenuri alodiale, date în folosința iobagilor pe termen limitat, de unde izvoara și o mai mare libertate personală a iobagului, dar și o nesiguranță mai mare în privința posedării pămînturilor. Această particularitate a iobăgiei a făcut ca aici să lipsească dijma, care era generată de specificul posedării pămîntului. Totuși, ca urmare a faptului că tot mai mulți nobili din comitate încep să devină proprietari pe părți de moșii din Secuime, iar dintre cei locali unii obțin donații asupra pămîntului posedat, aceștia aduc iobagii în situație asemănătoare celei din comitate, care era mai aspră.

e) Jelerii

Jelerii formau o categorie socială aparte, deosebită de cea a iobagilor, atît în privința drepturilor juridice cît și în privința posedării mijloacelor de producție. Juridic, unii erau liberi, cu drepturi egale cu cele ale secuilor liberi, alții nu. Ceea ce i-a deosebit și le-a dat caracterul de țăran dependenți era poziția lor față de mijloacele de producție. Dieta din Bistrița din 1622 a definit această categorie socială declarînd jeleri pe „...cei pe care nobilul i-a dus la curtea lui și i-a așezat acolo”²³. Cu alte cuvinte,

²³) Monumenta Comitialia Regni Transilvaniae, Budapesta, 1874–1917, vol. VIII, pag. 14.

jelerul era țăranul sărăcit care nu avea teren de cultură propriu (sau dacă avea, acesta era așa de puțin încît nu-și putea asigura existența de pe o zi pe alta). trăia la curtea (sau terenul alodial) stăpînului și primea pe un termen limitat o bucată de pămînt alodial, din care putea să-și asigure minimul de toate zilele, în schimbul căruia era obligat la rabotă sau la alte munci după cum a putut să se înțeleagă cu domnul. Prin faptul că primea pămînt pentru cultivare se deosebea și de slugi și servitori, care nu dispuneau de pămînt. Numărul lor era în permanentă creștere. În 1713 au fost conscrise 665 de familii, iar în 1722, 667. Dar aceste conscripții cuprind doar pe cei care aveau ceva avere imposibilă: casă, pămînt în hotarul satului sau animale. Cei fără case, cit și cei care lucrau doar pămîntul alodial neimpozabil au fost omiși de la conscriere, din care motiv nu cunoaștem numărul exact al lor, dar putem afirma că erau mai mulți decît au fost conscriși în izvoare.

Pentru a cunoaște mai bine situația lor materială prezentăm pe scurt datele oferite de conscripția din 1722.

În medie, o familie de jeler avea 2,52 cible de arătură, 1,22 care de fin finețe și 0,12 zile sapă viță de vie, cantități care, în comparație cu celelalte categorii de țărani, sînt foarte scăzute, fiind insuficiente pentru asigurarea existenței lor. Dar întîlnim și în sinul jeleri ni o diferențiere materială destul de accentuată. Deși, în majoritatea cazurilor, dispuneau de o avere minimă, în unele sate, ca la Ghindari, Neaua, Mărculeni, Nicoleşti, Ernei etc. jelerii nu aveau nici o bucată de pămînt. În alte părți, în schimb întîlnim jeleri înstăriți, cum erau la Săușa sau la Găleşti, unde unui jeler îi reveneau 15,1 cible arabil, 4 care de fin finețe, respectiv 10 cible arabil, 3 care de fin finețe și 2 zile sapă viță de vie.

Din ansamblul populației contribuabile ei reprezentau 15,48⁰/₀; le reveneau 15,18⁰/₀ din numărul sesiilor, dar numai 6,35⁰/₀ din terenul arabil cultivat și 1,26⁰/₀ din vii. Din animale, ca și în cazul iobagilor, oile și caprele aveau o pondere mai mare (22,05⁰/₀), din celelalte specii avînd mai puține: 11,56⁰/₀ din boii de jug, 14,63⁰/₀ din vaci, 14,88⁰/₀ din tineretul bovin, 12,68⁰/₀ din cai, 7,71⁰/₀ din porci și 10,89⁰/₀ din stupi. Asemănătoare cu ale iobagilor erau proporțiile ce le reveneau din producția principalelor plante agricole. Din producția de mei și tătarcă aveau 15,83⁰/₀, din porumb 17,58⁰/₀, iar din tutun 18,38⁰/₀. În rest producția, raportată la numărul lor, era mai mică: 7,51⁰/₀ din grîu și secară, 6,86⁰/₀ din orz și ovăz, 1⁰/₀ din vin etc. Mori nu aveau. În schimb din meșteșuguri realizau un venit anual de 1.351 florini, adică 35,52⁰/₀ din total. De aici se poate deduce că o bună parte a meșteșugarilor satești erau jeleri, din cauză că ei nu aveau pămînt pe care să-l cultive.

Teritorial, jelerii erau repartizați destul de uniform în satele scaunului, cu excepția a 26 sate în care nu exista nici o familie (Vezi tabelul nr. 1). În cele mai multe sate (55), numărul familiilor de jeleri era între 1–5 gospodării, în 24 sate erau între 6–10 familii, în 11 sate erau 11–15 familii, în 4 sate erau 16–20 familii, iar în 4 sate peste 20 familii: Band (32), Ungheni (27), Săbed (24), Șincai (23).

f). Excepții, slugile, vagii și alte categorii

Luind în considerare că aceste pături sociale au o pondere mai puțin însemnată în viața social-economică a scaunului, vom insista mai puțin asupra prezentării lor, tratându-le la un loc.

²⁴ În categoria **excepțiilor** ²⁵, în 1715 intrau: 48 juzi dominali (ndmărul lor era stabilit în funcție de numărul iobagilor de la curțile nobiliare: la o moșie cu 10 iobagi unul era scutit, ca jude); 14 cluceri (cîte unul pentru fiecare moșie cu cel puțin 20 iobagi); 27 slugi și servitori la diferiți funcționari sau la scaun (de ex. 7 pentru guvernator și 4 pentru judele suprem regal al scaunului), dintre care 19 erau țărani liberi; 5 scutiți ai călugărilor din Călugăreni; 2 neputincioși; 3 scutiți din alte motive. Pînă la data efectuării conscripției în 1722, numărul lor a scăzut simțitor de la 99 la 28.

În categoria **slugilor** conscrise intrau acei liberi sau iobagi care erau în slujba cuiva dar dispuneau și de ceva avere pe teritoriul vreunui sat. Cei care erau în slujba funcționarilor sau a scaunului erau scutiți de dări. În 1722 erau conscrise 51 de slugi, dar numărul lor trebuia să fi fost mai mare, dacă ținem cont că cei lipsiți de avere n-au fost înregistrați.

„**Vagii**”, cei care nu aveau locuințe statornice, deplasindu-se dintr-un loc în altul pentru a-și câștiga cele necesare vieții (ciobanii, porcarii etc.), formau grosul acestei grupe, numărul lor fiind în permanentă creștere. În 1713 au fost desemnate doar 24 familii de vagi, ca la 1722 numărul lor să se ridice la 228.

În general situația acestor grupe sociale era mult mai grea decît a celorlalte stări. Ea rezultă din raportarea proporțiilor ce le reveneau din sursele de venituri la proporția lor numerică.

În 1722 ele reprezentau 7,96% din cei conscriși, dar aveau o suprafață de teren foarte redusă, doar 2,82% din sesii și 2,18% din vii. Numărul animalelor reprezenta 3,33% din boii de jug, 5,08% din vaci, 5,45% din tineret bovin. 5,95% din oi și capre, 11,50% din cai (mai mulți avînd excepții). Lor le revenea numai 1,78% din terenul arabil cultivat și 2,65% din semănăturile de toamnă. În schimb aveau nu mai puțin de 26 de cazane de fierț țuică, care le aduceau aproape un sfert din venitul total al acestora: 23,89%. Din venitul meșteșugarilor le revenea 6,20%, iar din împrumuturile acordate 5,20%. Teritorial, aceste categorii sociale puteau fi întîlnite în 94 de sate (în 30 de sate lipseau), însă în 79 sate erau numai pînă la 5 familii. Cele mai multe familii din aceste categorii erau în Nazna (23), Singeorgiu de Mureș (20), Band (13) și Ceuașu de Cîmpie (12) (Vezi tabelul nr. 1).

*

²⁴) Excepții erau cei scutiți de dări din motive diferite. În împrejurări normale ei făceau parte din categoriile țărănimii contribuabile (liberi, iobagi sau jeleri).

²⁵) Arhivele Statului, Tg.-Mureș, Arhiva scaunului Mureș, Lustre și conscripții militare, nr. 3, filele 321—329.

Prezentarea situației social-economice a unui scaun secuiesc prezintă interes nu numai local ci și mai larg. Pe baza conscripțiilor am încercat să reliefăm unele aspecte ale vieții sociale dintr-o regiune bine determinată, din prima jumătate a sec. XVIII-lea. Relațiile de proprietate, structura socială, cu descrierea stării materiale a fiecărei categorii, permite concluzia accentuării diferențierii sociale, a creșterii numărului locuitorilor cu posibilități de existență mai reduse, chiar într-un teritoriu unde populația liberă avea o pondere însemnată. La accentuarea înrăutățirii vieții masei a contribuit atât procesul de continuă diferențiere cât și unele împrejurări noi: instaurarea stăpînirii habsburgice, creșterea poverii impozitelor, extinderea numărului de impozabili, anularea treptată a unor vechi drepturi etc. Desigur formularea unor concluzii mai generale presupune extinderea cercetării și la alte regiuni ale țării, pentru ca pe baza lor să se poată distinge atât particularitățile cât și, mai ales tendințele evoluției structurii sociale la începutul secolului al XVIII-lea.

Tabel nr. 1
NUMĂRUL FAMILIILOR DIN SATELE SCAUNULUI MUREȘ
IN ANUL 1722, PE STĂRI SOCIALE

Nr. crt.	Denumirea satului	Numărul familiilor după starea socială					Total
		arma- liști	țărani liberi primip., pșid.	iobagi	jeleri	Alte categ.	
0	A	1	2	3	4	5	6
1	Abud	1	22	6	1	—	30
2	Acățari	—	23	10	7	1	41
3	Adrianu Mic și Mare	—	10	17	2	—	29
4	Band	21	21	33	32	13	120
5	Bărdești	—	1	28	5	2	36
6	Bedeni	1	4	9	—	—	14
7	Bereni	1	21	—	—	—	22
8	Berghia	11	10	19	15	—	55
9	Beu	—	13	3	—	5	21
10	Bira	—	6	6	1	1	14
11	Bolintineni	—	—	4	9	—	13
12	Bozed	—	2	1	15	3	21
13	Bozeni	—	9	2	5	—	16
14	Budiu Mic	2	7	3	2	—	14
15	Călimănești	—	6	24	—	5	35
16	Călugăreni	—	26	4	—	4	34
17	Călușeri	1	21	26	3	3	54
18	Ceaușu de Cimpie	5	20	22	16	12	75
19	Chibed	—	92	20	4	1	117
20	Ciba	2	9	3	—	2	16
21	Cinta	1	18	6	11	3	39
22	Cioc	3	39	7	8	4	61
23	Cimpenița	—	33	1	7	3	44
24	Cindu	1	11	3	—	2	17
25	Corbești	2	10	1	1	—	14
26	Cornățel	—	—	3	6	—	9
27	Cornești	6	19	1	—	2	28
28	Corunca	2	16	10	3	3	34
29	Cotuș	3	13	4	—	1	21
30	Crăciunești	—	14	5	3	2	24
31	Cristești	2	6	9	9	1	27
32	Cuieșd	—	5	13	15	1	34
33	Culpiu	5	18	13	8	4	48
34	Curteni	1	13	15	8	—	37
35	Dămieni	—	26	1	—	4	31
36	Drojdii	—	6	2	—	—	8
37	Dumitrești	1	—	—	2	—	3
38	Eremieni	2	15	7	1	1	26
39	Eremitu	—	46	3	1	1	51

0	A	1	2	3	4	5	6
40	Ernei	8	33	21	11	10	83
41	Fintinele	2	5	23	14	8	52
42	Foi	5	27	3	8	2	45
43	Găești	1	7	5	—	1	14
44	Gălățeni	8	31	13	5	5	62
45	Gălești	1	14	5	1	3	24
46	Gheorghe Doja	3	16	—	2	1	22
47	Ghindari	12	37	6	4	3	62
48	Ghinești	—	29	11	2	—	42
49	Grișor	3	5	11	—	1	20
50	Grișor	3	14	5	2	1	25
51	Hârțau	—	—	13	1	6	20
52	Herghelea	—	—	15	2	—	17
53	Hodoșa	—	28	—	2	2	32
54	Hotești	12	6	2	—	1	21
55	Icland	1	29	1	2	1	34
56	Ihod	—	25	—	—	1	26
57	Ilieni	3	11	—	5	5	24
58	Isla	1	12	6	3	—	22
59	Ivânești	—	—	1	10	1	12
60	Lăureni	—	—	8	2	3	13
61	Lechincioara	—	—	1	2	—	3
62	Leordeni	—	11	1	4	3	19
63	Livezeni	3	17	7	5	2	34
64	Maia	1	19	—	2	1	23
65	Maiad	2	5	4	2	—	13
66	Mădărașu de Cîmpie	18	41	29	12	5	105
67	Măgherani	1	30	3	4	—	38
68	Mărculeni	3	24	7	4	—	38
69	Mătrici	—	55	3	—	2	60
70	Miercurea Nirajului	6	11	6	1	1	25
71	Mitrești	1	4	11	—	—	16
72	Morești	—	—	17	4	—	21
73	Moșuni	—	—	7	7	3	17
74	Mureșeni	—	2	21	7	1	31
75	Murgești	1	10	9	10	2	32
76	Nazna cu Micești	2	8	22	17	23	72
77	Neaua	4	16	1	4	5	30
78	Nicolești	1	16	7	5	3	32
79	Oroi	—	—	23	16	2	41
80	Pănet	11	31	13	15	6	76
81	Păsăreni	4	38	11	10	3	66
82	Poenița	—	—	1	6	4	11
83	Porumbeni	4	26	22	4	6	62
84	Remetea cu Podeni	—	—	8	17	7	32
85	Rigmani	2	10	8	—	—	20
86	Roteni	11	16	17	9	1	54
87	Săbed	—	41	3	11	4	59
88	Săcăreni	1	15	8	3	4	31
89	Sărățeni	5	67	18	1	1	92
90	Simbriaș	—	32	—	3	1	36
91	Sîncraiu de Mureș	—	1	6	9	6	22
92	Sîngeorgiu de Mureș	—	—	33	13	20	66

0	A	1	2	3	4	5	6
93	Singeargiu de Pădure	—	3	39	10	10	62
94	Sinișar	—	8	5	5	2	20
95	Sinsimian	1	9	—	—	—	10
96	Sintana de Mureș	—	—	18	12	—	30
97	Sintana Nirajului	—	2	22	1	5	30
98	Sintandrei	—	7	15	3	2	27
99	Sintiaana de Mureș	8	24	9	9	5	55
100	Sinvășii	8	10	10	—	3	31
101	Savata	—	25	10	4	—	39
102	Stejeriș	1	14	2	5	5	25
103	Surda	—	1	10	—	—	11
104	Suveica	3	9	12	2	4	30
105	Șardu Nirajului	—	—	15	—	3	18
106	Șăușa	—	—	7	6	8	21
107	Șilea Nirajului	—	33	5	2	3	43
108	Șincai	5	29	32	23	—	89
109	Ștefănești	4	19	4	1	1	29
110	Timpa	1	3	7	2	—	13
111	Tafalău	—	—	2	6	—	8
112	Tarba	—	13	13	—	2	28
113	Traița	2	14	18	6	6	46
114	Țiptelnic	—	—	9	10	2	21
115	Ungheni	—	1	18	27	4	50
116	Vadu	4	12	6	4	1	27
117	Valea	2	1	28	3	3	37
118	Vădaș	—	20	2	—	2	24
119	Vălenii	1	18	6	4	2	31
120	Vălureni	—	13	—	3	1	17
121	Vărgata	6	21	5	5	4	41
122	Veța	—	—	4	7	—	11
123	Vifaraasa	9	6	21	—	3	39
124	Vainiceni	—	—	31	24	9	64
TOTAL =		273	1821	1205	667	343	4309

Tabel nr. 2
SUPRAFEȚELE DE TERENURI ARABILE CULTIVATE, AFLATE ÎN POSESIUNEA
ȚĂRANILOR DIN SCAUNUL MUREȘ, ÎN 1722

Nr. crt.	Denumirea localității	Armașiți	țărani liberi	iobagl	jeleri	alte categ.	străini	Total
în cibile *								
0	A	1	2	3	4	5	6	7
1	Abud	10	126	—	—	—	14	150
2	Acățari	—	174	36,75	8	11	112	341,75
3	Adrianu Mic și Mare	—	112	68,50	4	—	34	218,50
4	Band	287	61,75	207	24	12	151	742,75
5	Bârdești	—	—	199,50	9,50	—	—	209
6	Bedeni	10	23	30,50	—	—	1	64,50
7	Bereni	7	105	—	—	—	26	138
8	Berghia	212	123	84	28	—	48	495
9	Beu	—	38,50	10	—	—	1,50	50
10	Bîra	—	50	20	—	—	3	73
11	Bolintineni	—	—	29	19	—	2	50
12	Bozed	—	34	12	92	—	100	238
13	Bozeni	—	56	4	8	—	11	79
14	Budiu Mic	10	29,50	15	14	—	4	72,50
15	Călimănești	—	52,50	160	—	—	—	212,50
16	Călugăreni	—	76,25	10	—	22	51	159,25
17	Călușeri	6	250,75	110	—	—	8,25	375
18	Ceaușu de Cîmpie	31	211	224,25	114,50	—	91	671,75
19	Chibed	—	569	27	4	—	15	615
20	Cîba	17	49,25	9	—	—	13	88,25
21	Cînta	8	69,25	18	—	12	8	115,25
22	Cioc	40	237	21	9	44	32	383
23	Cîmpenița	—	357,50	34	3	—	132	526,50
24	Cîndu	5	37,50	4	—	23	5	74,50
25	Corbești	15	30,50	8	—	—	20	73,50
26	Cornățel	—	—	23	30	—	32,50	85,50
27	Cornești	44	103	—	—	10,50	20,50	178

0	A	1	2	3	4	5	6	7
28	Corunca	18	115	57	11	—	4	205
29	Cotuș	6	43,25	13	—	—	36	98,25
30	Crăciunești	—	77,50	36	5	34	64	216,50
31	Cristești	27	47	100	80	—	—	254
32	Cuieșd	—	23	44,50	21	—	5	93,50
33	Culpiu	85	211	50	—	—	—	346
34	Curteni	12	80,75	77,50	10	—	—	180,25
35	Dămieni	—	109	—	—	16	4	129
36	Drojdii	—	35	6	—	—	20	61
37	Dumitrești	25	—	—	3	—	27	55
38	Eremieni	8	62,50	24	—	20	69	183,50
39	Eremitu	—	127,50	8	—	12	4	151,50
40	Ernei	160,75	438,50	87	—	—	79,25	765,50
41	Fintinele	16	40	158,25	80,50	—	19	313,75
42	Foi	48,50	139	10	—	—	80	277,50
43	Găești	9	50,50	26	—	—	12	97,50
44	Gălățenl	138,25	369	54,75	4,50	13	72	651,50
45	Gălești	1	58	5	10	7	22	103
46	Gheorghe Doja	10,75	143	—	—	—	15	168,75
47	Ghindari	60	175,25	7,25	—	3	36	289,50
48	Ghinești	—	194,50	39	6	—	43	282,50
49	Griușor	20	28,50	49	—	—	3,50	101
50	Grușor	13	60,50	7,75	5	—	12	98,25
51	Hărtău	—	—	57,50	—	11,50	—	69
52	Herghelea	—	—	99	8	—	4	111
53	Hodoșa	—	188,50	—	4	—	5	197,50
54	Hotești	98	31	2,50	—	—	12,50	144
55	Icland	4	260,50	—	—	19	75	358,50
56	Ihod	—	132,50	—	—	—	18	150,50
57	Ilieni	36,25	48	—	—	—	8,50	92,75
58	Isla	4	72	4	4	—	6,50	90,50
59	Ivănești	—	—	7	33	—	8	48
60	Lăurenl	—	—	41	9	—	7	57
61	Lechincioara	—	—	4	7	—	—	11
62	Leordenl	—	51	—	4	—	6	61

0	A	1	2	3	4	5	6	7
63	Livezeni	16	125,50	15	7	2	16	181,50
64	Maia	24	177	—	—	6	30	237
65	Maiad	12	11,50	18	—	—	12	53,50
66	Mădărașu de Cîmpie	197	223,50	128	10	12	65,25	636
67	Măgherani	2	168,50	4	4	—	19	197,50
68	Mărculeni	22	253	44	—	—	80	399
69	Mătrici	—	237	13	—	—	—	250
70	Miercurea Nirajului	32	62	4	—	—	3	101
71	Mitrești	1	5,50	41	—	—	23	70,50
72	Morești	—	—	154	7	—	—	161
73	Moșuni	—	—	44	33	—	—	77
74	Mureșeni	—	3	216,75	32	—	—	251,75
75	Murgești	8	116	41,50	—	—	12	177,50
76	Nazna	14,50	6,50	223,50	160,75	—	11	416,25
77	Neaua	58	84,50	—	—	9	26	177,50
78	Nicolești	12	131,50	31	—	—	23	197,50
79	Oroiu	—	—	582	40,50	—	—	622,50
80	Pănet	97	264	107	12	20	4	504
81	Păsăreni	29	206,50	15,75	15	—	21	287,25
82	Poienița	—	—	6	36	—	—	42
83	Porumbeni	30,25	114	84,50	2,50	1	—	232,25
84	Remetea cu Podeni	—	—	80	12	—	—	92
85	Rigmani	11	70,50	64	—	—	8	153,50
86	Roteni	99,50	104	76,50	19,25	—	12	311,25
87	Săbed	—	761,75	30	4	—	26	821,75
88	Săcăreni	6	87,50	62	16,50	—	2	174
89	Sărățeni	35,50	342	28,75	—	20	31	457,25
90	Simbriași	—	129,25	—	—	—	3,75	133
91	Sincraiu de Mureș	—	17	64	25	—	11	117
92	Singeorgiu de Mureș	—	—	264	80	—	—	344
93	Singeorgiu de Pădure	—	30	133,75	2,25	—	—	166
94	Sinișor	—	25	3	2	14	4	48
95	Sinsimion	14	99	—	—	—	8	121
96	Sintana de Mureș	—	—	321,50	—	—	20	341,50
97	Sintana Nirajului	—	5	91,50	1	6	—	103,50

0	A	1	2	3	4	5	6	7
98	Sintandrei	—	32	87	12	—	12	143
99	Sintioana de Mureș	91,50	278	68	—	—	32	469,50
100	Sinvășii	26,50	76	22	—	3	54	181,50
101	Sovata	—	172	85	16	—	9	282
102	Stejeriș	—	85,50	3	6	—	20	114,50
103	Surda	—	5	21	—	—	13	39
104	Suveica	37	78,50	87	2	20	3	227,50
105	Șardu Nirajulul	—	—	63	—	—	—	63
106	Șăușa	—	—	111	91	—	5	207
107	Șilea Nirajulul	—	133,50	8	—	17	10	168,50
108	Șincai	47	221	117	5	—	—	390
109	Ștefănești	17,50	108,50	—	—	22	18,50	166,50
110	Timpa	6	15,75	13,50	—	—	5	40,25
111	Tofalău	—	—	10	10	—	—	20
112	Torba	—	100	21	—	18	18	157
113	Troița	34	110,50	151	28	—	28	351,50
114	Țiptelnic	—	—	136	73	—	—	209
115	Ungheni	—	11	123	74,50	—	20	228,50
116	Vadu	28	58,50	21	2	—	12	121,50
117	Valea	20	6	177	11	6	4	224
118	Vădaș	—	75,75	1,50	—	—	19	96,25
119	Vălenii	8	131	13,25	18	7	13	190,25
120	Vătureni	—	43	—	—	8	4	55
121	Vărgata	34	65,75	19,50	9	8	8	144,25
122	Veța	—	—	20	30	—	4	54
123	Viforoasa	45,75	8,75	114,25	—	2,50	13	184,25
124	Voiniceni	—	—	280	104	—	—	384
TOTAL		2626,75	12064,50	7204,50	1685,25	471,50	2508,50	26561

* Cibla (cubulus, köböl) ca măsură de suprafață pentru teren arabil era egală cu o întindere de arătură în care se putea semăna o cibla de grâu. Ca mărime cibla varia de la o regiune la alta. În cazul de față avem de-a face cu cibla ardelenască, echivalentă cu 1/2 iugăr cadastral sau 800 stj. p. Subunitatea ei era mierța, patru mierțe formind a cibla.

Tabel nr. 3

**FINEȚE ȘI RITURI AFLATE ÎN POSESIUNEA ȚĂRANILOR DIN SCAUNUL MUREȘ,
ÎN ANUL 1722**

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Țărani liberi	lobagi	Jeleri	Alte categ. soc.	Străini	Total
		care de fin*						
0	A	1	2	3	4	5	6	7
1	Abud	1	66	4	—	—	7	78
2	Acățari	—	42	15	0,5	4	24	85,5
3	Adrianu Mare și Mic	—	33	25,5	—	—	5	63,5
4	Bond	95	50	133	24	9	20	331
5	Bărdești	—	—	40	2	—	—	42
6	Bedeni	4	5,5	13	—	—	1	23,5
7	Bereni	1	35,5	—	—	—	9	45,5
8	Berghia	101	45	65	15	—	17	243
9	Beu	—	18	4,5	—	—	—	22,5
10	Bira	—	12	3	—	—	2	17
11	Bolintineni	—	—	12	10	—	1	23
12	Bozed	—	8	2	22	—	20	52
13	Bozeni	—	16	2	3	—	0,5	21,5
14	Budiu Mic	4	9	6	2	—	5	26
15	Călimănești	—	12	46	—	4	—	62
16	Călugăreni	—	47	6	—	16	20	89
17	Călușeri	2	112	61	—	—	4	179
18	Ceaușu de Cimpie	9	66	86	39	1	81	282
19	Chibed	—	288	10	5	—	20	323
20	Ciba	12	14	7	—	—	30	63
21	Cînta	4	41,5	6	4,5	4	5	65
22	Cioc	12,5	71,5	10	2,5	18	—	114,5
23	Cîmpenița	—	124	14	2	—	35	175
24	Cîndu	2	21	3	—	11	2	39
25	Corbești	5	7,5	1,5	—	—	4	18
26	Cornățel	—	—	16	25	—	29	70
27	Cornești	21,5	55,5	—	—	5	12	94
28	Corunca	4	25	15	2	—	—	46
29	Cotuș	3	27	4,5	—	—	12	46,5
30	Crăciunești	—	30	20	4	17	78	149
31	Cristești	9	12	30	21	—	—	72
32	Cuieșd	—	5	35	28,5	—	1,5	70
33	Culpiu	40	69	22	—	—	—	131
34	Curteni	6	24	24	2	—	—	56
35	Dămieni	—	67	3	—	12	1	83
36	Drojdii	—	24	4	—	—	16	44
37	Dumitrești	25	—	—	2	—	15	42
38	Eremieni	4	31	8,5	—	12	12	67,5
39	Eremitu	—	148	5	—	9	22	184
40	Ernei	56	167	43	—	—	46,5	312,5
41	Fîntinele	1	8,5	39	22	—	1,5	72
42	Foi	17	57	2	4	—	71	151
43	Găești	6	27	21	—	—	10	64

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Tărani liberi	lobagi	Jeleri	Alte categ. soc.	Străini	Total
		care de fin						
0	A	1	2	3	4	5	6	7
44	Gălățeni	40	112	23	6	4,5	16	201,5
45	Gălești	1	29	4	3	3	20	60
46	Gheorghe Doja	7,5	117	—	—	—	25	149,5
47	Ghindari	27,5	83	3,5	—	2	16	132
48	Ghinești	—	84	21,5	1	—	38	144,5
49	Grișor	16	16,5	28	—	—	16	76,5
50	Grușor	8	29	3,5	3	—	1	44,5
51	Hărțau	—	—	45	—	11	—	56
52	Herghelia	—	—	15	—	—	—	15
53	Hodoșa	—	66,5	—	—	—	2	68,5
54	Hotești	49	19	2	—	—	9	79
55	Icland	1,5	120	—	—	16	21	158,5
56	Ihod	—	65	—	—	—	8	73
57	Ilieni	24	36	—	—	5	9	74
58	Isla	4	19	3,5	2	—	2	30,5
59	Ivănești	—	—	1	10,5	—	5	16,5
60	Lăureni	—	—	32	7	1	9	49
61	Lechincioara	—	—	4	8	—	—	12
62	Leordeni	—	44	—	4	—	10	58
63	Livezeni	4	36	9	5	1	—	56
64	Maia	4	31,5	—	—	1,5	6	43
65	Maiad	5	7	12	1	—	1	26
66	Mădărașu de Cîmpie	164	162	23	10	12	66	437
67	Măgherani	—	99	4	2	—	12	117
68	Mărculeni	7	94,5	8	—	—	38	147,5
69	Mătrici	—	151,5	6	—	—	—	157,5
70	Miercurea Nirajului	12	33,5	5	—	—	1	51,5
71	Mitrești	1	5,5	18	—	—	3	27,5
72	Morești	—	—	94	5	—	—	99
73	Moșuni	—	—	34	18	—	—	52
74	Mureșeni	—	4	106	17	—	—	127
75	Murgești	1	16	14	1	—	6	38
76	Nazna	8	5	88	35	—	—	136
77	Neaua	22	40	—	—	5	22	89
78	Nicolești	10	101	23	—	—	27	161
79	Oroi	—	—	151	23	—	—	174
80	Pănet	34	90	37	10	4	—	175
81	Păsăreni	22	90	16	12,5	—	21	161,5
82	Poienița	—	—	2	6	—	—	8
83	Porumbeni	9	18	35	3	—	—	65
84	Remetea cu Podeni	—	—	42	2	—	—	44
85	Rigmani	3	17,5	30	—	—	4	54,5
86	Roteni	47	40,5	34,5	13	—	8	143
87	Săbed	—	350	15	—	—	6	371
88	Săcăreni	3	31,5	28	5	—	2	69,5
89	Sărățeni	17	189	38	—	10	11	265
90	Simbriaș	—	50	—	—	—	2	52
91	Sincraiu de Mureș	—	—	17	6	—	—	23

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Țărani liberi	lobagi	Jeleri	Alte categ. soc.	Străini	Total
		care de fin						
0	A	1	2	3	4	5	6	7
92	Singeorglu de Mureș	—	—	253	80	—	—	343
93	Singeorgiu de Pădure	—	8	49	1	—	1	59
94	Sinișor	—	15	4	2	4	4	29
95	Sinsimion	4	29	—	—	—	6	39
96	Sintana de Mureș	—	—	74	—	—	4	78
97	Sintana Nirajului	—	1	24	1	4	—	30
98	Sintandrei	—	5,5	13,5	0,5	—	—	19,5
99	Sintioana de Mureș	28	112	37	2	—	32	211
100	Sinvăsii	9,5	31,5	14,5	—	—	36	91,5
101	Sovata	—	184	79	18	—	14	295
102	Stejeriș	—	24	—	3	—	8	35
103	Surda	—	3	12	—	—	10	25
104	Suveica	7	21,5	33	1	8	1	71,5
105	Șardu Nirajului	—	—	20	—	—	—	20
106	Șăușa	—	—	42	24	—	1	67
107	Șilea Nirajului	—	72,5	8	—	7	14	101,5
108	Șincai	18	25	132	3	—	—	178
109	Ștefănești	7	59	3	—	16	10	95
110	Timpa	2	3	4	—	—	—	9
111	Tofalău	—	—	4	8	—	—	12
112	Torba	—	36	13	—	7	2	58
113	Troița	15	72	62	17	—	17	183
114	Țiptelnic	—	—	62	30	—	—	92
115	Ungheni	—	8	111	71	—	17	207
116	Vadu	13	24,5	12,5	1,5	—	9	60,5
117	Valea	5,5	1,5	55	3	2	—	67
118	Vădaș	—	41,5	—	—	—	10	51,5
119	Vălenii	4	80	14	8	6	25	137
120	Vălureni	—	14	—	2	5	3	24
121	Vărgata	14	32,5	6	5,5	2	4	64
122	Veța	—	—	14	26	—	1	41
123	Viforoasa	17	1,5	29	—	—	4,5	52
124	Voiniceni	—	—	121	45	—	—	166
TOTAL		1140,5	5330	3258,5	814,5	259	1316,5	12.119

Carul de fin (currus, szekér széna): era finațul de pe suprafața căruia se putea stringe în medie un car de fin. Era echivalent, ca și cibla, cu $\frac{1}{2}$ iugăr cadastral sau 800 stj. p.

Tabel nr. 4

VII AFLATE ÎN POSESIA ȚĂRANILOR DIN SCAUNUL MUREȘ, ÎN 1722

în „zile de sapă” *

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Țărani liberi	lobagi	Jelari	Alte categ.	Străini	Total
0	A	1	2	3	4	5	6	7
1	Abud	—	22	2	—	—	—	24
2	Acățari	—	77	6	—	—	17	100
3	Adrianu Mare și Mic	—	58	55	—	—	—	113
4	Band	63	37	—	—	—	—	100
5	Bârdești	—	—	—	—	—	—	—
6	Bedeni	8	20	17	—	—	—	45
7	Bereni	2	20	—	—	—	—	22
8	Berghia	38	31	5	—	—	—	74
9	Beu	—	3	—	—	—	—	3
10	Bira	—	18	12	—	—	—	30
11	Bolintineni	—	—	—	—	—	—	—
12	Bozed	—	—	—	—	—	—	—
13	Bozeni	—	24	—	1	—	—	25
14	Budiu Mic	6	14	—	—	—	16	38
15	Călimănești	—	43	90	—	—	—	133
16	Călugăreni	—	16	—	—	4	—	20
17	Călușeri	4	146	51	1	—	8	210
18	Ceuășu de Cimpie	19	57	20	9	—	—	105
19	Chibed	—	47	1	—	—	—	48
20	Ciba	14	50	6	—	—	40	110
21	Cinta	6	64	2	2	6	5	85
22	Cioc	6	25	3	—	4	—	38
23	Cimpenița	—	117	4	2	—	—	123
24	Cindu	—	20	1	—	9	—	30
25	Corbești	8	17	1	—	—	—	26
26	Cornățel	—	—	2	—	—	—	2
27	Cornești	21	64	—	—	8	15	108
28	Corunca	5	56	1	—	2	2	66
29	Cotuș	7	19	2	—	—	26	54
30	Crăciunești	—	21	6	—	13	12	52
31	Cristești	—	—	—	—	—	—	—
32	Cuieșd	—	15	25	—	—	—	40
33	Culpiu	31	84	11	—	—	—	126
34	Curteni	—	—	—	—	—	—	—
35	Dămieni	—	31	—	—	10	—	41
36	Drojdii	—	23	—	—	—	—	23
37	Dumitrești	30	—	—	—	—	—	30
38	Eremieni	4	12	3	—	10	—	29
39	Eremitu	—	—	—	—	—	—	—
40	Ernei	—	—	—	—	—	—	—
41	Fintinele	2	2	14	—	—	—	18
42	Foi	15	63	2	—	—	4	84
43	Găești	4	20	19	—	—	—	43

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Tărani liberi	Iobagi	Jelari	Alte categ.	Străini	Total
0	A	1	2	3	4	5	6	7
44	Gălățeni	108	207	42	4	12	16	389
45	Gălești	2	47	7	2	3	—	61
46	Gheorghe Doja	—	—	—	—	—	—	—
47	Ghindari	—	3	—	—	—	—	3
48	Ghinești	—	118	20	—	—	—	138
49	Grișor	10	5	1	—	—	—	16
50	Grușor	10	47	9	5	—	10	81
51	Hârțau	—	—	—	—	—	—	—
52	Herghelea	—	—	—	—	—	—	—
53	Hodoșa	—	91	—	—	—	7	98
54	Hotești	25	11	—	—	—	—	36
55	Icland	2	76	2	—	8	7	95
56	Ihod	—	29	—	—	—	5	34
57	Ilienii	7	—	—	—	—	—	7
58	Isla	2	26	1	—	—	1	30
59	Ivănnești	—	—	—	—	—	—	—
60	Lăurenii	—	—	—	—	—	—	—
61	Lechincioara	—	—	—	—	—	—	—
62	Leordenii	—	—	—	—	—	—	—
63	Livezeni	9	84	3	4	2	8	110
64	Maia	6	52	—	—	4	—	62
65	Maia	5	2	—	—	—	4	11
66	Mădărașu de Cimpie	54	104	10	—	3	—	171
67	Măgherani	—	52	—	—	—	—	52
68	Mărculeni	6	54	5	—	—	—	65
69	Mătrici	—	—	—	—	—	—	—
70	Miercurea Nirajului	17	34	—	—	—	—	51
71	Mitrești	—	2	24	—	—	—	26
72	Morești	—	—	—	—	—	—	—
73	Moșuni	—	—	—	—	—	—	—
74	Mureșeni	—	—	—	—	—	—	—
75	Murgești	2	44	2	—	—	—	48
76	Nazna	6	4	4	—	—	—	14
77	Neaua	24	34	—	—	2	—	60
78	Nicolești	5	73	12	—	—	16	106
79	Oroi	—	—	—	—	—	—	—
80	Pănet	12	85	1	—	—	—	98
81	Păsărenii	33	181	3	—	—	—	217
82	Poienița	—	—	—	—	—	—	—
83	Porumbeni	14	53	17	—	—	—	84
84	Remetea cu Podeni	—	—	—	—	—	—	—
85	Rigmani	4	15	13	—	—	—	32
86	Roteni	58	58	21	9	—	19	165
87	Săbed	—	279	4	3	—	—	286
88	Săcărenii	2	31	18	3	—	2	56
89	Sărățeni	—	—	—	—	—	—	—
90	Simbriaș	—	73	—	—	—	2	75
91	Sîncraiu de Mureș	—	—	6	2	—	9	17
92	Sîngeorgiu de Mureș	—	—	—	—	—	—	—

crt. Nr.	Denumirea localității	Arma- liști	Tărani liberi	Iobagi	Jeleri	Alte categ.	Străini	Total
0	A	1	2	3	4	5	6	7
93	Singeorgiu de Pădure	—	—	14	—	—	—	14
94	Sinișor	—	31	2	—	8	6	47
95	Sinsimion	4	36	—	—	—	—	40
96	Sintana de Mureș	—	—	—	—	—	—	—
97	Sintana Nirajului	—	3	42	—	—	—	45
98	Sintandrei	—	13	10	—	—	—	23
99	Sintioana de Mureș	32	71	—	—	—	—	103
100	Sinvășii	15	31	13	—	—	—	59
101	Sovata	—	—	—	—	—	—	—
102	Stejeriș	2	23	—	1	—	18	44
103	Surda	—	—	—	—	—	—	—
104	Suveica	13	32	46	3	11	1	114
105	Șardu Nirajului	—	—	—	—	—	—	—
106	Șăușa	—	—	—	—	—	—	—
107	Șilea Nirajului	—	7	2	—	3	—	12
108	Șincai	25	142	17	—	—	—	184
109	Ștefănești	7	33	—	—	8	—	48
110	Timpa	—	—	—	—	—	—	—
111	Tofalău	—	—	—	—	—	—	—
112	Torba	—	6	—	—	1	—	7
113	Troița	8	33	22	—	—	—	63
114	Țiptelnic	—	—	27	—	—	—	27
115	Ungheni	—	—	—	—	—	—	—
116	Vadu	21	37	13	2	—	3	76
117	Valea	6	2	85	—	—	—	93
118	Vădaș	—	41	1	—	—	—	42
119	Vălenii	—	41	—	6	1	16	64
120	Vălureni	—	27	—	—	3	—	30
121	Vărgata	21	52	11	2	3	—	89
122	Veța	—	—	—	—	—	—	—
123	Viforoasa	16	6	30	—	—	—	52
124	Voiniceni	—	—	45	19	—	—	64
TOTAL		886	3979	966	80	138	303	6352

Ziua-sapă sau de săpător era a suprafață de vie ce se putea lucra de un om într-o zi. Este echivalentă cu 94–106 stj. p., un iugăr de vie fiind constituit aproximativ din 16–17 „zile-sapă”.

Tabel nr. 5

NUMĂRUL CAILOR AFLAȚI ÎN POSESIA ȚĂRANILOR DIN SCAUNUL MUREȘ, ÎN 1722

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Țărani liberi	lobagi	Jeleri	Alte categ.	Total
0	A	1	2	3	4	5	6
1	Abud	—	7	—	—	—	7
2	Acățari	—	4	2	1	1	8
3	Adrianu Mare și Mic	—	2	8	2	—	12
4	Bond	22	14	12	12	13	73
5	Bârdești	—	—	9	—	—	9
6	Bedeni	1	4	1	—	—	6
7	Bereni	1	9	—	—	—	10
8	Berghia	6	3	8	—	—	17
9	Beu	—	3	—	—	—	3
10	Bira	—	1	—	—	1	2
11	Bolintineni	—	—	2	2	—	4
12	Bozed	—	3	1	7	—	11
13	Bozenl	—	1	—	1	—	2
14,	Budiu Mic	—	—	—	—	—	—
15	Călimănești	—	1	3	—	2	6
16	Călugăreni	—	5	—	—	—	5
17	Călușeri	1	15	2	3	—	21
18	Ceaușu de Cimpie	1	3	3	3	—	10
19	Chibed	—	17	1	—	1	19
20	Cibo	1	5	—	—	2	8
21	Cinto	—	6	3	4	3	16
22	Cioc	1	3	—	1	3	8
23	Cîmpenița	—	9	1	1	—	11
24	Cindu	1	3	2	—	5	11
25	Corbești	1	2	—	—	—	3
26	Cornățel	—	—	1	—	—	1
27	Cornești	3	8	—	—	3	14
28	Corunca	—	—	3	—	—	3
29	Cotuș	1	8	—	—	1	10
30	Crăciunești	—	—	1	2	6	9
31	Cristești	1	—	4	1	1	7
32	Cuieșd	—	1	1	—	—	2
33	Culpiu	8	18	4	3	—	33
34	Curteni	—	—	2	—	—	2
35	Dămieni	—	8	—	—	6	14
36	Drojdii	—	—	1	—	—	1
37	Dumitrești	4	—	—	—	—	4
38	Eremieni	—	9	1	1	12	23
39	Eremitu	—	6	—	—	2	8
40	Ernei	5	11	2	8	2	28
41	Fintinele	—	—	—	3	2	5
42	Foi	2	11	2	—	—	15
43	Găești	1	1	—	—	1	3
44	Gălățeni	5	9	1	—	2	17
45	Gălești	—	1	—	—	1	2
46	Gheorghe Doja	3	7	—	—	—	10

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Tărani liberi	Iobagi	Jeleri	Alte categ.	Total
0	A	1	2	3	4	5	6
47	Ghindari	2	9	1	—	—	12
48	Ghinești	—	9	1	1	—	11
49	Griușar	3	6	2	—	—	11
50	Gruiașar	1	6	—	—	—	7
51	Hărțau	—	—	6	—	2	8
52	Herghelia	—	—	1	—	—	1
53	Hadașa	—	6	—	1	—	7
54	Hatești	1	—	1	—	—	2
55	Icland	—	19	—	—	1	20
56	Ihad	—	5	—	—	—	5
57	Ilieni	7	6	—	—	3	16
58	Isla	—	6	—	1	—	7
59	Ivănești	—	—	—	3	—	3
60	Lăureni	—	—	2	1	—	3
61	Lechincioara	—	—	—	—	—	—
62	Leardeni	—	10	—	—	4	14
63	Livezeni	—	1	—	—	1	2
64	Maia	1	5	—	—	1	7
65	Maiaș	1	—	—	—	—	1
66	Mădărașu de Cimpie	15	33	14	2	3	67
67	Măgherani	3	8	—	1	—	12
68	Mărculeni	1	9	—	2	—	12
69	Mătrici	—	8	—	—	—	8
70	Miercurea Nirajului	—	8	—	—	—	8
71	Mitrești	—	—	—	—	—	—
72	Marești	—	—	7	1	—	8
73	Mașuni	—	—	2	3	1	6
74	Mureșeni	—	—	13	3	—	16
75	Murgești	—	1	7	3	—	11
76	Nazna	—	2	7	2	6	17
77	Neaua	1	—	—	—	3	4
78	Nicalești	1	11	4	1	—	17
79	Oraiu	—	—	21	6	2	29
80	Pănet	2	8	2	3	2	17
81	Păsăreni	3	1	2	2	2	10
82	Paienița	—	—	—	2	3	5
83	Parumbeni	1	2	3	1	1	8
84	Remetea cu Podeni	—	—	2	7	—	9
85	Rigmani	1	—	1	—	—	2
86	Răteni	1	3	1	—	1	6
87	Săbed	—	23	—	—	1	24
88	Săcăreni	—	3	—	—	3	6
89	Sărățeni	3	12	1	—	3	19
90	Simbriaș	—	7	—	—	—	7
91	Sincraiu de Mureș	—	—	—	—	6	6
92	Sîngeorgiu de Mureș	—	—	4	3	2	9
93	Sîngeorgiu de Pădure	—	—	3	2	—	5
94	Sinșar	—	3	1	2	2	8

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Tărani liberi	Iobagi	Jeleri	Alte categ.	Total
0	A	1	2	3	4	5	6
95	Sinsimion	1	6	—	—	—	7
96	Sintana de Mureș	—	—	4	4	—	8
97	Sintana Nirajului	—	1	3	—	2	6
98	Sintandrei	—	—	1	—	—	1
99	Sintioana de Mureș	6	13	—	—	—	19
100	Sinvășii	—	1	—	—	—	1
101	Sovata	—	8	9	—	—	17
102	Stejeriș	1	8	—	—	—	9
103	Surda	—	—	—	—	—	—
104	Suveica	1	9	4	—	2	16
105	Șardu Nirajului	—	—	1	—	—	1
106	Șaușa	—	—	5	4	—	9
107	Șilea Nirajului	—	4	—	—	4	8
108	Șincai	1	13	7	7	—	28
109	Ștefănești	—	2	1	—	3	6
110	Timpa	—	—	—	—	—	—
111	Tofalău	—	—	—	—	—	—
112	Torba	—	6	2	—	3	11
113	Troița	1	3	2	—	—	6
114	Țiptelnic	—	—	4	3	—	7
115	Ungheni	—	—	12	18	1	31
116	Vadu	2	4	—	1	—	7
117	Valea	1	—	14	1	—	16
118	Vădaș	—	3	—	—	—	3
119	Vălenii	1	2	3	1	1	8
120	Vălureni	—	6	—	1	—	7
121	Vărgata	2	6	1	1	4	14
122	Veța	—	—	2	3	—	5
123	Viforoasa	2	—	2	—	1	5
124	Voiniceni	—	—	23	10	3	36
TOTAL		136	543	290	162	147	1.278.

Tabel nr. 6

**NUMĂRUL VITELOR (BOI, VACI, JUNCİ ȘI JUNINCİ) AFLATE ÎN POSESIA
ȚĂRANILOR DIN SCAUNUL MUREȘ, ÎN 1722**

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Țărani liberi	Iobagi	Jeleri	Alte categ.	Total
0	A	1	2	3	4	5	6
1	Abud	3	84	3	—	—	90
2	Acățari	—	84	27	9	3	123
3	Adrianu Mare și Mic	—	44	45	3	—	92
4	Band	211	131	140	145	44	671
5	Bărdești	—	1	151	22	—	174
6	Bedeni	7	29	15	—	—	51
7	Bereni	—	75	—	—	—	75
8	Berghia	77	54	56	36	—	223
9	Beu	—	46	9	—	3	58
10	Bira	—	33	19	—	—	52
11	Bolintineni	—	—	16	27	—	43
12	Bozed	—	27	13	90	2	132
13	Bozeni	—	39	6	14	—	59
14,	Budiu Mic	3	12	9	6	—	30
15	Călimănești	—	19	73	—	6	98
16	Călugăreni	—	54	9	—	17	80
17	Călușeri	3	100	68	8	2	181
18	Ceuașu de Cimpie	14	79	68	62	12	235
19	Chibed	—	333	30	6	3	372
20	Ciba	7	21	12	—	2	42
21	Cinta	2	45	17	9	11	84
22	Cioc	16	111	18	19	15	179
23	Cimpenița	—	145	8	8	2	163
24	Cindu	5	33	3	—	20	61
25	Corbești	12	23	2	—	—	37
26	Cornățel	—	—	13	21	—	34
27	Cornești	27	62	—	—	8	97
28	Corunca	9	58	44	9	4	124
29	Cotuș	5	33	7	—	—	45
30	Crăciunești	—	33	17	5	31	86
31	Cristești	11	22	37	37	—	107
32	Cuieșd	—	18	47	33	3	101
33	Culpiu	46	94	24	11	—	175
34	Curteni	6	46	46	18	—	116
35	Dămieni	—	83	2	—	15	100
36	Drojdii	—	23	4	—	—	27
37	Dumitrești	9	—	—	6	—	15
38	Eremieni	5	49	13	—	15	82
39	Eremitu	—	109	8	—	11	128

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Tărani liberi	Iobagi	Jeleni	Alte categ.	Total
0	A	1	2	3	4	5	6
40	Ernei	27	89	30	9	16	171
41	Fintinele	10	13	63	39	4	129
42	Foi	28	97	11	15	1	152
43	Găești	8	26	22	—	3	59
44	Gălățeni	45	130	19	8	10	212
45	Gălești	—	39	12	2	5	58
46	Gheorghe Doja	7	106	—	4	2	119
47	Ghindari	39	85	14	4	7	149
48	Ghinești	—	105	30	3	—	138
49	Grișor	16	26	42	—	—	84
50	Grușor	15	62	12	4	—	93
51	Hărțau	—	—	32	3	6	41
52	Hergheia	—	—	57	4	—	61
53	Hodoșa	—	93	—	4	—	97
54	Hotești	44	14	—	—	—	58
55	Icland	3	111	—	5	6	125
56	Ihod	—	89	—	—	—	89
57	Ilieni	29	37	—	4	3	73
58	Isia	2	26	12	3	—	43
59	Ivănești	—	—	5	42	3	50
60	Lăureni	—	—	26	7	—	33
61	Lechincioara	—	—	—	8	—	8
62	Leordeni	—	62	2	6	—	70
63	Livezeni	10	79	12	16	1	118
64	Maia	6	57	—	—	3	66
65	Maia	10	17	5	1	—	33
66	Mădărașu de Cîmpie	103	173	86	42	11	415
67	Măgherani	2	92	2	6	—	102
68	Mărculeni	10	106	19	2	—	137
69	Mătrici	—	185	7	—	—	192
70	Miercurea Nirajului	17	48	9	2	—	76
71	Mitrești	1	7	27	—	—	35
72	Morești	—	—	65	4	—	69
73	Moșuni	—	—	29	22	1	52
74	Mureșeni	—	7	127	29	—	163
75	Murgești	6	49	43	12	1	111
76	Nazna	14	20	110	89	25	258
77	Neaua	27	44	1	—	6	78
78	Nicolești	5	73	23	1	—	102
79	Oroi	—	—	190	62	3	255
80	Pănet	41	141	37	36	9	264
81	Păsăreni	15	103	18	18	16	170
82	Poienita	—	—	3	15	2	20
83	Porumbeni	11	48	40	3	4	106
84	Remetea cu Podeni	—	—	45	16	11	72
85	Rigmani	4	30	26	—	—	60
86	Roteni	35	57	43	26	3	164
87	Săbed	—	175	8	11	—	196
88	Săcăreni	6	53	41	6	—	106

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Tărani liberi	Iobagi	Jeleri	Alte categ.	Total
0	A	1	2	3	4	5	6
89	Sărățeni	22	205	28	—	2	263
90	Simbriaș	—	137	—	6	—	143
91	Sincraiu de Mureș	—	6	30	18	10	64
92	Singeorgiu de Mureș	—	—	158	63	40	261
93	Singeorgiu de Pădure	—	13	101	16	—	132
94	Sinișor	—	19	14	6	8	47
95	Sinsimion	9	47	—	—	—	56
96	Sintona de Mureș	—	—	84	31	—	115
97	Sintana Nirajului	—	11	45	—	12	68
98	Sintandrei	—	20	46	9	1	76
99	Sintioana	44	182	44	14	3	287
100	Sinvăsii	8	28	22	—	3	61
101	Sovata	—	108	40	13	—	161
102	Stejeriș	1	37	9	12	2	61
103	Surda	—	7	11	—	—	18
104	Suveica	15	30	46	1	11	103
105	Șardu Nirajului	—	—	24	—	—	24
106	Șăușa	—	—	50	39	8	97
107	Șilea Nirojului	—	76	9	4	11	100
108	Șincai	21	140	103	48	—	312
109	Stefănești	6	54	9	1	10	80
110	Timpa	—	5	6	6	—	17
111	Tofalău	—	—	8	9	—	17
112	Torba	—	45	21	—	9	75
113	Troița	9	57	61	11	5	143
114	Țiptelnic	—	—	47	33	5	85
115	Ungheni	—	3	129	162	3	297
116	Vadu	18	40	19	5	—	82
117	Valea	6	2	103	10	—	121
118	Vădaș	—	50	4	—	—	54
119	Vălenii	3	98	22	8	14	145
120	Vălureni	—	28	—	1	7	36
121	Vărgata	19	55	19	11	10	114
122	Veța	—	—	13	25	—	38
123	Viforoasa	30	5	82	—	4	121
124	Voiniceni	—	—	158	89	13	260
TOTAL		1285	6534	4049	1850	590	14.308

Tabel nr. 7

**NUMĂRUL DE OI ȘI CAPRE AFLAȚI ÎN POSESIA ȚĂRANILOR DIN SCAUNUL
MUREȘ, ÎN 1722**

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Țărani liberi	Iobagi	Jeleri	Alte categ.	Total
0	A	1	2	3	4	5	6
1	Abud	9	128	1	—	—	138
2	Acătari	—	19	71	15	9	114
3	Adrianu Mare și Mic	—	29	37	—	—	66
4	Band	136	87	361	493	117	1194
5	Bărdești	—	—	200	25	—	225
6	Bedeni	6	2	27	—	—	35
7	Bereni	—	53	—	—	—	53
8	Berghia	126	99	303	51	—	579
9	Beu	—	15	1	—	—	16
10	Bira	—	4	—	—	25	29
11	Bolintineni	—	—	9	14	—	23
12	Bozed	—	73	22	221	7	323
13	Bozeni	—	10	20	12	—	42
14	Budiu Mic	—	6	18	—	—	24
15	Călimănești	—	24	92	—	13	129
16	Călugăreni	—	34	—	—	3	37
17	Călușeri	3	148	104	54	—	309
18	Ceuășu de Cîmpie	9	46	167	110	104	436
19	Chibed	—	453	40	—	5	498
20	Ciba	9	40	6	—	4	59
21	Cinta	—	23	40	32	14	109
22	Cioc	12	111	10	59	19	211
23	Cîmpenița	—	197	14	16	7	234
24	Cindu	5	25	—	—	38	68
25	Corbești	8	2	—	—	13	23
26	Cornățel	—	—	15	38	—	53
27	Cornești	19	9	—	—	8	36
28	Corunca	—	3	28	20	—	51
29	Cotuș	2	6	—	—	7	15
30	Crăciunești	—	—	48	11	35	94
31	Cristești	4	—	96	65	—	165
32	Cuieșd	—	29	19	188	—	236
33	Culpiu	72	172	44	57	—	345
34	Curteni	—	9	21	3	—	33
35	Dămieni	—	46	—	—	20	66
36	Drojdii	—	24	10	—	—	34
37	Dumitrești	—	—	—	18	—	18
38	Eremieni	4	57	36	24	25	146
39	Eremitu	—	263	20	—	50	333

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Tărani liberi	lobagi	Jeleri	Alte categ.	Total
0	A	1	2	3	4	5	6
40	Ernei	22	16	3	8	23	72
41	Fintinele	25	34	101	94	—	254
42	Foi	—	35	69	2	4	110
43	Găești	—	—	7	—	50	57
44	Gălățeni	—	24	—	2	5	31
45	Gălești	—	9	—	—	—	9
46	Gheorghe Doja	—	17	—	—	4	21
47	Ghindari	29	78	8	12	—	127
48	Ghinești	—	144	20	26	—	190
49	Grișor	—	9	5	—	—	14
50	Grușor	9	26	—	—	5	40
51	Hărțau	—	—	54	—	67	121
52	Herghelia	—	—	65	4	—	69
53	Hodoșa	—	67	—	—	—	67
54	Hotești	33	13	—	—	—	46
55	Icland	—	43	—	—	—	43
56	Ihod	—	38	—	—	30	68
57	Ilieni	18	—	—	—	13	31
58	Isla	—	10	—	—	—	10
59	Ivănești	—	—	11	105	6	122
60	Lăurenii	—	—	46	15	—	61
61	Lechincioara	—	—	—	17	—	17
62	Leordeni	—	20	—	—	—	20
63	Livezeni	9	55	—	54	—	118
64	Maia	12	94	—	—	—	106
65	Maia	5	—	10	3	—	18
66	Mădărașu de Cîmpie	164	145	200	52	20	581
67	Măgherani	6	133	4	32	—	175
68	Mărculeni	13	140	25	3	—	181
69	Mătrici	—	264	—	—	—	264
70	Miercurea Nirajului	—	19	—	—	—	19
71	Mitrești	—	3	16	—	—	19
72	Morești	—	—	251	6	—	257
73	Moșuni	—	—	104	50	14	168
74	Mureșeni	—	—	167	21	6	194
75	Murgești	—	4	136	10	—	150
76	Nazna	14	—	164	325	23	526
77	Neaua	64	66	—	—	23	153
78	Nicolești	18	132	46	—	5	201
79	Oroiu	—	—	677	57	3	737
80	Pănet	32	108	83	35	4	262
81	Păsăreni	10	84	78	26	49	247
82	Poienița	—	—	12	49	2	63
83	Porumbeni	—	29	176	14	28	247
84	Remetea cu Podeni	—	—	56	41	14	111
85	Rigmani	—	—	—	—	—	—
86	Roteni	34	27	52	61	6	180
87	Săbed	—	261	13	15	18	307

Nr. crt.	Denumirea localității	Arma- liști	Tărani liberi	lobagi	Jelei	Alte categ.	Total
0	A	1	2	3	4	5	6
88	Săcăreni	6	19	34	—	15	74
89	Sărățeni	33	69	35	—	10	147
90	Simbriaș	—	73	—	—	14	87
91	Sincraiu de Mureș	—	—	24	23	7	54
92	Singeorgiu de Mureș	—	—	153	111	19	283
93	Singeorgiu de Pădure	—	22	147	20	—	189
94	Sinișor	—	4	—	10	10	24
95	Sinsimion	10	33	—	—	—	43
96	Sintana de Mureș	—	—	71	47	—	118
97	Sintana Nirajului	—	—	53	—	23	76
98	Sintandrei	—	—	18	—	—	18
99	Sintioana	51	254	91	44	30	470
100	Sinvășii	7	23	6	—	12	48
101	Sovata	—	232	170	—	—	402
102	Stejeriș	—	60	28	18	3	109
103	Surda	—	6	21	—	—	27
104	Suveica	10	45	34	—	23	112
105	Șardu Nirajului	—	—	50	—	—	50
106	Șăușa	—	—	109	85	25	219
107	Șilea Nirajului	—	87	6	30	5	128
108	Șincai	30	217	508	220	—	975
109	Ștefănești	—	68	37	—	7	112
110	Timpa	—	4	3	3	—	10
111	Tofalău	—	—	20	26	—	46
112	Torba	—	26	10	—	10	46
113	Troița	7	27	52	88	—	174
114	Țiptelnic	—	—	198	95	7	300
115	Ungheni	—	—	161	540	11	712
116	Vadu	12	54	33	38	—	137
117	Valea	—	—	127	26	—	153
118	Vădaș	—	66	—	—	—	66
119	Vălenii	11	85	18	45	39	198
120	Vălureni	—	—	—	—	—	—
121	Vărgata	14	9	54	17	—	94
122	Veța	—	—	35	85	—	120
123	Viforoasa	23	—	99	—	10	132
124	Voiniceni	—	—	321	160	20	501
TOTAL		1155	5876	7265	4396	1245	19.937

MAROSSZÉK NÉPESSÉGE A XVIII. SZÁZAD ELEJÉN

A XVIII-ik század eleji Marosszék népességi és társadalmi viszonyainak ismertetése gazdag levéltári anyagra támaszkodik. A forrásanyag alapjául az 1713-as és az 1722-es adóösszeírások szolgálnak. Annak ellenére, hogy csak az adófizető lakosságot ölelik magukba, ahonnan kimaradtak egyrészt az uralkodó osztályt képező nemesek, másrészt meg a nincstelenek, az összeírások lehetőséget nyújtanak Marosszék 127 helysége létszámának a megállapítására, fényt vetnek a lakosság rétegződésére, foglalkozására, vagyoni helyzetére, valamint e vidék gazdasági viszonyaira.

A tanulmány első része a népességi kérdéseket boncolgatja. 1713-ban Marosszéken 3.865 adófizető családfő került összeírára, míg 1722-ben 4.309, falvanként átlag 31,17, valamint 34,73 család. A szerzők megkísérik az összlakosság számának a felmérését is. Az összeírásból kimaradtak számát az összeírtak 1/3-ára becsülik, egy család átlag létszámát 5-re teszik, aminek alapján 1713-ra 25.765, és 1722-re 28.725 lelket állapítanak meg. Állításuk alátámasztására grafikusan szemléltetik a szék népesedési folyamatát a XIX-ik század második feléig.

A második fejezetben a lakosság rendi tagozódását elemzik. Rámutatnak e tagozódás evolutív jellegére, amit a két összeírás egybevetésével szemléletesen kimutatnak. Az összeírások alapján a rendi tagozódás a következőképpen alakult:

Osztályok, rétegek	1713		1722		Megj.
	család	%	család	%	
Armalisták	288	7,46	273	6,34	
Szabad székelyek	1757	45,46	1821	42,26	
Jobbágyok	1017	26,32	1205	29,96	
Zsellérek	665	17,21	667	15,48	
„Kóborlók”, szolgák, mások	138	3,55	343	7,96	

Ezután külön tárgyalják az egyes társadalmi rétegek – mágnások és birtokos nemesek, szabad székelyek, jobbágyok, zsellérek, „kóborlók”, szolgák és mások – tagozódását, falvankénti megoszlását és birtokviszonyait.

A feudális viszonyok megszilárdulása a Székelyföldön a középkori székely társadalom átrendeződését vonta maga után. A XVIII. század elejére a „főemberek”, lófők és közszekelyek rendi átcsoportosuláson estek át. A társadalmi togozódás csúcán a vármegyei főnemességgel keveredett régi főemberek legtehetősebbjei állnak, akiket újabban az „**úri rendnek**”, **mág-násoknak** hívnak. Számuk alacsony, 1711-ben Marosszéken csupán 19 főúri családot írtak össze, vagyoni erejük azonban a legszámottevőbb.

A nemesség középső rétegét a mánási rangokat nem viselő, de nemesi kiváltságokkal rendelkező, jobbágy munkaerőt kisajátító, adómentes „**birtokos nemesek**” alkotják.

Az **armalisták**, nemeslevéllel rendelkező egytelkesek, jogilag kétség kívül a nemességhez tartoznak, annak legnépesebb rétegét képezik, egészében azonban nem sorolhatók a földesurak sorába, mivel vagy nincs jobbágyuk, vagy igen kevesen rendelkeznek egy-egy jobbágy vagy, zsellér felett. Félteve őrzik a nemesi kiváltságukat jelképező „armalis levelet”, összeírásokkor a nemesek közt foglalnak helyet, de adófizetésre kötelezettek, és sokszor a közterheket is viselniük kell. Az 1722-ben összeírt 273 armalista 63 faluban élt, a szabad parasztokénál kedvezőbb, de a nemeseknél jóval szerényebb körülmények között.

A paraszti rétegek vagyoni helyzetét 1722-ből szemléletesen tükrözi az alábbi táblázat:

Osztályok, rétegek	Egy családra eső birtok			Megjegyzés
	szántó (köből)	rét, kaszáló (székér)	szőlő (kapás szőlő)	
Armalisták	9,62	4,18	3,25	
Szabad székelyek	6,62	2,90	2,18	
Jobbágyok	5,97	2,70	0,80	
Zsellérek	2,52	1,22	0,12	

A **szabad székelyek** (lófők és gyalogok) képezték Marosszék lakosságának legszámottevőbb rétegét, az összlakosságnak mintegy 2/5-ét.

A lófők (primipilusok), a középkori székely társadalom második kiváltságos rendje, a XVIII. század elejére elvesztik katonai szerepüket, ami maga után vonja kiváltságos helyzetük fokozatos elvesztését is. Számuk a XVII. század folyamán jelentősen megduzzad a gyalogok (pixidáriusok) rovására.

A hajdani közszekelyek, a pixidáriusok, száma állandóan csökken. Egy-részüket lófőiséget nyer, zömük azonban jobbágy sorba jut. 1722-ben a szabadoknak már csupán 25⁰/₀-át és az összlakosságnak a 11⁰/₀-át teszik ki.

A két összeírás közti időszak alatt a szabadok száma enyhén nő, de a lakosság összességéhez viszonyítva részarányuk 45,44⁰/₀-ról 42,26⁰/₀-ra csökken. Vagyoni helyzetük valamivel jobb a jobbágyokénál, de alig biztosítja a szükséges létminimumot.

A **jobbágyok** száma érezhetően megnőtt. Csak a két összeírás közti rövid egy évtized alatt a növekedés 18⁰/₀-os, sokkal magasabb a szék átlag népességénél, meghaladja a természetes szaporulatot. Ennek magyarázata az eljobbágyosodás folyamatában keresendő. A jobbágyok vagyoni helyzete a beltelkek és az igásállatok terén van csak összhangban az összlakossághoz viszonyított részarányukkal. Viszonylag több júhval és kecskével rendelkeznek és több kukoricát termelnek, de a gabona és szőlő termesztésük, a mellékfoglalkozásokból való jövedelmük stb., lényegesen kevesebb a szabadokénál. Tekintetbe véve függőségi viszonyukat, úrbéri kötelezettségeiket, sorsuk nehezebb volt, mint ahogy azt az összeírások adatai mutatják.

A **zsellérek**, részben, jogilag szabadok voltak, de megélhetésükhöz eleendő föld hiányában, gazdasági függőségben éltek. Az 1722-es összeírás 667 zsellért tüntet fel, számuk azonban nagyobb kellett legyen, mivel itt csak a megadózható vagyonnal rendelkezők kerültek összeírásra. Gazdasági helyzetük a jobbágyokénál lényegesen rosszabb.

A rendi tagozódás legalsó fokán a „**kóborlók**”-at (**vagus-ok**), a **szolgákat**, és másokat találjuk. Szinte semmijük sincs, létfenntartásukat egyik napról a másikra kétkézi munkával biztosítják. Számuk állandóan nő, főleg az állandó lakhellyel nem rendelkező „vagus”-oké.

Az 1700-as évek első negyedszázadának társadalmi képe Marosszéken összetett, a székelység társadalmi viszonyait tükröző sajátosságokat hordozza magán.

A vármegyei nemességhez képest a szék nemeseinek gazdasági ereje gyengébb, a nagybirtokok száma kevesebb, nincsenek több falut felölelő kiterjedt uradalmak. A nemesi birtokok zöme részbirtok, és a szolgáló emberek száma is lényegesen kisebb, mint a vármegyék területén. A földesúr és jobbágy viszony is jellegzetességeket hordoz magán. A nemesi birtokok, mint székely örökségek (*siculica haereditas*) allodialis jellegűek, amiből kifolyólag a rajta lakó jobbágyok használati joga nem szilárdult meg, a földhöz való viszonyuk lazább. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy egyrészt a jobbágyok függősége nem annyira szoros, másrészt pedig nagyobb szabadságot biztosít a földesúrnak, hogy szolgáló emberét földjétől megfossza. A földesúri járadék tekintetében is találunk jellegzetességeket. Nincs szokásban a tized- és a kilencedszedés, és a szolgáltatásokat nem írott urbárium vagy országos törvény szabta meg, hanem írott, vagy szóbeli szerződés. Ezek a szerződések azonban kevés védelmet nyújtanak a jobbágy és zsellér számára. A földesúr, kihasználva azok földtelen voltát, képes a szolgáltatásokat gazdasági kényszerrel növelni.

A múltban a köztudatban általánosan elterjedt volt az egészében nemes székely társadalomról alkotott kép. Az utóbbi időben meg terjed az a szemlélet, amely a székely hűbéri társadalomban is csupán nemeseket és jobbágyokat tételez fel. Ezen történelmi szemléletek cáfolatát nyújtja Marosszék esete is, ahol a szabadparasztok népes rétegét képezik a székely társadalomnak, mellettük pedig ott találjuk a másik népes réteget, a feudális alávetettségben levő parasztságot is, ami az itteni társadalmi viszonyoknak sajátos jeleget ad.

DIE BEVÖLKERUNG DES STUHLES MUREȘ AM ANFANG DES XVIII-TEN JAHRHUNDERTS

Im Studium werden einige Aspekte behandelt hinsichtlich der Bevölkerungsstruktur des Stuhles Mureș in der ersten Hälfte des XVIII-ten Jahrhunderts auf Grund von Conscriptionen der steuerpflichtigen Bevölkerung von 1713 und 1722. Nach der Schilderung der geschichtlichen Bedingungen in welchen sie verfasst wurden mit dem Hinweis auf die Begrenztheit der Quellen, bieten die Verfasser die Zahl der Dörfer (127; nach Conscriptionen 124) einschliesslich ein Marktflecken (Miercurea Nirajului), die Zahl der steuerpflichtigen Familien (3.865 im Jahre 1713 und 4.309 im Jahre 1722) ein Dorf hatte im Durchschnitt 31,17, beziehungsweise 34,73 Wirtschaften, wie auch einige Versuche von Abschätzungen der Bevölkerungszahl, und ihr Wachsen, illustriert durch eine graphische Darstellung.

Im zweiten Teil wird die Bevölkerungsstruktur behandelt, mit einigen Bestimmungen hinsichtlich der Zahl, des Ausmasses, des materiellen Standes, der Herkunft und der Entwicklungstendenz in Zahlen, aller sozialen Stände. Die Veränderung der Ausmasse der sozialen Stände zwischen 1713–1722 sind verbildlicht in einer graphischen Darstellung, verglichen mit folgenden Daten für die beiden Jahre: **Armalisten**: 288 (7,46^{0/0}) und 273 (6,34^{0/0}), **freie Bauern**: 1757 (45,46^{0/0}) und 1821 (42,26^{0/0}); **Leibeigene** 1017 (26,32^{0/0}) und 1205 (27,96^{0/0}); **Inquilinen** 665 (17,21^{0/0}) und 667 (15,48^{0/0}); andere sozialen Kategorien: 138 (3,55^{0/0}) und 343 (7,96^{0/0}).

Für die Vervollständigung des Bildes, auf Grund anderer Quellen ist auch die soziale und wirtschaftliche Situation der Adligen analysiert worden. Auf Grund der oben genannten Daten wird verbildlicht die Wachstumstendenz der Zahl der Wirtschaften eines schweren Standes, die Verschlechterung des Lebens der Bauernschaft nach der Einführung des habsburgischen Jochs in Transylvanien. Im Text und den Tabellen (bezogen auf die Flächen der Grundbesitzer, Zahl der Tiere und andere Einkünftequellen) sind viele Daten angegeben, welche die materielle Lage jeder sozialen Kategorie zeigen, sowohl für den Stuhl, wie auch für die Ortschaften, und auf einer Landkarte sind aufgezeichnet alle Ortschaften aus dem Stuhl Mureș.

НАСЕЛЕНИЕ КОМИТАТА МУРЕШ В НАЧАЛЕ XVIII-ого ВЕКА.

РЕЗЮМЕ

А. ПАЛ-АНТАЛ, А. КЕРТЕС

На основе податной переписи налогоплательщиков от 1713 и 1722 гг. приводятся данные о структуре населения комитата Муреш в первой половине XVIII-го века. Вслед за изложением исторических условий, при которых были проведены эти переписи и отмечая пределы их содержания, авторы указывают число деревень (127; по переписи 124) включающее одно местечко (Меркуря-Ниражулуй), число облагаемых семей (3865 в 1713 г. и 4309 в 1722 г.) и среднее число хозяйств (31, 17 и 34,73), приходившихся на одну деревню в указанные выше года, а также пытаются установить численность населения и его рост, иллюстрируя этот процесс приведенным графиком.

В последующей части работы, рассматривается структура населения и приводятся данные относящиеся к численности, пропорции, материальному положению, происхождению и тенденции к численной эволюции каждого сословия. Изменение пропорции сословий в период с 1713 по 1722 г. показано на сравнительном графике, содержащем следующие данные в связи с каждым из двух приведенных годов: мелких непривилегированных дворян 288 (7,46%) и 273 (6,34%), свободных крестьян 1757 (45,46%) и 1821 (42,26%), крепостных 1017 (26,32%) и 1205 (27,96%), мелких земледельцев 662 (17,21%) и 667 (15,48%), принадлежащих к другим сословиям 138 (3,55%) и 343 (7,96%). Для дополнения картины, на основе других источников, проводится также анализ социально-экономического положения дворянства. Согласно с вышеизложенными данными наблюдается тенденция роста числа хозяйств, находившихся в более тяжёлом материальном положении, и ухудшение крестьянского быта вследствие распространения габсбургского гнёта на Трансильванию. Как в тексте, так и в приложенных таблицах (в связи с площадью земельных владений, числом голов скота и другими доходными статьями) показаны многочисленные данные свидетельствующие о материальном положении каждого сословия во всём комитате и во всех отдельных населённых пунктах, которые нанесены на прилагаемую карту.

TABEL Nr. 8

Cuprind principalele date referitoare la situația social-economică
a contribuabililor din scaunul Mureș

Nr. crt.	INDICATORI	U/M	Armașiți			Țărani liberi			Iobagi			Jeleri			Alte categ. sociale			Străini (din alte localități)		TOTAL		
			Cifre absolute	%	In me- die pe o gosp.	Cifre absolute	%	In me- die pe o gosp.	Cifre absolute	%	In me- die pe o gosp.	Cifre absolute	%	In me- die pe o gosp.	Cifre absolute	%	In me- die pe o gosp.	Cifre absolute	%	Cifre absolute	%	In me- die pe o gosp.
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1	Nr. gospodăriilor	gospod.	273,00	6,34	—	1821,00	42,26	—	1205,00	27,96	—	667,00	15,48	—	343,00	7,96	—	—	—	4309,00	100	—
2	Sesii locuite	număr	178,33	6,42	0,65	1141,91	41,14	0,62	956,00	34,44	0,79	421,50	15,18	0,63	78,16	2,82	0,22	—	—	2775,90	100	0,64
3	Sesii pustii	număr	36,83	3,50	0,13	256,24	24,35	0,14	12,75	1,21	0,01	—	—	—	11,25	1,07	0,03	753,33	69,87	1052,40	100	0,24
4	Boi de jug	capete	763,00	9,54	2,79	3741,00	46,81	2,05	2301,00	28,76	1,90	924,00	11,56	1,38	266,00	3,33	0,77	—	—	7995,00	100	1,86
5	Vaci	capete	421,00	7,86	1,54	2370,00	44,22	1,30	1512,00	28,21	1,25	784,00	14,63	1,17	272,00	5,08	0,79	—	—	5559,00	100	1,24
6	Tineret bovin	capete	101,00	10,59	0,37	423,00	44,34	0,23	236,00	24,74	0,19	142,00	14,88	0,21	52,00	5,45	0,15	—	—	954,00	100	0,22
7	Cai	capete	136,00	10,64	0,50	543,00	42,49	0,29	290,00	22,69	0,24	162,00	12,68	0,24	147,00	11,50	0,42	—	—	1278,00	100	0,30
8	Oi și capre	capete	1155,00	5,80	4,23	5876,00	29,48	3,22	7263,00	36,43	6,02	4396,00	22,05	6,59	1245,00	6,24	3,62	—	—	19937,00	100	4,62
9	Porci	capete	1033,00	9,24	3,78	6395,00	57,20	3,51	2497,00	22,33	2,07	862,00	7,71	1,29	393,00	3,52	1,15	—	—	11180,00	100	2,59
10	Stupi	fam.	423,00	12,25	1,55	1942,00	56,24	1,06	619,00	17,93	0,51	376,00	10,89	0,56	93,00	2,69	0,27	—	—	3453,00	100	0,80
11	Pământ arabil cultivat	cible	2626,75	9,89	9,62	12064,50	45,41	6,62	7204,50	27,13	5,97	1685,25	6,35	2,52	471,50	1,78	1,37	2508,50	9,44	26561,00	100	6,16
12	Pământ arabil necultivat	cible	461,75	10,23	1,69	2391,75	53,01	1,31	767,75	17,02	0,63	95,00	2,11	0,14	52,75	1,17	0,15	742,50	16,46	4511,50	100	1,05
13	Semănat. de toamnă	cible	1314,50	11,06	4,82	6070,00	51,09	3,33	3090,75	26,02	2,56	1091,00	9,18	1,63	315,00	2,65	0,92	—	—	11881,25	100	2,76
14	Griu, secară	clăi	22638,00	11,25	82,93	10982,00	54,55	60,29	8831,00	24,26	40,52	15120,00	7,51	22,66	4892,00	2,43	14,25	—	—	201283,00	100	46,71
15	Ovăz și orz	clăi	4678,00	10,29	17,14	26523,00	58,56	14,56	9695,00	21,41	8,04	3101,00	6,86	4,64	1302,00	2,88	3,79	—	—	45299,00	100	10,51
16	Porumb	cible	1200,75	8,94	4,40	4975,00	37,05	2,73	4508,00	33,57	3,74	2361,00	17,58	3,53	385,00	2,86	1,12	—	—	13430,50	100	3,12
17	Mei și tătarcă	clăi	251,00	11,62	0,92	738,00	34,17	0,40	792,00	36,67	0,65	342,00	15,83	0,51	37,00	1,71	0,11	—	—	2160,00	100	0,50
18	Tutun	fonti	3583,00	10,26	13,12	16659,00	47,71	9,03	7886,00	22,58	6,54	6416,00	18,38	9,61	373,00	1,07	1,08	—	—	34917,00	100	8,10
19	Cinapă și In	clăi	1187,00	8,33	4,35	7407,00	51,96	4,06	3809,00	26,72	3,16	1452,00	10,19	2,17	399,00	2,80	1,16	—	—	14254,00	100	3,31
20	Mazăre, fasole și linte	cible	135,75	11,15	0,50	738,50	60,64	0,40	225,50	18,52	0,18	87,75	7,21	0,13	30,25	2,48	0,09	—	—	1212,75	100	0,28
21	Flaște	care de	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22	Fin în anul 1721	care de	1140,50	9,41	4,18	5330,00	43,98	2,90	3258,50	26,88	2,70	814,50	6,72	1,22	259,00	2,14	0,75	1316,50	10,86	12119,00	100	2,81
23	Viță de vie	care de	1298,00	9,92	4,75	5763,00	44,05	3,16	3880,50	29,66	3,22	1784,00	13,63	2,67	358,00	2,74	1,04	—	—	13084,00	100	3,04
24	Vin	zile de	886,00	13,95	3,25	3979,00	62,62	2,18	966,00	15,21	0,80	80,00	1,26	0,12	138,50	2,18	0,40	—	—	6352,00	100	1,47
25	Prune uscate	vedre	7211,00	13,92	26,41	33217,00	64,14	18,23	7282,00	14,06	6,04	519,00	1,03	0,77	1296,00	2,50	3,77	303,00	4,78	51790,00	100	12,02
26	Cazane de țulcă	cible	53,50	5,91	0,20	623,75	68,89	0,36	176,50	19,49	0,14	26,00	2,87	0,04	25,75	2,84	0,07	—	—	905,50	100	0,21
27	Cazane de bere	bucăți	52,00	12,50	0,19	289,00	69,47	0,15	33,00	7,93	0,03	16,00	3,85	0,02	26,00	6,25	0,08	—	—	416,00	100	0,10
28	Venit anual al cazan.	bucăți	2,00	7,41	0,01	17,00	62,96	0,01	5,00	18,52	0,004	3,00	11,11	0,004	—	—	—	—	—	27,00	100	0,01
29	de țulcă și bere	florini	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
30	Mori	unq.	200,00	9,59	0,73	1079,00	51,75	0,59	147,00	7,05	0,12	1,61	7,72	0,25	498,00	23,89	1,45	—	—	2085,00	100	0,48
31	Venitul anual al morilor	unități	5,00	26,32	0,02	13,00	68,42	0,01	1,00	5,26	0,03	—	—	—	—	—	—	—	—	19,00	100	0,004
32	Venitul anual al pre- selor de ulei	cible	137,00	44,05	0,50	168,00	54,02	0,09	6,00	1,93	0,004	—	—	—	—	—	—	—	—	311,00	100	0,07
33	Venit din meșteșug	florini	29,00	21,33	0,11	80,00	58,82	0,04	27,00	19,85	0,02	—	—	—	—	—	—	—	—	136,00	100	0,03
34	Bani dați cu împrumut	unq.	220,00	5,78	0,81	1568,00	41,22	0,86	429,00	11,28	0,35	1351,00	35,52	2,02	236,00	6,20	0,69	—	—	3804,00	100	0,88
35	Datorii	fl. ung.	776,00	12,42	2,84	4676,00	74,83	2,56	191,00	3,05	0,15	281,00	4,50	0,42	325,00	5,20	0,94	—	—	6249,00	100	1,45
36		fl. ung.	2743,00	13,49	10,05	13412,00	65,98	7,36	3647,00	17,94	3,02	273,00	1,34	0,40	253,00	1,25	0,74	—	—	20328,00	100	4,72

SITUAȚIA POPULAȚIEI DIN DISTRICTUL NĂSĂUDEAN ÎNAINTE DE MILITARIZARE (1700–1762)

IOAN POP

Teritoriul pe care se întindea Districtul năsăudean este situat în nord-estul Transilvaniei, cuprinzând comunele de pe Valea superioară a Someșului Mare, începînd cu Rodna Veche și pînă la comuna Mocod. Acest district cuprindea 21 de comune, dintre care unele sînt așezate de-a lungul Văii Someșului, iar altele pe văile laterale ale unor afluenți ai acestui riu ca: Valea Ilvei, Valea Rebrei, Valea Sălăuței și Valea Țibleșelului¹. Încă din vechime, acest district s-a bucurat de o oarecare autonomie, locuitorii lui avînd misiunea de a apăra hotarul de nord-est împotriva diferitelor incursiuni străine. În documentele medievale latine el este denumit „Districtus Rodnensis”, iar în cele maghiare „Radna Völgye”. Cu timpul, comunele acestui district au fost incorporate din punct de vedere administrativ la comitatul Solnocul interior, iar apoi la comitatul Dobica, păstrîndu-și însă vechea denumire²).

În anul 1475, regele Ungariei Matei Corvinul a incorporat acest district din punct de vedere administrativ la orașul și Districtul Bistriței cu scopul de a se organiza o apărare mai eficientă a hotarului împotriva năvălirilor străine. În documentul referitor la incorporare se menționează însă faptul că locuitorii acestui district rămîn pe mai departe oameni liberi, avînd aceleași drepturi, favoruri și privilegii de care beneficiază din vechime și locuitorii bistrițeni³). Rezultă deci, că prin această incorporare orașul Bistrița nu dobîndise nici un drept dominant (Jus dominale) asupra Districtului năsăudean și a locuitorilor acestuia, căci nu-i primise ca donațiune, ci numai cu drept jurisdicțional în sens administrativ. Apoi, se știe că, în toate documentele de donație din evul mediu, cînd era vorba de raport de servitute (iobăgie), se întrebuițau termenii uzuali: „damus, donamus et conferimus”, fără a se aminti despre privilegii speciale ale locuitorilor.

Este de menționat faptul că după 1475, Districtul năsăudean va apare în documente mai ales sub denumirea de: „Districtus valahicus”, „Pertinentia valahalis” sau „Depertinentia valahica”, spre a-l deosebi de „Districtus

---

¹) Comunele care alcătuiau Districtul năsăudean: Rodna, Maieru, Singeorz, Ilva Mică, Leșu, Feldru, Vărarea, Rebra Mare, Rebrîșoara, Năsăud, Salva, Mititei, Mocod, Bichigiu, Telciu, Hordou (azi Coșbuc), Suplaiu, Runc, Poieni, Găureni și Zagra.

²) Arhiva someșeană nr. 9/1928, p. 8.

³) Cf. HURMUZAKI, Il. p. 329. (Apud Arhiva Someșeană nr. 9/1928).

saxonicus", alcătuit din satele săsești din jurul orașului Bistrița. În anul 1603, au intrat în componența Districtului năsăudean încă 2 comune: Nușfalău (azi Mărișelu) și Sintioana, ambele situate pe Valea Șieului, numărul comunelor acestui district ridicându-se astfel la 23. ⁴⁾

În ciuda condițiilor prevăzute în documentul de incorporare din 1475, după această dată, situația locuitorilor din Districtul năsăudean s-a înrăutățit. Magistratul orașului Bistrița care reprezenta interesele patriciatului săsesc, luînd exemplu de la celelalte magistrature săsești din așa-numitul „teritoriu regesc” (Fundus regius), față de comunele românești, s-a folosit în mod sistematic de toate mijloacele posibile pentru a frîna dezvoltarea materială și spirituală a locuitorilor acestor comune cu scopul de a-i aduce în stare de iobăgie.

În acest scop, magistratul bistrițean a început să supună pe locuitorii din comunele acestui district la impozite și îndatoriri, la început mai ușoare, apoi din ce în ce mai grele. Astfel, s-au introdus mai întîi impozite pe brînză, pe oi, miei, și chiar și unele dijme, apoi diferite prestații ca de pildă furnizarea de combustibil, birne, scinduri, șindriile, var etc., taxe pe vite, case și pe munți; toate acestea figurînd sub titlul salarizării magistraților și ai altor funcționari ai orașului Bistrița. Într-un document din Arhiva magistratului bistrițean se menționează faptul că în anul 1724, orașul Bistrița a intrat din comunele Districtului năsăudean 163 gălete de griu, 223 gălete de ovăz, 551 berbeci, 100 de porci și 52 ferii de miere ⁵⁾.

Cu timpul, magistratul bistrițean a pretins de la locuitorii din comunele acestui district dijme din toate produsele, a mărit taxele pentru pășunatul animalelor în munți, a pretins munci de salahorie și cărăușie repartizate pe comune și a inclus în casa alodială a orașului Bistrița toate veniturile care proveneau din drepturile regale. În acest fel, locuitorii acestor comune au fost obligați să efectueze munci analoage robotelor în favoarea patriciatului săsesc și a casei alodiale a orașului Bistrița ⁶⁾.

În secolul al XVIII-lea, situația locuitorilor din Districtul năsăudean s-a înrăutățit și mai mult. Încă la începutul acestui secol, magistratul bistrițean a început să folosească metode tot mai brutale în raporturile cu locuitorii acestui district ca și față de românii din orașul Bistrița și din satele săsești din împrejurimi. Exemple în acest sens sînt hotărîrile magistratului bistrițean din 15 mai și 4 octombrie 1713 ⁷⁾. Astfel, în prima hotărîre, semnată de întreg magistratul și de colegiul centumvirilor, se dispune izgonirea tuturor familiilor de români din orașul Bistrița, cărora li s-a dat un termen de 15 zile, pînă la sfîrșitul lunii mai al aceluiași an, dată după care casele lor urmau a fi incendiate, conform vechiului obicei. Ca motivare a acestei hotărîri se menționează faptul că „... românii se prea înmulțesc

4) VIRGIL ȘOTROPA, *Districul Năsăudean*, Arhiva Someșeană nr. 1/1924, pag. 6.

5) *Arhiva someșeană*, nr. 9/1928, pag. 13.

6) *Idem*.

7) *Ibid.* p. 15.

printre sași, ... în timp ce sașii scad din punct de vedere numeric”⁸⁾. În hotărîre se arată că „...dacă românii vor să fie liberi, atunci să meargă la nația lor pe Someș, unde vor afla destul loc acomodabil pentru ei”. Este de remarcat acest pasaj, în care însuși magistratul mărturisește și recunoaște că locuitorii din Districtul năsăudean, adică de pe Valea Someșului, erau oameni liberi.

În hotărîrea a doua se repetă în genere cele enunțate în prima hotărîre, cu adaosul expres că: „și în trecut s-a procedat la fel față de români”⁹⁾. Conform datelor statistice, în urma acestor hotărîri, numai din orașul Bistrița au fost nevoite să emigreze 50 de familii de români, iar din satele săsești din împrejurimi au plecat sute de familii în ținutul Someșului, pe teritoriul comitatelor învecinate și mare parte în Moldova¹⁰⁾.

Tot în acel timp, magistratul bistrițean a început să încalce și dreptul de proprietate și posesiune al locuitorilor din comunele Districtului năsăudean, cu toate că acest teritoriu forma din vechime averea lor. Aceste abuzuri au mers pînă acolo încît în anii 1754–1757, s-au luat unii munți de la comunele acestui district și s-au dat unor comune săsești¹¹⁾. Conflicte de hotar între unele comune românești de pe Valea Someșului și unele comune săsești din jurul Bistriței începuseră chiar mai înainte. Un exemplu în acest sens îl constituie conflictul izbucnit în anul 1752 între comunele Ilva Mică și Feldru pe de o parte și comunele Iad, Pintic și Dumitra Mare pe de altă parte¹²⁾. Pentru aplanarea acestui conflict, la 9 martie 1752, o comisie a magistratului bistrițean s-a deplasat în comuna Feldru, unde au fost invitați numeroși martori dintre locuitorii comunelor respective. Este de remarcat faptul că toți cei 50 de martori care s-au prezentat în fața comisiei se declară „libertini”, adică oameni liberi, fapt din care reiese că locuitorii din aceste comune, ca de altfel din întregul district, erau conștienți că ei sînt oameni liberi. Din declarațiile tuturor martorilor rezultă că terenurile în litigiu au aparținut de hotarul comunei Feldru, așa după cum își amintesc de la părinții și bunicii lor¹³⁾. Din declarații rezultă de asemenea faptul că locuitorii din comuna Feldru au fost constrinși să plătească comunei Iad taxe pentru folosirea unor terenuri de pășune și pădure, care de cînd se pomenește le-au aparținut lor.

Prin impunerea de taxe pe munți și prin uzurparea dreptului de a dispune de aceștia, magistratul orașului Bistrița a încercat să distrugă dreptul de proprietate al acestor comune asupra munților, pentru ca apoi, cu timpul, aceștia să fie considerați ca avere a Districtului Bistriței și să fie înglobați la așa-numitul „Fond alodial al orașului”.

⁸⁾ Arhiva Someșeană, nr. 9/1928, pag. 15.

⁹⁾ Idem.

¹⁰⁾ Ibid. pag. 16.

¹¹⁾ VASILE BICHIGEAN, *Poemation de secunda legione valachica sub Carolo barone Enzenbergio*, Arhiva someșeană nr. 2/1925, p. 14.

¹²⁾ Arhivele statului Bistrița, Fondul Regimentului II de graniță din Năsăud, pachet nr. 1, dosar nr. 8, filele 1—8.

¹³⁾ Arhivele statului Bistrița, Fondul Regimentului II de graniță de la Năsăud, pachet nr. 1, dosar nr. 8, filele 1—8.

Acest procedeu a culminat în anul 1754, cu ocazia introducerii noului sistem de contribuții numit „Seebergian”, când funcționarii magistratului bistrițean au încercat să conscrie pe locuitorii din comunele Districtului năsăudean ca „iobagi ai orașului Bistrița”. În acest fel, magistratul acestui oraș încerca să se erijeze în mod ilegal ca „dominus terestris” peste acest district ¹⁴).

În această situație, locuitorii din Districtul năsăudean vor opune o rezistență îndirjită încercând prin toate mijloacele să-și apere libertatea și pământurile lor. Această luptă a îmbrăcat forme diferite, de la petiții adresate guvernului transilvănean din Sîbiu, sau Curții de la Viena, pînă la răscoale locale, menționate în documentele vremii. Astfel, în anul 1757, locuitorii din comunele Districtului năsăudean nemaiputînd suporta dările și sarcinile grele impuse de magistratul bistrițean au înaintat un memoriu Curții de la Viena. Memoriul a fost dus la Viena de o delegație cu mari cheltuieli, fiind prezentat împărătesei Maria Terezia. În memoriu sînt înfățișate abuzurile magistratului bistrițean față de ei și situația grea în care se găseau ca urmare a numeroaselor sarcini la care erau supuși. „Atît strămoșii noștri, cit și noi – se arată în memoriu – am servit Maiestății Voastre, împreună cu alți libertini (oameni liberi), de aceeași soartă ca și noi, din vremuri foarte îndepărtate cu deplină credință și ne-am îndeplinit datoria cu loialitate” ¹⁵). În continuare, în memoriu se arată că de vreo 5 ani încoace, magistratul din Bistrița le pretinde sarcini și obligații pe care înainte nu le-au avut și anume: să dea dijmă a zecea parte din toate produsele, deși întregul ținut este al lor, iar conscriptorii care se deplasează prin comune pretind cite un florin de fiecare pereche de boi, de cai, precum și după trei vaci; 57 cruceri pentru un bou sau cal și 30 de cruceri pentru o vacă ¹⁶). Din memoriu rezultă că locuitorii care nu plăteau la timp aceste dări, erau arestați și duși la închisoare, unde erau așezați pe calul de tortură și bătuți pînă ce plăteau banii impuși. În memoriu se arată de asemenea că aceste metode de teroare aveau drept scop intimidarea locuitorilor pentru ca la conscrierea nouă care se efectua, aceștia să se declare iobagi ai orașului Bistrița, așa după cum le cerea magistratul și funcționarii lui, ceea ce locuitorii au refuzat. În memoriu se menționează apoi faptul că locuitorii din district nu aveau voie să producă băuturi spirtoase, drept pe care mai înainte îl avuseseră.

Pe lîngă obligațiile menționate mai sus, locuitorii din acest district trebuiau să muncească fără plată pe la diferite familii de funcționari din oraș și să transporte lemne și alte materiale necesare la construcția unor edificii publice.

Patriciatul săsesc din Bistrița acapara și unele terenuri arabile și de finaje pe care locuitorii acestor comune le pregăteau prin lăzuirea pădurilor și a tufișelor, cultivînd apoi aceste terenuri în folosul orașului prin

¹⁴) Arhiva Someșeană, nr. 9/1928, pag. 17—18.

¹⁵) VASILE BICHIGEAN, *Un capitol din lupta românilor someșeni cu sașii din Bistrița*. Arhiva Someșeană, nr. 9/1926, pag. 32.

¹⁶) Ibid. pag. 33.

munca sau cu banii locuitorilor acestor comune. „Ne-au luat dreptul de pescuit – se arată în memoriu – și în general toate drepturile; incetul cu incetul pretind de la noi să lucrăm anumite zile pe săptămână, ca și niște supuși ai lor, deși ne-am născut liberi și nicicând n-am fost robi”¹⁷⁾. În continuare, în memoriu se arată că funcționarii magistratului saseau adesea în sate chiar înaintea sărbătorilor, obligându-i pe locuitori să vineze pentru ei. „Cu un cuvânt, azi facem și îndeplinim lucrări cum nu se pomeneste să fi făcut vreodată. Astfel, sașii acrațiți de împrejurări progresează, iar noi, ... dăm înapoi. Nu ne-a mai rămas nimic, decât bietelesuflute. Bunurile ce ni le-am cîștigat mai înainte, cu sudoare cruntă; munții, văile, livezile și cîmpiile, cari de cînd își aduc aminte oamenii au fost ale noastre și le-am stăpînit în pace, acum ni se iau...”¹⁸⁾.

Curtea din Viena a trimis memoriul guvernului transilvănean din Sibiu, cu dispoziția de a se cerceta și întacmi apoi un raport despre situația din acest district. Guvernul, la rîndul său, a retrimis atît memoriul, cît și ordinul însoțitor magistratului orașului Bistrița, căruia îi cerea să-i trimită cit mai urgent un raport asupra situației din comunele acestui district. Este de remarcat faptul că cercetarea urma să se facă tot de magistratul bistrițean, adică de partea împotriva căreia se înaintase memoriul. Este deci ușor de înțeles cît de „nepărtinitor” putea fi un astfel de raport asupra celor constatate la fața locului. Astfel, în raportul trimis guvernului din Sibiu, cu data de 18 septembrie 1758, magistratul bistrițean invocă în mod nejustificat dreptul pe care orașul Bistrița l-ar fi avut asupra Districtului năsăudean, în baza decretului dat de regele Matei Corvinul în 1475, prin care acest district a fost încorporat din punct de vedere administrativ la orașul Bistrița, așa după cum s-a mai arătat.

Văzînd că pe cale legală nu se pot curma abuzurile, locuitorii din comunele Districtului năsăudean au recurs la lupta deschisă, refuzînd să mai execute ordinele magistratului bistrițean și să achite dările impuse de acesta. Astfel, începînd cu anul 1759, mișcările locale care începuseră mai înainte în unele comune din acest district, se vor intensifica și mai mult. Conducătorii acestor mișcări în frunte cu Macavei a Popii din Mocod, au hotărît să ia asupra lor dreptul de a judeca în chestiunile districtului, iar cei ce nu erau mulțumiți cu sentințele date, aveau dreptul să facă apel la camitele Maramureșului, Mihail Balea¹⁹⁾. Prin aceste lupte, locuitorii din comunele Districtului năsăudean au zădărnicit încercările magistratului bistrițean de a-i aduce în stare de șerbie, reușînd să-și apere libertatea și vechile lor drepturi.

În acest fel se prezenta situația locuitorilor din Districtul năsăudean înainte de militarizare, care va avea loc în anul 1762 și care va constitui începutul unei noi perioade în istoria acestui district.

¹⁷⁾ VASILE BICHIGEAN, Op. cit., pag. 39.

¹⁸⁾ Idem.

¹⁹⁾ VASILE BICHIGEAN, **Material documentar**. Arhiva Someșeană, nr. 18/1936, p. 365.

A NASZÓDI KERÜLET NÉPESSÉGÉNEK HELYZETE A KATONAI SZERVEZÉS ELŐTTI IDŐSZAKBAN (1700–1762)

A szerző német- és latin nyelvű levéltári adatok, valamint egyes tanulmányok alapján, melyek a két világháború közötti időszakban az „Arhiva Someșană” című folyóirat hasábjain jelentek meg, bemutatja a naszódi kerület falvai lakosságának életét a katonai szervezés előtti időszakban. Kihangsúlyozza, hogy a kerület lakói már régebből bizonyos önrendelkezési joggal bírtak, különböző okiratokban szabad embereként említik őket. A besztercei magisztrátus azon kísérletei, hogy a kerület lakosságára rákényszerítse a jobbágyi megkötöttségeket, elrabolja ősi jogaikat. 1475-ben kezdődtek, amikor a naszódi kerületet közigazgatási szempontból bekebelezték a szász kerületbe és Beszterce város fennhatósága alá rendelték; majd fokozódott a XVIII. század első felében s célja az volt, hogy városjobbágyokká nyilvánítsák őket. Ezek a kísérletek a lakosság elszánt ellenállásába ütköztek s a magisztrátus terve meghiúsult.

DER BEVÖLKERUNGSSTAND AUS DEM BEZIRK NĂSĂUD VOR DER MILITARISIERUNG (1700–1762)

Auf Grund einiger Archivdokumente, die aus dem Deutschen und Lateinischen ins Rumänische übersetzt und in der Zeitschrift „Arhiva Someșană“ veröffentlicht wurden, so wie auf Grund einiger Arbeiten, veröffentlicht in der selben Zeitschrift in der Zeitspanne zwischen den beiden Weltkriegen, beschreibt der Verfasser die Lage der Einwohner aus den Dörfern des gewesenen Bezirk Năsăud in der Zeitspanne vor der Militarisierung dieses Bezirkes.

Die Arbeit hebt in den Vordegrund die Tat, dass die Bewohner dieses Bezirkes sich schon aus früheren Zeiten einer gewissen Autonomie freuten: sie werden als freie Leute betrachtet, in verschiedenen Dokumenten jener Zeit.

Der Versuch des bistritzer Magistrats den Bewohnern aus diesem Bezirk ähnliche Verpflichtungen wie die der Leibeigenen und das Stehlen ihrer alten Rechte, 1475 beginnend, als der Bezirk Năsăud von administrativen Gesichtspunkt aus, dem sächsischen Bezirk und der Stadt Bistritz einverleibt wurde, insbesondere in der ersten Hälfte des XVIII Jahrhunderts mit dem Ziel, sie als Leibeigene der Stadt zu erklären, verursachte einem hartnäckigen Widerstand seitens der Bevölkerung, das zum Scheitern dieser Pläne führte.

ПОЛОЖЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ В ДИСТРИКТЕ НЭСЭУД ДО МИЛИТАРИЗАЦИИ (1700—1762 гг.)

Р Е З Ю М Е

И. ПОП

На основе архивных документов, переведенных с немецкого и латинского языков на румынский язык и опубликованных в журнале „Архива Сомешанэ”, а также на основе некоторых исследований опубликованных на страницах того же журнала в годы между двумя мировыми войнами, автор излагает положение деревенского населения в бывшем дистрикте Нэсэуд, в период предшествовавший милитаризации этого дистрикта. Согласно ряду документов того времени, жители дистрикта Нэсэуд пользовались и ранее некоторой автономией и считались людьми свободными.

Попытки магистрата города Бистрица принудить жителей дистрикта к крепостным обязанностям и отнять их прежние права, начиная с 1475 г., когда дистрикт Нэсэуд был включён в административное подчинение Сакского дистрикта и города Бистрицы, а в особенности в первой половине XVIII-ого века, когда была сделана попытка объявить жителей дистрикта крепостными города Бистрица, встретили упорное сопротивление населения, что привело к провалу планов порабощателей.

DOUA MONUMENTE DE ARHITECTURĂ RELIGIOASĂ ROMÂNEASCĂ DIN ȚIRGU-MUREȘ DE LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA.

ALEXANDRU BAUER

Trecerea Transilvaniei în stăpînirea Imperiului habsburgic s-a repercutat asupra întregii vieți politice, sociale, economice și culturale a provinciei. În perioada ulterioară acestui act politic, toate domeniile de activitate urmează un curs nou, dictat de multiplele măsuri destinate să consolideze pozițiile noului regim și să ușureze integrarea provinciei în Imperiu. Dar departe de a ameliora situația politică internă și de a obține succesul scontat, măsurile acestea, odată aplicate, adîncesc și mai mult contradicțiile sociale, provocînd vie nemulțumiri care, de multe ori, au ajuns pînă la forme superioare ale luptei de clasă, la răscoale.

Conjunctura politică creată după cucerirea Transilvaniei, a favorizat influența bisericii catolice. Aceasta, după o lungă decadentă cauzată de o pierdere de prestigiu și autoritate în favoarea Reformei, se leagă indisolubil de Habsburgi și pornește cu sprijinul lor o acțiune de propagandă a cultului catolic în rîndul tuturor confesiunilor pentru dobîndirea preponderenței religioase atît de necesară amîndurora, dar mai ales autorităților în întărirea deplină a pozițiilor lor în provincie.

În acest context s-a înfăptuit unirea românilor ortodocși cu biserica catolică. Izvorită din rațiuni politice, dar avînd profunde implicații religioase, unirea a stat în permanență sub semnul incertitudinii dat fiind că autoritățile imperiale nu și-au îndeplinit obligațiile pe care și le luaseră față de uniți. De aici decurgea efervescența maselor care uneori culmina cu răzvrătiri, în timpul cărora greco-catolicii părăseau unirea, pentru a reveni la ortodoxie. Evident, această tendință, manifestată în tot cursul secolului al XVIII-lea, dăuna în primul rînd noii biserici unite și deci și catolicismului.

Un important mijloc de înlăturare a unor asemenea stări îl puteau constitui lăcașurile de cult deoarece ele formau cadrul potrivit de influențare a maselor în sensul politicii promovată de habsburgi. Ca edificiu, biserica trebuia să îndeplinească și un alt rol și anume acela de a răspunde unor cerințe liturgice și concepții proprii iezuiților. Date fiind acestea, orașe ca Cluj, Oradea, Timișoara, Țirgu-Mureș sînt înzestrate în secolul al XVIII-lea, cu mari edificii catolice. De proporții mari și luxoase în interior, monumentele din centrele amintite reflectă veleitățile clerului catolic care, și prin artă, încerca să uimească și să marcheze pozițiile sale ferme în ansamblul vieții politice și spirituale.

Cu posibilități financiare mai modeste uniții își construiesc la Blaj, Lugoj și Oradea, tot în aceeași perioadă, catedrale mai reduse în dimensiuni și mai simplu ornamentate decât bisericile romano-catolice¹.

În acest timp, neuniții erau supuși la tot felul de persecuții², iar biserica ortodoxă – care „reprezenta cea mai mare forță organizatorică a poporului românesc”³, capabilă „să constituie elementul de căpetenie de trezire, nu numai a vieții culturale energice, dar și a unei manifestări politice în sensul pur național”⁴ – întâmpina greutăți în extinderea cultului, multe lăcașuri fiindu-i luate și trecute în folosința uniților.

Inaugurarea programului de construcții bisericești, atât a celor catolice, cât și a celor greco-catolice, coincide cu o reînnoire a artei arhitecturale și ornamentale. Revirimentul, survenit după o perioadă îndelungată de stagnare, este datorat îndeosebi introducerii stilului baroc în Transilvania de către Curtea de la Viena.

Inițial barocul fusese primit cu rezerve, însă treptat aria sa de răspindire se lărgise, ajungând ca spre mijlocul secolului al XVIII-lea să domine în arta Transilvaniei. Mai întâi șantierele deschise în urma comenzilor bisericii catolice și ulterior cele ale nobililor transilvăneni, oferă noului stil, (care între timp primise caracter oficial) terenul cel mai favorabil de manifestare și-i deschid calea spre consacrarea deplină.

Arta românească, în schimb, se dovedește hotărât rezistentă față de soluțiile venite din afară și numai condițiile politice concrete, precum și arta promovată de biserica catolică în colaborare cu autoritățile, determină ca, în evoluția ei, să se contureze orientări noi. Astfel, ambianța artistică a bisericii unite, favorizată de autorități, se deschide timid în fața formelor baroce pe care le admite fără entuziasm, le recepționează în mod gradat și – în contrast cu arta catolică, unde generaseră o arhitectură exuberantă – fără a le supralicita, le dă o expresie nouă, mai originală. Prin acest proces de treptată asimilare, desfășurat pe parcursul unei perioade lungi de timp, liniile de continuitate ale tradiției în arta bisericească s-au întrerupt, dar, concomitent, s-a realizat pentru arta românească „un prim contact direct cu arta apuseană”⁵, cu „marile curente de artă apuseană”⁶.

Însă în arhitectura bisericii ortodoxe, acțiunea de infiltrare a barocului, deși s-a făcut simțită în tot cursul secolului al XVIII-lea⁷, dobândește un

¹ GRIGORE IONESCU, *Istoria arhitecturii în România*, II, Editura Academiei R.S.R., București, 1965, p. 245–246.

² *Istoria României*, III, Ed. Academiei R.P.R., București, 1964, p. 423.

³ NICOLAE IORGA, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, II, Ed. Cosei Școalelor, București, 1915, p. 124.

⁴ *Ibidem*, p. 125.

⁵ VIRGIL VĂTAȘIANU, în *Istoria României*, III, p. 575.

⁶ PAUL PETRESCU, *Uniunea de concepție constructivă și decorativă a bisericilor de lemn românești*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, seria *Artă plastică*, tomul 14, 1967, nr. 1, p. 23.

⁷ VIRGIL VĂTAȘIANU, *Contribuție la studiul bisericilor de lemn din Țările Române*, în *Anuarul institutului de istorie din Cluj*, III, 1960, p. 35; MIRCEA ȚOCA și GÉZA STARMÖLLER, *Două biserici românești din Cluj în jurul anului 1800*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series historia*, fasc. 1, 1968, p. 32.

caracter și mai limitat, în special în mediul rural care era mai puțin dispus înnoirilor.

Ancorate deci puternic în tradiție edificiile ortodoxe impun în continuare planul lor predilect, lăsînd ca îniriurile baroce, după îndelungi prelucrări, să prevaleze în elevații și ornamentații, adică în accesoriile arhitectonice⁸.

* * *

În municipiul Tirgu-Mureș⁹, la răsărit de cetate și de incinta acesteia, protejate de arbori înalți, sădiți probabil o dată cu tirnosirea lor, se află două dintre cele mai importante monumente românești de arhitectură religioasă, biserica ortodoxă (fostă unită) (fig. 1), intrată în circuitul valorilor arhitecturale sub numele biserica lui Bob, și biserica ortodoxă de lemn cu hramul „Sfîntul Arhanghel Mihail” (fig. 2), ambele construite în ultimul deceniu al secolului XVIII.

Pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea, românii din vechiul oraș de pe malurile Mureșului nu au avut nici un lăcaș de cult. Pentru cei ce aderaseră la unirea cu biserica Romei funcționa o biserică în afara orașului, în localitatea Nirașteu, unde era și sediul protopopiatului unit.

Ca și în alte centre urbane din Transilvania, cum ar fi Clujul¹⁰, negustorii sau comercianții macedo-români din Tirgu-Mureș, bogați și cu relații ce depășeau fruntariile provinciei, au luptat alături de forțele potrivnice catolicizării, acordînd ortodocșilor tot sprijinul bănesc și moral în vederea construirii edificiilor religioase de care erau lipsiți, pentru triumful „curentului național românesc în aceste pări”¹¹.

Dacă pînă la sfîrșitul pîtrarului al doilea al veacului XVIII, izvoarele nu semnalează existența vreunei clădiri românești de cult, începînd din 1750¹² – dată la care se semnează în fața lui Iosif Balogh, superiorul ie-zuiților, contractul între comunitatea ortodoxă și reprezentanții orașului privind terenul pe care urma să fie construită biserica și casa parohială – tot mai multe documente și mărturii de epocă fac cunoscute condițiile apariției primului edificiu religios și dezvăluie treptat faptele ce au legat istoricește monumentele între ele.

Ca urmare a contractului încheiat, comerciantul Andrei Grecu finanțează construcția bisericii care va servi **tuturor românilor pînă în anul 1761**. Atunci, după ample mișcări sociale, s-a produs despărțirea în greco-coto-

⁸ VIRGIL VATAȘIANU, în *Istoria României*, III, p. 1.127; GRIGORE IONESCU, *op. cit.*, p. 247; PAUL HENRI STAHL, *Arta populară românească și arta orășenească*, în *S.C.I.A.*, seria *Arta plastică*, t. 14, 1967, nr. 1, p. 18.

⁹ Monumentele intrate în atenția noastră sînt situate pe strada Doicești la nr. 9 și 13.

¹⁰ MIRCEA ȚOCA și GÉZA STARMÜLLER, *op. cit.*, p. 33.

¹¹ NICOLAE IORGA, *op. cit.*, p. 82.

¹² Informațiile documentare provin de la TRAIAN POPA, *Monografia orașului Tirgu-Mureș*, Tipografia „Corvin”, Tirgu-Mureș, 1932 și de la GRIGORE PLOEȘTEANU și TRAIAN DUȘA, *O pagină de istorie, biserica de lemn din Tg.-Mureș*, 1969.

lici și ortodocși, iar o dată cu acest eveniment clădirea a trecut în folosința primilor, uniților¹³. Toate demersurile făcute de membrii comunității ortodoxe¹⁴ pe lângă autorități – după ce biserica le revenise și apoi din nou fusese luată – au eșuat, ei rămânând să se slujească de lăcașul parohiei ortodoxe din Cornățel, la care ajungeau istoviți datorită distanței parcurse.

În 1780, cînd protopopul unit la Tirgu-Mureș era Ioan Bob¹⁵, un incendiu izbucnit, probabil de la luminări, „prin negrija căplanului Ioan”¹⁶, mistuie biserica de lemn construită de Andrei Grecu, împreună cu obiectele de cult și cu cărțile religioase. Pe acest loc s-a încropit mai tirziu un paraclis șubred, impropriu ținerii slujbelor. Determinat de această stare, protopopul Ștefan Anghel adresează guvernului un memoriu prin care solicită sprijin financiar pentru clădirea unei biserici. El prezenta și varianta cedării unuia din cele trei lăcașuri de cult deținute de romano-catolici în favoarea uniților. Memoriul este pînă la urmă respins, situația bisericii devenind acum și mai precară.

Fără să uite promisiunea făcută mai demult, de a înzestra orașul cu o biserică nouă¹⁷, Ioan Bob, ajuns episcop la Blaj după anul 1782, pune la dispoziția arhitectului Ion Topler suma necesară cumpărării a 20.000 de cărămizi. Cu acest material provenit de la Fogarași zis Petrișor, maestrul începe construcția actuală în anul 1793, terminînd-o în anul următor. Contribuția neobositului prelat este amintită posterității de inscripția de deasupra portalului (fig. 7).

De la data tirnosirii biserica a constituit obiectul mai multor renovări limitate la decorație și reparații acolo unde începuse să se degradeze. Cu prilejul renovării din 1933, eveniment consemnat în a doua inscripție, interiorul monumentului a fost înfrumusețat cu picturi executate în ulei.

Excluzînd turnul de pe fațada vestică, biserica, – pe atunci unica construcție religioasă de zid aparținînd populației românești din Tirgu-Mureș

¹³ BENKŐ KÁROLY, *Maros-Vásárhely, Sz. K. Varossa leirása*, manuscris, 1862, p. 52.

¹⁴ Statistica întocmită între 1760 și 1762 de generalul Buccow arată că în Tirgu-Mureș exista o biserică unită, doi preoți și 50 de familii unite. La rubrica ortodocșilor figurează 39 de familii, care, după cum lesne se poate observa, nu aveau nici preot și nici biserică. Cifrele inserate în tabele, indicînd starea de fapt din anul 1762, confirmă spusele lui Benkő Károly, *op. cit.*, p. 52, a se vedea dr. VIRGIL CIOBANU, *Statistica românilor ardeleni din anii 1760–1762*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III, (1924–1925), Cluj, 1926, p. 684.

¹⁵ SAMUIL MICU, *Scurtă cunoaștință a istoriei românilor*, Ed. Științifică, București, 1963, p. 124: Șematismul veneratului cler al arhiepiscopiei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș pre anul domnului 1900, Blaș, p. 39; ZENOVIE PĂCLÎȘANU, *Un vechiu proces literar: Relațiile lui Bob cu S. Klein, Gh. Șincai și P. Maior*, în *Memoriile secțiunii Istorie*, seria III, tomul XVI, 1934–1935, Academia Română, București, p. 222; Date suplimentare privind viața și activitatea lui Ioan Bob, a se vedea prof. NICOLAE COMȘA, *Dascălii Blajului, seria lor cronologică cu date bio-bibliografice*, Blaj, 1940, p. 22–23; Asupra unor fundații ale episcopului Ioan Bob, a se vedea *Transilvania*, anul IV, 1872, p. 105.

¹⁶ Cf. Anexa Petru Maior, *Istoria bisericii românilor A lui Ioan Bob*, publicată de POMPILIU TEODOR. În jurul unei lucrări istorice a lui Petru Maior, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 280.

¹⁷ Ibidem.

– prezintă conform alcătuirii sale din naos și altar, un plan (fig. 3) simplu, asemănător celor din arhitectura de lemn. Naosul, lung de 12,60 m.¹⁸ și larg de 9,20 m, cuprinde un spațiu nedivizat care spre est se leagă cu absida semicirculară – cu raza de 4,40 m – iar către vest, comunică printr-o mică deschidere, cu încăperea aproape patrată ce succede intrarea. Pe toată lărgimea naosului s-a instalat un cafas de lemn purtat de patru coloane lucrate din același material. Opus cafasului, iconostasul desparte nava de altar. Pentru instalarea acestuia din urmă a fost necesară o intervenție în profilurile impostelor.

Naosul este precedat de un spațiu boltit cu calotă boemă sau „à vela” susținută direct de pereți; în peretele vestic al turnului, exact în axul clădirii, lung de 22,80 m, e practică intrarea, iar în fața ei, o altă deschidere permite accesul în cea mai mare încăpere, în naos. Acoperirea acestuia s-a făcut prin sistemul de boltire cu calote boeme sau „à vela”, așezate pe dublouri. Ultima încăpere, altarul, are o semicalotă pornită de pe zidul semicircular, pînă la arcul dublau al ultimei calote boeme din naos.

Greutatea calotelor boeme este transmisă prin arcele dublouri impostelor – bogat profilate, cu profilurile dispuse orizontal –, iar acestea, stau pe capitellurile ionice ale pilaștrilor. Elementele enumerate – impostele și pilaștri ionici – cuprind numai suprafețele îngroșate ale pereților (fig. 8).

În navă, lumina pătrunde prin patru ferestre mari, aranjate simetric, cîte două de-o parte și de alta, iar altarul are două deschideri cu penetrații în semicalotă. Inițial aici fuseseră trei ferestre, însă cea din mijloc, aflată pe axul longitudinal al clădirii, a fost astupată ca să se poată desfășura o pastîșă după „Cina cea de taină” a lui Leonardo da Vinci.

Turnul de secțiune patrată și mult mai înalt decît coama navei, se deosebește de celelalte părți printr-o plastică arhitecturală bogată, constituind astfel elementul principal al elevației (fig. 9). Fațadele, împărțite în două, ilustrează moduri diferite de tratare plastică. Partea de jos cu trei fațade libere (nord, vest, sud), pînă la prima cornișă, are fiecare colț marcat cu pilaștri nu prea reliefați, cu capitelluri născute din succesiunea mai multor profiluri. Cu pilaștri asemănători, care fac, printr-o îndoire de 90°, tranziția de la turn la navă, s-a stabilit o legătură organică între masele de zidărie. Fațada vestică mai cuprinde, în afara intrării și inscripțiilor, o deschidere circulară cu rol funcțional, acela de a lumina interiorul turnului, și plastic în același timp.

Deasupra cornișei se ridică partea a doua, cu toate fațadele libere. Și aici elementele de marcare sînt tot pilaștrii, dar cu capitelluri ionice. Cîmpurile libere dintre aceștia, prezintă ferestre alungite cu lăcrimare, terminate în arce în plin cintru, mărginite cu brîie netede, nedecorate, de tencuială, ce imită ancadramentele de piatră, și cu cite un pseudo-bolțar de for-

¹⁸ Dimensiunile provin din fișa de monument aflată la Institutul de Proiectare Județean, Tirgu-Mureș.

mă aproape hexagonală în punctele de naștere și la cheia arcelor. Excepțind fereastra de est (dinspre coama navei), sub celelalte, protejate de decoruri arcuite de tencuială, în adâncimea masei de zidărie se conturează motive eliptice, cu briie pe margini și pseudo-boltari aranjați ca la arcele ferestrelor, adică, doi la capetele axei mari și unul, sus, la mijloc. Suprafețele dintre ferestre și cornișe sînt agrementate cu forme circulare de stucatură și ciubucuri fine, întinse de la un capitel ionic la celălalt. În porțiunea dintre fiecare capitel și profilul de jos al cornișei se află mici metope decorate cu flori stilizate.

Partea de zidărie sfîrșește printr-o cornișă viguroasă, cu multe profiluri suprapuse, dăr turnul se continuă mai departe cu un pitoresc coif de tablă, în forme caracteristice stilului baroc (fig. 10). Pe o piramidă trunchiată s-a așezat un bulb mare, de secțiune plană octogonală, cu suprafețele îngustate și arcuite lin pînă la turnul lanternă care are imitații de jaluzele pe minusculele fațade și acoperiș tot în piramidă trunchiată. De aici se ridică un bulb aproape sferic terminat cu o săgeată cu sferă și cruce în vîrf.

Spre deosebire de cele ale turnului, fațadele laterale și exteriorul absidei sînt simplu tratate plastic, fiind împărțite în largi panouri prin lesene pornite de pe soclul mic de zidărie și unite imediat sub cornișă cu bandoul continuu, nedecorat și puțin proeminent ce înconjoară biserica (fig. 10). Este de observat că lesenele corespund, ca dispunere, pilaștrilor ionici din interior.

Masele de zidărie cuprinse între lesene au deschideri mari, identice ca formă și ornamentație, exceptînd lăcrimarul, cu cele ale turnului. Partea absidei orientată spre nord este prevăzută cu sacristia, încăpere juxtapuse ulterior tirnosirii.

Structura acoperișului are ca bază o cornișă puternică alcătuită din profiluri foarte simplu modelate. Învelitoarea navei cade în două pante rezezi, iar deasupra absidei formează șase triunghiuri arcuite în sus, pînă la capătul coamei. Modul acesta de învelire prezintă multe similitudini cu sistemul tradițional în arhitectura bisericilor de lemn, unde învelitoarea se pliază după numărul laturilor absidei sau după panourile care dau semicalota interioară (fig. 1).

Problema construirii unui edificiu de cult destinat comunității ortodoxe, a devenit acută către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cînd la mai bine de peste trei decenii, românii ortodocși din Tirgu-Mureș continuau încă să parcurgă, cel puțin săptămînal, drumul lung pînă la Cornățel unde era parohia cu biserica lor. Ca și în cazul bisericii lui Andrei Grecu, distrusă de incendiu în 1780 și înlocuită apoi de ctitoria lui Bob, și de data aceasta, tot un negustor înstărit – Hagi Stoian Costandin –, achiziționează, la 3 aprilie 1793, cu 550 forinți, de la Maria Ilyés¹⁹, terenul pe care aproape imediat

---

¹⁹ BENKŐ KÁROLY, *op. cit.*, p. 53; GRIGORE PLOEȘTEANU și TRAIAN DUȘA, *op. cit.*, p. 10; Un istoric sumar însoțit de descrierea monumentului, în special a picturilor, la I. D. ȘTEFANESCU, *Biserica „S. Arhanghel Mihail” din Tirgu-Mureș* (Deviz și caiet de sarcini), manuscris, p. 1–5.

încep lucrările. Între timp, opoziția venită din diferite părți se manifestă tot mai susținut, provocând în cele din urmă încetarea activității la biserică. Urmează stăruitoare intervenții pe lângă guvernul din Cluj, după care neuniții obțin permisiunea de a continua lucrările începute primăvara, reușind să-și termine biserica chiar în iarna aceluiași an, 1793.

Aportul însemnat al lui Hagi Stoian Costandin, al soției sale, Siriana, precum și al mai multor cetățeni în edificarea bisericii este dezvăluit de inscripția²⁰ (fig. 11) din punctul sudic de naștere a arcului prin care e răcordată bolta naosului la semicalota din panouri curbate a altarului, pusă în anul 1814, cînd s-a pictat altarul. Anul 1814 apare încă odată deasupra „Sfintei Troițe” zugrăvită pe tavanul aproape plan spre care converg panourile trapezoidale ale semicalotei altarului. Printre alții figurează în inscripție și Popa Nicolae Bon Vasile, autorul zugrăvelilor din altar și probabil a celor de pe iconostas²¹. Despre alți meșteri care să fi lucrat aici, deocamdată nu știm nimic. Inscripția și documentele nu ne aduc noutăți, însă atît după tehnica execuției, cit și după plan, monumentul poate fi atribuit unor meșteri sosiți din mediul rural. În ce privește însă elevația, vom vedea îndată că autorul sau autorii părții juxtapuse, stăpînind la perfecție meșteșugul construirii turnurilor nu rămăseseră insensibili la influențele artei orășenești și anume, la cele ale arhitecturii catolice.

Biserica, construită din materiale perisabile – lemn, piatriș și bolovani – s-a degradat de-a lungul anilor, necesitînd lucrări de renovare. Atunci birne noi au luat locul celor putrezite, iar fundația veche, spălată și supusă neconținut acțiunii de eroziune a apei adunată în timpul ploilor, a fost consolidată prin cimentare. Din necesități funcționale, tot cu ocazia operațiunilor de renovare, s-a procedat la alungirea ferestrelor, prin tăierea birnelor de sus. Vechile urme, trădeză forma originală a ancadramentelor. Ele avuseră o deschidere aproape patrată, de 0,70/0,84 m, puțin favorabilă luminării interiorului.

În primăvara anului 1970, Traian Trestioreanu s-a îngrijit de restaurarea picturilor. Mai grav distruse erau cele de pe bolta semicilindrică, deoarece apa, trecută prin învelitoarea de șindrilă și prin suportul de scinduri, s-a prelins sub ele formînd pete întinse, întunecate. Spre deosebire de a-

²⁰ S-AU CUMPĂRAT ACEST LOCI DE BISEARI / CĂ DE DUMNEALOR JUPĂNU STOIAN HAGI / COSTANDIN CU SOȚIA SA SIRIANA. AU FACUT ȘI / BISEARICA DIN TEMELIE AU ZUGRĂVITĂ OLTARIU / ȘI FRUNTARIU CU ICONELE. DEÎMPREUNA SÎNT / CÎTITORI GEROG LASLO, STOIAN IENACHIE, / SABO RADU, MOLDOVEAN IANUS, BUCURĂ / DEMETER, SABO DEMETER, CADAR DEMETE / FIIND PREOT PAROH ȘI PROTOPO EPARHII VASILE / PANTEA, ZUGRAV POPA NICOLAE BON VASILE / ANO 1814.

²¹ O analiză sumară a zugrăvelilor relevă îndubitabil că aici au activat mai mulți meșteri. Chiar dacă inscripția îl menționează numai pe Popa Nicolae Bon Vasile, (și ca atare îl admitem, însă numai cu rezerve, pînă la viitoare cercetări), s-ar putea înțelege că ceilalți, nefiind de valoarea lui sau poate numai ajutoare au fost lăsați de-o parte. Dar bineînțeles, ipotetic, am putea presupune că aici să fi activat zugravii Popa Nicolae și Bon, eventual Boiu, Vasile, chiar dacă inscripția nu posedă vreun semn distinctiv — poate că, totuși, cîndva exista, însă astăzi nu se mai vede — pus să despartă cele două nume.

cestea, picturile murale din altar și icoanele rînduite pe iconostas, umbrite doar de fumul depus în timpul ceremoniilor, au fost spălate cu atenție și și-au recăpătat prospețimea inițială. Compozițiile, cu culori vivace, nealterate, cu desenul clar, lipsit de contrafaceri sau intervenții arbitrare, relevă nu numai măiestrie în privința preparării vopselelor în tonuri variate și trainice și perfecțiune în execuție, ci și viziunea zugrăvului, care, deși activa într-un centru unde schemele tradiționale erau sporadice, a realizat o lucrare admirabilă, ce poate fi inclusă între creațiile cu certe valori picturale din Transilvania.

Biserica, așa cum se înfățișează astăzi, a luat naștere în două etape constructive. În prima etapă, începută și încheiată în anul 1793, pornind de la cel mai vechi tip, cu adaptările funcționale impuse de cultul ortodox, s-a construit o clădire de plan dreptunghiular simplu cu absidă pentagonală nedecroșată, care circumscrie (fig. 5) trei spații (pronaos, naos și absidă) înălțuite logic și tradițional pe axa longitudinală. În etapa a doua, situată cronologic după secolul al XVIII-lea și deceniul întâi al secolului XIX – probabil chiar în anul 1814, cînd se executau zugrăvelile –, se adaugă pridvorul, juxtapus la capătul vestic al monumentului, ca a patra încăpere, cu turn deasupra.

Fără să folosim informațiile documentare sau să interpretăm inscripția, putem distinge, direct pe monument, fazele constructive. Observăm că materialele ultimei părți dinspre vest – pridvorul cu turn deasupra – diferă calitativ de cele utilizate la restul bisericii, iar tehnicile, aparte și ele, dovedesc că alți meșteri decît cei care în prima fază ridicaseră pronaosul, naosul și altarul, au construit în cea de-a doua, pridvorul, racordîndu-l cu pronaosul doar prin prelungirea învelitoarei acoperișului (fig. 12). Dacă de la început pridvorul ar fi luat naștere continuîndu-se pronaosul, atunci trebuia să existe cel puțin o legătură fermă între ele, fie prin ultima cunună de birne de sus, fie la nivelul talpei, dar cum nu s-a procedat așa, orice ipoteză privind considerarea contemporană a părților poate fi înlăturată, rămîind valabilă constatarea anterioară.

Nealterată de restaurări sau renovări, dispoziția planimetrică păstrează și astăzi forma simplă, rectangulară, tipică arhitecturii religioase de lemn, cu pridvor, pronaos, naos și absidă nedecroșată, așezate pe o axă longitudinală (fig. 5). Înaintea pridvorului există un coridor lung de 2,07 m ²², cu

---

²² Din dimensiunile găsite la fața locului s-ar putea trage concluzii eronate în ceea ce privește aspectul planului, deoarece nu există o corespondență între cele din partea stîngă (nordică) și cele din partea dreaptă (sudică) axei longitudinale. De pildă, nici o latură nordică nu este identică ca lungime cu similara sudică, iar fiecare perete divisor posedă anumite lățimi (7,16 m, 7,40 m, 7,33 m), ce derutează la prima vedere. Cauzele acestor inadvertențe de natură dimensională consistă în aceea că de la data construirii materialul lemnos uscîndu-se s-a deplasat într-o parte sau alta, înainte ori înapoi, sau în intervențiile ocazionate de reparații. Neputrîvirile amintite nu sînt evidente cînd ne aflăm în preajma sau înăuntrul monumentului. Ca atare socotim toate datele metrice cu oarecare aproximație. Măsurătorile înscrise în fișa de monument de la Institutul de Proiectare Județean Tirgu-Mureș se apropie mult de cifrele stabilite recent și trecute mai sus.

două intrări fără canaturi, prima de 2,68 m, iar următoarea de 1,68 m; imediat dedesubtul bulbului mic situat deasupra primei intrări se întinde o delicată invelitoare de șindrilă, pliată după formele date de structura grinzilor.

Prima încăpere, pridvorul, închis complet pînă la jumătate cu scinduri și cu stîngii așezate la distanțe egale în cealaltă jumătate, măsoară în lungime 3,64 m și în lățime 7,60 m. De pe pardoseala lui de scinduri, dinspre stînga, pornește scara de acces spre turn și, mai departe, spre spațiul care adăpostește clopotele. Exact pe axul longitudinal, într-un perete lat de 7,16 m este tăiată o ușă cu două canaturi prin care intrăm în pronaosul lung la sud de 7,40 m. Un perete din grinzi și scinduri înalt de 1,00 m, deci nu ajunge la planul de naștere al bolții, separă pronaosul de naos. De aici lungimea la nord este de 7,95 m, la sud de 8,08 m, iar lățimea, la capătul estic de 7,33 m. Față de pronaos, naosul are podeaua mai sus cu 10 cm, dar este mai joasă tot cu 10 cm, față de podeaua altarului. Trecerea dintr-un spațiu în celălalt se face grație deschiderii late de 1,63 m, tăiată în perețele secund.

La capătul naosului, chiar acolo unde pornesc laturile absidei a fost instalat iconostasul, ca ultim perete divisor. Bogata împodobire cu motive decorative și figurative, îl deosebește de ceilalți pereți și chiar de picturile murale din spatele lui, unde remarcăm un repertoriu ornamental minuit cu sobrietate.

Coronamentul acestui perete îl formează două icoane mari, cu extrasul ramelor sculptat în frunze de acant (fig. 13); de aici, descrescînd către extremități, pornesc într-o înălțuire sinuoasă și alăturare de curbe și contracurbe, motive vegetale sculptate. Linia mediană a iconostasului este marcată printr-o cruce mare, cu capetele brațelor trilobate și cu volute sculptate; suprafețele mărginite de volute și centrul crucii sînt acoperite cu picturi. Absida altarului, comunică cu naosul prin cele trei deschideri care străpung iconostasul. Panourile deschiderilor laterale zugrăvite cu cite un sfînt în picioare sînt flancate de picturi înrămate, în care personajele înfățișate măsoară aproximativ două treimi din înălțime. Ușile împărătești (fig. 14), au două canaturi traforate și sculptate cu mult meșteșug și cu destulă grație. Prin țesătura de palmete și semipalmete întinsă sub frunzele de acant răsucite ca niște volute, răsar medalioane ovale cu cîmpul pictat pe fondul dat de motivul stilizat al scoicii. Un șir de ciucuri zugrăviți în mai multe culori, completează decorul sculptat al porților.

În fine, încăperea altarului, delimitată de iconostas și de cinci laturi, vom observa inegale ca dimensiuni, închide edificiul în capătul estic. Două ferestre, una de 1/0,59 m în ax, iar cealaltă pe primul perete dinspre sud, luminează mica încăpere. Dispoziția ferestrelor în locurile respective denotă intenția meșterilor de a obține unghiuri favorabile luminării panourilor trapezoidale care, alcătuiind semicalota altarului, formează totodată și suportul de lemn al picturii monumentale.

După prezentarea aspectului interior se cuvine să arătăm în ce constă și cum se înfățișează în exterior părțile constitutive ale monumentului. Ex-

tremitatea estică prezintă cinci pereți porniți direct de la capetele birnelor naosului și legați între ei prin cheutori în „coadă de rindunică”, procedeu specific arhitecturii de lemn. Fațadele laterale nu au elemente care să le îmbogățească expresia plastică; doar niște stâlpi de lemn înfiți ulterior pentru consolidare, ritmează fațadele, întrerupând vizual orizontalitatea cununilor de birne (fig. 12). Deasupra ultimei cununi de birne, o serie de grinzi scurte puse transversal joacă rol de console, sprijinind spre exterior structura acoperișului, iar prin echilibru, în cealaltă parte, spre interior, formează baza celor zece arce dublouri ale semicilindrului bolții.

Inițial, pereții naosului primiseră câte două deschideri de 0,70/0,84 m. Ulterior, cînd s-au desfășurat anumite lucrări de întreținere sau reparație, acestea au fost aduse la dimensiunea de 1/0,59 m, dobîndind astfel forma perfect rectangulară de astăzi; tot atunci s-a practicat și în pereții pronaosului câte o deschidere egală în dimensiuni cu celelalte.

Acoperișul, în două pante repezi numai pînă la altar, este confecționat dintr-o șarpantă peste care trece învelitoarea de șindrilă. Din dreptul unde în interior se află iconostasul, aceasta coboară și se prelungește peste absida altarului, ondulîndu-se lin după conturile panourilor trapezoidale ce compun semicalota (fig. 15).

În capătul vestic, deasupra plafonului de scînduri al pridvorului, stă turnul (fig. 2), socotit aici, ca și la biserica lui Bob, principalul element al elevației. Se compune dintr-un corp prismatic, cu acoperiș în trunchi de piramidă, cu un bulb mare, de secțiune plană octogonală, avînd virful prelungit pînă la un lanternou cu opt deschideri ajurate pe intrados și incunat de un bulb mai mic, de aceeași secțiune plană din care pornește o săgeată cu sferă și cruce deasupra.

Atît materialele folosite cît și tehnica prelucrării lor, nu se îndepărtează cu nimic de cele tradiționale²³. Din birne lungi, cioplite pe patru fețe și așezate orizontal unele peste altele, s-au înălțat, conform planului, pereții de închidere a spațiului interior. Îmbinarea s-a făcut, cum am arătat, prin sistemul zis în „coadă de rindunică”. Tot din birne, dar cu mult mai groase decît cele ale pereților, s-a construit și turnul. Pînă la acoperișul în trunchi de piramidă structura de birne este învelită cu scînduri, iar mai sus, pînă la ultimul bulb, șindrila îmbracă toate formele si-nuoase și geometrice.

Înăuntrul navei, cununile de grinzi sint căptușite cu scînduri. Pe alocuri ele fuseseră acoperite cu tapet de hirtie și cu țesături pe care ulterior s-au pus zugrăveli. Semicilindrul bolții, cu punctele de naștere direct la capătul grinzilor transversale, adică pe console (termen pe care îl vom utiliza mai

²³ Problema materialelor și tehnicilor folosite la construirea bisericilor românești a fost dezbătută pe larg și e îndeobște cunoscută, a se vedea, PAUL PETRESCU, op. cit., p. 27–30; GRIGORE IONESCU, op. cit., p. 305–312; VIRGIL VATAȘIANU, Contribuție la studiul tipologiei..., p. 28; idem, Contribuție la cunoașterea bisericilor de lemn din Moldova, în *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii virstei de 60 de ani*, Ed. Institutului de Istorie Universală, Cluj, 1931, p. 413, 415–417; I. D. ȘTEFĂNESCU, *Arta veche a Maramureșului*, Ed. Meridiane, 1968, p. 29–34; RADU CRETEANU, *Biserici de lemn din Muntenia*, Ed. Meridiane, București, 1968, p. 17–19.

departe), la 0,63 m. și 0,58 m de pereți și la 2,10 m înălțime de la poadeaua pronaosului, are o deschidere de 6,19 m. Procedind astfel, meșterii păstrează toată lărgimea spațiului util și realizează un cintru moderat și și nu prea înalt.

Dincolo de iconostas, o compoziție de panouri trapezoidale arcuite spre un tavan relativ plan, pictat cu „Sfinta Troiță” și anul 1814, îmbracă altarul. Numerotind laturile absidei de la nord spre sud cu cifre de la unu la cinci, observăm cum panourile doi, trei și patru pornesc de pe pereții notați la fel. Nu tot așa se întimplă cu celelalte. Astfel, panourile unu și cinci stau ca și bolta semicilindrică pe niște console ce descresc în lungime de la 1,24 m și corespunzător 1,28 m pe măsură ce se îndepărtează de punctele de îmbinare cu panourile doi și patru, aproape confundându-se cu ele. Dar la rîndul lor panourile corespunzînd celor mai lungi laturi ale absidei, 3,12 m prima și 3,03 m a cincea, se împart în două numai după rîndul de scînduri care îmbracă capetele consolelor și urcă arcuindu-se pînă la micul tavan amintit. Dacă nu s-ar fi lucrat așa, spațiul avea șansa să dobindească o formă regulată și armonioasă.

Biserica lui Bob reprezintă în zidărie aceeași variantă planimetrică ca și edificiul de lemn din vecinătate. Opțiunea pentru tipul de plan dreptunghiular cu absidă semicirculară, navă și turn rezidă, desigur, în dorința arhitectului Ioan Topler de a respecta intactă formula spațială tradițională. La sistemul de boltire, însă, maestrul nu mai manifestă consecvență, deoarece factorul confesional, determinant pentru programul întregii construcții, îi impunea rezolvări corespunzătoare tendinței greco-catolice, spre ritmuri și viziuni spațiale copleșitoare.

Acoperirea cu calote boeme sau „à vela”, necesita mai întii soluționarea problemei structurii. Trebuia ca nimic să nu afecteze desfășurarea longitudinală și mult prețuită perspectivă spațială. De aceea, un schelet destul de suplu a ajuns să alcătuiască baza de pornire a calotelor boeme și a semicalotei. Pentru susținerea acestui sistem de boltire și implicit, pentru înlăturarea eventualelor impingeri, în anumite puncte – la mijlocul navei și la capetele estice ale acestuia – pereții au fost îngroșați ca să permită angajarea perechilor de pilaștri ionici. Aceștia prin intermediul impostelor sprijină mai multe arce dublouri (fig. 8), care la rîndul lor suportă greutatea calotelor. Întrebuințînd dublourile, arhitectul urmărea printre altele, diversificarea și amplificarea spațiului dincolo de limita intradosurilor lor²⁴ (fig. 4). Printr-o asemenea soluționare a acoperirii interiorului, s-a creat un ritm longitudinal neîntrerupt, curgător, cu cesuri verticale pregnante inspirate de criteriile constructive baroce. Ordonarea elementelor și, în general, întreaga concepție care a stat la baza „construirii” spațiului

²⁴ Asupra valorii spațiului arhitectural interior, BRUNO ZEVI, *Cum să înțelegem arhitectura*, Ed. Tehnică, București, 1969.

și, în parte chiar a decorației²⁵, corespunde pînă aici stilului baroc de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Într-o altă interpretare, imaginea interiorului satisface spiritul, scopurile și gusturile comenzii sociale.

Încă înainte de a pătrunde în spațiul interior, de a-l percepe direct, dispoziția acestuia poate fi „citită” sau intuită privind suprafețele exterioare. Și într-o parte și în cealaltă cîmpul fațadelor este divizat prin cite o pereche de lesene rînduite exact acolo unde în interior pereții îngroșați înfățișează cite doi pilaștri ionici alăturați, flancați de alții pe plan curb; lesene identice marchează și punctele de naștere a semicercului absidei, dar nu cite două ci cite una de fiecare parte (fig. 1). Marcarea fațadelor cu lesene, completată de reliefarea clară a turnului cu golul util, de trecere, de la baza lui, exprimă organizarea spațiilor închise – încăperea mică, naosul și altarul – și ușurează deslușirea logicei legării lor în sistemul unitar al planului (fig. 3).

Ținînd seama de scopul și destinația clădirii, Ioan Topler a modelat suprafețele în planuri și linii variate, iar pe alocuri le-a acoperit cu motive vegetale stilizate și profiluri de structură. Deși nu excelează prin diversitate sau printr-un joc puternic de contraste între părțile aflate în lumină și cele din umbră, ornamentația aceasta, lipsită de valori picturale, intensifică totuși, dar ponderat, efectele scenografice nedisimilat căutate și conferă exclusiv navei eleganța barocă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, eleganță a cărei consistență își are rădăcinile numai în juxtapunerea liniilor drepte și sinuoase, primele reprezentînd rigiditatea și stabilitatea, iar următoarele, în antiteză, flexibilitatea și mișcarea.

Atunci cînd procedează la împodobirea exterioară a volumelor, arhitectul Ioan Topler se arată încă odată supus principiilor decorative baroce. În consecință, concepe tratarea anume în vederea dobîndirii unui echilibru, chiar relativ, între plastica interioară și cea exterioară; suprafețele exterioare ale navei și altarului, contrar celor interioare, poartă cîteva elemente decorative limitate la lesene, la bandoul de sub cornișă și la briiele cu cite trei pseudo-bolțari de formă hexagonală de pe marginea ferestrelor, în schimb, masa de zidărie a turnului (fig. 9) tratată amplu și amănunțit este în vădită discrepanță cantitativă și calitativă cu acestea, dar în acord perfect, dînd echilibrul urmărit de maestru, cu plastica dinăuntru a navei și altarului. Analiza plasticii arhitecturale distribuite pe fațadele elementului principal al elevației ne pune în fața similitudinii între anumite elemente ale acestora cu cele din interior, fapt din care reiese – dacă ținem seama și de echilibrul constatat – existența unei unități de concepție decorativă și de procedee de compoziție.

---

²⁵ Numai cîteva elemente — pilaștrii, impostele, arcele dublau, calotele boeme și stucaturile — sînt originale. Ele singure conferă interiorului eleganța tipică barocului, spre deosebire de picturi, care — fiind de dată recentă, — nu se apropie cîtusi de puțin de formularea plastică de la finele secolului al XVIII-lea încărcă excesiv suprafețele și într-o oarecare măsură estompează elementele cu certe valori decorative.

Turnul primește ritmuri decorative direcționale vertical de la pilaștrii simpli și ionici dispuși pe colțuri, separați la un moment dat de o cornișă mediană (fig. 9 și fig. 10). La ultima parte de zidărie amănuntele ornamentale sporesc, se intensifică, pe măsură ce apare cornișa puternic profilată și modelată după conturile cercurilor de stucatură. Motivele cuprinse aici au menirea să precizeze impresia vizuală, să accentueze expresia plastică a turnului. Ele sînt de largă circulație în Transilvania, putînd fi întîlnite la aproape toate monumentele epocii: goluri eliptice cu briie simple de mortar și pseudo-bolțari, ciubucuri arcuite ca niște dublouri, ferestre cu și fără lăcrimar, pilaștri ionici cu ove și ghirlande între volute, metope cu fleroane și, în fine, cornișe mai mult sau mai puțin viguroase.

Pentru incununarea decorației, practică în și pe structura de zidărie, arhitectul execută din tablă un coronament cu bulbi și lanternou interpus.

Interpretînd elementele cu consecințe în ornamentație, sesizăm calitatea majoră, decisivă chiar, îndeplinită de unele în sistemul morfologic al construcției. Cele care, pînă acum, erau considerate numai creatoare de ritmuri decorative își arată din plin și a doua funcție, aceea constructivă. Dintre ele, motivul pilaștrilor practicat pe proeminențele interioare, impostele și arcele dublou pot fi definite drept elemente esențiale ale sistemului portant. Exceptînd arcele dublou, numai figurate printr-un ciubuc cu profil asemănător ca arcuire, și impostele, regăsim la turn pilaștrii ionici din interior, cu ușoare modificări de ordin formal, iar în plus, pilaștrii simpli, descriși mai înainte, și cornișe viguroase, îndeplinind importantul rol portant.

Din analiza efectuată rezultă că elementele amintite întrunesc valori concomitent decorative și constructive. La nivelul acestora s-a stabilit un raport care determină subordonarea întregii concepții plastice. Existența raportului tocmai la formele care în ideea maestrului Ioan Topler trebuiau să trezească interesul vizual constituie factorul arhitectural și constructiv esențial, fiindcă în jurul lui și în strînsă dependență de el a fost soluționată problema ornamentației. Așadar, arhitectul a considerat ca în jurul formelor cu rol simultan decorativ și constructiv să concentreze motive pur decorative. Chiar dacă nu sînt fantezist nuanțate, tratarea lor plastică – cînd viguroasă, prin natura profilării, cînd reținută și abia conturată – produce rafinate contraste de luminozitate, iar formularea inspirată subliniază, și nu de puține ori intensifică, dinamica golurilor și plinurilor.

Pentru aprecierea stilistică pledează fațadele lipsite de artificii ornamentale, pilaștrii simpli și ionici, lesenele, briiele și bandoul. Simplitatea și claritatea tratării lor, cit și coeziunea semnificațiilor – decorative și constructive –, imprimă monumentului caracteristici care prefigurează, în epoca de sfîrșit a barocului tîrziu, perioada stilistică următoare, clasicismul. Faza tîrzie a barocului rămîne să fie reprezentată de ansamblul interior deoarece, în rafinamentul ușor ce-l caracterizează, semnele unei evoluții spre clasicism abia dacă se conturează. Și întrebuițarea vocabularului decorativ concură la această considerare; astfel, pentru a conferi monumentului sem-

nificația reprezentativă cerută de baroc, motivele decorative au fost distribuite potrivit principiului concentrării pe suprafețe de mare interes vizual. Iar dacă adăugăm componentele de tablă ale turnului, la care se manifestă tendința către zveltețe, prin simplificarea moderată a liniilor sinuoase – contrar de fapt perioadei precedente, de înflorire a barocului, în timpul căreia acestea înfățișau volume curbe și contracurve îndrăzneț avîntate și ornamentații abundente în jurul lor – avem exprimarea plastică curentă din ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea.

Comparînd edificiul din Tirgu-Mureș cu biserica ortodoxă (fostă unită) din Cluj²⁶, și datorită aceluiași ctitor, Ioan Bob, situată pe strada Prahovei nr. 5, constatăm, dacă excludem dispozițiile planimetrice prin care se deosebesc, prezența analogiilor.

Surprindem din descrieri sisteme de boltire, procedee de ritmare și concepții decorative asemănătoare. La ambele monumente întîlnim calote boeme pe arce dublou sprijinite de pilaștri în interior, lesene și bandouri la fațade și motive ornamentale de stucatură concentrate pe elementul esențial al elevației. Dacă adăugăm analogiile constatate altor observații, putem conchide că după îndelungi și continue prelucrări la finele secolului al XVIII-lea, în arta religioasă din Transilvania s-au răspîndit anumite forme, elemente și metode de compoziție cu consecințe ferme în cristalizarea tipului de biserică adaptat ritului greco-catolic. Evident, nu toate lăcașurile perioadei prezintă analogii perfecte, deoarece opțiunea pentru un tip de plan – cu pronaos și absidă poligonală decroșată cum e la monumentul din Cluj sau fără pronaos, dar cu absidă semicirculară ca în cazul de față – ori pentru anume soluții decorative era în funcție de comanda socială, iar numai dacă aceasta nu-și manifesta vreo preferință, rămînea la alegerea meșterilor.

Biserica de lemn cu hramul „**Sfîntul Arhanghel Mihail**” e o creație specific românească. Ea moștenește un tip de plan elaborat, cu multă vreme înainte, de arhitectura de lemn. O considerare stilistică poate fi făcută numai după încadrarea tipologică, după analiza componentelor și după ce ne oprim asupra consecințelor acestora, extinse la spațiul interior și elevații.

Pînă să fie isprăvit, monumentul a străbătut două etape de construcție; în timpul fiecăreia s-au desfășurat lucrări cu un început și un sfîrșit bine precizat. Nici meșterii și nici comanda socială nu preconizau atunci o eventuală extindere spre vest. Opera lor este o compoziție de două încăperi dreptunghiulare înscrise într-un plan omogen, tot dreptunghiular. Acestora, în capătul estic, le-a fost adăugată a treia încăpere, absida pentagonală (fig. 5).

Înșiruirea camerelor pe axa longitudinală plasează tipologic biserica în rîndul monumentelor ce reproduc un plan arhaic, dar ceva mai evoluat datorită numărului de laturi față de arhetipul din care de fapt derivă, caso:

²⁶ MIRCEA ȚOGA și GÉZA STARMÜLLER, *op. cit.*, p. 35–40.

țărănească²⁷. Conform proiectului de tipologie a bisericilor de lemn întocmit de prof. dr. doc. Virgil Vătășianu²⁸ considerăm creația din Tirgu-Mureș desăvârșit încadrată în tipul I. a. 2, în grupul 3 de biserici, constatat de arh. Eugenia Greceanu²⁹ și în tipul I. c. stabilit de Radu Crețeanu³⁰ pentru Muntenia.

Din necesități de natură funcțională edificiului i-a fost juxtapus în capătul vestic pridvorul. Amplificarea spațiului astfel realizată, s-a petrecut în etapa a doua constructivă, situată cronologic la mai bine de un deceniu de la terminarea navei și bineînțeles, cu aportul altor meșteri. Privit acum, planul nu se abate cu nimic de la concluzia tipologică de mai sus, însă pridvorul și mai ales turnul cu bulbi, care îl îmbogățește pe verticală provoacă schimbări substanțiale în imaginea elevației.

Prin juxtapunerea pridvorului cu turn, meșterii au rezolvat două probleme: prima și cea mai importantă, ar fi mărirea spațiului, impusă de creșterea neconținută a credincioșilor ortodocși, iar a doua accentuarea expresiei artistice prin introducerea bulbilor în ansamblul construcției. Felul soluționării acestor probleme denotă cunoștințele lor privind domeniul edificiilor religioase de lemn cu plan dreptunghiular cu absidă poligonală la est și pridvor cu turn la vest.

Măiestria meșterilor se vădește îndată ce supunem discuției chiar partea juxtapusă. Componentele acesteia, prelucrate în linii deosebite de cele ale fleșelor piramidale prevăzute cu galerii în rezalit, înfățișează forme cit se poate de original modelate. După cum bine se observă creatorii n-au preluat servil detaliile formale utilizate frecvent în arhitectura secolului al XVIII-lea din Transilvania. Dimpotrivă, ținând seama de vocabularul formal care pe atunci era deja bine influențat de baroc, ei au selecționat și asimilat numai motivele cu certe valori estetice, reușind, în ciuda rigorilor puse de material, o exprimare adecvată imperativelor stilistice ale vremii.

Chiar dacă n-ar fi fost atrași de formele baroce, dorința ctitorilor de a avea un edificiu somptuos, comparabil cel puțin ca forme cu cele mai apropiate exemple din Tirgu-Mureș (biserica romano-catolică din Piața Trandafirilor și biserica episcopului Ioan Bob), impunea meșterilor luarea lor în considerare.

Cu asemenea premise, interpretarea spațiului interior devine și mai necesară.

Prin intermediul unei structuri în exclusivitate de lemn, meșterii „construiesc” un mare spațiu interior (fig. 6); apoi, conform programului liturgic, îl divizează în patru unități funcționale – altar, naos, pronaos și

²⁷ VIRGIL VĂTAȘIANU, *Contribuție la studiul tipologiei..* in A.I.I.C., III, p. 29–31; RADU CREȚEANU, op. cit., p. 9–11.

²⁸ Op. cit., p. 30.

²⁹ EUGENIA GRECEANU, *Tipologia bisericilor de lemn din zona centrală a Transilvaniei*, in *Monumente istorice, Studii și lucrări de restaurare*, III, București, 1969, p. 43, 47.

³⁰ Op. cit., p. 10.

pridvor – acoperite, în ordine, cu o semicalotă, cu o boltă semicilindrică de-a lungul întregii nave și cu un tavan plan.

Așa organizat, spațiul primește valori utilitare clare, iar dimensiunile lui – surprinzător de ample față de cum se înfățișează monumentul afară – conferă lăcașului măreția căutată de comanda socială.

Privite dintr-un anume unghi, proporțiile unităților spațiale se găsesc în raport direct cu destinația și importanța fiecărei încăperi; absida altarului (fig. 5 și fig. 6 c), folosită de un număr redus de persoane, închide un spațiu modest înscris unui pentagon, nava, fiind locul unde în prezența credincioșilor se desfășoară serviciul divin, conține spațiul cel mai mare, întins sub unica boltă semicilindrică (fig. 5 și fig. 6 b), iar pridvorul (fig. 5 și fig. 6 a) formează ultima unitate spațială, paralelipipedică, destul de joasă, deschisă și de ordin secundar. Fără a face abstracție de cerințele liturgice și funcționale, formele tuturor încăperilor sint determinate de tipul de plan pentru care s-a optat și apoi de natura materialului de construcție. Pe baza planului s-au ridicat, dînd primele linii, elementele principale ale expresiei constructive și arhitecturale, iar în continuare, în funcție de posibilitățile prelucrării lemnului, s-a trecut la închiderea spațiului în formele descrise. Alături de forme, proporțiile, diverse în contextul spațial, creează un interior însuflețit, dinamic ritmat, adecvat nevoii de reprezentare în și prin el a ideii și permanenței ritului ortodox.

Stilistic, spațiul arhitectural nu a suferit nici o contaminare cu barocul: organizarea și forma lui urmînd tradiția se păstrează neatinse cum de altfel și planul clădirii (fig. 6 a). Numai decorația, datorită citorva elemente întilnite la iconostas, poartă amprenta barocului. În rest, interiorul rămîne cu o ornamentație de factură românească și de inspirație ortodoxă. Prezența motivelor decorative baroce se explică prin același proces de asimilare și grefare la care ne-am referit cînd am analizat elevația.

Felul cum este formulată plastica lasă să se întrevadă și cealaltă calitate, în afara celui decorative cu care de fapt se îmbină și are aceiași valoare: însușirea constă în aceea că ciclurile picturale – de la briul bolții semicilindrice în sus și pînă la desfășurările de pe panourile semicalotei altarului –, meșteșugit executate, subliniază aproape toate formele arhitecturale, însă le accentuează convingător numai pe acelea care, situate în poziții centrale, au menirea să întrețină interesul vizual, intens activat de marele spațiu interior. S-a stabilit astfel o armonie plăcută între ornamentația zgrăvită și arhitectură.

Din cele expuse, vedem în biserica cu hramul „Sfîntul Arhanghel Mihail” din Tirgu-Mureș un monument sintetic, rezultat al interferenței formelor arhaice și elementelor de dată recentă, baroce, primele elaborate cu mult înainte în arhitectura românească de lemn, iar următoarele apărute o dată cu stilul adus, impus și oficializat în Transilvania de autoritățile habsburgice. Cînd au imaginat planul dreptunghiular simplu cu absidă nedecroșată și fără pridvor, meșterii primei etape au operat cu formule vechi, mult apropiate de arhetip. În antiteză, cei din etapa a doua grefează pe fondul tradiției autohtone elemente transmise de arhitectura barocă. Ace-

tea, deși nu modifică nici planimetria, nici concepția și organizarea spațială, schimbă totuși substanțial aspectul monumentului la nivel de elevații. Permițind infiltrarea în mijlocul lor a formelor baroce, accesoriile arhitectonice demonstrează concludent caracterul lor labil, spre deosebire de structură, care, rezistind influențelor, înfățișează tăria tradiției considerată aici riguros de meșteri.

Problemele supuse analizei pînă acum – și indeosebi afinitățile de natură stilistică a acestui monument de arhitectură religioasă românească cu barocul – sîntem convinși că le-am elucidat. Referindu-ne la considerațiile făcute pe marginea planului, elevației, spațiului și organizării interio-
rului, le putem socoti suficient de interesante ca să justifice atenția științifică acordată pînă acum.

Cele două monumente reținute și interpretate în prezentul material înfățișează clar trăsături caracteristice ce permit înscrierea lor în contextul construcțiilor care oglindesc evoluția artei românești în condițiile influenței stilului baroc. Modelarea formelor, tratarea plastică și anumite elemente componente urmează calea de dezvoltare generală a arhitecturii din Transilvania, corespunzătoare etapei de trecere de la barocul tirziu la clasicism, stare ce concură în aprecierea lor stilistică fazei de tranziție. Procesul evolutiv remarcat s-a petrecut, și aceasta este cel mai important, pe fonduri planimetrice cu caractere românești pregnante.

Pe de altă parte, lăcașurile discutate răspund deplin cerințelor comenzi-
zilor sociale și, în pofida finalităților liturgice diferite cărora le erau destinate, se potrivesc tot atît de bine atmosferei epocii, făcînd îndreptățită concluzia că aceste edificii întruchipează ideea românilor de a-și păstra cu orice preț ritul și obiceiurile străbune.

KÉT MAROSVÁSÁRHELYI, XVIII. SZÁZAD VÉGI ROMÁN MŰEMLÉK-TEPLOM

Erdélyben, a Habsburg Birodalomba való bekebelezése után, politikai, társadalmi és gazdasági téren egyaránt változások történtek, melyek visszahatottak a művészetre is. Erdély építészete fellendül, mihelyt a hatóságok rátrnek a katonai, polgári és egyházi építési program megvalósítására. Ezeket az épületeket, szinte kivétel nélkül, barokk stílusban valósítják meg.

A tanulmány két román egyházi épületet elemez, melyek a századvégi építészet szellemében épültek, akkor, amikor az Erdélyben otthonossá vált barokk betört a román művészetbe is és azt egyre inkább befolyásó alá kerítette. A szerző, aprólékos megfigyelések alapján, kiemeli o két épület eredetiségét, valamint azt o tényt, hogy az új szellem, amely itt egyes építészeti elemekre szorítkozik, érezteti hatását oz erősen o hagyományokban gyökerező formákon, melyek, végső fokon, mégis érvényesülnek s o templomoknak eredeti és festői külsőt kölcsönöznek.

Első ízben történik meg o két műemlék-épület tér-elemzése, mely kiemeli az épületek minőségét és hasznosságát, elemezve ugyanakkor, hogy mennyiben feleltek meg o társadalmi szükségletek céljoiro. A szerző való-mennyi szempontból értelmezi o műemlékeket, jelezve azok építészeti értékét s o két templomot beilleszti a barokk stílus által erősen befolyásolt erdélyi román művészet fejlődésének átfogó, általános képébe.

ZWEI DENKMÄLER RUMÄNISCHER KIRCHENBAUKUNST ZU AUSGANG DES XVIII-TEN JAHRHUNDERTS IN TG.-MUREȘ

Die Veränderungen die in der politischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Struktur Siebenbürgens, nach der Eingliederung in das habsburgische Kaiserreich vor sich gegangen sind, haben sich auch auf die Kunst ausgewirkt. So kennt die Baukunst Siebenbürgens eine Blütezeit, als die Behörden zur Verwirklichung des Programms an Militär- Zivil- und Kirchenbauten schreiten, die fast ausnahmslos im Barockstil gehalten worden sind.

Die Arbeit „Zwei Denkmäler rumänischer Kirchenbaukunst zu Ausgang des XVIII-ten Jahrhunderts in Tirgu-Mureș“ enthält die Analyse zweier rumänischer kultushäuser die im Geiste der Baukunst vom Ausgang des Jahrhunderts gehalten worden sind zu der Zeit, als der Barockstil, der in Siebenbürgen schon eine Wirklichkeit geworden war, auch in die rumänische Kunst einzudringen und diese zu beeinflussen begann.

Der Verfasser hebt nach mannigfaltigen Beobachtungen, den ursprünglichen Charakter dieser Denkmäler, sowie auch die Art wie die neuen Grundbestandteile, welche sich hier auf bauliche Zutaten beziehen, mit den in der Tradition kräftig wurzelnden Formen verwachsen sind, mit den Formen, die sich letztlich durchgesetzt haben und den Bauten ein eigenes, pitoreskes Aussehen verliehen haben, hervor. Zum ersten Mal werden diese beiden Denkmäler vom räumlichen Standpunkt aus angesprochen und ausgelegt und dessen Qualität und Verwendbarkeit hervorgehoben, sowie auch das Mass in welchem diese Bauten den gesellschaftlichen Forderungen entsprechen. Der Verfasser betrachtet diese Denkmäler von allen Standpunkten, erkennt und meldet ihren baulichen Wert und gliedert sie in die künstlerische Landschaft ein, welche die Entwicklung der rumänischen Kunst in Siebenbürgen, unter dem kräftigen Einfluss des Barockstils widerspiegelt.

ДВА ПАМЯТНИКА РУМЫНСКОЙ КУЛЬТОВОЙ АРХИТЕКТУРЫ КОНЦА XVIII-ОГО ВЕКА В ГОРОДЕ ТЫРГУ-МУРЕШ

РЕЗЮМЕ

А. БАУЕР

Перемены произошедшие в политической, социальной и экономической структуре Трансильвании, после её включения в Габсбургскую империю, отразились и на искусстве. Таким образом, для архитектуры в Трансильвании наступил период расцвета, вследствие проведения властями программы военного, гражданского и культового строительства, выполненного, почти без исключения, в стиле барокко.

В настоящей работе даётся анализ двух румынских культовых строений, выполненных в гор. Тыргу-Муреш в духе архитектуры конца XVIII-ого века, когда в Трансильвании стиль барокко уже воплотился в действительность и начал проникать и влиять на румынское искусство. Автор, на основе пространных наблюдений выявляет самобытный характер этих построек а также освещает вопрос использования новых элементов сводящихся здесь к архитектурной детализовке, которой было найдено применение на традиционных, твёрдо укрепившихся, доминирующих в конечном результате формах, придав строениям новый и в то же время живописный аспект.

Эти два архитектурные памятника рассматриваются впервые с пространственной точки зрения, причём раскрывается качество и полезность пространства а также степень, в которой эти строения соответствовали, согласно с общественными требованиями, их функциональному назначению. Подвергая оба памятника всестороннему толкованию, автор останавливается на их архитектурном значении, включая их в цельную художественную картину, отражающую эволюцию румынского искусства в Трансильвании, в условиях мощного влияния, оказанного стилем барокко.

1.

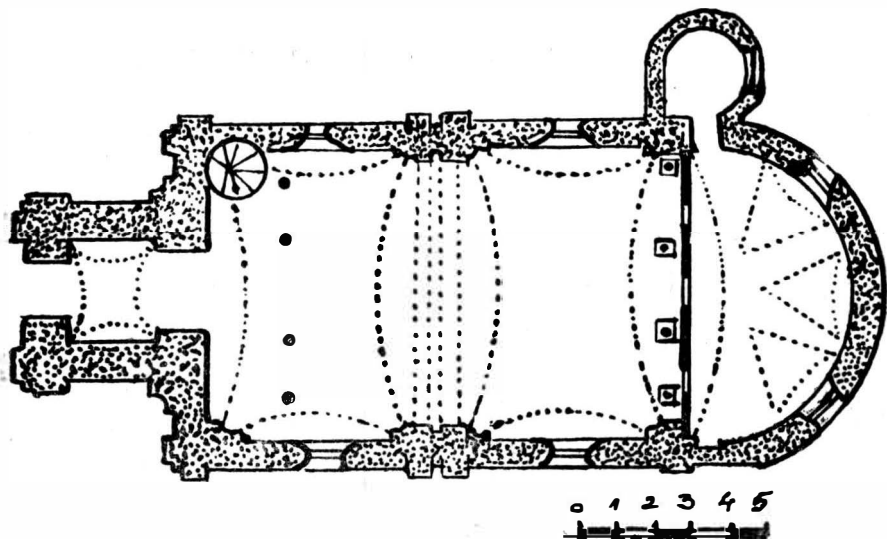
2.

Planșa XXXVI. 1. – Biserica ortodoxă (fostă unită) a lui Ioan Bob.
2. – Biserica de lemn cu hramul „Sf. Arhanghel Mihail”.

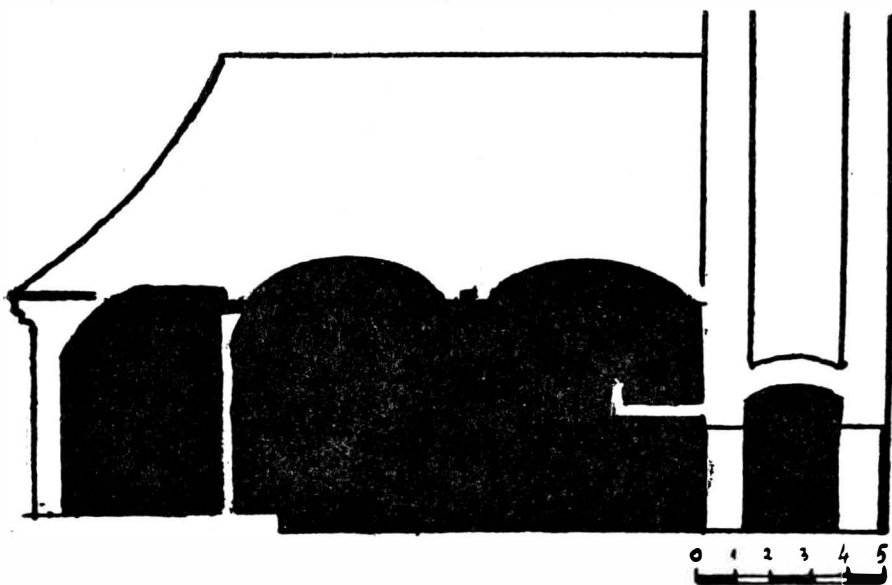
XXXVI. tábla. 1. – Ioan Bob ortodox (volt. gör. kat.) temploma.
2. – „Szt. Mihály Arkangyal”-nak szentelt fatemplom.

Tafel XXXVI. 1. – Orthodoxenkirche (gewesene vereinte) des Ioan Bob.
2. – Kirche aus Holz mit den Kirchweich „Heiliger Arhanghel Michael”.

Табл. XXXIV. 1 — Православная (бывшая униатская) церковь Иоаня Боба
2 — Деревянная церковь, посвящённая „Св. Архангелу Михаилу”

3.

4.

Planşa XXXVII 2. – Biserica lui Ioan Bob, Plan. (Relevu Arhiva Dir. de sistematizare şi control al construcţiilor, Tg.-Mureş).

4. – Secţiune longitudinală a spaţiului bisericii lui Ioan Bob.

XXXVII. tábla. 3. – Ioan Bob templomának alaprajza (Felmérés az Építkezésrendészeti Igazgatóság irattárában, Marosvásárhely).

4. – Ioan Bob temploma belső terének hosszmetezete.

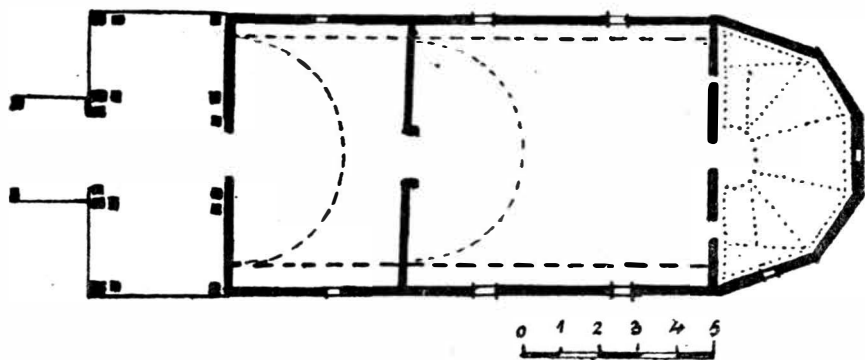
Tafel XXXVII. 3. – Kirche des Ioan Bob. Plan (Hervorgehoben Archiv der Dir. von Sistematisierung und Kontrolle der Bauten, Tg.-Mureş).

4. – Längsschnitt durch den Raum der Kirche des Ioan Bob.

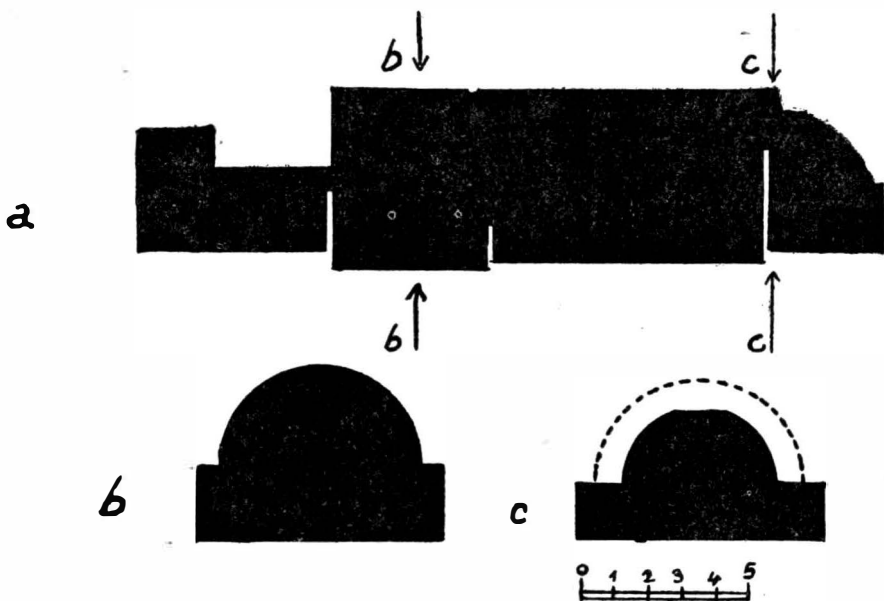
Табл. XXXVII. 3 – План церкви Иоана Боба (Съёмочный материал из архива Дирекции планировки и контроля строительства гор. Тыргу-Муреш).

4 – Продольный разрез пространства церкви Иоана Боба.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

5.

6.

Planşa XXXVIII. — Biserica de lemn „Sf. Arhanghel Mihail”. Plan.

6. — Biserica de lemn „Sf. Arhanghel Mihail”. a) Secţiune longitudinală a spaţiului; b) secţiune transversală a spaţiului navei; c) secţiune transversală a spaţiului în dreptul iconostasului.

XXXVIII. tábla 5. — A „Szt. Mihály Arkangyal”-templom alaprajza.

6. — „Szt. Mihály Arkangyal”-nak szentelt fatemplom; a) Belső tér hosszmetsete; b) A hajó terének keresztmetsete; c) Belső tér keresztmetsete az ikonosztász vonalában.

Tafel XXXVIII. 5. — Kirche aus Holz „Heiliger Arhanghel Michael”. Plan.

6. — Kirche aus Holz „Heiliger Arhanghel Michael”; a) Längsschnitt des Raumes;

b) Querschnitt des Raumes des Schiffs; c) Querschnitt des Raumes durch den Ikonostas.

Табл. XXXVIII. 5 — План деревянной церкви „Св. Архангела Михаила”

6 — Деревянная церковь „Св. Архангела Михаила” а) Продольный разрез пространства б) поперечный разрез пространства нефа в) поперечный разрез пространства по линии иконостаса.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

7.

Planşa XXXIX 7 – Inscriptia aşezată deasupra intrării. 8 – Biserica lui Bob. Ansamblul portant al calotelor.

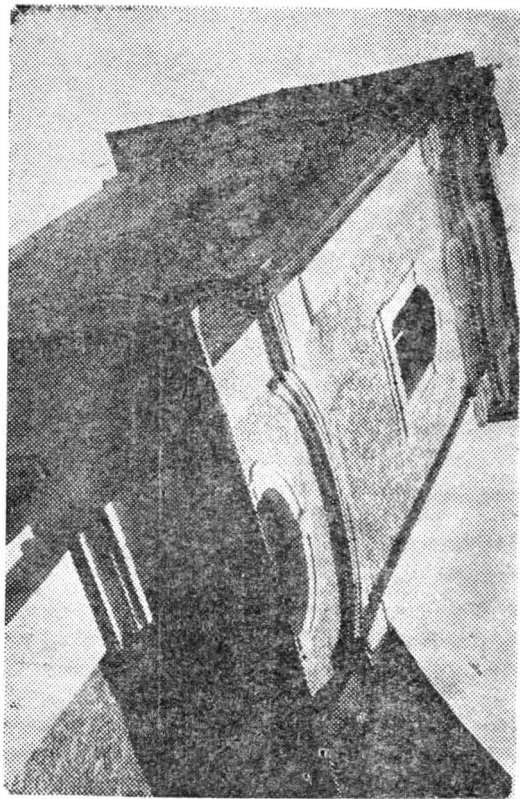
XXXIX. tábla 7. – A bejárat fölötti felirat. 8. – Bob temploma. A boltozat terhét hordozó bekötés.

Tafel XXXIX 7 – Inschrift über dem Eingang. 8 – Kirche des Bob. Gesamtheit der Kalottenträger.

Табл. XXXIX. 7 – Надпись над входом. 8 – Церковь Иоана Боба. Ансамбль, несущей калотты, конструкции.

8.

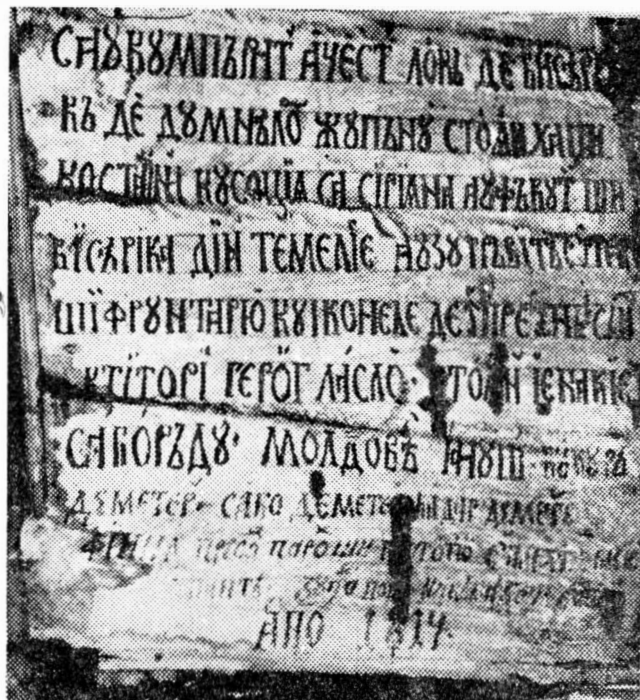

9.

10.

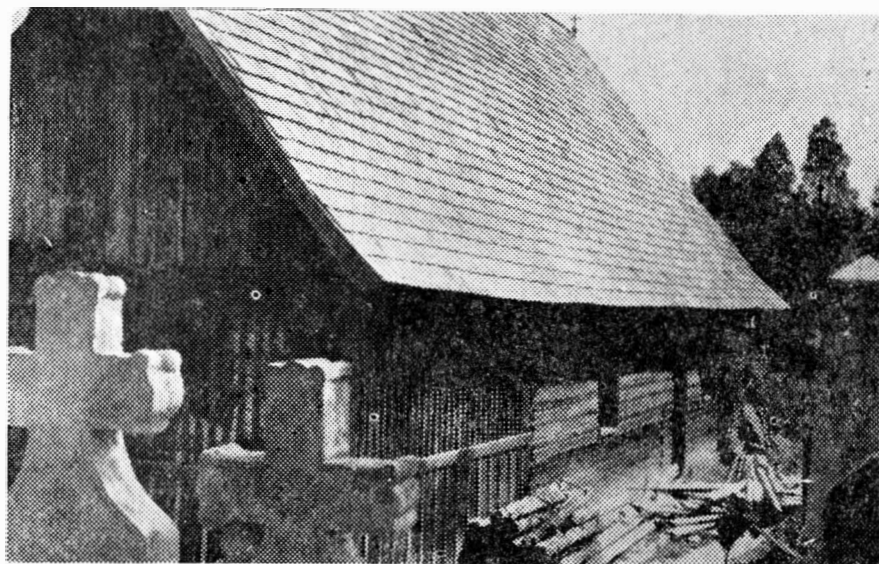
Planşa XL. 9. — Biserica lui Bob. Vedere sud-vestică a turnului. 10. — Biserica lui Bob. Fațada și turnul.
 XL. tábla. 9. — Bob temploma. A torony délnyugatról. 10. — Bob temploma. Homlokzat és torony.
 Tafel XL. 9. — Kirche des Bob. Süd-west Ansicht des Turnes. 10. — Kirche des Bob. Fazade und Turn.
 Тобл. XL. 9 — Церковь Иоана Боба. Башня с юго-запада. 10 — Церковь Иоана Боба. Фасад и башня.
<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

11.

Planşa XLI 11 – Biserica de lemn „Sf. Arhanghel Mihail”. Inscripția cu numele ctitorilor, zugravului și anul pictării interiorului. 12 – Biserica de lemn „Sf. Arhanghel Mihail”. Fațada sudică a pridvorului și a navei.

XLI. tábla 11. – „Szt. Mihály Arkangyal”-templom. Az alapítók és a festő nevét s a belső festés évét megörökítő felirat. 12. – „Szt. Mihály Arkangyal”-templom. A tornác és a hajó déli homlokzata.

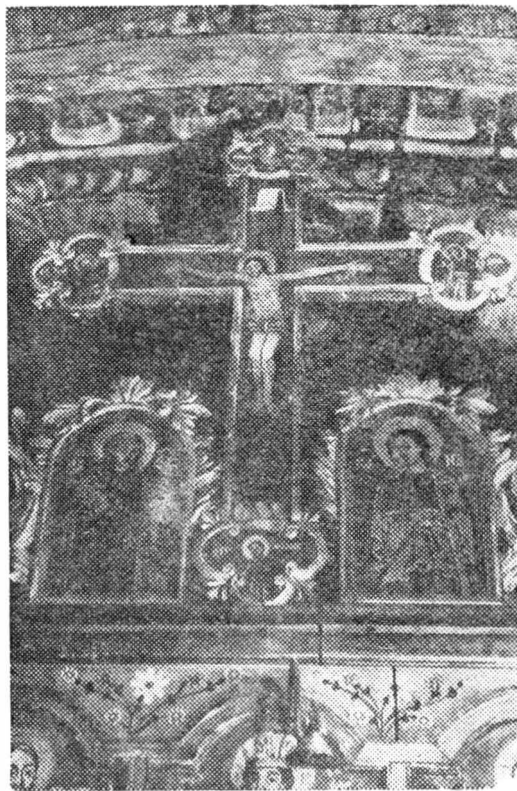

12.

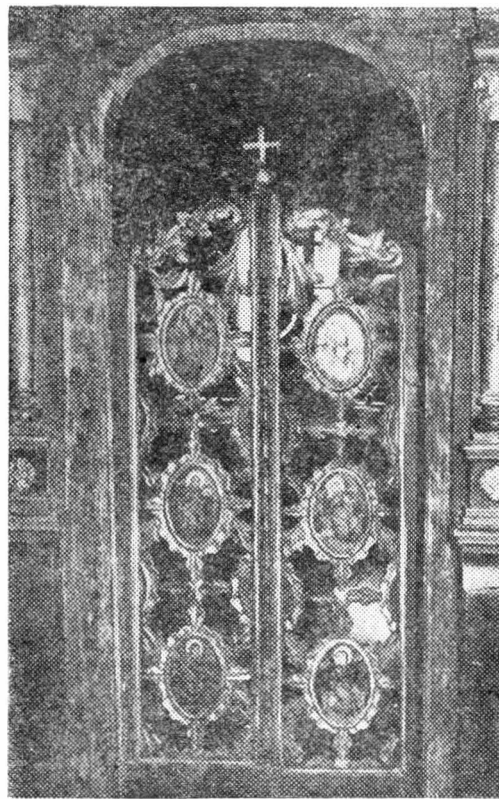
Tafel XLI. 11. – Kirche aus Holz „Heiliger Arhanghel Michael”. Inschrift mit den Namen der Stifter, des Mahlers und das Jahr als der innere Teil gemahlt wurde.

12. – Kirche aus Holz „Heiliger Arhanghel Michael”. Südliche Fazade des Wandelganges und des Schiffs.

Табл. XLI. 11 — Деревянная церковь „Св. Архангела Млхаила”. Надпись с именами ктиторов, живописца и годом живописной отделки интерьера. 12 — Деревянная церковь „Св. Архангела Михаила”. Южный фасад притвора и нефа.

13.

14.

Planşa XLII. 13. – Biserica de lemn „Sf. Arhanghel Mihail”. Coronamentul iconostasului. 14. – Biserica de lemn „Sf. Arhanghel Mihail”. Uşile împărăteşti.

XLII. 13. – „Szt. Mihály Arkangyal”-templom. Az ikonosztáz záródása. 14. – „Szt. Mihály Arkangyal”-templom. Királyi ajtó.

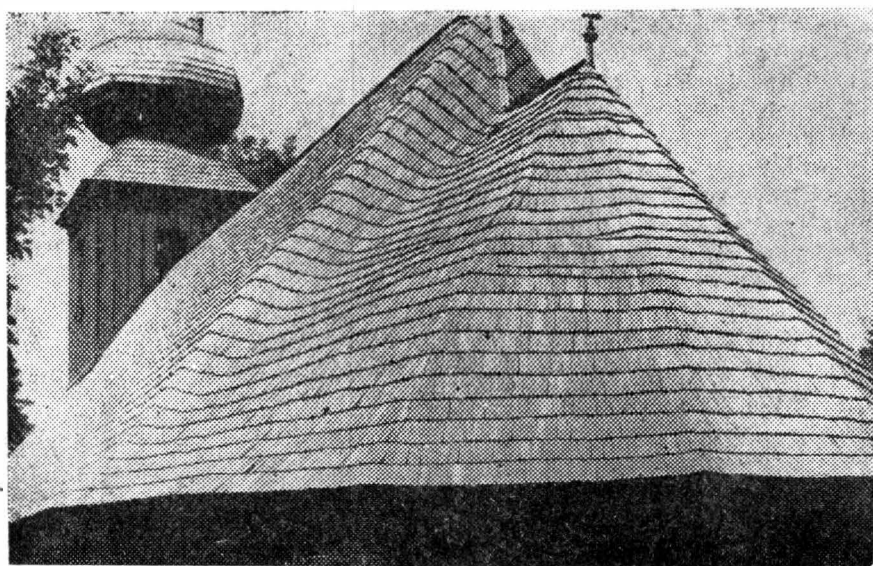
Tafel XLII. 13. – Kirche aus Holz „Heiliger Arhanghel Michael”, Krone des Ikonostas’.

14. – Kirche aus Holz „Heiliger Arhanghel Michael”. Die Kaisertüren.

Табл. XLII, 13 – Деревянная церковь „Св. Архангела Михаила”. Венчающая часть иконостаса.

14 – Деревянная церковь „Св. Архангела Михаила” Царские врата

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

15.

Planşa XLIII. 15. — Biserica „Sf. Arhanghel Mihail”. Învelitoarea navei și absidei.

XLIII. tábla. 15. — „Szt. Mihály Arkangyal”-templom.

A hajó és szentély tető-burkolata.

Tafel XLIII 15. — Kirche „Heiliger Arhanghel Michael”.

Umhüllung des Schiffes und der Absis.

Табл. XLIII. 15 — Деревянная церковь „Св. Архангела Михаил”. Кровля нефа и апсиды.

CIRCULAȚIA CĂRȚII VECHE ROMÂNEȘTI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA PE VALEA MUREȘULUI ÎN SECOLELE XVII–XIX *

ION RANCA

Actul de la 1 Decembrie 1918 încheind un îndelungat proces de desăvîrșire a unității naționale a poporului român a realizat materializarea acestei unități pe toate planurile, spiritual, politic, geografic și economic marcînd în istoria poporului român apariția unei noi epoci, de continuă și intensă ascensiune.

Desăvîrșirea actului unirii politico-geografice a poporului român a avut loc pe fundalul unei acțiuni conștiente, continue și preexistente, de unitate moral-spirituală, sfidînd fruntariile politice convenționale, instituite de curțile domnești și de imperiile care și-au durat vremelnică supremație peste poporul român.

Puși să vegheze la fruntarii de țară, plăieșii, sau străjerii, un fel de grăniceri din zilele noastre, vor fi făcut strajă cu credință, cum aflăm din cronică, mai ales spre hotarele răsăritului mărginite de imperii în veșnică mișcare, cu continue tendințe de migrare, dar hotarul de apus, ce mărginea pe român, cu român va fi fost lăsat – cu toate presiunile ce se vor fi făcut de oficialități, să-l păzească iubirea de frate, spiritul de întrajutorare frățească.

Conștiința originii unitare daco-romane, autohtonă și traiul comun dus din veacuri a românilor din cele trei țări unite între ele prin arcul carpatic, este veche fiind prezentă de-a lungul sbuciumatei sale istorii.

Formele ei de manifestare, cunoscute din vechi urme scrise, continuă să ni se dezvăluie cu fiecare zi ce trece, desfășurîndu-se acum la cea de-a 50-a aniversare a Unirii, cu o demnă măreție.

Legăturile frățești, continue și intense, practicate cu mijloace potrivite vremurilor, nu încetează să ni se dezvăluie azi în toată plenitudinea lor. Trecînd în Ardeal cu produse de-ale lor, muntenii și moldovenii erau răsplătiți la întoarcere cu mărfuri realizate cu mîgală și pricepere în strimtele dar harnicele ateliere, breslașe ardelenesti.

Mai cu precauție vor fi circulat pe poteci ascunse, cunoscute doar de păsările cerului, prin trecători pitite la umbra cetinii de brad, bunurile spirituale ale epocii, constituind adevăratul pericol pentru guvernanții zeloși,

---

*) Comunicarea a fost expusă la Simpozionul închinat memoriei lui Simion C. Mindrescu organizat cu prilejul Centenarului nașterii sale, în satul Ripa de Jos, județul Mureș, la 15 decembrie 1968.

bunuri care s-au dovedit că au fost fermentul miraculos al unității morale indestructibile la care s-au adăpat, în vremuri de pace sau de bejenie deopotrivă, urmașii dacilor și romanilor din spațiul carpato-danubian.

Împlinind atribute de necesitate sau mesaje de curtoazie la început, litera scrisă migălos pe pergamentul vremii, a fost și ea martora unor drumeții făcute agale, în tihna potecii din codru, între Baia și Brașov, sau Bistrița, Cimpulung și Tirgoviște.

Spre zilele noastre, minți luminate minate de firi iscoditoare, au deschis lăzile cu scrisori de mult uitate prin tinda mănăstirilor, sau în strana cîntăreșilor bisericuțelor din lemn, iscodind adevăratul sens al unei frățietăți milenare dintre românii ce populează cîmpiile și podișurile de sub coroana falnicilor Carpați.

Valea Mureșului străveche vatră de locuire și manifestare a poporului român, a constituit de-a lungul veacurilor prima zonă de contact a culturii românești din Putna și Voroneț, din Tirgoviște și Cimpulung, cu Principatul Transilvaniei. Mai apar și astăzi pe praguri și platouri prielnice locuirii, urmele vechilor lăcașuri de cultură din tinda întunecoasă a mănăstirilor și a bisericilor de lemn, spre care duceau cărări ascunse călcate de acei destoinici dascăli-copiști, cei mai mulți, în același timp călugări, primii agenți de legătură care au durat punte spirituală peste Carpați ¹⁾.

Perpetuarea unității spirituale pe Valea Mureșului ne apare acum, în lumina ultimelor cercetări, pusă definitiv în evidență. Încă din secolul al XVII-lea din Țara Românească și Moldova sînt aduse, pentru folosul comun și al românilor de pe aici, păstrîndu-se pînă în zilele noastre, un mare număr de cărți vechi în limba română la început de cult, iar mai tirziu cu caracter laic. Un **Apostol**, tipărit la Buzău în 1743, a fost adus și folosit, aflîndu-se și azi în Dătășeni și Deag ²⁾. Din Rimnic au fost aduse în mai multe rînduri **Antologhionul** ce se află la Grindeni și Crăiești, iar un exemplar tipărit la București în 1766 se află la Răzoare ³⁾. Un **Catavasier** tipărit tot în București, în 1761, se păstrează la Hădăreni, iar **Cazaniile**, acele inegalabile cărți de învățături morale, sînt aduse și ni se par destul de răspîndite prin aceste părți ⁴⁾. Astfel **Cazania lui Varlaam** tipărită la Iași, la 1643, a fost procurată și folosită la Jaberîța, Milășel și Dumbrava, o ediție din Tirgoviște (1732) la Brincovenești, iar alta, din același an, tipărită la București, e atestată ca fiind folosită la Grindeni; ediția din București (1768), la Gănești și Saschiz, alta la Moișa, iar ediția din Buzău (1848), la Hetiur ⁵⁾. Un **Ceaslov** tipărit la București (1785), e atestat la Mureșeni, iar **Evangheliile** tipărite la București, în diferite epoci de la 1682 încoace, sînt atestate la Sinmarghita (1723), Luduș, Idecui, Ibănești (1742), Hodac, Petelea (1750),

¹⁾ Arhivele Statului Tg.-Mureș — Colecția Emilian Antal, Mss. Vechile minăstiri de pe Valea Mureșului.

²⁾ † NICOLAE, Mitropolitul Ardealului, **Biserica ortodoxă română, una și aceeași în toate timpurile**, Sibiu, 1968, p. 72—79.

³⁾ Ibidem.

⁴⁾ Ibidem.

⁵⁾ Ibidem.

Băița (1776), Daia (1803), Apalina, Criș, Albești (1895)⁶⁾. Aceeași carte editată în Rimnic e atestată la Pogăceaua (1746), cea tipărită la Iași, în 1762, și 1805, a fost procurată și folosită la Gheorgheni și Sovata⁶⁾. Un Liturghier tipărit la Tîrgoviște, este atestat la Dătășeni, Luduș, Cuieșd (1713) iar cel tipărit la Rimnic, în Crăiești (1765)⁷⁾. Tot la Dătășeni și Deag e atestat **Molitvelnicul**, tipărit la Rimnic, în 1782, iar la Nadeș, e semnalată ediția lui din Iași (1848)⁸⁾. O altă carte de întinsă circulație pe Valea Mureșului, este **Penticostarul**⁹⁾. Edițiile lui din București, sînt aduse și folosite în Boiu (1708), Crăiești, Ibănești, Mureșeni (1743), Daia și Berghia (1768), Țopa și Șoard (1847, resp. 1851)¹⁰⁾. În Luduș în schimb, e semnalat un exemplar tipărit la Rimnic, în 1760¹¹⁾. Interesantă ni se pare și zona de răspindire a **Octoiului Mare** din care semnalăm ediția din Tîrgoviște (1691) la Cuștelnic, ediții din București (1701) la Criș, (1720), la Chețani, Miheș și Mureșeni, iar ediția din Rimnic (1742), la Gănești (1750), la Boiu (1776), la Habic¹²⁾. O minunată **Psaltire** din Iași (1743) a fost achiziționată spre folosul satului Ibănești iar ediția ei din București (1856), de cei din Daneș¹³⁾. **Triodul** din Rimnic (1761) este adus la Săcalul de Pădure iar cel din Buzău (1848) la Hetiur¹⁴⁾. În sfîrșit sînt semnalate **Octoiul, cu Minei de obște**, tipărit în Rimnic, 1742, la Mădărașul de Cîmpie, iar **Utrenierul-Ceaslov**, tipărit la București, în 1982, la Seleuș¹⁵⁾.

Cercetări mai noi au scos la iveală din vechile inventare bisericesti existența, în a doua jumătate a secolului trecut, pe Valea Mureșului, a unui număr mare de cărți, tipărite în Moldova și Țara Românească. Astfel la Mădărașul de Cîmpie, sînt atestate ca existînd în 1872, **Evanghelia de la București** din 1825, un **Apostol** din 1772 și un **Octoih** din 1742 ambele tipărite la București¹⁶⁾. La Culpiu e atestată în anul 1867 o **Evangheliu legat în folio și tipărită în România, în București, sub domnia lui Grigore Ghica, fiind mitropolit Kir Neofit Criteanu...**, și un **Octoih...** „tipărit la Rimnic sub stăpinirea lui Constantin Mihail Racoviță, episcop fiind Kir Gregoriu la 1763”, apoi „Una Cazanie legată și tipărită în Moldova supt domnirea lui Vasile Vodă (Lupu), fiind mitropolit Varlaam la anul 1738”¹⁷⁾. Iată deci în aceeași comună cărți provenind din cele trei Țări Românești, fiindcă din același inventar rezultă existența unui mare număr de cărți tipărite în Ardeal pe lîngă cele menționate mai sus.

⁶⁾ Ibidem.

⁷⁾ Ibidem.

⁸⁾ Ibidem.

⁹⁾ Ibidem.

¹⁰⁾ Ibidem.

¹¹⁾ Ibidem.

¹²⁾ Ibidem.

¹³⁾ Ibidem.

¹⁴⁾ Ibidem.

¹⁵⁾ Ibidem.

¹⁶⁾ Arhivele Statului Tg.-Mureș. Fondul Protopopiatului unit al Mureșului, inv. nr. 495/1872.

¹⁷⁾ Ibidem inv. nr. 446/1876.

La Sintioana cunoaștem existența unei **Evanghelii** și a unei **Cazanii**, ambele din Țara Românească, la Oroiu „Un ceaslov mare, bogat de România, vechi nu se știe de cînd”¹⁸⁾ iar în Șincai „Sînta Evanghelie de București tipărită în anul 1733” și „Psaltirea în stare vechie, tipărită în Rimnic” dar și un „Ceaslov tipărit în Moldova, în stare veche”¹⁹⁾.

În Șardul Nirajului, aceleași vechi inventare preotești atestă prezența, în a doua jumătate a secolului trecut, a unei „Cazanii de România” a unui „Strastnic de România tipărit la 1729” și a unei „Psaltiri de România tipărită la anul 1763”²⁰⁾. Cite o „Cazanie din București an 1768” este atestată la Bărdești²¹⁾, la Ernei, la Sintana de Mureș²²⁾ și la Ungheni²³⁾. Semnificativă ni se pare menționarea într-un inventar de la Tofalău, lângă Tg.-Mureș²⁴⁾, a unei „Evanghelii legată și tipărită în București, sub Domnu Vodă Mihai Racoviță, cu binecuvîntarea mitropolitului Kir Neofit la anno 1742”, a unei „Evanghelii tipărită în București în anul 1682 (?) sub Vodă Ioane Șerban (și) Mitropolitul Kir Teodosie”, în comuna Oaia, azi Vălenii, a unei „Evanghelii legată și tipărită în București la anul 1742”²⁵⁾ iar evanghelii de la diferite date, în comunele Ernei, Lăurenii, Troița²⁶⁾, Sîngeorgiu²⁷⁾ și Sintana de Mureș²⁸⁾.

De o largă circulație pe Valea Mureșului s-au bucurat și **Liturghiile** din România din care constatăm atestate tot atunci „o Lituraghie legată și tipărită în Rimnic sub Domnu Ioan Scarlat Grigorie Ghica Voevodul, cu binecuvîntarea mitropolitului Kirie Grigorie Episcopului Rimnicului, la anu dela facerea lumii 7267” la Tofalău²⁹⁾, „o Liturghie tipărită la Tirgoviște în 1713” în Tiptelnice³⁰⁾, o „Liturghie Românească de la București” din același an la Troița pe Valea Nirajului³¹⁾, iar alta din aceeași ediție, la Păsărenii, pe aceeași vale. **Catavasiere** din București, „tipărite sup Vodă Kir Nicolau Alexandru” cunoaștem de asemenea la Tofalău și Lăurenii³²⁾.

Mai rețin atenția o altă serie de cărți din Țara Românească între care „Mineiul tipărit în București în 1797” aflat în Sintioana de Mureș, un „Apistol legat și tipărit în România subpt Domnu Mihai Vodă, mitropolit fiind Teofil, an 7251, de la facerea lumii”, aflat la Tofalău³³⁾, un „Octoih

18) Ibidem inv. nr. 482/1867—1878.

19) Ibidem inv. nr. 471/1860—1878.

20) Ibidem inv. nr. 469/1869—1870.

21) Ibidem, inv. nr. 444/1866—1875.

22) Ibidem, inv. nr. 503/1872—1878.

23) Ibidem, inv. nr. 507/1873—1876.

24) Ibidem, inv. nr. 505/1872.

25) Ibidem, inv. nr. 483/1872.

26) Ibidem, inv. nr. 479/1867—1874.

27) Ibidem, inv. nr. 470/1867—1881.

28) Ibidem, inv. nr. 468/1873—1877.

29) Ibidem, inv. nr. 478/1868—1874.

30) Ibidem, inv. nr. 480/1864—1900.

31) Ibidem, inv. nr. 479/1867—1888.

32) Ibidem, inv. nr. 478/1868—1874.

33) Ibidem.

Bogat de România, tipărit în anul 1836" aflat la Nirașteu-Ungheni³⁴⁾, și în sfârșit, „**un Strastnic vechi de România nescris de-asupra**" aflat la Săbed³⁵⁾. Cercetările nu s-au încheiat încă.

O mențiune aparte e necesară, în ceea ce privește folosirea tipăriturilor de mai sus, în majoritatea cazurilor la românii de ambele rituri, unit și ortodox, ceea ce dă o notă în plus funcției lor de instrument unificator nu numai a conștiinței naționale, ci și a celei religioase care o precede pe prima.

Datele enunțate, în afara oricăror comentarii, atestă pentru secolele XVII–XIX-lea o bogată infuzie de cultură – românească din Țara Românească și Moldova, imprumutată românilor din Transilvania. Situația geografică, favorabilă acestei mobilizări de cultură a Văii Mureșului, a împărțit cu prioritate față de alte zone, pe români de acest imprumut, de aceea atât documentar cât și tradițional, manifestările lor pe linia unificării moral-politice sînt destul de pregnante. Dovada o face și conștiințele avansate născute, crescute sau hălăduite pe aici întruchipate în cei ce au fost un Șincai, un Petru Maior, sau un Papiu-Ilarian fii credincioși ai acestor meleaguri.

Odată cu formarea națiunii române în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, manifestarea conștiinței naționale a poporului român îmbracă forme diferite fiind determinată de dublul caracter al exploatării pe care trebuia s-o îndure, – social și național și ocazionată de nenumărate ridicări la luptă împotriva exploatării.

O problemă aparte a egalei împărțiri de binefaceri unei culturi naționale comune a constituit-o, fără îndoială, transportul cărții românești peste granițele politice ale celor trei țări locuite de același popor, dar stăpinite de imperii diferite. Cunoaștem din arhivele timpului că intensificarea traficului cărții peste granițele politice ale Transilvaniei a umplut de griji însăși Curtea Imperială de la Viena care este pusă în situația de a-l prohibi, prin patente repetate la 1725, 1746, 1771, 1772 și 1782.

Cu toate aceste ctitorii sufletești ale culturii naționale comune tuturor românilor, cunoaștem figuri eroice de „traficanți” zeloși, neînfricați și inimoși care și-au făcut din acest scop un misionariat demn de cele mai alese aprecieri. Un Emilian Micu, pe calea legală a poștei sau un Badea Cîrțan peste „Vama Cucului” vor fi fost numai o infimă parte din cei care purtînd desagii încărcăți în spatele sau pe spinările mărunților cai de munte, ocolind drumurile plăieșilor, vor fi dus, an de an, germenii culturii românești de la locul tipăririi la inimoșii cititori de peste munți.

Actul de la 1 Decembrie 1918 n-a făcut decît să consfințească pe plan politic unitatea statală desăvîrșindu-o. Făuritorii morali și spirituali ai acestei unități trebuie însă căutați în secolele dinainte, cînd, așa cum am văzut, cartea și scrisul de lingă alte elemente, au clădit temeliiile adevăratei unități statale a poporului român.

³⁴⁾ Ibidem, inv. nr. 481/1866—1876.

³⁵⁾ Ibidem, inv. nr. 476/1867—1879.

**A HAVASALFOLDI ÉS MOLDVAI EREDETŰ
RÉGI ROMÁN KÖNYVEK FORGALMA
A MAROS VÖLGYÉBEN A XVII–XX. SZÁZAD FOLYAMÁN**

Szórványos régebbi és újabb keletű tanulmányok folytatásaként a szerző kutatásokat végzett az Állami Levéltár marosvásárhelyi Fiókjának anyagában, valamint a megye területén. A kutatások tárgya: a Moldvából és Havasalföldről beszerzett vallásos irodalom, melyet az utóbbi századokban a marosvölgyi románok hoztak be.

A múlt század második feléből (1860–1890) eredő, levéltárakban őrzött egyházi leltárak bizonyítják, hogy az említett időszakban nagy számú vallásos könyv létezett ezen a területen, melyeket gyakran rejtekkutakon hoztak be a Román Fejedelemségekből, hogy velük a marosvölgyi románság szellemi igényeit kielégíthesse. Jelentős tény Varlaam Evangéliumi magyarázatainak (Iași, 1643) jelenléte Görgénysóaknán, Kisnyúlason, Marosligeten, vagy a Bukaresti Evangélium sorozatos kiadásainak léte Ludason, Idecsen, Libánfalván, stb. Ugyanilyen érdekesek a régi könyvek leírásai a leltárakban, melyeket papok, kántarok, iskolamesterek állítottak össze.

Az ezalkalommal végzett kutatás, – melynek végkövetkeztetéseit a szerző jelen tanulmányában elemzi, újabb bizonyítékot szolgáltat a három fejedelemség román népében élő szellemi egység-tudat régisége- és folyamatosságáról, mely egyik döntő tényezője volt a román történelem alapvető eseményének: Románia állami egysége megvalósításának, 1918. december 1-én.

DIE VERBREITUNG DER ALTEN RUMÄNISCHEN BUCHER AUS DER MOLDAU UND WALACHEI IM MUREȘTAL IM 17. UND 20. JAHRHUNDERT

Die Wiederaufnahme einiger sporadischen früheren und neueren Forschungen führen den Verfasser, die Identifizierung alter Religionsbücher aus den archivalischen Bestände des Staatsarchive aus Tirgu-Mureș, sowie an Ort und Stelle fortzusetzen, Bücher die aus der Moldau und der Walachei von den rumänischen Bewohner des Mureștals verschafft würden.

Die alten kirchlichen Bestandverzeichnisse aus der 2-ten Hälfte des vergangenen Jahrhunderts (1860–1890) welcher dokumentarische Bestände bilden, zeigen das Vorhandensein einer grossen Anzahl von Religionsbüchern in der erwähnten Periode, die manchmal auf geheimen Wege gebracht wurden für die geistlichen Notwendigkeiten der Rumänen aus dem Mureștal.

Nennenswert ist das Vorhandensein der Homilie von Varlaam (Jassy, 1643) in den Ortschaften Jăbenița, Milășel, Dumbrava, oder die sukzessiven Ausgaben des Evangelium von Bukarest gefunden in Luduș, Idecu, Ibănești usw. Ebenso merkwürdig sind die von den Pfarrern, Kanzleischreiber oder Lehrer gemachten Beschreibungen dieser Bücher, die in den Bestandverzeichnissen lesbar sind.

Die Forschung welche diesmal unternommen wurde und deren Schlussfolgerungen im Artikel syntetisch dargestellt sind, zeigen wieder die alte geistige Einheit des rumänischen Volkes aus den 3 Provinzen (Länder) welche eine bahnbrechende Voraussetzung war für den fundamentalen Akt aus der Geschichte Rumäniens und zwar die Vollendung des einheitlichen rumänischen Nationalstaats am 1 Dezember 1918.

ПРОНИКАНИЕ СТАРЫХ РУМЫНСКИХ КНИГ ИЗ РУМЫНСКИХ КНЯЖЕСТВ В ДОЛИНУ РЕКИ МУРЕШ В XVIII—XIX ВВ.

Р Е З Ю М Е

И. РАНКА

Пересматривая некоторые, как ранние так и поздние исследования, автор продолжает, путём розыска в Государственном Архиве города Тыргу-Муреш, а также на местах, работу по идентификации старых церковных книг, доставленных в прошлых веках румынам долины реки Муреш, из Румынских княжеств.

Приходские инвентарные описи второй половины прошлого века (1860—1890 гг), сохраняемые в документальных фондах, указывают, что в вышеупомянутом периоде существовало большое число церковных книг, доставленных, иногда тайными путями, из Румынских княжеств, для духовных нужд румынского населения долины реки Муреш. Многозначительным является существование „Казаний” Варлаама (Яссы 1643) в сёлах Жабеница, Милешел, Думбрава, а также последовательных изданий Бухарестского Евангелия, выявленных в городе Лудуш и сёлах Идечиу, Ибэнешти и др.

Представляют также интерес и записи в старых инвентарных реестрах, вписанные рукой священников дьяконов или причетников.

Проведенное исследование, выводы которого синтезированы автором в настоящей статье, выявляет лишний раз давность и непрерывность духовного единства румынского народа Мунтении, Молдовы и Трансильвании являющегося одной из предпосылок открытия путей, ведущих к историческому акту 1-го декабря 1918 г., — к завершению государственного единства Румынии.

UN DOCUMENT INEDIT CU PRIVIRE LA ACORDAREA DREPTULUI DE TÎRG LOCALITĂȚII HODOȘA

IOAN CHIOREAN – IOSIF MUZSAY

În mica arhivă a primăriei din Hodoșa se păstrează și astăzi originalul în limba latină al diplomei împărătești, semnată de Ferdinand I prin care – după cum se arată în act – în urma nenumăratelor intervenții făcute „multor dintre consilierii noștri de încredere în fața majestății noastre, prin rugămintea umilă a locuitorilor localității Hodoșa aflată în scaunul secuiesc al Mureșului”, Curtea din Viena a acordat la 19 decembrie 1838 dreptul de tîrg acestei localități.

Diploma ¹ însoțită de o carte ² a documentului, cu același conținut, însumind 8 file – după ce a fost înaintată și citită în consiliul guberniului Transilvaniei din Cluj de Samuil Brenner de Brennenberg (secretarul actual intim al Transilvaniei) – a fost restituită la 16 august 1839 comunei solicitante. Cîteva luni mai tîrziu, cînd la 5 decembrie 1839 diploma a fost prezentată de Samuil Bakó notar ordinar (originar din Sîmbriași, localitate în imediata apropiere a comunei Hodoșa) și dezbătută în adunarea generală a scaunului Mureș, nobilii secui – punîndu-se de acord cu textul ei – au cerut ca în protocolul adunării să se menționeze următoarele: deoarece ei, potrivit legii, sînt scutiți de vamă la tîrguri să nu fie impuși la taxa de tîrg, iar de îndeplinirea acesteia să fie răspunzătoare oficialitatea scaunului ³.

Acest document, făcînd o comparație cu celelalte diplome împărătești din acea vreme, în special cu diploma aceluiași împărat privind dreptul de folosire al veniturilor rezultate din vama tîrgului săptămînal și a celor două tîrguri anuale din Săliște ⁴, ne dă posibilitatea cunoașterii mai profunde – în raport cu creșterea producției de cereale-marfă și intensificarea creșterii animalelor – a dezvoltării comerțului intern din Transilvania în deceniul al patrulea al veacului trecut, iar pe de altă parte, constituie un izvor deosebit de prețios la realizarea unei monografii a acestei localități.

---

¹ Dimensiuni: 69×53.

² Dimensiuni: 34,5×25. Coperta cărții este din catifea roșie. Prima și ultima pagină este protejată de o filă din hîrtie subțire. Filele cărții (din hîrtie albastră, uleioasă, cu filigran) sînt legate cu un șnur galben de mătase. Pecetea și cartea sînt legate de diplomă cu un șnur cu fire aurii din bumbac.

³ Arhivele Statului Tg.-Mureș. Arhiva scaunului Mureș, protocolul Adunărilor din 1838—1840, fila 238.

⁴ I. LUPAȘ, *Contribuțiuni documentare la Istoria satelor transilvănene*. Sibiu, 1944, p. 23—25.

ANEXĂ

NOS FERDINANDUS PRIMUS

divina favente clementia Austriae imperator, apostolicus Hungariae et Bohemiae rex, hujus nominis quintus, rex Lombardiae, et Venetiarum, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Galitiae, Lodomeriae et Illyriae, rex Hierosolymae et archidux Austriae, magnus dux Heturiae, dux Lotharingiae, Salisburgi, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, magnus princeps Transilvaniae, marchio Moraviae, dux superioris et inferioris Silesiae, Mutinae, Parmae, Placentiae et Guastallae, Osvecinniae et Zatoriae, Teschinae, Foro Julii, Ragusae et Caderae, etc. comes Habsburgi, Tirolis, siculorum, Kyburgi, Goritiae, Gradiscae, princeps Tridenti et Brixinae, et marchio superioris et inferioris Lusatiae, et Istriae, comes altae Amisiae Feldkirchia, Brigantiae, Sonnenbergae, et dominus tergesti Cattari, marchiae Slavonicae etc.

MEMORIAE

commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis et singulis quod Nos cum ad nonnullorum fidelium nostrorum consiliarum humillimam intercessionem nostrae propterea factum majestati, tum vero humillimam precum COMMUNITATIS POSSESSIONIS HODOS sedi nostrae siculicali Marus ingremiatae, benigna habita ratione, volentes insuper utilitatem et commodum chari nostri magni principatus Transilvaniae promovere, populis incolisque eiussem succurrere, in praedicta possessione, FORA seu NUNDINAS anniversarias, quovis anno tribus vicibus, utpote FESTIS SANCTI CAROLI, SANCTI RUDOLPHI, MATHAEI EVANGELISTAE in dies Vigessimam octavam Ianuarii, Decimam septimam Aprilis et vigesimam primam Septembris incidentibus, si in hos, dies festus non incidat, si secus autem igitur die, seu feria proxima non impedita, celebrandas sub iisdem omnino libertatibus, juribus, privilegiis, et immunitatibus, quibus aliarum civitatum, oppidorum, villarum, et possessionum Fora seu Nundinae anniversariae celebrantur, perpetuo celebrandas, benigne indulgendas, et concedendas esse duxerimus, annuentes, et concedentes, imo annuimus et concedimus praesentium per vigorem, absquae tamen praepjudicio Nundinarum, seu Fororum anniversariorum aliorum locorum. Quocirca Nos universos et singulos mercatores negotiatores institores, et forenses homines, atque vatores quoslibet, harum serie assecuramus affidamus et certificamus, quatenus ad praedictas Nundinas, seu Fora anniversarie per Nos in possessione HODOS modo praemisso celebrari indulta et concessa, cum omnibus mercimoniis, rebusque justis et bonis secure libere ac sine pavore et periculo personarum rerumque et mercimoniorum vestrorum veniatis, properetis et accedatis, peractisque ibidem cunctis negotiationibus vestris, ad propria aut alia quae malueritis, loca redaeatis, salvis semper rebus et bonis secure libere ac sine pavore et periculo personarum rerumque et mercimoniorum vestrorum veniatis, properetis et accedatis, peractisque ibi-

dem cunctis negotiationibus vestris, ad propria aut alia quae malueritis, loca redaeatis, salvis semper rebus et bonis, atque personis vestris sub nostra protectione et tutela Caesaraea et regia principali speciali permanentibus. Quod et volumus in aliis Foris publicis ubique palam fieri, publicarique et proclamari, praesentes vero litteras nostras, secretiori nostro sigillo in aulico pendenti communitas et roboratae post earum lecturam semper reddi praesentanti. Datum in imperiali urbe nostra Vienna Austriae die decima nona mensis Decembris anno domini millesimo octingentesimo trigesimo octavo, regnorum vero nostrorum quarto.

Ferdinand I

**Alexius Nopcsa
B. Lazarus Apor**

Note in subsolul documentului:

„Protocollatum in Libro Regio primae classis tomi 15-ti pagina 201 Quod testatum redditur per registrantem Transylvanico – aulicum – Carolum Zudor. m. p.”.

„Praesentes benignissimae litterae privilegiales per impetrantem Communitatem exhibitae in Consilio regii magni principatus Transsylvaniae gubernii, velut status ejusdem supremi directorii intimo lectae et publicatae, eidem impetranti restituae et extradatae E Regio Magni Principatus Transsylvaniae gubernio Claudiopoli die Decima Sexta Mensis Augusti Anno Domini Millesimo Octingentesimo Tricesimo Nono

per Samuelem Brenner de Brennerberg
secretarium actualem intimum”.

„Praesentatum perlectum, et in Congregatione Marchali I. Sedis Siculicalis Marus nobilium nemine contradicente publicatum. Anno 1839 die 5-a Mensis Decembris

per Samuelem Bakó de Jobbágytelke mp.
I. Sedis Siculicalis Marus ordinarius Notarius”.

NOI FERDINAND I.

din voința îndurătoare a dumnezeului, împăratul Austriei, regele apostolic al Ungariei și Boemiei, în aceste locuri numit al cincilea, regele Lombardiei și Veneției, Dalmației, Croației, Slavoniei, Galiției, Lodomeriei și Iliriei, regele Ierusalimului și arhiducele Austriei, marele duce al Heturiei, ducele Lotharingiei, Salzburgului, Stiriei, Carinthiei, marele principe al Transilvaniei, marchizul Moraviei, ducele Sileziei inferioare și superioare, Mutinei, Parmei, Placetiei, Guastaliei, Osveciniei și Zatoriei, Teschinei și Forjuliei, Raguzei și Caderei, comitele Habsburgilor, Tirolului, secuilor, Kiburgului, Goriției, Gradiscei, principele Tridentului, Brixiniei, marchizul Lusatiei supe-

rioare și inferioare, Istriei, înaltul comite al Amisiei, Feldkirchiei, Brigantiei, Sonnenbergului, domnul Cattariei, marchizul Slavoniei etc.

Noi dăm spre amintire în virtutea prezentului act pentru toți și fiecare în parte, că noi, prin intervenția umilă făcută multor dintre consilierii noștri de încredere în fața majestății noastre, prin rugămintea umilă a locuitorilor Hodoșa aflată în scaunul Secuiesc al Mureșului, cumpănind cu bunăvoință și dorind a promova în primul rînd avantajele folositoare scumpului nostru mare principat al Transilvaniei și dorind a ajuta popoarele și locuitorii acestui teritoriu, noi am fost nevoiți să îngăduim în această localitate tirguri anuale și anume, de trei ori pe an, și anume: în ziua Sfintului Carol, a Sfintului Rudolf și Matei Evanghelistul care cad în zilele de 28 ianuarie, 17 aprilie și 21 septembrie, iar dacă aceste zile coincid cu ziua de sărbătoare, atunci tirgul să fie ținut în ziua următoare, sau într-o zi mai apropiată în care să nu fie împiedecat (tirgul – n. n.) de vreo sărbătoare, (tirgul să fie ținut – n. n.) cu toate libertățile, drepturile, privilegiile și imunitățile, cu care se celebrează tirgurile și piețele anuale în celelalte cetăți, orașe, tirguri și localități, și mai mult, acordind și aprobînd aceste sărbători noi le întărim și le respectăm în virtutea prezentului (act – n. n.) însă fără pagu-bă pentru tirgurile și piețele anuale din alte locuri.

Din aceste considerente, noi asigurăm, încredințăm și certificăm cu toată autoritatea pe toți negustorii, comercianții, vînzătorii, zarafii (vînzătorii ambulanți – ?), pe toți și pe fiecare în parte, că puteți să veniți cu îndrăzneală cu toată marfa în tirgurile și piețele anuale amintite (prin autoritatea noastră) în localitatea Hodoșa, în siguranță cu toate bunurile permise (spre vînzare) fără teamă și fără primejdie pentru persoana voastră, pentru bunurile și marfa voastră, să veniți și să vă așezați aici, expunîndu-vă toată marfa într-un loc, să vă reîntoarceți în același loc sau în locul pe care îl preferați, veți fi asigurați întotdeauna voi și bunurile voastre de protecția noastră de tutela împăratului și de legile permanente și speciale ale curții.

Acest document vrem să fie cunoscut în mod deschis și în alte foruri publice, să fie publicat și proclamat (strigat), prezentat cu tirele noastre, întărit și parafat cu sigiliul secret al curții regale, să fie totdeauna dat spre citire urmașilor.

Dat în orașul nostru imperial Viena capitala Austriei, în ziua de 19, luna decembrie, anul 1838 în timpul celui de la IV-lea an de domnie al nostru.

Ferdinand I

**Alexe Nopcea
B. Lazar Apor**

Note în subsolul documentului:

(Actul) a fost înregistrat în registrul regal (al Ungariei și Transilvaniei – n. n.), clasa I-a tomul 15, pag. 201 de către grefierul cancelariei aulice a Transilvaniei Carol Zudor.

Acest act de privilegiu a fost înaintat de către comuna solicitantă și consiliului guberniului Transilvaniei unde a fost citit și publicat și apoi restituit comunei solicitante de către guvernul din Cluj, în ziua de 16 august 1839.

(a fost citit și prezentat de către) Samuil Brenner de Brennerberg
secretarul actuar intim al Transilvaniei

Prezentat, citit și publicat în ziua de 5 decembrie 1839 în adunarea generală a nobililor din scaunul secuiesc Mureș, după ce nimeni nu s-a împotrivit

de către Samuil Bakó din Simbriași,
notar ordinar al scaunului secuiesc Mureș.

HODOS KÖZSÉG VÁSÁRTARTÁSI JOGÁNAK EDDIG ISMERETLEN OKIRATA

Hodos község néptanácsának Irattárában ma is őrzik azt az eredeti, latin nyelvű császári diplomát, melyet I. Ferdinánd írt alá s amelynek értelmében a bécsi Császári Udvar 1838. december 19-én vásárjogot adományoz az említett helységnek.

A dokumentum lehetőséget nyújt arra, hogy mélyrehatóan tanulmányozzuk – az eladásra szánt gabona-mennyiség termelésének – és az állattartás növekedésének arányában – Erdély belső kereskedelmének fejlődését a múlt század negyedik évtizedében, másrészt pedig az okirat értékes hozzájárulást jelent a község monográfiájának megírásához.

EIN UNVERÖFFENTLICHTES DOKUMENT HINSICHTLICH DER GEWÄHRUNG DES RECHTES ALS MARKTFLECKEN DER ORTSCHAFT HODOȘA

In dem kleinen Archiv der Kanzelei von Hodoșa wird auch heute noch aufbewahrt das originelle kaiserliche Diplom in lateinischer Sprache, unterschrieben von Ferdinand dem 1-sten, durch welches der Hof von Wien am 19 Dezember 1838 das Recht als Marktflecken dieser Ortschaft erteilte.

Dieses Dokument gibt uns die Möglichkeit eines tiefgründigen Kennens – in der Wechselbeziehung mit dem Wachsen, der Getreideproduktion und das Verstärken der Viehzucht – das Entwickeln des Innenhandels von Transylvanien im vierten Jahrzehnt des vorigen Jahrhunderts, anderseits ist es eine Quelle von besonderem Wert zur Verwirklichung einer Beschreibung dieser Ortschaft.

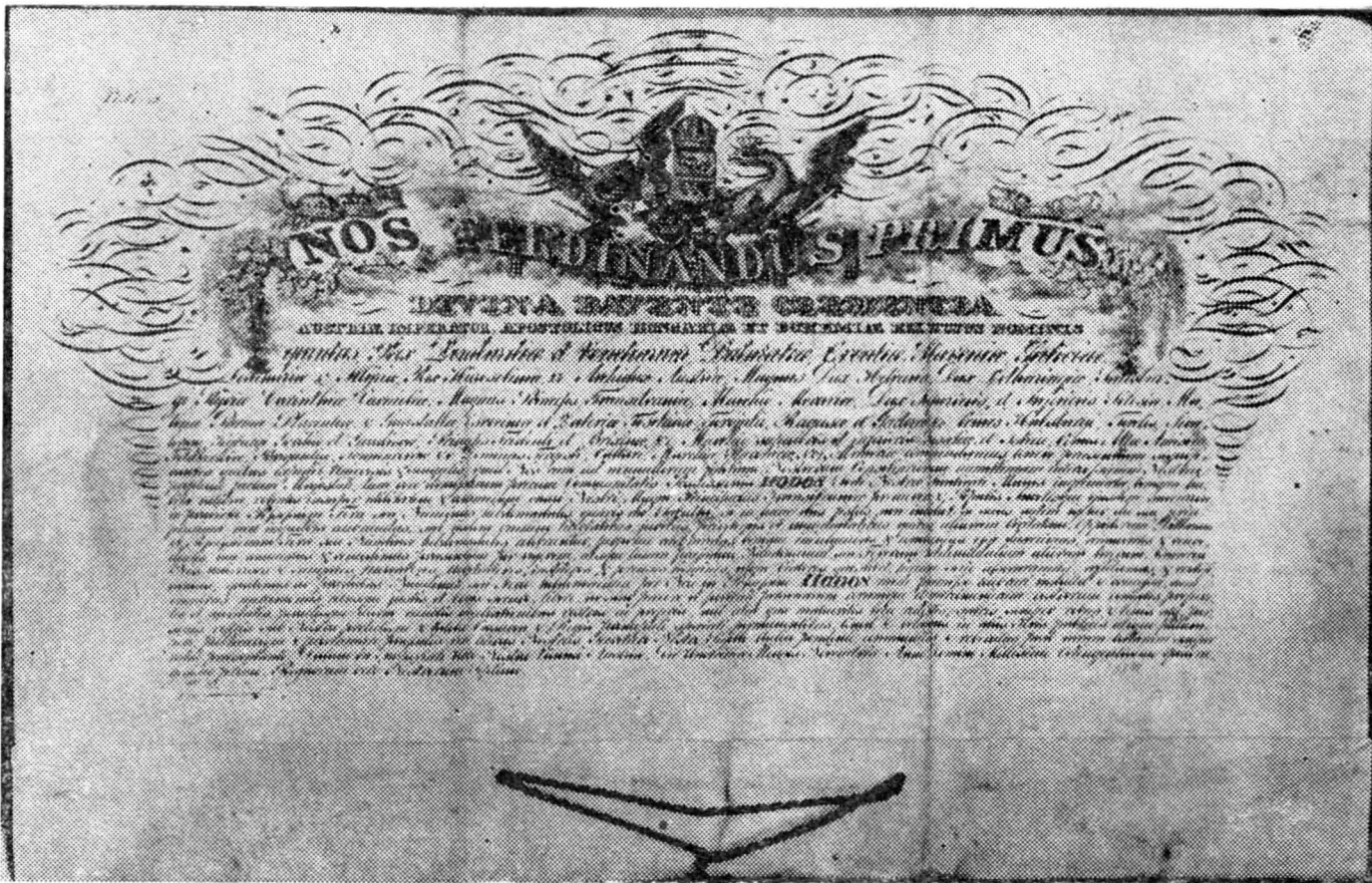
НЕОПУБЛИКОВАННЫЙ ДОКУМЕНТ, ОТНОСЯЩИЙСЯ К ПРЕДОСТАВЛЕНИЮ ПРАВА НА ТОРГ СЕЛУ ХОДОША

Р Е З Ю М Е

И. КИОРЕАН — И. МУЖАИ

В небольшом архиве сельского управления села Ходоша сохранился до сих пор подлинник императорского диплома на латинском языке, за подписью Фердинанда I-го, согласно которому Императорская канцелярия в Вене предоставила 19-го декабря 1838 г. право на торг этому селу.

Вышеуказанный документ позволяет глубже проникнуть в историю развития внутренней торговли четвёртого десятилетия прошлого века в Трансильвании, в связи с повышением зернового производства и усилением животноводства, а с другой стороны является весьма ценным источником для составления монографии села Ходоша.

Planşa XLIV – Documentul lui Ferdinand I.
 XLIV. tábla – I. Ferdinánd királyságlevelé

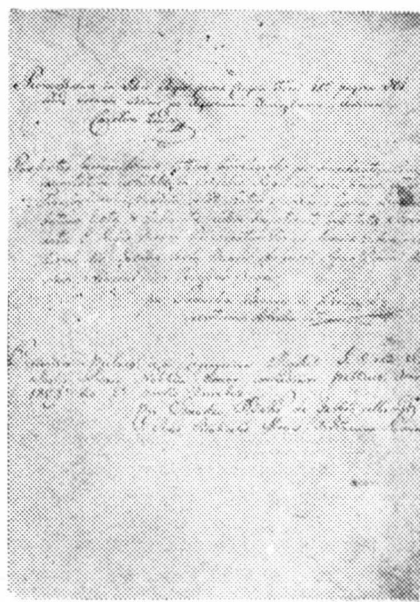
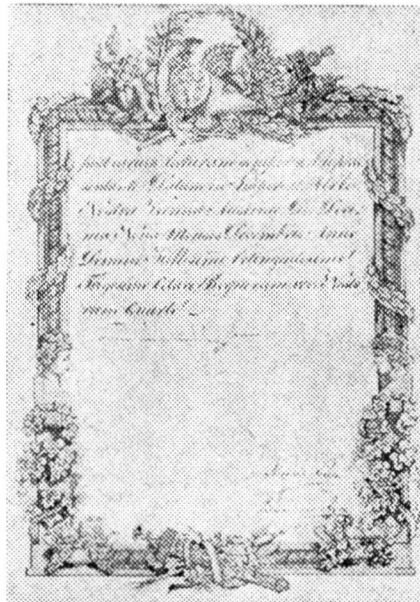
Tafel XLIV – Dokument Ferdinands I.
 Табл. XLIV. Документ за подписью Фердинанда I-ого.

Planşa XLV – Sigiliile documentului
XLV. tábla – A dokumentum pecsétei

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

Tafel XLV – Die Siegel des Dokuments
Табл. XLV. Печати на документе.

Planşa XLVI – Cartea documentului
 XLVI. tábla – A dokumentum foglalatja
 Tafel XLVI – Das Buch des Dokument
 Табл. XLVI. Приложение к документу.
<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

VASILE POP

Ca parte integrantă a revoluției de la 1848 din Țările Române, revoluția de la 1848 din Transilvania, reprezintă unul din episoadele cele mai strălucite din istoria milenară a poporului nostru. În Transilvania, datorită condițiilor social politice existente, asuprirea socială a maselor se împletea cu asuprirea națională a populației majoritare românești. Ca o consecință firească, masele revoluționare se ridică la luptă și cer ștergerea iobăgiei, desființarea privilegiilor feudale, emanciparea națională.

După cite se știe punctul culminant al evenimentelor petrecute în Transilvania l-a constituit Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai cind „zeci de mii de țărani s-au adunat ca reprezentanți ai întregii țărănime obijduite cu hotărîrea de a sfărîma lanțurile iobăgiei, de a pune capăt stăpînirii trufașilor domni feudali, de a dobîndi pămînt și libertate...”¹, adunare în cadrul căreia a fost adoptat programul revoluției.

Programul politic definitivat cu această ocazie a avut un caracter profund democratic și ideile de bază ale acestui program le-am găsit înscrise într-un document descoperit de noi la Bandul de Cîmpie și care a fost predat ulterior Serv. Arhivelor Statului din Tg.-Mureș.

Documentul în cauză prezentînd o importanță istorică deosebită și o semnificație specifică pentru județul Mureș a fost studiat de noi în mod amănunțit. Întrebarea care se pune este: cum a ajuns acest document la Band? Nu cumva acest document este copia fidelă a proclamației lui S. Bărnuțiu?

Din „**Notițe despre întîmplările contemporane**” de Ion Pușcariu aflăm că în seara zilei de 24 martie 1848, Simion Bărnuțiu, colegul său de studii la academia germană de drept din Sibiu, i-a dictat o proclamație către români, intitulată „Provocațiune” pe care a copiat-o apoi în vreo cinci-șase exemplare „trimițînd-o prin poștă la tinerimea din Blaj, Cluj, Tg.-Mureș, Brașov, cu provocarea ca fiecare tînr din liceu, seminar și gimnaziu să o copieze și să o trimită la ai săi prin comunele unde sînt născuți...”².

Pe de altă parte V. Cheresteșiu menționează că o copie tirzie, necontemporană însă, intitulată „Protestație”, se păstrează la Biblioteca Academiei R.S.R.³ care însă n-are „autenticitatea” celor trei copii confiscate de

¹ V. CHERESTEȘIU și colect.: **Din istoria Transilvaniei**, ed. Academiei R.P.R., 1961, vol. II, p. 36.

² I. PUȘCARIU, **Notițe despre întîmplările contemporane**, Sibiu, 1913 p. 15—16.

³ Biblioteca Acad. R.S.R., București, secția manuscrise, Doc. rom. CCLX, 178, 1—3.

către autoritățile din Transilvania în primăvara anului 1848, una de la clericul Samuil Moldovan din Grindeni, alta intitulată „Privegheri despre unie” aflat în dosarul cu documente confiscate de la Al. Papiu-Ilarian. V. Cheres-teșiu nu specifică însă proveniența celui de al treilea exemplar dar men-ționează că cele trei copii le-a depistat în Arhiva de stat din Budapesta⁴.

Documentul descoperit de noi la Band în anul 1968 este o copie necu-noscută pînă acum după Proclamația lui S. Bărnuțiu, scrisă pe două pagini și jumătate care se adresează întregii națiuni române din Transilvania. Co-pia documentului este contemporană nu numai pentru că pe pagina a 4-a apare scris clar anul 1848, data cînd s-a întocmit copia, dar și pentru că semnalmentele hirtiei, filigranul ei, caracterul scrierii cu litere latine, par-ticularitățile ortografiei fonetice a lui A. Pumnul etc., pledează toate pentru autenticitatea documentului.

Ion Pușcariu menționează în ale sale „Notițe . . .” că a expediat o copie prin poștă și la Tg.-Mureș care, presupunem, nu poate fi alta decît cea gă-sită în dosarul cu documente confiscate de la Al. Papiu-Ilarian. Dacă luăm însă în considerare faptul că întreaga arhivă a protopopiatului greco-cato-lic din Tg.-Mureș din perioada Revoluției din 1848 a fost păstrată la Band pînă în anul 1969, dată la care s-a predat Arhivelor statului din Tg.-Mureș, am putea presupune că documentul nostru este tocmai exemplarul trimis la Tg.-Mureș. În favoarea acestei presupunerii pledează și alte fapte despre care vom vorbi, ceva mai jos.

Printr-o colaționare a copiei lui Papiu cu exemplarul semnalat de noi la Bandul de Cîmpie s-ar putea stabili, eventual, proveniența copiei, în caz că există asemănare de grafie și ortografie cu exemplarul păstrat printre documentele lui Al. Papiu-Ilarian.

V. Cheres-teșiu reproduce în lucrarea sa⁵ textul unei copii, semnalînd în note deosebirile pe care le are copia de la Biblioteca Academiei față de copiii contemporane a Proclamației lui S. Bărnuțiu.

Prin colaționarea textelor, am constatat că există asemănare între co-pia contemporană găsită de noi la Bandul de Cîmpie și cea tîrzie de la Biblioteca Academiei. Ca o primă concluzie se cade să semnalăm că cele trei copii păstrate în Arhivele statului din Budapesta, nu păstrează integral conținutul primelor exemplare scrise de I. Pușcariu.

Copia din Bandul de Cîmpie fiind autentică și în același timp contem-porană, înseamnă că în exemplarul Academiei nu poate fi vorba de adău-giri ulterioare – așa după cum afirmă V. Cheres-teșiu. În copia pe care o reproduce s-au făcut unele omisiuni care însă nu diminuează conținutul ideilor. Noi totuși le semnalăm pentru că au o anumită semnificație.

Este adevărat că exemplarul din Band se deosebește prin cîteva adău-giri față de cele trei copii păstrate la Budapesta. Nu ne putem însă explica cum niște copiiști, profesori, studenți sau elevi, au putut să scrie fraze sau cuvinte în plus față de exemplarul principal. Copiiștii fie din pricina scrisu-

⁴ Országos Levéltár, Budapest, Fond AGT Nr. 6242, 798 și 7012/1848.

⁵ V. CHERESTEȘIU, „Adunarea națională de la Blaj”, București, 1966, p. 211.

lui grăbit, fie din neatenție, puteau să omită unele cuvinte sau propoziții, dar nicidecum să scrie mai mult decât ceea ce inițial a formulat S. Bărnuțiu. Așadar, considerăm că cele trei copii depistate de V. Cheresteșiu la Budapesta, deși contemporane, totuși nu păstrează textul integral, din motive lesne de înțeles, iar copia din Bondul de Cîmpie, prin asemănare cu cea de la Biblioteca Academiei, conține, credem noi, un text mai apropiat de textul original intitulat „Provocațiune”.

Spre a putea compara mai bine deosebirile între textul proclamației publicat de V. Cheresteșiu ⁶ și textul din documentul găsit de noi la Bandul de Cîmpie, redăm mai jos trei exemple:

Textul publicat de V. Cheresteșiu.

A. Pentru ce să fie un **ce** nobilitatea voastră, care o au cîștigat vitejii voștri strămoși cu brațe române oștindu-se pentru patrie? (p. 212).

B. Noi nu putem fi odihniți pînă nu ni-ți cunoaște nația, numai atunci dacă va fi adunată în dietă toată nația română va putea judeca cum și subț ce condiție să se unească, pînă atunci protestăm împotriva oricărei uniri care ar îndrăzni să facă cineva cu numele nații! (p. 213).

C. Să nu faceți cumva pagube nimănui că oamenii care fac aceea nu sînt vrednici de libertate”. (p. 213).

Textul proclamației de la Bandul de Cîmpie.

A. Pentru ce să fie ungurească nobilitatea voastră care o au cîștigat vitejii voștri strămoși cu brațe române oștindu-se pentru patrie? (manuscris, p. 2).

B. Noi nu putem fi odihniți **pînă cînd nu se va declara în public, prin lege cum că nația românească e recunoscută ca nație românească**. Numai atunci dacă va fi în Dietă adunată cum se cade toată nația românească (prin reprezentanții săi), va putea judeca cum și sub ce condiții să se unească. Pînă atunci protestăm împotriva oricărei uniri care ar îndrăzni să o facă cineva cu numele nației. (manuscris p. 2).

C. Să nu faceți pagubă nimănui **să nu vă atingeți de persoana nimănui** că oamenii cei ce fac aceea nu sînt vrednici de libertate”. (p. 2).

Așa după cum reiese din exemplele citate, S. Bărnuțiu a susținut cu insistență ideea eliberării românilor din Transilvania. Din documentul de la Bond reiese faptul că pentru a se face dreptate, națiunea română, ca cea mai veche și cea mai numeroasă, trebuie recunoscută ca națiune de sine stătătoare.

⁶ V. CHERESTEȘIU, Op. cit., p. 211–213.

În documentul de la Band se afirmă categoric: „Fără naționalitate pentru noi și republica e încă numai un despotism afurisit. Ștergerea iobăgiei, nația românească și congresul național în care să ne înțelegem noi înainte despre dobândirea acestora, nice mai mult nice mai puțin! Acestea mai întâi, celelalte toate se vor adăuga. Fără de aceste și raiul încă este iad”!

Ideile proclamației expuse într-o formă populară, mobilizatoare, au influențat starea de spirit a populației, au contribuit la orientarea politică a țăranilor din Band și satele din jur, care, înțelegând limpede scopul social și național al mișcării revoluționare de la 1848, au acționat cu hotărâre.

Vîrstnicii satului Cerghizan Vasile de 93 ani, David Alexandru de 85 ani și alții, pe care i-am chestionat, își mai amintesc că părinții lor le-au povestit că înainte de a pleca o delegație la adunarea din 3/15 mai 1848, la Blaj, în fața unui numeros public s-a citit un document care prezenta doleanțele națiunii române din Transilvania. Documentul despre care vorbesc cei mai vîrstnici locuitori ai satului, nu poate fi altul decît copia „Provocațiunii” lui S. Bărnăușiu, găsită de noi la Band.

Documentul găsit la Band se adresează întregului popor pe un ton hotărît și energic: „Astăzi răsună cuvîntul cel dulce al Libertății în toate cetățile și miine va răsuna în toate satele! Astăzi este ziua învierii popoarelor celor moarte. Românilor, ascultați! Voi pînă acum ați fost morți politicește. Legile țării nu cunosc pe alte nații politicește fără numai pe ungûri, pe secui și pe sași. Voi dară un milion și treisute de mii de români nu sînteți pe lume ca nație. Încă odată, fraților! Astăzi este ziua învierii dreptului nostru, vrem să răsturnăm piatra de pe mormînt, să deslegăm înfășurările nației noastre cele de zece sute de ani...”.

Desigur, prezența unei populații numeroase care a ascultat cu însuflețire mesajul politic de trezire a conștiinței revoluționare și naționale, nu a scăpat neobservată în fața autorităților de stat austro-ungare. Într-adevăr, reacția de oprimare împotriva libertății și egalității naționale, desființarea iobăgiei, asigurarea de drepturi cetățenești și întronarea unui regim politic democratic în interesul tuturor locuitorilor Transilvaniei, fără deosebire de naționalitate, proclamate de S. Bărnăușiu, nu a întîrziat, manifestîndu-se prin acte de atrocități față de populația din Band și localitățile învecinate. Satele au fost atacate, s-a dat foc caselor, populația a fost maltratată și alungată în regiunile muntoase. Așa s-a întîmplat cu populația din Iclandul Mare și Grebeniș⁷, Singer și Band⁸.

La Budiu (com. Al. Papiu-Ilarian) țăranii români și maghiari întorși de la Blaj se unesc în lupta lor⁹.

Deși deocamdată nu posedăm documente care să confirme felul cum populația din Band și satele înconjurătoare au acționat în timpul revoluției de la 1848, totuși numărul mare de documente găsit aici în această loca-

⁷ V. CHERESTEȘIU, Op. cit., pag. 68 și 95.

⁸ ORBAN BALÁZS, *A Székelyföld leirása*, vol. IV, p. 164.

⁹ V. CHERESTEȘIU, Op. cit., pag. 58.

litate, confirmă faptul că aici a fost un puternic centru revoluționar de unde ideile revoluției de la 1848 au iradiat în toate părțile. Spațiul restrâns nu-mi permite să vorbesc pe larg despre ele. Consider că este totuși necesar să le amintesc. Înafară de copia de pe proclamația lui S. Bărnăuțiu aici s-a găsit apelul generalului Berzenczei László adresat secuilor prin care se dispunea organizarea adunării de la Lutița (Odorheiu), ordinul Ministerului de interne transmis prin Mitropolia de la Blaj prin care se interzicea adunarea de la Blaj, apoi apelul revoluționarilor maghiari adresat revoluționarilor români și sași prin care se face apel la colaborare, precum și jurământul de la Blaj, atît în limba română cit și în cea maghiară.

Avînd în vedere că documentele amintite au fost găsite în arhiva fostului protopopiat greco-catolic al Murășului cu sediul la Bond, putem presupune că documentul în discuție nu este altul decît cel trimis la Tg.-Mureș și despre care amintește I. Pușcariu.

Nu putem însă să trecem cu vederea nici peste un alt fapt tot atît de semnificativ. Tînărul student jurist Iosif Hodoș născut în Bondul de Cîmpie, se află după 25 martie 1848 la Cluj unde activa împreună cu avocatul Florian Micaș. Deoarece Iosif Hodoș a participat la Adunarea din 3/15 mai 1848 la Blaj, fiind ales aici secretar al ei, apoi viceprefect, este de presupus că întors din Cluj în satul său natal, să fi desfășurat o intensă propagandă revoluționară printre țărani iobagi.

Fie că respectiva copie a proclamației lui S. Bărnăuțiu a fost adusă în Band chiar de Iosif Hodoș, fie că a ajuns aici pe alte căi, cert este că prin intermediul documentului descoperit se concretizează o activitate de propagandă politică pronunțată și în satele din apropierea orașului Tg.-Mureș.

Mesajul social și național pe care-l avea proclamația lui S. Bărnăuțiu a trezit conștiința revoluționară a țăranilor iobagi din satele mureșene și, adresîndu-se tuturor categoriilor sociale, a justificat într-un fel mobilizator de a lua atitudine împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria.

Adresîndu-se nobililor români din părțile Făgărașului, Chioarului, Sălajului, Hațegului și din toată Țara Ardealului, proclamația cere să fie credincioși neamului românesc, să nu ia în dezbatere cauza unirii Transilvaniei cu Ungaria pînă cînd națiunea română nu va fi constituită.

Documentul menționează: „De unirea asta cu care ne îmbiați și la care ne chemați nu voim a ști nimica pînă cînd nu se va da congres național în care să ne putem așterne și noi dorințele naționale și pînă ce nu se va publica în Dieta Ardealului, nu în Pesta, cum că nația noastră e primită ca nație românească”.

Pînă acum se știa că la Tg.-Mureș cîțiva canceliști au subscris petițiunea de unire a Transilvaniei cu Ungaria, deși unii s-au împotrivit categoric așa cum făcuse Ioan Oros. Această subscriere însă a fost determinată de anumite împrejurări politice, conceliștii fiind atrași de promisiunile făcute românilor, promisiuni care s-au dovedit pînă la urmă a fi ipocrite.

Al. Papiu-Ilarian fiind unul din cei care au semnat petițiunea a spus: „Semnez această petiție cu condiția să fie înscăunată dreptatea și egalitatea, să fie asigurată existența națională și folosirea dulcii limbi materne-

pentru toate națiunile ce locuiesc în Ardeal și Ungaria, să se desființeze robotele fără nici o despăgubire, căci țărani au plătit destul, ba prea mult”.

Proclamația de la Band se adresează astfel iobagilor: „Cereți-vă virtos ca să se șteargă iobăgia că de vreo zece sute de ani lucrind din cinste în brazda domnilor, ați plătit de o sută de ori pământurile acelea care vă dau hrana de astăzi pînă miine”. Și în continuare revoluționarii români din Band sînt sfătuiți: „să nu faceți pagubă nimănui, să nu vă atingeți de persoana nimănui, că oamenii cei ce fac acestea nu sînt vrednici de libertate...” (ms. p-2).

După cite se știe Proclamația difuzată de Aron Pumnul pentru adunarea din 30 aprilie 1848 la Blaj, nu reliefează clar scopul politic al adunării și mai ales nu sugerează ce anume trebuie să ceară masele în cadrul adunării.

În proclamația lui S. Bărnăușiu găsită la Bandul de Cîmpie ideea de eliberare socială și de drept național apare în mod pregnant, constituie esența mesajului mobilizator. Faptul că această proclamație a circulat și în satele din apropierea orașului Tg.-Mureș, e un indiciu că ideile revoluționare au cîștigat teren în rîndurile maselor.

Petițiunea subscrisă de canceliștii din Tg.-Mureș nu reprezenta, real, aspirațiile țărănimii subjugate, era un act de moment, așa încît rămîne explicabil de ce proclamația lui Bărnăușiu – găsită la Bandul de Cîmpie – a avut un efect salutar în rîndurile iobagilor, a clarificat atitudinea românilor în problemele sociale și în cea națională, a direcționat forța de acțiune revoluționară. De aceea ni se pare pe deplin întemeiată caracterizarea făcută de Al. Papiu-Ilarian pentru proclamația lui Bărnăușiu din 25 martie, care a devenit pînă la 15 mai 1848 „programa a toată națiunea română din Transilvania”¹⁰.

Programul revendicărilor națiunii române „Punturile națiunii române transilvane”, cum a fost numit acest program aprobat în Blaj, a avut un caracter profund democratic. Însuși autorul principal al proclamației S. Bărnăușiu, vorbind la adunarea de la Blaj a subliniat în mod cit se poate de clar că: „Națiunea română nu voiește a domni peste alte națiuni, nici nu va suferi a fi supusă altora, ci voiește drept egal pentru toate”.

Adevărata semnificație a acestor cuvinte o înțelegem astăzi, cînd, înfrățiți, trăim și muncim împreună români, maghiari, germani și alte naționalități, în deplină egalitate, ceea ce constituie o înaltă expresie a politicii naționale juste a partidului și statului nostru.

---

¹⁰ AL. PAPIU-ILARIAN, *Istoria românilor din Dacia superioară*, Viena, 1852, vol. II, p. 100.

ANEXA

DOCUMENTUL DIN 1848 GĂSIT LA BANDUL DE CIMPIE

Pag. 1

Ungurii cheamă pe ardeleni la unire, Clujul s-au declarat cu mare solemnitate, cum că vrea a se uni; așa vor face și secui(i), poate numai sașii nu vor vrea. Dar românii ce vor face? De la dezlegarea întrebării acesteia¹ atîrnă viața și moartea românilor. Aci se cade dară să-și deschidă ochi(i) tot românul, că acum a venit timpul cu care de se vor folosi bine, le vor dobîndi toate, iar de se vor folosi rău, le vor pierde toate și cite le-au mai rămas, adică își vor pierde naționalitatea și cu ea toate.

Ascultați, dară, strănepoții romanilor aceea ce se cade să cugete și să grăiască astăzi tot românul – fie popă, fie nemeș, ostaș, cetățean sau sătean. Ascultați, ceea ce se cade astăzi să răspundă românii ungurilor, secuilor și sașilor.

Noi românii pînă atunci nu vrem a vorbi despre unirea asta cu voi unguri(i) pînă cînd nu se va pune nația românească iară la vrednicia aceea politicească de care o ați dezbărcat voi unguri(i), secui(i) și cu sași(i). Voi ați făcut asupra nației noastre legi cum v-au plăcut. Ați pus în aprobatele voastre cum că români(i), nația cea mai veche a Ardealului e numai suferită; i-ați scos pînă în ziua de astăzi de la toate deregătoriile cele mai înalte. Toate cele grase vi le-ați ținut vouă. De a ajuns vreun român la vreo deregătorie, pe acela l-ați făcut să-și lase legea, să se lepede de maică-sa care l-au ținut la școală cu sudoare(a) ei pe sama voastră.

Destul, iar mai încolo nu vrem a vă număra păcatele ca să turburăm cu pomenire(a) lor sărbătoarea această minunată a popoarelor, care au făcut domnul să ne bucurăm într-însa.

Astăzi răsună cuvîntul cel dulce a(l) libertății în toate cetățile și miine va răsuna în toate satele. Astăzi este ziua învieri(i) popoarelor celor moarte.

Românilor ascultați! Voi pînă acum ați fost morți politicește. Legile țării nu cunosc alte nații politicește fără numai pe unguri, pe secui și pe sași. Voi dară un milion și trei sute de mii de români nu sinteți pe lume ca nație. Încă o dată fraților, astăzi este ziua învierii dreptului nostru. Vlem (vrem n. ns.) dară să răsturnăm piatra de pe mormint, să dezlegăm înfășurătorile nații (nației n. ns.) cele de zece sute de ani, ca să iasă din groapă și să trăiască în veci.

Preoților! de sinteți voi adevărați părinți pe cum vă numesc oameni(i), nu vă despărțiți de trupul nații (nației n. ns.), nu vă despărțiți interesul de al poporului român. Vă rugăm pentru Dumnezeu să nu vă uniți cu nimeni pînă nu veți vedea fericit poporul românesc cu care sinteți de o credință. Fiți dară cu credință către olaltă; voi numai atunci puteți fi fericiți cînd vor fi fericiți fiii(i) voștri cei sufletești. Apărați-vă limba cea dulce și numele cel

---

¹ Această parte a textului e scrisă cu litere cirilice iar restul cu litere latine cu caractere grafice maghiare.

strălucit de român. Spuneți-le dară ungurilor: noi nu mai voim a ști nice despre o unire pînă nu se va publica în dietă și în țară cum că nația românească se recunoaște ca nație românească.

Pag. 2-a

Români nobili, răspîdiți ca stelele cerului pe pămîntul Făgărașului, Sălajului, Hațegului, Chioarului și toată țara Ardealului, voi strănepoți(i) acelora care cu armele oștindu-se pentru patrie, v-au cîștigat nobilitatea; deșteptați-vă din somnul cel greu, nu vă lăsați să vă mai amăgească cu minciuni, să vă ție ca pe niște lipituri a ungurilor, despărțiți de maica voastră, nația română. Pentru ce să fie ungurească nobilitatea voastră care vi-o au cîștigat vitejii voștri strămoși cu brațe române oștindu-se pentru patrie. Fiți dară credincioși cătră împăratul și către patrie, dară fiți credincioși și către singele vostru și către neamul vostru. Spuneți-le ungurilor: noi toți gloria noastră intru aceea o punem că sîntem strănepoții romanilor, credincioși împăratului nostru și patriei, dar de unirea asta cu care ne imbiți și la care ne chemați, nu voim a ști nimica pînă cînd nu (ni) se va da congres național în care să ne putem așterne și noi dorințele. Nu să tot judecați voi numai „De nobis sine nobis”, adică „de noi fără de noi”! Și pînă ce nu se va publica în dieta Ardealului, nu în Pesta, cum că nația noastră e primită ca nație românească, nu cum ați tot făcut pînă acum de ați tot umblat cu șovăituri și cu tilculturi întortochiate, articuli asupritori! Voi ați știut bine împărți pentru voi că ați împărțit nația ungurească în două părți, unguri și secui, ca să ziceți că sistema stă din trei nații și pe români să-i scoateți afară. Acum încă v-ați întărit binișor limba și naționalitatea voastră și de a noastră limbă și naționalitate nu vă pasă. Asta nu mai poate rămîne așa. Nația română nu mai poate fi roabă ungurilor, secuilor și sașilor. Limba noastră trebuie să aibă cîntecul cuviincioasă înaintea statului și a legilor care le-am apărat și le vom apăra cu singele nostru. Naționalitatea noastră trebuie să se cunoască (recunoască n. ns.) și să se asigure.

Ostașilor români! strănepoți ai romanilor, cu numele și cu fapta. Regimente române! Eroi lăudați de Napoleon, virtutea voastră numai atunci va străluci în gloria sa cînd veți fi fiii(i) unei nații politicește viețuitoare, nu moartă. Uniți-vă dară cu frații voștri și cu nobili și cu înăscuta-vă generozitate și nesfială, spuneți-le ungurilor: noi nu putem fi odihniți pînă cînd nu se va declara în public, prin lege, cum că nația românească e recunoscută ca nație românească. Numai atunci cînd va fi în dietă adunată cum se cade toată nația românească (prin reprezentanții săi), va putea judeca cum și sub ce condiții să se unească. Pînă atunci protestăm împotriva oricărei uniri care ar îndrăzni să o facă cineva în numele nații (nației n. ns.).

Români, cetățeni și săteni, să nu faceți pagubă nimănui, să nu vă atingeți de persoana nimănui că oameni(i) cei ce fac aceste nu sînt vrednici de libertate. Ascultați sfatul fraților voștri, stați totdeauna credincioși împăratului și patriei dară pe lingă aceasta cereți-vă virtos ca să se șteargă iobăgia că de vreo zece sute ani lucrînd în cinste în brazda domnilor ați

plătīt de o sută de ori pămīntul acela care vă dau hrana de astăzi pīnă miīne.

Auzita-ți iubiți frați! Asta e politica aceea care vă poate mīntui pe voi și numele vostru. Vă rugăm pentru dumnezeu, pentru fericirea și cinstea voastră să nu ascultați de altă politică.

Pag. 3-a.

Unguri(i), secui(i), și șasi(i) vor zice: uniți-vă mai intii cu noi, apoi vom da asta și asta. Mai deunăzi ziceau unguri(i) învățați-ne limba apoi vom da drepturi. Auziți aici fraților, ce idei sucite! Cine i-a imputerit (imputernicit n. ns.) pe ei să lege drepturile omenești de limba și unirea lor. Nu le credeți că vor a vă înșela; răspundeți: proclamați intii pe nația românească lăsați-i în dieta Ardealului prin reprezentanții aleși de români **după numărul neamului nostru, lăsați-i pe români la județele comitaturilor, scaunelor și districturilor**² și atunci vom vorbi și noi ca nație cu voi ca nație.

Încă odată fraților, fără naționalitate pentru noi și republica e încă numai un despotism afurisit. Ștergerea iobăgiei și nație românească și congres național în care să ne înțelegem mai înainte despre dobîndirea acestora, nice mai mult, nice mai puțin! Acestea mai intii, celelalte toate se vor adăuga. Fără de aceste și raiul încă este iad.

Afurisit să fie în veci oricare român va îndrăzni a face vrea unire pīnă nu va fi proclamată nația românească. Poporul român de aceea nu vrea să știe numai dacă se va primi nația și dacă se va șterge iobăgia. Atunci vom fi odihniți și frați cu toții.

Să trăiască nația românească, să trăiască împăratul!

Pag. 4-a: 848.

N O T A :

Vezi TEODOR POMPILIU, **O scrisoare proclamație necunoscută a lui S. Bărnăușiu redactată în numele națiunii române**, în „Studia...”. Series Historia, fasc. 2, 1970.

---

² Textul subliniat se găsește și în copia „tîrzie” păstrată în Biblioteca Acad. R.S.R., despre care V. CHEREȘTEȘIU afirmă că ar fi adăugat ulterior. (**Adunarea națională de la Blaj**, p. 214). Copia recent descoperită la Singeorgiu de Pădure cuprinde și ea acest text (Arh. stat. Tg.-Mureș, dos. 1 Revol. din 1848).

EGY MEZŐBÁNDON TALÁLT 1848-AS DOKUMENTUM

1968-ban a Maros megyei Mezőbándon felfedeztünk egy-, az 1848-as erdélyi forradalom idejéből származó okiratot, mely valószínűleg S. Bärnuțiu híres kiáltványának eddig ismeretlen, korabeli másolata.

Az erdélyi társadalmi-gazdasági viszonyok közepette, a tömegek társadalmi elnyomása összefonódott a többségi román népesség nemzeti elnyomásával. Ennek természetes következményeként a román forradalmárok harcra kelnek az elnyomók ellen. Az 1848-as erdélyi események csúcspontja a balázsfalvi Nemzeti Naggyűlés, amely elfogadta a forradalom célkitűzéseit.

E program alapvető eszméit megtalálhatjuk a mezőbándi okiratban is. Mind S. Bärnuțiu kiáltványában, mind ebben a dokumentumban uralkodó módon megnyilvánul a társadalmi felszabadulás és a nemzeti jog eszménye, ez a harcra hívó üzenet lényege. Valamennyi társadalmi réteghez szólva, a mezőbándi dokumentum követeli a jobbágyság eltörlését, a hűbéri kiváltságok megszüntetését és lelkesítő hangon indokolja az Erdély uniója elleni állásfoglalás szükségességét.

A dokumentumból kitűnik az a gondolat, hogy az igazság érdekében a román népet, mint Erdély legrégibb és többségben lévő lakosságát, el kell ismerni, mint önálló nemzetet, amely egyenrangú legyen a többi együtt élő nemzetiséggel.

A szerző feltételezi, hogy ez a dokumentum S. Bärnuțiu kiáltványának másolata, melyet maga Iosif Hodoș, a balázsfalvi Nemzeti Naggyűlés mezőbándi eredetű titkára hozott volna Bándra.

Felvetődik ugyanakkor a kérdés: vajon nem-e azonos ez a példány azzal a másolattal, amelyet Marosvásárhelyre küldtek, s amelyet elveszettnek hittek?

EIN DOKUMENT AUS DEM JAHRE 1848 DAS IN BANDUL DE CÎMPIE ENTDECKT WORDEN IST

Im Jahre 1968 wurde in der Ortschaft Band, Kreis Mureş eine geschichtliche Urkunde aus der Zeit der Revolution von 1848 in Siebenbürgen entdeckt und es scheint eine bisher unbekannte zeitgenössige Abschrift der berühmten „Provokation“ des S. Bărnuțiu zu sein.

Wegen den bestehenden gesellschaftlich-wirtschaftlichen und politischen Umständen in Siebenbürgen, verflocht sich die soziale Unterdrückung der Massen mit der nationalen Unterdrückung der mehrheitlichen rumänischen Bevölkerung. Als eine natürliche Folgeerscheinung erheben sich die rumänischen Revolutionäre zum Kampfe gegen die Unterdrücker. Den Höhepunkt der sich in Siebenbürgen abgespielten Ereignisse von 1848 bildete die nationale Versammlung von Blaj, wo auch das Programm der Revolution angenommen wurde. Die Grundgedanken dieses Programms finden sich auch in der Urkunde von Band.

Genau wie in der Proklamation des S. Bărnuțiu, erscheint auch in dieser Urkunde in prägnanter Weise der Gedanke der sozialen Befreiung und des nationalen Rechts und bildet das Wesen dieser aufrüttelnden Botschaft.

Indem alle gesellschaftlichen Schichten aufgerufen werden, fordert die Urkunde von Band die Aufhebung der Leibeigenschaft, die Streichung der Feudalvorrechte und beweist in mitreissender Weise die Notwendigkeit Stellung gegen die Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn zu nehmen.

Diese Urkunde enthält den Grundgedanken dass man nur dann gerecht sein kann, wenn die rumänische Nation, als die älteste und zahlreichste in Siebenbürgen, als selbständige Nation und mit den anderen mitwohnenden Nationen gleichberechtigt, anerkannt wird.

Der Verfasser nimmt an, dass diese Urkunde die Abschrift der Proklamation des S. Bărnuțiu ist und von Iosif Hodós selbst dem Sekretär der Nationalen Versammlung von Blaj und aus Band stammend, hierher nach Band gebracht worden ist.

Zugleich aber stellt er sich die Frage ob diese Urkunde nicht vielleicht das Exemplar sei, welches nach Tg.-Mureş geschickt worden war, und bisher als verlorengegangen galţ?

ДОКУМЕНТ ОТ 1848-ОГО ГОДА, НАЙДЕННЫЙ В СЕЛЕ БАНД

РЕЗЮМЕ

В. ПОП

В 1968 г., в с. Банд уезда Муреш, был найден исторический документ, относящийся к периоду Революции 1848-ого года в Трансильвании, который вероятно является современной, неизвестной до сих пор копией, снятой с знаменитой, так названной самим составителем „Провокации” (следует понимать — прокламации), составленной Симионом Барнуциу.

Вследствие социально-экономических и политических условий того времени в Трансильвании, угнетение народных масс переплеталось с национальным угнетением мажоритарного румынского населения. Румынские революционеры поднялись на борьбу против угнетателей, что явилось естественным следствием этого гнёта. Кульминационной точкой событий 1848-ого года в Трансильвании было Национальное Собрание в г. Блаж, на котором была принята программа революции.

Основные идеи этой программы фигурируют и в документе найденном в с. Банд. Так же, как и в прокламации, составленной С. Барнуциу, в этом документе идея социального освобождения и национального права выражена чётко и составляет сущность этого воодушевляющего воззвания. Обращаясь ко всем социальным категориям, найденный документ содержит требование отмены крепостничества, упразднения феодальных привилегий и обосновывает в боевом духе необходимость занять позицию против присоединения Трансильвании к Венгрии.

В этом документе выдвигается идея, что для справедливого решения вопроса, румынская нация, как самая давняя и многочисленная в Трансильвании, должна быть признана самостоятельной и равной в правах с другими сосуществующими нациями.

Автор допускает возможность что найденный документ является той копией прокламации составленной С. Барнуциу, которую доставил в с. Банд сам Иосиф Ходош — секретарь Народного Собрания в г. Блаж, уроженец села Банд. Одновременно ставится также и вопрос: не является ли этот документ тем экземпляром, который был послан в г. Тыргу-Муреш и считается до сих пор утерянным?

IOAN CHIOREAN

În paginile revistei „Transilvania” din anul 1877 apăreau, alături de alte documente și materiale referitoare la revoluția de la 1848 din Transilvania, și citeva „Episoade și scene de la Abrud, din mai 1849”, sub semnătura lui V. M. Moldovan¹. Apariția lor nu a fost întâmplătoare, după cum însăși autorul acestor fragmente narative ne-o mărturisește la început. „Din nr. 5 al Transilvaniei – scrie el – am văzut, că scrisoarea domnului deputat Ioan Gózman adresată în 21 iunie 1849 prefectului Iancu, nu se afla la onor. redacțiune; deci am onoare a trimite în acl. din acel document una copie spre publicare.

Cu această ocaziune fie-mi permis ca unuia, care în 1849 am petrecut între munți, am văzut cu ochii și am luat parte activă la scenele petrecute acolo, a face la celea publicate în Nr.ii 5 și 7 unele observațiuni, și anume:

În Nr. 5 al Transilvaniei publicându-se scrisoarea prefectului Avram Iancu din 27 iunie 1849 adresată lui Iosif Simonffy², la călciul aceleia urmează și o notă a stim. domn A. Roman, în care occure și acest pasagiu: „În contra acestui salv conduct Hatvani, după bătaia ce mincase la Abrud, spînzură pe Buteanu la Iosășiel, cu toate că acesta mersese de bună voie la dînsul, declarînd că vrea să meargă la Kossuth pentru înființarea de batalioane românești.

Eu nu pot să știu pe temeiul căror documente, ori din ce supposite o putut ajunge dn. A. Roman la această aserțiune; (...). Deci fără a mă putea demite acum la descrierea mai amplă a acelei catastrofe, voi enara cit se poate mai pe scurt întîmplarea din care se va vedea căderea lui” (a lui Buteanu – n. n.).

În continuare, el ne înfățișează evenimentele petrecute în Munții Apuseni în perioada aprilie–iunie 1849. Dacă cele două documente – apelul din 21 iunie 1849 al comandantului de brigadă Simonffy József către Avram Iancu și, scrisoarea acestuia din urmă către Simonffy, datată 15/27 iunie – publicate de Alexandru Roman sînt dovezi incontestabile ale eforturilor unor revoluționari pentru o înțelegere comună româno-maghiară, episoadele descrise de Vasile Moldovan, ca participant direct la aceste evenimente, nu numai că poartă pecetea personalității sale, ci ne oferă și un tablou

¹ *Transilvania*, Anul X, nr. 12 din 15 iunie 1877, p. 141–143; nr. 13 din 1 iulie, p. 148–151; nr. 14 din 15 iulie, p. 156–159.

² *Idem*, nr. 5 din 1 martie 1877, p. 54–56.

fidel al atmosferei din tabăra moșilor cu ocazia tratativelor purtate de Dragoș cu Avram Iancu și prefectii săi.

Deși citeva date din descrierile sale au fost imediat controversate³, ele ne prezintă o nouă imagine a perioadei pașoptiste. Și pentru ca această imagine să cuprindă și alte aspecte din timpul revoluției, Vasile Moldovan depănă firul evenimentelor acelor ani într-un volum de memorii, a cărui apariție a fost hărăzită, testamentar, numai după moartea sa⁴. Intrucât și „episoadele” publicate în „Transilvania” au fost rostuite în „Memoriile” sale, analiza acestora o vom face cu prilejul reconstituirii evenimentelor petrecute în Munții Apuseni în primăvara anului 1849.

Dacă în istoriografia noastră „Memoriile” lui Vasile Moldovan s-au bucurat de atenția cuvenită, fiind deseori citate, o monografie despre viața și activitatea sa ne lipsește. Puținele informații biografice⁵ de care dispunem, ne va înlesni totuși reconstituirea într-o oarecare măsură a portretului fostului prefect al legiunii a III-a, „unul dintre acei luptători din vechea generație, al căror ideal era emanciparea, binele și fericirea națiunii lor”⁶.

Născut la 24 iunie 1824 în comuna Sinpaul, care aparținea în acea vreme comitatului Cetății de Baltă, Vasile Moldovan își are obârșia într-o veche și numeroasă familie de țărani iobagi de pe moșia comiților Haller. Mărturisiri despre familia din care s-a născut și a făcut parte și Vasile Moldovan, ne-a lăsat în ultimii ani ai vieții fratele acestuia, preotul Isaia Moldovan din Chirileu. „Părinții mei – își amintește Isaia în memoriile sale intitulate sugestiv „Din întâmplările vieții” – Moldovan Chifor, tata, și Coste Teodora, mama, erau roboțai ai comitelui Haller Ignat (...). Tată-meu și mama mea, cu diligența și abnegațiunea lor, ciștigase avere considerabilă, mai ales în anii foametei 1816–1817, când bucatele aveau un preț fabulos 2 fl. m. c. (...). Din ciștigul lor părinții mei împrumutaseră bani și domnilor, mai ales lui Haller Lajos – care avea moșii iobăgești și în Chirileu – precum îmi spunea 1.200 fl. v. v. (480 fl. m. c.)”⁷. În ceea ce privește frații și surorile pe care i-a avut, același Isaia ne spune că „Am fost din doi părinți născuți 17 frați și surori din cari mai mulți au murit în pruncie. Am ajuns a ne căsători 3 frați și 4 surori, din cari singur sint în viață. Când însemn acestea (în 1898 – n. n.) sint de 80 de ani...”⁸. În atari condiții, în 1827, când familia îi sporea simțitor, iar în mijlocul ei se afla și Vasile în vîrstă de 3 ani, tatăl său „a pășit la învoială cu Haller Lajos, ca pentru datoria

³ În acest sens, vezi mărturiile lui I. ȘT. ȘULUȚIU, în *Transilvania*, nr. 17 din 1 septembrie 1877, p. 201–202.

⁴ V. MOLDOVAN, *Memorii din 1848–49*, Ediția I, Brașov, 1895. Ele au fost publicate mai întîi în Foiletonul „Gazetei Transilvaniei”, nr. 6 din 10/22 ianuarie 1895 și urm.

⁵ Vezi în special: C. DIACONOVICI, *Enciclopedia română*, tom. III, Sibiu, 1904, p. 314–315; Minerva. *Enciclopedia română*, Cluj, 1929, p. 686–687; „Gazeta Transilvaniei”, nr. 279 din 21 decembrie 1894, nr. 281 din 23 decembrie, nr. 283 din 25 decembrie 1894; nr. 234 din 25 octombrie/6 noiembrie 1898.

⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 279 din 21 decembrie 1894.

⁷ *Idem*, nr. 234 din 25 octombrie/6 noiembrie 1898.

⁸ *Ibidem*.

de 480 fl. m. c. ... groful să-i dea spre folosire o 1/2 sesie de moșie în Chirileu, ca în camăta acelora să i se știe robota și nici decima să solvească”⁹. Un an mai târziu, Chifor Moldovan își duce întreaga familie în Chirileu, instalind-o „în casa din capul satului de către Sînpaul, la care se ținea moșia zălogită”¹⁰.

Solidari în fața propriului destin, părinții lui Vasile Moldovan vor munci din răspuțeri ca, pe lângă asigurarea nevoilor zilnice ale familiei, să poată da o educație aleasă copiilor dornici să învețe la cele mai înalte școli ale Transilvaniei din acea vreme. Astfel, sint înscriși și frecventează cursurile inferioare ale colegiului romano-catolic din Tirgu-Mureș, mai întâi Ioan, apoi Isaia, iar începînd cu anul 1831 și fratele mai mic Vasile. Aici, Vasile Moldovan va avea printre colegi și pe Ioan Oros (Rusu) din Vidrasău, de care îl va lega o prietenie trainică.

În toamna anului 1845, după ce terminase studiile gimnaziale la colegiul din Tirgu-Mureș, Vasile Moldovan – urmînd pilda fraților săi – pleacă la Blaj pentru a studia teologia. Frămîntările revoluționare din primăvara anului 1848 îl găsesc încă la Blaj ca teolog în anul III. Memoriile sale, după cum vom vedea în paginile ce urmează, înregistrează unele informații și cu privire la atmosfera ce domnea între fruntașii români din Blaj.

Participînd activ la toate consfătuirile intelectualității române din „Mica-Romă”, fiind în continuă legătură cu fruntașii revoluționari ardeleni, i se va încredința în toamna aceluiași an conducerea prefecturii de pe Tirnave și organizarea legiunii a III-a, corespunzătoare acestei prefecturi. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor îl determină însă pe Vasile Moldovan să părăsească, la sfîrșitul lunii februarie 1849, ținutul prefecturii sale și să se alăture prefectilor lui Avram Iancu pentru apărarea Munților Apuseni.

După revoluție, renunțînd definitiv la haina preoțească, a îndeplinit – sub noua administrație imperială – funcții de înaltă răspundere în aparatul administrativ al comitatului Cetății de Baltă (reorganizat mai târziu sub denumirea de Tirnava-Mică). Mai întâi a fost numit inspector, în 1851 adjunct la comisariatul din Tirnăveni, un an mai târziu vîcenotar, între 1867–1872 vicecomite, iar după această dată (1872), președinte al scaunului orfanal. În ultima perioadă a vieții sale, beneficiînd și de o pensie din 1892, îl găsim statornic la Bozieș (localitate aparținătoare azi orașului Tirnăveni), unde moare la 1 ianuarie 1895¹¹.

„Cu el – scria Traian H. Pop, în prefața „Memoriilor” lui Vasile Moldovan – s-a stins încă unul din acei luptători aprigi și neînfricați, cari cu cuvîntul și cu fapta au stat în fruntea mișcării naționale de la 1848/49 și cari cu arma în mînă și cu disprețul morții, au luptat luptă sfîntă și eroică pentru drepturile și viitorul unui popor, care gemea de veacuri sub cătușa nemiloasei iobăgii”.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ C. DIACONOVICI, op. cit., p. 314–315; „Gazeta Transilvaniei”, nr. 279 din 21 decembrie 1894.

Schițind cele mai semnificative momente din viața și activitatea lui Vasile Moldovan, constatăm – de la bun început – că liantul coordonator al personalității sale își are obârșia într-unul din cele mai mari evenimente din istoria poporului nostru – revoluția de la 1848. Pilduitor prin caracterul său integru, prin dirzenia cu care s-a angajat alături de masele țărănești la lupta pentru scuturarea jugului iobăgesc, pentru repunerea națiunii române în drepturile ei firești, iar mai apoi prin întreaga sa activitate socială și comitatensă pusă de asemenea în slujba poporului oprimat și împovărat de nevoi, fostul prefect din anii revoluției a găsit de cuviință să-și implinească și cea din urmă datorie față de generația din care a făcut parte, evocind-o în viltizarea acelor evenimente, înscriindu-și astfel numele în memorialistica anului 1848.

Dacă „episoadele” publicate în 1877 în revista „Transilvania” ne ofereau retrospectiv primele imagini pașoptiste în viziunea fostului prefect de pe Tirnave, memoriile sale scrise mult mai târziu, în 1885, la aproape patru decenii de la revoluție, au fost consacrate indeosebi evenimentelor pe care el le-a trăit intens, la Blaj, în ținutul prefecturii sale sau în Munții Apuseni. Deosebit de expresive și emoționante pe alocuri, scrise fiind „cu condeiul înmuiat în suferințele unui popor prigonit și nedreptățit de secole”, și închinată „celor 40.000 de mucenici, cari și-au jertfit viața pentru drepturile și libertatea neamului lor”, ele transmit noii generații – generației memorandiste – un vibrant mesaj patriotic exprimat atît de elocvent prin crezul său politic-național: „Români, puneți-vă încrederea în voi înși-vă!”. Așa se explică și faptul că memoriile sale reflectă și conturează, înainte de toate, atît imaginea intelectualului dornic de a lumina poporul, rămas în ignoranță și girbovit de povara nedreptăților, cît și personalitatea revoluționarului de un patriotism ardent ridicat pe baricadele revoluției pentru cauza națiunii române.

Ciștigîndu-și pe merit un loc de netăgăduit în memorialistica anului 1848, „Memoriile” lui Vasile Moldovan au o valoare felurită. Pe de-o parte ele reprezintă unul din principalele izvoare ale frămîntărilor și acțiunilor revoluționare de pe Valea Mureșului și a Tirnavelor, iar pe de altă parte au și un amplu caracter de comentariu prin felul cum a privit și interpretat evenimentele din acei ani.

Pornind de la aceste considerente, vom analiza în continuare principalele aspecte ale revoluției așa cum le-a trăit și descris memorialistul Vasile Moldovan.

Primul din cele 24 capitole, cite însumează volumul, este consacrat pregătirilor pe care fruntașii intelectualității române le făceau la Blaj pentru adunarea din Dumineca Tomii. Canonicii și corpul profesoral din Blaj – scrie Vasile Moldovan, pe-atunci „teolog de cursul al III-lea” – și-au ținut prima lor consfătuire la 25 martie în casa lui Timotei Cipariu. Această conferință, la propunerea lui Aron Pumnul, a fost continuată în după-amiaza aceleiași zile la gimnaziu, luînd parte și clerul tinăr (teologii) și studenții din clasele superioare. Aici, unde mai mulți profesori au „ținut cuvîntări infocate”, canonicii Cipariu și Rațiu propun să se facă petiții în care să

se expună cererile românilor către împărat și dieta țării. Profesorul Ioan Turcu, dimpotrivă, propune ca românii să nu se mai roage, ci să pretindă, ca apoi studentul Todoranu să dea o replică și mai hotărâtă: „Ba nu, onorată conferință! Noi nici să cerem, nici să pretendem, ci să luăm, ce este al nostru”. Același student – ne spune Moldovan – susținea că drumul pe care trebuiau să-l urmeze românii în 1848 e drumul pe care l-a arătat Horea¹². Felul însă cum a încercat să ne prezinte atmosfera ce domnea în sinul tinerimii blăjene, ca și participarea acestora la consfăturile organizate în vederea mobilizării poporului pentru a-și trimite reprezentanți la prima adunare a națiunii române, „e – după cum apreciasse și istoricul Silviu Dragomir – mai mult un cîntec de slavă a libertății, decît material istoric cu orientare sigură în evoluția cronologică a evenimentelor și în reproducerea ideilor și simțămîntelor generației de atunci”¹³. Cu toate acestea – valorificînd o serie de date și informații prețioase – și Silviu Dragomir îl citează deseori în lucrările sale consacrate revoluției din 1848.

Dacă în privința datei de 25 martie cînd a avut loc această conferință a tinerimii blăjene nu există nici un dubiu, locul ei de desfășurare „în casele domnului canonic Timoteu Cipariu” este contestat de înseși Cipariu. Aflîndu-se în acea zi la Cluj, și nu la Blaj, unde însoțise pe Lemeny, el îl informează – printre altele – pe Barițiu (într-o scrisoare din 5/17 aprilie 1848) și despre invitația ce i s-a adresat de a participa la întrunirea lui Aron Pumnul. „Eu – scrie Cipariu – avînd de a-mi găta scrisorile pentru „Organ” (Organul luminării – n. n.) și, avînd de a călători, **nu fui de față, măcar fui chemat. De aceea (nici) nu știu în ce ton s-a vorbit**”¹⁴. Așadar, informația lui Vasile Moldovan despre locul de desfășurare a acestei conferințe și propunerea lui Cipariu „ca Românii să recurgă c-o cerere la împăratul” este o ficțiune. În memoriile sale vom mai întîlni încă date și informații eronate din care cauză cronologia unor evenimente trebuie verificată și confruntată cu alte izvoare sau documente pașoptiste. Astfel, de pildă, chiar în continuarea relatărilor sale despre întrunirea lui Aron Pumnul, cînd se referă la împrejurările în care s-a întîlnit cu Avram Iancu (la 1 aprilie la Blaj cu prilejul unei noi conferințe, și în 10 aprilie la Tîrgu-Mureș), cele două date menționate de el sînt de asemenea inexacte. Mai frapantă ni se pare însă data întîlnirii memorialistului cu Avram Iancu la Tîrgu-Mureș. După descrierea lui, reiese că această întîlnire a avut loc în dimineața zilei de 10 aprilie, „obiectul conversațiunii” fiind „adunarea noastră de la Dumineca Tomii”. Relatînd apoi momentul despărțirii, el precizează: „După convorbire de o oră, Iancu încă înainte de amiază a plecat

¹² V. MOLDOVAN, *Memorii...*, p. 5–7. Citat și de V. CHERESTEȘIU, *Adunarea națională de la Blaj*, București, Editura Politică 1966, p. 196.

¹³ S. DRAGOMIR, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848–49*, vol. V, Cluj, 1946, p. 152.

¹⁴ Cf. V. NETEA, *Cu privire la poziția democraților burghezi și a democraților revoluționari români din Transilvania în 1848*, în „Studii”, XVIII (1965), nr. 3, p. 597.

cătră munții lui, iar eu, Mărgineanu și Oros, deja în aceeași zi am sosit în Chirileu”¹⁵.

Întrucît se știe precis că, îndată după conferința de la Blaj, Avram Iancu s-a îndreptat către Cîmpeni, unde a și sosit la 6 aprilie, această întîlnire – dacă într-adevăr a avut loc în Tirgu-Mureș – trebuie datată cu cel puțin 7–8 zile mai devreme. Faptul că Vasile Moldovan și-a scris memoriile mult mai târziu decît au făcut-o alții, explică într-o oarecare măsură strecurarea acestor erori în cronologia unor evenimente.

Reluînd firul evenimentelor evocate de memorialist, pe același fond autobiografic, tabloul pașoptist se lărgește, îndeosebi cu informații privind multiplicarea și difuzarea – în ziua plecării elevilor și teologilor în vacanța de Paști – a proclamației lui Aron Pumnul, prin care se convoca la Blaj în 18³⁰ aprilie o mare adunare națională. Plecînd deci de la Blaj pentru a-și îndeplini misiia de propagator al ideilor revoluției, primul popas îl face în după amiaza zilei de 8 aprilie în satul Alecuș. Vestea sosirii lui a pus în mișcare tot satul. „La casa parohială, – ne relatează el – în puține momente s-a adunat așa zicînd satul întreg. Le-am citit și explicat proclamațiunea amintită (a lui Aron Pumnul – n. n), și ei ne-au promis a se prezenta cu toți la Dumineca Tomei în Blaj.

În cuvîntarea, ce li-am ținut, li-am arătat, că în urma mișcării tuturor Românilor, iobăgia se va șterge negreșit (...). Urmările reformei grandioase vor fi, că Românul, ne mai fiind silit a presta domnului său pămîntesc nici o oră de lucru, starea materială i se va îmbunătăți, va avea timp destul să-și cultive moșioara, va planta grădini cu pomet, va edifica case bune și sănătoase, va ridica biserici întru lauda lui Dumnezeu și școli pentru creșterea tinerimei. Românul, ajutat de împrejurări, se va cultiva în grabă, va avea direcători din sinul și singele său...”¹⁶. În dimineața zilei următoare, Vasile Moldovan se despărți de colegul său de seminar Ilie Moldovan. În timp ce acesta se îndrepta spre Fărău, Herepia, Șilea și satele din împrejurimi, el luă calea Uioarei. După ce și aici ținu o cuvîntare la fel de înflăcărată, explicîndu-le pe larg „necesitatea adunării poporului în masă”, preotul Nicolae Vlăduțiu îi cere – după cum afirmă memorialistul – detalii asupra „stării lucrurilor, și luînd o copie după proclamațiune, m-a rugat să trec mai departe, că fiind satul amestecat cu unguri iobagi, are de cuget ca să adune tot satul la altă ocaziune și a îndupleca pe Unguri să ia și ei parte la adunarea din Blaj – ceea ce s-a și întîmplat, căci nu numai că au mers la Blaj și Ungurii, dar l-au însoțit prin toate pericolele, mulți dintre ei au fost și la Iancu între munți...”¹⁷.

Descriînd evocator răsunetul pe care-l aveau în masele țărănești cuvintele sale despre desființarea iobăgiei, trimisul Blajului sublinia cu acest prilej și participarea – la unele întruniri – a numeroși iobagi unguri, ca

¹⁵ V. MOLDOVAN, *op. cit.*, p. 18.

¹⁶ *ibidem*, p. 12–13.

¹⁷ *ibidem*, p. 15.

de pildă la Bogata de Mureș, Iernut. Mulți dintre ei au plecat apoi la Blaj pentru a fi de față la „ștergerea iobăgiei”.

Îngrijorate tot mai mult de cursul ascendent al procesului revoluționar, nobilimea maghiară și patriciatul săsesc își regroupează forțele, străduindu-se să prelungească viața regimului iobănesc. Tinerii intelectuali români, printre care se afla și Vasile Moldovan, văzând dirzenia maselor țărănești, hotărâsc să țină adunarea în ciuda măsurilor, luate de guvernul, și a circulațiilor episcopilor. Cătreierind astfel, sat după sat, însuflețit fiind de dreptatea cauzei poporului, el va face cunoscut spiritul înnoitor al acelor vremuri, chemându-l să-și trimită reprezentanții la Blaj.

Cel de-al doilea capitol este consacrat „pregătirilor de pornire” și participării sale, alături de ceilalți delegați mureșeni, la adunarea din Dumineca Tomii. La Blaj, „Cu această ocaziune – scrie memorialistul – am făcut cunoștință cu Ioan Buteanu, și, pe baza unei simpatii neexplicabile, am legat amicitia, de care ne-a despărțit moartea tragică a lui, dar memoria și iubirea sa a rămas în inima mea pînă va mai bate”¹⁸.

Despărțindu-se apoi de colegii lui de seminar (ale căror nume le înșiră așa cum i-au venit „în minte” cu ocazia scrierii memoriilor), „ne-am luat fiecare bățul de peregrin și, mai însuflețiți ca orișicind, am ieșit spre patru părți ale țării pentru a chema poporul la adunare”¹⁹. Din informațiile – deosebit de interesante – pe care ni le oferă în paginile următoare, aflăm drumul pe care tânărul teolog l-a străbătut, mai întii prin satele de pe Valea Tîrnavei-mici, iar mai apoi pe Valea Mureșului și Cîmpie, pentru ca „cit mai mult popor să meargă pe 3 (15) mai la Blaj”. Ajungînd astfel pînă în Săcalu de Pădure, „N-am mers mai afund în Cîmpie, – precizează Moldovan – căci precum m-am convins, nu mai era în țară Român care să nu știe de adunare. M-am reîntors dară acasă, ca să ne preparăm pentru ziua cea mare.

Înainte de toate eram decizi, ca pe Mureșeni și Cîmpeni, să-i conducem cu flamură. Dar ce culori să întrebuițăm? Nu știam, și în lipsa necunoștinței culorilor, ne-am decis a face o flamură albă cu inscripția, ca deviză: Pace, Libertate, în culori vinete. Am mers cam cu sfială la Tîrgu-Mureșului, am cumpărat materialul trebuincios, i-am croit forma și cosindu-se pe el deviza indicată mai sus, ne vedeam isprăviți în privința aceasta”²⁰. Avînd în vedere semnificația acestei precizări în evocarea evenimentelor pașoptiste locale, considerăm că ea reprezintă totodată și cea dintii mențiune referitoare la stindardul pe care masele țărănești de pe Valea Mureșului și Cîmpie și l-au ales ca simbol al ideilor înaintate de libertate, egalitate și fraternitate.

În capitolul al patrulea al „Memoriilor” sale, intitulat sugestiv „Statarul”, Vasile Moldovan ne descrie – pe fondul evoluției evenimentelor din Transilvania – multiplele măsuri de forță luate de autorități pentru a „res-

¹⁸ Ibidem, p. 26.

¹⁹ Ibidem, p. 29—30.

²⁰ Ibidem, p. 33.

tabili" ordinea în comune, între care și introducerea statariului (judecătorie care putea pronunța condamnări capitale și care se executau pe loc). Aflindu-se atunci la Chirileu, unde îl vizita zilnic Ioan Rusu din Vidrasău pentru a se informa reciproc asupra evenimentelor, judele satului îl înștiințează – arătându-i biletul primit – despre sosirea „solgobirăului Madaras”. Și într-adevăr, încă în cursul zilei de 8 mai, acesta sosi în comună, unde fără a zăbovi, după cum ne mărturisește Moldovan: „În mijlocul mulțimei scoase decretul guvernial, îl ceti în limba românească; se vedea, că cetindu-l în mai multe rinduri, îl învățase de rost. La fiecare sentință adăuga explicări de la sine, și fixându-mă cu ochii, zice apăsător: „De azi înainte, cei ce au turburat țara, de se vor mai afla agitind (bujtogatni) în trei zile, unde vor fi prinși, vor fi trași sus pe furci”. Finind cetirea și explicarea, se adresă judeului: „Tu vei îngrijii ca furcile să se facă pe loc, și gătindu-se, să se implinte acolo (arătând un loc mai ridicat în capul satului), însă așa să îngrijești, ca reintorcindu-mă peste citeva ceasuri, să le aflu ridicate”²¹. Supunându-se acestei măsuri, judele promise că „vor fi gata furcile” și ridicate pe locul indicat. Asemenea „furci” – din porunca acelorași autorități – au fost ridicate în mai toate satele românești de pe Valea Mureșului. Ele credeau că astfel vor putea împiedica agitațiile intelectualilor satelor (învățătorii și preoții) care – prin însăși situația lor socială, nu cu mult mai bună decât cea a țăranilor – sprijineau cererile acestora privitoare la desființarea iobăgiei și la înapoierea pământurilor răpite de nemeșime.

Un foarte scurt capitol, al șaselea, de numai trei pagini, se referă la „Deportarea lui Florian Micașiu la Tîrgul-Mureșului”. Scrierea acestui episod se bazează și pe mărturiile lui Ioan Rusu, care – aflindu-se în 9 mai la Tîrgu-Mureș – a fost martor la aducerea sub escortă a avocatului Florian Micaș din Cluj, arestat sub acuzația că ar fi instigat pe țărani la „rebeliune”. Ioan Rusu a avut curajul ca, în mijlocul unei mulțimi înfierbîntate, să-l îmbrățișeze pe Micaș și să intervină la autorități pentru asigurarea securității arestatului, fapt care i-a atras furia mulțimii și l-a determinat să părăsească orașul²². Cînd, a doua zi, Ioan Rusu îi povestește cele întimplate, Vasile Moldovan „clarifică enigma cu carul acoperit din ziua trecută”, văzut și de el, fapt pentru care – după cum însuși recunoaște – „ne umplurăm de întristare, atît noi, cît și toți sătenii, pentru ce nu ne-am folosit de ocaziunea bine venită, să liberăm pe Micașiu și să-l ducem cu noi la Blaj”²³. O zi mai tîrziu, datorită unei întîmplări norocoase, relatată în „Memoriile” lor într-un capitol cu titlu identic (Ștafeta), ei intră în posesia unui pachet mare de scrisori între care se afla și ordinul de arestare emis de primarul orașului Tîrgu-Mureș împotriva lui Rusu.

În continuare, Moldovan ne redă în culori foarte vii atmosfera zilelor premergătoare adunării din 3/15 mai 1848. Oamenii din sat, precum și cei din localitățile vecine, se adunaseră în dimineața zilei de 12 mai în

²¹ *Ibidem*, p. 35—36.

²² Vezi și IOAN RUSU, *Memorii*, p. 48—63 (manuscris aflat la Arhivele Statului Tîrgu-Mureș).

²³ V. MOLDOVAN, *op. cit.*, p. 46.

Chirileu, ca să plece împreună la Blaj. „Împlinind voia poporului... – scrie el – abia am putut străbate în mijlocul satului, unde am ținut o cuvîntare scurtă... că noi nu avem nici un cuget de dușmănie față de națiunile conlocuitoare, că dorim numai libertate; care ne compete (ni se cuvine – n. n.) după dreptul naturii. Dumnezeu, creînd pe om, n-a creat și privilegiul, adevă unii să fie domni, iar milioanele poporului sclavii lor. Am chemat deci pe Dumnezeu în ajutor, ca de cumva tiranii noștri nu s-ar fi săturat de suferințele protopărinților noștri îndurate de veacuri întregi, de cumva ar dori ca și în viitor să se mai desfăteze în lacrimi care au să ude pămîntul acestei patrii nefericite, atunci el să ne dea virtute, tărie trupească și sufletească ca drepturile și libertatea la care a chemat toată suflarea omească să ni le putem dobîndi... La vederea mulțimii insetate de a auzi vorbindu-se de dreptul de care a fost lipsită, m-a cuprins un entuziasm, o inspirațiune, așa că cuvintele îmi curgeau ca un riu. Niciodată în viața mea n-am văzut atîta efect la o cuvîntare cum a fost acela ce l-a stors modesta mea vorbire; poporul a izbucnit în plins cu hohote și, între lacrimi, rosti cuvintele: Doamne ajută!”.

„Am pornit înainte – ne spune în continuare Moldovan – îndărătul și în jurul nostru era tot popor. Ne-am mișcat dară (decî – n.n.) cum se mișcă o apă curgătoare, mergea toată masa și noi cu ea... Pe dealurile ce se puteau vedea de către Dateș (Dătașeni – n. n.), Lechința (Lechința de Mureș – n. n.), Oarba (Oarba de Mureș – n. n.) se slobozeau la vale, ca puhoiul, toți în veșminte albe, ca în zi de cea mai sfîntă sărbătoare. .

În 13 pe la 8 ore eram în Cetatea de Baltă. De pe dealul unde este cetatea se vede valea Tîrnavei. Tot aceiași priveliște; șesul plin de popor, de pe toate dealurile și colinele curgeau cete de popor. Văzîndu-le, omul gîndea că au înviat din morți și se grăbesc la Blaj, ca să vadă ziua libertății, cu al cărei dor le-a expirat (și-au dat – n. n.) sufletul”²⁴.

Așa au pornit în acele zile la Blaj țărani din satele de pe Tîrnave, Mureș și Cîmpie, plini de încredere că a venit vremea să-și dobîndească o soartă mai bună. Pe de altă parte, din evocarea memorialistului reiese pregnant și caracterul de clasă al mișcării țărănilor. Considerînd că soarta lor este legată de cea a iobagilor români, la aceste pregătiri și întruniri au participat și un mare număr de iobagi maghiari. „Era să pornim, – scrie Moldovan – dar niște unguri iobagi din Sinpaul și Beșineu (Valea Izvoarelor – n. n.), ne-au oprit și au mărturisit, în auzul mulțimii, acestea: Oameni buni, pe noi ne-au trimis domnii noștri să vedem ce faceți, ce vorbiți, cu un cuvînt să vă spionăm. Domnii noștri ne-au spus că învățații voștri nu vreau binele vostru, ci numai vă tulbură ca apoi cu ajutorul vostru să răpească bunurile domnilor pe seama lor. Dar acum ne-am îndreptat că ei ne-au amăgit și că voi nu doriți alta decît libertatea ce-o dorim și noi, iobagii unguri. De aceea mergem acasă, ne luăm merinde și încă înaintea voastră vom fi și noi în Blaj”²⁵.

²⁴ Ibidem, p. 53—55.

²⁵ Ibidem, p. 54. Citat și de V. CHERESTEȘIU op. cit., p. 416—418.

În 3/15 mai 1848, pe Cîmpia Libertății de la Blaj, eu au participat la cea mai mare întrunire națională a românilor transilvăneni, strînși laolaltă sub același stindard de luptă.

Continuînd firul evocărilor sale, capitolele următoare sînt consacrate în general tot unor evenimente locale. Ele se referă la: recrutarea pentru regimentele maghiare, unele peripeții ale memorialistului, participarea sa la cea de a treia adunare de la Blaj (din 3/15 – 13/25 septembrie 1848), organizarea legiunii a III-a, începutul ostilităților, arestarea și uciderea tribunului Vasile Pop din Nazna, adunarea secuiască de la Lutița și înarmarea secuilor, bătălia din 31 octombrie 1848 de lîngă Sîntioana.

Deși lapidare, informațiile privind prefectura sa sînt deosebit de interesante și prețioase. În urma celei de a treia adunări a poporului, el a primit – întocmai cum li se încredințase și altor prefecti – organizarea regiunii în care s-a născut și a copilărit. Astfel, precizează Moldovan, „... m-am întors la casa părintească a cincea zi după adunare și fără multă socoteală am început să-mi organizez Legiunea a III-a al cărei prefect eram. Legiunea se întindea de la Mureș la Tîrnava Mică în sus pînă unde sînt români și în jos pînă la Jidvei și Căpilna. Mi-am numit viceprefect pe Florin Lăscudeanu din Cucerdea, tribuni pe Iosif Tămaș din Marghita, Iacob Oltean din Vaideiu, Alexandru Pop din Sînpaul, Petru Bonta din Seușia. Apoi în toate satele mi-am numit centurioni (căpitani), tot la a zecea casă mi-am numit cite un caporal”²⁶. Referindu-se apoi la alte măsuri de ordin organizatoric și militar, în special pentru procurarea armamentului și a muniției necesare unităților subordonate lui, Vasile Moldovan arată că: „... am pus toate îngrijirile și n-am cruțat nici o jertfă ca să-mi prevăd legiunea cu arme. Pentru unii s-au făurit lănci, pentru alții s-au procurat puști și pistoale, dar muniție nu prea aveam”²⁷. Pentru procurarea acesteia a fost strînsă într-o colectă suma de 60 florini, cu care tribunul Petru Bonta urma să cumpere de la garnizoana austriacă din Mediaș praf de pușcă, cremene și capse. Întrucît contingentele de voluntari ale legiunii sale sporeau zi de zi, otingînd la 30 septembrie cifra de 5.000 de oameni, el încredință treburile militare unui oarecare Vicu din Sînpaul, fost militar. Prima acțiune militară, întreprinsă de legiunea a III-a sub comanda sa, la 1 octombrie, în Sînpaul, avea ca scop „dezarmarea domnilor (nemeșimii – n. n.), iar dacă ei ar încerca să fugă, să fie împiedicați și prinși... fără însă de-a comite crime... de cari ne înfiorăm”²⁸. Armamentul confiscat de el a fost trimis de îndată la Iernut unde se aflau alte două detașamente ale legiunii sale puse sub comanda tribunilor Iosif Lazăr și Aron Tămaș.

Acestei acțiuni îi urmează descrierea episodului arestării și uciderii de către membrii gărzii nemeșești din Tirgu-Mureș a tribunului Vasile Pop din

²⁶ Ibidem p. 87 Vezi și L. LOGHIN-C. **UCRAIN, Aspectele militare ale revoluției 1848–1849 în Transilvania**, Editura Militară, București, 1970, p. 14–15.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, p. 89.

Nazna²⁹. În primele zile ale lunii octombrie, interceptat fiind de cetele de țărani în dreptul comunei Vidrasău, i se cere contelui Miko Emeric – care se afla atunci în drum spre adunarea secuilor de la Lutița – să intervină pentru eliberarea lui Vasile Pop din arestul de la Tirgu-Mureș. Văzind hotărîrea fermă a țăranilor, gata de a participa la o asemenea acțiune, contele Miko încercă să-i liniștească. „Treaba asta – zise el – lăsați-o în grija mea și „pe onoarea mea”. Eu voi merge și-l voi elibera”.

„Miko – conchide apoi Moldovan – s-a dus la Tirgu-Mureș, dar și-a păpat onoarea, căci pe Vasile Pop nu l-a eliberat. Nu știu dacă n-a putut ori n-a vrut. Destul că pe Vasile Pop l-au spînzurat în hotarul Mediașfalăului (Mureșeni – n. n.), pe o colină ce se ridică drept cu casa lui părintească din Nazna, așa încît îl puteau vedea părinții de acasă”³⁰.

În perioada ce a urmat, Vasile Moldovan ia parte activă în fruntea a două companii, alături de regimentul II de graniță de sub comanda locotenent-colonelului Urban, la luptele ce au avut loc lingă Dumbrăvioara și la Sintioana, unde a fost ușor rănit. Ioan Rusu, participant și el la aceste evenimente în calitate de comandant al unui detașament de lăncieri români, contestă unele din afirmațiile lui Vasile Moldovan cu privire la cele două lupte, arătînd că fostul prefect de pe Tîrnave a uitat anumite detalii de care și-a adus aminte „numai ca prin vis”, în timp ce „eu așa le-am ținut minte ca și cînd numai ieri s-ar fi întîmplat”³¹. Cu toate acestea, informațiile lui Vasile Moldovan – evident, riguros verificate – sînt indispensabile unui studiu de istorie a evenimentelor pașoptiste locale.

Reîntors în interiorul prefecturii, el va încerca să pună în aplicare și celelalte prevederi de organizare administrativă și militară elaborate între timp de către Comitetul național român din Sibiu. După ce în prezența sa, la 27 noiembrie „s-a făcut în Cetatea de Baltă restaurarea comitatensă” și „se numise în postul de fișpan un ofițer în pensie, cu numele Crommer”, Moldovan își va forma în reședința comitatului (devenită și reședință a legiunii a III-a) „iarăși un lagăr mărișor... din oameni adunați mai din toată prefectura, mai mulți însă erau din șesul Tîrnavei mici și de către Mediaș”³². Avînd în vedere unele măsuri de ordin militar și de prevenire a unui atac inamic prin surprindere, își stabili cartierul legiunii într-un turn al cetății, iar pentru alte efective „în curțile lui Zeyk” din Bobohalma. Cîrînd însă, datorită posibilităților foarte restrînse de a obține arme și muniții, va fi nevoit să evite marile concentrări de forțe adverse, înzestrate și cu tunuri. Hărțuit continuu, este obligat să se retragă spre Blaj, iar mai apoi spre Sibiu și Orlat. Reflectînd lucid asupra situației grele în care se găsea la începutul anului 1849, el arată că, nepăsarea unor ofițeri și reprezentanți ai autorităților imperiale, dar mai ales greutățile întîmpinate în

²⁹ Vezi asupra acestuia IOAN RUSU, *Memorii*, p. 104 și urm.; ISIA MOLDOVAN, *Din întîmplările vieții*, în „Gazeta Transilvaniei” nr. 245 din 8/20 noiembrie 1898. ³⁰ V. MOLDOVAN, *op. cit.*, p. 93–94.

³¹ Cf. V. NETEA, *Un nou memorialist pașoptist: Ioan Oros alias Rusu*, în „Studii” XXII (1969), nr. 3, p. 526.

³² V. MOLDOVAN, *op. cit.*, p. 103.

procurarea armamentului și a muniției trupelor legiunii sale au avut o influență negativă asupra desfășurării înseși a acțiunilor militare. „... Lagărul meu, care forma prefectura a III-a, – precizează Moldovan – a fost expus în tot timpul războiului civil din octombrie până în februarie la o mulțime de neajunsuri. Mai mare ca toate era lipsa de munițiune și de arme. Din nici a parte nu aveam nici un ajutor și la repetițiile ursarii (repetatele cereri – n. n.), ce am făcut pe la diferiții comandanți de trupe austriace, de a-mi veni cit de cit în ajutor cu arme și munițiune, mi s-a răspuns cu tăcerea și nepăsarea. Afară de acestea am fost mereu șicant și hărțuit de inamic, care prepondera în mare măsură trupa mea, atît în ce privește numărul, cit și echipamentul”³³.

Pentru reconstituirea evenimentelor petrecute în acest răstimp în prefectura de pe Tîrnave, vrednice de semnalat sînt și memoriile fratelui său Isaia, despre care am mai amintit cu prilejul schițării biografiei lui Vasile Moldovan. Participînd și el activ la organizarea legiunii a III-a și la acțiunile acesteia, ne semnalează deseori unele fapte de mare importanță, ignorate în „Memoriile” fostului prefect, din care cauză, dar spre folosul nostru, pentru anumite date și evocări cei trei memorialiști mureșeni – Vasile Moldovan, Isaia Moldovan și Ioan Rusu – se completează cronologic unul pe celălalt. Ioan Rusu pe amîndoi, Isaia numai pe fratele său, care – la rîndu-i – completîndu-se pe sine, amplifică „episoadele și scenele” de la Abrud din mai 1849 la acest volum de „Memorii”. Completările acestora lămuresc și alte aspecte ale organizării militare și administrative a legiunii a III-a, pe care Vasile Moldovan fie că le-a omis, fie că le-a descris mai superficial, considerîndu-le ne semnificative. Surprinde apoi și faptul că el nu pomenește nici un cuvînt despre Constantin Roman-Vivu, prefectul legiunii a XII-a (din regiunea Reghinului), cu care se învecina, mai ales că în ținutul său participase – ce-i drept înainte ca acesta să-și fi luat în primire prefectura – la luptele de lîngă Dumbrăvioara și Sintioana.

Ultimele capitole ale memoriilor lui Vasile Moldovan sînt consacrate evenimentelor revoluționare din Munții Apuseni din primăvara anului 1849, întregind astfel – prin adaosurile făcute episoadelor semnalate în paginile revistei „Transilvania” – tabloul eroice rezistențe a moșilor lui Avram Iancu. Cînd el sosi în munți, în primele zile ale lunii martie, pentru a continua lupta pe baricadele revoluției, forțele militare revoluționare maghiare, puse în slujba intereselor nobilimii, proiectau o ofensivă generală care să ducă la lichidarea rezistenței armate opuse de revoluționarii români în această regiune minieră. Curînd însă, după ce numeroasele lor atacuri întreprinse în cursul lunilor martie și aprilie au fost rînd pe rînd respinse de cetele moșilor, conducătorii revoluției maghiare recurg la calea tratativelor cu revoluționarii români în vederea unei împăcări. Astfel este trimis în Transilvania Ioan Dragoș, deputat român în Dieta maghiară, pentru a duce negocieri cu Avram Iancu și prefectii săi. Punctul de vedere al conducătorilor maghiari exprimat de Ioan Dragoș, ca și caracterul duplicitar al acestor

³³ *Ibidem*, p. 107.

negocieri, impus tot de aceștia – pentru care deputatul român va plăti cu viața – a fost considerat ca inacceptabil de către revoluționarii români. Avram Iancu năzuia spre o înțelegere cu conducătorii revoluției maghiare, însă atita timp cit trimisul lor – neavind instrucțiuni amănunțite din partea guvernului – nu putea garanta asigurarea libertății poporului român, era decis să continue lupta pentru apărarea acestor ținuturi strămoșești în care exploatarea socială și împilarea națională fuseseră înlăturate cu prețul a numeroase jertfe.

Dind o înaltă apreciere felului în care memorialistul a știut să desprindă și să descrie scopul și desfășurarea acestor tratative puse în legătură firească cu însăși mersul revoluției, Silviu Dragomir subliniază – pe bună dreptate – faptul că Vasile Moldovan ne-a oferit astfel „nate foarte prețioase cu privire la atmosfera ce stăpînea între fruntașii români din Munții Apuseni”³⁴. Citindu-le deseori în monografia sa asupra prefectului Zarandului, Ioan Buteanu, Silviu Dragomir reproduce în întregime dialogul lui Dragoș cu Buteanu³⁵, din care rezultă poziția intransigentă a acestuia din urmă cu prilejul primelor negocieri desfășurate în tabăra de la Mihăileni la 22 aprilie și nu la 25 aprilie cum greșit le-a datat Vasile Moldovan. „Povestirea lui Moldovan – precizează în acest sens Silviu Dragomir – scrisă citeva decenii după revoluție fixează un fapt sigur și anume că dintre fruntașii prezenți Buteanu a discutat mai vehement cu deputatul kossutist, apărînd politica comitetului național din Sibiu și a prefectilor ardeleni”. „Prin urmare – continuă el – chiar dacă nu am admite ca autentică reconstruirea postumă a dialogului, ce a avut loc între Buteanu și Dragoș, faptul însuși că Buteanu a reprezentat cel mai intransigent punct de vedere, rămîne bine stabilit pe temeiul unei mărturii cu autoritate atît de înaltă ca aceea a prefectului Vasile Moldovan”³⁶.

În continuarea acestui dialog, memorialistul ne zugrăvește într-un chip deosebit de emoționant și de mișcător eroismul cu care oastea românilor din Munții Apuseni a înfruntat, pe toată durata rezistenței armate, greutățile și lipsurile de tot felul cauzate de blocarea regiunii muntoase de către trupele maghiare. „Într-adevăr – scrie el – nu știu cum era cu puțință să trăim în acele timpuri. Făceam ștrapate care ți s-ar părea că întrec puterile omului. Susțineam lupte îndelungi și disperate. Porneam în vreo direcțiune către marginile munților și niciodată nu aveam proviziune în trais-tă barem de-o mincare bună. Dacă avea careva dintre noi o bucată de piine sau mălai, le lipsea celorlalți, și o bucată o împărțeau de cele mai multe ori în 10–15 părți, iar dacă ne puteam ospăta cu o bucată de mălai și cu o oală de lapte covăsit, două zile nici nu ne mai gindeam la mincare. Viața în noi o susținea mai mult entuziasmul ce ni-l inspira sfințe-

³⁴ S. DRAGOMIR, **Ioan Buteanu, prefectul Zarandului in anii 1848–49**, București, 1928, p. 60.

³⁵ *Ibidem*, p. 62–63.

³⁶ *Ibidem*, p. 63.

nia cauzei pe care o apăram”³⁷. În acest fel a luptat, învingând nenumărate greutăți și lipsuri, și tinărul prefect Vasile Moldovan, a cărui puternică credință în dreptatea cauzei poporului cu care se identificase prin întreaga ființă, i-a creat convingerea că numai pe calea revoluției națiunea română își va dobîndi drepturile ce i se cuvin.

Intrucît aceste evenimente, precum și cele ce-au urmat, sînt pe deplin cunoscute, nu vom insista asupra lor. Dacă mai stăruim totuși asupra unor episoade, o facem din dorința de a evoca unul din momentele tragice ale grandioasei epoei revoluționare din Munții Apuseni, pe care Vasile Moldovan l-a trăit într-un zbucium intens.

Martor ocular și la cea de-a doua rundă a tratativelor dintre Avram Iancu și Ioan Dragoș, care au avut loc după revenirea acestuia în tabăra lui Buteanu de la Mihăileni, și continuate apoi la Abrud, el subliniază faptul că tocmai cînd – în principiu – se ajunsese la un acord între frunțașii revoluționari români și trimisul guvernului maghiar, Hatvani încălcă prevederile armistițiului (deși negocierile nu se încheiaseră încă nici în după amiaza zilei de 6 mai) și „năvăli în Abrud în fruntea unei oștiri de 1.500 de oameni și 3 tunuri”. „Simțind marea primejdie de moarte, – povestește în continuare Moldovan – eu am alergat numai decît la cuartirul lui Buteanu în școala română... Pe cai și la Cîmpeni, îmi zise Buteanu. – Așteaptă numai otîta, pînă îmi voi aduce armele și straița, cu scrisorile de la cuartir, i-am răspuns... Mi se păru că am șezut un secol. În acest timp Buteanu putea fugi, dar inima lui cea nobilă nu l-a lăsat, ci m-a așteptat”³⁸. Odată cu cucerirea Abrudului de către trupele lui Hatvani au fost arestați numeroși revoluționari români, printre care prefectii Ioan Buteanu, Petre Dobra și Vasile Moldovan³⁹. Avram Iancu, care cu mare greutate reușește să-și salveze viața, a dat de îndată dispoziții forțelor revoluționare de la Cîmpeni să se regroupeze în vederea unui atac general asupra Abrudului. Dar în timp ce avangărzile lui Iancu obțineau o primă biruință la Cernița, iar mai apoi la Roșia, Hatvani – infuriat peste măsură de aceste eșecuri – „a escortat pe Buteanu îndată dintre noi, prin doi soldați, și-l puse în arest separat în lanțuri, iar imediat după aceea împușcă în fața bisericii și la vederea noastră pe tribunul Molnar”⁴⁰. În atari condiții, dîndu-și seama că Hatvani nu va respecta dispozițiile lui Kossuth, care acordase salv-conduct tuturor prefectilor români invitați de către Ioan Dragoș la tratativele de împăcare, Vasile Moldovan încearcă și reușește să evadeze în noaptea de 9 spre 10 mai din casa unde fusese și el arestat din ordinul comandantului maghiar. Alăturîndu-se apoi primelor cetă de moți înarmați

³⁷ V. MOLDOVAN, op. cit., p. 115. Vezi și C. CĂZĂNIȘTEANU, D. BERINDEI, M. FLORESCU, V. NICULAE, *Revoluția română din 1848*, Editura Politică, București, 1969, p. 291.

³⁸ V. MOLDOVAN, op. cit., p. 123–124.

³⁹ Pentru detalii vezi *Raportul lui Avram Iancu*, în „Observatorul”, nr. 30, 1884, p. 118.

⁴⁰ V. MOLDOVAN, op. cit., p. 132.

care pătrunseră în Abrud dinspre Cernața, el participă activ – cu arma în mână – la luptele pentru alungarea trupelor adverse din oraș.

În urma acestui atac general forțele revoluționare române produc grele pierderi trupelor lui Hatvani, care – scăpat ca prin minune de la moarte – se retrage în grabă spre Brad, luând însă cu sine, legați de cite un tun, pe prefectul Buteanu și tinărul său tribun Vițianu (Racoviță). Ceilalți fruntași revoluționari români, în afară de prefectul Dobra, care a fost ucis mișelește, au fost salvați de trupele lui Iancu, în timp ce deputatul Ioan Dragoș, considerat trădător, a căzut victimă neloialității conducătorilor maghiari. Potrivit informațiilor lui Vasile Moldovan, cînd Avram Iancu sosi în Abrud el a ținut o cuvîntare la popor, pe care o sfîrșea așa: „Atît v-ați purtat bine, încît ar trebui să vă sărut pe toți, dar pentru că l-ați omorît pe Dragoș, mi-ați întristat inima de moarte”⁴¹. Cîrînd însă, după ce Avram Iancu va zădărnici noul atac al lui Hatvani asupra orașului, comandantul maghiar își revărsă furia în chip barbar asupra lui Buteanu și a altor fruntași români din Munții Apuseni. Din ordinul său, la 23 mai 1849 au fost spinzurați în hotarul comunei Iosaș prefectul Buteanu, preotul din Iosaș și primarii din Iosaș și Iosășel.

Evocînd în culori vii dramatismul acestor evenimente, iar mai apoi al ultimelor bătălii pe care forțele revoluționare române le-au purtat cu același succes și împotriva trupelor contelui Farkas Kemény, Vasile Moldovan își încheie memoriile cu „Cîteva reflexiuni asupra celor ce-au urmat” în cuprinsul cărora – pentru a-și argumenta punctul de vedere – reproduce textul scrisorii deputatului Ioan Gozma (din 21 iunie 1849) adresată lui Avram Iancu, și răspunsul acestuia (din 15/27 iunie 1849). „Națiunea română, – conchide el – persecutată de barbaria atîtor secole întunecate, s-a deșteptat în anul 48 „din somnul cel de moarte” și cu dorul străvechi de a-și vindeca rănile infipte în inimă prin fatalitatea anilor, a prins arma în mînă ca să lupte vitejește pentru libertatea sa națională din care să izvorască un viitor cu o soartă mai bună și mai demnă de ea...”⁴².

Cu această credință în dreptatea cauzei poporului său s-a dăruit cu trup și suflet revoluției și tinărul teolog Vasile Moldovan din Chirileu. Memoriile sale reflectă astfel tumultul evenimentelor revoluționare din Transilvania, evoluția gîndirii sale, participarea sa activă la lupta pentru eliberarea socială și națională a poporului român. Pe de altă parte ele constituie un important izvor de cunoaștere a frămîntărilor revoluționare din satele de pe văile Mureșului și Tirnavelor, de informații privind unele aspecte ale organizării administrative și militare a prefecturii și legiunii a III-a.

⁴¹ Ibidem, p. 139.

⁴² Ibidem, p. 162.

VASILE MOLDOVAN NEGYVENNYOLCAS EMLÉKÍRÓ

A forradalmi évek volt prefektusa, aki nemcsak nemes jellemével mutatott példát, hanem azzal az elszántsággal is, amellyel csatlakozott a parasztságnak a jobbágy-iga lerázásáért folytatott harcához, a román nép természetes jogaiba való visszahelyezéséért folytatott küzdelemhez; majd pedig teljes társadalmi és vármegyei közigazgatási tevékenységével, melyet az elnyomott, nyomorúsággal sújtott nép szolgálatába állított, illőnek találta, hogy teljesítse nemzedékével szembeni utolsó kötelességét, felidézve az események forгатagát, megörökítve ezzel nevét az 1848-as év memorialistikájában.

A „Transilvania” hasábjain 1877-ben közölt „epizódok”-ban a volt Küüllömenti prefektus még csak visszapillant az első negyvennyolcas eseményekre, a sokkal később, 1885-ben, a forradalomtól majd négy évtizednyi távlatban írott visszaemlékezéseit már különösen azoknak az eseményeknek szenteli, amelyekben benne élt Balázsfalván, prefektúrája körzetében, vagy a Nyugati Érchegeységben. Különösen kifejezőek, helyenként megindítóak sorai, melyeket „a tollat egy üldözött és századok óta jogfosztott nép szenvedéseibe mártva” írt, s amelyek az új generáció – memorandista nemzedék – számára megindító hazafias üzenetet közvetítenek, melyet oly beszédesen fejez ki politikai-nemzeti hitvallása: „Románok, bízzatok önmagatokban!” Ezzel magyarázható az a jelenség is, hogy emlékirataiban mindenek felett körvonalazódik és visszatükröződik mind a tudatlan és a jogfosztottság terhe alatt görnyedő népet felvilágosítani óhajtó értelmiségi képe, mind pedig a lángoló hazafiságú forradalmár egyénisége, akit a forradalom barikádjaira a román nemzet ügye vezérel.

Vitathatatlan érdemeivel méltó helyet nyertek 1848 memoár-irodalmában Vasile Moldovan „Visszaemlékezései”, melyeknek különös becsük van. Egyrészt ezek a visszaemlékezések a Maros Völgye és a Küüllömente forradalmi vívódásai és mozgalmi ismeretének fő forrása, másrészt írásának értékelő jellegéből kitűnik, hogyan szemlélte és értelmezte a forradalmi évek eseményeit.

VASILE MOLDOVAN, EIN MEMOIRENSCHREIBER DER REVOLUTION VON 1848

Vorbildlich durch seinen ganzen Charakter, durch seine Kühnheit mit welcher er an der Seite der bäuerlichen Massen, im Kampfe für die Befreiung vom Joche der Leibeigenschaft und für die Wiedereinsetzung der rumänischen Nation in ihre eigentlichen Rechte mitfochte und später, durch seine gesamte soziale und komitatliche Tätigkeit, die ebenfalls dem unterdrückten und überbурdeten Volke diente, erachtete es der gewesene Präfekt der Revolutionsjahre für angebracht auch seine letzte Pflicht seiner Generation gegenüber zu erfüllen, die er im Wirbel jener Ereignisse aufgerufen hatte, indem er seinen Namen in die Memoirenschreibung des Jahres 1848 eintrug.

Wenn die „Episoden“, die 1877 in der Zeitschrift „Transilvania“ erschienen waren, uns zurückblickend die ersten Bilder der Revolution von 1848 aus der Sicht des gewesenen Präfekten des Gebietes der beiden Koken bieten, sind seine Memoiren, welche viel später, 1885, nach fast vier Jahrzehnten nach der Revolution verfasst worden sind, besonders den Ereignissen welche er in Blaj, dem Gebiete seiner Präfektur, und in den Westkarpaten zutiefst miterlebt hat, gewidmet. Von aussergewöhnlicher Ausdruckskraft und stellenweise aufregend weil „mit der in die Leiden eines seit Jahrhunderten verfolgten und unrechtmässig behandelten Volkes getauchten Feder“ geschrieben, vermitteln sie gleichzeitig der neuen Generation – der Memorandumsgeneration – eine schwingende patriotische Botschaft die so beredsam durch sein national-politisches Glaubensbekenntnis: „Rumänen setzt euer Vertrauen in euch selber!“ ausgedrückt wird.

So erklärt sich auch die Tatsache dass seine Memoiren vor allem, sowohl das Bild des Intellektuellen, der von dem Wunsche beseelt ist das Volk das in Unwissenheit und von der Last der Ungerechtigkeiten niedergebengt zurückgeblieben ist zu erleuchten, wie auch die Persönlichkeit des auf die Barrikade der Revolution für die Sache der rumänischen Nation gestiegenen, von einem flammenden Patriotismus beseelten Revolutionärs widerspiegeln und umreissen.

Die „Memoiren“ Vasile Moldovans, der sich zu Recht einen unbestreitbaren Platz in der Memoirenschreibung des Jahres 1848 verdient hat, besi-

tzen einen mehrfachen Wert. Einerseits bilden sie eine der Hauptinformationsquellen für die revolutionären Anstrengungen und Unternehmungen in den Tälern der Mureş und der beiden Kokeln und andererseits besitzen sie auch vielseitige kommentareigenschaften durch die Art wie er die Ereignisse jener Jahre betrachtet und auslegt.

ВАСИЛЕ МОЛДОВАН — ДЕЯТЕЛЬ И МЕМУАРИСТ РЕВОЛЮЦИИ 1848—49 ГГ.

Р Е З Ю М Е

И. КИОРЕАН

Цельный характер, отвага с которой Василе Молдован присоединился к крестьянским массам для борьбы за их освобождение от крепостного ига, за восстановление естественных прав румынской нации, а также его общественная и административная деятельность, посвящённая угнетённому и обременённому лишениями народу, являются незабываемым примером.

Бывший префект революционных годов — В. Молдован — счёл также необходимым для себя исполнить ещё один последний долг в отношении того поколения к которому сам принадлежал и воскресить его в памяти таким, каким оно было в круговороте событий того времени, вписав таким образом своё имя и в историю мемуарной литературы, посвящённой 1848-му году.

Если „эпизоды” опубликованные в 1877-ом году в журнале „Трансильвания” представляют собой ретроспекцию первых картин революционного движения в понимании бывшего префекта округа Четатя-де-Балтэ, то его мемуары, написанные на много позже, в 1885-ом году, по прошествии четырёх десятилетий со времени революции, посвящены, главным образом, напряжённым событиям пережитым им самим как в городе Блаж, так и в пределах своей префектуры или в западных Карпатах. Весьма выразительные, а местами волнующие его мемуары, написанные „пером окунутым в страдания угнетаемого веками народа”, передали новому современному мемуранду 1892-го года поколению, волнующее послание, столь красноречиво выраженное его политико-национальным кредо: „Румыны, надейтесь на самих себя! „Этим объясняется, что мемуары В. Молдована прежде всего как бы вырисовывают портрет интеллигента, стремящегося просветить, живущий в неведении, согбенный под тяжестью несправедливостей народ, а также отображают личность революционера, движимого пламенным патриотизмом, сражающегося на баррикадах революции за дело румынской нации.

Завоевав себе неоспоримое место в мемуарной литературе описы-

вающей события 1848 г., „Мемуары” Василе Молдована носят комплексный характер. С одной стороны они являются одним из главных источников отразивших революционные волнения и выступления в долинах рек Муреша и обеих Тырнав, с другой же стороны носят пространственный комментаторский характер, истолковывая события с точки зрения их непосредственного участника и очевидца.

MARIA PLOEȘTEANU

La începutul secolului al XIX-lea s-a ridicat o pleiadă de tineri intelectuali, apărători și susținători ai cauzei sociale și naționale a românilor din Transilvania. Unora, celor mai străluciți dintre ei, li s-au închinat studii, articole, monografii, dar au existat și alții care, acționind oarecum din umbră, dar cu aceeași ardoare pentru îndreptățirea neamului lor, au rămas mai puțin cunoscuți. Între cei din urmă se numără și Iacob Bologa.

Născut la 7 decembrie 1817 în comuna Marpod din Fundul Regiu, județul Sibiu, Iacob Bologa urmează școala elementară în localitatea natală. Se înscrie apoi la Liceul romano-catolic din Sibiu, unde se remarcă ca un elev eminent. Impunându-se atenției profesorilor săi prin deosebitele calități cu care era înzestrat, este ajutat de către decanii liceului Jakabfy și Schauch¹ să dea meditații copiilor a numeroase familii din Sibiu, deoarece situația materială a părinților săi nu-i permitea să continue școala.

Din acest timp datează și relațiile sale cu episcopul Vasile Moga, care îl invită la reședința episcopală, unde este primit cu căldură. Tot din această perioadă datează și prima mențiune despre legăturile sale cu Tîrgu-Mureșul. În 1837 îl găsim menționat în catalogul cititorilor Bibliotecii Teleki studiind o lucrare a iluministului elvețian S. A. Tissot și Biblia din 1795².

După ce termină în mod strălucit cursurile Liceului latin din Sibiu cu calificativul „eminens”, continuă cursurile juridice de pe lângă liceul din Cluj. În anul 1844 vine la Tîrgu-Mureș pentru a-și face practica de avocat la Tabla regească. Aici își continuă preocupările anterioare desăvîrșindu-și studiile în mod excepțional.

Insuflețit de ideile înaintate de libertate socială și egalitate națională propagate prin foile lui Barițiu, pe care Bologa le citea cu mult interes încă din timpul studiilor la Cluj, cînd îl găsim menționat printre abonați, aici la Tîrgu-Mureș găsește terenul prielnic afirmării personalității sale. Erau în Tîrgu-Mureș numeroși canceliști români, care se pregăteau pentru cariera avocațială.

Bologa devine exponentul și purtătorul lor de cuvînt. Aflăm aceasta dintr-o scrisoare³, pe care o semnează în numele canceliștilor români.

¹ Vezi: CONSTANTIN POPP, Valeriu L. Bologa, Sibiu 1939.

² GR. PLOEȘTEANU, *Canceliști români la Tabla regească*, în „Cadran” nr. 2 1970.

³ GR. PLOEȘTEANU, *Documente inedite*, în „Steaua Roșie” nr. 214 din 14 august 1968.

Scrisoarea adresată lui Barițiu îl roagă pe acesta să le favorizeze abonarea la foile sale, deoarece din anumite cauze au întârziat să se aboneze. „O parte din tinerețea românească care practizează acum de față lângă tabla crăiască ne-am înțeles încă din vreme ca să prenumerăm și noi la Gazetă și foile onorate. Domnii tale; niște pricini însă parte cam neprevăzute, parte nici de cum cugetate ne-au opăcit, încât am scăpat din mână timpului prenumerațiunii”. În continuare îl roagă să le trimită „toți numerii care au eșit pînă acum și care vor mai eși regulat”. Scrisoarea este datată la 5 martie 1845 și semnată de Iacob Bologa.

Este revelatoare scrisoarea și în ce privește prețuirea de care se bucurau foile lui Barițiu ca și personalitatea acestuia în mijlocul intelectualității românești. De altfel în timpul revoluției, cunoscîndu-se personal, între Bologa și Barițiu se stabilește o prietenie trainică, concretizată și într-o corespondență regulată din care se desprinde preocuparea pentru marile probleme ale epocii lor și frământările acestor doi luptători pentru drepturile poporului român.

În același an canceliștii întemeiază o Societate de lectură care va avea un mare rol în pregătirea lor culturală și politică, astfel că la 1848 erau „preparați îndeajuns” pentru a sta pe baricadele revoluției. Scopurile societății le cunoaștem din corespondența publicată în Gazetă de un „cancelist român” care nu este altul decît Iacob Bologa. Acesta arată „cum că canceliștii români din M(ureș) Vasarhei au voie de citit și inimă de învățat dar neavînd condiții materiale să-și procure cărți și romane trebuincioase s-au adunat de vreo trei ori laolaltă, s-au sfătuit despre facerea unei colecții, prin care să-și adune nescari romane și despre casa unde vor ceti acelea; mai pe urmă ca să se cunoască unul cu altul mai deaproape au dat laolaltă și o cină”⁴. La această întrunire s-au hotărît să șteargă „prea tristă deosebire de unit și neunit dintre sine” și apoi „bucurîndu-se de duhul cel pacinic și de armonia dintre toți stăpînitore, au cîntat versuri românești și ungurești”⁵. S-ar putea presupune că, la această reuniune Bologa și-a impus punctul său de vedere în ce privește ștergerea deosebirilor dintre uniți și neuniți, deoarece va acționa și în alte ocazii în același sens.

Tot pentru această perioadă premergătoare revoluției dispunem de câteva date importante, pe care ni le oferă Isaia Moldovan în „Amintirile” sale publicate în „Gazeta Transilvaniei” din 1/13 noiembrie 1898. Aflăm din acestea că Iacob Bologa locuia împreună cu Avram Iancu pe care-l cunoștea încă de la Cluj: „Acolo era și Avram Iancu și Iacob Bologa, locuiau în casa unde fusese mai de mult spitalul vechi. Cînd mergeam joia în Vasarhei îi cercetam. Pe profesorii din Blaj Ladislau Pop și Dimitrie Boer îi cunoșteam și mă cunoșteau și dinșii. Cu Bologa și Iancu pe astă cale am făcut cunoștință. Bologa era un tînăr vîoi, cîntăreț mare, ne cînta mai multe versuri românești...”.

⁴ GR. PLOEȘTEANU, *Gazeta de Transilvania la Tg.-Mureș, în Steaua Roșie*, 10 octombrie 1970.

⁵ Ibid.

După ce redă versurile pe care le cînta cu predilecție Bologa, Isaia Moldovan continuă „Bologa avînd un organ perfect argintiu, cînta cu atîta efect și dulceață acest cîntec, cît l-ai fi ascultat pînă-i lumea”.

De la Isaia Moldovan aflăm că studenții aveau strînse legături cu preoții și alți intelectuali de la sate. Avram Iancu și I. Bologa îl vizitează pe Vlăduțiu, prefectul de mai tirziu, în Morești și de aici se duc și la frații Moldovan în Chirileu. Numai astfel se poate înțelege atitudinea lor comună în timpul revoluției pe baza legăturilor anterioare și care apoi, după revoluție continuă. Majoritatea canceliștilor vor activa pînă la sfîrșitul vieții pe terenul luptei naționale, Nu întîmplător scria G. Barițiu: „Acela care va scrie vreodată biografia lui I. Bologa așa cum trebuie să se scrie aceea cu respect la pozițiunea socială în care ajunsese el singur din puterile sale, va binemerita (**sic!**) încă și de alți vreo trei zeci de români contemporani ai săi, conșcolari sau colegi la facultatea de drepturi și în praxa judecătorească pe care anul mintuirii 1848 îi aflase în această țară tocmai preparați deajuns pentru ca spiritul sfînt trimis peste mai multe popoare să descindă și peste dinșii”⁶.

În ajunul revoluției, rolul lui Bologa, de animator al tinerimii române este preluat de către A. Iancu, și Alex. Papiu-Illarian.

În acele zile ce prevesteau revoluția I. Bologa nu se mai găsea la Tîrgu-Mureș, de unde se îndepărtase în 1847, ci la Sibiu, îndeplinind funcția de secretar prezidențial episcopesc. În această calitate, la 3 mai 1848 trimite o adresă guvernului, pe care îi găsim semnătura alături de cea a lui Moise Fulea, în care arată, referitor la o notă a aceluia prin care se dispunea că adunarea ortodocșilor să aibă loc separat de cea a uniților, că episcopii români au acționat întotdeauna împreună în chestiunile naționale, iar cauza ce se va dezbate la Blaj fiind cauza întregii națiuni române din Transilvania, discuțiile trebuie să se desfășoare în același loc și în același timp⁷.

I. Bologa participă la adunarea de la Blaj unde este ales alături de T. Cipariu, A. T. Laurian și alții, ca unul din secretarii Adunării. După citirea protocolului, I. Bologa ia cuvîntul în mijlocul mulțimii arătînd nedreptățile ce-i apasă pe românii din toate părțile Transilvaniei.

După adunare îl însoțește pe episcopul Andrei Șaguna, în calitate de secretar al acestuia și ca membru al delegației condusă de Șaguna la împărat, pentru a-i prezenta programul Adunării Naționale de la Blaj, ca atare revendicările românilor transilvăneni.

Intorcîndu-se de la Viena cu promisiunea că „naționalitatea română va fi asigurată prin lege specială” Șaguna, urmărind să impună o înțelegere între unguri și români, cere în repetate rînduri ministrului de interne Szemere să fie incluși în comisia regnicolară ale cărei lucrări se desfășurau la Pesta, și români.

⁶ „Transilvania” nr. 1 din 15 iunie 1888.

⁷ V. CHERESTEȘIU, *Adunarea națională de la Blaj*, Buc., 1966, p. 402—403.

După primirea răspunsului favorabil Șaguna propune ca să ia parte la lucrările comisiei pe Lemenyi, T. Cipariu, Iosif Ighian, Paul Dunca, Demetriu Moldovan, Ioan Bran. În locul celor care lipseau (Moise Fulea, Petru Bădilă, Fr. Lemenyi, Ioan Chirilă) Șaguna propune „să fie înrolați în comisiune Petru Dobra, Iacob Bologa, Alex. Hossu și Bardossy, tineri români și advocați, care posed pregătirile recerute pentru importanța lucrărilor și se află de prezent în Pesta și pe cari ca persoane cunoscute și acomodate îi recomandăm stimatului domn ministru spre propunerea ministrului ca să-i denumească, în convingerea că pasul acesta îl reclamă în mod necesar liniștirea națiunii”⁸. Iacob Bologa va sta deci la Pesta pînă în toamna anului 1848. Cunoștea cu siguranță tot ce se petrecea în Transilvania. Nu întîmplător pătruns de spiritul revoluționar al vremii dar și dezamăgit de cursul pe care îl luau evenimentele I. Bologa va trimite o poezie la „Amicul poporului” datată la 5 septembrie 1848, în care cu adîncă mîhnire condamnă disensiunile politice dintre români. Este de altfel singura poezie pe care a publicat-o Iacob Bologa.

În ultimele zile ale lunii septembrie „deputații” care participau la dezbaterile comisiei regnicolare, din cauza evenimentelor ce se precipitau au plecat acasă. George Barițiu⁹ ne relatează situația nefavorabilă în care se aflaseră în acele zile Andrei Șaguna și Iacob Bologa. În noile condiții, Șaguna și Bologa nu mai puteau să rămînă la Pesta și se întorc în grabă în Transilvania.

Nu știm exact ce misiuni a îndeplinit Iacob Bologa pentru revoluție pînă în februarie 1849, cînd din nou, alături de Șaguna, pleacă prin București, Moldova, Bucovina, la Viena și Olmütz, pentru a-i prezenta împăratului petiția românilor, prin care cereau unitate politică și autonomie în cadrul monarhiei. În timpul călătoriei I. Bologa cunoaște mari personalități politice și oameni de cultură din cele două Principate. De acum datează relațiile sale de prietenie cu Bogdan P. Hașdeu, Matei Millo, generalul Florescu și alții, relații pe care le-a păstrat toată viața¹⁰. Urmează din nou o perioadă pentru care nu dispunem încă de date suficiente. Știm doar că după înfringerea revoluției în listele ce cuprindeau numele intelectualilor români care puteau fi utilizați în funcții publice, ca și în recomandările speciale privind diverse funcții în organele politice înalte, figurează și I. Bologa, alături de alte personalități politice românești. Astfel va intra I. Bologa în serviciul statului.

Datorită activității sale neobosite, corectitudinii și imparțialității sale, I. Bologa înaintează repede în funcții: Consilier la Tribunalul din Dej, Consilier la Tribunalul din Sibiu, Consilier la Curtea de apel a țării, apoi la guvernul din Cluj, Consilier aulic al Cancelariei de la Viena.

Nu a uitat însă să aducă servicii națiunii sale. Dimpotrivă, chiar în momentul cînd profitînd de o oarecare schimbare în politica monarhiei, ro-

⁸ TEODOR V. PĂCĂȚIAN, *Cartea de aur*, vol. I, ed. a II-a, Sibiu, 1904, p. 387.

⁹ G. BARIȚIU, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 209.

¹⁰ C-TINPOPP, op. cit., p. 4.

mâinii vor cere aprobarea convocării unei adunări naționale, I. Baloga va fi în mijlocul acelor care reprezentau națiunea română. Adunarea are loc între 1/13–4/16 ianuarie 1861 și este, cum ne mărturisește G. Barițiu, prima întrunire a românilor de după 1849: „Din decembrie 1849 paparul nostru nu se mai văzuse reprezentat prin bărbați de încredere în vrea adunare, care să fie cutezat a se ocupa cu afaceri din sfera politică a țării sau a națiunii...”¹¹. Acum s-a hotărât constituirea unei comisii permanente care să se ocupe de problemele mai importante ale națiunii. Alături de cei doi mitralpași ce stăteau în fruntea comisiei au fost desemnați și aptsprezece membrii printre care și I. Baloga.

Acest comitet permanent va trimite în toamna anului 1861 a „deputațiune națională” la Viena care să discute problemele mai importante privitoare la românii din Ardeal. „Într-aceea sasi la Viena – afirmă Ioan Căvalier de Pușcariu – și deputațiunea națională trimisă de comitetul permanent din Sibiu cu mitralpalitul Șuluțiu în frunte și cu membrii Baloga și Dr. Rațiu, cari mai adunându-și lângă sine și pe inteligența română aflătoare la Viena, ținură consultațiuni de la 8 octombrie pînă la 30 noiembrie 1861 și făcură pașii ce-i dictau împrejurările pe la toate autoritățile mai înalte în interesul național”¹².

Tot ca urmare a contactelor stabilite cu înalți demnitari s-a putut înființa în toamna aceluiași an – „Asociația transilvană pentru cultura română și literatura paparului român”.

Urmează ani de lupte intense pentru emanciparea națională în care Baloga va fi profund angajat.

Pentru scurt timp românii cîștigă teren pe planul politicii lor naționale.

În 1865 însă, are loc o nouă schimbare a politicii monarhiei față de românii din Transilvania. Toate manifestările inițiate în anii 1865–1867 cu scopul de a abate monarhia de la o politică îndreptată împotriva intereselor națiunilor oprimate au rămas fără rezultat. În 1867 se încheie pactul dualist.

Ca urmare a evenimentelor politice legate de încheierea campromisului dualist ce aduce mari dezamăgiri paparului român Iacob Baloga se pensionează continuîndu-și activitatea în slujba neamului. Activează ca membru a Reprezentanței Universității săsești încă din 1861. Intervențiile sale în cadrul ședințelor au mare importanță. Datorită poziției sale imensa avere a Universității a intrat în patrimoniul celor 11 scaune istorice fără deosebire de naționalitate și confesiune.

În 1869, I. Baloga este alături de organizatorii Conferinței naționale de la Mercurea. Visarion Raman propune ca el sau Ilie Măcelariu să convoace congresul național¹³. După o pregătire prealabilă a Conferinței are loc

¹¹ G. BARIȚIU, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 35.

¹² IOAN CĂVALIER DE PUȘCARIU, *Notițe despre întimplările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 59.

¹³ BUJOR SURDU, *Conferința națională de la Mercurea (1869)*, în *An. Inst. de ist. Cluj*, VIII, 1965, p. 187.

o Consfătuire restrinsă la Sibiu pe data de 21 februarie 1869 la care participă I. Bologa, Ilie Măcelariu, Ioan Hannia și Visarion Roman. Aici se hotărăște publicarea unui apel către intelectualitatea română din Transilvania de a participa în număr cât mai mare la Conferința națională de la Mercurea¹⁴. I. Bologa participă la Conferință fiind ales în Comitetul național central cu sediul la Sibiu¹⁵.

Nu peste mult timp însă, din motive personale și politice, îi scrie lui Ilie Măcelariu explicându-i că nu poate accepta numirea sa ca membru al Comitetului național¹⁶.

Revine asupra acestei hotărâri într-o scrisoare trimisă la 17/29 iunie 1872 episcopului Ioan Vancea la Blaj¹⁷ din care rezultă poziția sa față de organizarea, conducerea și activitatea P.N.R. Bologa nu era de acord cu tergiversările, cu divergențele care se fac simțite între aleșii partidei naționale. Atitudinea pe care o adoptă constituie un mare exemplu. Trecind peste motivele pe care le invocase înainte, afirmă că nimic nu-l poate împiedica să participe la ridicarea națiunii sale. „Imi lăsați puțin timp de cugetare – scrie Bologa – mai de aproape și mai serioasă asupra lucrului și după ce-mi trăseși seama, că de la obligațiunea impusă fiecărui român, de a lucra și pe terenul politicei în interesul națiunii sale, m-ar putea dispensa numai o absolută imposibilitate, care însă considerînd cu de-amănuntul toate împrejurările recunoscui că pentru mine nu există, m-am determinat a vă face Excelenței voastre cunoscut că este un caz posibil în care si(n)gur nu ar ierta și mie starea, a reîntra în ceata luptătorilor noștri naționali și a corespunde din totă debila mea putere și cu toată bucuria provocării Excelenței Voastre”.

Scrisoarea, fiind unul din cele mai importante documente pentru aprecierea activității lui I. Bologa ni-l prezintă pe acesta într-o lumină clară, pe o poziție fermă într-o perioadă cînd căutarea unei linii de luptă adecvată împrejurărilor a dus la multe controverse în sinul națiunii. Bologa doarește să fie un singur partid național pentru toate provinciile românești, (se referea la cele din Monarhia austro-ungară), se pronunță pentru o conlucrare mai eficientă pe plan politic, generală, prin participarea unui număr mai mare de reprezentanți la alegeri. Iar cei aleși să reprezinte națiunea să fie „acei bărbați români în care-și pun dacă nu toți, însă cei mai mulți fii ai națiunii române toată încercarea (**încrederea** – n. n.) și care apoi vor ști să procure lucrurilor lor valoare, apărare și sprijinire de către cei ce-i părăsesc, de către o astfel de majoritate a românilor care ar face tot separatismul de oarecare însemnătate imposibil”¹⁸.

¹⁴ Ibid., p. 188.

¹⁵ Ibid., p. 196.

¹⁶ Scrisoarea se află în arhiva prof. [V. L. Bologa.] Doresc și pe această cale să duc omagiu prof. Valeriu L. Bologa pentru amabilitatea de a-mi fi pus la dispoziție o parte din materialele referitoare la Iacob Bologa.

¹⁷ Vezi nota 16.

¹⁸ Idem.

Bologa era convins că numai unindu-se sub stindardul unui singur partid politic care să reprezinte interesele întregii națiuni, românii vor putea să-și revendice drepturile: „Voi să-mi exprim perfecta convingere, că noi românii numai lucrînd cu toții laolaltă în cea mai bună înțelegere, vom putea face vreun progres îmbucurătoriu în cauza noastră politico-națională și că deoarece azi nu mai putem ignora, că s-au născut și între noi partide, care dacă nu zădărnicesc de tot ajutorarea la scopul dorit, cel puțin ne împiedică înaintarea către acela în modul cel mai simțibil: noi trebuie să ne ținem de o datorință sfîntă, a face tot ce ne mai e cu putință spre totala stîrpire a acelor partide și spre înlocuirea lor cu una singură, în națiunea întreagă”¹⁹.

Cu toate acestea I. Bologa nu se va remarca în conducerea P.N.R. ca un I. Rațiu, G. Barițiu, sau V. Lucaciu.

Activitatea sa remarcabilă, deși desfășurată sub semnul aceleiași modestii ce-l caracteriza, rămîne aceea depusă în cadrul Astrei ca membru fondator, vicepreședinte și chiar președinte între anii 1875–1877.

Timp de 18 ani I. Bologa conduce toate ședințele comitetului Astrei și o mare parte a adunărilor generale. Lună de lună în revista „Transilvania” la a cărei apariție a contribuit în mod deosebit, Bologa semnează procesele verbale ale ședințelor comitetului de conducere al Astrei începînd din 1870 pînă la 21 aprilie 1888.

Neprecupețînd nici un efort I. Bologa s-a interesat de toate problemele Astrei, a luat în considerare toate propunerile, a încercat să transforme Astra într-un forum activ în care să-și găsească rezolvare problemele culturale și social-economice ale românilor din Monarhia austro-ungară. A căutat să înlăture disensiunile atît de ordin politic, religios cit și cele personale, încercînd să impună o bună înțelegere, o largă colaborare între membrii Astrei ca și între aceștia și popor. Sînt remarcabile în acest sens cuvintele rostite la adunarea generală ținută la Orăștie în 1884: „Dacă e ca să se susțină și să prospereze această reuniune românească trebuie să se observe cu toată strictețea al 3-lea A. din statutele ei, după care în adunările asociațiunii sînt oprite orice dezbateri asupra obiectelor religioase și politice încît acestea privesc la prezent”²⁰.

Observînd că adunările generale nu-și ating scopul iar comitetul central nu putea să cunoască necesitățile culturale din diferite ținuturi, și-a exprimat dorința în ședința din 3 mai 1868 „să se înființeze atîtea subcomitete sau reuniuni ținutale prin diferite părți ale Transilvaniei, cite va fi de lipsă și cu privire la natura împrejurărilor cu putință”²¹. Propunînd deci, înființarea „despărțămîntelor ținutale” I. Bologa susține ca în fruntea lor să stea oameni cu pricepere, entuziaști și interesați de chestiunile culturale, care să constituie exemplu și să însușească poporul. Această impor-

¹⁹ Idem.

²⁰ I. LUPAȘ, **Andrei Șaguna și conducătorii „Asociațiunii transilvane” 1861—1922**, Buc. 1922, p. 38.

²¹ V. CURTICĂPEANU, **Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918**, Buc. 1968, p. 99.

tantă propunere a fost adoptată la adunarea generală a Astrei ținută la Șomcuta Mare în 1869, luându-se imediat inițiative pentru crearea despărțimintelor culturale „ceea ce s-a și făcut în unele ținuturi ale patriei cu cel mai bun și mai frumos rezultat întru deșteptarea, nutrirea și consolidarea simțului național”²²...

Nu puțin interes a manifestat Bologa pentru propunerea făcută de Anania Trombitaș la adunarea generală a Astrei ținută la Sighișoara în 1879 – de a se înființa o școală civilă de fete la Sibiu. Depune toate eforturile în acest sens și astfel în 1886 propunerea a devenit o realitate înființându-se școala civilă de fete al cărei director a fost Daniil P. Barcianu.

Entuziasmul său a mers pînă acolo, încît speră, crede chiar, că românii din Transilvania sub auspiciile Astrei vor putea înființa o „Academie română de drepturi”. Ideea aceasta încolțise cu mult înainte, Bologa o reia, o supune dezbaterii în adunările Astrei, o propagă în presă cerind ajutorul întregii națiuni pentru realizarea ei.

Gazeta Transilvaniei publică un emoționant „Apel către toți românii...” trimis în numele comitetului Astrei și semnat de către Bologa și I. V. Rusu, din care cităm: „E timpul suprem – ca să ne interesăm de lucrul public, de cauzele noastre comune nu numai cu simțul ci și cu fapta, e de lipsă să lucrăm cu toții pentru interesele noastre generale, dacă voim să ne apărăm interesele particulare...”²³.

Ideea aceasta a avut un mare răsunet. Și-au adus contribuția la realizarea ei foarte mulți români, dar cum în marea lor majoritate erau lipsiți de trebuințele cele mai elementare, nu s-a putut strînge considerabila sumă pe care o cerea înființarea unei atare instituții. Astfel, că dorința de a ne aduna „și noi odată junimea cea expusă și împrăștiată, în grădina culturii, conștiinței și onoarei naționale, în care va afla cel mai prețios teren și înlesnirea cea mai dorită și oftată la cultura cea invidiindă de care se bucură celelalte națiuni”²⁴ va rămîne numai o speranță pentru vremuri mai bune.

În 1876, în cadrul adunării generale de la Reghin, Bologa a fost ales președinte al Astrei. În 1877 Cipariu îi va lua locul, dar nu va participa decît la o singură adunare generală – la cea de la Sibiu (1881), Bologa conducînd efectiv Astra în calitate de vicepreședinte. Va rămîne ca vicepreședinte pînă la moarte „purtînd cu însuflețire flamura culturii”²⁵.

Avea dreptate G. Barițiu cînd la adunarea ținută la Abrud (1888) arătînd meritele lui Bologa în conducerea Astrei spunea: „Ea era după altarul religiunii sale al doilea altar la care se închinase și căruia îi sacrifică într-o serie de ani spese, timp, călătorii oboșitoare pentru un om bătrîn și adesea liniștea sufletească de cîte ori simțea vreo cursă aruncată cu scop de a-i submina și răsturna sanctuarul limbei și a culturii noastre”²⁶.

²² *Gazeta Transilvaniei*, XXX (1872), nr. 61 din 17/5 aug.

²³ *Gazeta Transilvaniei*, XXIX (1871) nr. 40, din 3 iunie/22 mai.

²⁴ *Gazeta Transilvaniei*, XXIX (1871) nr. 43, din 14/2 iunie.

²⁵ I. LUPAȘ, op. cit., p. 37.

²⁶ *Ibid.*, p. 36.

Chiar și în ultimele clipe ale vieții gândurile i se îndreptau spre Astra: „Rogu-vă aveți grijă de asociațiune și de tinerele sale institute, luați măsuri preparative și pentru adunarea ei generală”. Acesta fu testamentul său – spunea Barițiu la aceeași adunare – pe care ni-l lăsă cu limbă de moarte în 28 mai a .c. (1888)”²⁷.

Nu putem încheia această schiță biografică fără să amintim munca intensă depusă de I. Bologa pentru fondarea primului institut de credit românesc – Banca Albina. A fost membru în Consiliul de administrație al băncii, vicepreședinte, iar de la 20 iulie 1874 președinte pînă la sfîrșitul vieții, aducînd acestei instituții neprețuite servicii.

Ar mai fi de amintit aici activitatea sa în cadrul consistoriului ortodox, în codrul Fundațiunii Gojdu, legăturile sale cu intelectuali și personalități politice din România sau legăturile sale cu personalități politice transilvănene.

În această lucrare am prezentat doar o schiță a vieții și activității lui Iacob Bologa, urmînd ca în studii mai ample să analizăm activitatea sa politică, culturală, economică, punînd astfel în lumină o personalitate de seamă a secolului al XIX-lea.

---

²⁷ Ibid.

IACOB BOLOGA ÉLETÉRŐL ÉS TEVÉKENYSÉGÉRŐL

A szerző dolgozata keretében vázolja egy jelentős román politikai személyiség: Iacob Bologa életét és tevékenységét.

Iacob Bologa 1817. december 17-én született Márpodon (Szeben megye). Elemi iskolai tanulmányait a helyi iskolában végzi, majd a szebeni római katolikus gimnáziumban középiskolát végez. A legkitűnőbb minősítéssel végzi a kolozsvári jogakadémiát és a marosvásárhelyi Királyi Táblán az ügyvédi gyakorlatot. Marosvásárhely teret biztosít személyisége kibontakozására. Innen erednek kapcsolatai George Barițiuval, Avram Iancuval és más román értelmiségiekkel, mely kapcsolatok az 1848-as forradalom tüzeiben s a későbbi – az erdélyi románok nemzeti jogaiért vívott – harcok során szilárdulnak meg. Részt vesz az 1848. május 3/15-i Balázsfalvi Nemzetgyűlésen; majd, a forradalom ideje alatt 2 ízben résztvevője egy küldöttségnek, amely Bécsben a császár elé terjeszti a románok követeléseit.

A forradalom leverése után Iacob Bologa az osztrák állam szolgálatába lép, fáradhatatlan munkássága révén eléri a bécsi Udvari Kancellária tanácsosa címet. A kiegyezéskor (1867) Iacob Bologa nyugalomba vonul. Soha sem felejtette el, hogy nemzetének szolgáljon.

A Szász Univerzitás keretében működve, valahányszor alkalma van, kéri, hogy a királyföldi románok az ott élő százszokkal azonos jogokat élvezhessenek; hatalmas tevékenységet fejt ki az „Albina” Bank alapítása érdekében, mely az első román takaré- és hitelintézet; tevékenykedik a román ortodox konzisztórium keretében; jelentős kapcsolatokat tart fenn romániai és – természetesen – erdélyi értelmiségiekkel és politikai személyiségekkel.

1869-ben részt vesz a Szerdahelyi Konferencián, amely elhatározza a R.N.P. megalapítását. A szerző, idézve I. Bologának I. Vanceához intézett levelét, elemzi Bologa észrevételeit az R.N.P. tevékenységével kapcsolatban.

A legbámulatosabb tevékenységet Iacob Bologa az ASTRA keretében fejt ki, mely társaságnak egyik alapító tagja.

Tizennyolc évig áll az ASTRA élén (1870–1888) mint elnök és alelnök és gondoskodik annak minden ügyéről, igyekszik ezt az intézményt olyan tevékeny fórummá alakítani, amely megoldást találjon az erdélyi románok művelődési-, társadalmi és gazdasági természetű kérdéseire.

A szerző arra törekszik, hogy az általa már felkutatott és ezután felkutatásra kerülő dokumentumok alapján Iacob Bologa – monografiát készítsen, amely fényt vet majd a XIX. század egyik neves személyisége életére és tevékenységére.

ASPEKTE AUS DEM LEBEN UND SCHAFFEN IACOB BOLOGA'S

Wir bieten in dieser Studie eine Skizze des Lebens und Schaffens Iacob Bologa's – einer wichtigen rumänischen politischen Persönlichkeit.

Iacob Bologa wurde am 17. Dezember 1817 in der Gemeinde Marpod, Kreis Sibiu (Hermannstadt) geboren; er besuchte erst die Grundschule des Ortes und dann das römisch-katholische Obergymnasium von Sibiu (Hermannstadt). Er vollendet seine Studien und beschliesst die rechtswissenschaftlichen Vorlesungen sowie sein Praktikum als Rechtsanwalt an der königlichen Tafel zu Tirgu-Mureș, mit höchsten Qualifikationen.

In Tg.-Mureș findet er den geeigneten Boden zur Behauptung seiner Persönlichkeit. Aus dieser Zeit stammen seine Verbindungen zu G. Barițiu, Avram Iancu und anderen rumänischen Intellektuellen, Verbindungen, die sich im Feuer der Revolution von 1848 und den späteren Kämpfen für die Wiederherstellung der nationalen Rechte der siebenbürger Rumänen festigen sollten. Er nimmt an der nationalen Versammlung der Rumänen in Blaj von 3–15. Mai 1848 teil. Mit einer Abordnung begibt er sich dann während der Revolution zweimal nach Wien, um den Kaiser die Ansprüche der Rumänen vorzulegen.

Nach der Niederwerfung der Revolution nimmt Iacob Bologa österreichische Staatsdienste an und bringt es, dank seiner unermüdlichen Tätigkeit, zum Hofrat der Wiener Kanzlei.

Als Folge der Ereignisse, die der Abschluss des dualistischen Kompromisses (1867) nach sich zog, begibt sich Iacob Bologa in den Ruhestand.

Seiner Nation wichtige Dienste zu leisten hat er keinen Augenblick vergessen.

Er wirkt im Rahmen der sächsischen Nationsuniversität und fordert sofort, er dazu Gelegenheit hat, gleiche Rechte mit den Sachsen für die Rumänen des Königsbodens; er leistet eine intensive Arbeit für die Gründung der Bank „Albina“ – des ersten rumänischen Kredit- und Sparinstituts; er betätigt sich im Rahmen des rumänischen orthodoxen Consistoriums; er unterhält wichtige Beziehungen zu politischen Persönlichkeiten und Intellektuellen in Rumänien und natürlich in Siebenbürgen.

1869 nimmt er an der Zusammenkunft von Miercurea teil, wo die Gründung der „Rumänischen Nationalpartei“ (P.N.R.) beschlossen wird.

Die Verfasserin untersucht dann, anhand eines Briefes Bologa's an I. Vancea, seine Überzeugungen bezüglich der Tätigkeit der Rumänischen Nationalpartei.

Sein ausgiebigstes Schaffen widmet Iacob Bologa der „Siebenbürgischen Vereinigung für rumänische Literatur und für Kultur des rumänischen Volkes“, „ASTRA“ – deren Begründer einer er war.

In den 18 Jahren (1870–1888) in denen er der ASTRA als Präsident und Vicepräsident vorstand, beschäftigte er sich mit allen ihren Problemen und versuchte diese Institution zu einem Forum der Lösung kulturellen und sozial-wirtschaftlichen Probleme der siebenbürger Rumänen umzuwandeln.

Die Verfasserin beabsichtigt anhand der Dokumente die sie besitzt, und jener die noch entdecken wird, eine Monographie über Iacob Bologa zu verwirklichen und dadurch eine bedeutende Persönlichkeit des XIX-ten Jahrhunderts ins Sicht zu rücken.

О ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЯКОБА БОЛОГИ

Р Е З Ю М Е

М. ПЛОЕШТЕАНУ

Настоящая работа является очерком жизни и труда выдающегося румынского политического деятеля — Якоба Бологи.

Якоб Болога родился 17-го декабря 1817 г. в селе Марпод, уезда Сибиу. Учился в местной начальной школе, затем в римско-католической гимназии в гор. Сибиу. Для завершения своего образования прошёл и блестяще окончил юридические курсы в гор. Клуж и адвокатскую практику при королевском апелляционном суде в гор. Тыргу-Муреш.

В этом городе Я. Болога нашёл благоприятную почву для проявления своей индивидуальности. С этого времени начались его связи с Г. Барициу, Аврамом Янку и другими представителями румынской интеллигенции, — связи упрочнившиеся позднее в огне революции 1848 г. и в последовавшей борьбе за национальные права трансильванских румын. Я. Болога принял участие в Национальном собрании 3—15 мая 1848-ого года в гор. Блаж. Затем, в составе посланной делегации, ездил два раза во время революции в Вену, в целях представления императору требований румын.

После подавления революции, Якоб Болога поступил на австрийскую государственную службу и достиг, благодаря свей неутомимой деятельности, должности советника Канцелярии по делам Трансильвании в Вене. Вследствие событий в связи с дуалистическим компромиссом (1867), Якоб Болога вышел на пенсию, однако, не перестал ни на один миг служить своему народу.

Работая в саксской территориальной администрации, он требовал, каждый раз когда тому представлялась возможность, равноправия румын проживавших на одной территории с саксами; развил напряжённую деятельность за создание банка „Албина” — первого румынского кредитного и сберегательного учреждения; работал при румынской православной консистории; поддерживал значительные связи с выдающимися представителями политической и культурной жизни в Румынии и, конечно, в Трансильвании; принял участие в совещании, состоявшемся в 1869 г. в с. Меркуря, на котором было решено создание Румынской Национальной Партии (Р.Н.П.). На основе

анализа содержания письма Я. Бологи к И. Ванчя, раскрываются его взгляды в связи с деятельностью Р.Н.П.

Самая замечательная деятельность Якоба Бологи протекла в „Трансильванском обществе по румынской литературе и культуре румынского народа” (известном под сокращённым названием „Астра”), одним из основателей которого он являлся.

В течение 18-и лет (1870—1888), находясь у руководства Астры в качестве председателя и заместителя председателя, Я. Болога уделял внимание всем проблемам касавшимся общества и стремился превратить это учреждение в активный форум, который был бы в состоянии решать культурные и социально-экономические вопросы, волновавшие трансильванское румынское население.

Автор намерен, на основе документации, которой располагает и путём дальнейших розысков, составить монографию посвященную Якобу Бологе и запечатлеть, таким образом, личность этого выдающегося румынского политического и общественного деятеля XIX-го века.

ELENA OPRÎȘ

Unul din evenimentele care au reținut în cel mai înalt grad atenția presei, în special a celei românești, din Transilvania, a fost procesul purtat între țărani din Tofăleni (Singeorgiu de Mureș) și proprietarul lor, baronul Apor Károly, proces care a ținut 30 de ani, din 1858 până în 1888.

Semnificativ pentru ilustrarea ecoului deosebit de puternic stirnit de acest proces este faptul că *Gazeta Transilvaniei* îl situează printre evenimentele de primă importanță pentru monarhia habsburgică la aceea dată, spunând că: „Dintre toate evenimentele cite se toarseră în timpul de curând în firul cel nedefinit al timpului, atențiunea cea mai mare o atrage teatrul rezelului dalmatin, interpelarea și răspunsurile miniștrilor în cauza tofălenilor”¹.

Procesul a stirnit indignare prin durata lui și prin măsurile samavolnice aplicate țăranilor deposezați de pământul lor.

Deficiențele numeroase ale legiurilor agrare au avut consecințe dure-roase asupra țăranimii. Nobilimea transilvăneană, s-a folosit de lipsurile legiurilor agrare, de neștiința și lipsa de apărare a țăranilor precum și de poziția pe care o ocupă în cadrul judecătoriilor urbariale, pentru a-i deposea pe țărani de pământ.

Pentru rezolvarea litigiilor dintre foștii iobagi și stăpînii lor s-au instituit instanțele judecătorești urbariale, care, avînd în fruntea lor în majoritatea cazurilor moșieri, dădeau sentințe în favoarea nobilimii.

Deputatul român V. Butianu, în interpelarea pe care o adresează în noiembrie 1869 ministrului justiției cere înlocuirea patentelor urbariale care „sînt foarte flexibile și se pot lămuri după placul judecătorilor, precum se ivesc ici-colo exemple, mai virtos în Transilvania”².

Procesul țăranilor tofăleni cu baronul Apor Károly este foarte semnificativ în acest sens. Baronul Apor era președinte de tribunal urbarial iar din 1861 deține funcția de președinte al Tablei regești din Transilvania.³

După un îndelungat proces la curtea de judecată urbarială baronul Apor, declarîndu-i pe țăranii tofăleni jeleri, lipsiți de dreptul de improprietărire, reușește să obțină sentința din 24 septembrie 1862 prin care țăranii sînt somați ca în termen de 14 zile, sub pedeapsa execuțiunii să-i predea toate posesiunile intra și extravilane de natura eredității siculice și să „re-

¹ *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 89, 1 dec./19 nov. 1869.

² *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 87, 24/12 nov. 1869.

³ Din istoria Transilvaniei, Ed. a II-a, București, 1963, vol. II, p. 146.

întoarce prestațiunile în restanță deplină de la 1850⁴.⁶ Sentința a fost aprobată în 1866 de Tabla regească.

Baronul Apor reușește să cîștige procesul deși motivele sentinței nu se bazează nicicum pe date ci numai pe semiprobe. Una din „probe” a constituit-o jurămîntul președintelui Tablei regești, baronul Apor Károly, că țărani dețin pămînturile numai în folosință pe temeiul unei convenții orale proprietarul putînd să-l ia înapoi oricînd dorea.⁵

Ziarul „Magyar Polgár” publică jurămîntul baronului Apor între curiozități⁶ iar ziarul „A Hon” scria: „Nici nu puteam crede că raporturile de proprietate, atît cele alodiale cît și cele urbariale să fie atît de încurcate încît să nu existe altă modalitate de argumentare decît jurămîntul unui om interesat”.⁷

Țăranii s-au împotrivit din răspuseri tendințelor spoliatoare ale baronului Apor. Judele regal, arată în raportul său către ministrul de interne Paul Rejner, că la început Apor a dat în judecată numai pe 6 țărani, pe corifenii satului, dar „fiindcă la executarea sentinței se opuse tot satul cu puterea, Apor pierdu speranța de orice învoială și-și extinde cererea în contra satului întreg”.⁸

În 1869 Apor obține o sentință definitivă.

Curtea tribunalului urbarial pune termenul de 1 și 2 octombrie pentru executarea sentinței. Cererea de exposesiune a fost făcută împotriva a 26 familii de țărani din care, după raportul judei regal către ministrul de interne, trei au ajuns la o învoială cu baronul, trei migrară în locurile învecinate, rămînînd astfel numai 17 familii.⁹

În zilele friguroase ale lunii octombrie țărani au fost scoși afară din locuințe. Ei se adresează redacției „Gazetei Transilvaniei” cerîndu-i sprijinul. Aceasta îmbrățișează cu căldură cauza tofălenilor și publică, începînd cu anul 1869 aproape în fiecare număr articole în care ia poziție în apărarea țăranilor. Scrisoarea țăranilor către redacție este un adevărat rechizitoriu la adresa justiției: „Ceeace s-a întîmplat cu noi nu este una emigrațiune sau exposesionare, ci este unu din vandalismecele cele mai feroci. Opt zile trecură de cînd comisarul tribunalului ne-au aruncat afară din locuințele noastre zidite prin noi și prin strămoșii noștri. Opt zile sînt de cînd 300 de suflete cu infanți pe brațe și cu bătrîni neputincioși sufer sub cerul liber, în apropierea unui drum, sufer de frig și foame bătută de vifore și ploaie”.¹⁰

În timp ce țărani s-au mutat în corturi în drum, averea, vitele și produsele le sînt lîcitate pentru plata restanțelor.

Pentru a-i obliga pe țărani să încheie pace cu Apor, luînd în arendă fostele lor pămînturi și pentru a-i determina să renunțe la apărarea drep-

⁴ *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 85, 17/5 nov., 1869.

⁵ *Idem*, nr. 78, 20 oct./8 nov. 1869.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *A Hon*, Budapesta, nr. 279, 3 dec. 1869.

⁸ *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 89, 1 dec./19 nov. 1869.

⁹ *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 89 1 dec/19 nov. 1869.

¹⁰ *Idem*, nr. 78, 20/8 oct. 1869.

turilor lor, tofălenii sînt somați ca în timp de 24 de ore să plece din drum, unde și-au așezat corturile, deoarece în caz contrar li se vor arde lucrurile.¹¹

Tofălenii erau însă hotărîți să reziste și chiar să se împotrivescă cu forța alungării lor. *Gazeta Transilvaniei* scria că: „Tofălenii, dacă vor fi alungați și din drumul țării, sînt rezoluți a se asedia în cimitir, pre țerina moșilor și strămoșilor săi”.¹²

Îndirjirea cu care țărani erau hotărîți să-și apere drepturile a atras atenția autorităților în gradul cel mai înalt. Măsurile nu au întirziat să se ia. Dintr-o scrisoare a tofălenilor publicată în „*Gazeta Transilvaniei*”, aflăm că unii din tofăleni au fost închiși și suferă asprimea carcerii „de două luni și jumătate”.¹³ Oficiatul din Tg.-Mureș leagă eliberarea lor de două condițiuni: să spună cine i-a învățat să se opună judeului procesual cînd a voit să scoată niște vite din curtea unui expozesionat spre a le licita și să încheie pace cu baronul Apor, plătindu-i restanțele și părăsind satul ori luîndu-l în arendă.¹⁴

Parlamentul ia cunoștință de cazul țăranilor din Tofăleni prin interpelarea adresată de deputatul Alexandru Roman în 22 noiembrie 1869 ministrului justiției și ministrului de interne. Alexandru Roman demască caracterul de clasă al justiției care dădea sentințe în favoarea moșierilor, aceștia fiind chiar conducătorii instituțiilor judiciare. Exemplul caracteristic este acela al baronului Apor Károly, care folosindu-se de funcția sa de președinte al tribunalului urbarial și apoi al curții de apel a obținut prin mijloace ilegale pronunțarea sentinței în favoarea sa. Luarea în considerare a jurămîntului unei părți interesate în proces este edificatoare în acest sens. Alexandru Roman arată de asemenea că țăranii din Tofăleni nu sînt singurii care au fost expozesionați de baronul Apor și că acesta mai are proces și cu țăranii din Tatárfalva și Csikfalva. Folosindu-se de „doctrina” „hereditas siculica”, președintele Tablei regești din Transilvania amenință întreg pămîntul secuiesc cu devastarea totală pe motiv că este posesiune alodială.¹⁵

Pentru interpelarea sa îndrăzneată lui Alexandru Roman i se inscenaază un proces de presă și este condamnat la închisoare, sub pretextul că a publicat în „*Federațiunea*” un ciclu de articole al căror bază e pronunțamentul, deși autorii pronunțamentului fuseseră grațiați.¹⁶

Intellectualitatea română din Transilvania ia poziție în favoarea tofălenilor și împotriva extrădării lui Alexandru Roman din parlamentul maghiar. Deputații: Babeș, Butianu, Hodoșiu, Alexandru Mocioni și alții au ținut la 30 octombrie o conferință a clubului național la G. Mocioni unde au debătut poziția pe care urmau s-o adopte față de cauza tofălenilor și față de răspunsul miniștrilor la interpelarea lui Alexandru Roman, precum și față

¹¹ Idem, nr. 89, 1 dec./19 nov. 1869.

¹² Ibidem.

¹³ *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 96, 25/13 dec. 1869.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 89, 1 dec./19 nov. 1869.

¹⁶ *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 92, 11 dec./29 nov. 1869.

de cauza acestuia din urmă, pentru care președintele tribunalului de preșă ceruse concesiune la executarea sentinței.¹⁷

În scrisoarea sa către Bánffy Dániel, prefectul comitatului Dobica, sub-notarul Pap László de la tribunalul acestui comitat arată că intelectualii români, printre care și Dr. Ioan Rațiu intenționează să se folosească de procesul tofălenilor pentru a scoate în evidență nedreptățirea românilor din Transilvania. Ei au ținut o consfătuire la care au luat hotărîrea de a întocmi o petiție către împărat în problema drepturilor națiunii române din Transilvania. Tot aici au hotărît să se întrunească într-o conferință la Cluj, Turda sau Alba Iulia, unde vor ratifica petiția și vor alege deputațiunea care o va reprezenta. Dacă deputațiunea nu va fi primită de împărat atunci: „sub formă de memorandum” va fi răspîdită în mai multe limbi pentru a arăta Europei că românii din Transilvania sînt lipsiți de drepturi.¹⁸

Interesul deosebit pe care-l acorda intelectualitatea română din Transilvania cazului tofălenilor reiese și din faptul că în programul său din 1870 figurează ca primă hotărîre: „a lucra în contra baronului Apor pentru cauza Tofolului”.¹⁹

Ceea ce gravează însă tot timpul programele elaborate de burghezia română și le diminuează valoarea este practica nefastă și speranța deșartă în apelurile făcute la Curtea din Viena și la sprijinul pe care l-ar putea primi de la Habsburgi. „Credem că în timpul de față lealitatea și fidelitatea cea născută a românilor către augustul tron numai așa ni-am putea dovedi dacă pre toate căile posibile legale, vom aduce la cunoștința prea înaltă a Majestații Sale și a înaltului regim toate cazurile de injustiție și grăvamine.”²⁰

Această credință în sprijinul ce l-ar putea primi de la împărat o întărim și în rîndul țărănilor. Tofălenii „nu voiesc a merge de lingă vatra lor pînă nu vor căpăta rezoluție de la Majestatea Sa împăratul pe petițiunea trimisă prin doi deputați ai lor, încă în luna lui septembrie, sperînd că dela aceea rezoluție va depinde fericirea sau nefericirea lor”.²¹

Prin intermediul presei și în primul rînd al Gazetei Transilvaniei întreaga opinie publică din Transilvania și Ungaria ia cunoștință de cazul tofălenilor. Tofălenii chiar, trimit scrisori la redacțiile diferitelor ziare românești și maghiare. Astfel o telegramă, concepută de cinci bătrîni din Tofol este trimisă la Budapesta ziarului „Federațiunea” în 12 octombrie 1869, semnată de Ioan Rațiu și Cordea. Telegrama în 32 de rînduri redă pe scurt drama tofălenilor. Drept răspuns, Ioan Poruțiu publică un articol în Federațiunea în care afirmă că „pămîntul este al aceluia care-l cultivă cu sudoarea sa”. Adresîndu-se nobilimii maghiare Poruțiu scrie „Mergeți numai domnilor și mai departe pe acest drum; veți vedea unde vă va duce, veți

¹⁷ Idem, nr. 91, 8 dec./26 nov. 1869.

¹⁸ KEMÉNY G. GÁBOR, *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*, vol. I, 1867–1892, Budapesta, 1952, p. 206.

¹⁹ *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 10, febr. 1870.

²⁰ Idem, An. XXXII, 11 dec./29 nov., 1869.

²¹ Idem, nr. 87, 24/12 nov. 1869.

vedea voi fără inimă, de ce este în stare un popor ajuns la disperare, atunci o să știți în sfârșit ce este un iobag, un curialist, un taxalist, dacă nu a-ți învățat încă ce este acela un om".²²

Pentru acest articol Ioan Poruțiu este invinuit de „tulburarea păcii și ordinii publice prin violență”²³ și este condamnat la 6 luni închisoare și amendă de 241 florini 80 creițari.²⁴

Comentind condamnarea lui Ioan Poruțiu „Gazeta Transilvaniei” atrage atenția guvernărilor că „nu articolul incriminat, ci din contra fapta cea înfiorată (...) a baronului Apor conține învederatele criterii ale unui faptu subversiv”.²⁵

În ziare apar apeluri pentru sprijinirea tofălenilor. Ajutoarele nu întirzie să se arate. Se primesc bani la redacția „Gazetei Transilvaniei”, o „Federațiunii” și altor ziare, din partea diferiților „contribuenți” particulari sau o unor grupuri de oameni. La început banii sînt trimiși Dr.-lui Ioan Rațiu, avocatul victimelor baronului Apor. Se constituie apoi Comitete pentru stringerea ajutoarelor pentru tofăleni, la Sibiu în 4 oct. 1869 și la Tg.-Mureș în 3 nov. 1869.²⁶

Mulți dintre cei care trimit ajutoare arată că nici situația lor nu este cu mult mai ușoară decît cea a tofălenilor. Din Demsuși se scrie că „și în sterilele vali ale munților noștri multe comune sînt încilcite în atari procese cu nobilii maghiari și-și vād cu ochii pierderea pămîntului lor, pe care l-au răscumpărat de mii de ori de 18 seculi cu averea, sudoarea și singele lor”²⁷.

Ziarele maghiare publică și ele numeroase articole în favoarea tofălenilor condamnînd justiția maghiară și însuși regimul dualist. Ziare ca „Magyar Polgár”, „Magyar Ujság”, „A Hon”, publică articole în care iau apărarea țăranilor exoseseionați. În articolul intitulat „Să fie oare Irlanda din Ardeal?” ziarul „A Hon” arată că nobilimea maghiară procedind așa cum procedase în cazul tofălenilor riscă să transforme Transilvania într-o Irlandă a Ungariei.²⁸

Un viu interes a stîrnit acest faimos proces și în România. Gazeta de Transilvania publică numeroase articole în care se ocupă de poziția diferitelor ziare din România față de cauza tofălenilor, reproducind chiar fragmente din aceste ziare, care se referă la constituirea comitetelor pentru ajutorarea țăranilor exoseseionați, căzuți victime ale arbitrariului justiției și administrației din Transilvania.

Astfel sînt ziarele „Trompeta Carpaților”, „Românul” și altele. „Trompeta Carpaților” propune să se organizeze în scopul ajutorării tofălenilor comitete speciale pentru fiecare județ²⁹, iar ziarul „Românul” din 11 oct. face

²² KEMÉNY G. GÁBOR, op. cit., p. 200.

²³ Idem, p. 201–202.

²⁴ *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 13, 26/14 febr. 1870.

²⁵ Ibidem.

²⁶ *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 83, 10 nov./20 oct. 1869, și nr. 80, 27/15 oct. 1869.

²⁷ Idem, nr. 87, 24/12 nov. 1869.

²⁸ *A Hon*, nr. 279, Budapesta, 3 dec. 1869.

²⁹ *Gazeta Transilvaniei*, An. XXXII, nr. 81, 30/18 oct. 1869.

cunoscut că a trimis pe adresa avocatului victimelor, Dr. Ioan Rațiu, 1.000 de lei noi colectați pentru sprijinirea tofălenilor.³⁰

Dar nu numai presa progresistă din Transilvania, Ungaria și România ci și cea din Italia și Franța au relatat pe larg cazul tofălenilor ridicându-se împotriva spolierii țăranilor.³¹

Acest proces în urma căruia țăranii tofăleni au fost expropriate dovedește de partea cui erau interesele pe care le reprezenta justiția urbană transilvăneană. Luarea pământului pe cale judecătorească corespundea cu știrbirea libertății politice și sociale a țăranimii lovind în interesele ei de clasă.

---

³⁰ Idem, nr. 80, 27 oct. 1869.

³¹ Din istoria Transilvaniei, ed. a II-a, București, 1963, vol. II, p. 146.

A TÓFALVIAK PERÉNEK VISSZHANGJA A GAZETA TRANSILVANIAEI HASÁBJAIN

A múlt századi erdélyi sajtó-, és különösen az erdélyi román sajtó figyelmét a legmagasabb szinten megragadó esemény a tófalvi (Maros-szentgyörgy község) parasztok és földbirtokosuk, báró Apor Károly közötti per volt, amely 30 évig (1858–1888) tartott.

Apor bárónak sikerült megnyernie a pert, noha az ítélet indoklása korántsem tényeken, hanem csak fél-bizonyítékokon alapult. Egyik „bizonyíték” a Királyi Tábla elnöke, Apor báró esküje, mely szerint a parasztok csak egy szóbeli megegyezés alapján használják a földeket, a tulajdonos azokat bármikor visszaveheti. Kisajátítási kérést adott be 26 parasztcsalád ellen, amelyeket október fagyos napjaiban kilakoltattak, s amelyek kénytelenek voltak az út szélén felvert sátrakban meghúzódni.

A parasztok a Gazeta Transilvaniei-hez és más újságokhoz, köztük a Federațiunea-hoz fordultak, segítségüket kérve. A haladó szellemű erdélyi sajtó állást foglal a tófalviak védelmében, kifosztásuk ellen. A kisajátított parasztok védelmére indított sajtókampány élére a Gazeta Transilvaniei áll, amely 1869-től kezdve majdnem minden számában cikket közöl, tájékoztatva olvasóit a tófalviak ügyének állásáról és amely cikkekben megsegítésükért küzd. A Parlament is tudomást szerez a tófalvi parasztok helyzetéről Alexandru Roman képviselő interpellációja révén, melyet az igazságügy-miniszterhez intéz, a román értelmiség pedig a tófalviak perén keresztül fel akarta hívni a figyelmet az erdélyi románok jogfosztottságára.

A magyar újságok szintén számos cikket közölnek a tófalviak védelmében, elítélve a jogszolgáltatásban – s magában a dualista rendszerben uralkodó önkényeskedést. Ez a per nagy érdeklődést keltett Romániában is. A Gazeta Transilvaniei számos cikket közöl, amelyek a romániai újságok, mint pl. a Românul, a Trompeta Carpaților és mások állásfoglalásáról számolnak be a tófalviak ügyével kapcsolatosan; gyakran részleteket közöl ezekből az újságokból, melyek a parasztság megsegítésére alakult bizottságokra vonatkoznak.

DER WIDERHALL DES PROZESSES DER TOFÄLENI-ER IN DER ZEITUNG „GAZETA TRANSILVANIEI“

Eines der Ereignisse das die Aufmerksamkeit der Presse, besonders der rumänischen in Siebenbürgen, im höchsten Grade fesselte, war der Prozess der zwischen den Bauern von Tofăleni (Sîngeorgiu de Mureș) und ihrem Herren, dem Baron Apor Károly, geführt wurde und welcher 30 Jahre dauerte, nämlich von 1858 bis 1888.

Dem Baron Apor gelingt es den Prozess zu gewinnen, obwohl die Gründe des Urteils sich in keiner Weise auf Daten, sondern nur auf Halbbeweise stützen.

Einer der „Beweise“ bestand aus dem Schwur der Präsidenten der königlichen Tafel, dem Baron Apor, wonach die Bauern den Boden, auf Grund eines wärblichen Abkommens, bloss zur Nutzmessung besaßen und der Eigentümer ihnen diesen nach Belieben entziehen konnte.

Das Enteignungsgesuch wurde gegen 26 Bauernfamilien gerichtet welche dann in den kalten Tagen des Monats Oktober aus ihren Wohnungen vertrieben, und genötigt wurden sich in Zelten am Strassenrande unterzubringen.

Die Bauern wenden sich an die Redaktion der Zeitung „Gazeta Transilvaniei“ und an andere Zeitungen wie die „Federațiunea“ und bitten um Unterstützung. Die fortschrittliche Presse Siebenbürgens nimmt Stellung gegen die Beraubung der Bauern von Tofăleni und für ihre Unterstützung. An die Spitze des Feldzuges für die Unterstützung der enteigneten Bauern stellt sich die Zeitung „Gazeta Transilvaniei“ welche von 1869 fast in jeder Nummer Beiträge bringt durch die sie ihre Leser mit der Lage der Bauern von Tofăleni auf dem Laufenden hält und für ihre Unterstützung kämpft. Auch das Parlament wird durch den Einspruch des rumänischen Abgeordneten Alexandru Roman beim Justizministerium, von der Lage der Bauern zu Tofăleni in Kenntnis gesetzt, während die rumänische Intellektualität beabsichtigt den Prozess dazu zu benutzen, die Ungerechtigkeiten die den siebenbürgischen Rumänen widerfahren hervorzuheben.

Auch die ungarischen Zeitungen veröffentlichen zahlreiche Beiträge zu Gunsten der Tofăleni-er und verurteilen die Willkür welche im Justizwesen, und selbst in der dualistischen Regierung herrschte. Ein lebhaftes Interesse erweckte dieser Prozess auch in Rumänien. Die Zeitung „Gazeta de Tran-

silvania" veröffentlichte zahlreiche Artikel in denen sie sich mit der Stellungnahme verschiedener Zeitungen aus Rumänien – „Românul“, „Trompeta Carpaților" – zur Sache der Bauern von Tofăleni beschäftigt und gibt sogar Fragmente dieser Zeitungen wieder, welche sich auf die Gründung von Hilfskomitees für die Bauern beziehen.

ОТЛИК ГАЗЕТЫ ТРАНСИЛЬВАНИИ НА СУДЕБНЫЙ ПРОЦЕСС ТОФЭЛЕНЦЕВ

РЕЗЮМЕ

Е. ОПРИШ

Одним из событий, особенно привлёкших внимание прессы, в частности румынской трансильванской печати, явилась судебная тяжба, возникнувшая между крестьянами села Тофэлени (Сынджорджул-де-Муреш) и их помещиком-бароном Карольи Апором, длившаяся 30 лет — с 1858 г. по 1888 г.

Барону Апору удалось выиграть процесс несмотря на то, что мотивировка судебного решения была обоснована не на фактах, а на полудоказательствах. Одним из подобных „доказательств” являлось заявление под присягой, сделанное председателем королевского апелляционного суда — бароном Апором, о том что земля находится лишь в пользовании крестьян, по устному о том договору, и подлежит возвращению в любое время, по желанию собственника. По просьбе истца, судебное решение было приведено в исполнение и были изгнаны из их жилищ 26 крестьянских семей, вынужденных в холодную октябрьскую погоду ютиться в шатрах на краю дороги.

Крестьяне обратились за помощью к Газете Трансильвании и другим органам печати, как например к газете Федерация. Прогрессивная трансильванская печать выступила против совершённой несправедливости, став на позицию поддержки крестьян. Во главе этой кампании стала Газета Трансильвании, публикуя, начиная с 1869 г. почти в каждом своём номере, статьи в которых информировала читателей о положении тсфэленцев и призывала к поддержке пострадавших. Вследствие интерpellляции румынского депутата Александра Романа министру юстиции, в парламенте стало также известно о положении крестьян села Тофэлени, а румынская интеллигенция решила использовать судебный процесс тсфэленцев, чтобы подчеркнуть гонения на румын в Трансильвании.

На страницах венгерских газет, появилось также большое число статей в пользу тофэленцев, в которых осуждался произвол, господствовавший как в юстиции, так и в самом дуалистическом режиме. В Румынии, этот процесс вызвал также живой интерес. В Газете

Трансильвании был напечатан ряд статей, отражавших позицию печати в Румынии (как например газет „Румын”, „Карпатская Труба”) в связи с делом тофэленцев и приведены выдержки из этих газет, касавшиеся образования комитетов помощи пострадавшим крестьянам.

DOCUMENTE REFERITOARE LA VIAȚA ȘI ACTIVITATEA MEMORANDISTULUI PATRICIU BARBU

GRIGORE PLOEȘTEANU

Figură marcantă a burgheziei românești din Transilvania, Patriciu Barbu (1842–1902) a rămas totuși o personalitate puțin cunoscută cercetătorilor din domeniul istoriei¹. Președinte al clubului alegătorilor români din cercul Reghin, încă de la întemeierea acestuia, publicist politic, adept al liniei pasiviste promovate de G. Barițiu și I. Rațiu, întemeietor în anul 1886 al băncii „Muiășana”, prima instituție de credit românească din fostul comitat Mureș-Turda, participant la mișcarea memorandistă și condamnat în procesul Memorandumului, semnatar al Manifestului din 1896, președinte al despărțământului XVII Reghin al Astreii între anii 1885–1896, Patriciu Barbu a animat în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea viața politică, economică și culturală a românilor din Valea superioară a Mureșului. Cercetările referitoare la viața și activitatea sa, pe care le-am întreprins, ne-au permis să concluzionăm că el reprezintă, după Petru Maior, figura cea mai de seamă de luptător politic și animator cultural din această parte a Transilvaniei². Documentele pe care le publicăm, completează cu noi date cunoștințele noastre despre această personalitate progresistă.

Cel dintii manuscris, scrisoarea adresată de Patriciu Barbu la 1 noiembrie 1881 din Reghin lui George Barițiu, datează din perioada începutului activității politice a viitorului memorandist. Din cuprinsul scrisorii, care se găsește în Corespondența Barițiu de la Biblioteca Academiei R.S.R. din București, aflăm că P. Barbu îi solicitase cunoscutului cărturar și om politic „Memorialul” din 1882, compus și publicat de acesta din însărcinarea conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români care a avut loc la Sibiu în zilele de 12–14 mai 1881, pentru a-l răspindi în părțile Reghinului³. „Ce se atinge de memorialul prețios compus din parte-vă cu mare

---

¹ Ca o excepție remarcăm profilul pe care i l-a conturat istoricul V. NETEA în lucrarea „Pentru Transilvania”, vol. II., p. 107–112.

² GR. PLOEȘTEANU, *Memorandistul Patriciu Barbu*, în „Steaua roșie”, XXII (1970) nr. 42 din 21 februarie.

³ Cf. „Memorial compus și publicat din însărcinarea conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați la Sibiu în zilele din 12, 13 și 14 mai st. n. 1881, prin comitetul său esmis cu acea ocaziune”, Sibiu, 1882. După cum este cunoscut „Memorialul” compus de G. Barițiu și aprobat de Comitetul central electoral al P.N.R., expunea drepturile constituționale și istorice ale românilor din Transilvania și justifica în fața opiniei publice din țară și în primul rînd din străinătate, programul politic adoptat de conducătorii români în anul 1881. Vezi B. SURDU, *Conferința de constituire a Partidului național român din Ungaria (1881)*, în Anuar. Inst. de ist. din Cluj, XI (1968), p. 324 și K. HITCHINS, L. MAIOR, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Barițiu (1861–1892)*, Edit. Dacia, Cluj, 1970, p. 33.

prudență – scrie Barbu – de mult am voit a vă ruga să-mi trimiteți spre vânzare, însă cu ocupațiunile nu am mai ajuns. Nefiind deci la noi librar vă rog a-mi preda vreo 20 exemplare, care cred pe lingă toată indolența ce domnește, le voi putea vinde, din parte-mi conferind la spese cu 5 fl., pentru un exemplar..."⁴. Probabil că Barițiu i-a și trimis exemplarele cerute⁵.

Printr-o altă scrisoare, care se găsește în același fond și este datată Reghin 26 octombrie 1882, Barbu îl roagă pe Barițiu să intervină în favoarea cumnatului său Iuliu Grecu „ascultător de medicină” în anul al II-lea la Cluj⁶. Acesta a concurat pentru un stipendiu al Asociațiunii în valoare de 200 de florini. Cercetind lista stipendiaților Astei nu am găsit numele lui I. Grecu. Barițiu socotise desigur că stipendiul era mai de folos unui student lipsit de orice sprijin material.

O mare valoare au pentru noi mărturisirile cuprinse în cel de-al treilea document pe care îl publicăm și care datează din perioada de sfârșit a carierei avocatului din Reghin. Scrisoarea, de fapt demisia, trimisă la 27 martie 1896 comitetului central al Astei, se găsește la Arhivele Statului Tirgu-Mureș⁷.

La acea dată Patriciu Barbu se afla în „închisoarea polițială” din Reghin, unde își ispășea condamnarea de 15 zile, pentru subscrierea Manifestului din ianuarie 1896⁸. Prin scrisoarea menționată, Barbu se adresa conducerii Astei cu rugămintea de a-l desărcina din funcția de director al despărțământului Reghin, post în care concetățenii l-au reales în anul 1894, deși era condamnat în procesul Memorandumului. „Subscrisul de la 1 mai 1875 de cind m-am așezat în Reghin ca avocat cu cea mai mare devotațiune m-am interesat de cauzele noastre politice, bisericești și culturale și am condus și afacerile despărțământului nostru mai tot ca director, după puterile mele mărginite și debile de atunci și pînă în ziua de azi”, mărturisește cu îndreptățire P. Barbu. Acum însă prin activitatea sa politică a atras atenția autorităților, care-l urmăreau în permanență, iar ca să figureze „numai cu numele de director este dăunos pentru Asociațiunea noastră și dezonorator pentru persoana mea” afirmă el. Pe de altă parte îl împiedicau să continue cu succes conducerea despărțământului local al Astei „multele ocupațiuni ca director de bancă, ca avocat, econom etc.”. De aceea, propune înlocuirea sa cu Galaction Șagău ori Petru Uilăcan. O astfel de hotărîre fiind de competența adunării generale a despărțământului, comitetul central al Astei a hotărît, în ședința sa din 2 aprilie 1896,

⁴ Bibl. Acad. R.S.R., Ms. rom. 1010, f. 133 v.

⁵ Deasupra scrisorii, Barițiu a notat: „comandate în 4 nov. la Krafft”.

⁶ Bibl. Acad. R.S.R., Ms. rom., f. 174 v.

⁷ Arh. Stat. Tg.-Mureș, Dosar Astra, Procese ale adunării generale ale despărțământului și diferite corespondențe.

⁸ Manifestul a fost semnat de I. Rațiu, G. Pop de Băsești, I. Coroianu, R. Pațiș, G. Domide și P. Barbu. Cei șase declarau că, situându-se ferm pe bazele programului din 1881, vor continua lupta pentru realizarea aspirațiilor românilor din Transilvania.

să-i remită demisia. Patriciu Barbu se adresează atunci comitetului despărțământului XXVI al Astrei. Cităm din protocolul luat în ședința acestuia ținută în Reghin la 10 mai 1806: „D(omnu)l Patriciu Barbu directorul despărț(ămintului), aducind mai multe motive din cauza cărora în timpul prezent nu mai poate purta oficiul directorial (i) și dă abdicerea și cere substituirea prin alt membru pînă la adunarea generală din anul curent”. Comitetul a decis „ca pînă la adunarea generală a despărțământului din anul curent oficiul directorial să-l poarte tot directorul de pînă acuma și la rugarea comitetului D(omnu)l Patriciu Barbu primește această deciziune”⁹. Adunarea generală a avut loc la 11 iulie 1896. Patriciu Barbu a fost sărbătorit pentru activitatea sa neobosită, iar ca director al despărțământului Reghin a fost ales Petru Uilăcan¹⁰.

Documentele publicate mai jos, aduc astfel informații prețioase pentru conturarea unor momente mai puțin cunoscute din viața și activitatea lui Patriciu Barbu.

Mult prețuite d(omnu)le Barițiu!

Primind stimatu-va epistolă de la 29 c. mai în ante te toate vă mulțumesc pentru afabilitatea arătată față de mine – rugîndu-vă ca, fiind posibil, să mă sprijiniți cu autoritatea-vă recunoscută la realizarea rugărilor mele, eu din parte-mi dacă-mi va ajuta dzeu sper din puținul meu a **înmulți** averea națională cu cit (i)mi va fi cu puțință pe lingă aceia că sunt membru fondator.

Ce se atînge de memorialul prețios compus din parte-vă cu mare prudență, de mult am voit a vă ruga să-mi trimiteți spre vinzare, însă cu ocupațiunile nu am mai ajuns; nefiind deci la noi librar vă rog a-mi preda vre-o 20 exemplare, care cred pe lingă toată indolența ce domnește le voi putea vinde, din parte-mi conferind la spese cu 5 fl. pentru un exemplar./. sub acesta vă trimit încă 5 fl. cu rugarea să binevoiți a-i dispune la mențiunea lor.

La noi a luat inițiativa pentru colectare la ridicarea monumentului barului nostru național A. Mureșan, protopopul Crișan¹¹, însă nu a făcut nimica, eu din parte-mi trimit și spre acest scop sub ./. 5 fl. cu asemenea rugare ca mai sus, deci laolaltă 10 fl. cu sincera-mi rugare să-mi pardonați, pentru că în multele-vă ocupațiuni vă incomodez și eu.

Primiți vă rog salutările și complimentele mele și a muerei mele. Al dvoastră mult stimător P. Barbu.

Reghin, 1/11 (18)82.

⁹ Arh. Stat. Tg.-Mureș, loc. cit.

¹⁰ V. NETEA, *Sub stindardul „Astrei”, Două decenii de activitate culturală în despărțământul Reghinului 1919–1939*, 1939, p. 13.

¹¹ MIHAIL CRIȘAN (1813–1884) protopop gr. cat. al Reghinului.

Mult onorate d(omnu)le Barițiu!

La stipendiul asociațiunei noastre de 200 fl. destinat pentru un student de universitate, a competat și un cumnățel al meu, Iuliu Grecu ascultător de medicină anul (al) II-lea în Cluj – un copil ce a absolvit și continuă studiile tot cu succes eminent.

Deoarece părinții-i sînt în așa stare, în cît abia pot trăi de pe o zi pe alta mai mult cu ajutorul meu; cunoscînd marele-i geniu pînă în prezent eu l-am susținut, și susțin cu mare greutate mai avînd 2 nepoți orfani susținuți de mine la școală, să nu sucomb în împlinirea multelor datorii atît naționale, cît și de cansingenitale – te rog sincer, să binevoiești a conlucra ca stipendiul amintit să se conferească cumnățelului meu amintit – pentru care fapt îți voi fi mulțămitor.

Asigurîndu-te de stima ce ți-o conserv sunt al mult onorat d(om)n(i)el tale stimător P. Barbu adv(ocat).

Reghin în 26/X (18) 82.

Onoratlui Comitet central al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român.

în/Sibiu

Subscrisul de la 1 mai 1875 de cînd m-am așezat ca avocat în Reghin, cu cea mai mare devotațiune m-am interesat de cauzele noastre politice, bisericești și culturale, și am condus și afacerile despărțămîntului nostru mai tot ca director după puterile mele mărginite și debile de atunci și pînă în ziua de azi.

La anul 1894 cînd s-a(u) ales membrii despărțămîntului nostru eram în închisoarea de stat din Vaț de judecată în procesul Memorandului, și nu am putut participa la adunarea generală conchiemată de mine, restrîns astfel în libertatea-mi personală m-am adresat comitetului despărțămîntului prin o scrisoare, în care arătîndu-le motivele, m-am rugat a nu mă mai alege ca director căci alegerea mea e dăunoadă pentru despărțămîntul nostru, dar totuși fui reales, deși cunoscut le era membrilor că multele-mi ocupațiuni nu-mi conced a satisface deoblegămîntului meu, așa precum pretind interesele asociațiunii noastre. Cunoscut e și on. Comitet că împrejurările m-au tras și pe mine în luptele noastre politice, și prin aceasta am atras asupra mea ochii dușmanilor, în cît în cauze cit de nevinovate se silesc a-mi paraliza activitatea, prin urmare deocamdată nu sînt în stare a mai putea conduce afacerile acestui despărțămînt cu oarecare succes, a funga însă numai cu numele de director este dăunos pentru Asociațiunea noastră, și dezonorator pentru persoana mea, căci și acum cînd ar trebui a dezvoltă o activitate ce se recere de la mine, mă aflu în închisoarea polițială pentru a cunoscutul Manifest și mi(i)ne poim(i)ne mai ști(e) dzeu unde.

Această împrejurare de o parte, și de altă parte multele ocupațiuni ca director de bancă, ca avocat, econom etc. avînd aici 2 protopopi și mai mulți advocați mai tineri, care totdeauna a(u) avut afabilitatea a în-

hăma toate cauzele noastre pe umerii mei debili, mă simt silit a abzice de direcțiunea despărțămintului nostru, și aceasta o fac în speranța, că oarecare dintre protopopii noștri ori advocații mai tineri nehiduiți de dușmani ca mine, și mai moderați poate în simțăminte, vor putea mai cu succes a conduce afacerile despărțămintului nostru de cît mine care sunt cu toate îngreunat și politicește în continuu.

Pe cînd aduc aceste împrejurări la cunoștința on. Comitet, tot deodată-mi iau voia a recomanda, și a ruga pe on. Comitet, să binevoiască a încredința cu directoratul despărțămintului nostru 26 pe d(om)nii protopopi Galațion Șagău ¹² ori Petru Uilăcan ¹³ și pe mine deocamdată a mă absolva de la acest post onorific.

După care sunt cu deosebită stimă al on(oratului) Comitet.

Patriciu Barbu.

Reghin la 27/3 (18) 96.

---

¹² GALACTION ȘAGĂU, director al despărțămintului Reghin în anii 1905—1910.

¹³ PETRU UILĂCAN (1848—1905), director al despărțămintului Reghin în anii 1896—1905.

PATRICIU BARBU (1842–1902)
ÉLETÉRE ÉS TEVÉKENYSÉGÉRE VONATKOZÓ ADATOK

A szerző három kiadatlan dokumentumot közöl, melyek Patriciu Barbura, az 1892-es Memorandum egyik szerzőjére, az erdélyi román polgárság kiemelkedő személyiségére, a Maros-völgyi román politikai-, gazdasági- és művelődési élet buzditójának életére és tevékenységére vonatkoznak.

**DOKUMENTE ÜBER DAS LEBEN UND DIE TÄTIGKEIT DES
MEMORANDISTEN PATRICIU BARBU
(1842–1902)**

Der Autor veröffentlicht drei unveröffentlichte Dokumente bezüglich des Lebens und der Tätigkeit Patriciu Barbu's, eines der Autoren des Memorandums von 1892, der eine hervorragende Persönlichkeit des siebenbürgisch-rumänischen Bürgertums und der Anreger des politischen, wissenschaftlichen und kulturellen Lebens der Rumänen des Mureştales war.

ДОКУМЕНТЫ В СВЯЗИ С ЖИЗНЬЮ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПАТРИЧИУ БАРБУ (1842—1902)

Р Е З Ю М Е

Г. ПЛОЕШТЕАНУ

Автор раскрывает три неопубликованные документа, касающиеся жизни и деятельности участника Меморандума 1892-ого года-Патричиу Барбу-передового представителя румынской буржуазии Трансильвании, воодушевителя политической, экономической и культурной жизни румын верховья реки Муреш.

GREVA MUNCITORILOR CONSTRUCTORI TÎRGUMUREȘENI DIN ANUL 1903 *

CORNELIA GĂL

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea industria cunoaște un ritm rapid de dezvoltare pe tot cuprinsul patriei. Acest proces de dezvoltare continuă și în primii ani ai secolului XX, excepție făcând doar stagnarea din anii 1900–1903, cauzată de criza economică. Dezvoltarea industriei a creat posibilități dezvoltării mai accentuate a mișcării muncitorești. În acești ani muncitorimea industrială a devenit un factor hotărâtor al luptelor economice-politice care arătau o tendință de ascuțire.

Efectul ascensiunii se resimte și la Tirgu-Mureș, dezvoltarea industriei este însă mai lentă față de orașele mai mari din Transilvania. Între anii 1890–1900 progresul este considerabil: crește numărul întreprinderilor și paralel cu aceasta și numărul salariaților. În 1890 au funcționat la Tirgu-Mureș 910 stabilimente industriale, în total cu 1.250 de salariați, numărul muncitorilor depășind însă cifra de 20 numai la 3 întreprinderi. În 1900 erau ținute în evidență 1.313 stabilimente industriale, cu un efectiv de 1.671 salariați, dintre care numai 6 aveau peste 20 de muncitori. Tot în această categorie intrau o întreprindere de construcții precum și una de zidărie. În ramura de construcții numărul angajaților a crescut cu 26,3% în perioada anilor 1890–1900. Numărul construcțiilor era în permanentă creștere în urma acțiunilor de urbanizare pornite în primii ani ai secolului nostru, acțiuni care necesitau înălțarea unor clădiri publice. Construcțiile au devenit cea mai dezvoltată ramură industrială a orașului nostru.

Numărul angajaților din construcții a crescut între 1890–1900 de la 266 la 336¹.

Paralel cu dezvoltarea industriei a crescut și numărul locuitorilor orașului: de la 15.627 în 1890 la 19.522 în 1900. Din aceste cifre, numărul angajaților în industrie și al membrilor de familie întreținuți de ei, era de 5.867 în 1890, iar în 1900 se ridică la 7.114².

În urma dezvoltării mai lente a industriei și creșterea numerică a muncitorimii cunoaște un ritm mai lent. Acest ritm mai lent motivează și faptul

---

* Comunicare prezentată la cea de-a V-a Sesiune de comunicări științifice a muzeelor — 1969.

¹ FUCHS SIMION, *Industria și Muncitorimea din Tirgu-Mureș la sfârșitul sec. XIX*. Studii de istorie, București, 1968, p. 104–115.

² *Ipari akciók a Székelyföldön* (Acțiuni industriale în secuime) Budapesta, 1905, p. 90–91.

că mișcarea socialistă ia naștere ceva mai târziu decât în orașele mari ale Transilvaniei, ca de pildă la Timișoara, Arad, Cluj. În 1897 își începe activitatea Asociația Generală de Autoeducare a Muncitorilor. Activitatea ei a fost recunoscută în mod oficial la 2 aprilie 1900³. Începând din 1900 se intensifică agitația socialiștilor și acțiunile de organizare, ca atare ia un avânt și mișcarea grevistă.

Datorită crizei economice izbucnite în 1900 salariul real al muncitorilor arată o tendință de descreștere, șomajul crește pe zi ce trece, se ridică prețurile bunurilor de larg consum. Muncitorimea pornește o luptă grevistă organizată pe tot cuprinsul Transilvaniei pentru evitarea consecințelor crizei economice.

În istoria mișcării muncitorești din Tirgu-Mureș ocupă un loc important greva muncitorilor din construcții din anul 1903, prima grevă organizată care cuprindea în întregime o ramură a industriei.

În anii de după începutul secolului XX una dintre cele mai dezvoltate ramuri ale industriei era ramura construcțiilor, înglobând majoritatea muncitorimii. Situația muncitorilor din construcții era cea mai rea. Timpul de muncă de pe șantiere nu era limitat, salariile erau scăzute, muncitorii maltratați. Cei mai mulți dintre ei erau subalimentați, deoarece din câștigul lor sărăcăcios trebuiau să mai achite și datoriile făcute în timpul șomajului de iarnă. Datorită greii lor situații au fost primii care s-au atașat mișcării socialiste și care au pornit o luptă organizată pentru cucerirea drepturilor omenești. Muncitorii din construcții ocupă un loc de seamă în istoria mișcării muncitorești locale din primele decenii ale secolului XX.

Criza economică a intensificat exploatarea și șomajul. Antreprenorii, pentru a putea dispune de o forță de muncă ieftină, recrutau muncitori din alte localități, astfel mulți dintre muncitorii localnici au rămas șomeri.

În ziua de 28 august 1900, calfele de zidar șomeri se adresează primarului cerind concedierea muncitorilor proveniți din alte localități și angajarea localnicilor, cererea motivînd-ocu șomajul și condițiile grele de trai „... de 9 săptămîni n-am cîștigat atîta ca să-mi pot cumpăra o bucată de piine și mulți tovarăși șomeri înfruntă împreună cu mine neajunsurile, chiar și acum încă doi maiștri zidari cu reputație... au adus la lucru muncitori străini și pe noi nici nu ne-au băgat în seamă cînd am cerut de lucru...”⁴ – scria muncitorul care a redactat petiția. Primarul răspunzînd petiției, a somat pe antreprenori să angajeze zidari din localitate. Somația a fost respectată la mai multe șantiere. Antreprenorii palatului agrar au reacționat însă invers; au concediat chiar și pe muncitorii localnici rămași încă. În ziua de 4 septembrie 1900 la ora 6 dimineața, constructorii șomeri din localitate au intrat în conflict cu muncitorii străini de pe șantierul palatului agrar. S-a iscat o adevărată luptă cu cărămizi și pietre și muncitorii străini au fost alungați de pe acest șantier. Muncitorii izgoniți s-au refugiat

³ Arhivele Statului, Tirgu-Mureș, Acte prezidențiale, 8/1897; „Egyenlőség” (Egalitatea), Tirgu-Mureș, Anul I., nr. 63, din 29 martie 1900, pag. 2.

⁴ Arhivele Statului Tirgu-Mureș, Acte prezidențiale, 1263/1900.

la cazarmă, dar și acolo numai baionetele santinelor i-au putut apăra de atacul localnicilor. A intervenit mai târziu și poliția, arestînd pe doi dintre conducătorii șomerilor. După anchetă și încheierea procesului-verbal au fost repuși însă în libertate⁵. Șomerii însă, prin această acțiune spontană nu și-au putut ameliora situația.

În aprilie 1902 au fost angajați militari pentru organizarea urbanistică și pavarea străzilor, „... Deși există mulți șomeri, care privesc ahtiați cum iau soldații piinea lor. Militarii efectuează această muncă pentru un salariu de doar 12 fileri, lucrătorilor de terasamente le trebuie mai mulți bani” – scrie ziarul „Népszava”⁶.

Chiar și ziarele burgheze din localitate recunosc faptul că muncitorii din construcții lucrează și trăiesc în condiții grele. Cu salariile din anul 1903, cu o hrană nesatisfăcătoare nici nu pot lucra 12–16 ore pe zi. Ei lucrează pînă la capătul puterilor, îndurînd frigul și foamea în tot timpul iernii împreună cu familiile lor, deoarece într-un an timp de 5–6 luni pot lucra numai, ciștigînd doar atîta ca în timpul iernii să aibă pîine, lemne și îmbrăcăminte pentru o familie compusă din 3–4 membri și pentru cele necesare școlarizării copiilor⁷.

Ziarul burghez „Egyetértés” din localitate descrie într-un articol viața grea a muncitorilor din construcții: „La amiază la dăngănitul clopotelor intrerup munca. Se șterg de sudora cu mineca cămășii... apoi își văd de consumarea mesei... unul consumă cu poftă o farfurie mare de supă de cartofi, altul tocană, cu imbucături mari de mămăligă. Meniul constă dintr-un singur fel, îl consumă repede apoi aprind tutunul din pipă și se întind pe pămînt – pînă la ora unu se mai pot odihni cîteva minute...”⁸.

În asemenea condiții ei s-au atașat mișcării muncitorești socialiste de la care așteptau ajutor. Este semnificativ faptul că deja la sfîrșitul anului 1902 sau începutul lui 1903 au organizat primii grupa lor pe ramură, care la început a funcționat sub denumirea de „Asociația comesenilor de Muncitori din Construcții »Petőfi«”. Sub numele acestei asociații declară constituirea grupei pe ramură a muncitorilor constructori la data de 3 mai 1903. La adunarea de constituire au participat 200 de muncitori din construcții⁹.

După constituirea grupei, muncitorii din construcții încep o luptă organizată pentru ameliorarea situației lor economice și politice. Țin mai multe adunări la care dezbate situația muncitorilor și în baza propunerilor își formulează revendicările. În ziua de 20 iunie 1903 atrag atenția muncitorilor zidari și dulgheri din împrejurimi, să nu mai vină la Tîrgu-Mureș, deoarece muncitocii constructori de aici, stau în fața unei lupte greviste¹⁰.

⁵ „Egyenlőség”, Anul I, nr. 197 din 4 sept. 1900 pag. 2 „Székely Lapok” (Pagini secuiești), Tîrgu-Mureș, anul XXX, nr. 135 din 4 septembrie 1900, pag. 3–4.

⁶ „Népszava” (Cuvîntul poporului), Budapesta, anul XXX, nr. 44 din 19 aprilie 1902, pag. 6.

⁷ „Egyetértés”, Tîrgu-Mureș, Anul III, nr. 152 din 5 iulie 1903, pag. 2.

⁸ Ibidem, nr. 181 din 8 august 1903, pag. 2.

⁹ Arhivele Statului Tg.-Mureș, Acte pol. nr. 2593/1903 „Egyetértés”, anul III, nr. 102 din 5 mai 1903, pag. 3.

¹⁰ „Népszava” nr. 70 din 20 iunie 1903, pag. 5.

Are o însemnătate deosebită adunarea din 25 iulie 1903 la care au participat 200 de muncitori (dintre care 20 nu erau țirgumureșeni). Muncitorii au ales un comitet format din 8 membri și au formulat punctele unui memoriu. Sarcina comisiei era coordonarea mișcării greviste și reprezentarea intereselor muncitorimii¹¹. Revendicările lor au fost cuprinse în 11 puncte și memoriul a fost înaintat căpitanului poliției. Au declarat de mai departe, că în cazul neprimirii unui răspuns în termenul stabilit (fixat la 8 zile de la data predării actului), vor declara grevă. Membrii comisiei erau: SZÖCS FERENC, KISS ISTVÁN, BOZSI SÁNDOR, GÁLL JÓZSEF, KISS FERENC, TÖKÉS ANTAL, HAJDU DÁNIEL și DÁLYA FERENC. Memoriul începe cu următoarele rânduri: „În orașul nostru de 4 ani de zile mereu urcă prețurile alimentelor, iar salariile noastre, la fel de 4 ani, au fost scăzute de patron în așa măsură încât în condițiile ciștigurilor actuale condițiile noastre de viață sînt insuportabile, la care mai putem adăuga situația regretabilă că patronii în oricare zi a săptămîinii ne pot da afară din muncă fără preavizul legal, după bunul lor plac, iar lucrările luate în antrepriză sînt date întotdeauna unor calfe, astfel încît în sezonul cel mai bun, mare parte dintre noi sîntem siliți să ne înodăm viața înfruntînd neajunsurile...”. În încheiere se spune: „...noi, muncitori zidari și dulgheri, aproximativ 180 la număr, am stabilit să cerem răspuns la acest memoriu într-un termen de 8 zile... ținîndu-ne ferm și în mod bărbătesc de revendicările noastre, vrînd să ne folosim în mod just de drepturile noastre legale...”¹².

În memoriul lor pretind următoarele:

1. Desființarea muncii în acord;
2. Stabilirea timpului de muncă la 10 ore;
3. O salarizare pe oră cu un tarif minim și ridicarea salariului pe oră cu 4 fileri față de sistemul salariului pe zi.
4. Favorizarea zidarilor și meșterilor față de calfe;
5. Stabilirea de comun acord a unui regulament de muncă și afișarea lui la fiecare loc de muncă;
6. Stricta respectare a plății salariului în fiecare sîmbătă seara.
7. Calfele nu pot fi concediate fără un preaviz de 15 zile;
8. Să fie de datoria maistrului să contribuie lunar cu 30 de fileri la cotizația calfei la asigurări sociale avînd dreptul să rețină de la calfă doar 15 fileri pe săptămînă;
9. Constituirea comisiilor de litigii în spiritul art. 141 și 146;
10. Să fie interzisă aducerea calfelor din alte localități pînă ce calfele din localitate sînt suficiente pentru executarea lucrării;
11. Pretindem ca salariul pe oră al muncitorilor care lucrează în timpul iernii să se stabilească între 28 și 40 de fileri;

Țirgu-Mureș, 26 iulie 1903.

¹¹ Arhivele Statului Țirgu-Mureș, Acte pol. nr. 4710/1903.

¹² Ibidem.

Memoriul este semnat de comisia în opt¹³.

Acest memoriu este primul proiect de contract colectiv din istoria mișcării muncitorești din Tîrgu-Mureș. Muncitorii și-au dat seama, în urma agitației și muncii de lămurire socialiste, că numai prin încheierea unui contract colectiv se pot apăra în fața exploataretilor. Ei au știut că acest contract trebuie smuls patronilor și tocmai din acest motiv constituie o armă puternică față de antreprenori. Antreprenorul este silit să respecte contractul, iar în rindurile muncitorimii, se formează un simț al solidarității, care va asigura unitatea. Muncitorii vor afla că ei aparțin uneia și aceleiași comunități de clasă. Formularea și încheierea contractului colectiv înseamnă, în consecință, formarea conștiinței de clasă. Alegerea comisiei în opt (comitetul de grevă) dovedește că acțiunea grevistă a fost pregătită în mod organizat, iar la pregătirea ei a participat și conducerea locală a P.S.D.

Răspunzînd memoriului poliția a convocat pe reprezentanții muncitorilor și ai patronilor pentru ziua de 8 august 1903 ca să discute revendicările muncitorilor din construcții¹⁴.

În ziua de 4 august 1903 grupa muncitorilor din construcții a ținut o ședință la care s-au întrunit 200 de muncitori. Comitetul de grevă a prezentat un raport asupra rezultatelor obținute pînă atunci, anunțînd totodată că ei vor participa la tratativele de împăciuire. Participanții la adunare au hotărît în unanimitate, ca în cazul neprimirii unui răspuns pînă la 8 august, în ziua de 10 august 1903 vor declara grevă¹⁵.

În ziua de 8 august 1903 a fost ținută prima consfătuire a muncitorilor și antreprenorilor. Fiecare punct al memoriului a fost dezbătut și aprobat separat. Primele două puncte au fost acceptate, iar al treilea modificat în sensul că, numai salariul acelor muncitori va fi ridicat care merită acest lucru. Punctul al patrulea a fost acceptat, iar al cincilea cu următoarele modificări: timpul de muncă durează de la 6 dimineața pînă la ora 6 seara. Plata salariilor sîmbătă seara. În caz de boală sau de accident muncitorul va fi transportat la spital pe cheltuiala antreprenorului. Timpul de preaviz este de 15 zile; Cei care încalcă regulamentul de muncă vor fi sancționați cu amendă de pînă la 2 coroane. Restul punctelor a fost acceptat fără modificări¹⁶.

La 9 august 1903, muncitorii constructori au ținut din nou o adunare, cu următoarea ordine de zi:

1. Succesele acțiunii;
2. Luarea de poziție față de cele de făcut în viitor;
3. Alegerea unei comisii de control, eventuale propuneri privind plasarea muncitorilor în diferite alte localități.

¹³ Ibidem.

¹⁴ „Egyetértés”, nr. 179 din 6 august 1903, pag. 3.

¹⁵ „Székely Lapok”, Anul XXXIII., nr. 178 din 6 august 1903, p. 2.

¹⁶ Arhivele Statului Tg.-Mureș, Acte pol. nr. 4710/1903.

Comitetul de grevă o raportat despre desfășurarea acțiunii de ridicare a salariilor, despre rezultatele tratativelor. S-a ales o comisie de control care avea ca sarcină verificarea respectării punctelor din înțelegere¹⁷.

Antreprenorii au acceptat deci la 8 august revendicările muncitorilor. Totuși, la 10 august pe unele șantiere muncitorii au declarat grevă. Motivul grevei era că unii patroni n-au respectat noul regulament de muncă. Unul dintre patroni alunga pe muncitorii care s-au prezentat la lucru la ora 6, deși a fost acceptată și această condiție. El pretindea că angajații lui să respecte regulamentul său de muncă. Ca răspuns, muncitorii – sub conducerea Comitetului de organizare – au părăsit șantierul. Mai mulți patroni au refuzat să introducă timpul de muncă de 10 ore, astfel au declarat grevă din ce în ce mai mulți muncitori¹⁸.

Muncitorii au dovedit în repetate rânduri justețea acțiunii lor greviste. Unul din ziarele din localitate a publicat o discuție ce a avut loc între un muncitor și un concetățean burghez. Muncitorul, referindu-se la revendicările lor, afirma că ei cere " ... ca timpul de muncă să fie scăzut la 10 ore de la 12–13 ore, iar salariul pe zi de un florin și 20 de creițari să fie majorat cu 20–30 de creițari, deoarece ei pot lucra numai 5–6 luni dintr-un an. Întreprinderile își pot permite acest lucru, în cel mai rău caz rămânându-le un beneficiu de 3.000 de florini în loc de 4–5.000. Iar muncitorii or câștiga 400 de florini în loc de 300, astfel viața lor ar fi mai ușoară, familiile lor nu ar îndura frigul în timpul iernii. Construcțiile or progresa și cu timpul de muncă de 10 ore în același ritm ca și cu timpul de muncă de 12–13 ore, singura deosebire ar fi, că ar primi de lucru încă puțin șomeri" ¹⁹.

Muncitorii din construcții la 16 august 1903 au ținut o adunare publică pe grupă sindicală. Vorbitoarii adunării au subliniat importanța grevei, au vorbit despre foloasele mișcării greviste și i-au avertizat pe muncitori să se abțină de la violență. Unul dintre vorbitori LAZSÁTI ZSIGMOND, a accentuat situația grea materială a muncitorimii, arătând că, un muncitor constructor câștigă mai puțin cu un florin și 86 de creițari decât costul alimentelor necesare lui. După discuții îndelungate și ascultarea unor propuneri, au hotărât în unanimitate că vor declara grevă generală, vor lupta pentru recunoașterea justeței revendicărilor lor și pentru introducerea noului regulament de muncă²⁰.

În ziua de 17 august 1903 au intrat în grevă toți muncitorii din construcții de la Tirgu-Mureș, declarând o luptă ce cuprindea întreaga branșă, în vederea recunoașterii revendicărilor lor. Greva generală a izbucnit deci din motivul că la tratativele patronii au acceptat memoriul conținând revendicările cu privire la timpul de muncă și la condițiile de solarizare, apoi au călcat în picioare cuvântul dat, n-au recunoscut nici un fel de modificare

¹⁷ „Egyetértés” nr. 182 din 9 august 1903, pag. 3.

¹⁸ „Székely Lapok” nr. 182 din 11 august 1903, pag. 2.

¹⁹ „Egyetértés”, nr. 181 din 8 august 1903, pag. 3.

²⁰ Arhivele Statului Tirgu-Mureș, Acte pol. nr. 5026/1903; „Egyetértés”, nr. 188 din 18 august 1903, pag. 2.

și n-au semnat procesul-verbal al tratativelor de împăciuire. Acesta era motivul pentru care muncitorii au declarat greva generală²¹.

Patronii, văzînd fermitatea muncitorilor, în ziua de 17 august 1903 s-au întrunit și au elaborat un nou regulament de muncă deservind interesele lor, valabil pe o durată de un an. În acest regulament au introdus un articol conform căruia, cel care ațîță împotriva ordinii publice poate fi concediat imediat²². Noul regulament a fost publicat și în presă. Muncitorii au dezbătut regulamentul patronilor și drept răspuns, au formulat din nou revendicările lor și regulamentul de muncă propus de ei, publicîndu-le ei în presă. Revendicările lor au fost formulate în 7 puncte conținînd toate cele 11 puncte ale memoriului. Punctul nr. 7 a fost nou față de memoriu, în care punct au pretins alegerea unui comitet de împăciuire, reprimirea muncitorilor concediați și garanții că participanții la grevă nu vor fi concediați într-un termen de 6 săptămîni. Introducerea acestui punct în șirul revendicărilor dovedește dezvoltarea conștiinței muncitorilor aflați în grevă. Ei explică motivele revendicărilor și dovedește că ele nu sînt exagerate, sînt acceptabile. Prin introducerea unui timp de muncă scăzut, pe lingă fiecare loc de muncitori pot fi angajați încă 15, astfel acest lucru ar constitui un sprijin pentru șomeri. Necesitatea ridicării salariilor nici nu ar trebui să fie motivată, deoarece chiar în aceste zile s-a putut citi în presă urcarea prețului cîrnii și al unturii. Nu numai carnea și untura s-au scumpit, ci mai toate alimentele, în așa măsură încît muncitorii din cîștigul lor nu pot trăi în mod normal²³.

Muncitorii au subliniat faptul că ei pretind alegerea unui comitet de control în interesul realizării cît mai grabnice a unei înțelegeri. Au ales în comitetul de control pe BĂLINT JÁNOS, LAZSÁTI ZSIGMOND (membri în conducerea locală a P.S.D.). KISS FERENC, HAJDU DANIEL, TÓKÉS ANTAL, BOZSI SÁNDOR, DÁLYA FERENC, muncitori din construcții²⁴.

Muncitorii au declarat că ei sînt de acord să ducă tratative, în spiritul punctelor de mai sus. În spiritul unei înțelegeri comune, proxima dezbatere a fost convocată pentru ziua de 22 august 1903, ora 15.²⁵

La această dezbatere s-au înțeles asupra următoarelor:

1. Cu privire la munca în acord, ea va fi aplicată încă la construcțiile în curs, în viitor însă nu se va aplica.
2. Durata timpului de muncă s-a stabilit de la ora 5 pînă la 18, ora în plus de dimineață se va retribui separat; se va acorda $\frac{1}{2}$ oră pentru micul dejun și o oră pentru masa de prînz.
3. S-a acceptat retribuirea după orele efectuate și majorarea salariului pe oră cu 4 fileri.

---

²¹ „Székelység” (Secuimea), Anul VI, nr. 188 din 18 august 1903, pag. 3; „Népszava”, nr. 95 din 20 august 1903, pag. 6.

²² Arhivele Statului Tirgu-Mureș, Acte pol. 4710 1903; „Egyetértés” nr. 189 din 19 august 1903, pag. 2.

²³ „Egyetértés” nr. 190 din 20 august 1903, pag. 2.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Arhivele Statului Tirgu-Mureș, Acte pol. nr. 4710/1903.

4. S-a acceptat și acest punct privind tratarea umană a muncitorilor.

5. Regulamentul de muncă va fi afișat, cei care-l încalcă vor fi sancționați cu amendă de pînă la 3 coroane, sumă ce va fi folosită în scopurile grupei sindicale pe ramură. Salariile se vor plăti sîmbătă seara, preavizul s-a fixat la 15 zile.

6. S-a acceptat obligativitatea înscrierii muncitorilor la Casa de Asigurări Sociale.

7. S-a acceptat constituirea unei comisii de împăciuire.

8. Majoritatea patronilor au acceptat și condiția, că în viitor nu vor angaja calfe din alte localități.

9. S-a acceptat propunerea privind fixarea salariilor pentru sezonul de iarnă.

Semnarea și ratificarea procesul verbal și a Regulamentului de muncă formulat în baza înțelegerii au fost fixate pentru 26 august 1903²⁶.

Patronii au folosit și alte mijloace pentru împiedicarea grevei. Acțiunile lor întreprinse în această direcție au fost sprijinite și de autoritățile locale. Au căutat spărgători de grevă. S-au întîmplat cîteva cazuri de acest gen. Muncitorii au vizitat însă în grupuri pe acești spărgători de grevă și dacă nu s-au lăsat convinși au recurs chiar la violarea corporală. La unul dintre șantiere au lucrat cîteva muncitori în ziua de 20 august; aflîndu-se acest fapt aproximativ 60 de greviști le-au făcut o vizită, explicîndu-le motivele grevei. Spărgătorii s-au convins de justetea motivelor și s-au atașat greviștilor²⁷.

Patronii au solicitat și sprijinul poliției în vederea combaterii grevei. Au încercat să recruteze spărgători de grevă din alte orașe din țară, deoarece muncitorii tirgumureșeni s-au solidarizat, cu foarte puține excepții, cu greviștii.

În zilele de 22 și 23 august greviștii au atacat pe muncitorii care lucrau la mai multe șantiere. Unul dintre spărgători fiind păzit de un jandarm a reușit să lucreze, seara însă a fost pîndit și bătut²⁸.

Greviștii au organizat demonstrații în grup pe străzile orașului²⁹. De obicei aflau cînd sosesc spărgătorii de grevă recrutați din provincie, îi așteptau la gară, îi somau să sprijine greva, explicîndu-le motivele. În majoritatea cazurilor muncitorii din provincie se solidarizau cu greviștii și părăseau orașul. Dacă muncitorii străini nu se lăseau convinși greviștii provocau bătăi și numai poliția îi putea apăra pe acești spărgători de grevă. Poliția

²⁶ Ibidem.

²⁷ „Egyetértés” nr. 190 din 20 august 1903, pag. 3.

nr. 193 din 26 august 1903, pag. 2—3.

²⁸ „Székelység” nr. 193 din 25 august 1903, pag. 3; „Székely Lapok” nr. 192 din 25 august 1903, pag. 2.

²⁹ „Egyetértés” nr. 193 din 26 august 1903, pag. 2—3; „Székelység” nr. 194 din 26 august 1903, pag. 3.

de altfel făcea serviciu ziua și noaptea izolind și apărind pe muncitorii sosiți din alte localități, de minia greviștilor³⁰.

Toți muncitorii tirgumureșeni s-au solidarizat cu greviștii. Comitetul organizatoric local al P.S.D. a convocat pentru ziua de 23 august 1903 o adunare generală. La această adunare au participat toți greviștii. Muncitorii care au luat cuvântul au vorbit despre relațiile capitaliștilor cu muncitorii, au folosit expresii de ațitare împotriva capitaliștilor. Delegatul autorităților locale de două ori a întrerupt cuvântările și a vrut să dizolve adunarea. KLEIN JAKAB, delegatul clujean în cuvântarea sa i-a îmbărbătat pe greviști subliniind necesitatea solidarității și fermității ca lupta lor să fie dusă la capăt cu succes³¹.

Greviștii au fost sprijiniți și din punct de vedere material de către muncitorimea din oraș, care a agitat și a organizat colectări pentru sprijinirea lor. Comitetul organizatoric al muncitorilor din construcții a editat o chemare tipărită, difuzată în întregul oraș avînd următorul text: „Către toți muncitorii și cetățenii conștiincioși din Tirgu-Mureș.

– Muncitorii constructori din Tirgu-Mureș se află în luptă pentru ameliorarea situației lor mizerabile, ca să se salveze pe ei înșiși și pe familiile lor de la pieire. Este de datoria fiecărui om cinstit și iubitor de libertate să sprijine pe muncitorii tirgumureșeni atît din punct de vedere material cit și moral. Comitetul organizatoric al muncitorilor din construcții”³².

Evenimentele grevei constructorilor au fost relatate și de ziarele muncitorești din alte localități. Astfel ziarul „**Adevărul**” din 23 august 1903 scrie următoarele: „...zidarii și lemnarii din Tirgu-Mureșului mai bine de o săptămînă s-au pus în grevă. Ei vor să li se reducă munca de peste zi cu 2 ore sau să li se îmbunătățească remunerația cu 4 fileri pe oră”³³.

Ziarul „**Erdélyi Munkás**” în numerele din 1 septembrie și 1 octombrie comentează greva muncitorilor constructori³⁴. Ziarul „**Népszava**” publică mai multe articole privind greva. Astfel în numărul din 22 august 1903 soamează pe toți muncitorii din țară să sprijine greva”... Muncitorii au nevoie de un sprijin urgent. Dacă ei pot duce lupta încă citeva zile, victoria e de partea lor. Muncitori, sprijiniți greviștii!”³⁵.

Conform unui ziar din localitate socialiștii din alte localități au sprijinit pe greviști și din punct de vedere material³⁶.

Situația din oraș a început să se asemene unei stări de asediu. Autoritățile, în colaborare cu patronii, încearcă să înăbușe greva și să restabilească ordinea cu forța și prin teroare.

³⁰ Arhivele Statului Tirgu-Mureș, Acte pol. nr. 5200/1903; „**Székely Lapok**”, nr. 192 din 25 august 1903, pag. 2.

³¹ „**Székely Lapok**” nr. 192 din 25 august 1903; Arhivele Statului Tg.-Mureș, Acte pol. nr. 5.129/1903.

³² „**Székely Lapok**” nr. 195 din 28 august 1903, pag. 2.

³³ „**Adevărul**” (Budapesta), Anul I, nr. 2 din 23 august 1903 p. 3.

³⁴ „**Erdélyi Munkás**” (Muncitorul Transilvănean), Cluj, Anul I, nr. 3 din 1 septembrie 1903, pag. 6, nr. 4 din 1 octombrie 1903.

³⁵ „**Népszava**” nr. 85 din 28 iulie 1903, pag. 7; nr. 92 din 13 august 1903, pag. 5; nr. 96 din 22 august 1903, pag. 5; nr. 95 din 20 august 1903, pag. 6.

În ziua de 24 august 1903, căpitanul poliției raportează primarului situația cauzată de grevă. În raportul lui arată evenimentele grevei. Subliniază, că de două ori s-a încercat împăciuirea, muncitorii nu se dau însă înapoi, se țin ferm de revendicările lor, iar patronii nu vor să le accepte decît în parte. Astfel nu s-a putut ajunge la înțelegere pașnică. Greviștii sînt muncitori localnici, aproximativ 200–250 de oameni, astfel ei nu pot fi expulzați din oraș. În urma grevei ei sînt șomeri și din cauza invectivelor reciproce se va ajunge în curînd, cu toată vigilența sporită a poliției, în situația de a avea loc ciocniri. Îl roagă pe primar să ia măsuri ca să fie pregătite pentru alarmă două companii de infanteriști. Această măsură va fi necesară deoarece starea de alarmă a militarilor înarmați și eventual defilărilor lor ar avea un efect de înspăimîntare asupra maselor de muncitori în timpul unor demonstrații și ar împiedica violențele. Forțele poliției fiind mai reduse, ar fi silite să recurgă la folosirea armelor pentru a se apăra³⁷.

În vederea restabilirii ordinei s-a interzis gruparea muncitorilor și organizarea de demonstrații. Conducătorii grevei sînt somați să-i calmeze pe greviști, deoarece ei sînt răspunzători pentru tulburări. Agitatorii socialiști și conducătorii diferitelor acțiuni au fost puși sub urmărire. S-a adus la cunoștința greviștilor că cei care încalcă dispozițiile, vor fi aspru pedepsiți³⁸.

Muncitorul clujean KLEIN JAKAB, ținut în evidență ca ațîțitor socialist forate periculos a fost expulzat din oraș³⁹. Conducătorii greviștilor au fost arestați în repetate rînduri, sub presiunea muncitorilor, au fost repuși însă în libertate⁴⁰.

Sub teroarea poliției, a sosit ziua de 26 august, fixată pentru semnarea procesului-verbal și a regulamentului de muncă acceptate în cursul dezbaterilor din ziua de 22 august 1903. Imputerniciții muncitorilor și cei ai patronilor ratifică procesul-verbal cu următoarele modificări:

1. Se hotărăște că membrii comisiei permanente de împăciuire se aleg dintre muncitorii care participă la dezbaterile actuale.

2. Timpul pentru prînz se stabilește la o oră, nu cer pauză pentru micul dejun. S-au purtat discuții în legătură cu majorarea salariilor. Patronii au susținut că ei au acceptat o majorare a salariului tarifar orar după merite, iar muncitorii au cerut respectarea majorării generale a salariilor cu 4 fileri pe oră, aceasta fiind acceptată de președinte. Au precizat, că interdicția privind angajarea muncitorilor străini este obligatorie numai în cazul cînd în localitate se găsesc muncitori capabili în număr corespunzător. În încheiere muncitorii au făcut obiecția că timpul de muncă de la 5 pînă la 6 dimineața nu este obligatoriu, ei sînt obligați să lucreze de la ora 6 pînă la ora 18⁴¹.

³⁶ „Székelység” nr. 193 din 25 august 1903, pag. 3.

³⁷ Arhivele Statului Tirgu-Mureș, Acte pol. nr. 5200/1903.

³⁸ „Székelység” nr. 193 din 25 august 1903, pag. 3.

³⁹ Arhivele Statului Tirgu-Mureș, Acte pol. nr. 247/1903.

⁴⁰ „Székelység” nr. 193 din 25 august 1903, pag. 3.

⁴¹ Arhivele Statului Tirgu-Mureș, Acte pol. nr. 4170/1903.

Comisia muncitorilor a declarat că ei sînt în stare să lucreze chiar și 14 ore pe zi dacă orele de peste cele 10 ore obligatorii se vor plăti, obligatoriu însă este numai de la ora 6 pînă la ora 18. Această afirmație a comisiei nu era pe placul muncitorilor. ei au pretins respectarea timpului de muncă de 10 ore ⁴².

În ziua de 27 august 1903 majoritatea muncitorilor constructori au intrat în muncă, au existat doar cițiva șomeri, urmînd ca în zilele următoare să fie angajați și ei ⁴³.

În istoria mișcării muncitorești din Tirgu-Mureș, greva muncitorilor constructori și dulgheri, parțială de la 10 august pînă la 16 august și generală între 16 august și 26 august 1903, ocupă un loc important.

Aproximativ 200–250 de muncitori au rezistat cu o însuflețire lăudabilă, ținîndu-se ferm de revendicările lor. Deși victoria lor nu este totală, au avut doar succese parțiale, totuși „... ei au manifestat puterea lor, capacitatea lor de rezistență prin care au meritat simpatia întregii muncitorimi... Muncitorii tirgumureșeni se organizează și pe mai dearte, ca în viitorul apropiat să-și reia lupta cu forțe sporite, împotriva exploatatorilor. În numele fraților noștri muncitori constructori trimitem salutări pentru frumoasa lor atitudine dovedită în timpul luptelor”, scria ziarul „**Erdélyi Munkás**” ⁴⁴.

Dintre cele 11 puncte ale memoriului lor 10 au fost acceptate. Unul dintre cele mai importante puncte, cel cu privire la reducerea timpului de muncă a fost refuzat de patroni, acceptîndu-se doar cu condiția, că noul timp de muncă se va introduce numai la construcțiile ce se vor întreprinde. Muncitorii deși s-au opus, au acceptat totuși în cele din urmă această modificare.

În lupta lor grevistă reprezintă o victorie însăși faptul că s-a reușit obținerea încheierii contractului colectiv. Antreprenorii erau siliți să-și ia angajament pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă. Pe lîngă revendicările cu privire la îmbunătățirea condițiilor de muncă, a figurat și revendicarea privind recunoașterea unei comisii permanente de împăciuire, deci recunoașterea dreptului de a se organiza. Recunoașterea acestei revendicări avea o importanță deosebită, deoarece datoria acestor oameni de încredere era păstrarea succeselor dobîndite. Existența acestei comisii însemna recunoașterea organizării socialiste și sindicaliste în cadrul întreprinderilor. La fel de importantă este și acceptarea punctului cu privire la neconcedierea celor participanți la acțiunea grevistă, această revendicare dovedind că muncitorimea consideră necesară organizarea și se străduiește să o consolideze.

⁴² Ibidem.

⁴³ Arhivele Statului Tirgu-Mureș, Acte pol., nr. 5200/1903, „**Egyetértés**” nr.194 din 27 august 1903, pag. 2.

⁴⁴ „**Erdélyi Munkás**” nr. 4 din 1 octombrie 1903.

În cadrul acțiunilor muncitorii și-au dat seama, în baza propriilor lor experiențe, că merită să intre în organizațiile pe ramură, contribuind prin aceasta la ameliorarea propriei lor situații.

Măsurile luate în mod organizat, tratativele duse cu patronii pe picior de egalitate, agitația în legătură cu greva, acțiunile duse împotriva spărgătorilor de grevă, toate acestea au avut un rol important în dezvoltarea conștiinței muncitorilor. Muncitorii participanți la pregătirea și desfășurarea grevei au început să se intereseze de problemele generale ale mișcării. Acești muncitori s-au convins din experiență de necesitatea organizării.

Demonstrațiile de pe stradă în timpul grevei și difuzarea fluturașilor reprezentau, pe lângă revendicările cu caracter economic, o luptă dusă pentru dobândirea drepturilor politice.

Adunarea generală din 23 august 1903 la care toți muncitorii orașului și-au manifestat sprijinul și solidaritatea lor, reprezintă cel mai înalt grad al solidarității muncitorești. Cuvântarea delegatului clujean și pe urmă expulzarea lui din oraș a dovedit că, conducerea din Cluj a P.S.D. a urmărit cu atenție greva și a trimis un delegat care să-i ajute pe greviști.

Greva muncitorilor din construcții a convins muncitorimea din oraș, că asociațiile muncitorești și agitatorii socialiști sînt reprezentanții muncitorimii iar rezultatele pot fi atinse numai prin unirea forțelor. Drept consecință au intrat în asociațiile muncitorești din ce în ce mai mulți muncitori. În timpul grevei muncitorimea a avut prilejul să cunoască adevărata față a autorităților locale, interesele lor opuse celor ale muncitorimii. Greva muncitorilor din construcții a fost prima grevă generală care a cuprins o întreagă ramură a industriei din Tirgu-Mureș. Ea a avut o mare influență asupra dezvoltării mișcării muncitorești în acest oraș, a reprezentat un imbold pentru lupta politică și economică a muncitorimii. Muncitorii s-au convins că numai prin unificarea forțelor, prin lupta organizată își pot asigura dobîndirea și păstrarea drepturilor lor. Succesele dobîndite prin valorificarea experienței însușite în luptă, au contribuit în mare măsură la dezvoltarea conștiinței socialiste a muncitorimii.

A MAROSVÁSÁRHELYI ÉPÍTŐIPARI MUNKÁSOK 1903. ÉVI SZTRÁJKJA

A marosvásárhelyi munkásmozgalom történetében jelentős helyet foglal el az építőipari munkások 1903. évi sztrájkja, az első szervezett sztrájk, amely egy egész iparágra kiterjedt.

Az építő munkások helyzete igen nehéz volt. Az 1903. évi bérekkel, elégtelen táplálékkal nem voltak képesek napi 12–16 órai munkára. Ilyen körülmények között csatlakoztak a szocialista munkásmozgalomhoz, amelytől segítséget vártak.

1903. május 3-án megalakult az építőipari munkások szakcsoportha, melynek keretében megkezdik a szervezett küzdelmet gazdasági és politikai helyzetük megjavításáért. 1903. július 25-i gyűlésükön a munkások nyolc tagú bizottságot választottak és 11 pontból álló memorandumot szerkesztettek, melyet benyújtottak a rendőrségnek. Bejelentették, hogy, amennyiben a kitűzött időpontig nem kapnak választ, sztrájkba lépnek. Követeléseik: az akkordmunka megszüntetése, a munkaidő 10 órára való csökkentése, minimális órabér-rendszer bevezetése és az órabér 4 fillérrel való emelése a napi bérezéssel szemben, viszálymegoldó bizottságok létesítése, stb.

1903. augusztus 8-án tartották a munkások és munkáltatók első békéltető tárgyalását. A vállalkozók, néhány kisebb módosítással, még aznap elfogadták a munkásság követeléseit. Mégis, augusztus 10-én egyes építőtelepek dolgozói sztrájkba léptek. A sztrájk oka: nem minden munkaadó fogadta el az új munkarendet.

1903. augusztus 16-án nyilvános szakcsoporthgyűlésre került sor, amelyen a munkások elhatározták, hogy általános sztrájkba lépnek, küzdeni fognak követeléseik elismeréséért és az új munkarend bevezetéséért.

1903. augusztus 17-én, Marosvásárhely valamennyi építőipari munkása sztrájkba lépett követeléseik teljesítéséért.

Közös megegyezés alapján, a következő békéltető tárgyalásra 1903. augusztus 22-én került sor. A jegyzőkönyv és az új munkarend aláírásának napjául, közös elhatározás alapján, augusztus 26-át tűzték ki. A memorandum 11 pontjából tízet elfogadtak; egyik legfontosabbat, a munkaidő csökkentésére vonatkozót a munkások azzal a feltétellel fogadták el, hogy az új munkaidő csak az ezután kezdődő építkezéseknél lép életbe. Bár a munkások ellenkeztek, végső soron mégis elfogadták ezt a módosítást.

Az építőipari munkások és ácsok sztrájkja, amely augusztus 10. és 16. között részleges, – majd augusztus 16. és 26. között általános volt, győzel-

met jelent már csak amiatt is, hogy kikényszerítette a kollektív szerződés aláírását. A munkások meggyőződhetek arról, hogy csak erejük egyesítésén, a szervezett harcon keresztül tudják kivívni és megőrizni jogaikat.

DER STREIK DER BAUARBEITER VON TG.-MUREȘ, IM JAHRE 1903

Einen bedeutenden Platz in der Geschichte der Arbeiterbewegung von Tg.-Mureș, nimmt der Streik der Bauarbeiter aus dem Jahre 1903 ein, der erste organisierte Streik welcher zur Gänze einen Industriezweig erfasste.

Die Lage der Bauarbeiter war sehr schwer. Mit den Gehältern aus dem Jahre 1903, mit einer unbefriedigenden Nahrung konnten die Arbeiter nicht 12–16 Stunden pro Tag arbeiten. In solchen Bedingungen schlossen sie sich der sozialistischen Arbeiterbewegung an, von der sie Hilfe erwarteten.

Am 3 Mai 1903 wurde die Zweiggruppe der Bauarbeiter gegründet wonach die Arbeiter den organisierten Kampf für die Verbesserung ihrer wirtschaftlichen und politischen Lage beginnen. Auf der Versammlung vom 25 Juli 1903 wählten die Arbeiter ein Komitee, bestehend aus 8 Mitglieder und formulierten eine Denkschrift in 11 Punkten, welche der Polizei übergeben wurde. Sie erklärten den Streik zu beginnen im Falle sie keine Antwort nach festgestellter Zeitspanne bekommen würden. Die Arbeiter verlangten Abschaffung der Akkordarbeit, Heruntersetzung der Arbeitszeit auf 10 Stunden, einen Stundenlohn mit minimum Tarif und das Aufbessern des Stundenlohns um 4 Filler gegenüber dem Tageslohnsystem, die Gründung der Rechtsstreikkommissionen usw.

Am 8. August 1903 wurde die erste Beratung abgehalten die erste Aussprache zur Versöhnung der Arbeiter mit den Unternehmern. Die Unternehmer nahmen am 8 August die „Zurückforderungen“ der Arbeiter mit kleinen Änderungen an. Trotzdem gaben die Arbeiter auf einigen Baustellen am 10 August Streik an. Die Ursache war, dass nicht alle Arbeitgeber die neue Arbeitsvorschrift berücksichtigt hatten.

Am 16 August 1903 wurde eine Generalversammlung der Gruppe abgehalten, auf welcher die Arbeiter einstimmig beschlossen, dass sie Generalstreik ausrufen werden, kämpfen werden für die Anerkennung der Zurückforderungen und für die Einführung der neuen Arbeitsvorschrift.

Am 17 August 1903 traten in Streik alle Arbeiter aus Tg.-Mureș; sie erklärten einem Kampf der die ganze Branche ergriff, für die Anerkennung ihrer Zurückforderungen.

Im Geiste eines gemeinsamen Verständnisses, wurde die Erörterung der Versöhnung auf den 22 August 1903 festgesetzt. Das Unterzeichnen des Protokolls und die auf Grund des Einvernehmens formulierte Arbeitsvor-

schrift wurden für den 26 August 1903 festgesetzt. Zehn von den elf Punkten der Denkschrift wurden angenommen. Einer der wichtigsten Punkte, der hinsichtlich der Herabsetzung der Arbeitszeit wurde abgelehnt von den Arbeitsgebern; er würde anerkannt werden nur mit der Bedingung, dass die neue Arbeitszeit nur bei neuen Bauten eingeführt werde, die erst vorgenommen werden sollten. Obwohl die Arbeiter sich widersetzt hatten, bis zuletzt nahmen sie diese Veränderung doch an.

Der teilweise Streik der Bauarbeiter und Zimmerleute vom 10 bis zum 16 August und der Generalstreik zwischen dem 16 und 26 August 1903 stellen einen Sieg dar, durch die Tat selbst dass der Abschluss des Kollektivvertrags erhalten wurde. Die Arbeiter hatten sich überzeugt, dass nur durch die Vereinigung der Kräfte, durch organisierten Kampf, sie ihre Rechte sichern und behalten können.

ЗАБАСТОВКА СТРОИТЕЛЬНЫХ РАБОЧИХ В ГОРОДЕ ТЫРГУ-МУРЕШ, В 1903 г.

Р Е З Ю М Е

К. ГАЛ

В истории рабочего движения города Тыргу-Муреш, значительное место занимает забастовка строительных рабочих в 1903 г. — первая организованная забастовка, охватившая целиком эту промышленную отрасль.

Положение, в котором находились строительные рабочие, являлось крайне тяжёлым. При заработной плате 1903-его года, вследствие недоедания, рабочие не были в состоянии работать по 12—16 часов в день. В этих условиях они присоединились к социалистическому рабочему движению, рассчитывая на его содействие.

3-его мая 1903 г. была образована отраслевая группа строительных рабочих, после чего рабочие приступают к организованной борьбе за улучшение своего экономического и политического положения. На собрании, 25-ого июля 1903 г., был избран комитет, состоявший из восьми членов и сформулированы требования в 11-и пунктах, представленные полицейским властям. Рабочие заявили также, что в случае не получения ответа в установленный срок, они прибегнут к забастовке. Требования рабочих состояли в следующем: отмена аккордной работы, 10-и часовой рабочий день, часовая оплата труда по минимальному тарифу с повышением на 4 филлера за час, по сравнению с подённой системой зарплаты, образование конфликтной комиссии и т.д. 8-ого августа 1903, г. на первом совещании, между рабочими и предпринимателями прошли прения в виду обоюдного соглашения, причём предприниматели согласились с притязаниями рабочих, внеся лишь несколько небольших изменений. Однако 10-ого августа, на некоторых стройках, рабочие объявили забастовку, по причине что не все работодатели соблюли новые правила труда.

16-ого августа 1903 г. состоялось общее собрание отраслевой группы, на котором рабочие единогласно решили объявить общую забастовку и бороться за признание своих требований и соблюдение новых правил труда.

17-ого августа началась общая забастовка, охватившая всех рабо-

чих местной строительной промышленности, поднявшихся на борьбу за свои права.

По обоюдному соглашению сторон, следующие переговоры состоялись 22-ого августа. Подписание протокола и трудового устава, сформулированного на основе соглашения обеих сторон, было назначено на 26 августа. Из требований, предъявленных рабочими были приняты 10 пунктов из 11-и. Одно из самых важных притязаний рабочих, а именно сокращение рабочего дня, было отвергнуто работодателями, которые согласились установить сокращённый рабочий день лишь на новых будущих стройках. После некоторых возражений, рабочие всё же согласились со внесённым изменением.

Забастовка строительных рабочих, как частичная (10—16 августа), так и общая (16—26 августа 1903 г.) является победой уже потому, что им удалось добиться заключения коллективного договора. Рабочие убедились в том, что только посредством объединения сил, путём организованной борьбы они могут обеспечить и удержать свои права.

DIN CONȚINUTUL PRIMELOR ZIARE MUNCITOREȘTI ȚIRGUMUREȘENE *

EMIL HORVÁTH

O dată cu dezvoltarea capitalismului, se creează și în orașul Tîrgu-Mureș primele întreprinderi industriale. Pe lângă acestea mai existau încă numeroase ateliere meșteșugărești. Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea numărul muncitorilor care lucrau în întreprinderile industriale și în ateliere era destul de mare. Cea mai elocventă dovadă a acestui fapt a constituit apariția unor organizații ale muncitorilor. Tendințele de organizare ale muncitorilor denotă și o anumită experiență revoluționară. La jumătatea ultimului deceniu al secolului al XIX-lea se înființează **Asociația generală culturală a muncitorilor**. În ultimii ani ai secolului trecut apar și organizații cu caracter sindical – grupuri muncitorești pe ramuri. Numărul acestora crește an de an. Dacă în primii ani ai secolului al XX-lea existau în Tîrgu-Mureș 3 organizații¹ sindicale de ramură, în anul 1906 numărul acestora a ajuns la 9².

Lupta muncitorilor împotriva patronilor cunoștea un avînt continuu și se intensifică în anii 1905–1907. Mișcarea grevistă ia amploare. Numai în anii 1905–1907, la grevele organizate participă 3.287 muncitori, numărul total al zilelor de grevă ridicîndu-se la 32.835³. Dintre cele mai importante greve amintim cea a muncitorilor constructori, din anul 1906. Amploarea mișcării greviste din oraș a provocat neliniștea autorităților locale, așa cum rezultă din raportul șefului poliției, adresat primarului orașului, în care se arăta: „....în special în industrie această perioadă a fost mai activă... elementele nemulțumite din rîndul muncitorilor industriali s-au organizat și au declarat grevă, la început separat, pe ramuri, iar ulterior în comun...”⁴.

---

*) Acest studiu a fost prezentat în cadrul secției de istorie a Bazei de cercetări științifice Tg.-Mureș a Academiei R.S.R., aducîndu-se corecturi în urma discuțiilor ce s-au purtat pe marginea lui în ședința din 19 martie 1965.

¹ Arhivele statului Tg.-Mureș. Primăria orașului Tg.-Mureș act. poliției 2593/1903, 5556/1903, 5012/1903.

² Arhivele Statului Tg.-Mureș, Primăria orașului Tg.-Mureș Arh. poliției 444/1906, 2149/1906, Prezidențiale 169/1906, Administrative 3016/1906.

³ Arhivele Statului Tg.-Mureș. Primăria orașului Tg.-Mureș. Arh. poliției 1905–1907.

a) Iparfelügyelői jelentésekből 1905–1907.

b) „Székelység”, 7 mai 1905.

c) „Székely Ellenzék”, 18, 22, 27 mai 1906.

d) „Székely Ellenzék”, 5, 8 octombrie 1907.

⁴ Arhivele Statului Tg.-Mureș, Primăria orașului Tg.-Mureș. Arh. poliției nr. 70/1906.

Prin grevă muncitorii au urmărit mărirea salariilor, reducerea zilei de lucru și îmbunătățirea condițiilor de muncă. Lupta muncitorilor din Tirgu-Mureș nu a avut însă numai caracter economic, ci și politic. O asemenea manifestație cu caracter politic a fost adunarea populară din 21 ianuarie 1906, organizată în amintirea „Duminicii singeroase” din anul 1905⁵. Cu această ocazie muncitorii au protestat împotriva teroarei țariste și au pretins recunoașterea și legiferarea de către guvern a votului universal.

În condițiile avîntului mișcării muncitorești, pentru organizarea luptei era necesară apariția unui ziar. La 26 noiembrie 1906 apare primul număr al ziarului „**Munkás**” (Muncitorul), editat de RÉVÉSZ BÉLA, iar, ulterior de ROZSI FERENC, sub redacția lui BODA ISTVÁN, calfă de tipograf, în vîrstă de 17 ani⁶. Pînă astăzi nu s-a găsit nici un exemplar al acestui ziar, însă la Arhivele Statului din Tirgu-Mureș și în presa burgheză locală a vremii am descoperit informații despre apariția și conținutul lui.

Pe baza acestor documente am putut stabili că primul număr al ziarului a apărut la 26 noiembrie. Numărul 4 al ziarului, apărut la 16 decembrie 1906 a fost confiscat din ordinul procuraturii, fiind învinuit articolul intitulat „Jönnek a kulik” (Vin culii-hamalii), iar redactorul ziarului a fost dat în judecată⁷. Ulterior au mai apărut două numere după care, probabil, autoritățile au interzis apariția în continuare a ziarului, din cauza conținutului său revoluționar.

Redactorul ziarului „**Munkás**”, BODA ISTVÁN a fost acuzat în instanță de „agitație dușmănoasă între clase”. După cum relatează ziarul „**Székegy Ellenzék**” (Opoziția secuiască) în numărul din 5 aprilie 1907, baza acuzației a fost că, în articolul intitulat „Vin culii”, autorul îi îndemna pe muncitori la organizare, denumind guvernul „bandă de tilhari cu lalele” și prezise că în Ungaria va fi o revoltă singeroasă nemaipomenită. BODA ISTVÁN recunoscuse că este autorul articolului, asumîndu-și răspunderea, avînd în fața instanței de judecată o atitudine demnă de muncitor socialist conștient. Acest fapt rezultă din articolul apărut în același ziar burghez din localitate, în care se arăta: „...în orice caz – ținînd cont de vîrsta sa tînră – a analizat într-o manieră care merită atenție, unele principii socialiste, mai ales în ce privește lupta de clasă, vrînd să demonstreze instanței că prin acestea nu a comis infracțiunea de agitație între clase și cere să fie achitat”⁸. Ziarul burghez local „**Szabadság**” (Libertatea) (1907) scria: „în numărul din 26 noiembrie anul trecut a apărut în ziarul „**Munkás**” – între timp interzis – un articol cu titlul Vin culii, în care se atacă în mod foarte vehement clasele stăpînitoare... BODA ISTVÁN vorbește pe larg despre socialism. Ei încearcă să-i convingă pe jurați despre adevărul socialiștilor în lupta lor împotriva altor clase... Tribunalul l-a condamnat pe BODA ISTVÁN la 2 luni închisoare de stat și 200 coroane amendă în bani, sau încă 10 zile închisoare și achitarea cheltuielilor de judecată, pentru agitație între clase”.

⁵ Idem, 444/1906.

⁶ Idem, nr. 334/1907.

⁷ Idem, nr. 966K/1906.

⁸ „**Székegy Ellenzék**” din 5 aprilie 1907.

Apariția ziarului „**Munkás**” a fost determinată de creșterea mișcării muncitorești în oraș în anii 1905–1906. În coloanele lui a fost oglindită starea de spirit a maselor muncitorești din acel timp. Orientarea revoluționară a ziarului „**Munkás**” nu convenea nici autorităților și nici conducerii din acea vreme a Partidului Social-Democrat. Acest lucru rezultă și din faptul că liderii social-democrați, în adunările populare nu au protestat împotriva confiscării și interzicerii ziarului. Ei nu s-au ocupat nici de răspindirea lui, respectiv de stringerea de abonați pentru acest ziar, desfășurând această activitate numai în interesul ziarului central al P.S.D. „**Népszava**” (Cuvântul poporului).

După avântul mișcării muncitorești din 1905–1907, în anul 1908 autoritățile au dezlănțuit o teroare cumplită împotriva muncitorilor, prin arestări, amenzi etc. În perioada martie 1907 – martie 1908 poliția din Tîrgu-Mureș a amendat 53 muncitori pentru „contravenții”⁹. În aprilie 1908, 22 muncitori au fost amendați cu câte 100 de coroane fiecare, pentru participarea lor la o manifestație¹⁰. Unele organizații sindicale au fost desființate. Cu toate represiviunile dezlănțuite de autorități, lupta proletariatului din oraș a continuat.

În seara zilei de 21 ianuarie 1909 a fost organizat un mare miting de protest împotriva desființării „Asociației muncitorilor metalurgiști” și a organizației locale a acestei asociații¹¹. Tot atunci, sindicatul din Tîrgu-Mureș a avertizat autoritățile într-un memoriu, că dacă nu vor înceta persecutarea organizațiilor sindicale, muncitorii vor organiza sindicate libere. Cu toate represiviunile din perioada anilor 1909–1911, în oraș a continuat să ființeze o mișcare grevistă însemnată. În anul 1910, de exemplu, 4 organizații sindicale din diferite ramuri au declarat grevă¹² și a fost creată o nouă organizație sindicală de ramură¹³.

În același timp, în cadrul Partidului Social-Democrat și al conducerii sindicale a apărut o nouă orientare oportunistă, exprimată în lozinca „Să ne apropiem de burghezie”.

În acest sens nu este de loc lipsit de interes articolul lui FAZEKAS LAJOS, secretarul organului local al partidului social-democrat, care în numărul din 31 ianuarie 1909 al ziarului local „**Vásárhelyi Napló**”, sub titlul „Társadalmi bajok” (Deficiențe sociale), scria următoarele:

„Răsfoind ziarele din ultima vreme, nu citim altceva, decît injurii aduse socialiștilor și ponegrirea prin fel de fel de metode a conducătorilor organizațiilor socialiste. Acesta este un fenomen nelalocul lui, dar există totuși. În loc ca fiecare clasă socială să caute să elimine cauzele care provoacă nedreptățile sociale și apoi să le înlăture, reprezentanții clasei con-

⁹ „**Vásárhelyi Napló**” 1 aprilie 1909.

¹⁰ Arhivele Statului Tg.-Mureș, Acte prezidențiale nr. 482/1908.

¹¹ „**Vásárhelyi Napló**” 21 ianuarie 1909.

¹² Arhivele Statului Tg.-Mureș. Frimăria orașului Tg.-Mureș, arh. poliției 1910.

¹³ „**Munkás Otthon Értésítője**” 5 noiembrie 1910.

ducătoare continuă să exploateze și mai mult proletariatul care, și așa, se află într-o stare economică deplorabilă”¹⁴.

Ca urmare a noii orientări, în această perioadă au pătruns în mișcarea muncitorească multe elemente străine de interesele clasei muncitoare, oportuniste. Aceste elemente influențându-i pe unii conducători ai clasei muncitoare, au reușit să submineze spiritul luptei de clasă, căutând să-i îndepărteze pe muncitori de revendicările economice și politice, punând accentul mai ales pe activitatea culturală.

În asemenea condiții, în decembrie 1909, a luat ființă la Tg.-Mureș „Căminul muncitoresc”.

În legătură cu înființarea căminului muncitoresc este demn de remarcat scrisoarea adresată de secretarul organizației centrale social-democrate (17 decembrie 1909) secretarului organizației social-democrate locale:

„Mi s-a adus la cunoștință din partea tov. KUNFI că, dv. ați înființat un club muncitoresc și că încercați să înscrieți în acest club și persoane din rindurile burgheziei. Pericolul pe care-l prezintă această acțiune a dv. față de membrii proletari ai clubului, a fost amintit și de tovarășul KUNFI.

Tocmai de aceea, vă atrag atenția în modul cel mai hotărît că în viitor în rindul burgheziei vor putea fi primiți numai simpatizanți ai clubului și nici decum membri.

Numai în acest fel veți putea evita ca elementele burgheze să aibă vre-o influență, deoarece se știe că potrivit statutului, simpatizanții nu pot să-și exercite nici un drept în cadrul clubului”¹⁵.

Nu cunoaștem răspunsul lui KOVÁCS JÓZSEF la această scrisoare, dar articolul „**Intemeierea căminului nostru**” îl confirmă. La 26 februarie apare primul număr al organului său de presă, intitulat „**Munkás Otthon Értesítője**” (Buletinul căminului muncitoresc)¹⁶, mai întâi redactat de MORVAY ZOLTÁN, iar mai târziu de BRAUN RÓBERT.

În primul număr al Buletinului căminului muncitoresc s-a publicat „Darea de seamă asupra activității Căminului muncitoresc de la înființare” în care se analizează mai ales activitatea culturală a Căminului, pe o perioadă de 3 luni”¹⁷.

Buletinul Căminului muncitoresc n-a publicat nici un articol despre situația materială a muncitorilor. În numărul din 2 aprilie 1910, se răspunde în felul următor muncitorului dogar W. J.: „Dragă colegule. Nu vă supărați că nu vă putem publica articolul, dar revista noastră urmărește scopuri pur sociale și științifice și nu se ocupă de probleme politice sau personale”. Muncitorul respectiv a trimis articolul ziarului „**Népszava**”, care l-a și publicat în numărul din 5 aprilie 1910. Redacția „**Buletinul căminului muncitoresc**” a ticluit imediat un articol pentru combaterea celor publicate în „**Népszava**”. În schimb, tot în Buletin a apărut declarația conducerii locale

¹⁴ „**Vásárhelyi Napló**” 31 ianuarie 1909.

¹⁵ Documentul se află la Muzeul județean Tg.-Mureș.

¹⁶ Arhivele Statului Tg.-Mureș, Primăria orașului Tg.-Mureș, Arh. Prezidențiale 250/1910.

¹⁷ „**Munkás Otthon Értesítője**” 26 februarie 1910.

a partidului social-democrat, prin care se enunță că cele publicate în articolul din „Népszava” corespund întru totul realității¹⁸.

În numărul din 18 iunie 1910, în articolul intitulat „Erori, neînțelegeri” se arăta: „În ultima perioadă circulă anumite zvonuri despre căminul nostru, care dau ocazia, ca el să apară într-o lumină nefavorabilă; ca și cum acest cămin ar avea vreun amestec în organizarea luptelor cu caracter politic sau economic... Căminul nostru muncitoresc este un institut pur cultural, care are un singur scop și anume: educarea clasei muncitoare. Căminul nostru nu are nimic comun cu luptele politice sau economice și nici nu poate să aibă nimic comun cu ele, intrucît acest drept nu este conferit de statutul nostru. Că totuși s-au comis unele greșeli, aceasta se datorește faptului că în cadrul asociației noastre, ca și în orice asociație cu caracter cultural, se găsesc reprezentanți ai tuturor claselor sociale... Așa se poate întîmpla că, de pildă, proletarul, respectiv muncitorul, luptă umăr la umăr cu patronul, cu micul meseriaș, cu fabricantul, comerciantul, funcționarul particular etc. Bineînțeles că oamenii dintr-o tabără compusă din elemente care reprezintă diferite clase sociale, în viața lor de toate zilele duc o luptă aparte și cu mijloace diferite, pentru apărarea concepțiilor lor. Astfel și membrii căminului nostru ajung la contradicții... Ar putea fi vorba doar de faptul că prin colaborare continuă, acești oameni devin mai înțelegători, mai solidari, fapt ce are o importanță deosebită în viața lor din afară”¹⁹.

Cele două citate de mai sus demonstrează în mod clar programul căminului muncitoresc și al organului său de presă, „**Munkás-Otthon Értesítője**”. În prima perioadă a existenței sale, acest ziar și-a desfășurat activitatea, în mod incontestabil, sub semnul colaborării dintre clase.

În numărul său din 23 aprilie 1910, „**Buletinul căminului muncitoresc**” anunță pe muncitori despre încheierea grevei de 8 zile a croitorilor din orașul Tîrgu-Mureș, care după această perioadă au obținut îndeplinirea revendicărilor lor.

Cu toate lipsurile enumerate, „**Buletinul căminului muncitoresc**” a avut și merite, ca de pildă în cazul înființării și organizării bibliotecii Căminului muncitoresc. În acest scop buletinul a făcut apel la publicul din oraș, cerîndu-i să doneze căminului cărțile citite, apel care nu a rămas fără răsunet. Ziarul a publicat în permanență numele acelor care au contribuit la îmbogățirea bibliotecii.

Au apărut de asemenea reportaje despre activitatea școlii libere. Într-un asemenea reportaj se arăta că a luat sfîrșit ciclul de conferințe privind „**Manifestul comunist**”. Ziarul comunica și locul de întrunire a grupelor sindicale, programul cultural și analiza activitatea grupei culturale muncitorești. În numărul din 23 aprilie 1910, a fost publicată chemarea conducerii Partidului Social-Democrat cu ocazia zilei de 1 Mai²⁰.

¹⁸ Idem 2, 8 și 15 aprilie 1910

¹⁹ „**Munkás Otthon Értesítője**”, 18 iunie 1910.

²⁰ Ibidem, 23 aprilie 1910.

În numărul din 23 mai 1910, a apărut a ticolul intitulat: „**Manifestație pentru dreptul de vot**”. Muncitorii social-democrați au organizat luni seara o manifestație pentru votul universal și secret²¹.

De la 10 septembrie 1910, Buletinul apăru sub redacția lui BRAUN RÓBERT, care în cuvîntul introductiv arăta următoarele: „...cuvîntul meu introductiv se referă totodată și la munca de viitor, care se poate exprima prin două cuvinte: reînvierea organizațiilor. Cauza celor mai importante organizații nu au fost niciodată într-un impas mai mare decît în prezent. Situația economică nefavorabilă, lipsa de experiență din trecut a unora și încăpăținarea și neglijența lor, au dus la destrămarea unității... Acei membri ai clasei burgheze, care și-au manifestat simțămintele progresiste printr-un sprijin economic și social dezinteresat, acordat căminului nostru, au recunoscut astfel totodată și dreptul la viață și la organizarea muncitorilor... Prima sarcină este deci refacerea înțelegerii și unității dintre muncitori. Acest lucru se poate măsura printr-un singur barometru și anume: cîți membri cotizanți are organizația. Dacă acest lucru se realizează, înseamnă că problema căminului muncitoresc a fost pusă la punct, iar dacă nu, atunci se periclitează existența acestei asociații care a luat ființă prin învingerea multor greutăți, însă a cărei existență crează multe speranțe...”²².

După cum rezultă din fragmentul citat, în cuvîntul introductiv se vorbește de unitatea muncitorilor numai în scopul întreținerii căminului muncitoresc și nici decum pentru organizarea luptei politice și economice.

În numărul din 1 octombrie 1910 al „**Buletinului Căminului muncitoresc**” se anunță: „În urma luptei greviste a croitorilor pentru femei, dorințele muncitorilor au fost în mare parte satisfăcute”²³.

În numărul din 29 octombrie 1910, sub titlul „Chemare pentru a vă abona”, se arată că fiecare muncitor care este membru al căminului va primi în mod gratuit ziarul „**Munkás Otthon Értesítője**”. Credem că nu este necesar să mai subliniem ce sacrificii au fost necesare pentru editarea acestui ziar. „Totuși vom edita ziarul pentru ca să ajungă litera – militanților culturii – în miinile clasei muncitoare, asuprită din punct de vedere economic...”²⁴.

În numărul din 19 noiembrie 1910 al ziarului „**Munkás Otthon Értesítője**” sint relatate date interesante despre situația muncitorilor organizați din Tirgu-Mureș. „...Dintre 260 de locatari care au fost vizitați, 124 (48%) locuiesc în case de lut, iar 136 (52%) în locuințe cu dușumea de scîndură; 30 de locuințe sint ir,tunecoase, 50 cu igrasie, iar 31 întunecoase și cu igrasie. În medie, pentru 2 oameni maturi există un pat. Abia tot a treia locuință are și grădinară, latrinele în general se află în situații absolut necorespunzătoare; ba mai mult: în unele locuri nu există nici măcar o groapă care să servească în acest scop. Costul mediu al unei locuințe este de

²¹ Ibidem, 28 mai 1910.

²² Ibidem, 10 septembrie 1910.

²³ Ibidem, 1 octombrie 1910.

²⁴ Ibidem, 29 octombrie 1910

100,28 coroane; un preț foarte ridicat. Chiriașii blocului construit de primarul orașului plătesc 2 coroane pentru 1 mp, în timp ce un muncitor plătește în medie, 2,26 coroane pentru același spațiu”²⁵.

În numărul din 28 ianuarie 1911, despre școala liberă s-au relatat următoarele: „De mult timp această școală nu s-a bucurat de o frecvență atât de mare precum s-a constatat în seara în care a avut loc deschiderea... Se constată că și conducătorii diferitelor organizații și-au îndeplinit datoria de a face agitație în vederea succesului. În cadrul ciclului de conferințe s-a tratat despre darvinism, astronomie și despre probleme de igienă”²⁶.

Din conținutul ziarului se poate constata o înviorare în activitatea școlii libere, fapt ce rezultă din numărul mare al articolelor care se ocupă de activitatea ei.

În anul 1911 se constată o nouă orientare. În numărul din 17 iunie, ziarul publică darea de seamă a Căminului muncitoresc, în care se arată: „...într-un an de zile a intervenit o schimbare esențială în caracterul asociației noastre. La început elementul burghez numeric era corespunzător cu cel muncitoresc, însă încet cu încetul, elementul burghez, mai indiferent, s-a retras din mișcare. Astăzi, în mod incontestabil, am ajuns să fim o asociație muncitorească, deoarece în rindul membrilor noștri se numără toți muncitorii organizației din localitate. Această schimbare a avut ca rezultat faptul că centrala organizației muncitorești din Budapesta ne-a acordat bunăvoința și încrederea completă... De altfel în acest an am desfășurat o muncă rodnică. Delăsarea care s-a accentuat în urmă cu un an a început să dispară și numărul muncitorilor organizației, arată o creștere permanentă, cu toate că această creștere este lentă...”²⁷.

Din darea de seamă a comisiei de cenzori pe perioada 1 noiembrie 1909 – 31 mai 1911 rezultă că nu se mai poate conta pe suma de 4.067 coroane și 27 fileri, sumă care se realiza prin donații, deoarece elementele burgheze s-au retras. Din această dare de seamă a mai rezultat că Asociația căminului muncitoresc avea o datorie de 21.000 coroane, după care trebuia să se plătească dobândă. Între timp din vânzarea unui intravilan s-au obținut 3.000 coroane; totuși a mai rămas o datorie de 18.000 coroane. (Este vorba despre Căminul muncitoresc situat pe str. Deák Ferenc – azi str. Tușnad – la nr. 50, n.a.). Este incontestabil că după această adunare generală, ziarul a avut o oarecare tendință de orientare spre stînga, dezvoltînd, deși nu în mod deschis, însă cu mai mult curaj, situația muncitorilor. În numărul său din 22 iunie 1911, ziarul scria următoarele: Greva muncitorilor din industria lemnului a luat sfîrșit, bineînțeles cu victoria muncitorilor”.

Tot în acest număr, în pagina a 3-a se arată că, fabricantul Hajman după ce a fost boicotat s-a declarat dispus să accepte condițiile specificate în punctul privind angajarea muncitorilor calificați”²⁸.

²⁵ Ibidem, 19 noiembrie 1910.

²⁶ Ibidem, 28 ianuarie 1911.

²⁷ Ibidem, 17 iunie 1911.

²⁸ Ibidem, 22 iunie 1911.

În numărul din 24 iunie 1911, ziarul publică chemarea conducerii Partidului Social-Democrat din localitate: „În dimineața zilei de 25 iunie 1911, duminica la orele 10 se va organiza o manifestație de protest. Ordinea de zi: 1) Reforma apărării; 2) Votul universal secret”.

Ziarul „**Munkás Otthon Értesítője**” își încetează apariția după numărul 37 din 23 septembrie 1911, o dată cu plecarea lui BRAUN RÓBERT ²⁹.

Ziarul „**Haladás**” (Progresul) a apărut în anii 1912–1913, sub redacția lui MORVAY ZOLTÁN. A fost organul de presă al „Asociației Căminului muncitoresc” ³⁰.

Ziarul „**Haladás**”, ca și predecesorul său „**Munkás Otthon Értesítője**” s-a ocupat de problemele culturale. În cuvântul introductiv se arată: „Oamenilor simpli vrem să le dăm un ziar modest. Sintem departe de a face afirmații prea pompoase; noi nu luptăm cu sabia...; adevărul pronunțat prin cuvinte modeste, este de multe ori mai ascuțit decât sabia tăioasă...; viața să fie o plăcere și nu o robie dureroasă. Cei ce muncesc și trăiesc prin muncă să nu fie niște parii, cu sufletul îndurerat...” ³¹.

Din acest cuvânt introductiv nu se poate stabili ce intenții are ziarul, pentru cine luptă și ale cui interese intenționează să le reprezinte.

În primul număr al său, din 12 octombrie 1912 ziarul „**Haladás**” își anunță cititorii că în lunile de iarnă, comisia centrală de educare va organiza și pentru muncitorii din Tîrgu-Mureș conferințe ³². Conducerea locală a planificat ținerea unui număr de 10 conferințe, cinci dintre ele fiind prezentate în coloanele ziarului.

Din recenziiile conferințelor am putut afla că tematica lor a fost crearea și dezvoltarea sindicatelor, precum și un studiu privind „Utopia” lui THOMAS MORUS. În cuprinsul ziarului „**Haladás**” am întâlnit și un anunț din care rezultă că profesorul SIMÓ GÉZA este dispus să instruiască în mod gratuit să scrie și să citească orice muncitor analfabet ³³. Ziarul publică în permanență locul și programul diverselor adunări populare, precum și relatări despre felul cum au decurs aceste adunări. Tot din aceste publicații aflăm că la data de 3 noiembrie 1912 s-a deschis biblioteca Căminului muncitoresc ³⁴. Ziarul desfășoară o intensă propagandă în vederea înființării asociației sportive muncitorești și întăririi acestei asociații. Ziarul anunță publicul despre adunarea populară convocată de conducerea Partidului Social-Democrat, care a avut un caracter antirăzboinic. În numărul său din 26 octombrie 1912, comunică că proprietarul de tipografie NAGY SAMU a fost boicotat ³⁵.

²⁹ Ibidem, 23 septembrie 1911.

³⁰ Arhivele Statului Tg.-Mureș. Primăria orașului Tg.-Mureș, arh. Prezidențiale 1372/1914.

³¹ „**Haladás**”, 12 octombrie 1912.

³² Ibidem, 12 octombrie 1912.

³³ „**Haladás**” 26 octombrie 1912.

³⁴ „**Haladás**” 19 octombrie 1912.

³⁵ „**Haladás**” 3 noiembrie 1912.

Numărul din 16 noiembrie 1912 al ziarului „**Haladás**” (Progresul) cheamă muncitorii organizației la dezvoltarea mișcării sportive, la lărgirea echipei muncitorești. „Se știe că un grup al muncitorilor organizați din Tîrgu-Mureș și-a înființat echipa de sport. Din păcate, această echipă se luptă cu greutatea începutului și de aceea se adresează muncitorilor organizați pentru sprijin material și moral”³⁶.

În numărul său din 19 ianuarie 1913 se arată că în după masa aceleași zile, conducerea Partidului Social-Democrat, în colaborare cu partidele burgheze din opoziție, a convocat un miting de protest împotriva proiectului de lege reacționar al guvernului privind dreptul de vot și împotriva noilor impozite. În același timp publică un articol despre felul cum a decurs acel miting³⁷.

Numărul din 8 februarie 1913 al ziarului „**Haladás**” comunică că, Partidul Social-Democrat din localitate a ținut o ședință plenară, la care după darea de seamă a conducerii și a congresului, au fost alese comitetul executiv compus din 11 membrii și comisia de cenzori, compusă din 5 membrii³⁸.

În numărul din 16 februarie 1913 al ziarului „**Haladás**” se publică articolul muncitorului brutar **Farkas Herman**, în care se scrie: „În ramura noastră încă se folosesc la muncă de noapte copiii de 11–12 ani, deși aceasta este interzisă de lege. Literile moarte ale legii interzic faptele de felul acesta, dar executanții vii ai legii nu se sinchiesc de asemenea „probleme minore”. Articolul cheamă pe muncitori să se organizeze în sindicate”³⁹.

Numărul din 16 martie 1913 al ziarului „**Haladás**” anunță pe membrii căminului muncitoresc că „duminică 16 martie la ora 10 se ține adunarea generală anuală”, la care îi invită pe membrii săi⁴⁰.

În numărul său din 23 martie 1913, ziarul atrage atenția membrilor de partid că la data de 30 martie va avea loc o adunare generală extraordinară, la care vor fi invitați și conducătorii organizațiilor libere⁴¹.

La data de 6 aprilie 1913 apare numărul 12 al acestui ziar, care a fost și ultimul⁴².

„**Haladás**” se situează pe aceleași poziții negative ca și „**Munkás Ott-hon Értesítője**”. Lipsa de bază a acestui ziar a fost că nu a mobilizat la luptă masele muncitoare în vederea apărării drepturilor lor economice și politice.

Cu 10 ani mai târziu, în „**Marosvölgyi Munkás**”, ziar local socialist, (numărul din 5 septembrie 1920)⁴³, a apărut un articol în care se reamintește

³⁶ „**Haladás**”, 16 noiembrie 1912.

³⁷ „**Haladás**”, 19 ianuarie 1913.

³⁸ „**Haladás**”, 9 februarie 1913.

³⁹ „**Haladás**”, 16 februarie 1913.

⁴⁰ „**Haladás**”, 16 martie 1913.

⁴¹ „**Haladás**”, 23 martie 1913.

⁴² „**Haladás**”, 6 aprilie 1913.

⁴³ „**Marosvásárhelyi Munkás**”, 6 Septembrie 1920.

„organul căminului muncitoresc”, relatindu-se, printre altele, următoarele: „Ziarul »Munkás Otthon Értesítője« și-a întrerupt apariția după o jumătate de an de existență din cauza lipsei de forțe intelectuale”. Acest citat nu corespunde realității, întrucât, pe atunci, la Tîrgu-Mureș existau trei ziaristi social-democrați, care au avut roluri principale în mișcarea muncitorească din Tîrgu-Mureș. Totuși, atunci cînd **Boda István** a reușit să publice gazeta „**Munkás**”, în 1906, Kovács József, secretarul Partidului Social-Democrat din localitate îl atacase vehement în revista satirică „**Darázs**” pe **Boda István**⁴⁴. La rîndul său, Kovács József, în ianuarie 1913 edită gazeta burgheză „**Tükör**”⁴⁵. Kovács József nici nu dorea să scoată o gazetă muncitorească consacrată luptei de clasă. În același timp li s-a opus acelor care luau asemenea inițiative.

În legătură cu sistarea ziarului „**Haladás**”, ziarul local democratic „**Tükör**” (Oglinda), în numărul său din 8 iunie 1913 scria următoarele: „... ziarul respectiv a trebuit să fie sistat deoarece nu avea sprijinitori. Repetăm că nu pot fi acuzați decît editorii ziarului”⁴⁶.

Este incontestabil că ambele ziare au fost sistate deoarece redactorii nu au înțeles, sau nu au vrut să înțeleagă, că țelul urmărit de aceste ziare și convingerile politice ale redactorilor trebuie să fie în strînsă concordanță cu aspirațiile maselor pentru care au fost editate.

Primele trei ziare muncitorești apărute în Tîrgu-Mureș oglindesc spiritul mișcării muncitorești din aceea vreme. Ziarul „**Munkás**” reprezenta spiritul revoluționar al anilor 1905–1907, „**Munkás Otthon Értesítője**” și „**Haladás**”, în schimb, reprezentau oportunismul tot mai accentuat care a început să predomină în mișcarea muncitorească. Cu toate lipsurile consemnate, ambele ziare au îndeplinit un rol de seamă, de pionierat, în desfășurarea și dezvoltarea mișcării culturale în rîndurile maselor muncitoare din localitate.

⁴⁴ „**Darázs**”, 16 februarie 1907.

⁴⁵ Arhivele Statului Tg.-Mureș. Primăria orașului Tg.-Mureș, arh. poliției 762/1913, „**Tükör**”, 23 ianuarie 1913.

⁴⁶ „**Tükör**”, 28 iunie 1913.

AZ ELSŐ MAROSVÁSÁRHELYI MUNKÁS-ÚJSÁGOK TARTALMÁBÓL

A dolgozat az első kifejezetten munkásjellegű, harcos sajtókiadványok megjelenését tárgyalja Marosvásárhelyen, mely esemény a XX. század első évtizedére tehető. A szerző részletes tájékoztatást nyújt az első munkás-újságok megjelenésének körülményeiről, kiadóiról, a kiadványok orientálódásáról, valamint a harcos sajtó kiadói és szerkesztői ellen fogatosított hatósági elnyomásról, rámutatva ugyanakkor az említett időszakkal együttjáró gyengeségekre.

A szerző arra a megállapításra jut, hogy az első három Marosvásárhelyen megjelent munkás-újság a korszak munkásmozgalmának szellemét tükrözi. A „Munkás” című újság megjelenését az 1905–1906-os évek munkásmozgalmi fellendülése határozta meg.

Míg a „Munkás” a kor forradalmi szellemét képviselte, addig a másik két munkás-sajtótermék, a „Munkás Otthon Értesítője” (1910–1911) és a „Haladás” (1912–1913) az időszak munkásmozgalmában egyre inkább megnyilvánuló oportunizmus szóvivője volt. Mindezek mellett, hangsúlyozza a szerző, mindkét újság jelentős, úttörő szerepet töltött be, különösen a marosvásárhelyi munkástömegek művelődési mozgalmának irányításában és fejlesztésében.

AUS DEM INHALT DER ERSTEN ARBEITERZEITUNGEN VON TG.-MUREŞ

Die Arbeit bezieht sich auf das Erscheinen in der Stadt Tg.-Mureş, der ersten Veröffentlichungen mit reinen Arbeiterkennzeichen, militant, ein Ereignis welches im ersten Jahrzehnt des 20 Jahrhunderts stattfand.

Der Verfasser gibt umfassende Auskunft über die Erscheinungsbedingungen der ersten Arbeiterzeitungen, ihre Herausgeber, beziehungsweise die Orientierung dieser Veröffentlichungen, wie auch die Unterdrückungen durch die Behörden, gerichtet gegen die Herausgeber und Schriftleiter der militanten Presse, gleichzeitig zeigend auch die inhärenten Schwächen der Betreffenden Zeitspanne.

Die Schlussfolgerung des Verfassers ist dass die ersten drei Arbeiterzeitungen, die in Tg.-Mureş erschienen, den Geist der Arbeiterbewegung jener Zeit widerspiegeln. Das Erscheinen der Zeitung „Munkás“ (Der Arbeiter) war bedingt von dem Aufschwung der Arbeiterbewegung in der Stadt, in den Jahren 1905–1906. Während jedoch die Zeitung „Munkás“ (Der Arbeiter) den revolutionären Geist jener Zeitspanne darstellte, waren die beiden anderen Arbeiterpresseorgane „Munkás Otthon Értésítője“ (Jahrbuch des Arbeiterheims) 1910–1911 und „Haladás“ (Fortschritt) 1912–1913, die Wortträger des Opportunismus, der immer kräftiger in der Arbeiterbewegung jener Zeit auftrat.

Bei all diesem, betrachtet der Verfasser die beiden Zeitungen als solche, die eine hervorragende Rolle erfüllt haben als Wegbereiter vor allem hinsichtlich der Enthaltung und Entwicklung der Kulturbewegung in den Reihen der Arbeitermassen aus der Stadt Tg.-Mureş.

О СОДЕРЖАНИИ ПЕРВЫХ РАБОЧИХ ГАЗЕТ ИЗДАВАВШИХСЯ В ГОРОДЕ ТЫРГУ-МУРЕШ

Р Е З Ю М Е

Э. ХОРВАТ

В данной работе, рассматривается выход первых, в городе Тыргу-Муреш, публикаций с явно выраженным рабочим, боевым направлением, событие состоявшееся в первом десятилетии XX-ого века. Автор подробно излагает положение, при котором выпускались первые рабочие газеты, останавливаясь на их издателях, анализирует направление данных публикаций, а также репрессии властей, направленные против издателей и редакторов боевой рабочей печати, указывая одновременно и недостатки присущие данному периоду.

Автор делает вывод, что первые три рабочие газеты, выходившие в городе Тыргу-Муреш, отражали в себе атмосферу рабочего движения того времени. Выход в свет газеты „Мункаш” („Рабочий”), определился подъёмом рабочего движения в городе, в 1905-1906 гг.

Однако, хотя газета „Мункаш” являлась представительницей революционного духа данного периода, другие два органа рабочей печати „Мункаш Оттхон Эртэшитёе” („Бюллетень Дома Рабочих”) 1910—1911 гг. и „Халадаш” („Прогресс”) 1912—1913 гг. являлись глашатаями оппортунизма, выражавшегося всё ярче в рабочем движении того времени. Несмотря на это обстоятельство, автор считает, что обе эти газеты всё же сыграли значительную пионерную роль, главным образом в развитии культурно-просветительного движения среди рабочих масс города Тыргу-Муреш.

INDUSTRIALIZAREA ROMÂNIEI ÎN OPTICA SOCIALIȘTILOR NOȘTRI DE LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

**MIHAI ROGOȘCĂ, IOSIF DÉZSI,
NICOLAE SZABÓ**

Mișcarea muncitorească și socialistă s-a afirmat drept cea mai înaintată mișcare politică din România de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, căutînd pe măsura experienței dobîndite și a înțelegerii etapei date să-și aducă contribuția la rezolvarea problemelor mari care stăteau în fața României, pentru a înlătura rămînerea în urmă a acesteia față de alte țări dezvoltate din punct de vedere economic.

Socialiștii români au fost preocupați de viitorul țării, al poporului nostru și în acest sens au militat pentru o politică înțeleaptă de dezvoltarea economică a României, între altele pentru o politică de dezvoltare a industriei moderne în țara noastră.

Ideea necesității dezvoltării industriei, a forțelor de producție are vechi rădăcini în gîndirea economică românească, ea preocupînd pe mulți gînditori. Dezvoltarea industrială a țării și-a găsit în chip firesc ecou și în presa muncitorească și socialistă, în literatura socialistă, încă de la începuturile ei.

Gînditorii socialiști s-au încadrat în largul curent industrializant, socotind marea industrie temeliea viitoarei societăți și proletariatul industrial clasa socială chemată să răstoarne capitalismul și să construiască socialismul.

Datorită însă insuficienței maturității și clarității ideologice a mișcării muncitorești primele publicații ale asociațiilor muncitorești au reflectat problema industrializării într-un mod apropiat cu concepția curentului industrializant burghez, promovîndu-se ideea comunității de interese între patroni și muncitori. Pe măsura dezvoltării orînduirii capitaliste, a celor două clase principale ale acestei societăți, a clarificării ideologice a proletariatului și a apariției organizațiilor muncitorești bazate pe principiul luptei de clasă problema industrializării țării va fi abordată în lumina tezelor fundamentale ale socialismului științific.

Încercînd să aplice învățătura marxistă la condițiile țării noastre, socialiștii au militat intens pentru dezvoltarea industriei naționale. „Întemeierea industriei se impune la noi cu atîta seriozitate încît nepăsarea în această privință poate aduce cele mai mari nenorociri asupra țării. România nu poate rămîne o țară agricolă... trebuie creată în România industrie ma-

re”¹. Pornind de la acest adevăr confirmat de dezvoltarea ulterioară a societății românești, în expunere de motive care preceda proiectul de program al P.S.D.R. din anul 1909 se arăta că dezvoltarea țării în direcția capitalismului este o necesitate politică, economică și socială, care va determina schimbarea raportului forțelor de clasă. Se sublinia că partidul social-democrat nu va împiedica dezvoltarea industriei capitaliste, a producției capitaliste, pentru că aceasta este o formă de progres și o etapă necesară spre socialism, dar socialiștii vor face totul ca ea să nu se facă în dauna maselor populare, ci tocmai apărind interesele acestor mase². Pentru realizarea acestui deziderat socialiștii socoteau că e necesar să lupte și ei pentru desființarea tuturor rămășițelor feudale ca și în general a tuturor piedicilor care stăteau în calea dezvoltării largi capitaliste a țării. Ei au remarcat just, înțelegând etapa în care se afla burghezia română, că o parte din aceste activități nu sînt proprii numai organizațiilor muncitorești și social-democrației românești, ci și burgheziei „în interesul căreia și prin care se face această dezvoltare”³. Sarcina socialiștilor era aceea de a apăra interesele poporului muncitor ca și ale tuturor celor năpăstuiți și obijduiți în urma dezvoltării capitalismului.

Socialiștii au salutat și au susținut orice acțiune privind dezvoltarea industrială a României. „Lumea nouă” scria că „transformarea României în stat burghez capitalist este neapărat trebuitoare și deci trebuie să sprijinim acel partid care va fi mai hotărît sau care are mai mult interes a desființa feudalismul (domnia ciocoilor) din țară”⁴.

În anul 1895 a fost votată de către corpurile legiuitoare legea minelor, elaborată de P. P. Carp, ministrul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor în guvernul Lascăr Catargiu. Socialiștii, prin pana lui C. Dobrogeanu-Gherea, Ion Nădejde, Anton Bacalbașa și mulți alții, au luat poziție față de această lege văzînd în prevederile ei un mijloc prin care se putea asigura dezvoltarea ulterioară a României. În același timp ei au arătat caracterul capitalist al acestei legi; „Această lege e cu desăvîrșire capitalistă – se sublinia într-unul din articolele inserate în *Lumea nouă* – făcută în scop de a stimula dezvoltarea capitalistă a țării”, prin ea „se ridică în general productivitatea țării, bogăția națională” și în felul acesta „producția minieră poate să formeze o bază solidă pentru industrializarea țării”⁵. În legea minelor găsim pentru prima dată măsuri de asigurări sociale obligatorii⁶. Mișcarea socialistă abordînd pe un plan mai larg politica econo-

¹ *Lumea nouă* din 17 oct. 1895.

² *România muncitoare* din 24 dec. 1909: Vezi: *Dezbaterile congresului de constituire a partidului social-democrat și ale congresului sindical ținut în zilele de 31 ianuarie, 1 și 2 februarie 1910 la București*, Cerc. de Ed. socialistă, Buc., 1910, p. 15.

³ C. DOBROGEANU-GHEREA, *Asupra socialismului în țările inapoiate*, postfață la lucrarea lui K. KAUTSKY, *Bazele social-democrației*, Buc., 1911, p. 266.

⁴ *Lumea nouă* din 21 februarie 1899.

⁵ *Lumea nouă* din 13 ianuarie 1895.

⁶ GH. BISTRICEANU, *Sistemul asigurărilor sociale în România*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1968, p. 24–26.

mică a cercurilor guvernante sublinia și un alt aspect al problemei. Socialiștii arătau că, desigur, legea minelor va contribui la dezvoltarea capitalismului în România, dar că „primejdia cu darea în exploatare a minelor la companii străine e mare” pentru că pătrunderea capitalului străin poate fi însoțită de „note diplomatice fulgerătoare, susținute de baionete, tunuri și chiurăsate”⁷. Promovarea unei asemenea politici economice ar fi putut duce și o dus la știrbirea independenței și suveranității țării. Socialiștii considera necesar pentru a se evita imixtiunea capitalului internațional în treburile interne ale României să se înființeze „companii de indigeni”⁸ și să se adopte o politică de protejare a industriei. Ei s-au ridicat împotriva liber-schimbismului, politică economică care servea numai intereselor moșierimii și nu ale țării. „Încheind tratate comerciale cu Germania și Austria – se consemna în ziarul *Înainte* – griul și vitele noastre au să treacă în aceste țări cu vamă mică și, prin urmare, au să folosească marilor proprietari, care au să câștige mai mult...”⁹. În programul votat la congresul de constituire a P.S.D.M.R. din anul 1893 s-a înscris „Proteguirea industriei prin vămi întrucât acestea nu vatămă interesele consumatorilor muncitori”¹⁰.

Mișcarea socialistă a susținut că pentru dezvoltarea industriei sînt posibile două soluții: „1. Desființarea relațiilor feudale, înlăturarea preponderenței elementelor birocrate-boierești și a tuturor privilegiilor care se opun liberei dezvoltări a capitalismului; 2. Vămi protectoare asupra mărfurilor de consumație pentru a asigura industriașilor exploatarea pieței interne”¹¹. Se scoate în evidență faptul că dacă s-ar alege prima soluție industrializarea s-ar face în „paguba claselor stăpînitoare actuale”, dacă s-ar alege a doua soluție ar fi lezate interesele consumatorilor. Mișcarea socialistă și-a expus clar poziția în această problemă; „Noi, socialiștii, vom da capitalismului tot sprijinul nostru în prima direcție; ne vom opune însă pe cit aceasta ne va fi cu putință ca introducerea lui să se facă pe socoteala clasei lucrătoare și țărănești”¹².

Socialiștii militau pentru dezvoltarea capitalistă a țării din cu totul alte motive decît burghezia. C. Dobrogeanu-Gherea sublinia că și burghezia și socialiștii doresc industrializarea, dar cu toate acestea este „un abis care ne desparte de toate celelalte partide din țară, abis care desparte pe toți socialiștii din lume de toate celelalte partide, abis, care este atît de odînc, că nu poate fi nici printr-un chip umplut...”. Aceasta se rezumă la următoarele: „ei, ca și noi, voiesc producțiune în devălmășie, însă apropiatiunea individuală. Noi, ca și dinșii, voim producțiunea în devălmășie, dar

⁷ *Lumea nouă* din 12 iulie 1895; TR. LUNGU, *Viața politică a României la sfîrșitul secolului al XIX-lea (1888–1899)*, Ed. st. Buc., 1967, p. 249–250.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Înainte* din 2 ianuarie 1892.

¹⁰ *Munca* din 11 aprilie 1893.

¹¹ *România muncitoare* din 2 iunie 1902; *Viitorul social*, an. I, nr. 3 din 1907, p. 262.

¹² *Viitorul social*, an. I, nr. 3 din 1907, p. 262.

și apropiatiunea în devălmășie”¹³. Tot Gherea scria încă din 1885 că „toți oamenii luminați din toate partidele noastre... vor o industrie mare națională”, adică „vor fabrici mari românești, unde sutimi și miimi de muncitori să lucreze de-a valma cu cele mai bune mașini ca să producă obiecte industriale trebuincioase țării noastre”. Socialiștii, înțelegând interesele țării și ale clasei muncitoare doreau și ei același lucru, adică: „fabrici mari în care sutimi de oameni să lucreze la același lucru”¹⁴, dar altele sînt motivele. În timp ce obiectivul urmărit de burghezie prin politica sa de dezvoltare a industriei era obținerea de noi și mari profituri, social-democrația lupta pentru industrializarea țării pentru că „un stat industrial creează relații omenești superioare statelor înapoiate, cum sîntem noi, în societatea industrială se creează mai bune condiții de trai pentru muncitorime, condiții materiale, morale și intelectuale, se creează și mai bune condiții de luptă pentru emanciparea muncii”¹⁵. Socialiștii au înțeles importanța introducerii tehnicii noi, a mașinilor perfecționate, printre altele și pentru îmbunătățirea condițiilor de lucru. Arătînd că dezvoltarea industriei este în sine un factor de progres, socialiștii nu se ridicau împotriva folosirii mașinilor, ci doar împotriva condițiilor sociale care făceau ca utilizarea lor să ducă la înrobirea muncitorilor¹⁶. În același sens **România muncitoare** scria: „Mașina cere atelierul mai mare, spațios, care înlocuiește strimtele și întunecoasele maghernițe unde își pierde viața lucrătorii în mica producție”¹⁷. Prin construirea de noi și noi fabrici va crește numărul muncitorilor și încă un lucru foarte important mașina determină concentrările de lucrători în marile fabrici și ei își dau seama de puterea lor pentru că „Mașina adunînd astfel pe lucrători la un loc și deșteptînd în ei o viață nouă, ușurează lupta muncitorilor pentru îmbunătățirea soartei și chiar pentru dezrobirea lor”¹⁸. Cu alte cuvinte socialiștii socoteau că „Progresul aduce dezrobirea omenirii, dezrobirea clasei muncitoare”¹⁹ pentru că „dezvoltarea industriei și a proletariatului industrial, dezvoltarea capitalismului este (...) nu numai una din condițiile de întărire a partidului socialist, dar e temelie pe care se va zidi însăși societatea socialistă”²⁰.

În optica socialiștilor industrializarea țării trebuia să ducă la îmbunătățirea condițiilor de trai și de muncă a muncitorilor, prin promulgarea unei legislații muncitorești corespunzătoare. În articolul „Ancheta industrială și muncitorimea” publicat în **România muncitoare** se saluta inițiativa

¹³ *Depturile omului* din 9 iunie 1885.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ C. DOBROGEANU-GHEREA, *Asupra socialismului în țările înapoiate*, postfață la lucrarea lui K. KAUTSKY: *Bazele social-democrației*, Buc., 1911, p. 266–267.

¹⁶ C. DOBROGEANU-GHEREA, *Karl Marx și economiștii noștri*, în *Revista socială*, an. I, 1884, nr. 4, p. 220: cf. D. HUREZEANU, *O figură proeminentă a mișcării socialiste din România*, – C. DOBROGEANU-GHEREA, în C. DOBROGEANU-GHEREA, *Scrieri social-politice*, Ed. pol. Buc., 1968, p. 51.

¹⁷ *România muncitoare* din 18–25 martie 1907.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *România muncitoare* din 11–18 febr. 1907.

²⁰ *Lumea nouă* din 13 ianuarie 1895.

luată de guvern în interesul dezvoltării industriale, afirmându-se că „guvernul face bine că se interesează de mersul industriei, de nevoile ei”, dar se arăta că e necesar ca guvernul cu această ocazie să cunoască starea reală a clasei muncitoare, să cunoască nevoile ei și să ia măsuri de a-îmbunătăți situația²¹. Socialiștii considerau că măsuri în acest sens se impun căci situația materială dezastruoasă a meseriașului, a clasei muncitoare, a țăranului, în genere a claselor producătoare, mai curînd sau mai tîrziu se va răsfrînge asupra existenței statului român pentru că cu cît clasele producătoare „vor avea existența lor economică asigurată cu otit acel stat va fi mai puternic din toate punctele de vedere”²².

Reprezentanții mișcării socialiste au combătut pe toți acei care susțineau că în România nu sînt condiții pentru dezvoltarea marii industrii, pe toți care susțineau că România nu va deveni niciodată o țară puternic industrială. Nu e întîmplător faptul că la începutul secolului al XX-lea apar lucrări teoretice în care erau analizate fenomenele social-economice și politice din România. Cu toate limitele determinate de condițiile concrete în care erau elaborate, articolele publicate în presa muncitorească și socialistă, lucrările lui C. Dobrogeanu-Gherea „Neoibăgio” (1910), „Asupra socialismului în țările înapoiate” (1911) etc. erau o expresie elocventă a preocupării socialiștilor de a găsi căile cele mai corespunzătoare pentru a asigura prosperitatea poporului român. În mod deosebit polemico dintre socialiști și poporaniști cu privire la perspectivele de viitor ale țării o reliefat poziția clarvăzătoare a socialiștilor în problema industrializării.

Poporaniștii au jucat un rol important în cadrul aripei de stînga o partidului liberal, însă ei erau departe de o înțelege întreaga complexitate a problemelor vieții sociale și de a găsi soluțiile cele mai indicate pentru dezvoltarea României. C. Stere, și adepții săi, luați în ansamblu și judecați din punct de vedere politic, în mod obiectiv au jucat un rol retrograd pentru că negînd dezvoltarea capitalistă a țării, negînd existența proletariatului și posibilitatea existenței unei mișcări muncitorești și socialiste, se pronunțau împotriva refacerii partidului politic al clasei muncitoare. Ei au încercat „să demonstreze” că la noi proletariatul nu este de tip occidental, că el este alcătuit din străini, că este puțin numeros, chiar „microscopic”. Avînd în vedere că marea majoritate a populației țării era formată din țăranime ei o considerau pe aceasta forța socială care va înfăptui viitoarele transformări și afirmău în mod greșit că proletariatul nu are nici un rol în prezentul, nici în viitorul României. Astfel, Constantin Stere scria: „dacă într-o țară dotă clasa muncitoare reală, clasa producătoare, „majoritatea imensă” nu are acest caracter de „muncă pură”, dacă în acea țară nu există proletariat în sensul apusean (sau reprezintă o cantitate abia

²¹ **România muncitoare** din 2 iunie 1902; cf. N. COPOIU, **Refacerea P.S.D. din România (1900–1910)**, Buc., Ed. st. 1966, p. 190–210.

²² **Independența tipografică** din 23 mai 1904; Vezi și **România muncitoare** din 20 martie 1911.

apreciabilă²³), atunci o categorie fictivă și interese neexistente nu pot substitui, nici în judecata morală, nici în concepția socială, pe oamenii vii ce muncesc și formează „majoritatea imensă”, pentru identificarea lor cu interesele societății întregi și cu ale progresului social. În acest fetișism de formulă a ajuns social-democratismul nostru, violînd astfel criteriul ultim al judecării morale”²⁴.

Socialiștii români i-au combătut pe poporaniști arătînd că aceștia au confundat capitalismul cu marea industrie și proletariatul cu proletariatul industrial și că sfera acestor noțiuni este mai largă decît cea cuprinsă și dată de poporaniști. C. Dobrogeanu-Gherea în **Post-scriptum sau cuvinte uitate** scria că burghezia și proletariatul sînt două categorii sociale moderne strîns și indisolubil legate una de alta: „Nu se poate burghezie fără proletariat, după cum nu se poate proletariat fără burghezie; ele se dezvoltă în aceeași vreme și în aceeași măsură; cu cit mai puternic ca clasă e proletariatul cu atît și burghezia, și viceversa”. „Deci în aceeași măsură în care n-avem proletariat ca o categorie socială, n-avem nici burghezie” căci „burghezimea și proletariatul sînt tot așa de indisolubil legați unul de altul ca polul pozitiv și negativ în magnet”²⁵. Gherea a combătut pe poporaniști care susțineau că în România nu erau proletari. „O nu, în privința aceasta stăm destul de bine și frumos. Așa, afară de cîteva zeci de mii de proletari orășenești, avem după d. Creangă cinci sute de mii, iar după d. ministru A. Carp, șapte sute de mii de țărani lipsiți cu totul de pămînt, deci proletari. Astfel că avem șanse să devenim o țară eminentemente proletară”²⁶.

Poporaniștii au susținut că politica economică dusă pînă la începutul secolului al XX-lea a fost complet greșită pentru că urmărindu-se întărirea mării industrii naționale „nu numai (că) a împiedica dezvoltarea producției noastre în această direcție, dar a și distrus începuturile adevăratei industrii naționale din vechime”²⁷. C. Stere susținea că industria necesară României „se poate naște în modul cel mai firesc din gospodăria țărăneas-că, ca industria agricolă sau accesorie agriculturii, plecînd de la valorifica-re produselor ogorului și ale cîmpului țărănesc”²⁸. În concepția poporaniștă statul avea un rol important pentru că cu ajutorul acestuia s-ar „pu-tea ajunge la reinvierea și dezvoltarea ulterioară a vechilor noastre industrii țărănești ca: țesătoria, tăbăcăria, cojocăria, rotăria etc.”²⁹. Acesta era un

²³ În legătură cu această „cantitate abia apreciabilă” trebuie să spunem că C. Stere falsifică realitatea. În România în anul 1911 numărul muncitorilor salariați în industrie și transporturi era de 150.000 (**Presa muncitorească și socialistă din România**, vol. II (1900—1921) partea I-a (1900—1907), Ed. pol. Buc., 1966, p. VII).

²⁴ C. STERE, **Social-democratism sau poporanism, Viața Românească**, vol. IX, Iași, 1908, p. 77—78; cf. N. Copoiu, *op. cit.*, p. 207.

²⁵ **Presa muncitorească și socialistă din România**, vol. II (1900—1921), partea a II-a (1907—1910), Ed. pol. Buc., 1968, p. 87.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ C. STERE, *op. cit.*, p. 60.

²⁸ *Ibid.* p. 61.

²⁹ *Ibid.*

ideal îndreptat spre trecut ignorându-se posibilitățile dezvoltării industriale a României, deși în anul 1910 industria românească își mărise de patru ori volumul față de anul 1884³⁰.

C. Stere socotea că „muncitorimea industrială în orașele noastre e reprezentată în majoritatea covârșitoare de **meseriași** nu de proletari, salariați ai fabricilor”³¹. Pornind de la considerentul că în condițiile țării noastre acești meseriași nu pot fi proletarizați de „ftisca industriei »mare« de la noi” se impune organizarea „meseriașilor noștri” în așa fel ca printr-o legislație „asupra cooperativelor orășenești” să poată rezista concurenței din afară și să li se asigure condiții bune de producție și de desfășurare a produselor³², care încă „va păstra de regulă caracterul de industrie accesorie agriculturii”³³. C. Stere scria: „Cu toate că pentru munca cîmpului nu avem brațe destule, încît sîntem nevoiți să introducem atîția muncitori străini în fiecare vară, totuși peste 80⁰/₁₀ din populațiunea țării, aproape 99⁰/₁₀ din **muncitorimea** noastră, e condamnată de obicei la trîndăvie în timpul lunilor de iarnă, de la noiembrie pînă în martie inclusiv, aproape o jumătate de an. Ce popor poate trăi omenеște — se întreba C. Stere — un an întreg din munca numai a lunilor de vară?”³⁴. Și pentru a înlătura, chipurile, această „trîndăvie în timpul lunilor de iarnă” a țaranului român propunea soluția: „A găsi un tip de organizație industrială, care fără să distragă populațiunea muncitoare de la munca cîmpului în lunile de vară, să-i dea ocupațiune productivă în lunile de iarnă”. În cele din urmă C. Stere ajunge la lamentabila concluzie și soluție care ar fi perpetuat înapoierea economică a țării: „În astfel de condiții nu se poate dezvolta decît o industrie casnică, o **industrie țărănească** pentru care piața externă nu este indispensabilă și care ar tinde în **primul rînd** de a satisface cerințele consumațiunii interne”³⁵.

Constantin Stere menționa fugitiv, că, sigur, trebuie să se dezvolte și unele ramuri ale industriei mari ca cea a petrolului³⁶, a zahărului³⁷, chiar un mijloc bun ar fi naționalizarea de către stat a industriei petrolului³⁸, dar concluzia sa este profund greșită: „O țărănime liberă și stăpînă pe pămîntul ei; dezvoltarea meseriilor și a industriilor mici, cu ajutorul unei intense mișcări, cooperative la sate și în orașe; monopolizarea de către stat, în principiu, a mării industrii (afară de cazuri excepționale, unde ea s-ar putea dezvolta de la sine, fără prejudicii pentru viața economică), aceasta este formula progresului nostru economic și social, ce ni-o impun condi-

³⁰ **Presa muncitorească și socialistă din România**, vol. II (1900—1921) partea a II-a (1907—1916), Ed. pol. Buc., 1968, p. 6.

³¹ Numărul muncitorilor, susținea C. Stere, în industria „mare”, cu femei și copii, nu se ridica nici la 40.000 (C. STERE, op. cit., p. 62).

³² C. STERE, op. cit., p. 61.

³³ Ibid., p. 62.

³⁴ Ibid., p. 60.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid., p. 62.

³⁷ Ibid., p. 65.

³⁸ Ibid., p. 64—67.

țiile înseși ale vieții noastre naționale”³⁹. C. Stere conchide că „nu avem înaintea noastră altă cale” și era convins că „aceasta va fi politica economică a generațiunii care va veni după noi”⁴⁰. Dar C. Stere s-a înșelat amar, căci cele susținute de el nu s-au confirmat. S-a confirmat, în schimb, cele scrise în **Viitorul social** că ideile poporaniștilor nu se vor putea aplica în practică, și că ele vor trăi în paginile revistei **Viața Românească**⁴¹. Dezvoltarea ulterioară a societății românești a infirmat complet teoria poporanistă care susținea nelegitimitatea mișcării muncitorești și socialiste ca și absurditatea existenței partidului politic al clasei muncitoare, care – după cum știm – are menirea istorică de a conduce masele populare de la orașe și sate la răsturnarea orînduirii capitaliste și la construirea societății socialiste.

Desigur, teoriile și concluziile poporaniștilor privind viitorul României nu au trecut neobservate de mișcarea socialistă, de ideologii săi care au luat atitudine hotărîtă împotriva acestora⁴², arătînd inconsistența lor și argumentînd că în România este absolut necesară dezvoltarea industriei mari și existența partidului politic al clasei muncitoare. Organul de presă teoretic ce apărea lunar – **Viitorul social** – a permis socialiștilor să răspundă la teoriile poporaniste și la problema: e nevoie sau nu de dezvoltarea industriei mari.

Socialiștii au arătat că în ciuda înapoierii, România a pornit pe drumul capitalismului și că nu mai este posibil ocolirea capitalismului cînd stăm cu mîinile și cu picioarele în capitalism, că raporturile de producție deși au rămasîte feudale în mare parte au un caracter capitalist. În expunerea de motive a programului P.S.D. din România din 1910 se arăta că „Cu toată piedica ce raporturile feudale și semif feudale au pus și pun și astăzi comercializării și industrializării României, capitalismul a făcut progrese mari în țara noastră, dînd naștere tuturor fenomenelor nedespărțite de el. Între altele, el a creat și mișcarea muncitoare, asupra căreia în ultimul timp s-a concentrat atenția publicului și a oamenilor de stat din România”⁴³. Se sublinia că „Dezvoltarea României în direcția capitalismului e deci o necesitate politică, economică și socială, pe care nimic nu mai e în stare să o înlăture”⁴⁴.

Constantin Dobrogeanu-Gherea scria: „În sfîrșit eu, ca social-democrat marxist, cred că concepția poporanistă cu ocolirea capitalismului e o himeră naivă, că sintem deja în capitalism, că dezvoltarea capitalisto-indus-

³⁹ Ibid., p. 68.

⁴⁰ Ibid., p. 69.

⁴¹ **Viitorul social**, an. I, nr. 3 din 1907, p. 265; Pentru polemica dintre socialiști și poporaniști în anii 1907–1908 vezi și N. COPOLU *op. cit.*, p. 205–212.

⁴² **România muncitoare** scria că „una din îndatoririle cele mai imperioase ale democrațiilor conștienți... este de a demasca fără cruțare democratismul mincinos care se ascunde sub epitetul de poporanism” (**România muncitoare** din 25 iulie 1910).

⁴³ **Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1910–1915**, Ed. pol. Buc., 1968, p. 14.

⁴⁴ Ibid., p. 15.

trială e posibilă și nu numai posibilă, dar și necesară și nu numai necesară, dar e chiar o condiție de existență în viitor a țării, o condiție de a fi sau a nu fi”⁴⁵. În lucrarea sa „Asupra socialismului în țările înapoiate” publicată ca postfață la traducerea cărții lui Karl Kautsky, „Bazele social-democrației”, Gherea, revenind asupra unor afirmații ale sale din perioada în care manifestase scepticism în legătură cu dezvoltarea capitalistă a țării, scria: „Noi am și devenit de acum o țară cu tip de dezvoltare capitalist, o societate capitalistă înapoiată încă, cu resturi medievale, dar totuși o țară cu un tip de dezvoltare capitalist” și deci „sintem supuși aceluiași legi economice care guvernează toate țările capitaliste”⁴⁶. Socialiștii au demonstrat că prin unele puncte din programul lor poporanistii înșiși participă la întărirea economiei capitaliste. **Viitorul social** se întreba „ce sînt băncile lor populare, ce va fi casa rurală, ce va rezulta dacă țărăimea va scăpa de arendași și proprietari, ce vor fi asociațiile țărănești, cooperativele de consumație și de producțiune dacă nu un mare impuls pentru dezvoltarea capitalismului?”⁴⁷.

C. Racovski criticînd pe C. Stere, care susținea că în România s-au înființat citeva industrii pentru că s-au luat „măsuri ultra protecționiste”, arăta că dimpotrivă „dezvoltarea industriei la noi a fost și este împiedicată într-un mod artificial” și „dacă, cu bogățiile noastre naturale, noi am fi avut nu o organizație politică orientală, ci una occidentală, industria noastră, fără privilegii speciale, ar fi luat de mult un avînt considerabil”⁴⁸.

Prin urmare, socialiștii români, arătau nu numai necesitatea dezvoltării industriale, dar se refereau și la condițiile care favorizau această dezvoltare. Ei au cerut crearea unor condiții cit mai favorabile dezvoltării industriei „valorificarea resurselor naturale, asigurarea și garantarea inițiativei libere, ridicarea legilor restrictive în privința străinilor, o legislație ocrotitoare a muncii, extinderea legăturilor comerciale cu alte țări, respectînd principiul egalității în drepturi”⁴⁹.

Ć. Dobrogeanu-Gherea în lucrarea sa „Neoibăgia”, apărută în anul 1910, a zdrobit concepția poporanistă. Exprimînd punctul de vedere al mișcării muncitorești și socialiste, Gherea a susținut că în România este necesar să se dezvolte marea industrie și nu mica industrie casnică țărănească și motiva aceasta astfel: „O industrie prosperă casnică țărănească în epoca uzinelor uriașe e un **non sens**. Această industrie ar fi nimicită sau de concurența mării industrii indigene sau a celei străine, după cum s-a și întimplat cu industria casnică țărănească de altă dată. Și pe atunci doar industria mare nu era o putere atît de formidabilă”⁵⁰. În această ordine de idei Gherea sublinia cu tărie că dezvoltarea industriei” e de o importanță

⁴⁵ **Viitorul social**, nr. 10 din 10 mai 1908, p. 263.

⁴⁶ C. DOBROGEANU-GHEREA, *Asupra socialismului în țările înapoiate*, postfață la lucrarea lui K. KAUTSKY, *Bazele social-democrației*, Buc., 1911, p. 262.

⁴⁷ **Viitorul social**, oct. 1907, p. 261.

⁴⁸ *Ibid.* nr. 11—12 din iunie—iulie 1908, p. 342—343.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 357—361; cf. și N. Copoiu, *op. cit.*, p. 210.

⁵⁰ C. DOBROGEANU GHEREA, *Neoibăgia*, Buc. 1910, p. 491.

vitală nu numai pentru țară în general, dar și pentru însăși țărănimea română” pentru că „În industrie va găsi țărânul loc pentru plasarea fiilor săi și tot în industrie va găsi el o piață de desfacere pentru produsele sale” și că „o agricultură mică realmente intensivă, e un **non sens** fără o piață internă de desfacere a produselor agricole, fără o piață industrială”⁵¹.

Combătînd pe poporaniști, care negau posibilitatea și necesitatea industrializării țării și susțineau că țărânul trebuie să fie factorul principal în dezvoltarea societății românești” pentru ca aceasta să devină o țară agricolă” Dobrogeanu-Gherea scrie: „Nimic mai greșit. Dacă acesta ar fi viitorul țării, țara ar fi fără viitor. O țară eminentemente agricolă, e o țară și eminentemente săracă, înapoiată și economicește și culturalicește”⁵² și că „o societate bazată pe cultura mică agrară și pe o industrie casnică țărănească ar fi țara mizeriei economice și, deci, și culturale și morale naționale”⁵³. Deci nu o „societate poporanisto-țărănistă poate fi idealul nostru. Și nu numai societatea cea reală, dar nici cea romantico-idilică”⁵⁴. C. Racovski scria în **Uniunea** din 15 mai 1910: „Întoarcerea la vechile forme, la viața mărginită a industriei domestice și la obiceiurile patriarhale din trecut ar însemna negarea oricărui progres științific și tehnic, ar însemna distrugerea imenselor bogății acumulate prin eforturile milioanelor de proletari, într-un cuvînt ar fi negarea civilizațiunii însăși”⁵⁵.

Singura concluzie era aceea la care a ajuns C. Dobrogeanu-Gherea: „Dacă trebuie, deci, ridicată neapărat productivitatea muncii agricole, tot așa de neapărat trebuie să dezvoltăm și toate celelalte resurse de producție ale țării și **trebuie să devenim o țară industrială**. Cum am zis și în **Cuvinte uitate: pentru țara noastră aceasta e o întrebare vitală, de a fi ori de a nu fi**”⁵⁶. Trebuie subliniat aici faptul că în pasajul de mai sus din **Neoiobăgia**, Dobrogeanu-Gherea exprimă ideea prețioasă a necesității industrializării ca o premisă pentru dezvoltarea bazei productive în agricultură⁵⁷.

De asemenea, trebuie reținut faptul că, în aceeași lucrare, Gherea atrage atenția asupra marilor posibilități pe care le crează industrializarea pentru dezvoltarea cultural-științifică a unei țări: „Dezvoltarea cultural-socială și cea intelectual-socială nu sînt nici ele posibile decît pe baza largă a unor societăți dezvoltate economicește, cu utilaiul lor mecanic formidabil așa de complex, cu orașele lor mari, deschizătoare de orizonturi atît de imens de largi, centre ale unei culturi intense, și deci numai pe

⁵¹ Ibid., p. 484.

⁵² Ibid., p. 478.

⁵³ Ibid., p. 493.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ **Presă muncitorească și socialistă din România**, vol. II (1900—1921), partea a II-a (1907—1916). Ed. pol. Buc., 1968, p. 230.

⁵⁶ C. DOBROGEANU-GHEREA, **Neoiobăgia**, p. 484. Sublinierile din text sînt ale lui Gherea. Aluzia făcută aici de Gherea se referă la articolul său „Post-scriptum sau cuvinte uitate” publicat în **Viitorul social**, an. I, nr. 10 din 10 mai 1908, p. 264.

⁵⁷ Cf. D. HUREZEANU, **O figură prominentă a mișcării socialiste din România — C. Dobrogeanu-Gherea**, p. 52.

baza unui asemenea fel de producție se pot lărgi orizonturile, se poate dezvolta și o cultură intensă, care, oricât de multe defecte proprii ar avea, **ea e însă cultura epocii moderne**" ⁵⁸.

La sfârșitul lucrării sale „Neoiobăgia”, după ce în cele 493 de pagini a demonstrat, între multe alte aspecte, și inconsistența teoriei poporaniste privind coordonatele dezvoltării de perspectivă a României, Dobrogeanu-Gherea întrevădea într-un pasaj de o rară frumusețe și o plasticitate inegalabilă viitorul țării noastre: „Nu în stalul unde se rumegă atît de liniștit, unde se vegetează atît de domolit și nu în curtea din dos unde găinile, rațele scormonesc pămîntul, cocoșii vestesc zorile și unde Ronsard a găsit material și inspirație pentru poema sa păsărească. Și nici într-o societate rustico-idilică poate fi idealul nostru și al țării” ⁵⁹. În ultimele rînduri ale lucrării sale găsim exprimat încă din anul 1910 adevărul teoretic, care astăzi a devenit realitate vie în România Socialistă: „Acolo unde fierbe viața și lupta, acolo unde strigătul strident al sirenei cheamă mulțimea muncitoare la muncă, acolo unde masele muncitoare în mine răscolesc măruntăiele pămîntului, unde ciocane uriașe spulberă blocuri de oțel, unde pădurea de coșuri înălțată spre cer anunță izbînda și victoria muncii omenești asupra naturii; unde vapoare uriașe spintecă oceanele, acolo unde în orașele gigantice se bat și se izbesc pasiunile, se lovesc și se ciocnesc ideile, se plămădește cultura formidabilă de azi și cea de mâine... acolo și numai acolo poate fi idealul nostru și al țării”. Constantin Dobrogeanu-Gherea evidențiază că „Toată frămîntarea și lupta și zbuciumul uriaș și neîncetat de acolo nu sînt durerile care vestesc apropierea morții, ci sînt frămîntările uriașe și durerile nașterii... Acolo naște viitorul” ⁶⁰.

Mișcarea socialistă, care s-a remarcat ca cea mai înaintată mișcare politică din România de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, analizînd în lumina marxismului condițiile concrete din țara noastră, a prevăzut cu claritate direcția și stadiul de dezvoltare prin care urma să treacă economia românească. Socialiștii s-au ridicat împotriva acelor care au negat necesitatea dezvoltării industriei românești, au combătut teoriile retrograde, conservatoriste, profund greșite ale poporanistilor, înarmînd proletariatul român cu o concepție justă, înaintată în problema respectivă.

Ei au privit dezvoltarea industrială ca o problemă fundamentală a țării, care trebuie rezolvată în interesul progresului general social-economic, inclusiv îmbunătățirea condițiilor de trai material și cultural a celor ce muncesc. Un merit deosebit al socialiștilor este faptul că ei priveau problema industrializării ca o necesitate obiectivă spre eliberarea socială a clasei muncitoare și construirea societății socialiste în România.

⁵⁸ C. DOBROGEANU-GHEREA, *Neoiobăgia*, p. 487 (sublinierea din text este a lui Gherea); cf. D. HUREZEANU, *Ibid.*, p. 53.

⁵⁹ C. DOBROGEANU-GHEREA, *Neoiobăgia*, p. 493.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 494.

A XIX. SZÁZAD VÉGI ÉS A XX. SZÁZAD ELEJI ROMÁN SZOCIALISTÁK HAZÁNK IPAROSÍTÁSÁRÓL

A szerzők a XIX. század végi és a XX. század eleji román szocialisták álláspontját elemzik hazánk iparosításával kapcsolatban, amely korunk egyik legvitatottabb politikai-gazdasági kérdése volt. A román szocialisták hazánk iparosításának szükségességét szoros összefüggésben tárgyalták országunk sorsának alakulásával. A munkásmozgalom vezetői leleplezték azokat az ideológusokat, elsősorban a poporanistákat, akik azt hangoztatták, hogy nálunk nincsenek meg a kellő feltételek a modern nagyipar létrehozásához és fejlesztéséhez, hogy Románia sasem lesz ipari állam. Szocialistáink rámutattak arra, hogy „a kapitalista-ipari fejlődés lehetséges, nemcsak, hogy lehetséges, hanem szükségszerű, és nemcsak szükségszerű, hanem az ország jövőbeni létezésének feltétele, a lenni vagy nem lenni egyik feltétele”. A román szocialisták a modern technikán alapuló nagyipar megteremtését, amelyet hazánk egyik alapvető kérdésének tekintettek, az általános gazdasági-társadalmi előrehaladás és a dolgozók anyagi és szellemi javainak biztosítása érdekében akarták megoldani.

Ma, az a célkitűzés, amelyért a román szocialisták a századfordulón harcoltak, az RKP vezetése alatt élő valósággá vált.

DIE INDUSTRIALISIERUNG RUMÄNIENS – GESEHEN VON UNSEREN SOZIALISTEN – AM ENDE DES 19. UND ANFANG DES 20. JAHRHUNDERTS

Die Verfasser haben sich vorgenommen zu analysieren einige Gesichtspunkte im Zusammenhang mit der Einstellung der rumänischen Sozialisten vom Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts zu der Industrialisierung des Landes, welche ein Hauptthema der Erörterungen und der Wirtschaftspolitik jener Zeit wurde. Es wird hervorgehoben, dass die Notwendigkeit der Entwicklung der modernen Industrie, gestützt auf die neuen Errungenschaften der Technik, unterstützt wurde von den rumänischen Sozialisten, vollständig verstanden für die Zukunft des Landes.

Die Führer der Arbeiter und sozialistischen Bewegung haben stark bekämpft die Ideologen, in besonderer Weise die „Poporanisten“, welche sich anstrengten zu beweisen, dass es in unserem Lande keine Bedingungen gibt für die Bildung und Entwicklung der Grossindustrie, dass Rumänien nie ein Industrie-Land werden kann.

Die rumänischen Sozialisten haben bewiesen dass die kapitalistische Industrieentwicklung nicht nur möglich, sondern auch notwendig ist und nicht nur notwendig, sondern sogar eine Bedingung der Existenz in der Zukunft des Landes, eine Bedingung von Sein oder nicht Sein, und somit müssen wir zu einem Industrieland werden, denn die Folgen von allgemeiner historischen Art, welche die Industrialisierung antreibt, stimmen überein mit den Bestrebungen der Arbeiterschaft und dem befreienden Charakter ihrer Mission.

Das Ideal für welches die rumänischen Sozialisten am Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts gekämpft haben, ist heute – durch die wissenschaftliche Politik der Rumänischen Kommunistischen Partei – eine lebendige Wirklichkeit in unserem Lande.

ВОЗЗРЕНИЯ РУМЫНСКИХ СОЦИАЛИСТОВ В КОНЦЕ XIX-ОГО И НАЧАЛЕ XX-ОГО ВЕКА НА ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЮ СТРАНЫ

РЕЗЮМЕ

И. ДЭЖИ, М. РОГОШКА, Н. САБО

Авторы задались целью проанализировать некоторые аспекты позиции румынских социалистов в конце XIX-ого и начале XX-ого века, в связи с индустриализацией страны, составлявшей главную тему дискуссий по отечественной экономической политике того времени. Подчёркивается, что румынские социалисты поддерживали необходимость развития современной промышленности, основанной на новых завоеваниях техники, вполне понимая её значение для будущего страны. Руководители рабочего и социалистического движения дали решительный отпор тем идеологам, в частности народникам, которые утверждали, что в Румынии отсутствуют условия для создания и развития крупной промышленности, что Румыния не сможет никогда стать индустриальной страной. Однако, румынские социалисты-сторонники индустриализации основывали свою аргументацию на следующем: „капиталистическое, индустриальное развитие у нас возможно и не только возможно, а необходимо, и более того, не только необходимо, но оно является условием существования нашей страны в будущем — условием быть или не быть,” то есть „мы должны стать индустриальной страной”, потому что общенсторические следствия, порождаемые индустриализацией, совпадают со стремлениями рабочего класса и с освободительным характером его назначения.

Идеал, за который боролись румынские социалисты в конце XIX-ого и начале XX-ого века, воплотился в действительность, благодаря научной политике Румынской коммунистической партии.

NICOLAE IORGA DESPRE MIȘCAREA NAȚIONALĂ A POPOARELOR DIN MONARHIA HABSBURGICĂ

VASILE DOBRESCU :

La sfârșitul secolului al XIX-lea cînd Nicolae Iorga își începea activitatea istoriografică societatea românească stătea în fața unor mari frământări sociale și naționale. Se impunea cu acuitate desăvîrșirea unității statului național român pentru a cărei cauză istoricul își va pune din tinerețe scrișul și toată energia sa în credința fermă că luptă pentru o cauză dreaptă, testată din vechime de strămoși pentru urmașii lor de-a lungul vitregiei vremurilor.

Dorind să înțeleagă în întregime resorturile vieții și luptei naționale a poporului român, Iorga va resorbe nu numai istoria acestuia pînă în cele mai mici amănunte, ci va căuta analogii din istoria popoarelor vecine din centrul sau sud-estul Europei, a căror soartă asemănătoare le unea prin dezvoltarea istorică, lupta și idealurile comune. Era o realitate de care va ține seama în cercetarea sa, convins fiind de evoluția organică a istoriei umanității, fără limitele cronologice sau geografice, fără împărțirile artificiale de orice natură, întrucît „viața unui popor e neconținut amestecată cu viața celorlalte fiind în funcție de dinsele și înîrîurînd neconținut viața acestora”¹. Urmarea acestei metode care păstrează și definește specificul național al fiecărui popor în universalitatea umană era înscriserea istoriei naționale pe marea hartă a istoriei universale, motiv pentru care, preciza Nicolae Iorga, trebuie să cunoști nu numai istoria tuturor vecinilor, „ci și istoria întregii jumătăți orientale a Europei . . . ești dator să studiezi în același timp o largă parte, o întreagă latură a istoriei occidentului”². Cu asemenea viziune, Iorga credea de cuviință să se apropie de istoria tinerelor state din Balcani, a popoarelor asuprite din monarhiile multinaționale: Austro-Ungaria și Rusia, cu atît mai mult cu cît ele vizau direct sau indirect soarta națiunii sale. Atenția i-a fost firesc atrasă de existența și lupta populației românești din Transilvania asuprită și împiedicată să trăiască o viață națională într-un stat național unitar de monarhia asupritoare austro-ungară. Oglindind aspectele mișcării naționale a poporului român din Transilvania, Iorga înțelegea de timpuriu să surprindă în ansamblu lupta tuturor popoarelor din Monarhia habsburgică realizînd în sintezele de istorie universală o sugestivă frescă a mișcării naționale a popoarelor dinăun-

---

¹ NICOLAE IORGA, *Generalități cu privire la studiile istorice*, Buc., 1944, pag. 91, vezi și pag. 216, 268.

² Ibidem, pag. 154.

tru sau din afara continentului european. Istoricul intenționa în acest mod să sublinieze intensitatea și forța mișcării naționale, idealurile comune care animau popoarele asuprite, convingerea că dezvoltarea normală a oricărui popor sub toate aspectele sale nu poate avea loc decît în cadrul ce-l conferă viața sa națională pe deplin constituită, că națiunea este singura și cea mai viabilă formă a existenței unui popor, aceea care impune imperios formarea statului național unitar, motiv care-l determina să afirme răspicat într-una din conferințele sale: „Cred în națiune. În omenire desigur, dar prin națiune forma concretă a ei. N-am înțeles niciodată că statul o poate înlocui și întruchipa. De aceea am privit neamul nostru ca întreg peste hotare...”³.

Ca apripit militant al ideii vieții naționale libere, Nicolae Iorga definește asuprirea națională ca cea mai grea nenorocire care apasă asupra unui popor ce-i zădărnicește eforturile și-i cuprinde întreaga ființă. „Nedreptatea națională – scria el – este astfel cu mult mai grea decît nedreptatea socială pentru că ea cuprinde omul întreg”⁴. Pornind de la asemenea convingeri, Iorga considera existența monarhiilor multinaționale ca forme politice păgubitoare pentru soarta popoarelor înscriind în sfera preocupărilor sale în primul rînd analiza critică a evoluției monarhiei austro-ungare pînă la totala ei disoluție pentru care a militat mai bine de cîteva decenii. Sotcind-o ca una din formațiunile politice cele mai anacronice ale timpului său și ale istoriei umanității, N. Iorga preciza că ea cuprinde în virtutea unor acțiuni diplomatice și militare din epoca evului mediu în mod convențional, pe „un teritoriu lipsit de orice unitate geografică, de orice armonie în tendințele părților care-l alcătuiesc, popoare de instincte divergente, de amintiri absolut antagoniste...”⁵.

Austria habsburgică nu are de partea sa nici argumentul de a fi contribuit la formarea și cultivarea popoarelor cucerite, deoarece le-a găsit dacă nu cu o conștiință națională cel puțin cu instinctul valorii lor, cu o întreagă comoară de amintiri și fapte care le aparțin numai lor. Alcătuirea atît de pestriță a monarhiei a împiedicat nu numai unitatea politică, dar și afirmarea unei mișcări economice unitare. Enumerînd aceste defecte N. Iorga se întreabă dacă „Monarhia habsburgică a avut ea vreodată fie un sens politic, fie un sens economic, fie un sens cultural. Răspunsul este nu”⁶. Totul în statul austriac a fost pentru dinastie; teritoriile cucerite, supușii, roadele și bogățiile muncii acestora. Monarhia era anacronică prin însăși elementele care o compuneau, iar mișcarea națională a popoarelor se transforma în concepția istoricului într-o acțiune legitimă și necesară pentru constituirea coordonatelor necesare ale unei vieți libere și de sine stătătoare și care nu pot fi decît naționale. În sumara schiță a mișcării popoarelor din Monarhia habsburgică întreprinsă pe bază de extrase din opera savantului, pe care dorim s-o oferim, insistăm asupra momentelor de

³ Idem, *Viața românească în Ardeal*, Arad, 1924, pag. 3.

⁴ * * * *Neamul Românesc*, an. XII, nr. 316, din 17 XI, 1917.

⁵ N. IORGA, *Originea și dezvoltarea statului austriac*, Iași, 1918, p. 3.

⁶ Idem, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. II, Buc., 1915, p. 22 și urm.

maximă intensitate a luptei naționale a acestora, cuprinzând astfel: a) aspectele formării și afirmării conștiinței naționale a popoarelor la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea; b) manifestarea spiritului național în cadrul revoluțiilor burghezo-democratice de la 1848–1849; c) frământările naționale în preajma dezmembrării monarhiei austro-ungare (1917–1918).

Formarea națiunilor și implicit a conștiinței naționale în țările din centrul și sud-estul Europei cuprinde în scrierile lui N. Iorga multe pagini, uneori contradictorii, din care se desprinde totuși ideea că spiritul național începe să se manifeste la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea ca urmare a dezvoltării interne, „a forțelor acelea care răbdătoare, modeste, obscure, au lucrat în adânc”⁷.

Trezirea conștiinței naționale era stimulată de ideile de libertate, egalitate și fraternitate emanate de revoluția franceză foarte ispititoare pentru orice neam „și mai ales pentru nații care, ca a noastră se găseau de multă vreme sub o apăsare socială unită cu interzicerea oricăror manifestări politice și naționale în marginile monarhiei”⁸. Pretutindenea, preciza Iorga, se iveau zori noi căci urmele lăsate de revoluția franceză erau destul de odinci pentru „a încolți în ele un viitor național”⁹.

Apreciind just că spiritul revoluționar francez avea efectul unui puternic catalizator asupra situației popoarelor din monarhie, Iorga sublinia că el cuprinsese chiar dietele nobiliare ale Ungariei, se manifesta în conspirația iacobină cu un sfârșit atât de tragic al lui Martinovics, în mișcarea ilirică sau cea din jurul Supplexului, opera cea mai de seamă a spiritului național din Transilvania. Dacă nu vom asista la revoluții de genul celei franceze sau răsturnări spectaculoase, agitația constituțională a anilor 1790–1792 aducea, după părerea lui Iorga, mari foloase morale națiunilor, „o conștiință de dreptate, o aspirațiune către viitor, o credință că viitorul acesta se poate smulge de la dușmani, că se poate impune împăratului conștiință care desigur înainte nu exista”¹⁰.

Spiritul național e reprezentat în modul cel mai autentic și mai pregnant, după N. Iorga, în largă mișcare cultural-națională din perioada de întrepătrundere a celor două veacuri XVIII și XIX, care-și propunea deopotrivă cu impunerea specificului național al fiecărui popor exprimarea doleanțelor sale social-politice. Din galeria marilor figuri reprezentative ale pionieratului în mișcarea națională se reliefează printre alții aportul cehilor Iosif Dobrovski și Matei Kramerius, a sirbului Ludovic Gaj, maghiarilor Pray, Katona și Harany, românilor Samuil Micu, George Șincai, Petru Maior, reprezentanți de seamă ai Școlii ardelenice în opera cărora „se cuprinde un spirit îndrăzneț, de revendicări, o manifestare limpede de aspirații”¹¹.

⁷ Ibidem, pag. 59; vezi și **Idei asupra problemelor actuale**, Editura Cugetarea, f. a., p. 98, 103.

⁸ Idem, **Istoria presei românești**, Buc., 1922, p. 29.

⁹ * * * **Neamul românesc**, an. XXVIII, nr. 64 din 22. III. 1933, p. 2.

¹⁰ N. IORGĂ, **Istoria românilor din Ardeal și Ungaria**, vol. II, Buc., 1915, p. 72.

¹¹ Ibidem, pag. 77. Vezi și idem, **Originea și dezvoltarea statului austriac**, Iași, 1918, p. 93, 94.

Atras de mirajul exaltării incipiente a sentimentului național al popoarelor din Monarhie, N. Iorga înfățișează, nu fără oarecare resentimente, întărirea absolutismului și reacțiunii pe plan european, ca urmare a prăbușirii imperiului napoleonian, dezaprobind monstrozitatea hotărârilor Congresului de la Viena din 1815 ce ignora „sufletul popoarelor” și dorința de libertate a acestora în folosul învingătorilor cu alură și concepție medievală.¹² În aceeași măsură reușește să sublinieze politica reacționară a statului austriac, dezvăluind cu vervă și biciuind satiric faimosul principiu, „divide et impera” folosit împotriva popoarelor asuprite, caracterul voit oscilatoriu al măsurilor politice cînd violente, cînd concesive pentru „amuțirea glasurilor care cereau reforme” și ștergerea antagonismelor care existau în diversele provincii. N. Iorga sesiza că asigurarea liniștei și prelungirea existenței Monarhiei habsburgice era opera regimului lui Metternich, dominat de spiritul feudal dar caracterizat printr-o excesivă teroare care va stîrni în scurtă vreme o puternică opoziție impunînd din nou calea aspirațiilor revoluționare. Era tocmai mijlocul pe care îl foloseau supușii Austriei, italieni și polonezi în 1821, și 1830–31, alături de greci, spanioli, francezi și belgieni care, dacă n-au realizat dorințele așteptate, au produs prin mișcarea revoluționară o „puternică precipitare a spiritelor pentru revendicarea drepturilor naționale”¹³. Și în Transilvania, specifica N. Iorga, nobilii nu se simțeau de loc siguri în mijlocul nemulțumirii generale astfel, că pe la 1831 de „teama vreunui revoluționar valah vizibil, aducător de război, fugiră în toate părțile”¹⁴.

Înțelegînd revoluțiile de la 1848 ca cele mai autentice și mai puternice manifestări ale conștiinței și dorințelor naționale a popoarelor, N. Iorga găsește izvorul lor în intensă pregătire politico-culturală premergătoare anului 1848 pe care o surprinde în rînduri de extremă concizie și claritate, detașînd în frumoase prim-planuri activitatea unor personalități politice și culturale care vor juca în timpul revoluțiilor un rol de prim-rang. Astfel, în Cehia se impuneau tînărul ziarist Hovlicek prin articolele incendiare, Celakovsky și Kollar care „aprindeau inimile neamului lor” prin zăgrăvirea viitorului de unitate al slavilor; în Ungaria se resimțea voltarismul lui Kölcsey, romantismul lui Arany și Vörösmarty, apariția tumultuoasă a lui Petőfi, activitatea politică a lui Széchenyi, retorica avîntatului Kossuth¹⁵; în Italia se remarcă agitația politică a lui D’Azeglio, Cesare Balbo, a romanticului politic și mistic Mazzini. Brăzdată de vehicularea ideilor revoluționare, viața național-culturală transilvăneană e reprezentată în concertul marilor figuri revoluționare din preajma anului 1848 de un Timotei Cipariu „ca cel mai ager... spirit cu adevărat superior”, un Simion Bărnuțiu, un George Barițiu „ca cel mai vioi și mai original”¹⁶, de Gazeta Transilvaniei care a ajuns să fie în jurul anului 1848 „curentul firesc al

¹² Idem, *Istoria contemporană*, Buc., 1930, p. 138.

¹³ Idem, *O altă istorie contemporană*, Buc., 1933, p. 90.

¹⁴ Idem, *Istoria poporului românesc*, vol. IV, Buc., 1927, p. 90.

¹⁵ Idem, *Originea și dezvoltarea statului austriac*. Iași, 1918, p. 103–104.

¹⁶ Idem, *Istoria literaturii române*, vol. I, Buc., 1907, p. 297, și 301.

conștiinței românești, punctul unde se concentrau ... razele culturii românești întregi”¹⁷.

Urmărind creșterea evolutivă a spiritului revoluționar în contextul vieții generale a Monarhiei habsburgice, N. Iorga era convins că izbucnirea revoluțiilor de la 1848 era fructul unor puternici factori interni, că revoluțiile trebuiau să se împărtășească de aspectul social și specific național, că în sfârșit „în Austria, 1848, înseamnă o trezire a naționalităților”¹⁸. Recunoscută și subliniată, participarea maselor largi ca singura forță care dădu substanță revoluțiilor și viabilitate programelor acestora, care impuseră guvernele provizorii din Viena și Budapesta, consacrară principiul suveranității și existenței naționale de cele mai multe ori cu mari jertfe plătite pe cimpurile de luptă. În Transilvania, de pildă, – arăta N. Iorga – dreptul la o viață națională de sine stătătoare nu a fost acordat de puterea împăratească, neputincioasă în viltarea revoluționară, „ci afirmat și impus în Adunarea națională, de poporul românesc însuși”¹⁹ de sutele de mii de țărani care stăteau să sfărme totul fără de care „mișcarea s-ar fi pierdut în contradicții și manifestări superficiale”²⁰. Aceași forță socială crea o nouă valoare a sentimentului național în timpul revoluțiilor, înălțînd popoarele la conștiința adevăratei demnități naționale, care le permitea să-și afirme drepturile lor sub forma unor „comunicate imperative” față de persoana sacră a suveranului pus în situația umilitoare a lui Carol Quintul în luptele sale cu protestanții²¹.

Operînd analogii și comparații între aspectele luptelor națiunilor asuprite, N. Iorga reliefează aportul fiecăreia în parte, fără a acorda în mod îngust importanță mai mare uneia sau alteia în ansamblul determinant de fizionomia generală a mișcării de eliberare națională. De asemenea, avînd o viziune mai largă asupra problemelor esențiale ale destrămării Monarhiei, scapă de nuanța șovină prezentă de multe ori în lucrările contemporanilor săi, fiind ferit și de aprecieri totalitare sau acuzătoare la adresa unor popoare care nu aveau nimic comun cu politica de asuprire națională a claselor dominante.

Principiul național pentru afirmarea căruia se ridicară popoarele din Monarhie îmbracă forme diferite, sesizate cu fin discernămint de N. Iorga, în funcție de tradițiile istorice, de forțele conducătoare ale revoluțiilor, de psihologia fiecărui popor. Dacă în Austria se preconiza în general numai liberalizarea regimului politic, în Cehia, se flutura ideea reinvierii regatului Boemiei, iar apoi convocarea unui congres al tuturor slavilor din Monarhie ca ripostă a pangermanismului promovat de parlamentul de la Frankfurt²². Italienii doreau alungarea dușmanului secular habsburgic în vederea rea-

¹⁷ Idem, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. II, Buc., 1915, p. 118.

¹⁸ Idem, *Factorii materiali ai istoriei contemporane*. Buc., 1931, pag. 145.

¹⁹ Idem, *Istoria Românilor*, vol. IX, Buc., 1938, p. 131.

²² Idem, *Originea și dezvoltarea statului austriac*, Iași, 1918, p. 107; vezi și idem *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*, vol. IV, Paris, 1926, p. 246.

²⁰ Idem, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. II, Buc., 1915, p. 152.

²¹ Idem, *Revoluții politice și întregiri naționale*. Buc., 1922, p. 85.

lizării unității lor naționale, pe cînd în Ungaria se promova ideea creării statului național independent, din păcate văzut în limitele celui medieval, spre dauna mișcărilor naționale a popoarelor care le-ar fi înglobat. N. Iorga descoperea în toată profunzimea lui pericolul acestei atitudini intransigente, dar și contradictorii, promovată de cercurile nobilimii maghiare, remarcînd cu părere de rău, consecințele „încrezutelor greșeli” ale acestei politici care provoacă, cum era firesc românilor, croaților și sîrbilor „o reacție contrară revoluției maghiare”, speculată în propriul lor folos de cercurile de la Viena, fără a făgădui nimic concret popoarelor jertfite pentru o cauză străină. „Cit de zadarnice se cheltuiseră atîta vieți – nota plin de amărăciune N. Iorga – o văzu Avram Iancu, cînd asupra minții lui dez-nădăjduite începuse să coboare încetul cu încetul mîngăierea nebuniei”²³.

Antrenat și interesat să descifreze istoria revoluției maghiare, Iorga aprecia just șansele minime de victorie ale luptei revoluționarilor maghiari îndirjiți „de patima libertății” împotriva habsburgilor, care-și apărau puterea moștenită, în condițiile nrecunoașterii depline a drepturilor naționale a tuturor popoarelor și a pericolului iminent al intervenției Rusiei țariste interesată a lichida focarele revoluției în fruntea cărora se afla și polonezul Bem, unul din miile de supuși ai acesteia care-și așteptau eliberarea²⁴.

Un aspect interesant în cadrul prezentării evenimentelor petrecute în timpul revoluțiilor îl ocupă în scrierile lui Iorga însemnările privitoare la încercările politice purtate pentru concilierea pozițiilor celor două revoluții de „mazzinianul” Bălcescu animat de ideea libertății care l-a făcut „să dea mîna cu Kossuth”²⁵. La fel este consemnată activitatea lui Sigismund Pop, admirator al revoluției maghiare în ziarul său „Democrația” ca și a lui Cezar Bolliac în „Expatriatul”, scos la Brașov, în care se milita „pentru o înțelegere între români și unguri, apărători deopotrivă ai libertății împotriva despotismului austriac”²⁶.

Pentru Nicolae Iorga, la înfringerea revoluțiilor de la 1848–1849 din cadrul Monarhiei au contribuit cauze multiple care merg de la neputința elementelor conducătoare de a-și menține pozițiile atît de greu cîștigate, pînă la gravele fricțiuni pornite din motive naționale între revoluții. Eșecul lor îl îndurerează și îl indignează în același timp, atunci cînd trece în revistă represiunile singeroase ale autorităților austriece împotriva acelor care încălcaseră jurămîntul pentru împărat, care-și apăraseră neamul, deoarece „din punctul lor de vedere aveau toată dreptatea”²⁷. Condamnă, de asemenea politica perfidă a Curții de la Viena care zdrobise sau înșelaseră speranțele popoarelor, readucînd vechiul regim absolutist, impunînd o eră nedreaptă în folosul dinastiei și a suveranului în care se jigneau in-

²³ Idem, *Faptă și suferință românească în Ardeal*, Buc., 1929, p. 69.

²⁴ Idem, *Dezvoltarea imperialismului contemporan*, vol. II, Buc., 1940, p. 384–385.

²⁵ Idem, *Contra dușmăniei dintre nații. Români și unguri*, Buc., 1932, p. 30.

²⁶ Idem, *Istoria presei românești*, Buc., 1922, p. 96.

²⁷ Idem, *Istoria lumii*, vol. II, Buc., 1919, p. 246.

teresele cele mai de seamă ale dezvoltării popoarelor „puse cu sila în formă de stat dușmane nevoilor lor celor mai adînci”²⁸.

Politica Austriei post-revoluționare era apreciată de istoric ca o acțiune sistematic îndreptată spre nimicirea spiritului național, fie că era vorba de administrație, învățămînt sau armată, cu efecte din cele mai dezastruoase în politica externă și mai ales în confruntările militare ale Monarhiei ca cea din 1859 sau 1866 cînd s-a văzut „bine cu ce inimă luptă naționalitățile încătușate”²⁹, citîți și pe plan intern, unde animația aproape generală și spontană care cuprinsese națiunile asupraite la vestea înfringerii Austriei înspăimînta Viena cu spectrul ridicării acestora ca la 1848. În asemenea împrejurare se căuta cu infigurare „o nouă formulă constituțională” care să prelungească viața anacronicului stat multinațional găsită în curînd în hibridul regim dualist fără nici o înțelegere pentru viața popoarelor, „fără asigurare pentru veacurile celelalte”³⁰. Instaurarea regimului dualist, intervenția austro-ungară în conflictele din Balcani nu rezolvă cu nimic marile probleme naționale care frămîntau popoarele asupraite. Astfel că, guvernele Monarhiei, preciza N. Iorga, trăiau sub apăsarea neîntreruptă a temerii că iredenta română sau sîrbă e întreținută de statele naționale Serbia și România cu atît mai mult cu cît „de aici veneau îndemnuri și plecări speranțe pe care congenerii nu le puteau trece cu vederea”³¹.

Evoluția luptei popoarelor din ultimele decenii ale existenței Monarhiei este urmărită îndeaproape de N. Iorga și în calitate nouă pe care i-o conferă din 1908 funcția de secretar al Ligii culturale. Sînt sesizate de pe atunci mobilurile imperialiste ale politicii Monarhiei habsburgice care provoacă premeditat criza bosniacă și în ultimă instanță, primul război mondial, în credința oarbă că poate zdrobi iredentismul micilor state naționale înconjurătoare și împiedica tendințele separatiste ale națiunilor. „Pentru ce luptă Austria? Pentru ce Ungaria? Sau la un loc Austro-Ungaria? Care e mobilul? Păstrarea în lanțuri a popoarelor subjugate, sugrumarea libertății și a tendinței lor firești de a se organiza în statele etnice, omogene, anihilarea principiului naționalităților”³², își dădea răspuns singur și fără nici un fel de echivoc sieși și contemporanilor apăsăți de ororile războiului. De altfel, un loc deosebit îl ocupă în lucrările lui Iorga evenimentele care marchează agonia Monarhiei habsburgice, sugestiv și realist creionate.

Prezentînd situația militară a Austro-Ungariei se reliefează înfringerile suferite prin prisma lipsei de coeziune și de idealuri a unei armate eterogene, a opoziției popoarelor care-și doreau viața lor deosebită „lingă frați mai fericiți”. Asemenea motive stîrniră încă din vara anului 1917, puternica mișcare a cehilor și croaților care visau un stat independent, a polonezilor ce socoteau că temnița Monarhiei trebuie de îndată părăsită, dovedindu-se tot mai zadarnice încercările monarhului de a împiedica redactarea „actu-

²⁸ Ibidem, p. 258.

²⁹ Idem, *Originea și dezvoltarea statului austriac*, Iași, 1918, p. 112.

³⁰ Idem, *Contra dușmăniei dintre nații. Români și unguri*, Buc., 1932, p. 30.

³¹ Idem, *O altă istorie contemporană*, Buc., 1933, p. 127.

³² * * * *Neamul românesc*, an. XII, nr. 15 din 30 IV. 1917, p. 1.

lui de deces" al statului³³. Era neîndoielnic faptul că spiritul de nemulțumire și revoltă se extinsese și în tranșee, unde descompunerea armatei austro-ungare înregistra adevărate salturi, cu atât mai mari cu cât războiul se prelungea, iar soldații nu mai înțelegeau să lupte pentru o cauză străină care nu era a lor³⁴.

Față de tratativele purtate în secret de cercurile guvernante ale Austro-Ungariei cu Antanta pentru salvarea integrității Monarhiei, devenite în curând publice, N. Iorga își manifesta optimismul deplin în forța mișcării popoarelor care se va impune diplomației europene cu voia sau fără voia acesteia, chiar printr-o „revoluție generală”³⁵. Dacă în 1917 istoricul afirma profetic că Austro-Ungaria este o simplă reminiscență a atlaselor anterioare anului 1914, mai tirziu avea să precizeze că Monarhia se desfăcea în mod natural în părțile ei componente „prin însăși procesul de disoluție internă și completă a anarhiei”³⁶. Continuându-și ideea, Iorga remarcă posibilitatea reală a elucidării procesului de dezmembrare a Monarhiei habsburgice în mod normal, fără marile sacrificii provocate de război, ca urmare a dezvoltării istorice inevitabile în care s-ar fi făcut auzit și simțit nu dușmanul din afară cu tunul, ci glasul cetățeanului liber³⁷.

Mai înainte de a încheia analiza asupra istoriei Monarhiei habsburgice, N. Iorga nu uita să dea o înaltă apreciere eforturilor diverselor popoare în lupta lor neobosită pentru înfăptuirea idealurilor naționale și implicit pentru prăbușirea multisekularei Monarhii înțelegând să-și aducă în acest fel omagiul său închinat celor mulți, țăranilor cum îi plăcea deseori să afirme cînd își amintea de lupta eroică a neamului său, deoarece aceia „au întemeiat țara aceasta nouă și către dinșii trebuie să meargă mai întii gîină dul nostru”³⁸.

Avînd în față viziunea destrămării Monarhiei austro-ungare, ca urmare a mișcării popoarelor asuprite N. Iorga depășește multe din relațiile, uneori înguste ale istoricilor contemporani, în privința previziunilor avute despre acest eveniment sau a remarcilor privind importanța luptei de eliberare națională de-a lungul atîtor decenii. Evenimentul căderii Monarhiei îl socotește ca un moment esențial în viața popoarelor eliberate care pot și trebuie să se respecte unele pe altele, să trăiască și să conlucreze pentru buna desfășurare a activității lor politice și a dezvoltării generale a societății. Totodată Iorga a căutat să redea lupta popoarelor într-o largă perspectivă istorică, în condițiile întrepătrunderii sferelor de activitate

³³ * * * Neamul românesc, an. XII, nr. 233 din 26 VIII. 1917, p. 1.

³⁴ N. IORGA, *Le livre rouge autrichien*, lassy, 1917, p. 4.

³⁵ * * * Neamul Românesc, an. XII, nr. 81, din 25. III. 1917, p. 1.

³⁶ N. IORGA, *Istoria Românilor*, vol. X, Buc., 1939, p. 420.

³⁷ Idem, *Oîginea și dezvoltarea statului austriac*, Iași, 1918, p. 2.

³⁸ Idem, *Comemorarea Unirii Ardealului. Rostul istoric al Unirii*. Vălenii de Munte, 1933, p. 6—7.

umană, a influențelor, a cauzelor și a atîtor factori, ce măresc în acest mod complexitatea raporturilor în care se desfășoară mișcarea de eliberare națională. Este evident în acest sens că metoda cit și concepția umanistă și raționalistă a istoricului au venit să elucideze cu cit mai multă competență și claritate problema națională, căreia îi dedică în lucrările sale numeroase pagini, chiar dacă nu rezolvă întrutotul dificilele aspecte pe care le ridică această chestiune atît de sensibilă. Trecînd peste inconsecvențele ivite în lucrările sale, Iorga rămîne prin fondul scrierilor sale strîns legat de mișcarea națională a popoarelor în general și a celor din Monarhie în special, prin veridicitatea expunerii și originalitatea viziunii.

NICOLAE IORGA A HABSBURG-MONARCHIA NÉPEINEK NEMZETI MOZGALMÁRÓL

A szerző röviden ismerteti a történész Nicolae Iorga állásfoglalását a Habsburg-Monarchia népei nemzeti mozgalmával kapcsolatban; különösen kihangsúlyozza ezen mozgalmak kiemelkedő eseményeit, melyekre a nagy tudós életműve oly kitűnő magyarázatot és mélyen szántó elemzést ad. Kiemeli N. Iorga őszinte óhaját, hogy megtalálja a nemzeti mozgalmak méltó helyét a politikai élet szövevényében; hangsúlyozza azt a pozitív értékelést, amelyet a nagy tudós nyújt az általános fejlődésről, a nemzet fogalmának megjelenéséről és a nemzeti szellem megnyilvánulásáról a Monarchia népeinek sajátosságaitól függően. A szerző, kivonatok alapján, meggyőzően mutatja be a nagy történész küzdelmét valamennyi nép szabad létének érvényesüléséért és, ezzel párhuzamosan, a soknemzetiségű Monarchia felbomlásáért. Ebből a szemszögből tekintve, Nicolae Iorga a nemzeti mozgalmakhoz mind írásban, mind tettekben legközelebb álló történészek egyike.

NICOLAE IORGA ÜBER DIE NATIONALE BEWEGUNG DER VÖLKER DER HABSBURGISCHEN MONARCHIE

Der Verfasser schildert zusammenfassend die Haltung des Geschichtsgelehrten Nicolae Iorga zur nationalen Bewegung der Völker aus der habsburgischen Monarchie und betont besonders die Spitzenmomente dieser Bewegung welche in dem Werke dieses grossen Gelehrten eine glänzende Auslegung und Analyse gefunden haben. Es werden der aufrichtige Wunsch Nicolae Iorga's, die wahrhaften Triebfedern der nationalen Bewegung im Gesamtrahmen des politischen Lebens zu verstehen, sowie auch die positive Auslegung welche er im allgemeinen der Erscheinung und Entwicklung der Nation und der Bekundung des nationalen Geistes bedingt durch die Besonderheiten jedes Volkes im Rahmen der Monarchie gibt, hervorgehoben. Auf Grund von Auzsügen schildert der Verfasser überzeugend den Kampf des Geschichtsgelehrten für die Behauptung eines freien nationalen Lebens jedes einzelnen Volkes und mithin für den Zerfall der vielvölkischen habsburgischen Monarchie.

Von diesem Gesichtspunkte her ist N. Iorga als einer der Geschichtsgelehrten dargestellt welche der nationalen Bewegung durch Schrift und Tat am nächsten standen.

НИКОЛАЕ ИОРГА О НАЦИОНАЛЬНОМ ДВИЖЕНИИ НАРОДОВ ГАБСБУРГСКОЙ МОНАРХИИ

Р Е З Ю М Е

В. ДОБРЕСКУ

Автор даёт краткое изложение взглядов историка Николае Иорга на национальное движение народов Габсбургской монархии, останавливаясь в частности на кульминационных моментах этого движения, которые получили блестящее толкование и анализ в трудах выдающегося румынского учёного. Особо подчёркивается искреннее стремление Н. Иорга выявить истинные побуждения национального движения в общем контексте политической обстановки, а также положительное истолкование, которое он даёт вообще эволюции и появлению нации, и проявлениям национального духа, в зависимости от специфики каждого народа в пределах Монархии. Пользуясь выдержками из трудов учёного, автор убедительно раскрывает его борьбу за утверждение свободной национальной жизни каждого народа, а как следствие, и за распад многонациональной Габсбургской монархии. Сквозь эту призму Николае Иорга предстаёт как один из самых близких к национальному движению историков, как в своих научных трудах, так и на деле.

VASILE POP

Spre sfârșitul primului război mondial, imediat după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, vîlvățile revoluției se aprind și se întind cu repeziciune în întreaga Europă.

În Transilvania acelor vremuri, unde exploatarea maselor muncitoare se împletea cu asupraea națională, vestea victoriei Revoluției Socialiste din Octombrie a fost primită cu entuziasm și a stîrnit un val revoluționar fără precedent. Cauzele sînt multiple.

În primul rînd efectele îndelungatului război imperialist, pierderile mari în oameni și bunuri materiale, exploatarea maselor muncitoare la care se adăugau numeroasele contradicții de ordin social și național, au dus la radicalizarea puternică a maselor populare. Datorită faptului că majoritatea bărbaților au fost duși pe front să lupte pentru o cauză străină lor, s-a ajuns la o lipsă accentuată a brațelor de muncă. Drept urmare suprafețe întinse de teren agricol au rămas necultivate, producția agricolă a scăzut mult iar gospodăriile țărănești se ruinau unele după altele. În localitățile din plasa Band, precum și în cele din regiunile învecinate producția de grîu a scăzut cu 20⁰/₀, de porumb cu 24⁰/₀, cea a sfeclei de zahăr cu 27⁰/₀ față de producția anului 1913¹.

Pentru a face față lipsei acute de produse alimentare, autoritățile de stat recurg la rechizițiile forțate și la sechestrări de animale care iau proporții din ce în ce mai mari². Primpretorul plasei Band alarmat de situația creată raportează organelor superioare că în localitățile Pănet, Berghia, Sintioana și Morești lucrările agricole nu se mai efectuau din cauza rechizițiilor³.

În anul 1918 posibilitățile țărănimii au scăzut atît de mult încît obligațiile de rechiziție n-au putut fi satisfăcute⁴, foametea bătea la ușile țărănilor⁵ iar autoritățile locale se temeau de izbucnirea unor revolte⁶.

¹ V. CHERESTEȘIU și colect.: *Din istoria Transilvaniei*, ed., Acad. R.P.R., 1961, II, pag. 327.

² Arh. statului Tg.-Mureș, fond Prefectura Mureș—Turda, dos. 1414/1918. Ibidem nr. 14077/1918.

³ Arh. stat. Tg.-Mureș, fond. Prefectura Mureș—Turda, dos. 1.280.

⁴ V. LIVEANU: *Din istoria luptelor revoluționare din România*, București, 1960, pag. 436.

⁵ „Űjság” (Cluj), 10. XI. 1918.

⁶ Arh. stat. Tg.-Mureș, fond Prefectura jud. Mureș—Turda, dos. 5367/1918.

Țărănimea săracă din Band deși a fost obligată să muncească pe moșiile marilor proprietari la somația autorităților locale⁷, totuși în vara anului 1918 se împotrivesc și astfel are loc „greva secerișului” de pe moșia lui Fülöp Simon, grevă care a fost înăbușită prin forța baionetelor jandarmeriei⁸.

Revolta maselor crește în intensitate atunci cind se introduc „împrumuturile de război” sau cind femeile și copiii care aveau dreptul la ajutor de război au fost siliți să lucreze la marii proprietari căci în caz contrar se revoca ajutorul din partea statului⁹. Cei care au îndrăznit să se opună de a da împrumuturi de război au fost trimiși pe front. Printre aceștia s-au numărat și SZÉP ANTAL (bolnav TBC) și BARTHA ELEK din Bandul de Cimpie, ambii declarați anterior inapți pentru serviciul militar dar care au fost bănuți a avea idei „comuniste”¹⁰. În felul acesta au înțeles reprezentanții claselor exploatatoare să izoleze elementele nemulțumite, potrivnice lor și regimului pe care-l reprezentau. Pe zi ce trecea revolta maselor populare creștea, revoluția era iminentă. Insuflete de succesele proletariatului din Rusia și sub impulsul revoluției din Ungaria care a izbucnit la 31 octombrie 1918, masele largi ale poporului din Transilvania se ridică împotriva claselor exploatatoare și a aparatului de stat burghezo-moșieresc. În jud. Mureș—Turda, ca de altfel în toată Transilvania au loc numeroase demonstrații și mișcări revoluționare¹¹.

Paralel cu mișcarea muncitorească se desfășoară și mișcarea democratică țărănească¹². Ea cerea cu insistență o reformă agrară radicală¹³.

În satele județului Mureș—Turda un aport deosebit l-au adus la izbucnirea și intensificarea mișcărilor revoluționare soldații înarmați care veneau acasă de pe fronturi sau dezertau din cazărmi. În zilele de 1 și 2 noiembrie 1918 militarii din garnizoana Tg.-Mureș părăsesc cazărmile și se îndreaptă spre satele lor¹⁴.

Deși prefectul a ordonat ca toți militarii să fie dezarmați, acest lucru nu se poate îndeplini din cauza opoziției îndirjite a soldaților care ajung în satele lor cu tot armamentul aflat asupra lor¹⁵.

Așa după cum reiese din raportul Prefectului jud. Mureș—Turda adresat Ministerului de Interne al Ungariei, ostașii după ce au ajuns în satele lor, s-au solidarizat cu țăranii și au atacat moșierii și pe reprezentanții organelor de stat¹⁶.

⁷ V. CHERESTEȘIU: Op. cit., pag. 326.

⁸ Com. Band, arhiva Cons. popular. Monografie în manuscris.

⁹ V. CHERESTEȘIU: Op. cit., pag. 327.

¹⁰ Com. Band, Arhiva Cons. popular, Monografie în manuscris.

¹¹ Arh. stat. Tg.-Mureș, fond Prefectura jud. Mureș—Turda, dos. 5901/1918.

¹² J. KOVÁCS: Date cu privire la lupta țăranimii din Transilvania în toamna anului 1918, în Anuarul Instit. de istorie, Cluj, I-II, 1958—1959, pag. 313—334.

¹³ V. CHERESTEȘIU: Op. cit., pag. 353.

¹⁴ „Telegraful român”, din 5 XI. 1918.

¹⁵ Arh. stat. Tg.-Mureș, fond Prefectura jud. Mureș—Turda, dos. 12810.

¹⁶ Arh. stat. Tg.-Mureș, fond Prefectura jud. Mureș—Turda, dos. 5929.

În localitatea Zău de Cimpie țărănimea săracă exploatată crunt de moșierul UGRON ISTVÁN se ridică împotriva lui și-i incendiază castelul. În satul Periș este ucis comerciantul și cămătarul ZOLKER GÉZA, iar în localitățile Riciu și Bordoșiu țărani atacă primăriile șiucid notarii¹⁷. În localitatea Troița țărănimea răsculată reușește să-l captureze pe moșierul SÁNTHA ALBERT, pe care după ce-l supune judecății populare, îl condamnă la moarte și-l execută¹⁸.

Se pare însă că în perioada critică cuprinsă între 3–8 XI 1918 luptele țărănești au luat cea mai mare amploare în com. Bandul de Cimpie.

Deși autoritățile locale pentru a preveni o revoltă a maselor au înjghebat din reprezentanții claselor avute o gardă națională înarmată avînd misiunea să mențină ordinea și să înăbușe orice acțiune revoluționară a țărănimii, totuși, așa după cum se relatează și în raportul notarului de la Band¹⁹, în această localitate în ziua de 3 noiembrie 1918, un număr de aproximativ 1.000 de țărani români și maghiari la care s-au alăturat cca. 200 de ostași și foști prizonieri de război înarmați precum și membrii gărzii naționale din localitate²⁰, s-au ridicat la luptă. Atacul lor s-a îndreptat împotriva curților boierești, împotriva jandarmeriei și a autorităților administrative locale, notarul, percepatorul și pretorul plasei Band, care în timpul războiului au executat fără milă ordinele imperiului austro-ungar.

În primele ore ale dimineții primăria a fost atacată iar jandarmeria a fost dezarmată. Țărani răsculați au ales un sfat reprezentativ care a preluat conducerea comunei. Populația a ținut judecată asupra notarului și l-a condamnat la moarte²¹. Pretorul plasei cu greu a reușit să-și salveze viața fugind în primele ore ale mișcării²².

În ziua următoare sutele de țărani români și maghiari s-au adunat din nou la primărie de unde în frunte cu ostașii înarmați au atacat curțile moșierilor SÁNDOR PÁL, SZEKERES GÉZA, FÜLÖP SIMON și alții, au confiscat produsele agricole și vitele pe care apoi le-au împărțit familiilor informatate din comună.

Mișcarea revoluționară a țărănimii sărace din Band a luat o amploare și mai mare după ce moșierul SZEKERES GÉZA a tras cu arma în mulțimea de țărani ce se apropia de conacul său și a împușcat mortal doi dintre răsculați: OLTEAN VASILE și NAGY JÓZSEF²³.

Fapta mirșavă a moșierului ucigaș a revoltat și mai mult țărănimea răsculată, care după ce s-a înarmat cu armamentul existent la pretură și postul de jandarmi, s-a reintors la fața locului, a aprins conacul și a devastat totul. Moșierul ucigaș însă a reușit să dispară fără urme din localitate.

¹⁷ „Ellenör” (XII), 6 XI 1918.

¹⁸ „Ellenzék”, Cluj, 9 XI 1918.

¹⁹ Acad. R.S.R., fil. Cluj, Documente, pachet VIII, dos. 21.

²⁰ „Székely Napló”, din 8 VI 1919.

²¹ Arh. stat. Tg.-Mureș, Prefect. jud. Mureș—Turda, dos. 13084/1918.

²² Arh. stat. Tg.-Mureș, Prefect. jud. Mureș—Turda, dos. 14427 și 6091/1918.

²³ „Székely Napló”, nr. 174 din 12 XI 1918.

Aproximativ peste o lună a fost găsit spinzurat într-o pădure din împrejurimile oraşului Tg.-Mureş²⁴.

Faţă de această situaţie critică clasele stăpînitoare au făcut totul ce le-a stat în putinţă pentru a opri acţiunile ţărăneşti duse împotriva marilor proprietari de pămînt şi a organelor locale ale puterii de stat. La insistenţele repetate ale moşierilor şi a uneltelor lor din aparatul de stat care s-au refugiat la Tg.-Mureş²⁵ autorităţile judeţene au dispus trimiterea la Band a unei subunităţi militare aparţinînd Reg. 62 Infanterie, subunitate care a fost comandată de locotenentul TOVISSI GÉZA²⁶. Odată cu subunitatea militară s-a reintors în localitate şi pretorul plasei Band, SIPOS MIHÁLY. Timp de două zile tot satul a fost trecut prin foc şi sabie. Cu ocazia represaliilor singeroase organizate împotriva ţăranilor răsculaţi, mai mulţi ţărani au fost împuşcaţi fără nici o judecată. Insuşi pretorul plasei a fost acela care nu s-a sfiit şi a împuşcat pe ţăranii MÁTEA ARON şi GYÓRFI JÁNOS, primul pe stradă, iar pe al doilea în propria-i curte. Sute de ţărani cu un mare număr de femei au fost arestaţi şi închişi la pretură unde au fost maltrataţi cu sălbăticie²⁷.

Moşierii luptă din răspuţeri să răzbune îndrăzneala ţărănimii. Sfatul lor ţinut sub ocrotirea subunităţii militare intervenţioniste hotărăşte ca toţi cei arestaţi să fie duşi pe cîmp şi împuşcaţi. Acestei hotărîri însă se opune comandantul subunităţii militare. La ordinul acestuia capii mişcării revoluţionare, în frunte cu SZÉP ANTAL, KUCSVÁN LAJOS, ÁGOSTON MIHÁLY, SIKLÓDI MIKLÓS împreună cu alţi 27 de ţărani din Band au fost trimişi sub escortă militară la Tg.-Mureş şi predaţi autorităţilor judiciare conform ordinului Ministerului de Justiţie al Ungariei²⁸.

Moşierii sînt nemulţumiţi cu hotărîrea comandantului subunităţii militare intervenţioniste şi după plecarea acesteia din localitate convoacă un nou sfat al lor cu care ocazie se hotărăşte înfiinţarea unui „statarium”²⁹ care în frunte cu CSOMOR JÓZSEF devenit peste noapte preşedintele consiliului naţional din Band, condamnă la moarte prin împuşcare patru ţărani: KUCSVÁN SÁNDOR, MAJLÁTH JÓZSEF, ANGHELUŞ VASILE şi MAJLÁTH GERGELY³⁰.

Condamnaţii la moarte au fost executaţi în oborul de vite de un pluton de execuţie alcătuit din cei mai înrăiţi reprezentanţi ai claselor exploatare: GÁL MIKLÓS, SZÁSZ ALBERT, BARTHA LAJOS, şi FÜLÖP SIMON. Comanda acestui pluton i-a fost încredinţată lui CSOMOR JOZSEF³¹.

Aceste represii însă n-au reuşit să intimideze ţărănimia şi nici să temporeze elanul revoluţionar al maselor din Band. În continuare se sem-

²⁴ „Ellenőr”, din 6 decembrie 1918.

²⁵ „Újság”, Cluj, 10 XI 1918.

²⁶ „Székely Napló”, 9 XI 1918.

²⁷ „Székely Napló”, 9 XI 1918.

²⁸ Arh. stat. Tg.-Mureş, fond Prefect. jud. Mureş—Turda, dos. 5960/1918.

²⁹ Judecătoria care pronunţa condamnări capitale.

³⁰ „Székely Napló”, 12 XI 1918, „Statárium Mezőbádon”.

³¹ „Székely Napló”, 6 XI 1918.

nalează incidente între țărănimea săracă și marii proprietari care căutau pe toate căile să se răzbune cât mai crunt și să obțină condamnarea țăranilor arestați și închiși la Tg.-Mureș. În acest scop se exercită presiuni asupra organelor judiciare care inscenează un proces care va dura pînă în primăvara anului 1919. Toate încercările moșierilor și uneltelor lor de a găsi capete de acuzație împotriva țăranilor arestați se dovedesc pînă la urmă infructuoase. Instanțele judecătorești din Tg.-Mureș sînt nevoite pînă la urmă să achite pe „comuniștii și bolșevicii” din Band.

Pe de altă parte la cererea insistență a maselor populare organele judiciare sînt nevoite să intențeze un proces celor care au săvîrșit uciderea țăranilor răsculați din Band.

Imediat după unirea Transilvaniei cu România hotărîtă de Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia în ziua de 1 decembrie 1918, autoritățile românești sînt nevoite și ele să continue procesul intentat lui CSOMOR JÓZSEF de către procuratura maghiară, acuzat fiind de uciderea a patru țărani. În acest scop procurorul șef ALBU CORNEL intervine la comandantul lagărului de prizonieri din Brașov și obține predarea acestuia procuraturii din Tg.-Mureș³².

Urmează cercetări peste cercetări, procese peste procese. Moșierii și uneltele lor din aparatul de stat fac tot ce le stă în putere pentru a-l scăpa de la pedeapsa cuvenită pe CSOMOR JÓZSEF. Presa vremii se raliază moșierilor și-i ia apărarea celui vinovat. Într-un articol intitulat: „A mezőbányai és Csomor József” (Bădenii și Csomor József) i se aduceau elogii „eroului” de la Band și se făcea afirmația că el ar fi salvatorul poporului care a luptat împotriva bolșevismului³³.

Nici chiar clerul nu se dă înlături de a-i apăra pe criminali. Este semnificativă în acest sens declarația unuia dintre martorii apărării, protopopul greco-catolic din Band DECEI DIONISIE care declara: „Acuzații nu numai că nu merită să fie pedepsiți, ci dimpotrivă, lor li se cuvine întreaga recunoștință a cetățenilor căci fără condamnarea și executarea țăranilor, nu numai Bandul ci toată regiunea de cimpie ar fi căzut victimă bolșevismului”³⁴.

Achitarea acuzatului produce o nemulțumire profundă în rîndul masei țărănești care reacționează în continuare.

Referindu-se la starea de spirit al țăranilor români și maghiari din localitate, președintele Consiliului național român din Bandul de Cimpie, într-un raport adresat la data de 1 ianuarie 1919 Consiliului național român din Tg.-Mureș afirma: „Spiritul bolșevician a luat în dominație și cearcă aderați în toate comunele de pe aici. Sărăcimea e multă, nu voiesc să lucre ci așteaptă împărțirea pămînturilor, cînd vor lucra pentru ei – zic – nu pentru alții. Voiesc de pe acum să împărțească pămînturile și pădurile și numai cuvîntul preoților îi mai domolește. Gazdele pretutindenea sînt

³² „Székely Napló”, din 8 VI 1919.

³³ „Székely Napló”, din 1 VII 1919.

³⁴ „Székely Napló”, din 29 XI 1919.

duține la număr și aderente și ele la principiile de mai sus. Contra grofi și proprietari mari și români și maghiari sînt în secția mea mulțișori. În contra acestora se îndreaptă ura acum, apoi spiritul de comunism îi neliniștește pe toți săracii proletari și de aceștia sînt mulți”³⁵.

Desigur din cele citate reiese revolta țărănimii sărace, ura ei nepotolită împotriva moșierilor, indiferent de naționalitate, refuzul ei de a mai lucra pentru grofi și marii proprietari și mai ales dorința arzătoare de a ocupa și împărți pămînturile.

Faptul că țărănimea română și cea maghiară au acționat împreună în lupta lor pentru drepturi sociale și naționale contra moșierilor și autorităților de stat austro-ungare, dovedește fără putință de tăgadă că între masele țărănești sărace nu au existat divergențe. Această colaborare a stîrnit consternare în presa burgheză care relata cu reproș lupta comună a țăranilor români și maghiari³⁶.

Atitudinea fermă, solidaritatea în acțiuni nu a fost intîmplătoare. De-a lungul istoriei, muncitorii și țăranii de naționalitate maghiară, au suferit și au luptat împreună cu masele populare românești și nu au ascultat de îndemnurile de învrăjbire națională a elementelor reacționare³⁷.

Este demn să menționăm că între populația de naționalitate românească și cea maghiară din Bandul de Cîmpie, în anul 1914 s-a încheiat o înțelegere consemnată în așa zisul „Document al apărării reciproce”, descoperit recent prin care cele două naționalități conlocuitoare se angajau încă înainte de izbucnirea primului război mondial, să trăiască în cea mai deplină înțelegere, să se intrajutoreze și mai ales să lupte în comun împotriva „dușmanului comun”³⁸.

Mulți dintre cei care au participat sau au fost martorii evenimentelor singeroase din noiembrie 1918 din Bandul de Cîmpie mai trăiesc și astăzi. Ei au fost martorii dispariției acelei orînduiri sociale împotriva căreia s-au ridicat la luptă cu 53 de ani în urmă. Sub ochii lor poporul român, sub conducerea înțeleaptă a Partidului Comunist Român a cărui idei i-a condus la luptă, clădește o lume nouă, lipsită de exploatare și de exploataitori. Ei sînt părtași la opera de construcție a socialisului în patria noastră.

³⁵ V. LIVEANU: Op. cit., p. 589.

³⁶ „Újság”, Cluj, 10 XI 1918.

³⁷ M. CONSTANTINESCU și col.: *Istoria României*, Buc. 1971, p. 340.

³⁸ Com. Band-Mureș, arhiva parohiei ortodoxe române. Un exemplar autentificat în colecția autorului.

MEZŐBÁNDI FORRADALMI MEGMOZDULÁSOK, 1918

A szerző képeket közöl az 1917–1923-as forradalmi megmozdulásokból.

Mind az akkori Erdélyben, mind a burzsoá-földesúri Romániában, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hírére kitörő lelkesedés fogadta.

Az imperialista háború káros hatása – a gazdasági visszamaradottság –, a kizsákmányoló osztály rablásai és a burzsoá-földesúri államgépezetben levő tagjainak meggazdagodása, – a tömegek elnyomása –, a társadalmi és nemzeti belső ellentmondások Erdélyben eddig soha nem tapasztalt forradalmi hangulatot keltettek. Számos helységben tiltakozó gyűlések, sztrájkok és kifejezetten forradalmi megmozdulások zajlottak le. Maros megyében a parasztság mindenütt tüntet. Mezőbándon az 1918. XI. 3–8. közötti kritikus időszakban zajlottak le a legerőteljesebb paraszt-megmozdulások, melyekben résztvett mintegy 1000 román és magyar paraszt, csatlakoztak hozzájuk a frontról hazatért katonák és a helyi nemzetőrség tagjai; együttes erővel megtámadták a bándi földesurakat, elűzték a hatóságot és lefegyverezték a csendőrséget.

Ebben a kritikus helyzetben, az elűzött és Marosvásárhelyre menekült földesurak a megyei hatóságoktól kértek segítséget; ismételt kérésükre egy katonai egységet küldtek Bándra, amely lefegyverezte a parasztokat és véresen megtorolta a felkelést: az útjukba kerülő parasztokat, nemzetségre való tekintet nélkül agyonlőtték. November 3–8 között 8 parasztot lőttek agyon, 20 parasztot megsebesítettek és hozzávetőleg 100-at bebörtönöztek a parasztok által felakasztott egyetlen földesúr miatt.

Az ezt követő időszakban a földesurak nyomást gyakoroltak az igazságszolgáltatásra, hogy elítéltesse a bándi „kommunistákat és bolsevikokat”.

Néhány hónapig tartó per után, a néptömegek kitartó kérelmére, a marosvásárhelyi törvényszék kénytelen volt felmenteni és szabadlábra helyezni a mezőbándi parasztokat.

Az a tény, hogy a román és magyar parasztok közösen cselekedtek, kétségtelenül bizonyítja, hogy a szegényparaszti tömegek körében nem léteztek nemzeti- vagy más természetű nézeteltérések. Vállvetve, közösen harcoltak, hogy kivívják jogos követeléseiket. Az 1918-as véres események résztvevői és szemtanúi közül sokan még ma is élnek, s szemtanúi lehetnek a társadalmi rend eltűnésének, amely ellen 52 évvel ezelőtt harcra kel-

tek. Tanúi lehettek annak, hogy az RKP vezetésével a román nép új világot épít, amelyben nincs kizsákmányolás és nem léteznek kizsákmányolók. Az 1918-as harcosok ma részesei hazánk szocialista építése nagyszerű művének.

DIE REVOLUTIONÄREN BEWEGUNGEN VON BANDUL DE CÎMPIE 1918

Im vorliegenden Artikel schildert der Verfasser einen Gesichtspunkt der revolutionären Bewegungen aus der Zeitspanne zwischen 1917–1923. In Transylvanien jener Zeiten, wie auch im ganzen bürgerlich-gutsherrlichen Rumänien, wurde die Botschaft der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution mit Begeisterung entgegengenommen. Es ist bekannt, dass die verheerende Wirkung des imperialistischen Krieges, die wirtschaftliche Rückständigkeit, der Raub und die Bereicherung der Ausbeuterklassen und ihrer Vertreter im bürgerlich-gutsherrlichen Staatsapparat, das Unterdrücken der Massen, die heftigen inneren Gegensätze sozialer und nationaler Art, haben in Transylvanien eine revolutionäre Welle hervorgerufen, die es nie zuvor gegeben hatte. In zahlreichen Ortschaften gab es Protestkundgebungen, Demonstrationen, Streike, und sogar revolutionäre Bewegungen. Im Kreis Mureș äusserte sich die arme Bauernschaft überall. In der kritischen Zeitspanne zwischen dem 3. und 8. November 1918 hatten die Bauernkämpfe das grösste Ausmass erreicht in dem Dorf Band, wo die Zahl von etwa 1000 rumänische und ungarische Bauern, denen sich die von der Front zurückgekehrten Soldaten, sowie die Mitglieder der Nationalgarde aus der Ortschaft anschlossen, sich zum Kampf erhoben und griffen die Gutsherren von Band an; sie setzten auf die Flucht die Behörden und entwaffneten die Gendarmen. In dieser kritischen Situation und nach den wiederholten Eindringlichkeiten der nach Tg.-Mureș geflüchteten Gutsherren, schickten die Kreisbehörden eine militärische Untereinheit, welche nach der Entwaffnung der Bauern zu blutigen Vergeltungsmassnahmen überging; jeder begegnete Bauer wurde erschossen, gleich ob Rumäne, oder Ungar er war.

In der Zeitspanne zwischen dem 3. und 8. November wurden 8 Bauern erschossen, ein Gutsherr erhängt, andere 20 Bauern verwundet und ungefähr 100 verhaftet und eingesperrt.

In der gleichfolgenden Zeitspanne übten die Gutsherren Druck auf die Gerichtsorgane, um eine beispielhafte Verurteilung der „Kommunisten und Bolschewisten“ von Band zu erhalten.

Nach dem Prozess, der einige Monate gedauert hatte, aufs eindring-

liche Ersuchen der Volksmassen waren die Gerichtsbehörden aus Tg.-Mu-reș genötigt die Bauern aus Band freizusprechen und zu befreien.

Die Tatsache, dass die rumänischen und ungarischen Bauern zusammen gehandelt haben, beweist ohne Möglichkeit zu leugnen, dass zwischen den armen Bauernmassen keine nationalen Meinungsverschiedenheiten, oder anderer Art gegeben hat. Sie verfolgten gemeinsam kämpfend, Schulter an Schulter die Befriedigung ihrer rechtmässigen zurückforderungen zu erhalten. Viele von denen, die teilgenommen hatten, oder Zeugen der blutigen Ereignisse aus dem November 1918 sind, leben auch heute noch. Sie waren Zeugen des Verschwindens jener sozialen Ordnung, gegen die sie sich vor 53 Jahren zum kampf erhoben hatten. Sie sahen wie das rumänische Volk, unter der klugen Leitung der Rumänischen Kommunistischen Partei, deren Ideen sie zum Kampfe führte, eine neue Welt aufbaut, ohne Ausbeutung und Ausbeuter. Sie sind Teilnehmer an der Durchführung des prächtigen Werkes des sozialistischen Aufbaues in unserem Vaterland.

РЕВОЛЮЦИОННОЕ ДВИЖЕНИЕ В СЕЛЕ БАНД УЕЗДА МУРЕШ (1918 Г.)

РЕЗЮМЕ

В. ПОП

В настоящей работе показан один из аспектов революционного движения в период 1917—1923 гг. В Трансильвании того времени, как и во всей буржуазно-помещичьей Румынии, весть о победе Великой Октябрьской социалистической революции была принята с энтузиазмом.

Как известно, отрицательные следствия империалистической войны, экономическая отсталость, хищения и обогащение эксплуататорских классов и их представителей в буржуазно-помещичьем государственном аппарате, угнетение народных масс, крупные внутренние противоречия социального и национального характера, вызвали в Трансильвании небывалый революционный подъем. В многочисленных населённых пунктах проводились митинги протеста, демонстрации, забастовки и наблюдалось даже революционное движение. В уезде Муреш, повсюду выступало крестьянское беднячество. В критический период этого движения, между 3—8 ноября 1918 г., крестьянская борьба достигла высшего размаха в селе Банд, в котором около тысячи крестьян — румын и венгров, к которым присоединились вернувшиеся с фронта воины и члены местной национальной гвардии, атаковали помещиков этого села, изгнали власти и обезоружили жандармерию.

В связи с создавшимся положением и настойчивыми требованиями помещиков, бежавших в гор. Тыргу-Муреш, уездные власти отправили в с. Банд военное подразделение, которое, после того как обезоружило крестьян перешло к кровавым репрессиям, расстреливая каждого встречного крестьянина, независимо будь он румын или венгр. В период между 3—8 ноября было расстреляно 8 крестьян, повешен 1 помещик, ранено 20 крестьян и арестовано и отправлено в тюрьму около 100 крестьян.

В непосредственно последующем периоде, помещики начали оказывать давление на судебные органы, с целью добиться примерного наказания „коммунистов и большевиков” села Банд.

После, длившегося несколько месяцев, судебного процесса, по настойчивому требованию народных масс, судебные инстанции гор. Тыргу-Муреш были вынуждены оправдать и выпустить задержанных крестьян.

Совместные действия румынских и венгерских крестьян неоспоримо свидетельствуют о том, что среди крестьянского беднечества не существовало национальных или каких-либо других разногласий. Борясь вместе, плечом к плечу, они добивались удовлетворения своих законных притязаний. Многие из участников и свидетелей кровавых событий ноября 1918 г. ещё живы. У них на глазах канул в вечность тот общественный строй, против которого они поднялись на борьбу 53 года тому назад. Перед их глазами румынский народ, под мудрым руководством РКП, идеи которой повели их на борьбу, строит новую жизнь, в которой нет ни эксплуатации ни эксплуататоров. Они участвуют также в осуществлении величественного дела строительства социализма в своей стране.

DESĂVÎRȘIREA UNIFICĂRII STATULUI NAȚIONAL, NĂZUINȚA ÎNTREGULUI POPOR ROMÂN

AUREL JIGA

De la formarea sa, poporul român a trăit pe teritoriul în care a luat ființă în formațiuni statale bine delimitate. Formate ca state independente, Țările Române au devenit formațiuni statale separate datorită condițiilor istorice care s-au abătut de timpuriu și adeseori cu brutalitate asupra poporului nostru.

Cu toate acestea nu s-a putut stăvili dezvoltarea unitară a românilor, deoarece la bază exista comunitatea etnică și de limbă. Această comunitate s-a consolidat printr-o unitate de factură psihică și culturală continuă, prin diverse și trainice legături economice.

În zbuciumata sa istorie, de-a lungul secolelor, poporul român s-a dezvoltat înfruntând adeseori condiții deosebit de grele, nenumărate năvăliri, războaie, jafuri. Dar în pofida furtunilor care s-au abătut asupra sa, el nu și-a plecat capul în fața cotropitorilor, nu a precupețit nici o jertfă în lupta pentru libertate și independență națională, aducându-și totodată contribuția la apărarea civilizației în această parte a lumii, afirmându-se ca un puternic factor de progres¹.

Ideea conștiinței unității de limbă, de neam și a unității teritoriului etnic a apărut în feudalismul dezvoltat, când condițiile materiale economice, politice și culturale reclamau acest lucru.

Cronicarii noștri și-au adus o valoroasă contribuție la formularea și argumentarea ideii despre unitatea și originea romană a poporului român. Astfel, GRIGORE URECHE afirmă pentru prima dată în istoriografia noastră originea latină a poporului nostru și unitatea lui, arătând că: „... Rumânii, ciți se află lăcuiitori în Țara Rumânească și la Ardeal și la Maramureșu, de la un loc sîntu ca moldovenii și toți de la Rîm se trag”².

MIRON COSTIN a reușit în bună măsură să dea chiar o fundamentare științifică acestor idei. Sînt remarcabile observațiile sale cu privire la lexicul limbii române, dar mai ales în ce privește unitatea poporului român. Astfel în lucrarea „**De neamul Moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor**”, arată scopul operei sale „... să scot lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și semînție sîntu lăcuiitorii țării noastre, Moldovei și Țării Mun-

---

¹ Col. CONSTANTIN NICOLAE, **Un simbol al eroismului popular în lupta pentru apărarea independenței patriei**, Scinteia din 10 august 1967.

² GRIGORE URECHE, **Letopiseșul Țării Moldovei**, ed. a II-a, P. P. Panaitescu, Buc. 1958, p. 134.

tenești și românii din țările ungurești... că toți un neam și o dată discălecați suntu..."³.

MIRON COSTIN se oprește îndelung asupra unității de limbă a transilvănenilor, moldovenilor și muntenilor, întărind cu argumente lingvistice originea romanică a românilor de pe cele două versante ale Carpaților, relevând paralelele etnografice – portul, îmbrăcămintea, ceremoniile, obiceiurile – între români și romani pentru a demonstra latinitatea noastră, unitatea neamului românesc.

Și stolnicul CONSTANTIN CANTACUZINO abordează problema originii și continuității românilor în Dacia. Printre cei dintii în istoriografia noastră stolnicul afirmă existența teritoriului Unic al românilor, într-o țară străveche, despărțiți datorită evenimentelor istorice. El scrie: „... Înșă rumâni înțeleg nu numai ceștia de aici ce și den Ardeal carii încă și mai neaoși suntu ca moldovenii și toți ciți și într-altă parte să află și au această limbă tot unii sint... că toți aceștia dintr-o fintină au izvorit și cură”⁴.

Aceste idei, pornite dintr-un puternic și nealterat sentiment de dragoste pentru limbă și pământ strămoșesc de către înaintașii culturii noastre au fost împărtășite de mulți contemporani de ai lor. Astfel umanistul italian SILVIO PICCOLOMINI, într-o descriere a Asiei și Europei menționa că „... Valahia este o țară întinsă, începînd cu Transilvania pînă la Marea Neagră...”⁵.

Despre unitatea și originea poporului nostru găsim mențiuni și în lucrările lui ANTON BONFINIU, NICOLAE OLAHUS, umanist transilvănean, și CHIRIL LUKARIS. Astfel, într-o corespondență din anul 1629, patriarhul din Constantinopol, CHIRIL LUKARIS, îi scria lui GABRIEL BETHLEN, principele Transilvaniei despre: „... legătura de sînge și de simțiri care trăiește, deși în mod tainic, dar cu atît mai puternic, între românii din Țara Transilvaniei și locuitorii Țării Munteniei și a Moldovei...”⁶.

Fundamentarea acestor idei înaintate la cronicarii noștri întăresc convingerea cristalizării și maturizării în țările române a conștiinței unității poporului nostru. Cronicarii simt nevoia de a privi evenimentele istorice nu în mod izolat ci le tratează într-un context general românesc, evidențiind că țările române nu au trăit niciodată izolate, fiind statornicite legături trainice în toate domeniile vieții politice, economice, social-culturale.

Pe drumul pregătit de cronicari va apare mai tirziu, pe o treaptă superioară, un curent care avea să afirme, pe baze științifice, latinitatea poporului român, continuitatea poporului nostru pe meleagurile vechii Dacii – curent denumit Școala Ardeleană. Ea a fost o mișcare culturală progresistă de mare însemnătate, pusă în slujba culturalizării poporului român din toate trei țările române și a emancipării lui politice. Reprezentanții Școlii Ardelene – SAMUIL MICU, GHEORGHE ȘINCAI, PETRU MAIOR, I. BUDAI-

³ MIRON COSTIN, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 254.

⁴ CONSTANTIN CANTACUZINO, *Istoria Țării Românești*, ed. N. Cîrtojan-Simionescu, Craiova, p. 70.

⁵ D. MARTINESCU, *Cronicari și cronici*, Ed. Științifică, București, 1967, p. 30.

⁶ D. MARTINESCU, op. cit., p. 31.

DELEANU – au urmărit dezvoltarea istorică a românilor din cele trei țări, subliniind unitatea și legăturile poporului român de la formarea lui.

Împrejurări istorice specifice au determinat ca mișcarea națională a poporului român să se manifeste cu prioritate în Transilvania. Oprimarea pe plan social și politic-național a incitat găsirea unor remedii relelor prin reformarea condițiilor de viață, prin suprimarea inechităților între naționalități și între clasele sociale. Asemenea popoarelor oprite și împinse în inferioritate socială și politică, deșteptarea conștiinței naționale îi fac pe români să nu mai primească soluții de forță⁷.

În „**Mișcarea românilor din Ardeal**“, NICOLAE BĂLCESCU, arăta marele rol jucat de reprezentanții Școlii Ardelene în deșteptarea conștiinței naționale. El scria: „... cine nu cunoaște numele glorioase ale lui Iorgovici, Șincai, Chichindeal, Lazăr, Petru Maior, care prin școli, prin cultivarea limbii și a istoriei puseră stîlp de temelie ai naționalității române și propagă ideea unității sale ...”⁸.

Ne putem pronunța fără nici o rezervă că prin activitatea lor neobosită, reprezentanții Școlii Ardelene au constituit un moment crucial în deșteptarea conștiinței de neam și de limbă.

Ideea unirii românilor s-a impus ca problemă dominantă de pe la sfîrșitul deceniului al 3-lea al secolului al XIX-lea, răspunzînd unor necesități obiective ale procesului de dezvoltare istorică a societății românești, de o parte și alta a Carpaților, de o parte și alta a Milcovului. Mișcarea națională sprijinită de un puternic stimul cultural, a trecut atunci de la formulări teoretice la acțiuni politice cu caracter revoluționar, întemeiate pe programe naționale din ce în ce mai înaintate⁹.

Descompunerea feudalismului, orînduire măcinată de puternice contradicții, impulsionează dezvoltării forțelor și relațiilor de producție, s-a reflectat pe plan spiritual prin maturizarea conștiinței naționale.

„În lumea întregă – arăta LENIN – epoca victoriei definitive a capitalismului asupra feudalismului a fost legată de mișcări cu caracter național”¹⁰. În imperiul habsburgic, un conglomerat de popoare, în prima jumătate a veacului al XIX-lea se manifestă cu deosebită tărie mișcările naționale, atacînd temelii vechii orînduiri, națiunile cerînd repunerea lor în drepturile legitime.

Lupta lui GHEORGHE BARIȚIU, TIMOTEI CIPARIU, EFTIMIE MURGU, AVRAM IANCU, SIMION BĂRNUȚIU a avut menirea de a întări conștiința luptei pentru drepturile unui popor asuprit, unui popor care nu se putea mulțumi cu situația de „tolerat” în vechea sa patrie¹¹.

Lupta pentru eliberare națională a românilor din Transilvania s-a im-

⁷ CORNELIA BODEA, **Lupta românilor pentru unitatea națională 1834–1849** Ed. Academiei, Buc., 1967, p. VI.

⁸ N. BĂLCESCU, **Mișcarea românilor din Ardeal**, opere, ed., G. Zane, vol. I, București, 1940, p. 125.

⁹ CORNELIA BODEA, op. cit., p. VII.

¹⁰ V. I. LENIN, **Opere**, vol. 20, Buc., Ed. P.M.R., 1950, p. 396.

¹¹ **Istoria Transilvaniei**, vol. I, Ed. a II-a, Ed. Academiei, Buc. 1961, p. 335.

pletit și fundamentat cu argumentarea unității etnice. GHEORGHE BARIȚIU sublinia că între românii din Transilvania și cei din Țara Românească și Moldova a existat și există o strinsă legătură națională și acest fapt constituie o garanție pentru viitorul națiunii române. Despre aceleași legături scriau și unii reprezentanți ai claselor dominante. Astfel, contele SZÉCHENYI scria: „...nici o frontieră, nici o supraveghe nu va reuși să rupă firul ce-i leagă (pe toți românii – n. a.) prin originea lor, de patrie mamă”¹².

Ridicarea conștiinței naționale a unui popor asuprit, căruia, deși în Transilvania constituia majoritatea populației, i se refuzau drepturile politice, însemna o forță politică puternică în lupta împotriva rânduieilor feudale. Apărea tot mai clar că regimul feudalo-absolutist, vechile instituții împiedecau dezvoltarea liberă a forțelor de producție, mersul înainte al societății. Toate păturile sociale așteptau de la înlocuirea regimului perimat izbăvirea lor.

Concordanța relațiilor de producție cu nivelul și caracterul forțelor de producție este o lege obiectivă. Restabilirea concordanței nu se infăptuiește de la sine, prin prăbușirea automată a vechilor relații de producție. Trecearea de la un mod de producție întemeiat pe exploatarea la altul poate avea loc numai prin revoluție. Noilor clase sociale, care se dezvoltă o dată cu noile forțe de producție, le revine sarcina să distrugă vechile relații de producție.

Revoluția de la 1848 din Transilvania a constituit o parte integrantă a revoluției generale care a zguduit din temelii aproape întreaga Europă. „Revoluțiile – spunea LENIN – sint sărbătoarea celor subjugati și exploatați. Niciodată masa poporului nu este în stare să fie urfăuritor atit de activ al unor noi orinduirii sociale ca în timpul revoluției. În astfel de vremuri poporul este în stare să facă minuni...”¹³.

Exploatarea social-economică și asuprirea politico-națională au determinat două mari idealuri: de dreptate și de libertate. „Libertatea – rostea BĂRNUȚIU la 1848 în catedrala Blajului – este condițiunea cea dintii a oricărei culturi umane... deoarece fără libertate nu e onoare pe pământ și viața națiunii fără onoare e mai amară decit moartea...”¹⁴.

Marea Adunare de la Blaj din 15–17 (3–5) mai 1848 a constituit un moment de o deosebită importanță în cadrul revoluției din Transilvania. În cadrul cuvintărilor, oratorii – reprezentanții poporului – arătau legitimitatea poporului român din Transilvania, dreptul lui de a trăi liber, de a fi recunoscut ca națiune egală în drepturi cu celelalte naționalități. „Istoria românilor – scria SION – cu suferințele trecutului și ale prezentului, drepturile naționale, iubirea patriei, mindria numelui de român, erau temele principale asupra cărora oratorii perorau...”¹⁵.

¹² Istoria Transilvaniei, vol. I, Ed. a II-a, Ed. Academiei, Buc., 1961, p. 337.

¹³ V. I. LENIN, Opere, vol. 9, București, E.S.P.L.P., 1955, p. 97.

¹⁴ VICTOR JINGA, Probleme fundamentale ale Transilvaniei, vol. II, Brașov, 1945, p. 248.

¹⁵ GH. SION, Suvenire contemporane, București, 1888, p. 308.

Inimosul și dîrzul BĂRNUȚIU replica unor personalități politice care cereau unirea Transilvaniei cu Ungaria cu „... în afară de o mîină de sași și unguri amestecați printre români, Ardealul e proprietatea adevărată a națiunii române, care o au cîștigat cu bună dreptate cu vreuna mie șapte sute de ani (deci, de la începutul formării poporului român) și de atunci pînă astăzi o ține, o apără și o cultivează cu multă sudoare și ostenală...”¹⁶.

Semnificația mării adunări populare de la Blaj, a fost exprimată în cuvinte pătrunse de un puternic patriotism de către marele patriot NICOLAE BĂLCESCU „... te pomenim și te serbăm cu drag, o, zi măreață, căci înțiași dată auzirăm atunci un popor întreg răspunzînd celor ce-i vorbeau de unirea Ardealului cu Ungaria prin această strigare: – NOI VREM SĂ NE UNIM CU ȚARA – și numai și poeții, avură la 1848 conștiința întimplărilor viitoare, numai ei cetiră și destăinuiră aceea ce are scris în fundul inimii fiecărui român: mîntuirea de orice domnire străină prin unitatea națională”¹⁷.

Chemarea „Vrem să ne unim cu țara” se identifică cu dorința fierbinte și îndreptățită a românilor veacuri de-a rîndul de a deveni liberi.

„Unitatea națională – spunea N. BĂLCESCU – fu visarea iubită a voievozilor noștri cei vitezi, a tuturor bărbaților noștri cei mari, care intrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa Mircea cel Bătrîn și Ștefan cel Mare se luptară toată viața lor îndelungată și traseră asupra-le năvălirea îngrozitoare a turcilor, pentru dînsa Mihai cel Viteaz cade ucis în cîmpul Turda... pentru dînsa Horia moarte cumplită pe roată suferă...”¹⁸.

Se cunosc factorii obiectivi și subiectivi care au dus la înăbușirea revoluției burghezo-democratice de la 1848 din Țările Române. Cu toată înfrîngerea ei, revoluția, a făcut ca poporul român să ajungă „... nu numai la conștiința individualității sale naționale, dar și la conștiința demnității și a valorii sale...”¹⁹.

Anul 1848 a amplificat procesul național revoluționar de eliberare, proces caracterizat prin lupta pentru abolirea dominației străine, pentru realizarea unității naționale și dezvoltarea țărilor române în cadrul aceluiași stat. liber și independent. Convins că „unitatea națională este chezușuirea libertății poporului”²⁰, NICOLAE BĂLCESCU arăta foarte clar aceste obiective, spunînd că „Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere, și noi românii nu vom putea fi puternici pînă cînd nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic”²¹.

¹⁶ RADU PANTAZI, Simion Bărnuțiu, *Opera și gîndirea*, Ed. Științifică, București 1967, p. 30.

¹⁷ *Gîndirea social-politică despre unire (1859)*, Ed. politică, Buc., 1966, p. 55.

¹⁸ N. BĂLCESCU, *Opere*, vol. I, partea a II-a, București, 1940, p. 105.

¹⁹ G. BARITIU, *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, II, 1890, p. 625.

²⁰ N. BĂLCESCU, „*Mersul revoluției în istoria românilor*”, în *opere*, vol. I, partea a II-a, ed. critică îngrijită de G. Zane, Buc., 1940, p. 105.

²¹ N. BĂLCESCU, *Opere*, vol. IV, ed. critică îngrijită de G. Zane, Buc. Editura Academiei, 1964, p. 135.

Datorită compromisurilor, revoluția burghezo-democratică din Transilvania nu a fost desăvârșită. Perioada anilor 1848–1918 – care au cunoscut evenimente de însemnătate istorică pentru evoluția luptei naționale – se caracterizează în Transilvania prin dezvoltarea capitalismului, prin extinderea marii proprietăți agricole a grofilor și nemeșilor, prin procesul de pauperizare a țăranimii eliberate de lanțurile iobăgiei. Tot mai mulți țărani fără pământ devin muncitori agricoli.

Capitalismul s-a dezvoltat în Transilvania în condițiile dependenței politice și economice de Imperiul Habsburgic, de Austro-Ungaria, cind asupra majorității populației se exercita dublul jug național și social.

Apariția proletariatului pe arena socială, odată cu pronunțarea și afirmarea în viața politică a mișcării muncitorești, a determinat un nou și puternic impuls în dezvoltarea constituției naționale.

Intensificarea luptelor pentru eliberare națională și socială a determinat pe habsburgi să introducă un așa zis „regim liberal”, menit să înșele masele exploatare. Între anii 1867–1918 a dăinuit dualismul austro-ungar, care încă de la început a fost măcinat de puternice contradicții. Scopul lui era de a adânci exploatarea și asuprirea clasei muncitoare precum și a țăranimii și naționalităților din imperiu.

În tot acest timp, problema națională din Transilvania se agravează, mai ales spre sfârșitul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. La baza dualismului austro-ungar a stat principiul: „... minciunii juridice a drepturilor egale dintre națiuni... Acest stat cu atâtea limbi străine a fost condus prin prisma urii naționalităților. Limba maghiară a fost »imbogățită« cu un nou cuvânt: celor care nu erau maghiari li se spuneau »vorbitoare de limbă străină« sau FREMDSPRACHIG”²².

Este adevărat că unii intelectuali români care la început au contribuit sub forma „memorandum”-urilor la lupta de eliberare națională și de uniune, mai târziu au alunecat pe panta naționalismului și a șovinismului. Considerăm că aceasta a constituit o reacție a politicii naționale dusă de către autoritățile austro-ungare. Cu toate acestea, ideea că națiunea română nu vrea să asuprească alte naționalități – exprimată la 2 mai 1848, la Blaj – a fost consecvent apărută de către clasa muncitoare din Transilvania. Întărirea legăturilor frățești între muncitorii de diferite naționalități din Transilvania și muncitorimea din România a avut drept rezultat o întărire a inter-naționalismului proletar²³.

Izbucnirea, desfășurarea, dar mai ales consecințele primului război mondial au dus la ascuțirea contradicțiilor interne din cadrul dualismului austro-ungar. Intensificarea mișcărilor de masă, mișcarea de eliberare națională a popoarelor asuprite, fenomenul descompunerii armatei, demonstra că imperiul austro-ungar a intrat într-o criză generală, care se îndrepta spre inevitabila sa prăbușire.

Întregul continent european era cuprins de o situație revoluționară

²² *Schässburger Zeitung*, nr. 48, din 30 noiembrie 1918.

²³ *Istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 301.

care ia mari proporții. În această conjunctură internațională izbucnește și iese victorioasă Marea Revoluție Socialistă din Octombrie din anul 1917, din Rusia țaristă, prin instaurarea puterii sovietice. Marea Revoluție Socialistă a impulsionat în întreaga lume mișcarea general-democratică a oamenilor pentru pace, mișcarea țărănească pentru ocuparea pământurilor moșierești și mișcarea de eliberare a popoarelor asuprite pentru independență națională și egalitate în drepturi²⁴.

Evenimentele din toamna lui 1918 au creat posibilitatea finalizării luptei de eliberare a popoarelor oprite din monarhia austro-ungară. Ca urmare, strins legată se desfășoară în Transilvania mișcarea de eliberare națională a popoarelor asuprite, pentru egalitate națională, împotriva dominației burgheziei și a moșierimii din Austria și Ungaria și autodeterminare pînă la despărțirea de stat. În luna octombrie 1918, ca rezultat al mișcărilor revoluționare interne, a descompunerii armatelor puterilor centrale și ca urmare a înfringerilor suferite pe front, începe dezagregarea statului dualist multinațional. În condițiile destrămării monarhiei austro-ungare prin declararea independenței Cehoslovaciei, Iugoslaviei, Poloniei, deruta cercurilor conducătoare a crescut și mai mult.

În noaptea de 31 octombrie, izbucnește revoluția la Budapesta. În locul vechiului guvern este adus la conducere Károlyi Mihály. În aceeași zi fostul premier, Tisza, este împușcat de un grup de soldați în vila sa de pe Herminstrasse²⁵.

Izbucnirea revoluției burghezo-democratice și hotărîrea descătușată de a-și lua soarta în propriile mîini au constituit, alături de prăbușirea militară a puterilor centrale, factorii hotărîtori ai prăbușirii imperiului austro-ungar.

În orașe se formează consilii muncitorești, compuse din muncitori români, maghiari, germani etc. Unele dintre acestea devin adevărați stăpîni ai situației. La sate, țărănimea, fără deosebire de naționalitate începe să intre cu forța în domeniile moșierești.

La 3 noiembrie 1918 elementele înaintate ale intelectualității maghiare din Budapesta au lansat un manifest în care au salutat nașterea statului național maghiar independent și eliberarea popoarelor oprite în monarhia austro-ungară, care au pornit pe calea realizării năzuinței lor seculare: formarea unor state naționale independente.

Evenimentele de la Tirgu-Mureș s-au desfășurat în această direcție. La 31 octombrie 1918, masele au impus alegerea unui consiliu compus în majoritate de reprezentanți ai intelectualității radicale și ai mișcării muncitorești. Ca președinte al Consiliului Național Maghiar din Tirgu-Mureș a fost ales profesorul Antalffy Endre, care susținea „Dreptul de autodeterminare a popoarelor nemaghiare din Ungaria”, precum și „recunoașterea statelor naționale formate sau în formare”.

La 31 octombrie 1918 se formează Comitetul Național Român, fiind alcătuit din 6 reprezentanți ai P.N.R. și 6 reprezentanți ai secției române ai

²⁴ Istoria Transilvaniei, vol. II, p. 338.

²⁵ Schässburger Zeitung, nr. 44 din 2 noiembrie 1918.

²⁶ Istoria Transilvaniei, vol. II, p. 374.

P.S.D. El se declară organ de conducere a luptei pentru drepturile naționale ale românilor, cerind autorităților maghiare să fie recunoscut ca organ suprem de conducere în Transilvania.

C.N.R. declara că „...credincios ideilor naționale și democratice, se situează pe platforma dreptului că poporul român este independent să-și conducă singur soarta sa și că aprobarea suverană a poporului îi dă dreptul să hotărască singur asupra noii forme de stat a poporului român...”²⁷ și că „...românii ca cetățeni ai libertății naționale, ai egalității și a frăției veșnice recunoscători ai tuturor națiunilor și drepturilor lor, întind brațul frățesc tuturor care se declară de acord cu principiile noastre neclintite...”²⁸.

Consiliile naționale române locale și gărzile naționale române care s-au format pe întreg teritoriu al Transilvaniei pun în aplicare linia politică promovată de către conducerea centrală. Se formează chiar unități militare românești. Astfel Comitetul Național Român declară: „...organizarea trupelor din Transilvania, formate din soldați și ofițeri români sub drapelul românesc. Ca limbă oficială (se proclamă – în cadrul armatei – n. a.), cea română”²⁹.

Pe lângă gărzi naționale românești și maghiare, în Transilvania iau ființă și gărzi cetățenești formate din populația săsească.

Astfel, la Sighișoara ia ființă la 2 noiembrie 1918 o gardă cetățenească săsească aflată sub conducerea primarului în scopul menținerii ordinii în oraș. Ziarul local anunța că: „...la ora 16 (2 noiembrie – n. a.) în fața Magistraturii se adună cei care vor face parte din garda cetățenească. În aceeași zi la orele 22 va avea loc alinierea trupelor acestei gărzi în sala de gimnastică a școlii de băieți (actuala școală agricolă – n. a.). Garda cetățenească va păzi ziua și noaptea toate localurile publice, politice, oficiale prin circulația unor patrule. Membrii gărzii vor purta o banderolă și vor fi înarmați după posibilități...”³⁰.

Chemarea a găsit un puternic ecou deoarece „...pînă în ziua de 17 noiembrie 1918 au fost înscrși în garda națională săsească 200 de oameni sub conducerea locotenentului major Iulius Terplan. Erau organizați în grupe de 40 de oameni în frunte cu un subcomandant. Oamenii gărzii purtau o uniformă. Înarmarea consta din arme Mauser și arme rusești Repetir, baionete și muniții. Garda la instituții se prelua de către o grupă la orele 13 care dura 24 de ore. Celelalte grupe care nu erau de gardă trebuiau să se prezinte în fiecare zi la orele 14 pentru instrucție”³¹.

La 5 noiembrie 1918, are loc în Sighișoara la sediul Băncii „Tîrnăveana”, ședința membrilor Partidului Național Român. Cu această ocazie ia ființă Consiliul Comitatens Tirnava Mare, care mai tirziu și-a luat numele de Comitetul Național Român Județean. Participanții la ședință după ce își

²⁷ *Schässburger Zeitung*, nr. 346 din 16 noiembrie 1918.

²⁸ Idem.

²⁹ Idem.

³⁰ *Schässburger Zeitung*, nr. 44, din 2 noiembrie 1918.

³¹ idem, nr. 47, din 23 noiembrie 1918.

manifestă adeziunea lor la Sfatul Național Central Român, arată că Comitetul Județean a fost înființat în scopul de „... a îndeplini hotărârile Sfatului central, de a fi mediatorul între Sfatul Central cu organele locale străine...”.³²

În continuare se arată că Comitetul Național Român Județean „... este supus în orice privință Sfatului Central Național Român, care nu poate fi împiedicat în orice acțiune politică de a exprima voința poporului român. El se declară pentru apărarea ordinii publice, împotriva oricărui tulburări, de a colabora cu factorii străini în ce privește concetățenii maghiari și sași într-un-cit viața și avutul locuitorilor din județul nostru să fie asigurate”³³.

Procesul-verbal de constituire este semnat de 37 de persoane (În ziar nu sînt menționate semnăturile). Se alege un comitet cu sediul la Sighișoara format din următorii membrii: Dr. Toma Cornea, Dr. Ioan Ivanovici, Ioan Munteanu, Onoriu Sas, Mihail Săișan, Vasile Urdea.

Intensificarea acțiunilor revoluționare ale naționalităților asupraite, au speriat chiar pe unii membrii ai conducerii centrale. În acest sens președinții comitetelor naționale, român, maghiar și german, Teodor Mihai, Wilhelm Melzer, Iohan Hock, lansează o chemare către locuitorii din Sighișoara și împrejurimi, prin care se cere ca „... țelul nostru suprem, prin luarea măsurilor cele mai corespunzătoare, este pentru menținerea ordinii, a liniștei, ca și apărarea avutului și a persoanei. Din cauza aceasta apelăm la voi, la fiecare cetățean al județului, la fiecare fiu al națiunii române, săsești, maghiare cu rugămintea ca prin atitudinea lor să dovedească că vor fi înțelegători, cinstiți și oameni cărora le place ordinea, că sînteți popoare culte care condamnă ca prin furt, crimă să se murdărească...”³⁴.

Chemarea cuprindea o poziție înaintată privind principiul fundamental care trebuie să stea la baza egalității între națiunile din Transilvania. Nerespectarea acestui principiu – se spune în chemare – poate avea consecințe pentru toți locuitorii, mai ales pentru acei care dispun de bunuri materiale. „Numai acela poate să ceară recunoașterea drepturilor și libertatea sa, care respectă drepturile și libertatea altui popor. Războiul de 4 ani a distrus vieți și avuturi. Acum este sarcina noastră sfîntă, a tuturor, să apărăm viața și avutul și să le păstrăm pentru un viitor mai luminos, deoarece din ambele trăiește generația noastră și cele viitoare... numai înțelegerea reciprocă poate să aducă pacea și să o păstreze. Neînțelegerea și ura vor duce la un război ale cărui chinuri și distrugerii vor fi mai mari și mai groaznice și fiecare tulburare a liniștei ar pregăti acest război...”³⁵.

Chemarea datată la 6 noiembrie 1918 este semnată de către: Dr. Schoser Gyula, dr. Ioan Ivanovici, Ioan Munteanu, Dafin Gheorghe, Ker-

³² idem, nr. 46, din 16 noiembrie 1918.

³³ *Schässburger Zeitung*, nr. 45, din 9 noiembrie 1918.

³⁴ idem.

³⁵ *Schässburger Zeitung*, nr. 45 din 9 noiembrie.

neczy Rezső, dr. Nagy Sándor, Farkas Gábor, Friederich Marcus, dr. Iohann Wolff.

Mișcările țărănești pornite spontan în toamna anului 1918 au devenit, pe lângă proletariatul industriei o bază importantă a revoluției burghezo-democratice care se desfășoară în întreaga Transilvanie. În multe locuri țărănimea a depășit cadrul spontan al mișcării prin lupte pentru alungarea reprezentanților puterii burghezo-moșierești, militând pentru democratizarea aparatului de stat. Astfel în comunele Vinători (Hașfalău), dar mai ales în Daneș, locuitorii se întilnesc și organizează manifestații. La Daneș, locuitorii se întilnesc la vechea școală, din sălile de clasă scot stemele cu pajura bicefală și portretele împăratului Carol. Primarul Birbam Géza este înlăturat fiind înlocuit cu învățătorul Pompiliu Constantin ³⁶.

În majoritatea satelor din jurul Sighișoarei, la vestea prăbușirii Austro-Ungariei, reinvie tot mai mult încrederea din conștiința țăranilor că vor scăpa de exploatarea socială și națională. Se înființează gărzi naționale, unele înarmate, ca la Boiu, Daneș, Seleuș, Șoard, Vinători, Țopa etc. La Daneș se organizează o gardă națională înarmată formată din 30 de persoane. Ea avea menirea de a apăra securitatea satului. În toată comuna se organizează manifestații în cadrul cărora se cerea unirea Transilvaniei cu România. Într-un entuziasm general populația, în marea ei majoritate români, cu două steaguri tricolore (care au fost ascunse în biserică) organizează un marș de-a lungul comunei, cîntîndu-se „Trei culori”, „Deșteaptă-te române”, „La arme”.

Rare au fost cazurile unde să se manifeste acțiuni care să genereze șovinismul între români și celelalte naționalități. Manifestări identice au avut loc și în satele Șoard, Vinători, Boiu, Seleuș, Saschiz, care exprimau dorința arzătoare a românilor, să-și apere cu orice preț drepturile legitime, ideea Unirii cu România, formarea unui stat unitar român. Astfel în articolul „**Situația din Ungaria**”, din ziarul local sighișorean se scrie că după unele informații Comitetul Național Român din Ardeal a lansat o chemare către toate popoarele lumii în care se spune că națiunea română de pe teritoriul Ungariei și Transilvaniei, a hotărît să înființeze un stat independent și liber. Națiunea română pe pămîntul va asigura popoarelor străine (celelalte naționalități), libertatea națională. Cu națiunea maghiară (cu statul ungar – n. a.) națiunea română nu vrea sub nici o împrejurare să fie o comunitate statală” ³⁷.

Din acest articol reiese hotărîrea fermă a poporului român de a se forma un stat unitar, de a se desăvîrși procesul început în anul 1859. Acțiunea întreprinsă de către conducătorii Comitetului Național Român din Transilvania și-a găsit expresia printr-un act oficial care înfățișa linia generală a planului lor cu privire la unire. Astfel, la 15 noiembrie 1918 Consiliul Național Central Român dă o proclamație cu privire la alegerea delegaților pentru Adunarea Națională care urma să hotărască viitorul Transilvaniei.

³⁶ **Memoriile lui Belu Cristea Iulian din com. Daneș**, martor ocular.

³⁷ **Schässburger Zeitung**, nr. 47 din 23 noiembrie 1918.

Adunarea delegaților a fost fixată pentru 1 decembrie la Alba Iulia. Sub presiunea valului revoluționar, care a cuprins întreaga Transilvanie a fost convocată în mod demonstrativ, pentru aceeași zi și în același loc o mare adunare populară. Atît în preajma Adunării cit și în timpul desfășurării ei, prin întruniri masele își manifestau dorința și voința de a se infăptui Unirea cu România în cadrul unui stat democrat.

„Miine – scria ziarul local din Sighișoara – sute de mii de români, toți reprezentanții părților locuite de români o să umple Valea Mureșului de lingă Alba Iulia. Reședința Transilvaniei – Alba Iulia – va fi martora unei entuziaste răbufniri a unui popor trezit la libertate...”³⁸, și că toți românii din întreaga Transilvanie „... în fața scaunului justiției universale, își vor aduce rănile nevindecate din conștiința lor, că dreptatea lor națională trebuie păstrată cu sfințenie, pe veci, proclamindu-se ruți de statul maghiar. Transilvania și celelalte părți... de miine o să facă parte din statul român...”³⁹.

Convins de semnificația Adunării de la Alba Iulia, ziarul local din Sighișoara scria că „...acolo pe pămîntul lui Apulum, unde Legiunea a XIII-a Gemina își avea altarele de jertfă, pe locul unde eroii de libertate Horia, Cloșca și Crișan și-au dat sîngele, națiunea română își va proclama suveranitatea...”⁴⁰.

Încă din ziua de 29 noiembrie 1918 au început să se adune la Alba Iulia zeci de mii de țărani, mii de muncitori și intelectuali care așteptau răspuns la cele mai arzătoare probleme cu privire la revendicările sociale și la făurirea unității naționale a României, în cadrul unui regim cît mai democratic.

La marea adunare populară au participat peste 100.000 de oameni, care au ocupat platoul cetății, așteptînd cu nerăbdare declarația pe care urma să o adopte adunarea națională. Pe tot cuprinsul Transilvaniei, entuziasmul era delirant. Din această cauză, „... în toată țara, în această duminică, două ore în șir clopotele și unde nu sint clopote, toacele vor anunța libertatea. Visul unui viitor marel, unirea tuturor românilor... cît ține limba română într-un stat comun se îndeplinește”⁴¹.

La 1 decembrie 1918 în Cazinoul ofițerilor din Alba Iulia se întrunesc cei 1.228 de delegați care în urma dezbaterilor acceptă declarația adunării. După înflăcăratele cuvîntări rostite de o parte din membrii Comitetului Național Român, GH. POP DE BĂSEȘTI, președintele Adunării anunță hotărîrea solemnă: „Adunarea Națională a poporului român din Transilvania și părțile ungurene a primit rezoluțiunea în întregimea ei și astfel unirea acestor provincii românești cu țara mamă este pentru toate veacurile decisă”.

³⁸ *Schässburger Zeitung*, nr. 48 din 30 noiembrie 1918. Articolul „În pragul României Mari”, de N. FABRITIUS.

³⁹ *idem*.

⁴⁰ *idem*.

⁴¹ *idem*.

⁴² *Schässburger Zeitung*, nr. 49 din 7 decembrie 1918.

Aceiași hotărîre legitimă a poporului român este consemnată și de ziarul din Sighișoara, „... Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat, Ungaria (în total 26 de comitate – n. a.), hotărăște unirea tuturor românilor și a teritoriilor locuite de ei și dreptul lor la întregul Banat între Mureș – Tisa – Dunăre...”⁴².

Printre principiile fundamentale care au stat la baza formării noului stat român, Adunarea națională proclamă deplina libertate națională pentru toate naționalitățile conlocuitoare. Fiecare naționalitate avea dreptul de a se instrui, administra și judeca în limba maternă. De asemenea fiecare naționalitate conlocuitoare avea dreptul să aibă reprezentanți în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul locuitorilor care o alcătuiesc.

Pentru a „liniști spiritele”, declarația cuprinde și revendicări care dădeau aparență îndeplinirii transformărilor reclamate și așteptate de către masele populare. Menționăm printre altele: 1. vot universal, egal, direct, secret pentru ambele sexe în vîrstă de 21 de ani pentru alegerile parlamentare, județene și comunale, 2. Libertatea presei, de asociere și întrunire, 3. Reformă agrară radicală, 4. Eliminarea războiului ca mijloc pentru reglementarea raporturilor internaționale.

Declarația a fost primită cu multă satisfacție de către masele adunate pe Cîmpul lui Horia, dar reformele democratice prevăzute în cuprinsul ei nu au fost legiferate, ele urmînd să se îndeplinească abia după aprobarea viitoarei adunări constituante a României „unite”. La 2 decembrie 1918 are loc ședința „Marelui sfat național” – constituit tot la 1 decembrie 1918 –, care „a ales un Comitet alcătuit din 15 membri care avea putere de guvernămînt... Președinte este ales Iuliu Maniu, iar printre membri pe Goldiș, Vaida, socialiștii Fluieraș, Jumanca...”⁴³. Consiliul dirigent format va deveni, curînd, un guvern local burghezo-moșieresc reacționar. Acestea au însemnat preluarea puterii în Transilvania de către burghezia și moșierimea română și încadrarea ei în regimul burghezo-moșieresc al României.

Din această cauză „... unitatea națională realizîndu-se în cadrul regimului burghezo-moșieresc, clasele dominante nu au aplicat niciodată în întregime prevederile declarației de la Alba Iulia”⁴⁴.

Declarația de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918, cu toate scăderile pe care le-a avut, a constituit totuși un act pozitiv. La 1918, poporul majoritar și singur autohton pe acest pămînt al Transilvaniei și-a dovedit încă o dată capacitatea sa politică și revoluționară. La Alba Iulia, românii „... și-au ridicat conștiința lor istorică la înălțimea forței și dimensiunilor morale ale idealurilor lor, angajîndu-se să așeze stilpii unei noi culturi și civilizații umane și naționale pe ruinele organismului politic al monarhiei bicefale distruse”⁴⁵.

⁴³ *Schässburger Zeitung*, nr. 49, din 7 decembrie 1918.

⁴⁴ *Istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 389.

⁴⁵ V. Jîga, op cit., p. 250.

Unirea Transilvaniei cu România a constituit un act just, progresist și care corespundea în mod obiectiv dezvoltării societății de pe teritoriul patriei noastre. Înfăptuirea unității naționale a statului român a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție, a creat condițiile favorabile activității forțelor progresiste ale societății, mișcării muncitorești revoluționare.

Făurirea și desăvîrșirea statului național român a fost rezultatul unui proces istoric îndelungat. Unirea de la 1 decembrie 1918 a însemnat o victorie strălucită a mișcării de eliberare națională a națiunii române, izbindă obținută, mai ales, de masele populare.

Entuziasmul poporului român cu ocazia împlinirii actului unirii, s-a manifestat și cu prilejul intrării trupelor române în Transilvania care avea menirea de a consolida înfăptuirea unității naționale de la 1 decembrie 1918.

Astfel, la Sighișoara a avut loc o adevărată sărbătoare națională la 21 decembrie 1918 cînd trupele române de sub conducerea generalului Leca au intrat în oraș „...la orele 9,30, dimineața, la intrarea în strada principală în fața casei Petrovici (actuala str. Gh. Gh. Dej, nr. 7 – n. a.) s-a adunat o mare mulțime de oameni. Au fost prezenți reprezentanții Comitetului Național Român și săsesc cit și magistrații orașului...”⁴⁶. Generalul Leca a fost salutat de către dr. Toma Cornea, președintele C.N.R., dr. A. Leonhard, primarul orașului, dr. Iohann Wolff, în numele Comitetului Național Săsesc⁴⁷.

Același sentiment de bucurie l-au împărtășit și țărani din jurul Sighișoarei. Astfel „...din comunele Daneș, Apold, au venit numeroși țărani români cu cocarde, drapele, baticuri în culori naționale dînd imagine pitorească. Toți românii care au venit s-au întîlnit în piața orașului jucînd o horă mare. La ea a participat și generalul Leca și alți ofițeri...”⁴⁸. Trupele române au fost întîmpinate cu mare bucurie și de locuitorii din satele Vinători, Șoard, Boiu.

Împlinirea idealului scump al desăvîrșirii unității naționale a devenit posibilă datorită voinței cu care s-a ridicat poporul român, de pe întreg teritoriul național, afirmîndu-și hotărîrea de a traduce în viață seculara sa aspirație.

„Întreaga istorie a țării – spunea tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU – demonstrează că poporul muncitor, forțele sale revoluționare, progresiste și patriotice au înfăptuit toate marile transformări revoluționare, au asigurat mersul înainte al societății noastre. Toate momentele importante din viața patriei noastre sînt legate de lupta maselor, a întregului popor, motorul progresului social, adevăratul făuritor al istoriei României”⁴⁹.

Astăzi, socialismul a asigurat o reală libertate națională și a întregit-o prin libertate socială, a ridicat unitatea statală făurită la 1 decembrie 1918 pe o treaptă nouă, superioară, a creat condițiile cele mai propice înfloririi națiunii noastre socialiste.

⁴⁶ *Schässburger Zeitung*, nr. 51 din 21 decembrie 1918.

⁴⁷ *idem*.

⁴⁸ *idem*.

⁴⁹ *Scinteia* din 9 mai 1957.

AZ EGYSÉGES NEMZETI ÁLLAM LÉTREHOZÁSA, A ROMÁN NÉP ÉVSZÁZADOS TÖREKVÉSE

A Kárpátok mindkét oldalán élő románok népi- és nyelvi egységének tudatát a pszichikai és művelődési összetartozás, valamint a sokoldalú és tartós gazdasági kapcsolatok szilárdították meg.

A szerző kidomborítja, hogy a nyelvi-, népi- és területi egység tudata csak akkor bontakozott ki és fejlődött tovább, amikor a gazdasági-, politikai és művelődési viszonyok kedveztek ennek.

A hűbéri társadalmi rend hanyatlása és a kapitalista termelési viszonyok fejlődése közepette a megjelenő burzsoázia, – amelynek érdeke volt a románok nemzeti szabadságának kivívása – ezt a harcot a nemzeti egyseg tudat eszméjével támasztotta alá.

Az 1848-as forradalom felébresztette annak a népnek a nemzeti öntudatát, melyet, noha Erdély népességének többségét tette ki, a magyar hűbéri abszolutizmus megfosztott természetes jogaitól.

Az 1848-as forradalom leverése fokozta az erdélyi románok nemzeti és társadalmi elnyomását.

Az első világháború kitörése s még inkább annak következményei a hajdani Osztrák–Magyar Monarchia területén kiélezték a társadalmi ellentmondásokat és válságot idéztek elő, melyet az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme még inkább elmélyített.

A gyűlölt rendszer bomlásának jelei Erdélyben is mutatkoztak.

A szerző, kiadatlan levéltári anyagokra támaszkodva, újabb adatokkal járul hozzá az 1918. december 1-i, Segesvár környéki események ismeretéhez, nevezetesen adatokat közöl a román és szász nemzetőrség felállításáról, a román nemzeti kerületi tanács megalakításáról, valamint a román, szász és magyar lakosságnak az Egyesüléssel szemben tanúsított magatartásáról.

DIE VOLLENDUNG DER VEREINIGUNG DES NATIONALEN STAATES DES WUNSCHES DES GANZEN RUMÄNISCHEN VOLKES

Die völkische und sprachliche Einheit der Rumänen beider seits der Karpaten hat sich durch die psychische und kulturelle Verbundenheit, sowie durch vielseitige und dauerhafte Wirtschaftsbeziehungen gefestigt.

Der Verfasser hebt hervor dass sich das Bewusstsein der sprachlichen, völkischen gebietsmässigen Einheit dann herausgeschält und entwickelt hat, als wirtschaftliche, politische und kulturelle Gegebenheiten dieses begünstigten.

Der Niedergang des Feudalismus und das Aufkommen kapitalistischer Wirtschaftsbeziehungen sowie das Erscheinen der Bourgeoisie, welche an der Erringung der völkischen Freiheit der Rumänen interessiert war, haben diesen Kampf mit der Idee der völkischen Einheit unterstützt.

Die Revolution von 1848 weckte das Nationalbewusstsein eines Volkes, welchem, obwohl es die Mehrheit der Bevölkerung Siebenbürgens ausmachte, vom ungarischen Feudal-Absolutismus seine natürlichen Rechte vorenthalten wurden.

Die Niederschlagung der Revolution von 1848 hat die völkische und soziale Knechtung der Rumänen Siebenbürgens verschärft.

Der Ausbruch des ersten Weltkrieges, mehr noch aber seine Folgen, haben die sozialen Gegensätze im gewesenen österreich-ungarischen Monarchie vertieft und eine Krise heraufbeschworen welche durch die siegreiche russische Oktoberrevolution von 1917 noch verstärkt wurde.

Der Zerfall des verhassten Regimes machte sich auch in Siebenbürgen bemerkbar.

Der Verfasser, welcher unveröffentlichtes Dokumentationsmaterial benutzt, bringt einen Beitrag zur Bekanntwerdung des Ereignisses vom 1 Dezember 1918 in der Schässburger Umgebung, betreffend die Aufstellung der rumänischen und sächsischen Nationalgarden, die Bildung des rumänischen Nationalkreisesrates und die Einstellung der rumänischen, sächsischen und ungarischen Bevölkerung zur Vereinigung.

ЗАВЕРШЕНИЕ ЕДИНСТВА НАЦИОНАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА — ЧАЯНИЕ ВСЕГО РУМЫНСКОГО НАРОДА

Р Е З Ю М Е

А. ЖИГА

Сознание народного и языкового единства румын, живущих по одну и другую сторону Карпат, окрепло благодаря их психической и культурной общности, а также вследствие многообразных и продолжительных экономических связей.

Автор подчёркивает, что сознание народного, языкового и территориального единства румын формировалось и развивалось далее только тогда, когда этому благоприятствовали экономические, политические и культурные обстоятельства.

В процессе упадка крепостнического общественного строя и эволюции капиталистических производственных отношений, появившаяся буржуазия, — в интересы которой входило достижение национальной свободы румын, — опиралась в своей борьбе на идею сознания национального единства румынского народа.

Революция 1848-ого года пробудила национальное самосознание того румынского народа, который, хотя и составлял большинство населения Трансильвании, был лишен венгерским феодальным абсолютизмом своих естественных прав.

Подавление революции 1848 г. усилило национальное и социальное угнетение румын в Трансильвании.

Первая мировая война и тем более её последствия обострили социальные противоречия на территории бывшей Австро-Венгерской монархии и вызвали тот кризис, который ещё больше углубился после победы Великой Октябрьской социалистической революции.

Признаки распада ненавистного строя появились и в Трансильвании.

Автор опирается на неопубликованные архивные материалы и приводит новые данные, касающиеся событий 1-ого декабря 1918 г. в окрестностях гор. Сигишоара, а именно: создание национальной гвардии румын и саксов, учреждение румынского окружного национального совета, а также данные свидетельствующие об отношении румынского, немецкого и венгерского населения к присоединению Трансильвании.

ASPECTE ALE LUPTEI IDEOLOGICE DIN CADRUL P. S. DIN TRANSILVANIA ȘI BANAT OGLINDITE ÎN CONFERINȚELE ȘI CONGRESELE PARTIDULUI (1919–1920)

Dr. AUREL GALEA

Desăvîrșirea unității statale la 1 XII 1918 a creat condiții favorabile înfăptuirii unității mișcării muncitorești din țara noastră, a dus la creșterea numerică a clasei muncitoare. În perioada anilor ce vor urma aceasta devine un factor politic deosebit de important de care autoritățile regimului burghez-moșieresc trebuiau să țină seama.

Actul de la Alba Iulia a fost primit cu entuziasm de masele muncitoare din Transilvania, de către majoritatea clasei muncitoare și a partidului ei. În cadrul P.S.D. din Transilvania au existat reprezentanți de seamă ai conducerii sale care și-au manifestat dezacordul pentru desăvîrșirea unității naționale în cadrul unei Româнии monarhice. Ei s-au desolidarizat de actul de la 1 XII 1918, au rupt cu conducerea P.S.D. care a votat actul de la Alba Iulia, au trecut la scindarea mișcării muncitorești din Transilvania și Banat. Ei au convocat la Budapesta un congres al socialiștilor, partizani ai concepției lor, în vederea creării unui nou partid; partid care să lupte pentru alcătuirea unui „stat independent al tuturor românilor din Ungaria, Transilvania și Banat”¹.

La 26 XII 1918 acești socialiști au ținut la Budapesta o consfătuire care a hotărît alcătuirea unei grupe comuniste române al cărui conducător era Enric Kogan. Acesta a elaborat o rezoluție-program care prevedea că rupe orice legătură cu P.S.D. din cauză că acesta stă alături și în sprijinul burgheziei. Ea arată tuturor muncitorilor din lumea întreagă că va merge mină-n mină cu muncitorimea din Ungaria care va lupta prin toate mijloacele pentru: confiscarea imediată și fără despăgubire a bunurilor bisericesti și al marilor domenii de pământ, a tuturor minelor mari și mijloicii și predarea lor în mina obștii muncitorilor, confiscarea imediată și fără despăgubire a tuturor fabricilor, uzinelor, minelor și tuturor industriilor și predarea lor în mina obștii muncitorilor; confiscarea tuturor băncilor și administrarea lor de către reprezentanți aleși de către muncitori și țărani; anularea tuturor împrumuturilor de către stat făcute atît înainte cît și în timpul războiului; dezarmarea imediată a armatei și înlocuirea ei cu miliția permanentă a lucrătorilor și muncitorilor; nimicirea jandarmeriei și a poliției și înlocuirea ei cu patrulă de muncitori și țărani; anularea numirii din oficiu

---

¹ „Vocea Timpului” (Budapesta) I, (1918), p. 2.

a funcționarilor, orice funcție poate fi ocupată numai pe baza alegerii; introducerea muncii obligatorii pentru toți; hrana și îmbrăcăminte să se poată primi numai pe baza cărții de muncă. Numai acela să mănince care lucrează! Despărțirea imediată a bisericii de stat; darea puterii de stat în mina sfaturilor de muncitori, țărani și soldați².

Programul grupei comuniste a românilor din Budapesta cuprindea idei juste în marea lor majoritate, dar existau prevederi care nu corespundeau etapei de dezvoltare a României din acel timp. Astfel în România nu se desăvîrșise încă revoluția burghezo-democratică, deci programul trebuia să cuprindă acele măsuri care să ducă întâi la desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și apoi la instaurarea dictaturii proletariatului. În desăvîrșirea acesteia erau interesate și alte forțe sociale decît muncitorimea și țărănimea, care puteau fi atrase în această operă. Lansarea unor lozinci privind naționalizarea tuturor întreprinderilor industriale, bancare creau derută în rindurile acestor categorii sociale. Ele de multe ori se vor alătura claselor exploatatoare pentru a-și menține proprietatea pe care o dețin.

La sfîrșitul lunii decembrie s-a ținut la Budapesta un congres al socialiștilor români care a hotărît transformarea grupului comunist român din Transilvania și Ungaria în partid comunist. Congresul a hotărît editarea ziarului Steagul roșu ((Vörös Zászló) care să propage cuvîntul partidului în rîndul muncitorilor.

Social-democrații români care au votat rezoluția de la Alba Iulia și-au reorganizat activitatea stabilindu-și sediul la Sibiu. Pentru clarificarea unor probleme cit și pentru fixarea programului de activitate a partidului a fost convocat la Sibiu congresul pentru 19–20 I 1919. Au participat 120 delegați din localitățile muncitorești cele mai importante din Transilvania și Banat. Congresul a aprobat activitatea desfășurată de conducerea partidului. De asemenea a arătat că desăvîrșirea unității statale este un act just și progresist. El a aprobat atitudinea lui Jumanca și Fluieraș la Alba Iulia, acceptînd menținerea lor în continuare în Consiliul Dirigent. De asemenea el a elaborat programul partidului. Congresul a arătat că cel mai important țel al partidului trebuie să fie lupta pentru democratizarea țării, pentru asigurarea unui sistem constituțional liber prin înfăptuirea unei reforme agrare radicale și a unei reforme electorale democratice, pentru garantarea egalității în drepturi a naționalităților conlocuitoare³.

P.S.D. din Banat și Ardeal protesta contra oricărei restricții a libertății de presă și a agitației și pretindea ridicarea stării de asediu și a cenzurii⁴.

P.S.D. din Ardeal și Banat declară că are la bază principiul internaționalismului proletar. Partidul va lupta pentru desființarea oricărui privilegiu de clasă, pentru egalitatea cetățenilor indiferent de naționalitate, sex, reli-

² Ibidem.

³ Rezoluție a Congresului P.S.D. din Ardeal și Banat, în „Documente din istoria mișcării muncitorești din România. „1916–1921”, Editura politică, București, 1966, p. 159.

⁴ Ibidem.

gie, rasă. În acest sens va nimici proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și va instaura proprietatea comună obștească care va da vieții omenești un conținut nou ⁵.

Programul P.S.D. din Ardeal și Banat cuprinde o serie de idei juste ca: necesitatea instaurării dictaturii proletariatului, desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție și trecerea lor în proprietatea comună, asigurarea egalității în drepturi a tuturor cetățenilor indiferent de naționalitate, sex, religie, internaționalismul proletar.

Măsurile propuse în vederea realizării acestor obiective corespund năzuințelor maselor populare, dar congresul are și o serie de limite care arată insuficienta maturitate și călire ideologică a conducerii P.S.D. din Ardeal și Banat: nu se vorbește despre țărănime și necesitatea alianței acesteia cu clasa muncitoare în lupta împotriva regimului capitalist. Nu se face o analiză amplă a situației concret istorice a României pentru a se putea trage în mod just concluziile necesare stabilirii strategiei și tacticii partidului. De asemenea Congresul nu a făcut o analiză concretă a situației clasei muncitoare și îndeosebi a mișcării greviste nearătînd care este poziția conducerii P.S.D. în această privință. Cu toate acestea hotărârile Congresului au constituit un pas înainte pe calea maturizării politice a clasei muncitoare și a unității sale. În această direcție Congresul a încredințat lui Fluieraș și Jumanca misiunea de a duce tratative cu conducerea partidului socialist din vechea Românie. Cei doi au plecat la sfîrșitul lunii februarie la București unde au avut discuții cu conducerea mișcării muncitorești și socialiste din Capitală ⁶.

La cîteva zile după Congres, Comitetul Executiv al P.S. și al Uniunii Sindicale din România a dat o declarație în care se arăta poziția partidului față de desăvîrșirea unității statale, subliniind că este un act just și progresist. El corespunde năzuințelor de veacuri ale poporului român. Conducerea partidului cheamă toate forțele socialiste și proletare pentru unificarea lor, formînd un singur bloc socialist care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din România în vederea realizării idealului ei socialist și de dezrobire de sub jugul capitalist, pentru co „România de azi trebuie să devină România socialistă de mîine” ⁷.

Această declarație e primită cu satisfacție de către socialiștii români din Transilvania care arătau că sint pe deplin justificați în acțiunea lor de pînă acum în privința unirii cu România. „Ne simțim deosebit de bine știind că această unire este aprobată și de frații noștri din România veche care ne așteaptă cu brațele deschise spre o luptă și conlucra cu ei împreună pentru dezrobirea desăvîrșită a clasei muncitoare” ⁸.

⁵ Programul P.S.D. din Ardeal și Banat, in, *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916–1921*. Editura politică, București, 1966, p. 152–157.

⁶ „Socialismul” (București) XIII, (1919), nr. 37 din 17 febr./4 martie.

⁷ Declarația P. S. și a Uniunii Sindicatelor din România din 13. II. 1919 în problema națională, in *Documente de istoria mișcării muncitorești din România, 1916–1921*. Ed. pol. București, 1966, p. 165–166.

⁸ P. S. din România și unirea tuturor românilor, in „Adevărul” (Sibiu), XV (1919), nr. 8. 24. II./9. III.

Chemarea lansată de către conducerea P.S. din vechiul regat de înfăptuire a unității muncitorești prin formarea unui singur partid este salutăată cu bucurie de către transilvăneni care văd în crearea partidului unic al clasei muncitoare factorul principal al societății chemat „să ducă înainte lupta clasei muncitoare din România pentru realizarea dezrobirii desăvârșite de sub apăsarea regimului burghezo-moșieresc. Chemarea la unire va afla răsunet în inimile muncitorilor români și sintem siguri că în cel mai scurt timp unirea tuturor partidelor socialiste din România va deveni un fapt împlinit. Prin aceasta lupta noastră împotriva reacțiunii se va înzeci iar proletariatul organizat și conștient va deveni unul din factorii cei mai de însemnătate a țării. Vom vota atunci cu toții spre transformarea țării românești într-o țară cu libertățile cele mai largi, bazată pe cea mai largă democrație”⁹.

Socialiștii din Transilvania au răspuns pozitiv chemării conducerii P. S. și a Uniunii sindicatelor din vechiul regat de a participa la o conferință socialistă la București în martie, în vederea discutării unor probleme legate de convocarea unui congres al tuturor partidelor socialiste din România care să hotărască crearea unui singur partid al clasei muncitoare¹⁰.

Conducătorii social-democrați din Transilvania și-au manifestat dezaprobarea față de această intenție o socialiștilor din vechiul regat motivind că nu au fost create condiții pentru ca mișcarea muncitorească din România să fie unificată. Ei arătau că „Situația nu e coaptă într-otita ca întreaga mișcare din România unită să fie pusă sub conducerea unui singur Comitet Executiv”¹¹.

Conferința a avut o deosebită importanță pentru că a discutat „foarte importante chestiuni de tactică și la început deși au fost divergențe privitoare la tactica mișcării socialiste mai tirziu după dezbateri îndelungate și argumentări strașnice din ambele părți s-a ajuns la o înțelegere. Au recunoscut valabilitatea tacticii întrebuintate pînă acuma”¹².

În urma acestei conferințe s-a ajuns la un acord comun între reprezentanții partidelor clasei muncitoare din România, la necesitatea unificării într-un partid pe baza unui program elaborat de o conferință a reprezentanților muncitorimii din întreaga țară. În vederea desemnării delegațiilor la conferința din București cit și a stabilirii unui program de activitate a fost convocată conferința P.S.D. și a Uniunii Sindicale din Ardeal și Banat pentru zilele de 10–11 V 1919.

La această conferință au fost reprezentate 71 de organizații din 33 de localități cu 142 de delegați +25 membri ai marelui Comitet ales de Congresul din 19–20 I 1919 și Comitetul Executiv. Conferința a adoptat rezoluții în care se arătau principiile care stau la baza activității partidului și necesitatea unificării mișcării muncitorești cit și a luptei pentru recuștigarea liber-

⁹ Ibidem.

¹⁰ Conferința socialistă din București în „Adevărul” (Sibiu) XV (1919) nr. 13, din 31. III.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

tății de întrunire și de presă: Reprezentanții partidului și organizațiilor muncitorești din Ardeal și Banat declară: „stînd pe baze internaționale consideră lupta de clasă ca singurul mijloc de eliberare a muncitorimii. Pentru aceasta hotărăște centralizarea provizorie a mișcării socialiste, politice și economice din Ardeal și Banat”¹³.

Conferința s-a solidarizat cu lupta eroică a muncitorimii din vechea Românie pentru idealul măreț al socialismului, a înfierat acțiunile de reprimare ale guvernului burghezo-moșieresc, a trimis salutul său frătesc celor arestați și condamnați și a stabilit ca cea mai apropiată țintă a mișcării muncitorești unificarea cîștigarea completei libertăți de întrunire și presă¹⁴.

Conferința a ales cei șase membri în Comitetul Executiv al P. S. din Transilvania și Banat cit și reprezentanții care trebuiau să participe la conferința din 23–26 mai a tuturor partidelor muncitorești din România care a elaborat programul partidului și programul electoral.

Conferința reprezintă un pas înainte pe calea unificării mișcării muncitorești, reflectă frământările, dezbaterile, căutările din acea epocă proprii partidului și mișcării muncitorești din România. Cu toate confuziile sale printre care aceea a introducerii tezei reformiste că orinduirea socialistă va trebui „să se desemneze și să se precizeze în însăși societatea burgheză printr-o înnoire adîncă a cadrelor și a așezămintelor sale”¹⁵, documentele elaborate de conferință încearcă să țină seamă de condițiile concrete, specifice societății românești. Ele reflectă existența unei grupări de dreapta reformistă, încă destul de puternică cit și limitele aripei de stînga, a grupurilor comuniste din cadrul mișcării muncitorești.

Programul elaborat de conferința din mai are meritul de a fi primul program adoptat de toate partidele muncitorești provinciale, el a contribuit la unificarea mișcării muncitorești.

În vara anului 1919 organizațiile muncitorești și sindicale din Ardeal și Banat reușesc să se organizeze, să cuprindă în rîndul lor tot mai mulți muncitori care organizați trec la acțiuni deschise împotriva regimului burghezo-moșieresc. În cadrul P.S.D. din Ardeal și Banat intră noi militanți ai clasei muncitoare care făcuseră parte din Partidul Revoluționar Muncitoresc Țărănesc creat la Moscova în martie 1918, avînd un program revoluționar inspirat din programul Partidului Bolșevic al Rusiei Sovietice și reprezentanți ai Grupului Comunist Român din Ungaria reînțorși în Transilvania în vara și toamna anului 1919. Aceștia au adus o deosebită contribuție la clarificarea problemelor ideologice din cadrul mișcării muncitorești și socialiste din Transilvania. Sub influența elementelor revoluționare Fluieraș și Jumanca, reprezentanții P.S.D. din Ardeal și Banat în Consiliul Dirigent, ies din acest organism. Deosebirile de vederi dintre reprezentanții clasei muncitoare și ai bur-

¹³ Rezoluția Conferinței P.S.D. și a Uniunii Sindicale din Ardeal și Banat, în „Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916–1921”. Ed. pol. București, 1966, p. 197.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Programul Partidului Socialist din România, în „Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916–1921”. Ed. pol. București, 1966, p. 205.

gheziei au ieșit în evidență mult mai pregnant odată cu definitivarea celor două proiecte de reformă: proiectul de reformă agrară și proiectul reformei electorale. Social-democrații erau pentru respectarea întocmai a prevederilor Adunării de la Alba Iulia, referitor la dreptul de vot cit și în privința țărânimii. Burghezia încerca să golească proiectul de reformă agrară cit și cel electoral de prevederile radicale ale Adunării de la Alba Iulia. Tocmai deosebiriile acestea de vederi au dus la ieșirea reprezentanților P. S. din Marele Sfat la 3 aug. 1919. Din acest moment P.S.D. trece în opoziție, trecere ce crea condiții noi mișcării muncitorești și socialiste din Transilvania și Banat, cerea adoptarea de noi măsuri în vederea cuceririi drepturilor clasei muncitoare pe calea revoluționară. În acest sens a fost convocată conferința partidului din 7–8 septembrie 1919 la Sibiu. Conferința a dezbătut două probleme principale și anume: poziția partidului față de alegeri și problema unificării partidelor socialiste.

Sub influența grupurilor, de stînga partidul și-a schimbat denumirea din social-democrat în socialist, ceea ce a arătat creșterea influenței aripei revoluționare în cadrul organizațiilor partidului din Transilvania. Vorbindu-se despre acest lucru documentele arătau; „Mai mult s-a manifestat însă unitatea ce domnește între noi atunci cînd un tovarăș clujean a făcut propunerea ca conferința să însărcineze Comitetul Executiv ca acesta, împreună cu delegații diferitelor centre mai mari să pregătească unirea desăvîrșită a partidului nostru cu Partidul Socialist din România veche”¹⁶. Propunerea aceasta a fost primită cu însuflețire în unanimitate de voturi.

Lucrările Conferinței au scos în evidență un lucru deosebit de important pentru întărirea partidului, anume acela al respectării disciplinei de partid. Participanții au hotărît în unanimitate intensificarea activității lor în vederea întăririi capacității organizatorice și a disciplinei de partid arătînd că minoritatea trebuie să se supună hotărîrii majorității și să lupte pentru traducerea hotărîrilor în fapte¹⁷.

Schimbarea titulaturii P.S.D. din Ardeal și Banat constituie încă un pas spre unificare ajungîndu-se la titulatură comună cu cea a P. S. din România. Ea arăta totodată starea de spirit a clasei muncitoare care dorea să rupă cu tot ceea ce îi amintea de politica falimentară a Internaționalei a II-a. Această stare de spirit care domnea în rîndul membrilor P.S. a determinat conducerea mișcării socialiste din Transilvania să colaboreze cu conducerea centrală din București în toate problemele de interes general. Acționarea în comun a diferitelor partide socialiste existente devine tot mai strînsă avînd la bază legătura organizată între conducerea acestor partide, lucru ce a ieșit cu pregnanță și cu ocazia alegerilor din noiembrie 1919 cînd partidele politice ale clasei muncitoare s-au abținut de la alegeri din cauza condițiilor în care s-au desfășurat acestea: starea de asediu și cenzură.

---

¹⁶ Darea de seamă și Rezoluția Conferinței P.S.D. din Ardeal și Banat cu privire la unificarea partidelor socialiste, în *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916–1921*, Ed. pol. București, 1966, p. 245.

¹⁷ Ibidem.

În noiembrie 1919 s-a constituit un for coordonator pe întreaga țară a mișcării socialiste: Comitetul Executiv al P. S. și Consiliul general al sindicatelor. P. S. din Ardeal și Banat avea dreptul de a trimite patru delegați în Comitetul Executiv din București și opt delegați în Consiliul general.

Pentru desemnarea acestora s-a convocat pentru zilele de 14–15 decembrie 1919 la Cluj conferința de partid și sindicală. Au participat Comitetul Executiv al P. S. din Ardeal și Banat, Comisia generală a sindicatelor din Ardeal și Banat și numeroși delegați ai orașelor Cluj, Timișoara, Sibiu, Brașov, Lugoj, Reșița, Anina, Dej și Reghinul Săsesc. Conferința a hotărât centralizarea definitivă, completă a mișcării socialiste, politice și sindicale de pe întreg teritoriul Transilvaniei și Banatului. Centrul întregii activități era orașul Cluj. S-a lăsat Banatului o autonomie regională cu sediul la Timișoara. De asemenea au fost repartizate locurile pentru Comitetul Executiv și Consiliul general din București, ținându-se seamă de centrele cele mai importante, de fiecare provincie și de naționalități¹⁸.

În rezoluția care a consemnat toate aceste hotărâri ale Conferinței de partid și sindicale din Cluj un loc important l-a ocupat convocarea unui congres general sindical în vederea unificării mișcării socialiste pe plan național. În acest sens rezoluția preciza: „Conferința hotărăște că în timp apropiat să se convoce Congresul partidului într-un loc ce se va stabili mai târziu căzînd de acord și cu tovarășii din vechea Românie ca tot cu această ocazie să aibă loc și marele congres al tuturor organizațiilor socialiste din România”¹⁹.

Exprimînd politic și ideologic spiritul revoluționar al întregii clase muncitoare din România, elementele înaintate din mișcarea socialistă militau pentru convocarea unui congres general care să se pronunțe pentru aderența la principiile revoluționare marxist-leniniste și transformarea pe această bază a Partidului Socialist în Partid Comunist.

În condițiile dezvoltării rapide a procesului de maturizare ideologică, politică a mișcării socialiste de pe întreg cuprinsul țării noastre, evoluția și înfăptuirea unificării diferitelor partide existente într-un singur partid era strîns legată de transformarea P. S. în Partid Comunist. Acest proces istoric nu a putut fi împiedicat. Forțele înaintate din cadrul P. S. din Transilvania erau pentru punerea în aplicare a propunerii secției P. S. din București privitoare la convocarea unui Congres care să hotărască afilierea la Internaționala a III-a.

Deosebit de semnificativ pentru orientarea revoluționară a mișcării muncitorești din Transilvania și Banat este congresul P. S. ținut la 15–16 august 1920, la care au participat 230 delegați din 28 localități: Cluj, Brașov, Oradea, Baia Mare, Tg.-Mureș, Timișoara, Gheorgheni, Toplița, Dej, Ocna Șugatag etc. reprezentînd 83.000 muncitori organizați. Au mai luat parte delegați ai partidelor și sindicatelor din București.

¹⁸ Rezoluția Conferinței de partid și sindicale în problema unificării depline a mișcării muncitorești din Ardeal și Banat, în *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916–1921*, Ed. pol., Buc., 1966, p. 274.

¹⁹ *Ibidem*.

Congresul a votat o serie de rezoluții și moțiuni privind cele mai importante probleme ale vieții muncitorilor. În rezoluția, **Politica generală a partidului**, Congresul stabilea principiile fundamentale pe baza cărora partidele socialiste din această parte a țării urmau să-și desfășoare activitatea până la unificarea deplină a mișcării socialiste. Se arăta că muncitorii din Transilvania și Banat doresc desăvârșita unificare cu P. S. din vechea Românie. „În vederea realizării acestui deziderat P. S. din Ardeal și Banat încetează de a mai ființa ca partid independent și lasă în grija congresului general ce va avea loc mai târziu cu participarea delegaților din toată țara ca acesta să stabilească atit programul cit și statutul partidului unificat”²⁰.

La această rezoluție s-a mai adăugat un text potrivit propunerii lui Gheorghe Cristescu care preciza că viitorul congres va hotărî și problema afilierii, ceea ce înseamnă că unificarea va duce la transformarea P. S. în Partid Comunist. Congresul își manifestă internaționalismul proletar și solidaritatea cu poporul rus, cu Internaționala Comunistă.

Lucrările congresului au scos în evidență lupta tot mai deschisă dintre elementele de stînga din cadrul mișcării muncitorești și cele de dreapta. Aici pentru prima dată a fost combătută deschis tactica „căii legale”, folosită de liderii socialiști de dreapta din Transilvania arătîndu-se falimentul acesteia și necesitatea adoptării unei tactici revoluționare.

Vorbînd despre schimbarea direcției generale a mișcării muncitorești din Ardeal rezoluția considera drept cheazășie pentru victoria luptei socialiștilor ardeleni „stabilirea unei strînse legături frățești cu muncitorimea din România veche, începerea unei acțiuni energice bazată pe lupta de clasă, lupta fără nici o cruțare pentru autonomie; încetarea trimiterii delegaților și a memoriilor fără rost și nebăgate în seamă niciodată”²¹.

Prin hotărîrile luate la Congresul de la Cluj din august 1920 muncitorimea considera că unificarea a devenit un fapt împlinit. Ceea ce s-a mai lăsat de făcut Congresului general era „să stabilească programul de acțiune și statutele partidului unificat”²².

Mergînd pe această direcție Comitetul Executiv a elaborat în toamna anului 1920 și în primăvara anului 1921 documentele de bază care trebuiau adoptate de Congres.

Greva generală din 1920 a scos în evidență și mai mult falimentul social-democraților de dreapta, necesitatea creării partidului de tip nou, a partidului comunist. Toate încercările social-democraților de dreapta care au culminat cu propunerile din ședința Consiliului General al P. S. și a sindicatelor din 30 ianuarie–3 februarie 1921, care cereau scoaterea comuniștilor din P. S. și punerea la baza activității partidului a programului din mai 1919, au eșuat.

²⁰ Rezoluție a Congresului P.S. din Ardeal și Banat din 15–17 august 1920, în *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916–1921*, Ed. pol., București, 1966, p. 477.

²¹ Ibidem, p. 483.

²² Ibidem, p. 484.

Aflindu-se în minoritate, bazându-se pe faptul că pînă la convocarea congresului general mai aveau în mină conducerea organizațiilor muncitorești din Ardeal și Banat, reprezentanții dreptei s-au declarat în afara P. S. în speranța că vor putea antrena după ei organizațiile în fruntea cărora se aflau încă. Dar acestea în majoritatea lor au dezaprobat acțiunile social-democraților de dreapta și au cerut convocarea neîntîrziată a congresului și afilierea partidului la Internaționala a III-a. Ele s-au solidarizat cu elementele de stînga alegînd delegați la congres care în marea lor majoritate au primit mandatul imperativ de a vota afilierea fără condiții.

Aceștia și-au făcut datoria votînd la 11 mai crearea P.C.R. „moment de cea mai mare importanță în istoria proletariatului din România”²³ — sublinia tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, secretarul general al P.C.R.

---

²³ N. CEAUȘESCU, P.C.R. — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România. Ed. politică, București, 1966, p. 25.

AZ ERDÉLYI ÉS BÁNÁTI SZ. P. KERETÉBEN FOLYÓ IDEOLÓGIAI HARC MOZZANATAI A PÁRT KONFERENCIÁI ÉS KONGRESSZUSAI TUKRÉBEN (1919–1920)

Az 1918. december 1-i egységes román nemzeti állam megalakulásának kiteljesítése kedvező feltételeket teremtett hazánkban az egységes munkásmozgalom létrehozására, valamint a munkásosztály számbeli növekedésére. Az elkövetkezendő években ez jelentős politikai tényező lett, melyet szem előtt kellett tartania a burzsoá-földesúri rendszer vezetőinek.

A gyulafehérvári történelmi döntést az erdélyi és a bánáti néptömegek, a munkásosztály többsége és annak pártja lelkesedéssel fogadták.

A dolgozók képviselői között voltak, akik nem értettek egyet Erdély és a régi román királyság egyesülésével; ez a munkásmozgalom megosztásához vezetett, mely súlyos károkat okozott a munkásosztály ügyének és a nemzeti érdekeknek.

1919. január 19–20 között Nagyszebenben pártkongresszust hívtak össze ezen kérdések tisztázására. A kongresszus jóváhagyta a Párt Központi Bizottságának az egységes nemzeti állam kiteljesítése érdekében kifejtett tevékenységét, a párt programját, hangsúlyozván, hogy a párt legfontosabb célja harcolni az ország demokratizálásáért, a szabad alkotmányos rendszer biztosításáért, a gyökeres földreform- és a demokratikus választási reform megvalósításáért és az együttélő nemzetiségek jogainak szabad gyakorlásáért. A kongresszus feladatul tűzte ki a Központi Bizottság elé, hogy fokozza a tevékenységet a munkásegység megvalósításáért. E célból megbízták Jumanca I.-t és Fluieraș I.-t, hogy megbeszéléseket folytassanak a Szocialista párt bukaresti vezetőivel. E tárgyalások eredményeként és a munkásosztály harcának növekedése következtében 1919. novemberében megalakították a munkásosztály összes pártjainak központi szervét. Ez az esemény rendkívül jelentős volt a munkásosztály pártegységének megteremtésében és a dolgozók harci szellemének növekedésében.

Igy az 1919. december 14–15-én és az 1920. augusztus 15–16-án megtartott pártkonferencián és kongresszuson elhatározták egy általános kongresszus gyors összehívását, hogy megszavazza a munkásosztály végleges egyesülését egy marxi-lenini elveken felépülő pártba.

Ugyanakkor kérték a párt vezetőségét, hogy vessenek véget a régi harci módszereknek, a kérvényezések és a munkaadókkal való tárgyalások mód-

szerének és térjenek át a munkásosztály jogainak forradalmi úton történő kivívására.

A munkásosztály haladó elemeinek harcát 1921. május 8-án siker koronázta, amikor megnyílt a pártnak az a kongresszusa, amely elhatározta az új típusú Román Kommunista Párt megteremtését, mely a romániai proletariátus történetének legjelentősebb eseménye.

**ASPEKTE DES IDEOLOGISCHEN KAMPFES IM RAHMEN DER
SOZIALISTISCHEN PARTEI AUS TRANSYLVANIEN UND BANAT
WIDERSPIEGELT IN DEN KONFERENZEN UND PARTEIKONGRESSE
(1919–1920)**

Die Vollendung der staatlichen Einheit am 1 Dezember 1918 schuf günstige Bedingungen zur Durchführung der Einheit der Arbeiterbewegung in unserem Lande; sie führte zum anwachsen der Arbeiterklasse.

In der Zeitspanne der folgenden Jahre wird dieses ein politischer Faktor von besonderer Wichtigkeit, welchen die Behörden des bürgerlich-gutsherrlichen Regimes beachten mussten.

Die Tat von Alba Iulia wurde mit Begeisterung entgegengenommen von den Volksmassen aus Transylvanien und aus dem Banat, von der Mehrheit der Arbeiterklasse, welche die Vereinigung Transylvaniens mit der Alten Rumänischen Monarchie missbilligten; sie gingen zur Zertrennung der Arbeiterbewegung und brachten schweren Schaden der Sache der Arbeiterklasse und den nationalen Interessen. Um dieses zu klären wurde der Parteikongress von 19–20 I. 1919 in Sibiu einberufen. Der Kongress bewilligte die Tätigkeit des Exekutivkomitees der Partei hinsichtlich der Vollendung der staatlichen Einheit und arbeitete das Programm der Partei aus, wo unterstrichen wird dass das wichtigste Ziel der Partei, der Kampf für die Demokratisierung des Landes sein soll, für das Garantieren der Freiheiten in Rechten der mitwohnenden Nationalitäten. Der Kongress gab den Auftrag dem Exekutivkomitee, seine Tätigkeit zu verstärken, um zustandezubringen die Einheit der Arbeiter.

Diesbezüglich wurde bevollmächtigt I. Jumanca und I. Fluieraş Verhandlungen zu führen mit der Sozialistischen Partei von Bukarest. Nach diesen Verhandlungen, wie durch das Wachsen des Kampfes der Arbeiterklasse, kam man zur Bildung eines Zentralorgans aller Parteien der Arbeiterklasse im November 1919.

Dieses Ereignis hatte eine besondere Bedeutung für die Vereinigung der Parteien der Arbeiterklasse, für die Verstärkung des Kampfes der Werktätigen. Auf diese Art und Weise wurde auf der Konferenz und auf dem Parteikongress vom 14–15 Dezember 1919, 15–16 August 1920 immer mehr verlangt die eilige Einberufung eines Generalkongress des ganzen Landes, welcher die endgültige Vereinigung der Arbeiterklasse in eine Par-

tei gestützt auf die marxistisch-leninistischen Prinzipien wählen sollte. Gleichzeitig wurde der Parteiführung verlangt die alten Kampfmethoden einzustellen und sie möge übergehen zur Organisierung der Arbeiterklasse, um sich ihre Rechte auf revolutionären Wege zu erzwingen.

Der Kampf der fortschrittenen Elemente im Rahmen der Arbeiterklasse aus dem ganzen Lande wird am 8. Mai 1921 gekrönt als der Parteikongress eröffnet wurde, welcher beschliessen wird das Gründen der Partei neuen Typs, die Rumänische Kommunistische Partei, ein Ereignis von grösster Bedeutung in der Geschichte des Proletariats aus Rumänien.

ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ БОРЬБА ВНУТРИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ТРАНСИЛЬВАНИИ И БАНАТА, В АСПЕКТЕ ЕЁ КОНФЕРЕНЦИЙ И СЪЕЗДОВ

Р Е З Ю М Е

Др. А. ГАЛЕА

Завершение государственного единства Румынии 1-го декабря 1918 г. создало благоприятные условия для осуществления единства рабочего движения в Румынии, а также привело к количественному увеличению рабочего класса. В последовавшие за этим годы, рабочий класс стал весьма значительным политическим фактором, с которым не могли не считаться органы власти буржуазно-помещичьего строя.

Исторический акт в гор. Алба-Юлия был восторженно встречен народными массами Трансильвании и Баната, большинством рабочих и их партией. Однако, были и представители трудящихся, не одобряющие присоединение Трансильвании к старой монархической Румынии, что повело к расколу в рабочем движении и нанесло серьёзный ущерб рабочему классу и национальным интересам.

Для выяснения создавшегося положения был созван партийный съезд, состоявшийся 19—20 января 1919 г. в городе Сибиу. Съезд одобрил деятельность исполнительного комитета партии в связи с завершением государственного единства Румынии и выработал партийную программу с особым ударением на борьбу за демократизацию страны, за обеспечение свободной конституционной системы, путём осуществления радикальной земельной и демократической выборной реформ, за гарантию свобод и прав сосуществующих национальностей. Съезд вменил в обязанность исполнительному комитету усиление его деятельности по осуществлению рабочего единства. В этом отношении, И. Жуманка и И. Флуераш были уполномочены вести переговоры с руководством Социалистической партии в Бухаресте. Вследствие этих переговоров, а также благодаря повышению боеспособности рабочего класса, удалось создать в ноябре 1919 г. центральный орган всех рабочих партий. Это событие имело большое значение для объединения партий рабочего класса и для дальнейшего повышения боеспособности трудящихся. Таким образом, участники конференции и съезда партии, состоявшихся 14—15 декабря 1919 г. и

15—16 августа 1920 г. всё более настоятельно высказывались за спешный созыв, со всех концов страны, всеобщего съезда, который смог бы проголосовать за окончательное объединение рабочего класса в партию, основанную на марксистско-ленинских принципах. Одновременно требовалось от руководителей партии, покончить со старыми методами борьбы — с петициями и переговорами с работодателями — и перейти к организации рабочего класса для достижения своих прав революционным путём.

Борьба передовых элементов рабочего класса всей страны увенчалась успехом 8-ого мая 1921 г., когда на заседании съезда было решено создание партии нового типа — Румынской коммунистической партии, — событие величайшего значения в истории пролетариата Румынии.

PARTICIPAREA MUNCITORII DIN TÎRGU-MUREȘ ȘI VALEA MUREȘULUI LA LUPTA PENTRU CREAREA PARTIDULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA (1918–1921)

SIMION FUCHS

Istoria frământată în care s-a maturizat clasa muncitoare pentru a da naștere Partidului Comunist din România este deosebit de complexă. Între multiplele ei aspecte, latura locală, participarea muncitorimii din diferite regiuni ale țării în lupta pentru crearea partidului comunist prezintă un interes de cercetare și rezolvare științifică. Ea este menită să introducă noi culori și să întregască istoria perioadei avântului revoluționar dintre anii 1918–1921.

Lucrările istorice consacrate acestei perioade tratează în marea lor majoritate ansamblul țării sau al Transilvaniei, referindu-se și la evenimente locale, între ele și din teritoriul tratat în lucrarea prezentă. Folosind aceste date, le vom completa, străduindu-ne să introducem și noi elemente de interpretare, imbinând specificul local cu cel general.

Mișcarea socialistă din Tirgu-Mureș, apărută în ultimul deceniu al secolului trecut, pe lângă orientarea generală socialdemocrată, prezintă și manifestări radicale și revoluționare. Organizațiile muncitorești din Tirgu-Mureș au fost dintre acelea care de mai multe ori s-au situat pe o poziție critică de stînga față de conducerea centrală a Partidului Social-democrat din Ungaria. Muncitorimea a participat combativ la acțiunile pentru revendicări general-democratice, inițiate de partidul social-democrat. Grevele și demonstrațiile vehemente, manifestările de solidarizare internaționaliste, îndeosebi din anii 1905–1907 și lupta împotriva pregătirilor de război, de asemenea fac parte din tradițiile revoluționare ale mișcării muncitorești din Transilvania și în cadrul ei din Tirgu-Mureș. În mișcarea socialistă din localitate a luat parte un grup de intelectuali marxiști și simpatizanți, propagatori ai socialismului științific și ai culturii. Activitatea lor a contribuit la existența unei literaturi marxiste, la crearea unui interes mai viu pentru problemele ideologice și culturale, la formarea unor cadre înaintate de muncitori și intelectuali. Toate acestea constituiau premisele inițiale ca mișcarea muncitorească din Tirgu-Mureș în anii viitori să fie receptivă față de noile idei revoluționare.

În timpul primului război mondial imperialist nemulțumirea crescîndă a oamenilor muncii și intensificarea spiritului lor de luptă semnală coacerea situației revoluționare. Pe lângă multele manifestări spontane ale nemulțu-

mirii maselor se evidențiază lupto conștientă a muncitorilor fabricii militarizate Kálnai. La începutul anului 1916 muncitorii acestei întreprinderi, cu toate că erau mobilizați pe loc, s-au organizat în sindicat și la data de 5 martie au înaintat revendicările lor comandamentului militar al întreprinderii. Mișcarea lor era imediat reprimată prin forțe militare, 37 dintre muncitori susținând și mai departe revendicările au fost pedepsiți prin trimiterea lor pe front. Această mișcare, cu toate înfringerea ei, n-a rămas fără efect. Muncitorii metalurgiști din această fabrică au devenit unul din detașamentele înaintate ale mișcării comuniste în formare.¹

Dinamismul organizării maselor muncitorești, modul de pregătire și desfășurarea luptelor duse de ei este o dovadă a noii orientări revoluționare. Mișcărilor pe ramuri de producție și pe întreprinderi pentru introducerea zilei de 8 ore de muncă, ridicarea salariilor, recunoașterea bărbatilor de încredere etc., grevele revendicative, grevele de solidarizări, demonstrații se țin lanț.

Patronii înspăimintați de avântul revoluționar au acceptat revendicările, încheiind pe rind contracte colective pe bresle și întreprinderi. Grevele politice și demonstrațiile au avut un efect deosebit asupra maselor muncitoare, însuflețind și lupta maselor de țărani și soldați. Greva generală din 18 ianuarie 1918, care a cuprins întreaga Austro-Ungarie², la Tg.-Mureș s-a ținut în ziua de 20 ianuarie și s-a extins și asupra muncitorimii unor localități din Valea Mureșului, atrăgându-i prima dată în vîrtejul luptei revoluționare a clasei muncitoare. Comentînd greva din ianuarie, ziarul Tükör relatează printre altele: „După cei patru ani plini de suferință ai războiului, această acțiune muncitorească era prima și cea mai cuprinzătoare manifestare de voință în direcția încheierii cît mai grabnice a păcii... muncitorii s-au copt pentru a chema la viață și a aduce la putere drepturile poporului...”³. Dintre grevele cu caracter local se evidențiază greva demonstrativă de 24 ore din 1 noiembrie 1918, prin care a salutat muncitorimea din Tg.-Mureș formarea Consiliilor naționale, muncitorești și ale soldaților.⁴ Peste cîteva zile au intrat în grevă muncitorii căilor ferate din Tg.-Mureș, pentru mărirea salariilor și îmbunătățirea aprovizionării cu alimente. Implicit și această acțiune avea un caracter politic.⁵

Mișcarea revoluționară burghezo-democratică și de eliberare națională din Transilvania declanșată în noiembrie 1918, a cuprins și masele muncitorești și țărănești de diferite naționalități din regiunea Văii Mureșului superior. În concordanță cu principiul revoluționar al autodeterminării popoarelor s-a eliberat Transilvania, unindu-se cu România. Experiențele proprii cîștigate în mișcărilor revoluționare din anul 1918 formează o veri-

¹ Pe baza descrierii lui Ferenc Kacsó (Tîrgu-Mureș), unul din conducătorii acestei mișcări. Muzeul din Tîrgu-Mureș.

² „Tükör”, Tîrgu-Mureș, 27 ianuarie 1918.

³ „Tükör”, Tg.-Mureș, 27 ianuarie 1918.

⁴ „Tükör”, Tg.-Mureș, 3 noiembrie 1918.

⁵ Proces-verbal despre ședința Consiliului Național din Tîrgu-Mureș, 4 noiembrie 1918. Arhivo Com. județean P.C.R. al județului Mureș.

gă din înlănțuirea factorilor care au contribuit la pregătirea mișcării muncitorești din Transilvania, la transformarea partidului socialist în partid comunist.

Unirea Transilvaniei cu România a creat noi și favorabile condiții pentru dezvoltarea și unirea mișcării muncitorești române. În prima etapă mișcarea socialistă din Transilvania, divizată în trecut în organizații naționale, s-a unit în mod provizoriu pe plan teritorial, creind partidul social-democrat (socialist) din Ardeal și Banat, unindu-se apoi cu mișcarea muncitorească din România. Mișcarea muncitorească din Tîrgu-Mureș a avut un rol activ în realizarea unității partidului socialist și a sindicatelor din România. Unirea mișcării muncitorești din România s-a desfășurat în strînsă conexiune cu procesul transformării partidului socialist în partid comunist. Făurirea partidului comunist a contopit clasa muncitoare din ambii versanți ai Carpaților, între ei și muncitorimea naționalităților conlocuitoare.

În anii de pregătire a creării partidului comunist, mișcarea muncitorească din Tîrgu-Mureș și Valea Mureșului, ca un ecou dintr-un capăt al țării, răspundea la chemările centrelor revoluționare: ale aripei de stînga din Consiliul General al Partidului Socialist din România, conducerii grupurilor comuniste cu care avea legături și diferitelor conferințe, congrese, care acționau pentru afilierea la Internaționala Comunistă, adică pentru Partidul Comunist din România.

În anii 1918–1919 s-au reînnoit vechile organizații social-democrate și sindicale din Tîrgu-Mureș, Reghin și Gheorgheni, reduse la tăcere în primii ani ai războiului. În anii următori în toate cele 26 de întreprinderi forestiere au fost înjghebate puternice organizații sindicale și în cele mai multe locuri organizații de partid și ale tineretului muncitoresc. Cei mai activi și hotărîți muncitori revoluționari s-au recrutat din aceea parte a vechilor militanți care au înțeles necesitatea transformării partidului socialist în partid comunist, între care fostul secretar al organizării partidului socialist **János Csetri** și muncitorul revoluționar **Iosif Sós**. Elementele cu concepții reformiste s-au compromis repede și locul lor a fost preluat de noi conducători. revoluționari. Un număr însemnat din membrii activi a aparținut foștilor prizonieri din Rusia, participanți ai revoluției din Octombrie⁶. Ei au format un detașament combativ, participant în multe lupte crîncene conduse de partidul comunist. În cadrul activității asidue de organizare, propagandă și ale luptelor muncitorești s-a ridicat o întreagă pleiadă de comuniști consacrați, în frunte cu **Elek Köblös**, unul dintre cei mai energici organizatori ai partidului comunist în Transilvania și în special la Tîrgu-Mureș și Valea Mureșului, intelectualul **Géza Simó**, tînărul comunist **Odön Lázár**, muncitorii **Adalbert Nagy**, **Iosif Mihály** și **Ștefan Dan**. În centrele forestiere din Valea Mureșului s-au ridicat o seamă de luptători, conducători ai muncitorilor forestieri printre care: **Anton Peșan**, **Pavel Basch**, **Gustav Vargancsik**, **Mihály Fekete**, **Sándor Koppándi**, **Petru Colceru** și alții.

⁶ Evidența Muzeului din Tîrgu-Mureș.

În anul 1918 a luat ființă, pentru prima oară la Tirgu-Mureș, o organizație revoluționară a tineretului muncitoresc. Inițiatorii și conducătorii acestei organizații, în acești ani au fost Ōdön Lázár, Henrik Faragó, Roman Andrei și alții. Organizația tineretului muncitoresc s-a situat de la primul moment al existenței sale alături de aceia care au luptat pentru o orientare de stînga a mișcării muncitorești și pentru înființarea partidului comunist. Reprezentantul organizației din Tirgu-Mureș, Faragó, a luat parte la primul congres al tineretului socialist din Ardeal și Banat din 25 iulie 1920.⁷

Organizația tineretului socialist din Tirgu-Mureș avînd alături de sine organizațiile din Valea Mureșului, a devenit una dintre cele mai puternice organizații din Tirgu-Mureș. La ședința comună a reprezentanților mișcării tineretului socialist din toată țara, ținută la Brașov cu ocazia Congresului sindical între 20–23 octombrie 1921, din partea Uniunii Tineretului Muncitor din Transilvania și Banat erau doi delegați, unul din Tirgu-Mureș. Această ședință a hotărît convocarea unui congres în vederea unificării mișcării tineretului din România.⁸

Dintre exemplele abundente scoatem în relief primele prezentări conștiente pe terenul luptei muncitorilor forestieri din Valea Mureșului. După mai multe lupte preliminare care s-au soldat cu încheierea unor contracte colective pe cite o întreprindere, în martie 1920 pentru prima oară au reușit muncitorii forestieri să îngenunchieze pe capitaliștii monopolizști, bine organizați și deosebit de brutali ai societăților forestiere, silindu-i să încheie un contract colectiv unitar, valabil pentru toate întreprinderile.⁹

Sărbătorirea zilei de 1 Mai în anul 1920, în Valea Mureșului s-a desfășurat sub semnul unității tuturor forțelor muncitorești aparținînd diferitelor naționalități. „... peste 3.000 de oameni au manifestat la Lunca-Bradului, purtînd steaguri roșii de la Sălard pînă la piriul Ilva. La această demonstrație au participat împreună muncitorii din Deda, Răstolița, Sălard, Lunca-Bradului și Toplița, pe lingă faptul că au ținut sărbătoarea și acasă”¹⁰

În Transilvania deja de la începutul anului 1919 a început cristalizarea unui cîrent de stînga care a primit conturul unei aripi de stînga potrivnică aripei de dreapta în frunte cu Fluieraș și Jumanca. Aripa de stînga și-a concentrat activitatea îndeosebi în cadrul mișcării sindicale, cucerind treptat majoritatea organizațiilor locale de partid și ale sindicatelor. Sînt indicii despre formarea unui grup central în frunte cu Eugen Rozvány, Elek Köblös, Dan Ștefan, Aladár Berger care activa unit cu aripa stîngă din Comitetul Executiv al Partidului Socialist din România. Rozvány a devenit secretarul Partidului Socialist din Ardeal și Banat, Köblös și Berger organizau comitete ilegale comuniste. În vederea susținerii cît mai eficace a concepției aripei de stînga și a pregătirii transformării partidului socialist în partid comunist a devenit necesară editarea unor organe de

⁷ „Socialismul” din 29 iulie 1920.

⁸ „Tineretul Socialist” din 12 noiembrie 1921.

⁹ Contractele colective. Ed. A. Lakatos. Tg.-Mureș 1924.

¹⁰ Muzeul Tg.-Mureș nr. inv. 4509/40.

presă, fiindcă organele centrale din Cluj aveau o orientare centristă, cu înclinații spre dreapta.

Mișcarea muncitorească din Transilvania simțea îndeosebi lipsa unui organ de presă în limba maghiară. Pentru masele cititorilor în limba română această lipsă era atenuată prin existența organelor comuniste din București. În preajma grevei generale, a apărut la Tirgu-Mureș gazeta **Marosvölgyi Munkás** primul organ de presă în Transilvania, care a luat parte consecvent la pregătirea înființării Partidului Comunist din România. **Marosvölgyi Munkás** și după aceea apariția ziarelor **Fáklya** din Cluj, **Világosság** din Brașov, și a ziarelor Uniunii Tineretului Muncitoresc din Ardeal și Banat demonstrau marea importanță a presei în lupta ideologică și politică pentru revendicările maselor muncitoare și contopirea acestora cu lupta pentru crearea Partidului Comunist din România.

Marosvölgyi Munkás, gazetă săptăminală apărea la Tirgu-Mureș de la 5 septembrie 1920 până la 2 octombrie 1921, cind fiind interzisă, a reapărut sub numele de „**Előre**” de la 4 decembrie 1921 până la 6 august 1922, cind în urma hotărârii C. C. provizoriu al partidului Comunist și-a cedat locul ziarului **Világosság** din Brașov, organul oficial în limba maghiară al Partidului Socialist-Comunist din România, redactat de Eugen Rozvány și Iuliu Gyöngyösi.

În aceste foi comuniste pulsează spiritul nou, comunist care a cuprins mișcarea muncitorească din Transilvania în anii premergători ai înființării Partidului Comunist și în primii ani ai fundamentării existenței sale. Răsfoind paginile acestor ziare, cititorului se înfățișează tabloul acelor ani ai avântului revoluționar. Ești păstruns de senzația atmosferei create de Marea Revoluție din imediata noastră apropiere care a zguduit lumea întreagă. Eco-ul încă proaspăt al leninismului biruitor asupra social-democratismului și primii pași puternici ai tinărului partid își găsec expresii în articolele presei comuniste.

Istoricul întemeierii gazetelor **Marosvölgyi Munkás** și **Előre** este dezvoltat. Editarea lor a fost organizată de Elek Köblös și de scriitorul Mózes Kahána, ei fiind și îndrumători politici. Alegerea ca loc al editării a orașului Tirgu-Mureș se datorește tăriei mișcării comuniste din oraș și din valea superioară a Mureșului, centru puternic al industriei forestiere. În persoana lui Géza Simó, intelectual atașat trup și suflet mișcării revoluționare, **Marosvölgyi Munkás** a primit un redactor consacrat. Unul din colaboratorii ziarului era József Halász, vechi socialist. Dintre colaboratorii acestor ziare se evidențiază tinărul comunist înflăcărat și cult Ödön Lázár, muncitorul János Csetri, cu experiență în mișcarea socialistă și sindicală. Rubrica culturală a fost încredințată talentatului critic literar progresist Osváth Kálmán. În **Marosvölgyi Munkás** și **Előre** apăreau articole programatice ale căror autori se recrutau din rândurile conducătorilor comuniști de atunci din București, Cluj, Brașov. Unele articole au fost trimise redacției din închisoare, din partea unor delegați arestați la primul Congres al partidului.

Marosvölgyi Munkás era un ziar combatant al clasei muncitoare, ceea ce rezultă chiar din primul număr (5 septembrie 1920). Articolul de fond

al acestui număr este consacrat grevei generale demonstrative de o oră din 1 septembrie, iar primul reportaj de amploare, sub titlul: „Ce vrem?” înfățișează desfășurarea acestei greve și a adunării populare, ținută cu această ocazie. În mai multe articole, ziarul se ocupă cu acțiunea de constituire a unui fond de apărare și de presă.

Gazeta s-a preocupat pe larg cu desfășurarea evenimentelor din Republica Sovietică. A publicat fragmente din scrisoarea lui Lenin către proletariatul internațional pentru ajutorarea Rusiei Sovietice, ținută sub blocada imperialistă și infometată. Este publicată chemarea adunării tuturor comitetelor sindicale din Tîrgu-Mureș către proletariatul din România pentru formarea comitetelor de apărare a Sovietelor din Rusia. Chemarea cere ca muncitorimea din toată țara să urmeze hotărîrea adoptată la Tg.-Mureș de a dona salariul de o zi pentru ajutorarea Republicii Sovietice. Ziarul se ocupă cu a patra aniversare a Revoluției din Octombrie și publică fragmente din mesajul lui Lenin, partea referitoare la problema revoluției burghezo-democratice și transformarea ei în revoluție socialistă.

În centrul preocupărilor gazetei a stat pregătirea ideologică a afilierii partidului la Internaționala Comunistă. Un articol este consacrat condițiilor de primire în Internaționala Comunistă, reproducind punctele principale privitoare la problemele dictaturii proletare și ale partidului. Un articol de fond intitulat „Internaționala nouă” face un aspru rechizitoriu Internaționalei a II-a, subliniind necesitatea Internaționalei a III-a. Polemizînd cu centristii, după care Internaționala a III-a ar vrea să impună același program șablon tuturor partidelor muncitorești, un articol citează punctul 16 din cele 21 puncte referitoare la condițiile de primire, aplicîndu-l la situația de la noi. Potrivit acestui punct, articolul subliniază că „... în întreaga ei activitate, Internaționala trebuie să ia în considerare condițiile diferite în care se dă lupta diferitelor partide. Hotărîri cu caracter general se pot aduce numai în cazul cînd acestea sînt posibile”.¹¹

În Marosvölgyi Munkás apăreau sistematic articole teoretice care tratau în continuare tema „Imperialismul și socialismul”, unele studii mai mici din acest ziar se ocupau cu asemenea probleme ca „Marx despre sindicate”, „Societatea socialistă”, „Materialismul istoric”, „Educația socialistă”, „Muncitorul fizic și intelectual”. Mai multe articole au fost consacrate istoriei mișcării muncitorești din România veche pînă la 1920.

La inițiativa conducerii de partid și a sindicatelor din Tîrgu-Mureș, cele mai importante organizații din Transilvania au cerut neapărată convocare a congresului partidului și a sindicatelor din Transilvania.¹² Lucrările congresului s-au desfășurat la Cluj între 15–16 august 1920. Rezultatele congresului au însemnat un important pas înainte în lupta pentru afilierea la Internaționala a III-a și a unificării mișcării muncitorești din toate provinciile românești. Ziarul „Socialismul” a acordat un spațiu larg desfășurării și importanței congresului. La congresul din Cluj, pentru prima oară de la Unirea Transilvaniei cu România, sînt prezenți și delegații partidului socia-

¹¹ „Marosvölgyi Munkás” anul II. nr. 6, 13 februarie 1921, p. 1–3.

¹² „Erdélyi Munkás” din 17 iulie 1920.

list din România între care Gheorghe Cristescu și David Fabian. De la acest congres a plecat la Moscova Eugen Rozvány cu delegația Partidului socialist din România pentru a stabili legături cu Internaționala a III-a și a se informa asupra condițiilor de afiliere.¹³ Problema principală a congresului din Cluj a fost afilierea la Internaționala a III-a. La congres toți acei care s-au ridicat la cuvânt au luat atitudine în unanimitate pentru Internaționala a III-a. În cursul discuțiilor au fost ridicate asemenea probleme fundamentale ca: revoluția socialistă, dictatura proletariatului, problema țărănească și agrară. Concepțiile exprimate indică că ideile de bază, tezele cele mai importante ale leninismului, chiar dacă într-o formă generală, au început să fie cunoscute și adoptate de mișcarea muncitorească transilvăneană.

În hotărîrea adoptată, congresul „... trimite eroicului proletariat rus salutul său frătesc și declară că oricît de înverșunată ar fi campania de calomnii capitalistă împotriva revoluției ruse, proletariatul internațional trebuie să rămînă și va rămîne mereu solidar cu opera revoluției sovietice în care vede garanția îndeplinirii idealului socialist... Congresul salută memoria proletarilor căzuți pentru comunism pe frontul ungar al revoluției socialiste și protestează împotriva sîngeroasei terori albe exercitate de regimul Horthy cu ajutorul capitalismului internațional”.¹⁴

În problema țărănească „... muncitorimea reclamă exproprierea fără nici-o contravaloare a tuturor terenurilor care depășește suprafața de 50 iugăre arabile 5 iugăre grădină sau 5 iugăre vie, în favoarea țărănimii lipsite de pămînt, fără deosebire de naționalitate”. Această hotărîre reflectă progresul făcut în domeniul interpretării leniniste a problemei țărănești, față de programul social-democrat de municipalizare a pămîntului.

Hotărîrea adusă în problema Internaționalei stabilește că „... congresul manifestă simpatie totală față de Internaționala a III-a... ceea ce constituie cheazăia eliberării proletariatului de sub jugul capitalist. Congresul nu aduce hotărîre definitivă, menținînd dreptul aducerii de hotărîri congresului pe țară, care se va pronunța în aderarea totală la Internaționala a III-a. Prin această hotărîre va declara totodată că se va alătura proletariatului revoluționar din lumea întreagă”.¹⁵ Rezoluția în problema unificării partidului în concluzia ei anunță „... **partidul socialist din Ardeal și Banat încetează de a mai ființa ca partid independent**...”¹⁶. Contribuția organizațiilor din Valea Mureșului la succesul aripii de stînga la Congres reiese și din ponderea lor numerică. În „Darea de seamă” a Comitetului executiv se arată că la 30 iunie 1920 din cele 44 organizații existente 11 aparțin regiunii Văii Mureșului.¹⁷

¹³ Congresul al II-lea al Internaționalei Comuniste a avut loc între 19 iulie–7 august 1920.

¹⁴ Documente din Istoria P. C. R. 1917–1922. (Ediția II. pag. 189–193).

¹⁵ „Erdélyi Munkás”, 28 august 1920.

¹⁶ „Socialismul” din 20 august 1920.

¹⁷ „Erdélyi Munkás” din 7 august 1920.

Împotriva stării de asediu, a cenzurii și a legii conflictelor de muncă în ziua de 1 septembrie 1920 s-a declarat o grevă demonstrativă care a cuprins întreaga muncitorime din Transilvania. Pentru aceste „60 de minute” primul număr al ziarului „Marosvölgyi Munkás” relatează că „... a încetat să pulseze producția”. Géza Simó, oratorul marii adunări populare din Tirgu-Mureș sublinia că „**În țara noastră cei 400.000 de muncitori gata de luptă sint acea forță vie, pe care putem să ne sprijinim**”.¹⁸ Raportul Siguranței din Tirgu-Mureș relatează că „**În strigăte de «Trăiască socialismul» și «Trăiască Revoluția» au părăsit muncitorii sala**”.¹⁹

În greva generală din octombrie 1920 muncitorimea din Tirgu-Mureș și Valea Mureșului a participat cu ferma hotărâre de a rezista pînă la victorie. Muncitorii din Tirgu-Mureș au intrat în grevă în ziua de 20 octombrie, cei din industria forestieră în ziua de 21 octombrie. Muncitorii la întreprinderile forestiere Călimănel, ascunși în adîncul pădurilor, n-au putut fi înștiințați la timp despre începerea grevei, cînd au aflat, au aderat spontan la grevă. Și acest episod demonstrează atmosfera ce domnea în muncitorime, cît de mult erau gata de luptă.

După izbucnirea grevei orașul Tirgu-Mureș și coloniile forestiere din Valea Mureșului erau asediate de puternice forțe militare. Muncitorii erau terorizați pentru a se întoarce la muncă. Ceferiștii din Tg.-Mureș erau declarați mobilizați pe locul de muncă. Ceferiștii pentru împiedicarea circulației trenurilor de către soldații companiilor ceferiste au demontat piesele vitale ale locomotivelor. Patrurile comune militare și polițienești au umblat în cartierele muncitorești din casă în casă, căutînd pe greviștii, silindu-i prin forță să reia lucrul.²⁰ Numărul muncitorilor astfel arestați s-a ridicat la peste 1000, dintre care cei mai mulți erau torturați în curtea poliției apoi închiși în beciurile cetății. Foarte mulți muncitori au preferat să se ascundă în păduri și în sate, decît să spargă greva. Somațiile repetate în ziare, încă și la 31 octombrie, în care se anunța că cei ce nu se vor prezenta la lucru vor fi concediați și își pierd drepturile, arată că mulți muncitori încă și la această dată au continuat greva.²¹

Cu ocazia grevei generale la Tirgu-Mureș, a intrat în grevă și profesorul Géza Simó. El era somat telegrafic de către Inspectoratul Școlar al Transilvaniei din Cluj să înceteze greva, însă el a rămas solidar cu clasa muncitoare, cu care de la această dată pentru întreaga sa viață și-a legat soarta.

Patronii forestieri crezînd că prin înăbușirea grevei generale era înfrîntă rezistența clasei muncitoare, au început să nu țină cont de contractul colectiv, să ridice orele de muncă și să reducă salariile. Însă muncitorii forestieri au ripostat cu vehemență și în luptele duse în aprilie 1921 și

¹⁸ „Marosvölgyi Munkás” din 5 sept. 1920.

¹⁹ „Revista Arhivelor” nr. 2/1959, p. 42–43.

²⁰ Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. C. R. Dosar 610, vol. II., fond 5, Dosar 765, fil. 9, 10.

²¹ „Marosvölgyi Munkás” din 27 și 31 octombrie 1920.

octombrie 1921 au impus din nou încheierea și respectarea contractului colectiv. Tot din acest motiv la 18 noiembrie 1921 au intrat în grevă muncitorii constructori din Tirgu-Mureș.²²

În desfășurarea evenimentelor care au procedat și au netezit calea spre ținerea congresului general al Partidului Socialist din România din 8 mai 1921 au avut o mare însemnătate rezultatele ședinței din 30 ianuarie–5 februarie 1921 a Consiliului general al Partidului Socialist din România. Aripa de dreapta a Consiliului înfruntă la această consfătuire, nevrind să se supună votului majorității, a ieșit din partid, constituindu-se aparte. În Transilvania această atitudine scizionistă și solidarizarea cu ei a oportuniștilor din Comitetul executiv din Cluj a stîrnit un val de indignare în majoritatea organizațiilor, nerecunoscîndu-li-se dreptul lor de conducere. La consfătuirea din 12 februarie 1921 de la Cluj unde au participat reprezentanții muncitorimii credincioase hotărîrilor congresului din august 1920 din Cluj au ales un nou for de conducere: „Comisia provizorie din Transilvania a partidului socialist și a sindicatelor din România”. Scopul Comisiei provizorii a fost să conducă în Transilvania lupta pentru convocarea și pregătirea congresului general al partidului.²³ Comitetul de partid și Consiliul sindical din Tirgu-Mureș, printr-o chemare adresată muncitorimii, declară că recunoaște Comisia provizorie. Hotărîrea se termină prin „**Trăiască Internaționala a III-a**”²⁴. „Socialismul” reproducînd această declarație i-a dat titlul „**Tirgu-Mureșul pentru Internaționala a III-a**”.²⁶

Sărbătorirea zilei de 1 Mai din anul creării partidului era semnificativă fiind strîns legată de pregătirea Congresului, de fapt a fost o demonstrație puternică pentru transformarea partidului socialist în partid comunist. Gazeta „*Marosvölgyi Munkás*” în numărul din 24 aprilie pe lingă chemarea la manifestația de 1 Mai, în articolul „**Sarcinile noastre**” arată rolul Congresului „... **unirea muncitorimii din România, afilierea la Internaționala a III-a**”.²⁶ În numărul festiv de 1 Mai apare articolul „**Sarcinile noastre la Congres**” care combate poziția celor care ridică condiții față de afiliere. În acest număr apare o chemare a Comitetului provizoriu din Transilvania în care membrii partidului sînt îndemnați să trimită la Congres delegați „**cu un spirit revoluționar hotărît**”.

La primul congres al Partidului Comunist Român, muncitorimea din Tirgu-Mureș și Valea Mureșului organizată în partidul socialist, în număr de 12.700 membri, a fost reprezentată de 4 delegați: Elek Köblös, Andrei Șerban, Károly Tóth și Pavel Katona. Alegerea delegatului din Valea Mureșului a fost pregătită însuși de Köblös, bine cunoscut de muncitorimea forestieră ca unul care a depus o muncă asiduă pentru organizarea ei.

²² „*Marosvölgyi Munkás*”, octombrie–decembrie 1921.

²³ „*Marosvölgyi Munkás*” din 6 martie 1921.

²⁴ „*Marosvölgyi Munkás*” din 20 februarie 1921.

²⁵ „*Socialismul*” din 2 martie 1926.

²⁶ „*Marosvölgyi Munkás*” din 24 aprilie 1921.

Unul din participanții la Conferința de alegere descrie felul cum a fost ales. „Muncitorii din întreprinderile forestiere din Valea Mureșului în martie 1921 se aflau în conflict cu fabricanții purtând tratative cu ei la Tirgu-Mureș. Înainte ca delegația noastră să se reîntoarcă la o ședință conspirativă Köblös ne-a înfățișat problemele Congresului. La această ședință delegații Văii Mureșului au luat hotărârea să pună în discuția muncitorilor organizați din cadrul fiecărei întreprinderi forestiere problema Congresului și afilierii la Internaționala a III-a. Au hotărât alegerea delegaților pentru o conferință a organizațiilor de partid din Valea Mureșului ce urma să se țină la Lunca-Bradului. Această conferință avea ca sarcină alegerea delegaților pentru Congresul partidului. Consfătuirea de la Lunca-Bradului s-a ținut în fostul spital contagios părăsit, situat pe lângă întreprinderea forestieră. La consfătuire au participat delegați din 15 localități forestiere. Dezbaterile au fost conduse de Köblös. La ordinea de zi figurau două puncte: 1. Alegerea delegaților la Congres, 2. Instrucțiuni în legătură cu poziția ce trebuia luată de către delegați în legătură cu afilierea la Internaționala a III-a. Din cauze materiale pentru toate organizațiile din Valea Mureșului a fost ales un singur delegat, Pavel Katona, însumând mai multe mandate, mandatele organizațiilor din Reghin, Deda-Bistra, Lunca-Bradului, Sălard, Răstolița și Călimănel din Valea Mureșului. El a primit sarcina imperativă să voteze fără condiții afilierea la Internaționala a III-a.²⁷

La Congresul partidului toți patru delegați din Tirgu-Mureș și Valea Mureșului au votat pentru afilierea fără condiții la Internaționala a III-a. Toți au fost arestați și implicați în procesul din Dealul Spirii, unde și-au susținut cu tărie votul lor dat pentru transformarea partidului socialist în partid comunist și afilierea lui la Internaționala Comunistă²⁸.

În procesul de la Dealul Spirei cei patru delegați, Köblös, Șerban, Tóth și Katona aveau o atitudine frumoasă, conștientă. Delegatul Carol Tóth din Tirgu-Mureș, a declarat cu ocazia interogatoriului următoarele: „... am participat la Congres, la care din însărcinarea tovarășilor mei și din convingerea mea proprie am votat alături de Internaționala a III-a...”.²⁹ Delegatul Șerban declară că: „Din încredințarea a 640 de muncitori și din convingerea mea proprie am votat pentru afilierea la Internaționala a III-a”.³⁰

Köblös care era unul dintre figurile principale al Congresului I. al Partidului, a folosit ca tribună banca acuzării. A declarat că timp de 18 ani ia parte în mișcarea socialistă și soarta lui l-a dus spre comunism. „Scopul muncitorimii internaționale este ca să ne unim într-un lagăr ceea ce ne va asigura victoria idealurilor noastre”. Și-a încheiat discursul de-

²⁷ Colecția Centrului de științe sociale Tg.-Mureș. Dosar Valea Mureșului, 1921.

²⁸ „Marosvölgyi Munkás” din 15 mai 1921.

²⁹ „Előre” (Înainte), 5 martie 1922.

³⁰ Idem, 5 martie 1922.

clarind „Voi lupta pînă la ultima mea suflare pentru victoria proletariatului și pentru înfringerea burgheziei”.³¹

După arestarea congresiștilor, și în cursul procesului din Dealul Spirei, ținut între 23 ianuarie și 23 iunie, întreaga presă muncitorească între care „**Elôre**” a desfășurat o campanie puternică pentru stingerea procesului și eliberarea celor arestați. „**Elôre**” sub titlul „**Procesul conducătorilor noștri**”, număr cu număr s-a ocupat cu procesul și a publicat moțiunile de protest ale adunărilor muncitorești, contribuind la mobilizarea maselor pentru solidarizarea cu congresiștii arestați și la constringerea guvernului ca să stingă procesul și să elibereze pe congresiști.

Delegații de la Congres erau eliberați datorită atitudinii lor ferme și protestelor neconținute ale muncitorimii din România și din străinătate. Din mulțimea adunărilor de protest și a hotărîrilor aduse cităm cuvintele de încheiere ale hotărîrii luate de una din adunările populare organizate la Tirgu-Mureș: „Muncitorimea din Tirgu-Mureș atrage atenția atît a guvernului precum și a forurilor competente în această cauză că în scopul liniștirii muncitorimii care trăiește într-o continuă neliniște, să deschidă porțile închisorilor pentru închiși pe nedrept ai reprezentanților mișcării muncitorești”.³²

Cînd guvernul a fost nevoit în iunie 1922 să acorde amnistie arestaților de la Congres, masele muncitoare au fost cuprinse de o mare bucurie. La Tirgu-Mureș și la stațiile de căi ferate ale întreprinderilor forestiere de pe Valea Mureșului muncitorii așteptau sosirea conducătorilor puși în libertate. La gara din Tirgu-Mureș a avut loc o ciocnire violentă între muncitorii adunați și poliția care folosind săbiile, a împrăștiat masa.³³

Pavel Katona relatează în felul următor primirea sa la gara din Lunca-Bradului: „Muncitorii au părăsit fabrica și m-au luat pe umeri pînă la șopronul de sortare al cherestelei, unde au cerut să le vorbesc despre Congres și procesul intentat împotriva noastră. M-au ascultat în mijlocul unei manifestări de simpatie față de Partidul Comunist din România”³⁴.

După primul congres al Partidului Comunist din România s-a început constituirea organizațiilor locale de partid. Din cauza arestării majorității conducătorilor și a terorii îndreptate împotriva activității legale a partidului în multe locuri nu s-a putut trece imediat la constituirea organizațiilor legale ale partidului. Ele au activat ilegal sau semiilegal, folosind și vechea formă a organizației partidului socialist în Transilvania. Numai de la vara anului 1922 s-a putut trece la constituirea deschisă a organizațiilor de partid.

La 23 iulie 1922 secțiile din Tirgu-Mureș și Valea Mureșului ale partidului socialist, în cadrul unei adunări populare deschise, ținută în sala

³¹ „**Elôre**”, din 5 martie 1922.

³² Ibidem.

³³ Colecția Centrului de științe sociale din Tg.-Mureș. Dosar Valea Mureșului 1922.

³⁴ Colecția Centrului de științe Sociale din Tirgu-Mureș, Dosar: Valea Mureșului 1922.

Transilvania cu participarea a 40 de delegați din Valea Mureșului, au înființat organizația legală a P. C. R. din regiunea Văii Mureșului. Ziarul Socialismul relatează această adunare generală sub titlul „Dezvoltarea partidului comunist. Partidul socialist din Tg.-Mureș, cu șase secțiuni în Valea Mureșului, se afiliază partidului socialist-comunist. Grandioasa adunare generală a partidului”. Articolul aducea la cunoștință că „Duminică, 23 iulie, Partidul socialist-comunist a pus definitiv și din punct de vedere organizatoric piciorul în Ardeal. Cel mai puternic partid muncitoresc din Transilvania și numericește cel mai mare partid din țară, partidul comunist din Tîrgu-Mureș, cu toate secțiunile lui din Valea Mureșului, s-a afiliat Partidului socialist comunist și astfel Internaționalei Comuniste”³⁵.

Gazeta Előre din Tîrgu-Mureș, de la această dată în subtitlul ei anunță că este „Gazeta săptămînală socialistă-comunistă a muncitorimii din regiunea Mureșului”. Articolul de fond al acestui număr apare sub titlul „Sintem comuniști!”. Un articol relatează pe larg desfășurarea adunării generale „Muncitorimea din Tîrgu-Mureș și regiunea Mureș pe vechiul steag a scris un nume nou – pe cel comunist”. Adunarea a fost ținută în sala Transilvania a teatrului. Lumea nu încăpea în sală și asculta cuvîntările prin ușile deschise. Au participat și mulți tineri muncitori, între care și semnatarul acestor rînduri, ocupînd peluza. În prezidiul adunării generale au luat parte Elek Köblös, David Fabian, Eugen Rozvány, Marcel Pauker, Aladár Berger și reprezentanți ai muncitorimii din Tîrgu-Mureș și Valea Mureșului și Gyöngyösi, redactorul ziarului Világosság, delegații din Satu-Mare și din Lipa. Adunarea a fost salutăată prin telegrame din partea multor organizații din țară. Adunarea generală a fost prezidată și deschisă de Anton Peșan, unul dintre conducătorii principali ai muncitorilor forestieri din Valea Mureșului. Între altele el spunea „Continuăm munca noastră acolo unde a fost întreruptă la Congresul partidului în mai 1921... Proletarii din regiunea Mureșului, cu forțele lor modeste, în organizațiile lor, la adunări, serbări și în gazete, cu perseverență au urmat principiile partidului”. Köblös a ținut referatul despre îndeplinirea sarcinilor care i-au fost încredințate de către muncitorimea din Tîrgu-Mureș și Valea Mureșului. Adresîndu-se participanților el spunea „Guvernul ne-a acuzat că n-am fost trimisul muncitorimii. Vă întreb deci pe voi toți care sinteți aici: cine m-a trimis pe mine la congres să fac afilierea?” „Noi, noi te-am trimis” – îi răspund mii de guri. Toată sala întinde miinile spre tribună și se agită într-o singură conștiință de răspundere. „Noi te-am trimis, pe noi trebuia să ne aresteze”. Köblös continua „De aceea ne-am adunat aici ca să vadă toată lumea că ne aparținem cu toții la Internaționala a III-a”. El își încheie cuvîntarea cerînd ca „Această adunare generală să declare afilierea la partidul socialist-comunist din România și înființarea secției partidului comunist din Tîrgu-Mureș”. Propunerea era primită cu urale de „Trăiască! Așa este!” Köblös: „Cu bucurie constat că propunerea a

³⁵ „Socialismul” din 27 iulie 1922. (După „Documente din istoria partidului Comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România”. Vol. 1921–1924. Ed. Pol. 1970).

foșt primită în unanimitate ... Prin acest vot partidul socialist din Tg.-Mureș s-a transformat în Secțiunea Tirgu-Mureș a partidului socialist-comunist din România". Întreaga sală izbucnește în strigăte de: „Trăiască Partidul Comunist!", „Trăiască Internaționala Comunistă!".

După cuvântările lui Pauker, Berger, Gyöngyösi, Fábíán, Vasuta și Rozvány, a luat cuvînt Pavel Basch, care în numele proletarilor și din însărcinarea celor 40 de delegați din Valea Mureșului, declară alăturarea la hotărîrea adusă. „Au fost arestați – spune el – cei mai buni tovarăși ai noștri ca față de asuprire să putem confrunta o putere mai slabă. Însă organizațiile noastre au dovedit vitalitatea lor, nu s-a putut nimici nici forța noastră vie, nici credința noastră în viitor. Ne alăturăm la Internaționala a III-a".³⁶

Articolul de fond din „Elôre" intitulat „Sintem comuniști" se termină cu concluzia că „Partidul Comunist a luat ființă în mod definitiv și fără drept de revocare la Tirgu-Mureș și pe Valea Mureșului".³⁷

Aceeași manifestare de entuziasm, de combativitate și hotărîre în acțiune a caracterizat adunarea secțiunii Gheorgheni din 20 august 1922, care a proclamat, de asemenea prin vot unanim, organizarea pe baze comuniste a secțiunii. La adunare au participat aproape 1.000 de membri ai partidului, care au întîmpinat cu aplauze însuflețite cuvîntările rostite de Elek Köblös, Ștefan Dan și alții. Proiectul de rezoluție a fost primit de adunare cu puternice ovații: „Adunarea de partid ținută la Gheorgheni la data de 20 august 1922 – glăsuia acest document –, ascultînd cuvîntul delegaților partidului în problema reorganizării și adoptării unei noi tactici, constată că, față de eforturile de exploatare ale capitaliștilor, singur Partidul socialist-comunist este în măsură să lupte cu succes. Drept care adunarea declară că în viitor cei prezenți aici își exprimă dorința ca să activeze sub egida și flamura Partidului Socialist-Comunist din România și, strîns uniți în acest partid, să ducă o luptă necruțătoare împotriva tuturor încercărilor și atacurilor reacționare. Să ne ridicăm cu toții în vederea organizării partidului nostru, partidul luptei de clasă! Jos cu politica înșelătoriei și a confuziei!"³⁸ Istoria confirmă această constatare. El există de atunci și a stat întotdeauna – sub conducerea comitetului său central – în fruntea luptei revoluționare pentru înfăptuirea idealului socialist.

³⁶ „Socialismul" din 27 iulie 1922. După „Documente din istoria P.C.R. 1921–1924"; „Elôre" din 30 iulie 1922 și amintirile autorului.

³⁷ „Elôre" din 30 iulie 1922.

³⁸ „Világosság" din 27 august 1922.

A MAROSVÁSÁRHELYI ÉS MAROSVÖLGYI MUNKÁSSÁG RÉSZVÉTELE A ROMÁN KOMMUNISTA PÁRT LÉTREHOZÁSÁÉRT FOLYÓ KÜZDELEMBEN (1918–1921)

A Román Kommunista Párt megteremtéséért folyó országos küzdelem történetét, az ugyanebben az irányban megnyilvánuló helyi törekvések új adatokkal és vonásokkal egészítik ki. A Kommunista Párt létrehozataláért folyó küzdelemben kedvező előfeltételeket teremtett a marosvásárhelyi munkásmozgalom radikális hagyománya. Az első világháború alatt a dolgozó tömegek elégedetlensége elszánt tömegmegmozdulásokban robbant ki. 1917–1918-ban a munkásmozgalom nagymértékben fellendült és baloldali vezetők kerültek az élére. Az 1918 októberi polgári demokratikus forradalomban a munkásság intenzíven kivette a részét. Munkás- és katonatanács alakult és a marosvásárhelyi Magyar Nemzeti Tanácsban a szocialisták és a haladó értelmiségiek jutottak szerephez. A marosvásárhelyi Nemzeti Tanács szembenállott a reakciós körök nacionalista terveivel. A Tanács elnöke dr. Antalffy Endre, a nemzetek önrendelkezésének az álláspontjára helyezkedett.

Az 1918–1921-es évek forradalmi fellendülése, Marosvásárhelyen és a Marosvölgyében is az egymást követő, elszánt sztrájkharcokban és tüntetéseken, a tömegek nagyfokú szervezkedésében, ún. szervezetek megalakulásában, a munkásmozgalom baloldali igazodásában nyilvánult meg. A munkástömegekre jelentékeny hatást gyakorolt az 1920-as általános sztrájk. A munkásmozgalom forradalmi áramlatát kedvezően befolyásolták az orosz forradalom eseményei. A harcterekről és az orosz hadifogságból nagy számban jöttek haza olyan katonák, akik szemtanúi vagy résztvevői voltak az orosz forradalomnak és polgárháborúnak és saját történelmi tapasztalataiktól ösztönözve csatlakoztak a romániai forradalmi mozgalomhoz. Számosan közülük vezető szerepet tölthettek be. Hasonló hatást gyakorolt a Magyar Tanácsköztársaság, melynek Vörös Hadseregében számos helyi katona harcolt.

A romániai munkásmozgalomban a marosvásárhelyi és marosvölgyi szervezetek kezdettől fogva a szocialista párt és a szakszervezetek baloldali szárnyához tartoztak és a Szocialista Párt Kommunista Párttá való átalakulása mellett, vagyis a III-ik Internacionáléhoz való csatlakozás mellett foglaltak állást. Az RKP létrejöttének folyamatában jelentős szerepet töltött be az ideológiai harc. 1920. szeptemberében Simó Géza és Lázár Ödön

szerkesztésében Marosvásárhelyen kommunista irányzatú lapot adtak ki, a „Marosvölgyi Munkás”-t, melyet betiltása után az „Előre” követett. A KP megalakításáért folyó küzdelemben személy szerint jelentős szerepet töltött be Köblös Elek, aki széleskörű agitációs, szervező és ideológiai tevékenységével mozdította elő a helyi szervezetek forradalmi magatartását.

Az 1921. május 8. pártkongresszusra Marosvásárhely és a Marosvölgy munkássága Köblössel az élen négy delegátust küldött, akik a kongresszuson a Szocialista Párt Kommunista Párttá való átalakulása mellett szavaztak.

DIE TEILNAHME DER ARBEITERSCHAFT VON TIRGU-MUREȘ UND AUS DEM MUREȘTAL AM KAMPF UM DIE GRÜNDUNG DER RUMÄNISCHEN KOMMUNISTISCHEN PARTEI (1918–1921)

Die Geschichte des Kampfes um die Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei im ganzen Lande wird durch neue Daten und Züge der lokalen Bestrebungen gleicher Richtung ergänzt. Die lokale Tradition der Arbeiterbewegung von Tirgu-Mureș schuf günstige Vorbedingungen für den Kampf um die Schaffung der Kommunistischen Partei. Während des ersten Weltkrieges kam die Unzufriedenheit der arbeitenden Massen in entschlossenen Massenbewegungen explosionsartig zum Ausdruck. In den Jahren 1917–1918 erlebte die Arbeiterbewegung einen Aufschwung grossen Ausmasses und linkseingestellte Führer gelangten an ihre Spitze. Die Arbeiterschaft nahm an der bürgerlich-demokratischen Revolution des Oktober 1918 intensiven Anteil. Ein Arbeiter – und Soldatenrat wurde gewählt und im ungarischen Nationalrat von Tirgu-Mureș gelangten die Sozialisten und fortschrittlichen Intellektuellen in führende Stellung. Der Nationalrat von Tirgu-Mureș widersetzte sich den nationalistischen Plänen der reaktionären Kreise. Der Vorsitzende des Rates, Dr. Endre Antalffy, stellte sich auf den standpunkt der Selbstbestimmung der Nationen.

Der revolutionäre Aufschwung der Jahre 1918–1921 kam auch in Tirgu-Mureș und im Mureștal durch aufeinanderfolgende entschlossene Streiks und Demonstrationen, in hochgradiger Organisierung der Massen, durch das Entstehen neuer Organisationen und die linksgerichtete Einstellung der Arbeiterbewegung zum Ausdruck. Der allgemeine Streik des Jahres 1920 übte auf die Arbeitermassen eine bedeutende Wirkung aus. Die revolutionären Strömungen der Arbeiterbewegung wurden durch die Ereignisse der russischen Revolution günstig beeinflusst. Von den Kampfschauplätzen und aus russischer Kriegsgefangenschaft kamen in grossen Zahl solche Soldaten nach Hause, die Augenzeugen oder selbst Teilnehmer der russischen Revolution und des Bürgerkrieges waren und die, durch die eigenen geschichtlichen Erfahrungen angespornt, sich der revolutionären Bewegung in Rumänien anschlossen. Viele von ihnen hatten führende Rollen inne. Eine ähnliche Wirkung übte die ungarische Räterepublik aus, in deren Roten Armee zahlreiche hiesige Soldaten kämpften.

Innerhalb der Arbeiterbewegung Rumäniens gehörten die Tirgu-Mureș und Mureștaler Organisationen von Beginn an zum linken Flügel der sozia-

listischen Partei und Gewerkschaften und nahmen für die Umformung der sozialistischen Partei in die kommunistische Partei, will sagen für den Anschluss an die III. Internationale Stellung. Im Verlauf der Entstehung der RKP spielte der ideologische Kampf eine bedeutende Rolle. Im September 1920 wurde in Tirgu-Mureş ein kommunistisch eingestelltes Blatt unter Redigierung von Géza Simó und Ödön Lázár herausgegeben, der „Maros-völgyi-Munkás“ (Marostaler Arbeiter), nach dessen Verbot folgte der „Előre“ (Vorwärts). Im Kampf um die Schaffung der KP kann persönlich Elek Köblös eine bedeutende Rolle zugeschrieben werden, der mit seiner breite Kreise umfassenden, agitativen, organisatorischen und ideologischen Aktivität die revolutionäre Haltung der lokalen Organisationen vorangetrieben hat.

Zum Parteikongress vom 8 Mai 1921 sandte die Arbeiterschaft von Tirgu-Mureş und aus dem Mureştal vier Delegierte mit Köblös an der Spitze, die auf dem Kongress für die Umformung der sozialistischen Partei in die kommunistische Partei stimmten.

УЧАСТИЕ РАБОЧИХ МАСС ГОРОДА ТЫРГУ-МУРЕШ И ДОЛИНЫ РЕКИ МУРЕШ В БОРЬБЕ ЗА СОЗДАНИЕ РУМЫНСКОЙ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ (1918—1921)

Р Е З Ю М Е

Ш. ФУКС

Автор пополняет новыми данными историю всенародной борьбы и борьбы в краевом масштабе за создание Румынской коммунистической партии. Благоприятствующими предпосылками борьбы за создание коммунистической партии явились радикальные традиции рабочего движения в гор. Тыргу-Муреш. Во время Первой мировой войны, недовольство трудящихся проявилось в решительных массовых выступлениях. В 1917—1918 гг. наблюдался значительный подъем рабочего движения, во главе которого стали руководители левых убеждений. Рабочие массы приняли интенсивное участие в бужуазно-демократической революции в октябре 1918 г. Были образованы рабочий и солдатский советы, а руководство в Венгерском Национальном Совете города Тыргу-Муреш досталось социалистам и прогрессивной интеллигенции. Национальный Совет гор. Тыргу-Муреш оказал противодействие националистичным планам реакционных кругов. Председатель Совета др. Эндрэ Анталфи занял позицию самоопределения народов.

В 1918—1921 гг. революционный подъем в гор. Тыргу-Муреш и в долине реки Муреш проявился в ряде решительных забастовок и выступлений, в усиленной организации масс, в образовании новых организаций и левой ориентации рабочего движения. Всеобщая забастовка 1920-ого года значительно повлияла на рабочие массы. События русской революции также оказали благоприятное воздействие на революционный порыв рабочего движения. Среди возвратившихся с фронта и из русского плена воинов, многие были свидетелями или участниками русской революции и гражданской войны, и побуждаемые собственным историческим опытом присоединились к румынскому революционному движению. Многие из них выполняли руководящую работу. Подобное влияние оказала и Венгерская советская республика, в Красной Армии которой воевало не мало местных солдат.

В румынском рабочем движении, организации города Тыргу-Муреш и долины реки Муреш с самого начала принадлежали к социалистической партии и левому крылу профсоюзов и стояли за преобразование Социалистической партии в Коммунистическую партию и за её присоединение к 3-ему Интернационалу. В процессе создания РКП, значительную роль сыграла идеологическая борьба. В сентябре 1920 г. под редакцией Гезы Шимо и Ёдёна Лазара, в гор. Тыргу-Муреше издавалась газета коммунистического направления — „Марошвёлди Мункаш” (Рабочий Долины Муреша”), после запрещения которой последовала газета „Элёре” („Вперёд”). В связи с борьбой за создание РКП, отмечена политическая деятельность Элека Кёблеша, который способствовал продвижению революционных позиций местных организаций своей широкой агитационной, организаторской и идеологической деятельностью.

Рабочие массы города Тыргу-Муреш и долины реки Муреш послали на съезд партии, состоявшийся 8 мая 1921 г., четыре делегата во главе с Элеком Кёблешом, которые проголосовали на съезде за преобразование Социалистической партии в Коммунистическую партию.

PARTICIPAREA MUNCITORIMII DIN TG.-MUREȘ LA GREVA GENERALĂ DIN OCTOMBRIE 1920

IOSIF DÉZSI – NICOLAE SZABÓ

Greva generală din octombrie 1920, care „prin amploarea și combativitatea sa revoluționară a fost cel mai important moment din istoria luptelor de clasă din România”¹ a reunit într-un singur torent revoluționar forțele proletariatului din toate părțile României. Ea s-a dovedit a fi un exemplu strălucit al capacității de luptă, al energiei revoluționare a proletariatului și într-un centru industrial mai puțin dezvoltat, cum era în acea perioadă orașul Tîrgu-Mureș.

*

Intensificarea exploatării și prelucrării materialului lemnos din Valea Mureșului după intrarea în funcțiune a liniei ferate Tg.-Mureș – Deda – Gheorgheni – Ciceu – Brașov în anul 1909, și în special după 1918, a dat un impuls dezvoltării industriei din orașul Tg.-Mureș. În anul 1920, ca rezultat al acestei dezvoltări, funcționau aici un număr de peste 50 de întreprinderi industriale, comerciale și de transport cu peste 20 de muncitori.² Numărul întreprinderilor industriale de acest gen era de peste 30, față de cele 21 cîte existau în anul 1910, iar numărul celor cu peste 100 muncitori în aceeași perioadă a sporit de la 5 la 9³. Printre aceste întreprinderi se numără Fabrica de zahăr, cu circa 400 de muncitori, Fabrica de chereștea din Tg.-Mureș S.A. pentru exploatare de lemne „Deda-Bistra”, cu circa 150 de muncitori, Depoul C.F.R. cu circa 150 de muncitori, S.A. pentru industrializarea și comercializarea lemnului, S.A. de construcții pentru părțile ardelene, Fabrica de Textile „Helios” S.A., Fabrica de cărămizi a municipiului Tg.-Mureș, Fabrica de cărămizi a lui Hellman și Neuman din Singorgiu de Mureș (astăzi în cartierul 7 Noiembrie), avînd fiecare peste 100 de muncitori, S.A. de Industria forestieră „Mestitz”, S.A. de Industria forestieră, de morărit și de comerț din Transilvania, Fabrica de mașini Teudloff-Dittrich S.A., Fabrica de motoare și mașini „Donner” cu 70–80 de muncitori,

¹ N. CEAUȘESCU, P.C.R. – continuator al luptelor revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România, în *Lupta de clasă*, nr. 5, 1966, p. 12.

² Arh. Stat. Tg.-Mureș, Arhiva Primăriei orașului, actele prefectului, nr. 90/1921, acte polițienești, nr. 70, 665, 1874, 2056, 2281, 2603, 2818, 2903, 2906, 2952, 2970, 3129, 4076; registru de evidență, nr. 1798; statele de plată din 1920 și *Statisztikai közlemények*, új sar. vol. 2, p. 1052.

³ Ibidem.

Întreprinderea de construcții „Bustya Ludovic”, Fabrica de cherestea „Farkas Mendel și fii”, S.A. Ungară de comercializare a lemnului, Fabrica de mobilă „Bustya Ludovic”, S.A. de Industrie chimică și grăsimi „Furtuna”, Rafinăria de petrol „Baruch”, Fabrica de cărămizi din Mureșeni, Fabrica de ciocolată „Frații Krausz”, Fabrica de mobilă „Székely și Réti”, S.A. Uzinele electrice, Fabrica de gaz, Fabrica de mașini „Schieb”, S.A. de mobilă și produse lemnoase, Fabrica de clei de oase, Uzinele de apă, Cooperativa de producție a muncitorilor etc. cu cite 20–50 de muncitori⁴.

Dezvoltarea industrială n-a fost însoțită de ameliorarea condițiilor de muncă și de trai, ele și în special durata zilei de lucru și salariile variind de la întreprindere la întreprindere în funcție de combativitatea muncitorilor. Decretul nr. XII, din 21 mai 1919 al Consiliului Dirigent, care legifera ziua de lucru de 8 ore, a rămas doar un petec de hirtie, muncitorii fiind nevoiți să lucreze cite 10–13 ore și chiar și mai mult, în deosebi în atelierelor meșteșugărești, la uzinele de apă, gaz, de electricitate și în fabricile de cărămizi, unde de multe ori n-a fost respectat nici repausul duminical⁵.

În condițiile inflației, haosului monetar și ale instabilității economice generale ce domneau în întreaga țară, salariile reale ale muncitorilor țigumureșeni scădeau vertiginos. Ele, nici în urma nenumăratelor acțiuni revendicative nu puteau să țină pas cu urcarea rapidă a prețurilor. În anii 1918–1919 de exemplu, în Tg.-Mureș prețurile au crescut de 2–2,75 ori, pe cînd salariile abia cu 50–150%⁶.

Muncitorimea din acest oraș de pe malul mureșului avea remarcabile tradiții de luptă. Organizarea rindurilor sale a început încă la sfîrșitul secolului trecut. De atunci s-a desfășurat o luptă susținută împotriva capitaliștilor. Au avut loc puternice greve revendicative economice și politice, greve de solidarizare, mitinguri și demonstrații. Au apărut mai multe ziare muncitorești⁷.

În anii de după primul război mondial, muncitorimea din Tg.-Mureș a trecut printr-o maturizare politică și ideologică și a devenit unul dintre cele mai puternice detașamente de luptă ale proletariatului din țara noastră. După documentele vremii ea numără în rindurile sale mii de membri ai Partidului Socialist și a sindicatelor⁸. Printre aceștia se găseau mulți muncitori care au participat la revoluția proletară din Ungaria. Elemente-

⁴ Ibidem.

⁵ Arh. Stat. Tg.-Mureș, Fond cit., acte polițienești, nr. 794, 1509, 1660, 1889, 2476, 2834 din 1920 și statele de plată din 1919 de la Fabrica de cărămizi a orașului Tg.-Mureș, de la uzinele de apă, gaz și electricitate; Arh. Asociației timplărilor din Tg.-Mureș, dos. nr. 11.

⁶ Ibidem, actele Comitetului de supraveghere a prețurilor, nr. 546/1918, 2/1920 și statele de plată de la uzinele electrice, de gaz, și apă și de la Fabrica de cărămizi a municipiului Tg.-Mureș, din anii 1918–1920.

⁷ Vezi S. FUCHS, *Primele gazete muncitorești din Tg.-Mureș*, în *Studii și materiale*, Tg.-Mureș, 1967, vol. II, pp. 155–171.

⁸ „Tükör” (Tg.-Mureș), VII (1919), nr. 26 din 6 iunie, p. 2, „*Marosvölgyi Munkás*” (Tg.-Mureș) I. (1920) nr. 1, din 5 sept. p. 3.

le înaintate au militat pentru consolidarea organizatorică și ideologică, pentru unificarea mișcării muncitorești din România. În anii 1918–1919 orașul Tg.-Mureș a devenit centrul de organizare și îndrumare a luptei revoluționare din Valea superioară a Mureșului și Valea Tîrnavelor.

*

Agravarea inflației, specula, haosul monetar, greutățile economice provocate de distrugerile războiului, menținerea stării de asediu și a cenzurii, dar mai ales contraofensiva claselor dominante împotriva proletariatului, inaugurată de guvernul Averescu, în martie 1920, prin limitarea dreptului muncitorilor la grevă etc. au stat la baza efervescenței generale din România în anul 1920.

În orașul Tg.-Mureș inflația și preschimbarea coroanei, efectuată în cadrul unificării monetare de pe teritoriul țării noastre, a provocat o nouă urcare vertiginoasă a prețurilor, respectiv scăderea bruscă a salariilor reale. Astfel, prețurile la articolele de larg consum au sporit de 4–5 ori,⁹ ceea ce i-a silit pe muncitorii să presteze zilnic 3–5–7 ore suplimentare peste ziua de lucru de 8 ore și să lucreze chiar și duminică¹⁰. Totodată ei se vor angaja într-o luptă revendicativă mai amplă, care viza în special reînnoirea trimestrială a contractelor colective de muncă și implicit majorarea salariilor, acestea neacoperind „nici cheltuielile strict necesare pentru hrană”¹¹.

Lupta era însă îngreunată de starea de asediu, care n-a fost ridicată în pofida prevederilor Decretului regal nr. 2439, din 15 iulie 1920. De asemenea, de cenzură, de limitarea dreptului de grevă, de organizațiile patronale, care în Tîrgu-Mureș a luat ființă la începutul anului 1920 și care vor încerca, așa cum rezultă din Buletinul de informații al Serviciului de Siguranță din Tg.-Mureș, chiar să impună reducerea salariilor muncitorilor¹².

Legea „Pentru reglementarea conflictelor colective de muncă”, care dispunea discutarea fiecărui conflict de muncă în fața comisiilor de arbitraj constituite de autoritățile locale, adoptată de Parlament în august 1920, a fost folosită de prefectul orașului Tg.-Mureș, pentru aminarea examinării și rezolvării revendicărilor muncitorilor cu luni de zile¹³. Aceste manevre ale autorităților și capitaliștilor au stîrnit o nemulțumire generală în rîndurile muncitorimii tirgumureșene.

Autoritățile promovau în același timp în rîndurile populației o propagandă de dezbinare a românilor, maghiarilor etc. și o propagandă antico-

⁹ „Erdélyi Munkás” XI (1920) nr. 36, din 4 sept. p. 1; „Tükör” VIII (1920), nr. 25 din 20 iunie, pp. 3–4; Arh. Stat Tg.-Mureș. Acte polițienești, nr. 1472, 1584 din 1920.

¹⁰ Arh. Stat. Tg.-Mureș, Fond. cit. nr. 1466, 1509, 1660, 1720, 2168, 2834 din 1920.

¹¹ Ibidem nr. 1472, din 1920.

¹² Muzeul județean Tg.-Mureș, Secția mod. și contemp. colecția de doc. nr. 1827/96; Rev. Arh. II. (1959), nr. 2, p. 14.

¹³ Arh. Stat. Tg.-Mureș, Fond. cit., actele prefectului, nr. 1464, 1470, din 1920.

munistă. Astfel Comandantul Brigăzii a 41-a Infanterie ordonă în februarie 1920 prefectului oraşului Tg.-Mureş să răspundească în rîndurile populaţiei că, comuniştii maghiari duc o politică iredentistă, iar cei români sînt agenţii lor. Se dispunea totodată prefectului, să organizeze în rîndurile populaţiei „serbări cu caracter naţional, ţinînd cîvîntări antibolşevice poporului”, iar preoţii în predicile lor să vorbească despre „relele bolşevismului”¹⁴.

În astfel de condiţii numai printr-o luptă disciplinară, organizată, prin atragerea tuturor muncitorilor, fără deosebire de naţionalitate, putea muncitorimea să se opună capitaliştilor. Elementele înaintate ale mişcării muncitoreşti din Tg.-Mureş au făcut tot posibilul pentru consolidarea organizaţiei locale a Partidului socialist şi a sindicatelor, urmînd în această muncă îndrumările primite de la militanţii de seamă ai mişcării revoluţionare din ţara noastră. Eugen Rozvany de exemplu, care îndruma în mod nemijlocit organizaţia Partidului Socialist din Valea Mureşului, în scrisorile trimise muncitorilor din Tg.-Mureş indica între altele „sarcina noastră în momentul de faţă nu poate fi altceva, decît de a organiza pretutindeni forţele fărâmiţate, de a înfăptui unitatea partidului... Nu putem admite ca muncitorimea să fie împinsă în braţele şovinismului... Programul nostru este limpede şi clar: unirea muncitorimii fără deosebire de naţionalitate”¹⁵.

În urma eforturilor depuse de elementele înaintate, în anul 1920 au fost create şi la Tg.-Mureş noi organizaţii sindicale, fiind atraşi în rîndurile acestora şi în Partidul socialist muncitorii de la fabricile de cărămizi, de la fabrica de bere, fabrica de săpun, fabrica de spirt, muncitorii feroviar, poştaşii, funcţionarii publici şi particulari, învăţătorii, profesorii, medicii, pînă şi lăutarii¹⁶. De asemenea au fost organizaţi şi ucenici tirgumureşeni¹⁷. În septembrie 1920 existau în Tg.-Mureş 18 organizaţii sindicale cu 40 de secţii, intrînd în rîndurile lor muncitorii din toate ramurile industriale existente în oraş, din comerţ şi din transport, pe funcţionarii publici şi particulari şi alte categorii de oameni ai muncii. În total erau organizaţi circa 7.000–8.000 de persoane¹⁸, faţă de 700–800 din anul 1911 în Tg.-Mureş¹⁹.

Activitatea organizaţiilor sindicale era coordonată de Consiliul Sindicatelor reorganizat în aprilie 1920²⁰, şi care a funcţionat şi ca Centrala Sindicatelor din Valea Mureşului şi a Tîrnavelor²¹.

Organizaţia locală a Partidului socialist făcea parte dintre cele mai puternice organizaţii ale partidului. Ea s-a pronunţat încă de pe acum pentru afilierea la Internaţionala a III-a Comunistă. Membrii organizaţiei

¹⁴ Ibidem nr. :0.

¹⁵ Muzeul jud. Tg.-Mureş, loc. cit. Col. de doc. nr. 5870, 5871.

¹⁶ Ibidem, nr. 5764, 5766; „Tükör” VIII (1920), nr. 29, din 18 iulie, p. 4. „**Marosvölgyi Munkás**”, I. (1920) nr. 1, din 5 sept. p. 3; nr. 4 din 25 sept. p. 2,5; Arhiv. Stat. Tg.-Mureş, Fond. cit., acte prezidenţiale nr. 1036/1920.

¹⁷ „Tükör”, VIII. (1920), nr. 35 din 29 aug. p. 2–3.

¹⁸ „**Marosvölgyi Munkás**”, I. (1920), nr. 1, din 5 sept. p. 3.

¹⁹ Arh. Stat. Tg.-Mureş, Fond. cit., acte. poliţieneşti nr. 3739/1911.

²⁰ Muzeul judeţean Tg.-Mureş, secţ. mod. şi contemp. Col. de doc. 5767.

²¹ „**Erdélyi Munkás**”, XI, (1920), nr. 30 din 24 iunie, p. 4, nr. 32, din 7 aug. p. 3.

locale a Partidului socialist au votat în mod deschis, în ziua de 22 august 1920, afilierea la Internaționala a III-a. Partidul socialist întrunea în rîndurile sale în Tg.-Mureș peste 5.000 de membri printre care multe elemente înaintate, ca Simó Géza, Banciu Ioan, Lázár Ödön, Ungur Nicolae, Soós József, Csetri János și alții²².

Muncitorii tirgumureșeni siliți de vitregele condiții de muncă și de trai s-au angajat în anul 1920 într-o luptă revindicativă susținută. În perioada ianuarie – octombrie 1920, au avut loc în Tg.-Mureș 28 conflicte de muncă, care practic au cuprins întreaga muncitorime din oraș, inclusiv pe muncitorii din comerț, din transport și funcționarii²³. Revendicările formulate în aceste acțiuni erau în fond aceleași, ele avînd un caracter accentuat economic: majorarea salariilor, recunoașterea zilei de lucru de 8 ore, revizuirea salariilor din 3 în 3 luni, asigurarea muncitorilor în aprovizionarea cu lemne de foc și alimente, garantarea salariului minim, concediului de odihnă plătit etc.²⁴. Totodată au formulat și alte cereri – recunoașterea sistemului bărbaților de încredere, dreptul de grevă (din cauza acțiunii revendicative nimeni să nu poată fi concediat), dreptul la sărbătorirea zilei 1 Mai prin repaus în muncă, recunoașterea dreptului la organizare în sindicate și pentru muncitorii comerciali²⁵, depășind limitele unor acțiuni revendicative economice. De altfel această imbinare de revendicări constituia deja o tradiție.

Fenomenul deosebit constă în faptul că acțiunile amintite au cuprins noi categorii de muncitori, pe cei de la întreprinderile forestiere, de la fabricile de cărămizi, fabrica de bere, rafinăria de petrol, fabricile de mașini, muncitorii feroviari, muncitorii comercianți și chiar pe funcționari.

În desfășurarea acțiunilor se pot desprinde două faze. Pînă în iunie 1920 revendicările muncitorilor au fost acceptate de către patroni fără vreo rezistență, în urma unor tratative. Dar, începînd din luna iulie, capitaliștii ajutați de autoritățile locale au încercat să amîne examinarea revendicărilor formulate de muncitori, aceștia fiind nevoiți să recurgă la greve²⁶.

Înre 1–5 iulie s-a desfășurat greva muncitorilor de la cele trei fabrici de cărămizi, în ziua de 9 iulie a avut loc greva muncitorilor feroviari, la 10 august greva muncitorilor tipografi, în zilele de 17–18 august greva muncitorilor croitori, la începutul lunii septembrie au intrat în grevă muncitorii de la Fabrica de mobilă „Székely și Réti”, în ziua de 17 septembrie funcționa-

²² „*Marosvölgyi Munkás*” I. (1920) nr. 1, din 5 sept. p. 2; nr. 9, din 31 oct. p. 1; „*Székely Napló*”, L (1920), nr. 124 din 24 aug., p. 1.

²³ Arh. Stat. Tg.-Mureș, Fond. cit., acte. polițenești, nr. 170, 794, 1466, 1472, 1549, 1584, 1645, 1660, 1720, 1760, 1889, 1890, 2134, 2168, 2314, 2476, 2834, 3285, 3473, 3494, din 1920; actele Comitetului de supraveghere a prețurilor, nr. 170/1920; actele prefectului, nr. 1107, 1115, 1170 din 1920; „*Tükör*”, VIII (1920), nr. 21 din 23 mai, p. 4; Rev. Arh. II. (1959), nr. 2, p. 14; „*Erdélyi Munkás*”, XI. (1920), nr. 26, din 26 iunie, p. 4.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Arh. Stat. Tg.-Mureș, Fond. cit., acte polițenești nr. 1509, 2134, 2316, din 1920; actele prefectului, nr. 1115, 1464 din 1920; Rev. Arh. II (1959), nr. 2, p. 14.

rii de la întreprinderile forestiere, la 30 septembrie s-au pronunțat din nou pentru grevă muncitorii feroviari, între 4–5 octombrie a avut loc greva muncitorilor din comerț, în zilele de 9–10 octombrie greva muncitorilor de la Fabrica de mașini „Teudloff-Dittrich”, între 14–15 octombrie greva metalurgiștilor din cele 15 întreprinderi existente în Tg.-Mureș, iar la 18 octombrie a izbucnit greva muncitorilor forestieri, care apoi s-a contopit cu greva generală²⁷.

După cum rezultă de mai sus, muncitorii țigumureșeni au avut curajul de a recurge la grevă chiar în condițiile stării de asediu, impunând luptelor economice un caracter combativ și ascuțit.

Concomitent ei s-au angajat în luptă pentru desființarea stării de asediu, a cenzurii, a restricțiilor cu privire la dreptul de întrunire, organizare și la grevă. Spiritul de luptă a maselor muncitoare țigumureșene era ridicat, ca și în celelalte centre muncitorești. Ele erau gata în orice moment să iasă în stradă pentru impunerea respectării drepturilor democratice amintite. Cu prilejul zilei de 1 Mai, după cum arată ziarul „Tribuna Socialistă”, 6.000 de muncitori au ieșit în stradă, în ciuda faptului că mitingurile și demonstrațiile erau interzise²⁸. În luna iunie muncitorii țigumureșeni s-au întrunit pentru a-și ridica glasul împotriva stării de asediu²⁹. Situația era atât de înfierbîntată, încît Serviciul de Siguranță din Tg.-Mureș aprecia că muncitorii „...așteaptă din moment în moment ca să izbucnească revoluția...”. „sînt toți pregătiți, numai un semnal așteaptă ca să declare statut sovietic”³⁰.

Elementele comuniste care activau în Tg.-Mureș, au organizat numeroase acțiuni de solidaritate cu lupta proletariatului din celelalte centre muncitorești din țară, cu lupta poporului sovietic, avînd loc în iunie – iulie mitinguri de solidaritate și greva de solidaritate a muncitorilor feroviari³¹.

Prin amploarea și caracterul ei este extrem de semnificativă greva politică demonstrativă din 1 septembrie 1920. Greva a fost organizată de conducerea Partidului Socialist din Țeardeal și Banat, în sprijinul revendicărilor formulate la Cluj de Congresul partidului, cu privire la desființarea stării de asediu, a cenzurii, la restabilirea dreptului la grevă etc. Chemarea la grevă demonstrativă a fost primită cu mare entuziasm de muncitorimea din Tg.-Mureș. Greva și mitingul au fost pregătite minuțios de elementele re-

²⁷ Rev. Arh., II (1959), nr. 2, p. 14; Arh. Stat. Tg.-Mureș, Fond. cit., actele polițienești, nr. 3473/1920; actele prefectului, nr. 1470/1920; „Tükör”, VIII (1920), nr. 41 din 10 oct., p. 2; „Marosvölgyi Munkás”, I (1920), nr. 5 din 2 oct., p. 3; „Erdélyi Munkás”, XI (1920); nr. 37 din 11 sept., p. 4; „Székely Napló”, L. (1920), nr. 99 din 10 iulie, p. 2; nr. 100 din 11 iulie, p. 2; nr. 116 din 10 august, p. 1; nr. 120 din 17 august, p. 1–2; nr. 137 din 18 sept., p. 1; nr. 150 din 10 octombrie, p. 2; nr. 152 din 12 oct. p. 1–2.

²⁸ „Tribuna Socialistă”, din 9 mai 1920.

²⁹ „Marosvölgyi Munkás”, I (1920), nr. 1 din 5 septembrie, p. 1; „Tükör”, VIII (1920), nr. 25 din 20 iunie, p. 4.

³⁰ Arh. Stat. Tg.-Mureș, Fond. cit., actele prefectului, nr. 1226 din 1920.

³¹ Rev. Arh., II (1959), nr. 2, p. 16.

voluționare. La adunările ținute în diferite întreprinderi s-a hotărât ca „în grevă vor intra toți muncitorii pînă și ceferiștii și poștașii”³².

În ziua de 1 septembrie la semnalul sirenelor a încetat munca în toate întreprinderile din Tg.-Mureș. Magazinele și cafenelele au fost închise. La orele 11 a început mitingul muncitorimii în sala mare și în sala mică a Palatului Culturii. Circa 6.000 de oameni au umplut cele două săli, holurile și coridoarele palatului. La miting au vorbit conducătorii muncitorilor din localitate și din Cluj, care au criticat guvernul, deoarece „nu ia nici o măsură contra scumpetei excesive”, și „au protestat contra evacuării forțate a muncitorilor”, împotriva stării de asediu, cenzurii, a îngrădirii dreptului la grevă. Mitingul a luat sfîrșit prin „strigăte de Trăiască socialismul! și Trăiască revoluția!”³³.

Greva din 1 septembrie 1920 și mitingul muncitorimii țirgumureșene au contribuit la creșterea combativității acestora.

În luna septembrie și la începutul lunii octombrie autoritățile și capitaliștii continuă ofensiva împotriva muncitorilor. Mai întîi s-a răpit autonomia caselor cercuale din Transilvania, apoi au fost interzise și dizolvate adunările muncitorilor chelneri și feroviari, iar fabricanții din industria forestieră au trecut la concedierea angajaților lor³⁴.

Împotriva acestor acțiuni muncitorii țirgumureșeni au protestat vehement. „Muncitorimea locală – spunea unul dintre oratori, la mitingurile de protest – așteaptă rezolvarea problemelor lor, dar este conștientă de forțele sale și nu poate să rabde prea mult”³⁵. În același timp, Consiliul sindicatelor Cercului Mureș – care cuprindea Valea Superioară a Mureșului, inclusiv orașul Tg.-Mureș și Valea Tirnavelor – s-a adresat prefectului în problema scumpetei, a lipsei de pîine și făină și în problema evacuării forțate. Organizațiile sindicale țineau din două în două săptămîni adunări, bărbații de încredere la fel, iar Consiliul Sindicatelor săptămînal, dezbătînd problemele arzătoare ale muncitorimii³⁶.

În aceste condiții apare în „Socialismul” din 13 octombrie 1920, „Ultimatumul muncitorimii către guvern”, adoptat de Consiliul General al Partidului Socialist și al Sindicatelor din România, prin care se cerea respectarea dreptului de organizare a muncitorilor, retragerea armatei din întreprinderi, suspendarea aplicării legii pentru reglementarea conflictelor de muncă, desființarea efectivă a stării de asediu și cenzurii, redarea autonomiei caselor cercuale din Ardeal și Banat, modificarea legii asigurărilor din vechiul regat etc., și prin care se aducea la cunoștința guvernului că, în caz de nerezolvare a revendicărilor cuprinse în „Ultimatumul”, pînă în 20 octombrie 1920, se va declanșa greva generală.

*

³² Arh. Stat. Tg.-Mureș, Fond. cit., actele prefectului, nr. 1226 din 1920.

³³ Rev. Arh., II (1959), nr. 2, p. 43; „*Marosvölgyi Munkás*”, I. (1920), nr. 1 din 5 sept., p. 1; „*Tükör*”, VIII (1920), nr. 36 din 5 sept. p. 1.

³⁴ „*Marosvölgyi Munkás*”, I (1920), nr. 5 din 2 oct., p. 3; nr. 6 din 9 oct., p. 1.

³⁵ Ibidem, nr. 1 din 5 sept., p. 2; nr. 3 din 18 sept., p. 2; nr. 4 din 25 sept., p. 4; „*Erdélyi Munkás*”, XI (1920), nr. 38 din 18 sept., p. 1–2.

³⁶ „*Marosvölgyi Munkás*”, I (1920), nr. 4 din 25 sept., p. 5.

Știrea cu privire la greva generală a fost primită cu aprobare de către muncitorimea tirgumureșeană. Sub conducerea elementelor înaintate, muncitorii au discutat „Ultimatumul” și au formulat chiar și revendicări suplimentare privind ameliorarea condițiilor de muncă și de trai.

În ziua de 14 octombrie este înaintat prefectului orașului Tg.-Mureș, memoriul muncitorilor metalurgiști, care cereau respectarea zilei de lucru de 8 ore, a repausului duminical, dreptul la sărbătorirea prin repaus în muncă a zilei de 1 Mai, acordarea concediului plătit (o săptămână pe an), recunoașterea sistemului bărbaților de încredere, a plasării muncitorilor prin sindicate etc.³⁷. Consiliul Sindicatelor în ziua de 15 octombrie, înaintează memoriul angajaților de la Fabrica de zahăr, în care se formulau cereri similare și de asemenea, reprimirea muncitorilor concediați, dreptul la grevă, punind în vedere că, în cazul respingerii revendicărilor direcțiunea se va izbi de solidaritatea întregii muncitorimii orașului³⁸. Și muncitorii forestieri cer satisfacerea urgentă a revendicărilor lor formulate și înaintate încă în august 1920, arătând că în caz contrar vor intra în grevă în ziua de 18 octombrie³⁹.

În timp ce în adunările sindicale au loc discuții aprige legate de pregătirea grevei generale, muncitorii forestieri tirgumureșeni au și intrat în grevă, în ziua mai sus amintită⁴⁰.

Autoritățile au luat măsuri pentru prevenirea grevei generale. Primarul orașului s-a conformat întocmai ordinului dat de guvern, în 18 octombrie 1920, privind mobilizarea feroviarilor⁴¹. În urma acestora, așa cum ne relatează martorii oculari – Tg.-Mureșul semăna cu un oraș asediat, fapt care va impune muncitorilor o disciplină și mai fermă și o muncă mai temeinică pentru declanșarea grevei.

Elementele revoluționare din conducerea organizației locale a Partidului Socialist și a sindicatelor au constituit un comitet de grevă, care urma să coordoneze acțiunile. La nivelul organizațiilor sindicale au loc adunări, în care muncitorii se declară de acord cu declanșarea grevei. În diferite întreprinderi și în oraș s-au răspândit manifeste.

„Tovarâși Muncitori!... Greva generală este arma cu care putem zdrobi tirania ciocoiască. Luați cu toții parte la grevă!” – se spunea într-unul din manifeste⁴².

Greva generală a izbucnit la Tg.-Mureș în ziua de 20 octombrie 1920. Conducerea organizației locale a Partidului Socialist preconiza ca ea să se înceapă printr-o demonstrație impunătoare a muncitorimii tirgumureșene. În acest scop muncitorii s-au adunat în fața Fabricii de cărămizi din Singeorgiu de Mureș, de unde coloanele strinse ale greviștilor s-au îndreptat spre centrul orașului. Înainte de a ajunge însă aici, în fața Poștei (astăzi

³⁷ Arh. Stat. Tg.-Mureș, Fond. cit., actele prefectului, nr. 1464/1920.

³⁸ Ibidem, nr. 1115/1920.

³⁹ Ibidem, nr. 1470/1920.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem, actele prezidențiale, nr. 974/1920.

⁴² Muzeul Județean Tg.-Mureș, Loc. cit., doc. nr. 2904.

în str. Lenin) jandarmii s-au năpustit asupra demonstrațiilor, împrăștiindu-i, arestându-i și maltratându-i pe mulți dintre ei. Dar muncitorii nu puteau fi intimidați. Greva a paralizat întregul oraș chiar în ziua respectivă. „În fabrici, întreprinderi și ateliere munca a încetat, în magazine, cafenele și restaurante lucrau doar patronii... S-a oprit activitatea și în instituțiile financiare...” – scria ziarul local „Székely Napló” în legătură cu desfășurarea grevei⁴³.

Între timp primarul orașului și armata au pus în aplicare planurile lor împotriva greviștilor feroviari. Zeci și zeci de patrulare se duceau pe la casele feroviarilor, terorizându-i și ducându-i cu forța la lucru. Feroviarii au demontat însă pistoanele și injectoarele de alimentare cu apă ale locomotivelor, pentru a împiedica pornirea lor⁴⁴.

Terorizarea ca și afișele autorităților care îndemnau pe toți mecanicii, fochiștii, controlorii de tracțiune, funcționarii ceferiști să se prezinte „în timp de 24 de ore la cercurile de recrutare din localitate”,⁴⁵ s-au dovedit inutile.

Pentru a scăpa de teroarea autorităților și a organelor represive, muncitorii țigumureșeni s-au retras în pădurile apropiate și satele vecine.

Greva nu numai că a continuat, dar s-a și extins. În ziua de 23 octombrie, profesorii din Școala Medie de Stat, în frunte cu Simó Géza – care după o adresă a Poliției era „membru conducător a organizației comuniste a muncitorilor sindicaliști din Tg.-Mureș” – s-a declarat solidar cu muncitorii și au suspendat lecțiile⁴⁶.

Autoritățile n-au renunțat însă nici în această situație la intențiile lor de a reprima greva. Prefectul a exercitat o presiune continuă asupra conducătorilor socialiști. Ei au fost chemați în fața acesteia și determinați să accepte încetarea grevei în industria alimentară. Sub escorta poliției au fost duși la Cluj Lazsáti Zsigmond, Bárdi István și Hajdú József, care făceau parte din conducerea organizației locale a Partidului socialist, pentru „a cere indicații” în privința încetării grevei⁴⁷. În același timp poliția a arestat pe cițiva tipografi, pe care i-au silit „sub pază înarmată, într-o tipografie din localitate să tipărească un afiș în care să afirme că, greva generală a eșuat și muncitorii să reia lucrul”⁴⁸. Aceste mașinațiuni au dat însă greș. Muncitorii tipografi au tipărit citeva mii de alte manifeste, demascând autoritățile și chemându-i „pe muncitorii să continue greva”⁴⁹.

În rindurile greviștilor domina însă și o oarecare dezorientare în privința rezultatelor și a duratei grevei. Această derută s-a accentuat și mai mult

⁴³ Ibidem, doc. nr. 7043; „Székely Napló”, L (1920), nr. 157 din 28 oct., p. 1.

⁴⁴ Arh. Stat. Tg.-Mureș, Fond. cit., actele prezidențiale, nr. 974/1920; Muzeul Județean Tg.-Mureș, Loc. cit., doc. nr. 7043.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Arhiva Tribunalului oraș. Tg.-Mureș, nr. 9/237 din 1921.

⁴⁷ „Székely Napló”, L (1920), nr. 157 din 28 oct. p. 1.

⁴⁸ În *Sprijinul Republicii Ungare a Sfatunilor* (Solidaritatea oamenilor muncii din România cu Republica Ungară a Sfatunilor) 1919. Documente și amintiri, București, 1969, p. 309.

⁴⁹ Ibidem.

atunci cind cei trei conducători ai organizației locale a Partidului socialist s-au întors de la Cluj fără a primi indicații precise în privința grevei. În cele din urmă (în ziua de 27 octombrie), Lazsáti Zsigmond, președintele organizației locale a Partidului socialist, a dispus încetarea grevei, arătând în comunicatul făcut în acest sens că, aceasta a fost hotărâtă de Consiliul General al Partidului Socialist din România⁵⁰.

Muncitorii n-au acceptat însă această hotărâre. Au criticat poziția conducerii locale a partidului și au cerut chiar schimbarea ei. S-a format un contracomitet, care insistă pentru continuarea grevei⁵¹. În dimineața zilei de 27 octombrie o parte dintre greviști s-a adunat în curtea Fabricii de cărămizi din Singeorgiu de Mureș pronunțând la fel pentru continuarea grevei. În aceeași zi și în același scop s-a ținut o altă întrunire în Pădurea Corniș de pe lângă orașul Tg.-Mureș, dar conducătorii celor adunați, circa 60 de oameni, printre care Simó Géza, Lózár Ödön, Soós József și alții au fost arestați și închiși în turnul dogarilor din cetatea orașului⁵².

În această situație în ziua de 27 octombrie o parte dintre greviști a reluat lucrul. Mulți dintre ei, așa cum ne relatează ziarul local „Székely Napló” au continuat greva și în ziua de 28 octombrie și este verosimil că greva a încetat complet abia în ziua de 31 octombrie⁵³. Numai așa poate fi înțeleasă de ce a reapărut în ziua de 31 octombrie 1920, în ziarul „Marosvölgyi Munkás”, organul de presă al organizației locale a Partidului socialist, chemarea acestora cu privire la încetarea grevei⁵⁴.

După încetarea grevei generale autoritățile locale au intensificat acțiunile represive împotriva muncitorilor greviști. Mulți dintre aceștia au fost arestați, bătuți, iar unii dintre ei deferiți Curții Marțiale din Cluj⁵⁵. Prefectul orașului Tg.-Mureș a ordonat funcționarilor de stat, ca în timp de 24 de ore să părăsească sindicatele. Activitatea sindicatelor din Tg.-Mureș a fost interzisă. Bunurile materiale și banii care le aparțineau au fost confiscate de procuratura din oraș. Căminul Muncitoresc din localitate a fost închis⁵⁶.

Concomitent cu acestea, capitaliștii au trecut la concedierea muncitorilor și funcționarilor care au participat la grevă. Totodată Uniunea Patronilor și Asociația Comercianților din localitate au hotărât reținerea salariilor ale greviștilor. Funcționarii particulari au fost siliți să iasă din sindicate⁵⁷.

⁵⁰ „Székelyföld”, XXII (1920), nr. 167 din 28 oct., p. 2.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem.

⁵³ „Székely Napló”, I (1920), nr. 157 din 28 oct., p. 1.; „Marosvölgyi Munkás”, I (1920), nr. 9 din 31 oct., p. 1.

⁵⁴ „Marosvölgyi Munkás”, I (1920), nr. 9 din 31 oct., p. 1.

⁵⁵ Arh. Instit. de Studii Ist. și Soc. Pol. de pe lângă C.C. al P. C. R. dosar nr. 3099.

⁵⁶ Arh. Stat. Tg.-Mureș, Fond. cit., actele prefectului, nr. 57, 1578 din 1920; nr. 6, 200 din 1921; actele prezidențiale, nr. 1036/1920.

⁵⁷ Ibidem, rr. 812/1921; „Marosvölgyi Munkás”, I (1920), nr. 10 din 6 nov., p. 1; „Székely Napló” I (1920), nr. 159 din 31 oct., p. 1; „Székelyföld”, XXII (1920), nr. 169 din 30 oct. p. 3.

Prin aceste măsuri represive autoritățile din Tg.-Mureș urmăreau zdrobirea mișcării muncitorești revoluționare. Ele nu puteau însă intimida masele muncitoare. Conștienți de faptul că „greva n-a izbucnit pentru interese egoiste, ci pentru interesele tuturor”,⁵⁸ muncitorii au tras învățămintele corespunzătoare.

*

Greva generală din octombrie 1920 a cuprins în orașul Tg.-Mureș pe toți muncitorii din industrie, transport și comerț, pe funcționari și alte categorii de oameni ai muncii, circa 7–8.000 de persoane și a durat 9 zile, dacă chiar nu mai mult. Ea a constituit, la fel ca și în alte centre muncitorești din țară, culminarea luptelor greviste din acești ani, o adevărată demonstrație de forță a maselor muncitoare, o dovadă vie a creșterii și maturizării politice a muncitorilor. Participarea întregii muncitorimi din Tg.-Mureș la greva generală din octombrie 1920 a arătat capacitatea ei de acțiune unitară, fără deosebire de naționalitate.

Clasa muncitoare din orașul de pe malul Mureșului a ieșit întărită din greva generală, și așa cum se arată într-un raport al autorităților locale „socialiștii din Tg.-Mureș au reînceput activitatea de a se organiza muncitorimea, de data asta pe bază mai solidă însă”. Mișcarea socialistă nu numai că n-a dat înapoi, dar a pornit „cu mai multă încredere și siguranță în reușită”⁵⁹.

Greva a ridicat problema conducerii ferme, unitare a mișcării muncitorești, respectiv a transformării Partidului socialist într-un partid comunist și a ruperii definitive cu oportuniștii social-democrați. Conștientă de această necesitate imperioasă, muncitorimea din Tg.-Mureș va fi una dintre detașamentele de frunte, care vor lupta pentru crearea partidului comunist în țara noastră.

---

⁵⁸ „*Marosvölgyi Munkás*”, I (1920), nr. 9 din 31 oct., p. 1.

⁵⁹ Arh. Inst. de Studii Ist. și Soc. Pol. de pe lângă C. C. al P. C. R., fondul nr. 71, dosar nr. 6676, f. 150.

A MAROSVÁSÁRHELYI MUNKÁSSÁG RÉSZVÉTELE AZ 1920. OKTÓBERI ÁLTALÁNOS SZTRÁJKBAN

A szerzők eddig ismeretlen, gazdag levéltári anyagra, a kor sajtójára stb. támaszkodva elemzik az 1920. októberi általános sztrájk előtti marosvásárhelyi munkakörülményeket és megélhetési viszonyokat; röviden vázolják az 1920. évi gazdasági és politikai harcokat, majd ismertetik az általános sztrájk lezajlását Marosvásárhelyen.

Arra a következtetésre jutnak, hogy ebben az iparilag kevésbé fejlett városban a munkástömegek, valamennyi dolgozó, nemzetiségi különbség nélkül, egységesen cselekedtek, szívvel-lélekkel csatlakoztak országunk proletariátusa más harci egységeihez.

Az általános sztrájk Marosvásárhelyen is a tömegek erejének igazi seregszemléje volt, s egyben a város munkássága politikai fejlettségének és érettségének ékesen szóló bizonyítéka.

TEILNAHME DER ARBEITERSCHAFT VON TG.-MUREȘ AM GENERALSTREIK IN OKTOBER 1920

Die Verfasser benützten ein reiches unveröffentlichtes Archivmateriel, die Presse jener Zeit usw., sie analysieren die Arbeits- und Lebensbedingungen, die es in Tg.-Mureș gaben vor dem Generalstreik im Oktober 1920, sie schildern sehr zusammenfassend die wirtschaftlichen und politischen Kämpfe aus jenem Jahr, anschliessend behandeln sie die Entfaltung des Generalstreiks in Tg.-Mureș.

Sie kommen zur Schlussfolgerung, dass auch in dieser schwächer entwickelten Stadt, von industriellem Gesichtspunkt aus, die Arbeitermassen, alle Werktätigen, ohne Nationalitätenunterschiede, einheitlich gehandelt haben, sich mit Leib und Seele den anderen Detonementen des Proletariats in unserem Lande angeschlossen haben.

Der Generalstreik bildet auch in Tg.-Mureș eine wahre Kraftdemonstration der arbeitenden Massen, ein lebendiger Beweis des Wachstums und politischer Reife der Arbeiter aus dieser Stadt.

УЧАСТИЕ РАБОЧИХ МАСС ГОРОДА ТЫРГУ-МУРЕШ В ВСЕОБЩЕЙ ЗАБАСТОВКЕ В ОКТЯБРЕ 1920 Г.

Р Е З Ю М Е

И. ДЭЖИ, Н. САБО

Используя большой неопубликованный архивный материал, газетную информацию того времени и другие источники, авторы анализируют трудовые и бытовые условия существовавшие в городе Тыргу-Муреш перед всеобщей забастовкой в октябре 1920 г. Описывается вкратце экономическая и политическая борьба в том же году, а вслед за этим показано развёртывание всеобщей забастовки в городе Тыргу-Муреш.

Авторы приходят к заключению, что и в этом городе с менее развитой промышленностью, рабочие массы, все трудящиеся, безразлично от их национальности, выказали единство действий и своё полное единomyслие со всем пролетариатом страны.

Всеобщая забастовка явилась и в гор. Тыргу-Муреш подлинной демонстрацией мощи рабочих масс, живым свидетельством роста и политической зрелости трудящихся этого города.

MOMENTE DIN MIȘCAREA PENTRU AMNISTIE ÎN ORAȘUL ȚIRGU-MUREȘ ȘI VALEA MUREȘULUI (1924–1928)

FRANCISC GRÜN – MAGDA GRÜN

În istoria partidului nostru, bogată în fapte mărețe, file eroice a înscris lupta dusă în anii grei ai ilegalității pentru apărarea militanților căzuți în miinile autorităților în înclăștarea cu clasele dominante – mișcarea pentru amnistiarea deținuților politici.

Acțiunea pentru salvarea celor loviți de legiuirea și teroarea burghezo-moșierească, pentru ajutorarea familiilor acestora era înconjurată de simpatia maselor, partidul reușind să atragă în această mișcare un număr mare de oameni aparținând diferitelor categorii ale populației.

Organizarea luptei pentru amnistie a fost o necesitate determinată de caracterul statului burghezo-moșieresc – instrumentul de clasă al burgheziei și al moșierimii, dictatura acestora asupra proletariatului român și a tuturor păturilor muncitoare. „Încă din primii ani ai existenței sale – arată tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU – Partidul Comunist Român a fost nevoit să înfrunte prigoana dezlănțuită de clasele dominante. Din rindurile partidului au căzut în lupta revoluționară, răpuși de gloanțele plutoanelor de execuție, exterminați în temnițe, mii și mii de luptători revoluționari”¹.

După ani de greutate economice, cauzate de marile distrugerii ale primului război mondial și de jaful ocupanților germani, după o puternică ofensivă a clasei muncitoare, a maselor populare, România a intrat într-o perioadă nouă, caracterizată prin stabilizarea relativă a regimului social-economic burghez și prin reflux revoluționar.

În 1924, în principalele ramuri de producție a fost atins nivelul antebelic, după care a urmat o perioadă de dezvoltare accelerată a industriei și a întregii economii. În timpul guvernării partidului național-liberal se intensifică procesul de concentrare și centralizare a capitalului și se întărește poziția burgheziei autohtone în industrie și circulație, monopolurile internaționale continuă însă și în această perioadă să dețină poziții puternice în economia națională.

Dezvoltarea industriei în acești ani a fost însoțită de intensificarea exploatării clasei muncitoare. Indicele general al salariului nominal în condițiile inflației de după război, a crescut mult mai lent decât cele ale prețurilor produselor de consum. Astfel, indicele general al salariului nominal

---

¹ NICOLAE CEAUȘESCU, **Partidul Comunist Român – continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România**. Ed. pol. București, 1966, p. 25–26.

a crescut între anii 1914–1928 de la 100 la 2.742, iar indicele produselor alimentare și de menaj a crescut la 3.964 față de 100 în comparație cu perioada antebelică. În această perioadă indicele salariului real a scăzut de la 100 la 69,1².

Paralel cu întărirea puterii economice a mării burghezii, are loc întărirea dominației ei politice și se accentuează caracterul reacționar al puterii de stat, reprimarea și înăbușirea mișcării revoluționare culminând cu interzicerea în 1924 a partidului comunist.

Guvernele liberale care s-au perindat la conducerea țării în această perioadă, pentru a-și menține puterea, au recurs la samavolnicii, teroare jandarmerească, cenzură, stare de asediu, campanii electorale frauduloase și alte acțiuni de acest fel. Ei au arestat sute de muncitori, țărani și intelectuali revoluționari și au intentat numeroase procese politice, judecate în marea lor majoritate de consilii de război. După ce în 1922 s-a judecat la București procesul a 300 de comuniști arestați în timpul primului congres al partidului³, în 1924, cu prilejul punerii în afara legii a partidului comunist, au fost arestați alți 800 de participanți la mișcarea revoluționară⁴. În anul 1925 au loc mari arestări în cadrul tineretului revoluționar, iar în 1926 procesul celor 89 de tineri la Cluj⁵.

Teroarea împotriva elementelor revoluționare cunoaște o creștere în anii ce urmează. La moartea lui Ferdinand, în iulie 1927, cînd a început criza monarhică, guvernul condus de Brătianu a arestat aproape 1.000 de muncitori comuniști, membri ai sindicatelor și ai altor organizații revoluționare⁶.

În anul 1928, autoritățile liberale inscensează noi procese judiciare împotriva comuniștilor și muncitorilor revoluționari. În septembrie se desfășoară procesul intentat împotriva unui număr de 76 conducători ai P.C.R., U.T.C., Sindicatelor Unitare, B.M.T., organizației „Ajutorul Roșu” și altor elemente revoluționare, proces pe care guvernul vroia să-l folosească ca pretext pentru dizolvarea Sindicatelor Unitare⁷.

Cei arestați erau maltratați cu brutalitate la poliție și siguranță, folosindu-se la interogatorii sisteme barbare de schingiuire, metode inchiziționale de constrângere. În legătură cu aceasta, în cartea sa „**Abuzurile și crimele Siguranței generale a statului**”, C. G. COSTA-FORU arată: „Bătuți cu drugul de fier, cu vînă de cauciuc, la palme, la tălpi, pe față, în cap și peste tot corpul, călcați în picioare, nenorociții erau umflați, desfigurați, scăldați în sînge, să consimtă a iscăli declarații. Lucrători și studenți, fete tinere, în general minore, erau bătute cu cauciucul, tirite de păr, lovite cu ciomagul peste fluierile picioarelor, pe trup și pe cap”.

² N. N. CONSTANTINESCU, *Situația clasei muncitoare din România*. București, 1966, p. 209–210.

³ „**Socialismul**” din 19 ianuarie 1922.

⁴ V. HURMUZ, *Pagini din activitatea Ajutorului Roșu (1924–1928)* „*Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.*” nr. 1/1955, p. 29.

⁵ „**Viitorul Mureșului**”, Tg.-Mureș, din 20 decembrie 1925; „**Ūjság**” (Ziar), Cluj, din 6 mai 1926.

⁶ V. HURMUZ, lucrarea citată „*Analele...*” nr. 1/1955, p. 29.

⁷ „**Viața Muncitoare**”, București, din 25 și 30 septembrie 1928.

Deosebit de grea a fost viața în închisori. În această perioadă în temnițele regimului burghezo-moșieresc se aflau deținuți comuniști și muncitori revoluționari participanți la diferitele forme ale luptei proletariatului; țărani care s-au ridicat împotriva nedreptăților și abuzurilor autorităților, mulți dintre ei fiind închiși din timpul marii răscoale din 1907; militari care și-au exprimat împotrivirea sau dezaprobarea printr-un fel sau altul față de guvern. Deținuților li se aplica un regim inuman, îndeosebi deținuților politici, urmărindu-se distrugerea lor fizică și morală.

Împotriva terorii, a samavolnicăilor autorităților, pentru amnistie generală, partidul comunist a organizat de la începutul activității sale o largă mișcare. În diferite documente, hotărâri, manifeste, chemări etc. P.C.R. a demascăat cu curaj și hotărât măsurile arbitrare, justiția de clasă și a cerut să se pună capăt terorii.

Mișcarea de amnistie făcea parte integrantă din lupta partidului pentru mobilizarea maselor împotriva exploatării și asupririi, împotriva regimului burghezo-moșieresc. La acțiunile inițiate de partidul comunist au participat personalități de vază ale vieții culturale și politice, ca C. G. COSTA-FORU, V. MADGEARU, C. MILLE, C. I. PARHON, P. CONSTANTINESCU-IAȘI, G. VLĂDESCU-RĂCOASA, ȘERBAN CIOCULESCU, C. POPOVICI, L. GHELERTER, ȘT. VOITEC, L. ȘARAGA, C. C. PARASCHIVESCU-BĂLĂCEANU, GALA GALACTION, I. NĂDEJDE, L. LĂZĂREANU, P. IOANIȚESCU și alții.

În mod deosebit de activ a participat la mișcarea de amnistie C. G. COSTA-FORU, luminoasă figură de patriot și umanist, consacrându-și viața luptei pentru libertate cetățenească și democrație în viața publică.

În lupta pentru apărarea deținuților politici și obținerea amnistiei generale partidul comunist a organizat o serie de comitete și organizații de masă, fiind folosite în același timp și organizațiile de masă aflate sub conducerea partidului. O rodnică activitate au desfășurat în această direcție Comitetul de Ajutorare de pe lângă C.C. al P.C.R., Liga Drepturilor Omului, Asociația Ajutorul Roșu, Sindicatele Unitare, Blocul Muncitoresc-Țărănesc, Liga Contra Terorii, Ajutorul Muncitoresc Român ș. a.

În cadrul mișcării de amnistie, condusă de P.C.R., și în orașul Tîrgu-Mureș, precum și în întreaga Vale a Mureșului s-a desfășurat o intensă activitate în sprijinul deținuților politici. Au fost organizate acțiuni de masă în favoarea eliberării revoluționarilor arestați și întemnițați, s-a organizat apărarea lor juridică, ajutorarea materială și morală a celor închiși și a familiilor lor.

În legătură cu arestările efectuate cu prilejul ilegalizării partidului și a procesului intentat împotriva a 54 de conducători comuniști, au fost răspândite manifeste și afișe⁸, s-au strîns însemnate fonduri pentru contribuția la cheltuielile necesare organizării apărării acuzaților, s-au organizat diferite manifestări de simpatie cu cei arestați. O manifestație impresionantă a avut loc cu ocazia eliberării din închisoare a unora din cei con-

⁸ Arhivo Muzeului județean din Tg.-Mureș, dosar nr. 4.509/5; Fosta Arhivă a Tribunalului Miercurea Ciuc, dosar 4.272/1925 (cercetare din 1960); A.I.S.I.S.P. dosar 3.986, fila 2 (cercetare din anul 1960).

damnați la acest proces. La sosirea lor în gara Tirgu-Mureș au fost întâmpinați de aproximativ 300 de muncitori care i-au primit cu aclamații, poliția locală a intervenit însă, împrăștiind manifestația⁹.

Acțiuni de protest au fost organizate și împotriva samavolniciilor autorităților în timpul grevelor muncitorilor forestieri din Valea Mureșului în anii 1924–1925, folosindu-se forme variate, co: scrisoarea de protest a Consiliului regional al Sindicatelor Unitare¹⁰, prin care sînt relevate atrocitățile polițienești, proteste în presă¹¹. Asemenea manifestări de protest au fost organizate cu ocazia arestării conducătorilor Sindicatelor Unitare la București¹², în legătură cu arestările din Galați¹³ în 1925 și cu procesul celor 89 de tineri din Cluj¹⁴ din 1926.

În cursul anului 1925 și 1926 au fost tipărite și difuzate în Tirgu-Mureș și pe Valea Mureșului diferite manifeste care cereau acordarea amnistiei generale. Un manifest cu acest conținut¹⁵ este confiscat – așa cum relatează o notă a Siguranței – în octombrie 1925 în orașul Tirgu-Mureș. O adresă, redactată de prefectura județului Mureș, informează peste scurt timp despre alte confiscări de manifeste și afișe cu conținut similar¹⁶. În luna noiembrie 1925, Siguranța locală raportează prefectului difuzarea de manifeste în care se revendică omisiunea deținuților politici¹⁷. Adresele ale Siguranței din anii 1926 și 1927 relatează, de asemenea, despre difuzarea de manifeste și afișe în Tirgu-Mureș și alte localități din Valea Mureșului¹⁸.

Delegați de muncitori protestează la primarul orașului¹⁹, sînt adresate memorii prefectului, guvernului și Corpului IV al Armatei din Cluj de către comisia locală a Sindicatelor Unitare²⁰, de muncitorii fabricii de zahăr, de petrol și din industria de îmbrăcăminte²¹, se string fonduri însemnate, ne-

⁹ Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, dosar 3.405.

¹⁰ A.I.S.I.S.P. Cota D. IX–10 nr. 1.645; Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, dosar 5.113.

¹¹ „Világ” (Lumea) Tg.-Mureș, din 14 febr., 8 martie, 16 aprilie 1925.

¹² Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, nr. inventar 1.877;

„Világ” (Lumea) Tg.-Mureș din 5 sept. 1925.

¹³ „Világ” (Lumea) din 3 oct. 1925; „Hiradó” (Curier) Tg.-Mureș din 3 oct. 1925, 5 februarie 1926.

¹⁴ Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, nr. dos. 1.856 și dos. 2.104.

¹⁵ Adresa nr. 4.209 din 20 oct. 1925 a Serv. Spec. de Siguranță Tg.-Mureș către prefectul județului. Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, dosar 1.168.

¹⁶ Adresa prefectului jud. Mureș către Direcția C.F.R. Cluj. Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, dosar nr. 1.166.

¹⁷ Adresa nr. 4.404 din 30 noiembrie 1925 a Serv. Spec. de Siguranță din Tg.-Mureș către prefectul județului. Arhiva Consiliului popular județean, dosar neinventariat.

¹⁸ Adresele nr. 10.281 din 27 oct. 1926 și nr. 2.886 din 18 martie 1927 a Serv. Spec. de Siguranță Tg.-Mureș. Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș nr. 67/84 și 1.167/a.

¹⁹ „Székely Napló” (Jurnal Secuiesc) Tg.-Mureș, din 13 mai 1928.

²⁰ „Építőipari Munkás” (Muncitorul Constructor) din 22 sept. 1928 și Arhiva Muzeului județean Tg.-Mureș, dosar nr. 6.334.

²¹ Ibidem din 30 sept. 1928 și Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, dosar nr. 6.335.

cesare asigurării apărării juridice a celor arestați²², avocatul deputat Adrian Popescu este încredințat din partea Sindicatelor Unitare să-i apere pe cei implicați în procesul de la Cluj²³.

Mișcarea de amnistie cunoaște o intensificare spre finele anului 1928. Sub presiunea nemulțumirilor populare care amenințau să se transforme în acțiuni cu caracter revoluționar, la care s-au adăugat și presiunile monopolurilor internaționale, partidul liberal a fost nevoit să părăsească guvernarea și s-a constituit un guvern național-țărănist.

În timpul opoziției sale P.N.Ț. a făcut multe promisiuni, între care și aceea referitoare la faptul că, atunci când va prelua guvernarea, va acorda o largă amnistie.

La început național-țărăniștii nu puteau să nu țină seama de năzuințele democratice ale maselor populare, cu ajutorul cărora au ajuns la putere, de existența în rindurile sale a unor elemente care se pronunțau pentru un regim democrat. În ziua depunerii jurământului, noul prim-ministru, Iuliu Maniu, face o declarație în care repetă promisiunile din perioada opoziției, spunind între altele, că guvernul său „va năzui să imprime întregului organism al statului o strictă legalitate”, că „viitoarele alegeri vor fi conduse într-un spirit de legalitate desăvârșită”²⁴. Guvernul P.N.Ț. a părăsit însă peste puțin timp promisiunile și a continuat politica reacționară a predecesorilor liberali.

Felul cum și-au respectat național-țărăniștii promisiunile iese deosebit de pregnant la iveală și din faptul că în primele două luni de guvernare, ei au înscenat 32 de procese antimuncitorești²⁵.

În aceste condiții, când valul de represii împotriva mișcării muncitorești și revoluționare se intensifică, partidul comunist s-a străduit să creeze noi forme de organizare a luptei împotriva terorii și pentru amnistierea deținuților politici. Continuând activitatea de împletire a formelor muncii ilegale cu cele legale, s-a orientat pentru crearea Comitetului de amnistie, care să canalizeze activitatea desfășurată în această direcție de diferite organizații democratice și obștești.

În acest scop, în a doua jumătate a lunii noiembrie 1928, a fost creat un Comitet de inițiativă format din personalități de seamă ale vieții culturale și social-politice²⁶.

Apelul lansat la începutul campaniei sale a fost semnat de C. G. COSTA-FORU, dr. C. I. PARHON – prof. universitar, T. DRAGU – avocat, C. PARASCHIVESCU-BĂLĂCEANU – avocat, C. VICOL – avocat, L. ȘARAGA – avocat și publicist, dr. L. D. PĂTRAȘCANU – avocat, S. MARGULIES – muncitor, P. ZISSU – avocat, C. TRANDAFIRESCU – muncitor²⁷.

²² Ibidem din 25 august și 14 octombrie 1928.

²³ „Építőipari Munkás” (Muncitorul Constructor) Tg.-Mureș, din 13 mai 1928.

²⁴ „Dimineața” București, din 11 noiembrie 1928.

²⁵ „Apărătorul Proletar” – organ al C.C. de Ajutorare, din 2 ianuarie 1929.

²⁶ „Dimineața” București, din 24 noiembrie 1928.

²⁷ A.I.S.I.S.P. Cota E XII–2 nr. inventar 265.

Amploarea mișcării de amnistie a făcut necesară lărgirea Comitetului de inițiativă, care se transformă în Comitet Central de amnistie, în fruntea acestuia fiind tot C. G. COSTA-FORU, iar în compoziția lui intrând, pe lângă cei care au fost inițial în comitet, și alte personalități ²⁸.

În scurt timp se înființează comitete locale de amnistie în diferite localități ale țării avînd ca urmare intensificarea acțiunilor desfășurate în apărarea deținuților politici și pentru amnistie generală.

În această perioadă s-a desfășurat și la Tîrgu-Mureș, precum și în Valea Mureșului o largă mișcare de amnistie, fapt relevat atît în documentele aflate în Arhiva Centrală a C.C. al P.C.R., a Institutului de studii istorice și social-politice, în arhivele locale, Muzeul județean din Tg.-Mureș, cit și în presă.

Comitetele de amnistie s-au constituit în localitate numai în luna ianuarie 1929, însă masele de oameni ai muncii, conduse de organizația de partid locală, s-au încadrat de la început în acțiunile Comitetului de inițiativă. Astfel, la prima adunare publică din București, convocată de acest comitet, în numele muncitorimii din Tg.-Mureș se trimite următoarea telegramă ²⁹.

„Muncitorimea din Tg.-Mureș salută inițiativa dumneavoastră și va sprijini necondiționat lupta pentru amnistie.

Pentru Comitetul de Bloc
(ss) **Simó Géza**”

La sfîrșitul lunii noiembrie, în orașul Tîrgu-Mureș se difuzează un manifest ilustrat, editat de Comitetul de inițiativă din București, care este confiscat de autorități ³⁰. Se difuzează și alte două manifeste scrise în limba română și maghiară, care de asemenea sînt confiscate ³¹.

În ziua de 25 noiembrie are loc la Căminul muncitoresc o adunare, convocată de comitetul local al Blocului Muncitoresc-Tărănesc ³², la care s-a discutat pe larg despre crearea la București a Comitetului de inițiativă pentru cucerirea amnistiei generale, despre necesitatea și sarcinile acestei lupte. La întrunire s-au adunat cîteva sute de muncitori, astfel că ea nu s-a putut ține în sală, iar cînd organizatorii adunării au intenționat să o țină în curte, poliția a încercat să împiedice ținerea ei, motivînd că autorizația se referă la o întrunire într-o sală. Numai la intervenția energică a conducătorilor B.M.Ț. autoritățile au eliberat, în ultimul moment, o nouă autorizație, fiind astfel posibilă ținerea adunării. Primul a vorbit L. D. PĂTRAȘCANU – membru al Comitetului de inițiativă din București, care înfățișînd situația din închisori și samavolniciile autorităților, la sfîrșitul discursului a prezentat o moțiune de protest împotriva abuzurilor polițienești „moștenite de la liberali”. La adunare a vorbit și muncitorul constructor Soós

²⁸ A.I.S.I.S.P. Cota E XII-9 nr. inventar 265.

²⁹ „Dimineața” București, din 28 noiembrie 1928.

³⁰ A.I.S.I.S.P. Dosar 3.740, fascicol 1, pag. 174-199 (cercetare din 1960).

³¹ Ibidem, dosar 3.740, fascicol 1, pag. 243-325.

³² „Inainte” din 2 dec. 1928 și „Építőipari Munkás” din 1 dec. 1928.

Iosif – membru în conducerea Sindicatelor Unitare, spunînd, între altele, că guvernul trebuie determinat să-și respecte angajamentele luate cînd P.N.Ț. era în opoziție și să acorde amnistia promisă.

S-a adoptat și o altă moțiune, în care se arată că „Muncitorimea de pe Valea Mureșului se atașează cu însuflețire mișcării Comitetului de amnistie, care și-a pus ca obiectiv eliberarea țovarășilor noștri”. La sfîrșitul întrunirii a intervenit un nou eveniment neprevăzut. În fața adunării a fost adus un țaran plin de sînge, din comuna Gălățeni, care, fiind propus candidat al B.M.Ț. a fost maltratată de jandarmi. Exprimînd voința participanților la adunare, L. D. PĂTRĂȘCANU a trimis o telegramă Ministerului de Interne, în care exprimă protestul împotriva atrocităților autorităților locale.

La 3 decembrie au avut loc două adunări publice ale B.M.Ț. în orașul Reghin, la care s-a discutat, de asemenea, despre acțiunile întreprinse în vederea eliberării deținuților politici, adoptîndu-se moțiuni de revendicare a amnistiei generale³³. În aceeași zi a avut loc o adunare la Gheorgheni, la care a participat un număr mare de muncitori, țărani, femei³⁴. Adunări similare au avut loc în zilele următoare la Toplița și Lunca Bradului³⁵. La adunarea din Lunca Bradului s-au difuzat manifeste de amnistie³⁶. Proprietarii întreprinderilor din aceste localități – se relatează în ziarul „**Înainte**” din 13 decembrie – au concediat pe unii muncitori participanți la întruniri.

În scopul campaniei de amnistie au fost folosite și în orașul Tirgu-Mureș unele posibilități ale campaniei electorale pentru alegerile din decembrie 1928. Astfel, într-una din tipografiile din Tg.-Mureș, s-a tipărit un manifest al B.M.Ț.³⁷ în 6.000 de exemplare, care au fost difuzate în diferite localități din județele Mureș, Ciuc, Odorhei. Manifestul relatează lipsa de libertăți cetățenești, regimul de teroare din închisori, cerînd acordarea amnistiei generale. Pentru tipărirea, respectiv difuzarea acestui manifest, autoritățile din localitate au intentat un proces împotriva proprietarului de tipografie și a patru muncitori³⁸.

În scopul propagandei în favoarea amnistiei generale au fost folosite și diferite adunări convocate de Sindicatelor Unitare. Astfel, o adresă a Siguranței din Tirgu-Mureș către prefectul județului descrie adunarea din 30 decembrie 1928 din Căminul Muncitoresc din localitate, convocată sub pretextul organizării echipelor culturale, care a urmărit de fapt dezbaterile acțiunii de amnistie. La adunare, unde au participat aproximativ 150 de tineri, vorbitorii au chemat auditoriul să se încadreze în campania de amnistiere a lui M. G. BUJOR și a celorlalți deținuți politici. În conclu-

³³ „Înainte” din 13 decembrie 1928.

³⁴ Fosta arhivă a Parchetului Tribunalului M. Ciuc, dosar nr. 1.048/1928 (cercetare din 1960).

³⁵ „Înainte” din 13 decembrie 1928.

³⁶ Arhiva centrală a C.C. al P.C.R., dosar 1.066, fila 5.

³⁷ Fosta arhivă a Tribunalului M.A.M., dosar P. II 936/1929 (cercetare din 1960).

³⁸ Fosta arhivă a Tribunalului M.A.M. P. II 936/1929 (cercetare din anul 1960) și Arhiva Muzeului jud. din Tg.-Mureș, nr. invent. 1.184.

ziile sale, Siguranța cere prefectului închiderea Căminului Muncitoresc, deoarece acesta „este un centru de educație comunistă”³⁹.

Mișcarea de amnistie se desfășoară în orașul Tg.-Mureș cu deosebită intensitate în lunile ianuarie–martie. Ziarele locale anunță la 19 ianuarie, înființarea Comitetului local de amnistie⁴⁰. Comitetul a avut un caracter larg, cuprinzând personalități din diferite pături sociale ale populației: 3 muncitori, 4 meseriași, un medic, un scriitor, un avocat, un țăran și un comerciant⁴¹. În fruntea comitetului a fost cunoscutul luptător – SIMÓ GÉZA, om cu mare prestigiu atît în fața muncitorilor, cit și a cercurilor democratice din localitate.

Comitetul local de amnistie a lansat peste cîteva zile un manifest⁴², în care arată că muncitorimea, cetățenii orașului s-au încadrat în puternica mișcare pe țară pentru cucerirea amnistiei și cheamă toți cetățenii să participe la prima adunare publică organizată în ziua de 20 ianuarie, unde Comitetul își va preciza programul său. Sindicatele unitare din localitate și celelalte organizații de masă conduse de partid, s-au preocupat intens de pregătirea primei adunări a Comitetului de amnistie, popularizînd pe scară largă scopurile acestei mișcări. Astfel, așa cum reiese din adresa Siguranței locale către prefect, în seara zilei de 19 ianuarie 1929, a avut loc o întrunire a sindicatului metalurgist, la care vorbitorii au relatat că, în urma terorii, închisorile sînt pline de muncitori revoluționari, că Iuliu Maniu a promis, cit era în opoziție, amnistie acestora, iar acum trebuie luptat pentru realizarea ei. Au chemat muncitorii să se încadreze în această acțiune și să participe la adunarea de duminică, convocată de Comitetul local de amnistie⁴³.

Este deosebit de preocupată și Siguranța de adunarea publică în curs de pregătire. Aceasta reiese și din ordinul telegrafic adresat de Direcția Generală a Siguranței Statului către Serviciul de Siguranță Tg.-Mureș, în care avertizează organele locale în legătură cu adunarea ce va avea loc, indicînd luarea unor măsuri „în înțelegere” cu Parchetul local și prefectul județului⁴⁴.

Adunarea a avut loc în sala „Transilvania” din centrul orașului, fiind prezenți sute de muncitori, intelectuali, meseriași și alți oameni ai muncii din localitate⁴⁵. Primul a vorbit SIMÓ GÉZA, relatînd pe larg scopul Comi-

³⁹ Adresa nr. 4 din 2 ian. 1929 a Serv. Spec. de Siguranță Tg.-Mureș. Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, nr. inventar 4.948/1.

⁴⁰ „Épitőipari Munkás (Muncitorul Constructor) Tg.-M. din 19 I. 1929.

⁴¹ Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, nr. inventar 2.971/1.

⁴² Ibidem, nr. inventar 2.991/2.

⁴³ Adresa nr. 562 din 30 ianuarie 1929 a Serv. Spec. de Siguranță Tg.-Mureș și notele agenților 436 și 437. Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, nr. inventar 4.947.

⁴⁴ Ordinul telegrafic nr. 3.666/929 al Direcției Poliției și Siguranței Statului. Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, nr. inventar 2.991/3.

⁴⁵ Adresa nr. 593 din 21 ian. 1929 a Serv. Spec. de Siguranță Tg.-Mureș către prefectul județului. Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș nr. 2991/1 și „Épitőipari Munkás” (Muncitorul Constructor) Tg.-Mureș din 26 ianuarie 1929.

tetului de amnistie. El a arătat că acțiunea de amnistie are ca obiectiv de a constrânge guvernul „să respecte Constituția, care garantează cetățenilor dreptul de a-și exprima fie prin grai, fie prin scris părerea, dreptul de asociere, dreptul de întrunire etc., ori, toate aceste drepturi guvernele trecute le-au reprimat prin legi speciale, cum este legea pentru reprimarea unor noi infracțiuni contra liniștei publice și prin organe înființate expres în acest scop”. În continuare, vorbitorul a arătat că amnistia trebuie obținută atât pentru „cei condamnați pentru că și-au exprimat gândurile, adică condamnații politici” cit și pentru condamnații militari și țărani.

Al doilea vorbitor – un ziarist – a descris abuzurile săvârșite de autorități, situația din închisori, unde zac o mulțime de oameni numai pentru convingerile lor politice. A mai vorbit un membru al conducerii organizației locale a Partidului Social-Democrat, arătând că „închisorile au fost făcute pentru făcătorii de rele și nici decum pentru oameni nevinovați, care poate au făcut rău unor oameni politici, dar nu au atentat împotriva vieții și averii cetățenilor sau împotriva țării” și că „este în interesul țării să se amnistieze toți condamnații despre care au vorbit oratorii în această adunare”. Așa cum relatează adresa Siguranței locale, participanții la întrunire și-au manifestat prin dese aclamații dorința ca guvernul să acorde amnistie deținuților. Această dorință se reflectă și în telegrama pe care adunarea a trimis-o Comitetului Central de amnistie, prin care își exprimă totala adeziune față de scopurile acestuia.

Comitetele de amnistie au fost constituite mai târziu și în alte localități de pe Valea Mureșului ⁴⁶.

Popularitatea de care s-a bucurat mișcarea de amnistie în oraș a reieșit pregnant cu ocazia unui bal organizat în seara zilei de 19 ianuarie 1929. Despre cele întâmplate s-a scris mult în presa din Capitală și localitate. Iată cum descrie cele întâmplate ziarul muncitorilor constructori din Tg.-Mureș ⁴⁷: Trei tineri din Tg.-Mureș au luat în serios promisiunile P.N.Ț. privind amnistia generală și s-au prezentat la balul mascat din noaptea de 19 spre 20 ianuarie, unul dintre ei fiind îmbrăcat în costum de gardian, iar doi în costum de ocazie, cu lanțuri la picioare și purtând pancarte cu inscripțiile „Nr. 13 Doftana”, „Cerem amnistie”. Participanții au primit pe cei trei tineri cu aclamații, exprimându-și solidaritatea cu mișcarea pentru eliberarea deținuților politici. Autoritățile au interzis imediat balul mascat și i-au arestat pe cei trei tineri. În 48 de ore s-a și pronunțat sentința: 5, respectiv câte o lună închisoare și amenzi în bani ⁴⁸.

În luna februarie, pentru susținerea acțiunii pentru amnistia generală, în orașul Tg.-Mureș, precum și în Valea Mureșului au loc adunări publice, diferite întruniri, răspunderea de manifeste și alte activități. La 2 februarie se organizează la Căminul muncitoresc o întrunire a

⁴⁶ „Dimineața” – București, din 31 ianuarie 1929.

⁴⁷ „Építőipari Munkás” (Muncitorul Constructor) Tg.-Mureș, din 28 februarie 1929; „Székely Napló” (Jurnal Secuiesc) Tg.-Mureș din 23 ianuarie 1929.

⁴⁸ A.I.S.I.S.P. fond 96, dosar nr. 1.074 (cercetare din anul 1960).

comitetelor de conducere a tuturor Sindicatelor Unitare din localitate, pentru discutarea problemei luptei pentru amnistie⁴⁹. Vorbitorii – un ziarist și un tânăr muncitor – au înfățișat desfășurarea mișcării de amnistie în toată țara, au subliniat participarea la această acțiune a lui C. G. COSTA-FORU și a altor personalități marcante ale vieții politice din țară. S-a dezbătut necesitatea intensificării mișcării pentru eliberarea deținuților politici. Vorbitorii au protestat împotriva abuzurilor autorităților polițienești locale și împotriva prezenței, la adunările muncitorilor, a reprezentanților Siguranței. La 4 februarie, are loc o ședință a Consiliului regional al Sindicatelor Unitare⁵⁰. Din adresa Siguranței reiese că, la această întrunire s-a dezbătut o circulară prin care toate organizațiile locale ale Sindicatelor Unitare sint chemate să protesteze împotriva arestării lui AL. DOBROGEANU-GHEREA, condamnat în contumacie la 10 ani închisoare. De asemenea, în circulara amintită se recomandă ca în mișcarea de amnistie să fie atrași și alte persoane în afară de membrii sindicatelor. A doua zi are loc o ședință a Comitetului de organizare a Sindicatelor Unitare a constructorilor⁵¹, la care, de asemenea, se discută problema organizării acțiunilor de amnistie. Ședința este însă stinjenită de un incident cu reprezentanții Siguranței. Muncitorii prezenți la adunare protestează împotriva participării acestora la adunare și îi invită să părăsească localul muncitorilor. Deoarece agenții nu sint dispuși să plece, întrunirea este suspendată de președintele sindicatului.

În ziua de 7 februarie, într-o tipografie din oraș, s-a tipărit un manifest⁵² în 2.000 de exemplare. Manifestul reproduce apelul Comitetului de inițiativă, înștiințează cetățenii despre constituirea Comitetului local de amnistie și poartă semnătura tuturor membrilor acestui comitet.

În aceeași zi se trimite în diferite localități o circulară a Comitetului de ajutorare de pe lângă Sindicatele Unitare⁵³, din care unele exemplare sint confiscate de jandarmeria din Miercurea-Ciuc. În circulară se dau indicații pentru organizarea comitetelor de amnistie locale.

În ziua de 10 februarie Comitetul de amnistie a convocat o nouă întrunire publică în sala Transilvania, la care, inițial, se anunță sosirea lui C. G. COSTA-FORU⁵⁴. În locul lui COSTA-FORU, care din anumite motive n-a putut să vină, la adunare a vorbit IOSIF VANCEA – consilier municipal, care a chemat pe cei prezenți să sprijine mișcarea de amnistie⁵⁵. Merită să fie menționat că din cauza luării de atitudine în sprijinul mișcării de amnistie, unele elemente reacționare au trimis un memoriu către Minis-

---

⁴⁹ Adresa nr. 985 din 5 februarie 1929 a Serv. Spec. de Siguranță Tg.-Mureș către prefectul județului. Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, nr. inventar 2.989.

⁵⁰ Ibidem – adresa nr. 1.071 din 10 febr. 1929, nr. inventar 2.980.

⁵¹ Ibidem, adresa nr. 1.061 din 20 febr. 1929. Nr. inventar 2.983/1.

⁵² Ibidem, adresa nr. 893 din 7 febr. 1929. Nr. inventar 2.971/1.

⁵³ Circulara Comitetului de ajutorare din Tg.-Mureș, Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș. Nr. inventar 2.970/2.

⁵⁴ „Székely Napló” (Jurnal Secuiesc) Tg.-Mureș, din 10 febr. 1929.

⁵⁵ „Maros” (Mureș) Tg.-Mureș, din 17 febr. 1929.

terul de Interne, cerind suspendarea lui VANCEA IOSIF din funcția de consilier⁵⁶.

La adunarea șomerilor⁵⁷ din ziua de 16 februarie, la care au participat circa 250–300 de persoane, vorbitorii au criticat guvernul pentru nerespectarea promisiunilor de introducere a legalității în cazul venirii la putere. Se ridică problema organizării unei demonstrații, dar pînă la urmă se renunță, hotărîndu-se să se adune a doua zi dimineața. La adunarea din 17 februarie⁵⁸ au participat circa 500 de muncitori, în majoritate muncitori organizați în Sindicatele Unitare, dar și șomeri. Au vorbit mai mulți muncitori din conducerea acestor sindicate, arătînd desfășurarea mișcării de amnistiere a lui DOBROGEANU-GHEREA și a celorlalți deținuți politici, precum și măsurile arbitrar ale autorităților împotriva Sindicatelor Unitare. S-a vorbit, de asemenea, și despre abuzurile Siguranței din localitate. A fost adoptată o hotărîre către Regentă, Consiliul de Miniștri și președintele Ligii Drepturilor Omului, în care se protesta împotriva dizolvării Sindicatelor Unitare și împotriva ținerii în închisori a muncitorilor condamnați, împotriva terorii exercitate de Siguranță. Și acum s-a ridicat problema organizării unei demonstrații de stradă – cerută de tineret –, însă s-a renunțat și de astă dată. Împotriva unora care au luat cuvîntul la această adunare s-a intentat un proces⁵⁹, fiind achitați numai în 1932, respectiv în 1936.

Autoritățile au luat și o serie de alte măsuri împotriva acelor care au luat parte activă la mișcarea de amnistie. Astfel, mai mulți muncitori care au semnat liste cerînd amnistia generală, au fost arestați și interogați la Siguranța locală⁶⁰, pentru care, muncitorii au protestat la prefectul județului. Este semnificativ pentru teroarea antimuncitorească exercitată de organele de Siguranță și atmosfera care domnea în rîndul muncitorimii – hotărîrea adoptată de Comisia regională a Sindicatelor Unitare, la 18 februarie 1929, în care se demască atrocitățile organelor locale ale Siguranței Statului și se declară că membrii Sindicatelor refuză să ia cunoștință de citațiile Siguranței „nu se vor prezenta la acest organ și nu vor da nici-o declarație acestuia”⁶¹.

Împotriva unor conducători ai Sindicatelor Unitare din Tirgu-Mureș s-a intentat un proces⁶², invocînd ca vină indicațiile trimise organizațiilor sindicale din diferite localități ale județului, în care se cerea încadrarea lor în acțiunea de amnistie. Siguranța locală urmărește îndeaproape corespondența în legătură cu acțiunea de amnistie și raportează sosirea unor manifeste în localitate⁶³.

⁵⁶ „Maros” (Mureș). Tg.-Mureș, din 17 febr. 1929.

⁵⁷ Adresa nr. 1.335 din 17 febr. 1929 a Serv. Spec. de Siguranță. Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș. Nr. inventar 2.978.

⁵⁸ Ibidem, adresa nr. 1.347 din 18 febr. 1929. Nr. inventar 2.985.

⁵⁹ A.I.S.I.S.P. dosar nr. 1.080 (cercetare din anul 1960).

⁶⁰ „Maros” (Mureș) Tg.-Mureș, din 20 febr. 1929.

⁶¹ Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș. Dosar neinventariat.

⁶² Arhiva centrală a C.C. al P.C.R. dosar 1.071, fila 96.

⁶³ Adresa nr. 1.515 din 21 febr. 1929 a Serv. Spec. de Siguranță Tg.-Mureș. Nr. inventar 2.986 din Arhiva Muzeului județean Tg.-Mureș.

Ca și în alte localități din țară, pentru 3 martie 1929, Comitetul de amnistie a convocat o mare adunare de amnistie generală, pentru a protesta împotriva condamnării lui A. DOBROGEANU-GHEREA și a încercării de dizolvare a Sindicatelor Unite. În acest scop, de la București au fost trimise în oraș afișe, care chemau cetățenii să participe la întrunire⁶⁴.

Despre această adunare s-a scris mult, atît în presa centrală, cît și în cea locală, datorită și faptului că s-a soldat cu o ciocnire între poliție și participanți⁶⁵. La adunare, care a avut loc în curtea Căminului Muncitoresc, au luat parte mai multe sute de oameni. Vorbitorii au cerut eliberarea lui A. DOBROGEANU-GHEREA și a tuturor deținuților politici. Totul s-a desfășurat în ordine, însă la sfîrșitul adunării agenții Siguranței au arestat pe unul dintre vorbitori. Muncitorii au încercat să ia apărarea celui arestat, iar cînd acesta a fost dus la Siguranță, au ieșit pe stradă să manifeste împotriva abuzurilor autorităților. Poliția a încercat să împiedice manifestarea, ceea ce a dus la încăierare între muncitori și autoritățile polițienești, în urma căreia opt muncitori și doi poliști au fost răniți. Autoritățile au arestat mulți muncitori, intentînd și un proces împotriva a șase persoane, care s-a desfășurat în fața unei instanțe a tribunalului din localitate, înconjurat de simpatia și manifestările oamenilor muncii.

Începînd din prima zi a procesului – 5 martie –, de la orele 8 dimineața, în fața tribunalului s-a adunat un grup numeros de muncitori, iar vreo 150 dintre ei au intrat în sala unde trebuia să aibă loc procesul. Pentru a împiedica participarea maselor la proces, completul de judecată s-a întrunit în cabinetul președintelui și, după o scurtă dezbateră, a aminat procesul pentru a doua zi. Caracterul deosebit de larg al acțiunii pentru eliberarea celor în detențiune îl arată și faptul că în aceeași zi (5 martie 1929) s-a organizat o grevă de solidaritate de o oră în toate fabricile din oraș, revendicînd eliberarea celor șase arestați. A doua zi, din nou s-a prezentat un număr mare de muncitori în jurul tribunalului și chiar pe coridoarele clădirii, la proces însă n-au avut acces decît reprezentanții presei. După audierea unor martori, s-a aminat din nou procesul, hotărîndu-se totodată punerea în libertate a trei din cei șase acuzați, menținîndu-se însă acuzația și împotriva lor.

Procesul a durat pînă la 9 martie, fiind audiat un număr mare de martori. Tribunalul a achitat 3 acuzați, iar ceilalți trei au fost condamnați la cîte 3 luni închisoare și 1.000 lei amendă.

În aceste zile apare în localitate o publicație nouă: „Ifjú Harcos” (Tînărul luptător)⁶⁶, care s-a încadrat activ în campania de amnistie. În pri-

⁶⁴ Adresa nr. 1.835 din 1 martie 1929 a Serv. Spec. de Siguranță Tg.-Mureș. Arhiva Muzeului județean Tg.-Mureș. Nr. inventar 2.982/1–2.

⁶⁵ Arhiva Centrală a C.C. al P.C.R. Dosar 3986, fila 219; „Maros” (Mureș) Tg.-Mureș din 5, 6, 8 și 10 martie 1929; „Székely Napló” (Jurnal Secuiesc) Tg.-Mureș din 6 martie 1929.

⁶⁶ „Ifjú Harcos” (Tînărul luptător) din 7 martie 1929.

mul număr al ziarului au apărut articolele „**Pornire**” și „**Vrem amnistie**”⁶⁷, în care se arată că tineretul revoluționar din România participă cu eroism la lupta pentru o viață mai bună a poporului muncitor și că în temnițe zac 150 de membri ai U.T.C.-ului, tineri muncitori care s-au jertfit pentru eliberarea clasei muncitoare. Tinerii sint chemați să participe la campania de amnistie politică, militară și agrară. În al doilea număr⁶⁸ apare articolul „**Cerem amnistia generală**”, în care se relatează despre abnegația cu care U.T.C.-iștii participă la mișcarea revoluționară, obiectivele pentru care au luptat acei tineri care zac în închisori, încheind cu o chemare la luptă pentru cucerirea amnistiei generale.

Autoritățile au persecutat pe tinerii muncitori care au difuzat gazeta, iar unii au fost arestați pentru această activitate⁶⁹. Adresa din 5 aprilie a Siguranței din Tg.-Mureș către Ministerul Justiției, care relatează că în localitate există o intensă activitate revoluționară și că se fac multe tipări-turi, atrage în mod deosebit atenția asupra gazetei „**Ifjú Harcos**”. În urma acestei intervenții, gazeta a fost interzisă după apariția celui de al doilea număr.

Acțiuni de protest împotriva terorii polițienești au avut loc în localitate legate de incidentele provocate cu ocazia înmormântării lui IOAN FÓNAGY. Într-un manifest editat în Tîrgu-Mureș în aceste zile, se arată vinovăția autorităților în legătură cu moartea lui FÓNAGY⁷⁰.

Măsurile luate de guvern în această perioadă împotriva Sindicatelor Unitare și a întregii mișcări revoluționare a atins și orașul Tg.-Mureș și întreaga Valea Mureșului. În ziua de 13 aprilie 1929, autoritățile polițienești (șeful Siguranței, subprefectul, un căpitan de jandarmerie, un procuror și un polițist) s-au deplasat la sediul Sindicatelor Unitare (Căminul Muncitoresc) pe care l-au sigilat⁷¹. Măsurile similare au fost luate și în celelalte localități de pe Valea Mureșului.

Totuși, acțiuni de amnistie au loc și după această perioadă. Ziarele relatează despre răspindirea unor manifeste și despre arestările în legătură cu această activitate⁷². În aceste manifeste se demască teroarea autorităților, cetățenii fiind chemați la luptă pentru cucerirea amnistiei generale. De asemenea, ziarele relatează despre o delegație din 15 muncitori, care a prezentat la prefectul Vescan un memoriu în care revendică, între altele, acordarea unei amnistii largi⁷³.

⁶⁷ Fotocopia adresei nr. 21.405. S din 5 apr. 1929 a Serv. Spec. de Siguranță Tg.-Mureș. Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș. Nr. inventar 67/90 și „**Ifjú Harcos**” (Tinărul luptător) Tg.-Mureș din 7 mart. 1929.

⁶⁸ „**Ifjú Harcos**” (Tinărul luptător) Tg.-Mureș, din 23 martie 1929.

⁶⁹ „**Maros**” (Mureș) Tg.-Mureș, din 31 martie 1929.

⁷⁰ Fotocopia manifestului. Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș. Nr. inventar 2.660.

⁷¹ „**Maros**” (Mureș) Tg.-Mureș din 14 aprilie 1929.

⁷² „**Maros**” (Mureș) din 14 mai 1929; „**Ellenzék**” (Opoziția) din 14 mai 1929.

⁷³ „**Maros**” (Mureș) Tg.-Mureș din 15 mai 1929 și Arhiva Muzeului județean din Tg.-Mureș, dosar nr. 6.233.

În legătură cu procesul de la Timișoara, Sindicatele Unitare din Tg.-Mureș au înaintat un protest energic prefectului, în care se arată între altele: „Ferma noastră convingere este, că procesul monstruos de la Timișoara și faptele singeroase întâmplate acolo s-au provocat la dispozițiile directe ale guvernului. Suntem convinși, că de aceasta a fost nevoie pentru a se putea închide Căminurile noastre și a se dizolva Sindicatele Unitare și băga la pușcărie conducătorii noștri”. Se cere sistarea imediată a procesului, punerea în libertate a tuturor celor arestați, redeschiderea căminelor muncitorești și crearea posibilităților de funcționare nestingherită a Sindicatelor Unitare.

Mișcarea de amnistie în România în anii 1924–1928 și în prima parte a anului 1929, inițiată și condusă de partidul comunist, a atins numai în parte scopul propus. În urma decretelor, smulse prin lupta maselor, o parte din deținuți au fost eliberați, iar unei bune părți a celor condamnați li s-a redus termenul de detențiune. Totuși, un număr de deținuți au continuat să rămână în închisori, iar alți luptători pentru libertate și dreptate socială au căzut victimă samavolniciilor polițienești, care au continuat și în anii următori.

Deși acțiunea pentru amnistie generală a constituit o mișcare largă de masă, a avut și unele slăbiciuni. Aceasta se datorește în bună măsură situației care exista atunci în P.C.R. Aprecierile eronate cu privire la unele partide și grupări politice, atitudinea sectară și indicațiile stingiste ale conducerii partidului comunist s-au resfrânt negativ asupra largirii mișcării de amnistie. Astfel, în loc ca lozincile pentru cucerirea amnistiei generale să fie legate de revendicările zilnice ale muncitorilor, țăranilor și altor categorii sociale, s-au dat unele indicații de a lega acestea de obiectivele partidului de răsturnare a orinduirii burghezo-moșierești, de instaurare a unui guvern revoluționar. Consecința unor astfel de orientări a fost îndepărtarea unor oameni cu vederi democratice, care erau cu totul de acord cu lupta pentru amnistie și pentru revendicarea libertăților cetățenești, însă nu erau pregătiți de a sprijini lozincile mai radicale ale partidului.

Spre mijlocul anului 1929 mișcarea de amnistie a început să scadă din intensitate, nereușind să antreneze în acțiunile sale mase suficient de largi. La slăbirea mișcării de amnistie a contribuit și propaganda demagogică a P.N.Ț. în jurul decretelor regale emise, prin care guvernul a demobilizat o parte din masele antrenate în acțiunile duse în favoarea eliberării deținuților politici. Toate acestea au devenit posibile datorită luptei fracționiste, fără de principii ce a izbucnit în partidul comunist, care, așa cum arăta tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, „au dezorganizat grav activitatea partidului, aducându-l la un pas de lichidare, tocmai în perioada ofensivei capitaliste împotriva maselor populare, în ajunul unor mari bătălii de clasă”⁷⁴. Astfel, campania largă de amnistie nu s-a desfășurat în

⁷⁴ NICOLAE CEAUȘESCU, *Partidul Comunist Român continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*. Ed. pol. 1966, p. 29.

continuare, deși acțiunile antimuncitorești, antidemocratice ale guvernului ar fi împus intensificarea și nu slăbirea acestei mișcări.

Mișcarea de amnistie desfășurată în acești ani, sub conducerea partidului comunist, constituie parte integrantă a luptei poporului român pentru o viață demnă, liberă și un trai mai bun. Impresionantele acțiuni de masă desfășurate de Comitetul de amnistie, de organizațiile de masă împotriva abuzurilor și terorii autorităților, pentru eliberarea deținuților politici a dovedit forța partidului comunist, inițiatorul și animatorul acestei mișcări. Lupta pentru amnistie generală a avut un larg răsunet în toate categoriile populației, partidul reușind să mobilizeze mase mari de muncitori, pături mijlocii, intelectuali. Caracterul democratic și umanitar al mișcării a făcut posibilă atragerea la această acțiune a unui însemnat număr de personalități eminente ale vieții politice și culturale cu convingeri diferite.

Acționind sub lozincile partidului, participanții la mișcarea de amnistie au avut posibilitatea să înțeleagă caracterul retrograd, reacționar al partidelor burghezo-moșierești. Efectele participării lor la acțiunile conduse de partid s-au resimțit adinc în conștiința acestora, în modul lor de a gândi și acționa, pregătindu-le pentru marile confruntări care stăteau în fața Partidului Comunist Român.

În anii care au urmat, partidul comunist a găsit resursele necesare pentru lichidarea slăbiciunilor sale interne, pentru întărirea unității rindurilor sale, pentru asigurarea liniilor juste de atragere a clasei muncitoare, a maselor largi la noi bătălii revoluționare în interesul clasei muncitoare și al întregului popor.

A MAROSVÁSÁRHELYI ÉS MAROSVÖLGYI AMNESZTIA-MOZGALOM ESEMÉNYEIBŐL (1924–1928)

Miután vázolják az amnesztia-mozgalom országos célkitűzéseit, kéréseit és fontosabb vonásait, a szerzők rátérnek e mozgalom megyei szintű eseményeire. Levéltári és sajtó-dokumentumok alapján részletesen tárgyalják a Marosvásárhelyen s a megye más helységeiben a politikai foglyok szabadlábra helyezéséért szervezett megmozdulásokat, elemezve, hogy a helyi pártszervezetnek mennyiben sikerült a munkásokat és más állampolgárokat bevonni a forradalom harcosainak védelmére szervezett mozgalomba.

Tág teret foglal el az amnesztia-mozgalmat támogató nagygyűlések ismertetése, köztük az 1928. novemberi nagygyűlés, amelyen felszólalt Lucrețiu Pătrășcanu, a helyi Amnesztia-bizottság által 1929. január 20-án szervezett első népgyűlés, amelyen Simó Géza beszélt, az 1929. március 3-i nagygyűlés, amely a hatóságokkal való összetűzéssel s az azt követő perrel végződött.

A dolgozat tükrözi a forradalmi és demokratikus vezetők üldözése ellen szervezett propaganda-tevékenység lezajlását, megemlíti egész sor kiáltványt, felhívást, nyomtatott plakátot, melyeket a megyében terjesztettek.

Ugyancsak említi a dolgozat egész sor újságcikket és híradást, amelyek a központi és helyi lapokban (Inainte, Dimineața, Világ, Építőipari Munkás, Maros, Ifjú Harcos stb.) jelentek meg s a megyei amnesztia-mozgalmat tárgyalták.

MOMENTE AUS DER AMNESTIEBEWEGUNG IN DER STADT TG.-MUREȘ UND DEM MUREȘ-TAL (1924–1928)

Nach dem Abstecken des allgemeinen Rahmens und der Hauptgesichtspunkte der Amnestiebewegung auf nationaler Ebene, beschreiben die Verfasser die Entfaltung dieser Bewegung im Bezirk. Auf Grund einer reichen Archiv- und Pressedokumentation, werden ausführlich geschildert die Massenhandlungen organisiert in Tg.-Mureș und in anderen Ortschaften aus dem Bezirk, zugunsten der Befreiung der politischen Häftlinge, die Art und Weise wie es der lokalen Parteiorganisationen gelungen ist die Arbeiter und andere Bürger mitzureissen in der Verteidigungsbewegung der revolutionären Kämpfer.

Einen grossen Teil der Arbeit erfasst die Beschreibung der organisierten Versammlungen zur Unterstützung der Amnestiebewegung, von denen die, im November 1928, an der Lucrețiu Pătrășcanu das Wort ergriff, der ersten öffentlichen Versammlung organisiert vom lokalen Amnestiekomitee, am 20. Januar 1929, an der Simó Géza das Wort ergriff, der Versammlung vom 3. März 1929, welche mit einer Rauferei mit dem Behörden endete, so wie der Prozess der folgte. Es ist wiedergegeben die Entfaltung der Propagandatätigkeit, die organisiert wurde gegen die Verfolgung der revolutionären und demokratischen Kämpfer, es werden erwähnt eine Reihe von Manifesten, Berufungen, Anschriften, die im Bezirk gedruckt und verteilt wurden.

Es werden ebenfalls erwähnt eine Reihe von Artikeln, veröffentlichte Nachrichten in Zentral- und Lokalzeitungen welche über die Amnestiebewegung aus dem Bezirk berichten: Înainte (Vorwärts), Dimineața (Der Morgen), Világ (Die Welt), Építőipari Munkás (Bauarbeiter), Maros (Marosch), Ifjú Harcos (Der junge Kämpfer).

АСПЕКТЫ ДВИЖЕНИЯ ЗА АМНИСТИЮ В ГОРОДЕ ТЫРГУ-МУРЕШ И ДОЛИНЕ РЕКИ МУРЕШ

(1924—1928 ГГ.)

РЕЗЮМЕ

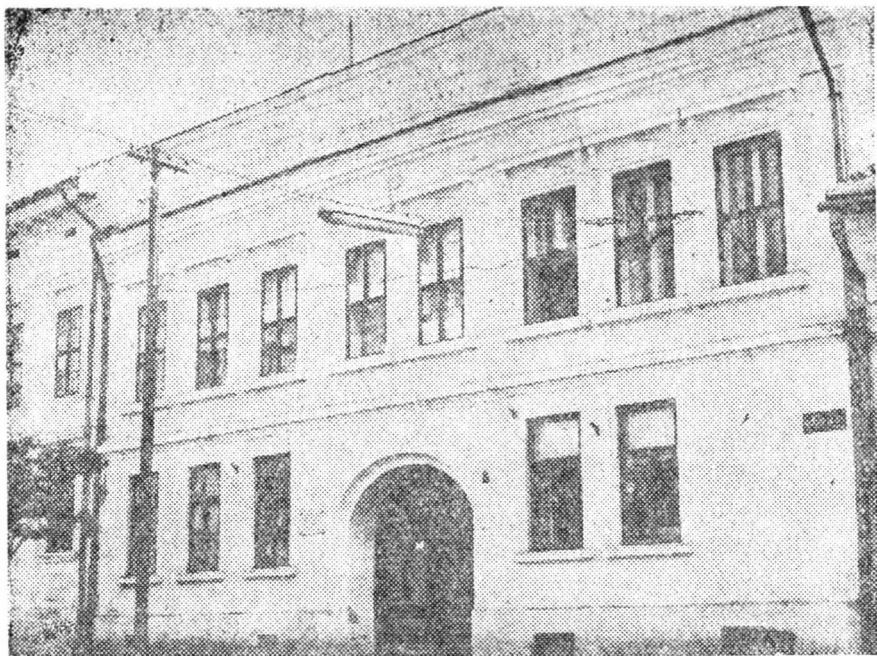
Ф. ГРЮН, М. ГРЮН.

Отметив вначале главные факторы движения за амнистию в национальном масштабе, авторы описывают развёртывание этого движения в краевых пределах. На основе большого архивного материала и многочисленных газетных источников, обширно изложены массовые выступления, организованные в гор. Тыргу-Муреш и других населённых пунктах в целях освобождения политических заключённых, а также меры принятые местной партийной организацией, благодаря которым удалось вовлечь рабочих и других граждан в движение по защите революционных деятелей.

Значительное место отводится описанию митингов, организованных в поддержку движения за амнистию, среди которых: митинг состоявшийся в ноябре 1928 г., на котором выступил Лукрециу Пэтрэшкану, первое публичное собрание созданное местным комитетом по амнистии 20 января 1929 г. на котором произнёс речь Геза Шимо и митинг организованный 3 марта 1929 г., окончившийся схваткой с властями, а также последовавший за этим судебный процесс.

Отражена пропагандистская деятельность, организованная против преследования революционных и демократических деятелей и указан ряд манифестов, воззваний и печатных афиш, распространённых на территории края

Указывается также ряд статей и заметок, осведомлявших о ходе движения за амнистию в пределах края, опубликованных на страницах центральных и местных органов печати, как например: „*Ина-инте*” („Вперёд”), „*Диминеаца*” („Утро”), „*Вилаз*” („Мир”), „*Епитейпари Мункаш*” („Строительный Рабочий”), „*Марош*” („Муреш”), „*Ифью Харцош*” („Юный Борец”).

1.

2.

Planșa XLIX. 1. – Căminul Muncitoresc din Tg.-Mureș, centrul mișcării de amnistie din județ.

2. – Simó Géza, conducătorul mișcării de amnistie din județ.

XLIX. tábla. 1. – A marosvásárhelyi Munkásotthon, a megyei omnesztio-mozgalom központja.

2. – Simó Géza, a megyei amnesztia-mozgalom vezetője.

Tafel XLIX. 1. – Arbeiterheim von Tg.-Mureș, Zentrum der Amnestie-Bewegung aus dem Kreis.

2. – Simó Géza, Führer der Amnestie-Bewegung aus dem Kreis.

Табл. XLIX. 1 – Дом рабочих в гор. Тыргу-Муреш – центр уездного движения за амнистию.

2 – Геза Шимо —руководитель движения за амнистию в уезде.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

Popo. După arhivarea în 1929 a documentelor din arhiva
naei poliției și Siguranței statului.

Departamentul telegrafic Nr. 496 din 17 Ianuarie
a.c. vă rugăm să luați măsurile pentru ca în secol când la
adunarea populară stabilită pentru 20 Ianuarie în sala
„Transilvania” să vor prezenta șapte cereri ca în prevederile
legii pentru represiunea unor noi infracțiuni contra liniș-
tei publice, autorii să fie deferți justiției.

În acest scop veți lua în considerare ca războiul
local pentru constatarea infracțiunilor ce s-ar produce
ast și cu scopul eradicării al judecării.

P. Director General al Siguranței statului

/cc/ R. Mureș

Nr. 3066/1929.

Pentru siguranță
Mureș

141-1

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

KONJACK,

POLJACK,

ELVARS, K.

Targu-Mures munkéség és polgárság teljes arányával képviseltetett az alba
a hatalma országos megállapítás, amely bebiztosított testvérségek között
beállítás érdekében végre hajtotta ki a feladatot.

Kiált, hatalma megállapítás Targu-Mures összehangolásának és politikai
szándék folya ha 20-án, V. SZERK. P. a. le azai kezdettel, a TR. SZERK. P. a.
TARGU-Mures tartandó.

AMNESTIA. GYÜLÉS

lusa, amelyen munkások le fogják szorgosni az AMNESTIA. BIZOTTSÁG által
pénzt és további programját.

Legyenek itt mindannyian testvérek és hozzatok el negatívakal
testvéri üdvözléseket!

Alapszabályok.

testvéri üdvözlések!

AMNESTIA. BIZOTTSÁG.

AMNISTIE

România cunoaște de ani întregi un
regim de opresimă a libertății publice, de
închisoare a celor mai elementare drepturi
cetățenești. Abuzul guvernărilor a fost local
și lăsa legi. Situația excepțională degenă și
antriconstituțională, s-au permanentizat în
ultimii zece ani.

Procesele politice s-au jucat în fața
juri. Judecările erau, aproape fără excepție,
în fața unor tribunale militare puse și man-
dinate în funcțiune locală în acest scop, scopul
s'au terminat pentru cei aduși în fața lor
cu an mulți de închisoare și ocaz. timp de
10 ani după terminarea războiului, în plină
pașă. Curțile Marșale și Consiliile de Război
au continuat să continue și azi să judece
infracțiuni politice.

Și cum nu judecări se știe: după o în-
chisoare sau o, pe baza unui material stors
prin răz și abuzuri, cu dreptul de apărare
îngrădit, fără dovezi, în fața unor ju-
dicării supuse disciplinei militare. Azi fost con-
damnați oameni numai pentru credințele lor
sociale, numai pentru curajul de a afirma
un crez politic. S-au dat ani de închisoare
pentru că un muncitor a primit o carte sau
o gazetă din străinătate. S-au condamnat
oameni, pentru că s-au găsit în ei cărți, care
se vând în toate librăriile în mod liber. Zei
de muncitori și țărani au intrat în pușcărie,
pentru că au participat în activitatea politică
legitimă, dar în formațiuni adverse guvernului.
Mi-nilele electorale trecute prin cenzură
au fost nu odată, priei de grele condamnați.
S-au înscenat procese absurde, din toate
punctele de vedere, și totuși s-au condamnat.

În momentul de față, în închisoare și arestare
forțată sunt peste 350 de condamnați politici.
Peste 60 de muncitori, țărani și intelectuali au

închisoare în curs în fața instanțelor militare
din țară. De curând în Galați au fost condam-
nați peste 20 de muncitori și studenți la 68 ani
închisoare și sute de noi în arestul așa se
prezintă situația condamnaților politici.

Dar datorită opiniei publice trebuie să fie
înțeleasă și asupra unui alt punct Războiul
a lăsat în urma lui o serie întreagă de pro-
cese militare. Mai de oameni au fost aduși
în fața tribunalelor excepționale. Când răz-
boiul a fost condus așa după cum se știe
condamnată câte a-a dat pentru
infracțiuni militare, apoi ca o mare și
flagrantă nedreptate. Amnistia care s-au dat
nu au cuprins decât o mică parte dintre in-
fracțiuni militare.

În fine, o a treia categorie de infracțiuni
— infracțiuni cu caracter agrar — trebuie
puse în evidență. Felul abuziv și nedrept în
care s-a făcut reforma agrară, a dat naștere
nu numai înfuriat în cuprinsul țării, la
mări și adânci nemulțumiri. Conflictele, cu
autoritățile abuzive sau cu proprietarii lacomi,
nu dă la clocotit odată violente. Au
urmat procese care s-au terminat bine în-
țelese, cu condamnarea lăcomilor. Alături de acești
noi infracțiuni, în Oțelele Mari mai sunt încă 15
răni condamnați cu prietel războaielor din 1907.

În fața acestei situațiuni opinia publică
cinstită este dator să ia măsuri când
și luptând pentru

Amnistia Generale politică, militară și agrară

Îsărind asupra noastre nu numai că
va scoate din închisori mie de oameni, dar
va aduce în țară și spiritual răpăd etăia vreme,
în mi și mî de căminuri.

4.

Planșa L. 3. — Ordinul telegrafic al Direcției poliției și siguranței
cu privire la adunarea de amnistie din 20 I. 1929 Tg.-Mureș și
fluturașul Comitetului de amnistie.

4. — Manifestul Comitetului local de amnistie. Tg.-Mureș, 7 II.
1929.

L. tábla. 3. — A Rendőrség és Állambiztonság Vezérigazgatósá-
gának távirati rendelete az 1929. I. 20-i amnesztia-gyűlésre vonat-
kozólag és az Amnesztia-bizottság röpcédulája.

4. — A helyi Amnesztia-bizottság felhívása. Marosvásárhely,
1929. II. 7.

Tafel L. 3. — Telegrafischer Befehl der Polizeidirektion und der
Sicherheit im Hinblick auf die Amnestieversammlung vom 20. I.
1929 Tg.-Mureș und Schmetterling des Amnestiekomitees.

4. — Manifest des lokalen Amnestiekomitees. Tg.-Mureș, 7. II.
1929.

Табл. L. 3 — Телеграфный приказ Главного Управления
Полиции и Государственной безопасности, в связи с
собранием за амнистию 20.I.1929 в гор. Тыргу-Муреш, и лётучка
Комитета по амнистии.

4 — Манифест местного Комитета по амнистии.
Тыргу-Муреш. 7.II.1929

Prima adunare publică se va convoca pe ziua de 10 Februarie a.c. În câminul muncitoresc la care va lua parte afirmative și D-l Costa-Foru cum și câțiva delegați din orașele Broșov și Timișoara.-

Arată că și unii dintre bărbații de stat cum este Costa-Foru și alții recunosc că temnițele țării sunt pline cu deținuți nevinovați, condamnați de către Consiliul de Război, deși nu are cazul de competența acestor Consilii.-

Făce apel la cei prezenți să nu înceteze pentru nici un moment lupta pentru amnestie.-

7.

8.

Planșa LII. 7. – Din adresa Siguranței Tg.-Mureș cu privire la intrunirea Comitetelor de conducere a Sindicatelor Unitare din localitate.

8. – Adunare de protest în curtea Căminului Muncitoresc. Tg.-Mureș, februarie 1929.

LII. tábla. 7. – A marosvásárhelyi Állombiztonság leveléből, a helyi Egységes Szakszervezetek vezetőségének gyűléséről.

8. – Tiltakozó gyűlés a Munkásotthon udvarán. Marosvásárhely, 1929. február.

Tafel LII. 7. – Aus dem Amtsschreiben der Sicherheit Tg.-Mureș im Hinblick auf die Versammlung der Leitungskomitees der Vereinten Syndikate aus der Ortschaft.

8. – Protestversammlung im Hofe des Arbeiterheimes. Tg.-Mureș, Februar 1929.

Табл. LII. 7 – Выдержка из официального отношения Отдела Государственной безопасности в гор. Тыргу-Муреш, по поводу собрания руководящих комитетов местных Объединённых профсоюзов.

8 – Митинг-протеста во дворе Дома рабочих. Тыргу-Муреш, февраль 1929 г.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

1835

4/11 929

Domnule Prefect,

Avem onoare a Vă înainta alăturatul af
destrăbuite de organele Caminului Muncitoresc
privire la întrunirea publică ce va avea loc
ziua de 3 Martie a.c. atât în acest oraș cât
în alte orașe din țară.-

Rugându-Vă să binevoiți a dispune.-
Seful.Serv.Siguranței.

Târgu-Mareș.

[Handwritten signature]

Domniei-Sale.

Domnului Prefect al Județului Mureș.

L o c o .

VASARNAP, március 3-án mindenik városban gyűlést
tartunk:

az általános amnesztiáért,

Dobrogeanu Gherea elvtárs életének a megmar-
tásáért,

az E.O.Sz.felozsztatási kísérlete ellen.

9.

Planşa LIII. 9. – Serviciul special de Siguranță cu privire la adunarea de amnistie
din 3 martie 1929 și fluturașul Comitetului de amnistie.

LIII. tábla. 9. – Az Állambiztonsági Különleges Főosztály az 1929. III. 3-i amnesztia-
gyűlésről és az Amnesztia-bizottság röpcédulája.

Tafel LIII. 9. – Besonderer Sicherheitsdienst im Hinblick auf die Amnestieversamm-
lung vom 3 März 1929 und der Schmetterling des Amnestiekomitees.

Табл. LIII. 9 – Официальное отношение Специального Отдела Государственной
безопасности по поводу собрания за амнистию 3 марта 1929 г.

■ летучка Комитета по амнистии.

<https://biblioteca-digitala.ro/> <http://muzeulmures.ro>

ACȚIUNI DE SOLIDARITATE A MUNCITORILOR TÎRGUMUREȘENI ÎN TIMPUL PROCESULUI DE LA CLUJ DIN ANUL 1928

MAGDA GRON

O pagină glorioasă a luptei pline de eroism și sacrificii a Partidului Comunist o constituie mișcarea de solidaritate organizată pentru apărarea militanților săi revoluționari, o organizațiilor sole de masă.

De la începutul activității sole, Partidul Comunist Român a trebuit să infrunte teroarea claselor dominante, somovolniciile și orbitrariul autorităților. Teroarea împotriva mișcării revoluționare și democratice o crescut după interzicerea în anul 1924 o Partidului Comunist. Scoaterea în afara legii a partidului nu o însemnat însă lichidarea activității revoluționare desfășurată de comuniști. Reorganizându-și activitatea în condițiile ilegalității, creîndu-și o rețea largă de organizații legale, partidul o continuat să conducă lupto clasei muncitoare, a maselor largi, pentru dreptate socială, pentru o viață liberă.

Conștiente de acest fapt, autoritățile burghezo-moșierești s-au străduit din răspuțeri să nimicească Sindicatele Unitare și celelalte organizații legale. În acest scop ele ou recurs lo diferite provocări, ou împiedicat ținerea adunărilor, ou arestat conducătorii organizațiilor clasei muncitoare, înscenînd procese care să le servească co pretext pentru dizolvarea lor. Dor toate aceste măsuri și manevre s-au lovit de rezistență hotărîtă a maselor muncitoare. Un eveniment caracteristic care oglindește pe de o porte atitudinea autorităților burghezo-moșierești, iar pe de altă parte solidaritatea maseilor cu militanții revoluționari, il constituie procesul din septembrie – octombrie 1928 din Cluj.

În acest proces ou fost implicați un număr însemnat de activiști din Tîrgu-Mureș, iar desfășurarea lui a avut un more ecou în orașul nostru, organizația locală a Partidului Comunist reușînd să mobilizeze în jurul celor arestați masele muncitoare și să organizeze unele acțiuni impresionante.

Trebuie menționat că în legătură cu aceste evenimente există un material deosebit de bogat în arhivele centrale și în cele locale, precum și la Muzeul județean din Tîrgu-Mureș. Preso centrală și cea din provincie s-a preocupat zilnic de pregătirea de către autorități a procesului, de desfășurarea lui, precum și de demascarea scopurilor urmărite de guvern prin această înscenare judiciară. Merită a fi relevate broșurile cu caracter de propagandă, scrise de COLOMAN MÜLLER, președintele Comitetului Executiv al Sindicatelor Unitare¹, respectiv de VICTOR ARADI, unul din

---

¹ MÖLLER KÁLMÁN, A Clujî nagy munkáspör, Timișoara (1928)

conducătorii Ajutorului Muncitoresc Român,² care cuprind o sinteză a evenimentelor.

Analiza „Marelui proces”, cum a fost denumit în presa vremii, impune o scurtă trecere în revistă a evenimentelor care l-au precedat și în mod deosebit, a felului în care el a fost pregătit. Evenimentul a constituit o verigă importantă din șirul acțiunilor începute de guvernul liberal și continuate de cel averescan pentru dizolvarea tuturor organizațiilor revoluționare ale proletariatului român. În acest scop a fost intentat în aprilie 1927, un proces la Tribunalul din București, pentru retragerea personalității juridice a Sindicatelor Unitare³. Nereușind să-și transpună în fapt scopul urmărit, autoritățile au început o acțiune de mari proporții, organizând anchete în diferite compartimente ale mișcării revoluționare și progresiste, efectuând o serie de arestări – în aparență izolate – pentru ca apoi toate acestea să fie înglobate într-un singur proces înscenat în fața Consiliului de Război, pe baza unui act de acuzare, care pretindea că ar fi vorba de un complot împotriva statului și de conspirație. Pentru pregătirea opiniei publice au fost organizate în perioada premergătoare o serie de procese mai „mici”, pe motivul difuzării de manifeste, înmormântări și botezuri fără preot etc.⁴. Guvernanții au considerat situația internațională de atunci ca o conjunctură favorabilă procesului.

Adunarea „materialului” pentru procesul de la Cluj a început cu arestarea conducătorilor Sindicatelor Unitare, care au fost în fruntea grevei de la Turnătoră și Fabrica de mașini Phöbus din Oradea, a unui număr de greviști, precum și a delegației de muncitori în frunte cu DR. EUGEN ROZVÁNY – jurisconsult al Sindicatelor Unitare care au intervenit la prefect pentru eliberarea celor reținuți.

Represaliile autorităților au început și pe alte linii, prin arestarea candidaților și a unor partizani ai Blocului Muncitoresc-Tărănesc în alegerile „libere”, care au avut loc între timp, prin dezlănțuirea unui atac împotriva localurilor muncitorești. La Oradea a fost închis Căminul Muncitoresc pe motivul că în incinta localului exista un tablou cu „tendințe de revoltă”⁵. Cu prilejul perchezițiilor domiciliare au fost confiscate o serie de documente, pe care le-au folosit drept cap de acuzare la proces. Așa de exemplu procesele verbale privind tratativele cu „sindicatelor amsterdamești”, au fost interpretate ca o tendință de unire într-o singură organizație sindicală revoluționară dependentă de Moscova, materiale din care reieșea simpatia față de Comitetul anglo-rus, sau ca propagandă în favoarea Uniunii Sovietice etc. S-au făcut arestări chiar și pe motivul deținerii unei fotografii decupate din revista „L'Illustration”, găsită într-un sertar la o expoziție, care reprezenta o tranșee din China⁶.

Au fost de asemenea implicați în proces conducători ai Ajutorului Roșu, Ajutorului Muncitoresc, ale Sindicatelor Unitare, simpatizanți comuniști,

² ARADI VICTOR, *A nagy pör*, Cluj (1928)

³ ARADI VICTOR, *op. cit.* p. 1.

⁴ Ibidem

⁵ MÖLLER KÁLMÁN, *op. cit.* p. 3–4.

⁶ ARADI VICTOR, *op. cit.* p. 5.

pentru răspindirea unor cărți și reviste legale, și alții. În total au fost anchetate peste 205 persoane, însă pînă la urmă procesul a fost intentat împotriva a 71 de comuniști. Între aceștia erau: ȘTEFAN FORIȘ, HAIA LIFȘIȚ EUGEN ROZVÁNY, COLOMAN MÜLLER, ALEXANDRU SZENKOVITS, VICTOR ARADI, PETRU MATAISZ⁷. Printre cei puși sub acuzare la acest proces, mulți au activat la Tirgu-Mureș ca: SIMÓ GÉZA, LÁZÁR ODON, ÁBRAHÁM BERNÁT, PARASCHIVA ÁBRAHÁM, FRANCISC KACSÓ, FRIDA SCHWARCZ⁸.

Actul de acuzare, întocmit în grabă, a încercat să înglobeze într-un singur tot diferite fapte „săvîrșite” izolat unele de altele și la date diferite; dar era lipsit de dovezi, încercînd doar să convingă instanța de vinovăția acuzaților pentru fapte pe care aceștia nu le-au comis.

Acuzațiile aduse de procurorul regal au primit o ripostă puternică din partea celor implicați în proces, precum și prin cuvîntul apărătorilor care, bazîndu-se pe dovezi concrete, pe mărturia a peste 200 de martori ai apărării, au arătat netemeinicia învinuirilor aduse, caracterul tendențios al procesului. Dintre avocații apărării s-au distins DEM DOBRESCU, decanul baroului avocaților din România, președintele baroului de avocați București, LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU, CONSTANTIN VICOL, PARASCHIVESCU BĂLĂCEANU, PETRE ZISSU, N. STĂNESCU, VASILE CHINDRIȘ, ADAM POPA, ILARIU POPESCU, CAROL KÖRNER, TOMA DRAGU, AUREL LAZĂR⁹.

Completul de judecată nu a ținut seamă de dovezile și argumentele acuzaților și apărătorilor, condamnînd 37 de comuniști (13 în contumacie). Sentințele pronunțate au fost între 10 și 5 ani pentru cei în contumacie, respectiv între 9 ani și 5 zile pentru cei de față¹⁰.

Autoritățile au fost iritate de neprezentarea unui număr important de acuzați în fața instanței, precum și de evadarea în timpul procesului a altora dintre ei¹¹.

Netemeinicia acuzațiilor reiese și din faptul că magistrații Consiliului de Război au fost nevoiți să achite aproape jumătate din acuzați (în total 34), printre care și „principalul acuzat” EUGEN ROZVÁNY, precum și pe COLOMAN MÜLLER, SIMÓ GÉZA, VICTOR ARADI¹².

La Tirgu-Mureș, ca și în celelalte orașe și centre muncitorești din țară, de la primele acțiuni îndreptate împotriva Sindicatelor Unitare și altor organizații legale ale partidului, s-au organizat acțiuni energice pentru apărarea organizațiilor muncitorești, pentru salvarea militanților revoluționari din mina justiției burghezo-moșierești.

Muncitorimea din Tirgu-Mureș a urmărit cu îngrijorare teroarea dezlănțuită de autoritățile din Oradea împotriva conducătorilor mișcării munci-

⁷ și ⁸ MÜLLER KÁLMÁN, op. cit. p. 25 și **Memoriile lui FRANCISC KACSÓ**, Arhiv Muzeului județean, dosar nr. 4945.

⁹ ARADI VICTOR, op. cit. p. 21–31.

¹⁰ MÜLLER KÁLMÁN, op. cit. p. 25.

¹¹ „Maros” (Mureș) Tirgu-Mureș, II. (1928) nr. 144 din 27 iulie p. 1

¹² MÜLLER KÁLMÁN, op. cit. p. 25.

toarești, arestarea și maltratarea acestora, închiderea Căminului Muncitoresc, exprimindu-și protestul împotriva samavolniciei polițienești ¹³.

Ziarele locale vorbesc despre repetatele intervenții ale muncitorilor pentru eliberarea lui MÜLLER COLOMAN, președintele Consiliului Central al Sindicatelor Unitare. De asemenea, se relatează despre o telegramă adresată în acest scop către Consiliul de război din Cluj ¹⁴.

În coloanele sale ziarul muncitorilor constructori „Építőipari Munkás” (Muncitorul constructor) relatează pe larg evenimentele din Oradea. În numărul din 1 februarie 1928 al ziarului se publică articolul: „Sub semnul ordinii”, în care este descris modul în care autoritățile au închis Căminul Muncitoresc din Oradea, au expulzat și au adus sub escortă pe secretarul Consiliului local FRANCISC KACSÓ la Tirgu-Mureș. De asemenea, se relatează samavolniciile antimuncitorești din București și din alte orașe ale țării (Tirgu-Mureș, Reghin etc.) ¹⁵.

În numărul din 10 aprilie al acestui ziar, sub titlul semnificativ: „Zile de groază la Oradea”, apare chemarea Consiliului General al Sindicatelor Unitare, intitulată: „Către toți lucrătorii și toți contribuabilii, către toți care detestă închișia și cei care consideră oamenii și pe muncitori”. Chemarea este semnată de COLOMAN MÜLLER, MARIÁN NICOLAE, ȘTEFAN DÁN, IOSIF SOÓS, ALADÁR IMRE și de ceilalți membri ai Comitetului Executiv și redă istoricul evenimentelor din Oradea, făcând o amplă analiză a cauzelor teroarei singeroase dezlănțuite de autorități. În chemare se arată că guvernul a creat fără orice bază reală cazul „conspirației” comuniste din Oradea, ca să se apere împotriva opoziției, ce acționează pentru a prelua guvernarea și pentru a se năpusti asupra mișcării muncitorești. Autoritățile au ales ca punct de pornire muncitorimea din Oradea deoarece aveau o veche socoteală cu aceasta încă din timpul alegerilor precedente, cind muncitorii din acest oraș au opus o dirză rezistență liberărilor. Sunt descrise apoi samavolniciile organelor locale și se adresează un apel către toți oamenii muncii, către întreaga opinie publică progresistă, pentru apărarea libertății lor cetățenești, pentru eliberarea celor arestați ¹⁶.

Teroare dezlănțuită la Oradea s-a extins în toată țara. Arestările se țin lanț și la Tirgu-Mureș. La 29 martie este reținut FRANCISC KACSÓ și LAZÁR ODON ¹⁷, la începutul luni mai sunt arestați de Siguranță alți 20 de muncitori ¹⁸. Tot la începutul aceleiași luni este închis și Căminul Muncitoresc ¹⁹.

¹³ „Maros” (Mureș) II (1928) nr. 5 din 6 ianuarie p. 2 și nr. 71 din 27 martie p. 3.

¹⁴ Ibidem, nr. 80 din 6 aprilie p. 1.

¹⁵ „Építőipari Munkás” (Muncitorul constructor), Tirgu Mureș IV. (1928) nr. 2, din 1 februarie p. 2.

¹⁶ Ibidem nr. 4 din 10 aprilie, p. 3–4.

¹⁷ „Maros” II (1928) nr. 74 din 30 martie, p. 1.

¹⁸ Ibidem, nr. 103 din 6 mai, p. 2.

¹⁹ „Viața Muncitoare” (Buc.) V, (1928) nr. 17 din 13 mai p. 2 și nr. 24 din 8 iulie, p. 1.

Împotriva acestor măsuri arbitrare, muncitorii din Tirgu-Mureș protestează energic. În ședința din 8 mai 1928, Consiliul local al Sindicatelor Unitare hotărăște trimiterea unui memoriu către Consiliul de Miniștri, Ministerul de Interne, Ministerul de Război, Ministerul Muncii și Procurorul de la Consiliul de Război din Cluj²⁰. Ziarele relatează despre prezentarea la BERNÁDY GYÖRGY – primarul orașului – a unei delegații formate din muncitori și alți locuitori ai orașului, care a înmănat un memoriu cu 350 de iscălituri²¹. Se cerea intervenție pentru apărarea deținuților din închisoarea de la Cluj, aflați în greva foamei, și eliberarea acestora.

A doua zi, o nouă delegație de muncitori se prezintă la primarul orașului, insistând asupra intervenției acestuia în favoarea celor deținuți la Cluj, obținând de astă dată promisiunea primarului că va interveni personal la Ministerul de interne în direcția cerută²². În zilele următoare alte două memorii cerind eliberarea deținuților din Cluj sint predate de delegații ale muncitorilor, autorităților locale, prim-prefectului Bărcănescu, prima adresată prim-ministrului, al doilea Inspectoratului muncii, adresat Ministerului muncii²³.

La sfârșitul lunii mai este arestat la Tirgu-Mureș SIMÓ GÉZA, secretarul Consiliului local al Sindicatelor și IOSIF SZEREDAI, secretarul Sindicatului industriei alimentare din Timișoara și al Uniunii Sindicatelor Unitare pe această ramură. SIMÓ GÉZA este dus la Cluj și maltratată la siguranța din această localitate²⁴.

Știrea despre arestarea și schingiuirea lui SIMÓ GÉZA a stîrnit o puternică indignare în opinia publică din Tirgu-Mureș. Proteste împotriva autorităților polițienești sint exprimate de diferite categorii de oameni ai muncii. În scurt timp, acest protest cuprinde o serie de alte localități din țară. În ziua de 6 iunie, o delegație de muncitori se prezintă la prefectura din Tirgu-Mureș cu un memoriu spre a-l înmîna prefectului²⁵. Muncitorii se adresează și autorităților din Cluj²⁶.

Conținutul memoriului muncitorilor din Tirgu-Mureș, în care protestează împotriva schingiurii lui SIMÓ GÉZA la siguranță este relatat și de ziarul local „Maros”. În memoriu se arată că, Constituția și legile țării nu dau dreptul nimănui să comită acte barbare ca cele la care sint supuși conducătorii muncitorimii²⁷.

În urma protestelor, SIMÓ GÉZA este transportat de la siguranță la închisoarea Consiliului de Război, însă starea sănătății lui, datorită torturilor la care a fost supus, era atît de gravă încît nu putea umbla²⁸. Vești-

²⁰ „Maros” II (1928) nr. 105, din 9 mai.

²¹ Ibidem, nr. 108, din 13 mai pag. 2.

²²⁻²³ Ibidem, nr. 109, din 15 mai p. 1.

²⁴ „Maros” II (1928) din 31 mai p. 2 și „Székely Napló” (Tg.-Mureș). anul LVIII, nr. 60, din 1 iunie p. 2.

²⁵ Ibidem, nr. 126, din 6 iunie p. 2.

²⁶ Ibidem, nr. 127, din 7 iunie p. 2.

²⁷ Ibidem, nr. 132, din 13 iunie, p. 1 și 3.

²⁸ Ibidem, nr. 129, din 9 iunie p. 3, și „Viața Muncitoare” (Buc.) V. (1928) nr. 20, din 10 iunie p. 3.

le cu privire la SIMÓ GÉZA produc un și mai puternic val de protest. Se formează o „delegație monstră” cuprinzând cîte 3 delegați din fiecare oraș din Transilvania, care se prezintă la inspectorul șef Bianu. În același timp, muncitorii din Tirgu-Mureș prezintă lui Bianu un memoriu cu 200 de semnături.

Totodată în rîndul muncitorilor a fost organizată o largă activitate în vederea solidarizării cu cei arestați, strîngerea de fonduri necesare asigurării apărării celor trimiși în fața Consiliului de Război din Cluj. Ziarele locale anunță că, Consiliul regional al Sindicatelor Unitare l-a încredințat pe avocatul deputat ADRIAN POPESCU să apere la procesul din Cluj pe acuzații din Tirgu-Mureș²⁹. Se face cunoscut de asemenea că 2000 de muncitori din Tirgu-Mureș s-au angajat să suporte cheltuielile necesare pentru avocat, 11 martori și 4 deținuți, reprezentînd în total 20.000 lei³⁰.

În numărul din 18 august al ziarului „Épitőipari Munkás” a apărut un amplu articol, care demasca din nou atrocitățile autorităților, încălcarea grosolană a libertăților cetățenești, precum și scopul urmărit de autorități prin procesul de la Cluj. Pentru publicarea acestui articol, Procuratura din Tirgu-Mureș a intentat un proces împotriva ziarului, în urma căruia, după mai multe dezbateri, ziarul a fost interzis, iar redactorul responsabil IOSIF GÁLL, condamnat la închisoare³¹.

În memoriul adresat prefectului la 8 septembrie, semnat de Comisia Sindicatelor Unitare din Tirgu-Mureș, se arată netemeinicia acuzațiilor ticluite de Consiliul de Război din Cluj, caracterul tendențios al procesului orientat împotriva Sindicatelor Unitare³².

În timpul procesului desfășurat între 10 septembrie–22 octombrie, la Cluj, acțiunea de solidaritate a cunoscut o continuă intensificare. În articolul intitulat: „Amnistie pentru condamnații politici, militari și agrari”, apărut în ziarul „Épitőipari Munkás” din 15 septembrie, se arată că de cîteva zile din capitala țării și alte centre muncitorești, sînt trimise numeroase memorii către miniștrii, prefecți, și primari, în care prin miile de semnături, muncitorii, micii meseriași, comercianții și intelectualii cer sistarea odiosului proces din Cluj și eliberarea celor arestați³³. La 22 septembrie, același ziar publică articolul: „Întreaga muncitorime a țării se ridică pentru apărarea conducătorilor săi aflați pe banca acuzaților”, și reproduce memoriul semnat de 2000 de muncitori din Tirgu-Mureș, adresat guvernului și înaintat și Corpului II al Armatei. În document se enumeră nedreptățile suferite de clasa muncitoare și samavolniciile autorităților, cerîndu-se, între altele, eliberarea celor arestați, curmarea persecuției sindicatelor, amnistie generală³⁴.

²⁹ „Épitőipari Munkás” IV. (1928) nr. 8 din 18 august p. 4.

³⁰ Ibidem, nr. 9, din 25 aug. p. 3 și nr. 17 din 14 oct. p. 4.

³¹ Ibidem, nr. 8, din 18 aug. p. 1. și nr. 27, din 29 dec. p. 4.

³² Memoriul adresat prefectului de Comisia Sindicatelor Unitare, Arhiva Muzeului județean din Tg. Mureș, dosar nr. 6334/1–6.

³³ „Épitőipari Munkás” IV: (1928) nr. 13 din 15 septembrie p. 1.

³⁴ Ibidem, nr. 13, din 22 septembrie, pag. 3.

Un alt memoriu cu alte sute de semnături, purtînd data de 24 septembrie 1928, este înaintat prefecturii la 25 septembrie de către muncitorii de la Fabrica de zahăr și Rafinăria de petrol. În el se arată că prin proces se urmărește nu numai condamnarea și depărtarea conducătorilor muncitorimii, ci și dizolvarea Sindicatelor Unitare. După ce se declară solidari cu cei arestați și resping încercările de dizolvare a Sindicatelor Unitare, semnatarii cer intervenția prefectului „pentru asigurarea libertății organizării și a presei, pentru sistarea procesului, precum și pentru încetarea prigoanei conducătorilor noștri și a Sindicatelor Unitare”³⁵.

Trimiterea de alte memorii este relatată de ziarul „Építőipari Munkás” din 30 septembrie. Într-unul din acestea, muncitorii din Tirgu-Mureș se adresa colonelului Păcală – președintele Completului de judecată de la Consiliul de Război din Cluj – protestînd împotriva îngădirii posibilităților de apărare a acuzaților. Un alt memoriu, adresat guvernului, cere sistarea procesului. De asemenea, se dă de știre, că delegații muncitorilor din Sindicatele lemnarilor, industriei de pielărie și îmbrăcăminte și-au exprimat protestul în legătură cu procesul de la Cluj în fața primarului și a Inspectoratului muncii, cerînd încetarea procesului³⁶. Tot în ziarul „Építőipari Munkás” din 30 septembrie se produc cuvîntările la proces ale conducătorilor din Tirgu Mureș, precum și ale martorilor din localitate.

Considerăm necesară reproducerea unor fragmente din aceste cuvîntări, deoarece ele reflectă cu pregnanță conștiința de clasă de care au dat dovadă acuzații și martorii, înalta lor ținută de comuniști. Astfel SIMÓ GÉZA răspunzînd la acuzația că a desfășurat împreună cu VICTOR ARADI activitate de propagandă, a arătat că fiind de 10 ani directorul nesalarizat al Școlii libere din Tirgu Mureș, l-a invitat pe ARADI să țină conferințe pe probleme de economie și cultură. În continuare a spus: „...deci, mă acuz pe mine și acuz muncitorimea din Tirgu Mureș, că împreună desfășurăm de 10 ani propagandă culturală în cursurile de iarnă la care participă mii de muncitori și alți cetățeni. Dacă aceasta e o crimă, atunci e crimă propagarea adevărurilor științifice, indiferent dacă aceasta e făcută de Galilei, Newton, Darwin, Einstein, Marx sau Aradi”³⁷.

ȘTEFAN DÁN, secretarul Uniunii muncitorilor lemnari, după ce dovedește cu argumente șubrezenia procesului, inconsistența acuzațiilor ce i se aduc, aminte: „Am dovedit netemeinicia acuzațiilor și totodată, că sînt aici nu pentru «crimele» comise, că nu e vorba aici de persoana mea, ci de Sindicatele Unitare, care apără dreptul oamenilor muncii din România. Deci pe banca acuzaților nu stă Coloman Müller sau Ștefan Dán, ci Sindicatele Unitare. Acum patru ani mai exista Partidul Comunist din România, acest partid muncitoresc a fost dizolvat de guvernul liberal, iar acum persecuția este îndreptată împotriva Sindicatelor Unitare”.

³⁵ Arhiva Muzeului județean Tirgu-Mureș, dosar nr. 6335.1-3 și „Építőipari Munkás” IV (1928) nr. 15, din 30 sept. p. 1.

³⁶ Ibidem, nr. 15, din 30 septembrie p. 1. și „Viața Muncitoare” V (1928) nr. 36 din 30 septembrie p. 1-2.

³⁷ „Építőipari Munkás” (1928) nr. 15 din 30 septembrie p. 2.

El a demonstrat că interzicerea Partidului Comunist precum și prigo-nirea Sindicatelor Unitare fac parte din același lanț al ofensivei claselor exploatatoare împotriva clasei muncitoare, care va continua cu atacul împotriva celorlalte organizații care apără interesele oamenilor muncii. A ară-tat că cei care stau pe banca acuzaților sînt conducători ai muncitorimii, educatorii acestora, oameni care luptă pentru o orinduire mai progres-istă, mai dreaptă ³⁸.

În acest spirit au vorbit și ceilalți acuzați, precum și martorii și apără-torii lor. Cuvîntările lor au fost reproduse în ziarele muncitorești, consti-tuind un mijloc important de educare a maselor, de atragerea acestora la acțiuni de solidaritate.

Nici pronunțarea sentinței nu a însemnat încetarea luptei pentru apă-rarea deținuților, din contra, mișcarea organizată în scopul eliberării con-ducătorilor muncitorimii cunoaște o nouă amploare. Amnistierea deținuților politici, promisă de Partidul Național Țărănesc, cînd acesta era în opozi-ție, întîrzie. Pentru a determina guvernul să acorde amnistie generală, deți-nuții politici din toate închisorile țării au declarat greva foamei ³⁹.

Începe o luptă grea, plină de jertfe, înconjurată de solidaritatea mun-citorilor și a altor categorii de oameni ai muncii din Tirgu Mureș și din al-te localități din județul Mureș.

Acțiunile de solidaritate în timpul procesului din Cluj din anul 1928 au constituit o adevărată școală pentru muncitorimea din localitate, con-tribuind la călirea a noi detașamente de revoluționari, care s-au înrolat în lupta nobilă a avangărzii proletariatului din țara noastră.

---

³⁸ Arhiva Muzeului județean din Tirgu Mureș, dosar nr. 4816 și „*Épitöi-pori Munkás*” II (1928) nr. 14, din 26 septembrie p. 3–4.

³⁹ „*Jövő*” (Viitorul), Arad I (1929) nr. 2 din 12 mai și nr. 3 din 14 iunie p. 1–2.

A MAROSVÁSÁRHELYI MUNKÁSSÁG SZOLIDARITÁSI AKCIÓI AZ 1928-AS KOLOZSVÁRI PER IDEJÉN

Bevezetésül a szerző röviden bemutatja, hogyan készítették elő és miként bonyolították le a hatóságok a „Nagy Pert”. Bővebben kitér a per helyi vonatkozásaira.

A kolozsvári inszenzált eljáráson keresztül a kormánykörök diszkreditálni-, végső soron pedig felosztatni akarták az RKP által vezetett tömegszervezeteket, különösképpen az Egységes Szakszervezetet. Megyénkben gazdag levéltári anyag bizonyítja a hatóságok ilyen irányú szándékát. A szerző idézi a perre vonatkozó fontosabb okiratokat, valamint a korabeli munkós- és polgári sajtóban megjelent cikkeket.

A Kolozsvári Perben vádolták, többek között, a megyei pártszervezet és az Egységes Szakszervezet egyes vezetőit: Simó Gézót, Lózór Ödönt és másokat.

A Kommunista Párt által kezdeményezett akciók, a munkásság és a közvélemény mozgósítása révén, kényszerítették a törvényhatóságot, hogy a vádlottak jó részét felmentse. Az akciók egyúttal jelentős dolgozó-tömeget toboroztak a párt által kitűzött jelszavak jegyében.

A dolgozat a helyi pártszervezet által a munkásság és a haladó szellemű elemek bevonásáért-, a pártvezette tömegszervezet és a perbefogott forradalmárok védelméért folytatott harc első szakaszát mutatja be.

SOLIDARISCHE TÄTIGKEITEN DER ARBEITER AUS TG.-MUREȘ, WÄHREND DES PROZESSES VON CLUJ IM JAHRE 1928

Die Verfasserin zeigt in der Einleitung der Arbeit zusammenfassend die Vorbereitungen der Behörden und den Verlauf des „Grossen Prozess“. Ausführlicher wird berichtet über die Verwicklungen des Prozesses auf lokaler Ebene.

Durch den gerichtlichen Auftritt von Cluj, wollten die Regierungskreise in Verruf bringen und in letzter Instanz die Massenorganisationen auflösen, welche unter der Führung der R.K.P. waren und in besonderer Weise die Einheitlichen Gewerkschaften. In unserem Kreis gibt es ein reiches Archivmaterial, welches die Absichten der Behörden bezeugt. Die Verfasserin bezieht sich auf die Haupturkunden bezüglich den Prozess, sowie anderen Artikel, die in der Arbeiter- und bürgerlicher Presse jener Zeit erschienen.

Im Prozess von Cluj waren verwickelt unter anderen, auch einige Führer der Parteiorganisationen und der Einheitlichen Gewerkschaften aus dem Kreis, Géza Simó, Ödön Lázár u. a.

Die von der Kommunistischen Partei eingeleiteten Aktionen durch die Mobilisierung der Arbeiter und der fortschrittlichen Öffentlichkeit zwangen die Gerichtsorgane die Mehrheit der Angeklagten freizusprechen. Gleichzeitig haben sie beigetragen zur Mobilisierung von bedeutenden Arbeitermassen unter die Losungen der Partei.

Die Arbeit schildert die erste Etappe des Kampfes der Lokalparteiorganisationen für das Miteinbeziehen der Arbeiter und der Elemente mit fortschrittlichen Ansichten bei der Verteidigung der Massenorganisationen der Partei und der revolutionären Kämpfer, die im Prozess von Cluj verwickelt waren.

**ВЫСТУПЛЕНИЯ СОЛИДАРНОСТИ РАБОЧИХ МАСС
ГОРОДА ТЫРГУ-МУРЕШ ВО ВРЕМЯ СУДЕБНОГО ПРОЦЕССА
В ГОР. КЛУЖ, В 1928 Г.**

Р Е З Ю М Е

М. ГРЮН

На первых страницах кратко приведены подготовительные меры властей и ход так названного „Большого процесса“. Более обширно показана позиция трудящихся гор. Тыргу-Муреш в связи с этим процессом.

Посредством судебной инсценировки в гор. Клуж, правящие круги хотели дискредитировать, а в конечной цели ликвидировать массовые организации, находившиеся под руководством Р К П — главным образом Объединённые Профсоюзы. О таком намерении властей свидетельствует документальный материал находящийся в краевых архивах. Автор делает ссылки на главные документы касающиеся процесса, а также на статьи, опубликованные как в рабочей, так и в буржуазной печати того времени.

В этот процесс были вовлечены также и некоторые краевые руководители партии и Объединённых Профсоюзов: Геза Шимо, Лазар Ёден и др.

Выступления, организованные коммунистической партией путём мобилизации рабочих масс и прогрессивного общественного мнения, вынудили судебные органы оправдать большинство обвиняемых. Кроме того, эти мероприятия партии привлекли значительные массы трудящихся к её лозунгам.

Настоящая работа показывает первый этап борьбы местной партийной организации за подъём рабочих масс и прогрессивных элементов на защиту массовых организаций и революционных деятелей вовлеченных в судебный процесс в гор. Клуж.

*Memorandum
Comisiei Sindicatelor
Unitare către prefectul
județului. Tg.-Mureș,
8 septembrie 1928.*

*La prefectura
Tg.-Mureș*

MEMORANDUM

Comisiei Sindicatelor Unitare

către prefectul județului Tg.-Mureș

Amplasat la 17.10.28, se constată în Căminul de Văcări
... (textul este scris în limba maghiară și este foarte mic și greu de citit din cauza dimensiunii și calității imaginii)

Planșă LIV. 1. — Memoriul Comisiei Sindicatelor unitare către prefectul județului. Tg.-Mureș, 8 septembrie 1928.

1.
Planșă LIV. 1. — Memoriul Comisiei Sindicatelor unitare către prefectul județului. Tg.-Mureș, 8 septembrie 1928.
LIV. tábla. 1. — Az Egységes Szakszervezetek Bizottságának memoranduma a főispánhoz. Marosvásárhely, 1928. szeptember 24.
Tafel LIV. 1. — Denkschrift der Kommission Einheitlichen Syndikate an den Prefekten des Kreises, Tg.-Mureș, 8 September 1928.
Табл. LIV. 1 — Меморандум Комиссии Объединённых профсоюзов, направленный префекту уезда. Тыргу-Мур ш, 8 сентября, 1928 г.

*Memorandum
Comisiei Sindicatelor
Unitare către prefectul
județului. Tg.-Mureș,
8 septembrie 1928.*

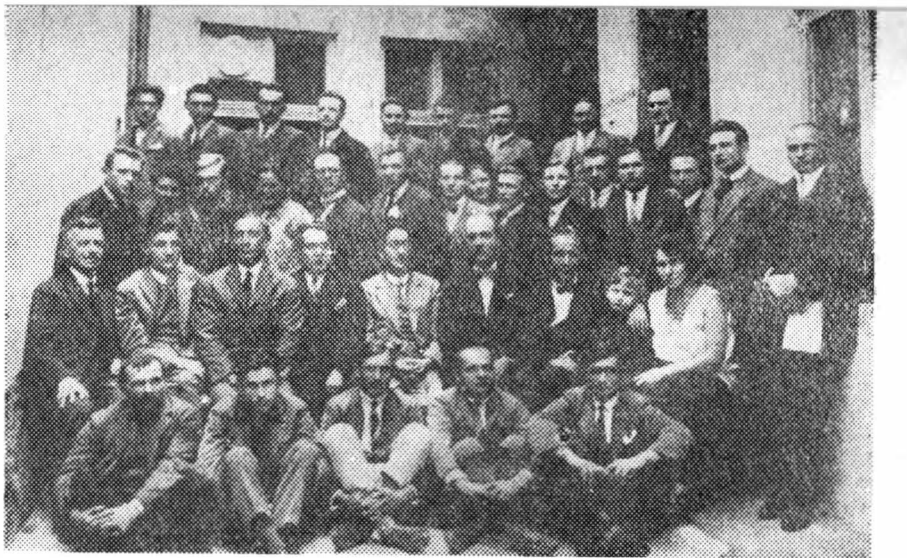
MEMORANDUM

Comisiei Sindicatelor Unitare

către prefectul județului Tg.-Mureș

Amplasat la 17.10.28, se constată în Căminul de Văcări
... (textul este scris în limba maghiară și este foarte mic și greu de citit din cauza dimensiunii și calității imaginii)

2.
2. — Memoriul muncitorilor de la Fabrica de zahăr și Rafinăria de petrol către prefectul județului. Tg.-Mureș, 8 septembrie 1928.
2. — A Cukorgár és Kőolajfinomító munkásainak memoranduma a főispánhoz. Marosvásárhely, 1928. szeptember 24.
2. — Denkschrift der Arbeiter von der Zuckerfabrik und Petroleum-Raffinerie an den Prefekten des Kreises, Tg.-Mureș, 24 September 1928.
2 — Меморандум рабочих Сахарного и Нефтеочистительного заводов к префекту уезда. Тыргу-Муреш, 24 сентября 1928 г.

3.

4.

Planșo LV. 3. – Grup de acuzați cu apărătorii în timpul procesului de la Cluj, septembrie 1928.

4. – Broșurile lui Arodi Viktor și Müller Kálmán despre Procesul de la Cluj.
LV. táblo. 3. – Vádoltok egy csoportja védőikkel a Kolozsvári Per idején, 1928, szeptember.

4. – Arodi Viktor és Müller Kálmán broszúrái a Kolozsvári Perről.

Tafel LV. 3. – Gruppe von Angeklogten mit den Verteidigern während des Prozesses von Cluj, September 1928.

4. – Broschüren des Arodi Viktor und Müller Kálmán über den Prozess von Cluj.

Табл. I.V. 3 — Группа подсудимых со своими защитниками во время судебного процесса в гор. Клуж. Сентябрь 1928 г.

4 — Брошюры Виктора Аради и Кальмана Мюллера о судебном процессе в гор. Клуж.

<https://biblioteca-digitala.ro/> / <http://muzeulmures.ro>

CONTRIBUȚIA MADOSZ-ULUI SUB CONDUCEREA P.C.R. LA CONCENTRAREA TUTUROR FORȚELOR DEMOCRATICE, ANTIFASCISTE ÎN ANII 1935–februarie 1938

IOSIF DÉZSI

Anii 1934–1937 se încadrează într-o perioadă deosebit de importantă a istoriei contemporane a României, a Partidului Comunist și a mișcării democratice, antifasciste, din țara noastră. Poporul român s-a aflat în acei ani, în fața unor sarcini deosebit de complexe și importante, care decurgeau din situația internă și externă a țării.

Creșterea pe plan extern a tendințelor revanșarde ale Germaniei hitleriste și ale acoliților ei, iar pe plan intern a pericolului fascist, au ridicat în fața maselor celor mai largi problema raliei într-un front comun al tuturor categoriilor sociale democratice, antifasciste, indiferent de naționalitate.

În scopul raliei într-un singur șuvoi al forțelor democratice, antifasciste, P.C.R. a acordat o atenție deosebită și organizării maselor aparținând naționalităților conlocuitoare maghiare și a unirii luptei acestora cu lupta poporului român împotriva pericolului fascist și a războiului.

La succesele dobândite de poporul român sub conducerea P. C. R. în unirea organizațiilor antifasciste într-un larg front comun de luptă în anii 1935–1937, și-a adus contribuția și Madosz-ul, organizația progresistă și antifascistă a oamenilor muncii maghiari din țara noastră.

În scopul raliei într-un singur șuvoi al tuturor forțelor democratice, patriotice, indiferent de naționalitate, Madosz-ul a adresat mai multe apeluri către organizațiile Partidului Maghiar din România pentru alăturarea acestuia la forțele democratice, a căutat și a lărgit legăturile cu forțele politice democratice române, făcând propuneri pentru încheierea unor acorduri cu caracter democratic și antifacist. Activitatea sa pe această linie s-a accentuat mai ales în condițiile creșterii pericolului unei acțiuni din partea Germaniei hitleriste, a statelor revizioniste, precum și în condițiile activizării grupărilor fasciste din interiorul țării noastre.

În lucrarea de față ne propunem, pe măsura posibilităților noastre să înfățișăm un aspect al activității antifasciste, foarte complexă și bogată a Madosz-ului, contribuția sa sub conducerea P. C. R. la concentrarea tuturor forțelor democratice, antifasciste în anii 1935–februarie 1938. Lucrarea noastră se bazează mai ales pe folosirea multor documente provenite din fondurile Arhivei C. C. al P. C. R. și pe presa democratică a vremii. De asemenea în elaborarea lucrării am avut în atenție și am consultat stu-

diile prof. univ. Ladislau Bányai¹ și articolele și materialele apărute, mai ales în ultimii ani, care conțin unele date referitoare la problema frontului popular antifascist din țara noastră.²

Ideea necesității închegării unui front popular antifascist, lansată de P. C. R., și-a găsit în Madosz un susținător și luptător adevărat. Nu găsim manifestare sau evenimente de mai mare importanță în care să nu se vorbească despre necesitatea și importanța făuririi frontului popular. Într-un apel adresat maselor muncitoare maghiare în toamna anului 1935 se subliniază necesitatea și importanța creării unui front unic al maselor maghiare alături de forțele democratice române. Oficiosul Madosz-ului publică în întregime unele articole din presa română democratică și antifascistă, referitoare la frontul popular antifascist³, precum și declarațiile, părerile unor scriitori, profesori, personalități politice în legătură cu această problemă.⁴ Profesorul Constantinescu-Iași, vorbind despre rolul naționalităților conlocuitoare în lupta împotriva fascismului arăta că „... locul acestora este în frontul popular...”⁵, atrăgând totodată atenția

¹ L. BANYAI, *Despre activitatea Uniunii oamenilor muncii maghiari din România*, în „Studii” tom IV (1951), nr. 4, p. 75–86; *Din activitatea P. C. R. pentru făurirea unității de luptă a oamenilor muncii români și de alte naționalități*, în „Studii” tom XIV (1961), nr. 5, p. 1123–1138 (împreună cu E. GHERAN); *Din lupta unită a oamenilor muncii români și de alte naționalități sub conducerea P. C. R. (1934–1944)*, în „Studii” tom 19 (1966) nr. 3, p. 473–494 etc.

² CONSTANTINESCU-IAȘI P., *Le front populaire en Roumanie*, în „Nouvelles études d'Histoire”, vol. III. Editions de la l'Academie de la R. S. R. 1965, p. 389–401; N. GOLDENBERG, *P. C. R. pentru întărirea legăturilor cu masele*, în „Analele” anul XII. (1966), nr. 2–3, p. 121–134; I. IACOȘ, *Lupta maselor populare pentru pace împotriva războiului și a pericolului fascist. Comitetul român pentru pace (1936–1939)*, în „Studii” tom 19 (1966) nr. 3, p. 513–530; GH. I. IONIȚA, *Succesul forțelor democratice sub conducerea P. C. R. în alegerile parțiale din februarie 1936*, în „Analele”, anul VIII (1961) nr. 5, p. 51–64; GH. I. IONIȚA, *Blocul democratic, organizație de masă legală, condusă de P.C.R. (1935–1936)*, în „Analele” anul VIII. (1961) nr. 6, p. 89–116; GH. I. IONIȚA, *Succesele forțelor democratice din România în alegerile comunale și județene în anii 1936–1937*, în „Studii” tom 18 (1965) nr. 4, p. 785–806; GH. I. IONIȚA, *Uniunea democratică*, în „Studii” tom 20 (1967), nr. 4, p. 725–742, GH. I. IONIȚA și M. VALEA, *Activitatea desfășurată de Frontul Plugarilor în anii 1933–februarie 1938 pentru apărarea intereselor țărănimii muncitoare, împotriva fascistizării țării și pregătirilor de război*, în „Analele” anul IX (1963) nr. 4, p. 49–70; T. GEORGESCU și GH. I. IONIȚA, *Activitatea P. C. R. pentru atragerea maselor țărănești la lupta împotriva exploatarei burghezo-moșierești și a pericolului fascist în anii 1934–februarie 1938*, în „Analele” anul IX (1963) nr. 5, p. 43–64; I. SCURTU, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1937*, în „Studii” tom 20 (1967) nr. 1, p. 145–162; ȘT. VOICU, *Pagini de luptă a P. C. R. împotriva fascismului, pentru independența și suveranitatea națională (1933–1944)* în „Lupta de clasă” seria V-a, anul XLVI (1966) nr. 6, p. 59–80.

³ „Új Szó” (Tirgu-Mureș), I. (1935) nr. 4, din 1 septembrie p. 1.

⁴ Ibidem, nr. 5 din 8 septembrie, p. 1.

⁵ Ibid.

necesității luptei împotriva mișcărilor fasciste în rindurile acestora.⁶ Combatînd pe „căpitanul” Zelea Codreanu, într-un articol se scria că în fața poporului nostru existau două alternative: „alternativa frontului popular sau a fascismului”? Ziarul „**Új Szó**” (Cuvînt nou) arătînd poziția Madosz-ului față de afirmațiile negative ale unor conducători ai P.S.D. și P.N.Ț. etc., referitoare la problema frontului popular, sublinia că în aprecierea atitudinii lor trebuia să se țină seamă de deosebiri ce existau între conducători și masa largă a membrilor celor două partide,⁸ că „de exemplu masele populare aparținînd P.N.Ț.-ului, nu o dată au dovedit convingerea lor democratică și antidictatorială”.⁹ Ziarul arătînd poziția justă a Madosz-ului în problema frontului popular afirmă că se simțea „nevoia unei întîlniri a delegaților tuturor organizațiilor care sînt de acord cu necesitatea încheierii frontului popular în vederea organizării acțiunii lor comune.”¹⁰

Activitatea neobosită a P.C.R. desfășurată în perioada la care ne referim pentru crearea unui larg front popular n-a rămas fără rezultate. Ca un prim pas pe linia eforturilor depuse pentru ralierea pe o platformă comună a organizațiilor de masă democratice s-a înscris acordul de la Băcia (Hunedoara) din 24 septembrie 1935, încheiat între Frontul Plugarilor și Madosz.¹¹ Încheierea acestui acord a constituit incununaarea dorinței membrilor și conducerilor celor două organizații de a lupta în front comun împotriva primejdiei fasciste. „Ne-am unit, se spune într-o scrisoare a Madosz-ului adresată Frontului Plugarilor – ca să formăm simbul frontului popular din țară”.¹²

Acordul încheiat între Madosz și Frontul Plugarilor avea un caracter burghezo-democratic, și se prevedea pe lingă cerințele economice, sociale și politice ale maselor largi populare, ca o sarcină primordială, lupta împotriva „...oricărei încercări de ură de rasă...”,¹³ „... a tuturor mijloacelor practicate de dușmanii păcii în scopul oprîmării libertății cetățenești și constituționale”,¹⁴ a „stării de asediu și cenzurii”,¹⁵ pentru „... libertatea gîndirii și a presei, precum și a întrunirii...”.¹⁶

Acordul de la Băcia a fost primit cu multă satisfacție de masa membrilor celor două organizații. Foarte semnificative sînt în acest sens aprecierile făcute în coloanele ziarului „**Új Szó**”. JÓZSA BÉLA (sub pseudonimul S. A.) analizînd conținutul acordului în articolul intitulat „Adevărata alianță

⁶ Ibid.

⁷ Ibidem, nr. 6, din 15 septembrie, p. 1.

⁸ Ibidem, p. 4.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibidem, nr. 8, din 29 septembrie, p. 1.

¹¹ Arhiva C. C. al P. C. R. fond. nr. 20, dosar nr. 4075, f. 116 și 124.

¹² Loc cit., fond. nr. 20, dosar nr. 4076, f. 55.

¹³ GH. MICLE, *Răscoala pămîntului*, Edit. Frontul Plugarilor, Buc., 1946.

p. 199–201.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

româno-maghiară", afirma că: "...această acțiune comună va deschide adevărata apropiere a maselor muncitoare române și maghiare..."¹⁷ „Frontul Plugarilor și Madasz-ul – se scria mai departe în articol – au demonstrat în fața țării și lumii că adevărata conștiință națională este aceea existentă în inimile maselor, că nu sînt dușmani, ci dimpatrivă se ajută reciproc în lupta pentru un viitor mai bun..."¹⁸ Iar ca o sarcină aminteă "...adincirea și creșterea acestei alianțe..."¹⁹

Madoszul a militat pentru încheierea cît mai grabnică a frontului popular antifascist. „Înfăptuirea acestuia – se spune într-un articol – se impune cu urgență, acum fiecare minut de întîrziere va costa”²⁰.

Sub semnul aprobării depline a acordului s-a desfășurat întrunirea comună a celor două organizații ținute la 3 noiembrie 1935 la Deva.²¹ Cei care au luat cuvîntul și-au exprimat adeziunea lor față de punctele acordului de la Băcia și necesitatea creării frontului popular antifascist. Astfel, SZEPESSI ALEXANDRU, unul dintre reprezentanții Madosz-ului, luînd cuvîntul printre ceilalți delegați la această întîlnire arăta că: "...vom ieși victorioși numai în cazul, dacă ne vom uni într-un front popular antifascist..."²² Moțiunea adoptată cu acest prilej reafirma punctul de vedere comun exprimat de cele două organizații la Băcia. Referindu-se la acest eveniment „Crainicul Maramureșului” a scris: "...adunarea aceasta a țăranilor români și unguri apare ca un punct luminos, dînd pildă de înțelegere frățească între neamuri, drept răspuns nebuniei șoviniste și arătînd singura soluție pentru masele muncitoare din România: stringerea lor într-un front popular antifascist”.²³

Opinia publică antifascistă, presa democratică a vremii, cu deosebită satisfacție a salutat încheierea acestui acord. Ziarul „Valul” din Botoșani, de pildă considera acordul de la Băcia ca "...un act de importanță cavișitoare în drumul pentru realizarea frontului popular din România”²⁴. Acordul – continuă același ziar – "...este un început... El trebuie să devină un exemplu în drumul de realizare definitivă a frontului poporului a cărui bază o formează proletariatul...”²⁵

Salutînd încheierea acordului, Consiliul sindical din Tirgu-Mureș în scrisoarea adresată Comitetului Frontului Unic Comun al celor două organizații, sublinia: „Împreună veți lupta cu mai mult succes pentru punctele stabilite în programul comun”.²⁶

Apoi, exprimînd dorința muncitorilor de a lupta alături de țăranii împotriva pericolului fascist, scrisoarea spunea: „Noi, în numele muncito-

¹⁷ „Új Szó”, nr. 10 din 13 octombrie, p. 1–2.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibidem, nr. 8, din 29 septembrie, p. 1.

²¹ Arhiva C. C. al P. C. R., fond. nr. 20, dosar nr. 4075, f. 134.

²² „Új Szó” nr. 14, din 10 noiembrie, p. 4.

²³ „Crainicul Maramureșului” IV (1935), nr. 14, din 16 noiembrie, p. 1–2.

²⁴ „Valul” (Botoșani) din 21 octombrie 1935.

²⁵ Ibid.

²⁶ „Új Szó” nr. 16 din 26 noiembrie, p. 4.

rilor organizați din Tirgu-Mureș, cu bucurie intrăm în acest front comun, căci astfel vedem realizabil frontul popular al tuturor celor exploatați din România”.²⁷

Dr. PETRU GROZA într-o scrisoare adresată Madosz-ului scria despre atitudinea Consiliului sindical din Tirgu-Mureș următoarele: „...îndeosebi ne bucură și aninează în lupta noastră cuvintele prietenești și adeviziunea Consiliului sindical din Tg.-Mureș, însușindu-ne cu plăcere propunerea pentru extinderea frontului comun și asupra muncitorilor de la orașe, precum asupra micilor burghezi”.²⁸

Pentru mobilizarea cât mai eficientă a maselor populare maghiare împotriva fascismului, hitlerismului, Madosz-ul, în spiritul acordului de la Băcia și al mișcării adoptate la 3 noiembrie 1935, face apel către Partidul micilor agricultori²⁹ și Partidul Maghiar³⁰ în vederea luptei comune. „În fața pericolului – se spunea în apelul Madosz-ului către organizațiile Partidului Maghiar – care ne amenință pe toți, în loc de închistare națională este necesar să stabilim legături cu partidele democratice române și să luăm atitudine alături de frontul popular, care unește forțele antifasciste ale țării”³¹. La baza platformei comune propuse de Madosz stătea lupta contra războiului și fascismului, lupta împotriva organizațiilor fasciste și apărarea libertăților democratice etc.³² Apelul, în ciuda susținerii de către masele largi populare a fost respins de conducerea Partidului Maghiar, iar Partidul micilor agricultori, în principiu, era de acord cu platforma propusă, dar nu cu modul de realizare a acesteia³³.

Acțiunile întreprinse în comun de Frontul Plugarilor și Madosz, au găsit un ecou și în rîndul celorlalte organizații democratice. Astfel, răspunzînd la chemările P.C.R., cu privire la necesitatea generalizării frontului comun realizat la Băcia, la 26 noiembrie 1935 se încheie un acord între organizația Blocului pentru apărarea libertăților democratice și Partidului Socialist (Popovici). La indicația Partidului Comunist, pentru extinderea frontului comun, pe baza unei înțelegeri stabilite inițial, delegații Blocului pentru apărarea libertăților democratice și Partidului Socialist (Popovici) s-au deplasat la 3 decembrie 1935 în județul Hunedoara, luînd legătura cu reprezentanții Frontului Plugarilor și Madosz-ului.³⁴

Programul manifestărilor dedicate încheierii acordului comun între aceste organizații a început printr-o adunare convocată la Deva, la 6 decembrie 1935, în sala „Decebal”, sediul Frontului Plugarilor. După îndelungi dezbateri în legătură cu cele mai variate probleme ale luptei pentru democrație, adunarea a aprobat în unanimitate o mișcare în care partici-

²⁷ Ibid.

²⁸ Arhiva C. C. al P. C. R. fond nr. 20, mapa 81.

²⁹ „Új Szó” nr. 16, din 26 noiembrie, p. 3.

³⁰ „Új Szó” nr. 17, din 2–8 decembrie, p. 3.

³¹ Ibid.

³² Arhiva C. C. al P. C. R. fond. nr. 27, dosar nr. 4298, f. 135 și 145.

³³ „Új Szó”, II (1936), nr. 9, din 3 martie, p. 5.

³⁴ Arhiva C. C. al P. C. R. fond. nr. 20, dosar nr. 4075, f. 210.

panții își exprimau convingerea „...că numai prin unirea forțelor democratice într-un mare front popular pot impune cu adevărat aceste deziderate și pot înlătura definitiv pericolul fascist”.³⁵ Pe baza hotărârii adunării, delegații prezenți s-au deplasat apoi în o serie din comunele din județ, unde în cadrul unor întruniri special convocate s-au supus aprobării voinței masei de participanți problemele legate de necesitatea formării unui larg front popular antifascist³⁶. În cadrul acestor întâlniri au fost votate moțiuni în legătură cu lupta antifascistă și antirăzboinică.³⁷ Tot în aceiași zi, 6 decembrie 1935, la Țebea se încheie un acord comun de acțiune antifascistă între Blocul pentru apărarea libertăților democratice, Frontul Plugarilor, Partidul Socialist (Popovici) și Madosz.

În legătură cu poziția Madosz-ului față de dezbaterile ce au avut loc la Deva și apoi față de semnarea acordului de la Țebea, trebuie subliniat că, deși reprezentanții săi nu au participat la aceste întruniri, au trimis delegaților organizațiilor prezente o scrisoare în care arăta că se consideră întru totul solidari cu cele discutate. În scrisoare se arăta că solidaritatea lor izvorăște din linia programatică stabilită de ei, de acord cu reprezentanții Frontului Plugarilor la Băcia, – care potrivit dorințelor trebuia să rămână perfect valabilă și în cadrul discuțiilor de la Deva. Așa se face că unele documente și însuși acordul de la Țebea sînt considerate ca fiind expresia năzuințelor comune ale tuturor celor patru organizații ce se raliaseră liniei politice a P. C. R., de luptă pentru crearea frontului popular antifascist și nu numai ale celor trei organizații ai căror reprezentanți și-au depus semnăturile pe textul acordului. De altfel, la scurt timp după semnarea acordului de la Țebea, conducerea Madosz-ului a desemnat pe prof. Bányai Ladislau de a lua legătura la București și Deva cu reprezentanții organizațiilor semnatare.

După ce se expuneau condițiile în care fusese încheiat acordul, se stabileau obiectivele pentru a căror realizare aveau să lupte în viitor membrii organizațiilor raliat pe baza platformei comune, la chemarea P. C. R. Aceste obiective erau consemnate în acord sub forma unui program minimal de acțiune care conținea următoarele sarcini: lupta împotriva pericolului fascist, indiferent de forma care ar fi îmbrăcat-o; împotriva cenzurii și a stării de asediu; pentru libertatea presei și a întrunirilor; pentru dreptul de organizare politică, sindicală și culturală; împotriva scumpetei și fiscalității excesive; pentru rezolvarea datoriilor agricole în folosul țărânimii; pentru lichidarea datoriilor micilor negustori și meseriași; pentru egalitatea între poporul român și naționalitățile conlocuitoare; pentru libertatea națională a poporului român, pentru am-

³⁵ „Facla” din 14 decembrie 1935.

³⁶ GH. MICLE, Op. cit., p. 205.

³⁷ GH. I. IONIȚĂ, M. VALEA, *Activitatea desfășurată de Frontul Plugarilor în anii 1933–februarie 1938, pentru apărarea intereselor țărânimii muncitoare, împotriva fascistizării țării și a pregătirilor de război*, în „Anale”, anul IX. (1963), nr. 4, p. 62.

³⁸ Arhiva C. C. al P. C. R., fond. nr. 20, dosar nr. 4076, f. 52.

nestierea tuturor celor căzuți în lupta pentru apărarea libertăților democratice; împotriva războiului, pentru pace, pentru menținerea și întărirea actualelor pacte de alianță și prietenie etc. „Cele patru organizații – se spunea în continuare – cred că prin acordul încheiat exprimă năzuințele și luptele mulțimii muncitoare, intelectuale, mici burgheze și ale tuturor categoriilor sociale productive din România”.³⁸ Apoi, subliniind că acest acord nu era altceva decât lărgirea acordurilor de la Deva și București, organizațiile semnatare se declarau convinse că pășesc în acel moment, „... pe calea înfăptuirii unei mari măsuri politice: impunerea prin luptă a unui regim de libertate, de democrație reală”.³⁹ După ce în încheierea acordului se precizează că el „... își are originea în frământarea și acțiunea mulțimii muncitorești și țărănești”⁴⁰ s-a adresat un cald apel întregului popor muncitor și organizațiilor acestuia „... pentru a înfăptui cu un ceas mai devreme adevăratul front popular între toate forțele democratice din România, singura cheazășie a luptei pentru pace și libertate”.⁴¹

Încheierea acordului de la Tebea, rod al activității desfășurate de P. C. R. pentru ralierea pe o platformă comună a organizațiilor democratice și antifasciste, a fost salutată cu bucurie de mișcarea democratică din țara noastră.⁴²

Printre noile eforturi întreprinse, sub îndrumarea și conducerea P. C. R. de a atrage în frontul comun noi și noi partide și organizații se înscria și propunerea Comitetului de acțiune a celor două organizații, Frontul Plugarilor și Madosz, adresată Comitetului regional din Transilvania al P. N. T., pentru a adera la frontul popular.⁴³

Un pas însemnat pentru lărgirea frontului comun de luptă s-a făcut la 19 decembrie 1935, cînd reprezentanții Blocului democrat, Frontul Plugarilor, Madosz-ului și Partidului Socialist (Popovici) au stabilit o înțelegere de front comun cu delegația Frontului Studențesc democrat condus de GHEORGHE RĂDULESCU⁴⁴. Cu acest prilej s-a hotărît să se constituie un comitet de coordonare a celor cinci organizații.⁴⁵

În vederea atragerii în front comun și a P.S.D., Blocul democratic, de acord cu celelalte organizații raliat, a inițiat trimiterea unei chemări comune către Comitetul Executiv al P. S. D., dar conducătorii oportuniști ai acestui partid n-au dat curs chemării.⁴⁶ Pe poziție asemănătoare s-au situat și conducerea P.N.T. și P.R.T.

În dorința de a nu lăsa în afara frontului comun de luptă antifascist membrii de rînd din P.S.D., s-a hotărît către

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² „Cuvîntul liber” din 30 decembrie 1935; „Adevărul” din 20 decembrie 1935.

⁴³ Arhiva C. C. al P. C. R., fond. nr. 27, dosar nr. 4298, f. 153; „Ūj Szó”, I. (1935) nr. 18 din 16 decembrie, p. 3.

⁴⁴ Arhiva C. C. al P. C. R., fond. nr. 1, dosar nr. 193, f. 221–222.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Loc. cit., fond. nr. 6, dosar nr. 9084, f. 39.

finele anului 1935 să se facă în continuare propuneri de acțiune comună începînd cu organizațiile de jos ale acestor partide. Ca urmare a stării de spirit antifascist existența în sinul organizațiilor locale ale P.S.D., P.N.Ț., și P.R.Ț., în multe localități trecînd peste voința conducătorilor, masa membrilor de rînd a acestor partide s-a pronunțat în diverse ocazii pentru frontul comun și a trecut în mod practic la acțiuni comune cu organizațiile democratice.

O contribuție valoroasă a adus Madosz-ul și la acțiunea desfășurată de P. C. R. pentru valierea tuturor forțelor democratice și prezentarea lor unită în alegerile parlamentare parțiale din februarie 1938 din județele Hunedoara și Mehedinți.⁴⁷ A luat parte activă prin reprezentanții săi la diferite consfătuiri, adunări și întruniri premergătoare constituirii frontului democrat. După formarea acestuia din Blocul democratic, Frontul Plugarilor, Madosz, Partidul Socialist (Popovici) și organizațiile locale ale P. S. D. și P. N. Ț., pe o platformă comună pe baza prevederilor acordului de la Țebea⁴⁸ Madosz-ul a fost prezent la întrunirile organizate în cadrul campaniei electorale, contribuind la întreținerea unei permanente stări de spirit antifascist.⁴⁹ A popularizat punctele acordului încheiat, chemînd masele populare maghiare din județul Hunedoara pentru a vota alături de forțele democratice române în favoarea candidatului comun al Frontului Democrat, pentru Pop Ghiță.⁵⁰ Madosz-ul, a chemat secțiunea Partidului Maghiar din județul Hunedoara de a se alătura forțelor democratice la alegerile din 18 februarie 1936.⁵¹ Răspunsul negativ al acesteia a fost criticat chiar și de unii conducători ai organizațiilor sale locale.⁵²

În atmosfera unei lupte ascutite dintre forțele democratice, antifasciste și forțele reacționare fasciste, în dimineața zilei de 18 februarie 1936, grupuri masive de muncitori, țărani și intelectuali s-au prezentat în fața urnelor votînd pe reprezentanții forțelor raliat.⁵³ Rezultatul alegerilor a constituit o victorie strălucită a forțelor democratice și o înfringere categorică a partidelor de dreapta.⁵⁴

Victoria obținută a demonstrat că în țara noastră existau în acea perioadă mari posibilități de unire a tuturor forțelor democratice, de încheiere a unui larg front popular antifascist. Succesul în alegeri a constituit un imbold în activitatea organizațiilor componente a frontului democratic. Conducerea Madosz-ului, trăgînd concluziile și învățămintele din experiența acumulată cu prilejul alegerilor, și-a intensificat ulterior eforturile în direcția luptei hotărîte împotriva fascismului, pentru crearea frontului popu-

⁴⁷ În județul Mehedinți Madosz-ul n-avea organizații.

⁴⁸ GH. MICLE, *Op. cit.*, p. 221-222.

⁴⁹ Arhiva C. C. al P. C. R., fond. nr. 20, dosar nr. 4076, f. 3.

⁵⁰ „Új Szó” II. (1936), nr. 5, din 2 februarie, p. 1.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibidem, nr. 9, din 3 martie, p. 5.

⁵³ Vezi GH. I. IONIȚĂ, **Succesul forțelor democratice sub conducerea P. C. R. în alegerile parțiale din 1936**, în „Anale”, anul VIII (1961), nr. 5, p. 57-64.

⁵⁴ Comunicatul oficial asupra alegerilor în „Adevărul” din 20 februarie 1936.

lar antifascist. Victoria reputată în aceste alegeri a îmbogățit experiența de luptă a partidului comunist în coalizarea diferitelor forțe politice în vederea luptei comune, a contribuit la creșterea influenței comuniștilor în mase, a adus la apropierea de partid a forțelor democratice în general, a unor noi elemente devotate cauzei luptei împotriva pericolului fascist, pentru democrație și pace. Experiența dobândită de P. C. R. în alegerile din februarie 1936 a fost folosită de forțele democratice în alegerile comunale și județene din 1936–1937.

Cu mare bucurie și satisfacție a fost primit rezultatul alegerilor de masele largi populare, de întreaga opinie publică democratică. Ziarul „Adevărul” din 23 februarie 1936 scria: „Hunedoara și Mehedinți sint afirmarea materială, scribilă, decisivă a revirimentului în opinia publică: întoarsă sistemului de brutalizare și înfeudare a țării în sfera fascisto-hitleristă. Am înregistrat cea mai mare, frumoasă izbândă a democrației române din ultimul veac”.⁵⁵ Iar ziarul „6 órai újság” (Ziar de ora 6) din Timișoara, într-un articol intitulat „Învățămintele celor două victorii”, analizând rezultatele alegerilor afirmă că „... victoria aparține frontului popular și nu P. N. T.-ului”.⁵⁶ Oficiosul Madosz-ului susține că, „... victoria (în alegeri – n.n.) se datorește forței poporului...”⁵⁷

Madosz-ul începînd din anul 1936, a depus o activitate recunoscută și pe linia creării unor acorduri locale. Astfel, secțiunea din Brașov a făcut o propunere către organizațiile locale ale P. N. T. și P. S. D. pentru lupta comună împotriva pericolului fascist, cenzurii, stării de asediu etc.⁵⁸ Însă, propunerea n-a fost acceptată de acestea.⁵⁹ Chemarea Madosz-ului a găsit ecou în județul Bihor, localitatea Borș, unde s-a realizat un acord comun cu organizația Partidului Maghiar în vederea alegerilor comunale.⁶⁰ Propunerea Madosz-ului pentru un front comun în sens pozitiv a fost primită și de Comitetul executiv al Partidului Maghiar din Oradea.⁶¹

Cu succes s-a încheiat ședința extraordinară a delegaților Blocului democratic, Madosz-ului și sindicatelor independente din Arad din 3 martie 1936, hotărîndu-se participarea pe o listă comună în alegerile parțiale din localitate.⁶²

Cu deosebit entuziasm au fost primite de Madosz succesele frontului popular din Franța și Spania. Ziarul „Új Szó” comentînd rezultatele obținute de frontul popular din Spania arată că acesta va constitui un exemplu pentru popoarele lumii.⁶³

⁵⁵ „Adevărul” din 23 februarie 1936.

⁵⁶ „6 órai újság” (Timișoara), anul VI (1936) nr. 5, din 23 februarie, p. 2.

⁵⁷ „Új Szó” nr. 8, din 24 februarie, p. 1.

⁵⁸ Arhiva C. C. al P. C. R. fond. nr. 24, dosar nr. 4298, f. 166.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ „Új Szó”, nr. 3, din 19 ianuarie, p. 2.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibidem, nr. 11, din 16 martie, p. 4.

⁶³ Ibidem, nr. 9, din 3 martie, p. 4.

Perioada cuprinsă între lunile iulie și decembrie 1936, cind s-a reluat campania în vederea alegerilor comunale și județene,⁶⁴ a fost folosită de Madosz ca și de forțele democratice din întreaga țară, pentru ducerea unor tratative în interesul pregătirii condițiilor încheierii unor noi acorduri electorale. La Cluj, de pildă, o fost încheiat în iunie 1936, un acord între organizațiile P. S. D., Blocul democratic și Madosz.⁶⁵ La propunerea Madosz-ului⁶⁶ la Brașov au fost stabilite contacte între P.N.Ț., P.R.Ț., Partidul Popular Săsesc, Partidul micilor agricultori și Partidul Maghiar. Cu cele două partide din urmă, Madosz-ul a și încheiat în august 1936 un acord de colaborare în vederea alegerilor comunale.⁶⁷ Cu multă bucurie o fost primită propunerea Madosz-ului cu privire la încheierea unui acord cu ocazia alegerilor comunale de către organizațiile sindicale și P. S. D. din Tirgu-Mureș.⁶⁸

În alegerile comunale din 1 mai 1937, la Sîndominic, pe baza unui acord local încheiat între Madosz, P. N. Ț. și Partidul Maghiar, au ieșit victorioase forțele unite, obținind 564 de voturi din cele 711 posibile.⁶⁹ În șirul succeselor obținute de Madosz în realizarea unor acorduri locale în anul 1937 amintim și acela cu P. N. Ț. în alegerile consilierilor orașenești din Oradea⁷⁰ și pactul de colaborare din septembrie 1937 cu Partidul micilor agricultori.⁷¹

Lupta comună a poporului român cu naționalitățile conlocuitoare pentru a bara drumul fascismului, ațîțător al învrăjbirii naționale și provocator al unor conflicte războinice, o fost susținută alături de frații lor români, de tot mai mulți intelectuali maghiari, mai ales de cei tineri, care erau îngrijorați de ascensiunea fascismului pe plan internațional și național. În aceste condiții a luat naștere din inițiativă P.C.R. ideea unei consfătuiri comune a diferitelor grupări ale tineretului maghiar din România. Ideea aceasta a fost susținută și de Madosz.⁷²

În iunie 1937, după îndelungate discuții cu reprezentanții diferitelor curente opoziționiste s-a format un comitet de organizare a consfătuirii pe baza unei platforme minimale. Consfătuirea s-a desfășurat în zilele de 2–4 octombrie 1937 la Tirgu-Mureș. Printre cei 187 invitați, cei mai mulți erau tineri intelectuali, au fost prezenți activiști ai mișcării muncitorești și ai Madosz-ului, dintre care amintim pe JÓZSA BÉLA, KOVÁCS-KATONA JENŐ, BALOGH EDGÁR, BÁNYAI LÁSZLÓ, CSÖGÖR LAJOS, MÉLIUSZ JÓZSEF, NAGY ISTVÁN, VINȚE IOAN, precum și scriitorii progresiști JANCSÓ ELEMÉR, KACSÓ SÁNDOR, KOVÁCS GYÖRGY, SZEMLÉR FERENC și

⁶⁴ Vezi GH. I. IONIȚA, **Succesele forțelor democratice din România în alegerile comunale și județene 1936–1937**, în „Studii” tom 18 (1965) nr. 4, p. 787–806.

⁶⁵ Arhiva C. C. al P. C. R., fond. nr. 1, dosar nr. 161, f. 169.

⁶⁶ „Új Szó” nr. 35, din 8 septembrie, p. 2.

⁶⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond. nr. 27, dosar nr. 4298, f. 236.

⁶⁸ „Új Szó” nr. 36, din 15 septembrie, p. 4.

⁶⁹ „Hiradó” (Tirgu-Mureș), XXIV (1937), nr. 23, din 31 mai, p. 2.

⁷⁰ Arhiva C. C. al P. C. R., fond nr. 27, dosar nr. 4304, f. 11;

⁷¹ Ibidem, f. 62; „Adevărul” din 1 noiembrie 1937.

⁷² „Hiradó” nr. 37, din 6 septembrie, p. 2.

alții. Trebuie să subliniem că consfătuirea, în ciuda limitelor sale, care s-au reflectat și în frazeologia nebuloasă a unor pasaje din rezoluții și mai ales în „Credo-ul”, în problemele esențiale rezoluțiile au accentuat solidaritatea cu lupta muncitorimii și țărănimii, necesitatea rezolvării problemei naționale pe baza „conviețuirii frățești cu poporul român”.

Deși reprezentantul Madosz-ului a lipsit din Comitetul permanent ales, secțiunea ei de tineret s-a alăturat acestei mișcări organizând o serie de întâlniri locale, județene, de serate literare și alte manifestări în spiritul prevederilor pozitive ale consfățuirii.⁷³

Spiritul democratic, antifascist manifestat în această consfătuire a adus un sprijin prețios tuturor forțelor progresiste românești și maghiare în combaterea naționalismului și a propagandei șovine pentru realizarea prieteniei frățești dintre poporul român și populația maghiară. Sub semnul luptei împotriva fascismului, războiului, a înfăptuirii frontului democratic cu forțele democratice românești și a solidarizării cu antifasciștii închiși, s-au desfășurat lucrările Congresului Madosz-ului din 14 noiembrie 1937 de la Brașov.⁷⁴ La acest congres au luat parte și reprezentanți ai Frontului Plugarilor, Partidului Radical Țărănesc și Partidului micilor agricultori.⁷⁵

În darea de seamă ținută de secretarul general al Madosz-ului, după ce se trece în revistă evenimentele cele mai importante din viața organizației și demască urmările nefaste ale izolării naționale se sublinia că: „colaborarea cu democrația română în Ardeal nu este numai o necesitate politică, ci și istorică...”⁷⁶ că „noi (adică masele maghiare – n. n.) vrem să trăim în pace și să ne împotrivim oricăror acțiuni agresive...”⁷⁷

Dizolvarea parlamentului la 20 noiembrie 1937 a marcat începutul uneia dintre cele mai violente campanii electorale din istoria vieții parlamentare a României burghezo-moșierești.

Călăuzindu-se după experiența dobândită de forțele democratice în alegerile parlamentare parțiale din 1936 în județele Hunedoara și Mehedinți, ca și în alegerile comunale și județene ce au urmat, P. C. R. a inițiat și de astă dată acțiuni spre realizarea unei largi concentrări a tuturor forțelor patriotice dispuse la lupta pentru instaurarea unui guvern de front popular. „Conducerea partidelor: Național-țărănesc, Radical-țărănesc, Social-democrat, Frontul Plugarilor, Madosz-ul – se spunea într-un manifest al Uniunii democratice din decembrie 1937 – precum și a tuturor celorlalte formațiuni democratice, nu poate avea altă atitudine de cît aceea de a lua neîntîrziat măsuri pentru ca lista unică a democrației să fie realizată și opusă forțelor reacționare și dușmănoase ale poporului”⁷⁸.

⁷³ L. BANYAI, *Emlékezetes értekezlet* (Memorabilă consfătuire) în *Korunk* nr. 10/1967, pag. 1359.

⁷⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond. nr. 27, dosar nr. 4303, f. 61; 63; 64.

⁷⁵ Ibidem, f. 59.

⁷⁶ Arhiva C. C. al P. C. R. fond. nr. 27, dosar nr. 4303, f. 94.

⁷⁷ Ibidem, f. 96–97.

⁷⁸ Arhiva C. C. al P. C. R., fond. nr. 6, dosar nr. 1191, f. 26.

Madosz-ul, urmînd indicațiile P. C. R. a făcut eforturi serioase pentru a dezvolta contactele și înțelegerile cu partidele și grupările democratice. Astfel, a încheiat un cartel electoral cu Frontul Plugarilor, Partidul Țărănesc maghiar (Dr. Réthy) din jud. Odorheiu, Uniunea Democratică, Partidul Socialist și cu unele organizații locale ale P. S. D.⁷⁹ A participat activ la întîlnirea convocată de Uniunea Democratică la 5 decembrie 1937 în sala Marica din București. Luînd cuvîntul, reprezentantul Madosz-ului a afirmat: „Sîntem contra revizionismului (teritorial – n. n.) și contra capitalismului imperialist. Să luptăm pentru stîrpirea fascismului din rădăcini spre a ne recăpăta libertățile pierdute”⁸⁰.

În condițiile cînd forțele muncitorești, democratice acționau fără a fi unite, cînd nu s-a putut realiza un front comun al tuturor forțelor democratice și cînd voturile și mandatele obținute de organizațiile participante la alegeri, luate în parte, nu au reușit să obțină numărul suficient pentru prima parlamentară necesară formării guvernului, regele Carol al II-lea a instalat un guvern alcătuit din partidul fascist „național-creștin” sub conducerea lui Octavian Goga și a lui A. C. Cuza, orientat spre Germania nazistă. În același timp însă au fost încredințate locuri importante în guvern unor personalități care militau pentru o orientare a politicii externe opusă expansiunii Germaniei hitleriste. Această guvernare nu putea fi cîtuși de puțin stabilă și la 10 februarie 1938, a fost instaurată dictatura regală. În perioada dictaturii regale lupta Madosz-ului va continua în funcție de noile condiții istorice și de noile obiective.

În concluzie, putem afirma că Madosz-ul, organizația legală (pînă în februarie 1938) a oamenilor muncii maghiari din România, îndrumată de P.C.R. a militat în strînsă colaborare cu forțele democratice române în anii 1935–februarie 1938, pentru unirea tuturor organizațiilor democratice și antifasciste într-un larg front de luptă.

---

⁷⁹ I. SCURTU, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1937*, în „Studii”, tom 20, (1967), nr. 1, p. 153.

⁸⁰ Cf. GH. I. IONIȚA: *Uniunea democratică*, în „Studii”, tom. 20, (1967), nr. 4, p. 730.

A MADOSZ HOZZÁJÁRULÁSA, AZ RKP VEZETÉSÉVEL, VALAMENNYI DEMOKRATIKUS ÉS ANTIFASISZTA ERŐ EGYESÍTÉSÉHEZ AZ 1935–1938 FEBRUÁRJA KÖZTI IDŐSZAKBAN

A szerző, eddig közletlen levéltári anyag alapján, elemzi a MADOSz gazdag és sokoldalú antifasiszta tevékenységének egyik arculatát: hozzájárulását, az RKP vezetése alatt, valamennyi demokratikus és antifasiszta erő összevonásához 1935–1938 februárja között.

Az RKP, annak érdekében, hogy a demokratikus és antifasiszta erőket egyetlen áramlatba tömörítse, különös figyelmet fordított az együttélő magyar nemzetiség tömegei megszervezésére s e tömegek harcának a román nép fasizmus elleni harcával való egyesítésére.

Az RKP által felvetett népi antifasiszta front eszméje a MADOSz-ban támogatóra és igazi harcostársa talált. A MADOSz számos felhívással fordult a Romániai Magyar Párthoz, hogy csatlakozzanak a román demokratikus erőkhöz; kapcsolatot keresett, a román demokratikus erőkkel s e kapcsolatokat kibővítette, javaslatokat tett bizonyos demokratikus és antifasiszta egyezmények és megállapodások létrehozására. Ilyen irányú tevékenysége különösen kihangsúlyozódott a hitleri Németország és a revizionista államok agresszív akcióinak veszélye- s a hazai fasiszta csoportosulások aktivizálódása közepette.

BEITRAG DER MADOSZ, UNTER DER LEITUNG DER R.K.P., BEIM KONZENTRIEREN ALLER DEMOKRATISCHEN UND ANTIFASCHISTISCHEN KRÄFTEN IN DEN JAHREN 1935 – FEBRUAR 1938

Der Verfasser analysiert auf Grund unveröffentlichten Dokumenten, einen Gesichtspunkt der antifaschistischen Aktivität, sehr umfassend und reich der MADOSZ, ihr Beitrag unter der Leitung der R.K.P. zur Konzentrierung aller demokratischen und antifaschistischen Kräfte in den Jahren 1935–Februar 1938.

Mit dem Ziel die demokratischen und antifaschistischen Kräfte in einen einzigen Strom zu versammeln, gewährte die R.K.P. eine besondere Aufmerksamkeit auch der Organisierung der Massen die den ungarischen bewohnenden Nationalitäten angehören und die Einigung ihres Kampfes mit dem Kampf des rumänischen Volkes, gegen die faschistische Gefahr. Die Idee der Notwendigkeit des Gewinnens einer antifaschistischen Volksfront, eingeführt von der R.K.P. fand in der MADOSZ einen Unterstützer und wahrer Kämpfer. Die MADOSZ richtete mehrere Aufrufe an die Organisationen der Ungarischen Partei aus Rumänien für den Anschluss an die rumänischen demokratischen Kräfte; es wurden Vorschläge gemacht zum Anschluss einiger Einvernehmen und Abkommen mit antifaschistischen und demokratischen Charakter. Ihre Tätigkeit auf dieser Linie wurde hervorgehoben, besonders unter der Bedingungen der wachsenden Gefahr eines Angriffs Hitlerdeutschlands, der revisionistischen Staaten, wie auch unter den Bedingungen der Belegung von faschistischen Gruppierungen im inneren des Landes.

**ВКЛАД МАДОС-А (СОЮЗ ВЕНГЕРСКИХ ТРУДЯЩИХСЯ В
РУМЫНИИ) В ДЕЛО СПЛОЧЕНИЯ ВСЕХ ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ,
АНТИФАШИСТСКИХ СИЛ, ПОД РУКОВОДСТВОМ Р К П, В
ПЕРИОД 1935 Г. — ФЕВРАЛЬ 1938 Г.**

Р Е З Ю М Е

И. ДЭЖИ

На основе неопубликованных документов, автор анализирует один из аспектов сложной и обширной, антифашистской деятельности МАДОС-а (Союза Венгерских Трудящихся в Румынии), показывает вклад этой организации, которая под руководством Р К П принимала участие в деле концентрации всех демократических, антифашистских сил в период с 1935-ого по февраль 1938 г.

В целях объединения всех демократических, антифашистских сил в один общий поток, Р К П уделила также особое внимание и мобилизации венгерских народных масс на совместную с румынским народом борьбу против угрозы фашизма.

Мысль, выдвинутая Р К П о необходимости создания народного антифашистского фронта, нашла в организации МАДОС истинного сторонника и борца. МАДОС неоднократно обращался с призывом к Венгерской Партии в Румынии с целью её присоединения к румынским демократическим силам, вступал в связь и расширял связи с румынскими политическими организациями, внося предложения по заключению соглашений и договоров демократического и антифашистского характера. Деятельность МАДОС-а в этом направлении особенно усилилась в условиях нарастания угрозы агрессивных действий со стороны гитлеровской Германии и ревизионистских государств, а также в условиях активизации фашистских группировок внутри страны.

UNELE ASPECTE DIN LUPTA MASELOR POPULARE SUB CONDUCEREA. PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN PENTRU INSTAURAREA ORGANELOR DEMOCRATICE DE STAT ÎN FOSTUL JUDEȚ MUREȘ (1944–1945)

MIHAI ROGOȘCĂ și Dr. AUREL GALEA

Victoria insurecției naționale antifasciste din August 1944, pregătită, organizată și condusă de P.C.R. a constituit un eveniment de o însemnătate hotărâtoare și o cotitură istorică în viața poporului nostru, a marcat începutul revoluției populare în România.

Răsturnarea dictaturii militaro-fasciste a dat o puternică lovitură întregii reacțiuni interne, orînduirii burghezo-moșierești în ansamblul său, a zdruncinat pozițiile claselor exploatoare. Pe arena istoriei au pătruns cu impetuozitate masele largi populare, clasa muncitoare, țărănimea și alte pături sociale, prin acțiunea cărora s-a produs o continuă modificare a raportului de forțe în lupta pentru rezolvarea sarcinilor determinate de necesitatea desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și a altora rezultate din situația concretă a României, de a căror înlăptuire era strîns legată consolidarea victoriei obținute și pregătirea condițiilor de trecere la revoluția socialistă.

Insurecția din August 1944 a deschis calea instaurării puterii populare și a sfărîmării vechiului aparat de stat. Acest proces s-a desfășurat pe o perioadă de cîțiva ani, P.C.R. reușind să aplice în mod creator în condițiile istorice concrete ale României, învățătura marxist-leninistă cu privire la distrugerea vechiului aparat și la crearea noului aparat de stat.

Instaurarea autorităților democratice s-a făcut pe diverse căi, în funcție de condițiile specifice dintr-o comună sau alta sau de la o regiune la alta. Lupta pentru democratizarea și instaurarea organelor democratice de stat în partea de nord a Transilvaniei, teritoriu rupt din trupul țării la 30 august 1940 prin dictatul de la Viena și dat Ungariei horthyste, inclusiv a unei părți a fostului județ Mureș-Turda, a fost legată de eliberarea acestui teritoriu de sub dominația horthystă și a trupelor hitleriste.

După eliberarea județului Mureș-Turda, în lunile septembrie–octombrie 1944, principala sarcină era refacerea organelor și organizațiilor locale ale partidului comunist, creșterea influenței sale în rîndurile maselor populare, conducerea acestora de către partid, garanția sigură a înlăpturii prevederilor cuprinse în platforma-program a Frontului Național-Democrat din septembrie 1944.¹

¹ Arh. Com. jud. Mureș ol P. C. R., dosar nr. 1 din 1944, fond. 1, p. 1, 2, și 3.

Organizația județeană de partid a chemat oamenii muncii, indiferent de naționalitate, la înlăturarea urmărilor războiului. În manifestul lansat la 3 octombrie 1944 se spunea: „O parte din edificiile publice și locuințele private ale orașului stau în ruine. Uzinele și atelierele publice sînt de asemenea distruse. Noi voim să trăim și viața ne cere imediat să restabilim totul. Să muncim cu toată puterea noastră, să ajungem cît mai curînd la acest scop. Chemăm pe toți cetățenii, muncitori și intelectuali, să cugete în mod democratic, să ne dea tot sprijinul pentru eliminarea ruinelor”.²

În vederea realizării acestor sarcini s-a trecut la reorganizarea sindicatelor, Frontului Plugarilor, a Apărării Patriotice, a Uniunii Democratice (Populare) Maghiare, a căror activitate a fost îndreptată spre democratizarea județului Mureș, pentru sprijinirea frontului antihitlerist și înlăturarea elementelor fasciste și reacționare.³

Organizațiile de masă, reorganizate în toamna anului 1944, au cuprins oameni ai muncii români și maghiari care sub conducerea partidului comunistilor au început o luptă activă pentru democratizarea întregului județ.

O dată cu eliberarea teritoriului județului, marea majoritate a funcționarilor au fugit cu armatele germane și horthyste⁴ și vechile organe de stat horthyste s-au descompus aproape în întregime. Conform armistițiului din 12 septembrie 1944 dintre România și Națiunile Unite, autoritățile românești au primit dreptul să se reîntoarcă pe teritoriul Transilvaniei de nord. La 4 octombrie 1944 prefectul numit de guvernul Sănătescu, împreună cu toată administrația românească, care s-a refugiat în 1940, și-a ocupat din nou postul la Tg.-Mureș. S-a creat o situație vremelnică deosebit de critică. În vreme ce forțele democratice în frunte cu partidul comunist au cucerit un rol predominant în viața politică a județului, reacțiunea a reușit să pună mina pe organele de stat. Elementele reacționare din prefectura orașului Tg.-Mureș și a județului Mureș au dat unele indicații și directive cu caracter reacționar și șovin, printre care și interzicerea folosirii limbii maghiare în instituțiile publice⁵. Nici reacțiunea maghiară nu a rămas în urmă cu acțiunile de ațîtare naționalistă. Partidului comunist îi revenea sarcina grea ca în fruntea maselor să combată șovinismul de orice fel și de oriunde ar fi venit el. Organizația județeană de partid a inițiat o intensă activitate de propagandă chemînd la înfrățire masele populare române și maghiare în scopul apărării intereselor lor vitale. Lupta partidului și a organizațiilor de masă împotriva fascismului, împotriva încercărilor de a menține o atmosferă de învrăjbire națională s-a împletit cu lupta pentru restabilirea în județ a unei vieți economice și politice normale.

---

² Din lupta P. C. R. pentru încheierea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944–1945. Studii și referate monografice, vol. II, E.S.P.L.P. Buc., 1958, p. 296.

³ Arh. Com. jud. Mureș al P. C. R., dosar nr. 1 din 1944, fond. 1, p. 3 și 12.

⁴ Arh. Com. jud. Mureș al P.C.R., dosar nr. 1 din 1944, fond 1, p. 1

⁵ Din lupta P.C.R. pentru încheierea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944–1945. Studii și referate monografice, vol. II, ESPLP, Buc., 1958, p. 299.

Urmind indicațiile partidului, Uniunea Populară Maghiară în octombrie 1944 a adresat un apel către oamenii muncii maghiari în sensul de a-și uni forțele cu oamenii muncii români pentru făurirea unei vieți noi. "Să înlăturăm pe cei care învrăjbesc, indiferent că aceștia sînt români sau maghiari, și să ne luăm soarta în propriile noastre mîini. Să alegem în fruntea județului conducători care cunosc nevoile și aspirațiile poporului și care sînt gata să le rezolve în mod cinstit. Să alegem conducători care înțeleg să servească ei poporul și să nu aștepte ca poporul să-i servească pe ei" ⁶.

Elementele reacționare care au pus mina pe aparatul de stat, în acțiunile lor au fost sprijinite de conducătorii P.N.Ț.-Maniu, care pentru a crea o situație tulburătoare în spatele frontului și pe această cale și implicații internaționale, au organizat, sprijinit moralicește și materialicește batalioane de „voluntari” numite „gărzile lui Iuliu Maniu”. Acestea s-au dedat la masacre, jafuri și fărâdelegi în rîndul populației pașnice de altă naționalitate din unele localități.

Organizațiile de partid și forțele democratice au protestat împotriva acțiunilor forțelor reacționare. S-au creat condiții favorabile pentru ca conducerea acestui județ să treacă în mîinile organizațiilor democratice cuprinse în F.N.D. în frunte cu P.C.R. ⁷. Pentru stabilirea ordinii și reglementării vieții politice și economice, organizația locală a F.N.D. a exercitat în județ și puterea legislativă, elaborînd norme juridice valabile pe teritoriul județului Mureș, prin care au fost abrogate toate legile pe baza cărora s-au făcut în trecut discriminări naționale, de religie și de sex și s-a asigurat dreptul de folosire a limbii materne. A fost organizată poliția locală democratică, gărzile populare, tribunale populare ⁸, s-au luat măsuri de purificare a instituțiilor de stat de elementele reacționare. Într-un document din decembrie 1944 se aprecia că „Numărul elementelor reacționare și profasciste din județ se ridică la 1000–1300 de oameni” ⁹.

La 14 noiembrie 1944 forțele democratice au adus la conducerea județului Mureș și a orașului Tg.-Mureș reprezentanți ai F.N.D. Au fost numiți: prefect dr. Victor Groza, subprefect dr. Antalffy Endre, primar Izsák A. József, locuitori de primari dr. Oltean Ioan și Soós József ¹⁰. Instaurarea noii administrații a județului și a orașului a fost salutăată cu bucurie de către locuitorii români și maghiari văzînd în ea o „expresie a deplinei democrații și a frăției dintre români și maghiari” ¹¹.

⁶ Din lupta P.C.R. pentru încheierea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944–1945. Studii și referate monografice, vol II, ESPLP, Buc., 1958, p. 300.

⁷ Arh. Com. jud. Mureș al P.C.R., dosar nr. 1 din 1944, fond 1, p. 11.

⁸ Ziarul „Szabad Szó” scria: „Noi urim asuprirea, dar disprețuim în același timp și anarhia. Ordinea se poate menține numai cu disciplină. Se cere deci organizarea cit mai grabnică a tribunalelor populare, care vor face ordine” („Szabad Szó” din 25 noiembrie 1944; Vezi și din 15, 24 noiembrie 1944 și 22 ianuarie 1945).

⁹ Arh. Com. jud. Mureș al P.C.R., dosar nr. 1 din 1944, fond 1, p. 4.

¹⁰ „Szabad Szó” din 15 noiembrie 1944.

¹¹ Ibidem.

În „Apelul către populația județului Mureș”, semnat de către prefect și subprefect, din 14 noiembrie 1944, se sublinia necesitatea respectării ordinei publice. „Conducerea fiecărei comune – se arăta în apel – să se îngrijească imediat de organizarea pazei. În aceste organe de siguranță au datorința a lua parte toți locuitorii români și respectiv maghiari din comune”. Se atrăgea atenția că „orice individ tulburător de liniște” va fi trimis fără cruțare în fața curții marțiale și că „Primăriile comunale, precum și organele de siguranță sînt responsabili de orice tulburare sau exces de manifestațiuni”¹². Organizația județeană de partid și noua conducere administrativă a județului Mureș, au îndrumat populația să treacă la alegerea primarilor, a comitetelor comunale sau la completarea acestora. Se indica ca alegerea noilor organe să decurgă în spirit democratic ținîndu-se seama de componența națională a locuitorilor comunelor respective, de capacitatea și cînstea lor¹³.

În spiritul platformei program a F.N.D. din toamna anului 1944, care prevedea necesitatea promovării unei politici de egalitate în drepturi, de prietenie și frăție dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, se atrăgea atenția asupra conlucrării maselor populare române și maghiare pentru edificarea vieții noi arătîndu-se că „Aceasta ne învață pămîntul pe care de secole trăim împreună”¹⁴.

Masele populare, forțele democratice și progresiste din plasa Reghin au dat o apreciere pozitivă noii conduceri administrative a județului Mureș declarînd că „Ușile autorităților sînt deschise pentru oricine” și că „N-a fost nicicînd administrație care să ocrotească pe cei năpăstuiți așa cum ocrotește aceasta și mai ales n-au fost nicicînd conducători care să nu facă deosebire între cei necăjiți așa cum nu fac aceștia”¹⁵.

O contribuție însemnată în lupta pentru lichidarea șovinismului și naționalismului de orice fel, pentru realizarea programului F.N.D. și-a adus-o Uniunea Democratică (Populară) Maghiară, care în lunile octombrie-noiembrie 1944 și-a reorganizat forțele. Sub îndrumarea directă a P.C.R. ea și-a stabilit ca obiective „lupta pentru victoria deplinei democrații, pentru asigurarea drepturilor omului”¹⁶, împotriva fascismului, pentru sprijinirea frontului antihitlerist, pentru întărirea unității de acțiune a „maselor democratice române și maghiare, pentru reconstrucția economică a țării”¹⁷.

Presa locală democratică¹⁸ a popularizat măsurile luate de noua ad-

¹² „Egalitatea” din 19 noiembrie 1944; Vezi și „Szobod Szó” din 15 noiembrie 1944.

¹³ „Egalitatea” din 19 noiembrie 1944.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ „Egalitatea” din 29 noiembrie 1944.

¹⁶ „Szobod Szó” din 4 noiembrie 1944.

¹⁷ „Szobod Szó” din 21 noiembrie 1944.

¹⁸ La 4 noiembrie 1944 o apărut primul cotidian democratic al județului în limba maghiară, ziarul „Szobod Szó” (Cuvîntul liber), la cîteva zile la Reghin vedea lumino tiparului „Egalitatea”, iar la 4 ianuarie 1945 a apărut „Infrățirea” – organ al Frontului Plugarilor din județ.

ministrație, sarcinile care au fost puse de partid în fața oamenilor muncii din județ, a popularizat rezultatele luptei forțelor democratice sub conducerea P.C.R. pe plan național, a demascat acțiunile forțelor reacționare, contribuind la opera mare de democratizare a vieții de stat.

O dată cu formarea conducerii administrative județene treptat au luat ființă pe teritoriul județului conducerile locale democratice. Între acestea și conducerea județului au existat în general relații de colaborare, ceea ce a facilitat realizarea mai repede a democratizării organelor de stat și înfăptuirea reformei agrare.

În pofida indicațiilor date ca în organele de stat să fie aleși oameni cinstiți, de încredere, devotați intereselor maselor populare, în unele localități s-au strecurat unele elemente a căror politică și activitate anterioară nu le făceau demne pentru funcția de primar sau funcționari în aparatul de stat pus în slujba intereselor celor ce muncesc. Într-un document din decembrie 1944 se spunea că „Epurarea de elemente fasciste și profasciste (a organelor de stat n.n.) este în curs. Ea este mult ușurată de faptul că fasciștii au plecat cu armata germană. Pentru restul, în număr restrâns, s-a format o comisie ce-i cercetează”¹⁹.

Presa locală informa opinia publică din județ despre acțiunea țăranilor de îndepărtare a unor primari. Ziarul „Înfrățirea” – organul Frontului Plugarilor din județul Mureș – ne informează că plugarii au impus destituirea lui Fülöp Ioan, primarul comunei Cristești, pentru că după 1940 a devenit șeful și organizatorul partidului imredist din această localitate²⁰, a lui Cif Vasile zis Ica, primarul comunei Lunca Bradului, pentru că s-a constatat că a fost șeful unei organizații fasciste²¹.

În plină luptă pentru democratizarea țării și înfăptuirea reformei agrare s-a făurit alianța muncitoresc-țăranască sub conducerea clasei muncitoare în frunte cu partidul său comunist, alianță care a jucat un rol hotărâtor în rezolvarea problemei puterii în favoarea forțelor revoluționare și democratice atât pe plan central cât și local.

Trebuie remarcat că datorită luptei organizațiilor care au aderat la platforma F.N.D. organizațiile fostelor partide burghezo-moșierești din acest județ nu s-au mai putut reface și că „Rămășițele lor sînt astăzi (în anul 1944 n.n.) compuse doar din cei ce nu pot și nu vor să meargă în rînd cu noua viață”²².

Organizațiile democratice din fostul județ Mureș au sprijinit realizarea programului de guvernare al F.N.D., dat publicității la sfîrșitul lui ianuarie 1945, deoarece era considerat, așa cum de altfel a și fost, „îndreptarul noii Românie libere, democratice și independente”²³. Populația județului a primit cu bucurie și un mare entuziasm vestea desemnării Dr. Petru Gro-

¹⁹ Arh. Cam. jud. Mureș al P.C.R., dosar nr. 1 din 1944, fond 1, p. 4.

²⁰ „Înfrățirea” din 31 mai 1945.

²¹ „Înfrățirea” din 29 iulie 1945; Vezi și „Înfrățirea” din 17 aprilie 1946, „Ardealul Nou” din 27 iulie 1946.

²² Arh. Com. jud. Mureș al P.C.R., dosar nr. 1 din 1944, fond. 1, p. 4.

²³ „Înfrățirea” din 18 februarie 1945.

za, președintele Frontului Plugarilor, pentru formarea noului guvern, la începutul lunii martie 1945. „Sub conducerea lui Petru Groza – scria «Infrățirea» – toate mulțimile nedreptățite își găsesc dreptatea pe care o pot pretinde sub stelele democrației adevărate, toate masele muncitoare își văd împlinite năzuințele care le-au aprins cugetul în decursul veacului unei Istorii de asuprire”²⁴.

După 6 martie 1945 începe o nouă perioadă în istoria județului Mureș cu atât mai mult cu cât în prima jumătate a anului 1945 partea de nord a Transilvaniei a reintrat în componența statului român.

Astăzi județul Mureș se prezintă ca un județ înfloritor din toate punctele de vedere, în care trăiesc și muncesc înfrățiți în activitatea de zi cu zi români, maghiari, germani și alte naționalități, care își mobilizează toate forțele sub conducerea organelor și organizațiilor de partid, pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în patria lor comună – România Socialistă.

---

²⁴ „Infrățirea” din 5 martie 1945.

**A VOLT MAROS-TORDA MEGYE DOLGOZÓ NÉPTÖMEGEINEK HARCÁBÓL
A DEMOKRATIKUS ÁLLAMSZERVEK LÉTREHOZÁSÁÉRT
AZ RKP VEZETÉSE ALATT
(1944–1945)**

A szerzők tanulmányukban az RKP vezette dolgozó néptömegeknek a demokratikus államszervek létrehozásáért folytatott harca egyes jelenségeit tárgyalják a volt Maros-Torda megye területén, az 1944. augusztus 23-i győzelmes nemzeti fegyveres felkelés és 1945. március 6., a dr. Petru Gроза vezette széleskörű demokratikus kormány uralomrajutása közötti időszakban. A demokratikus államszervek létrehozásáért folytatott harc előfeltétele a volt Maros-Torda megyében – hangsúlyozzák a szerzők – Észak-Erdélynek a horthysta és hitlerista megszálló csapatok alóli felszabadítása volt. A megszálló csapatok kiűzése –, s velük a horthysta államgépezetnek majdnem teljes felbomlása lehetőséget teremtett a Kommunista Párt alapszervezeteinek és szerveinek, valamint tömegszervezeteinek újjáalakítására, amelyek felhívásaikban a megye valamennyi dolgozójának egységes harca mellett foglaltak állást, nemzetiségre és nemre való tekintet nélkül, az ODA platform-programjának megvalósítása érdekében.

1944. október 4-én a megyében visszaállították a román közigazgatást, de ez nem felelt meg a nép érdekeinek, mivel folytatta a nemzeti gyűlölködés politikáját és akadályozta a forradalmi folyamat elmélyülését.

A megye- és Marosvásárhely élére 1944. november 14-én kinevezett új közigazgatási szervek, a megyei pártszervezet közvetlen irányítása alatt, sikerrel vezették a román és magyar dolgozó tömegek harcát a demokrata jegyzők és községi bizottságok tagjainak megválasztásáért, a földreform végrehajtásáért és olyan bizottságok megalakításáért, amelyek biztosítani tudták a lakosság nyugalomát a reakciós elemek zaklatásaival szemben.

EINIGE ASPEKTE AUS DEM KAMPF DER VOLKSMASSEN UNTER DER LEITUNG DER RUMÄNISCHEN KOMMUNISTISCHEN PARTEI FÜR DIE ENTWICKLUNG DER DEMOKRATISCHEN STAATSORGANE IM KREIS MUREȘ (1944–1945)

Im vorliegenden Material haben die Verfasser einige Aspekte aus dem Kampf der Volksmassen unter der Leitung der Rumänischen Kommunistischen Partei für die Einführung der demokratischen Staatsorgane im gewesenen Kreis Mureș–Turda in der Zeitspanne August 1944 – 6 März 1945.

Es wird unterstrichen die Idee, dass der Kampf für die Demokratisierung und Einführung der demokratischen Staatsorgane in diesen Kreis bedingt war von der Befreiung des nördlichen Teils Transylvaniens von der horthystischen Herrschaft und den hitleristischen Truppen. Nach dem Verjagen der einfallenden Truppen, welche zur Folge hatte auch die Zersetzung fast vollständig der alten horthystischen Staatsorgane, wurden die Organe und Organisationen der kommunistischen Partei, die Massenorganisationen wieder gebildet, welche die Werktätigen des Kreises aufriefen abgesehen von Nationalität und Geschlecht, ihre Kräfte darzubieten um das Plattform-Programm der Nationaldemokratischen Front durchzuführen.

Am 4 Oktober 1944 wurde eine rumänische Verwaltung wieder eingeführt, welche aber nicht entsprach den Interessen der Volksmassen; es wurde weitergeführt die vorhergehende Politik der nationalen Entzweigung und der Hemmung der Vertiefung der revolutionären Prozess. Am 14 November 1944 wurde eine neue führende Verwaltung des Kreises Mureș und der Stadt Tg.-Mureș ernannt, welche unter der Kreisorganisation den Kampf der Werktätigen, gleichgültig welcher Nationalität, koordinierte, für die Wahl der demokratischen Bürgermeister, der Kreiskomitees oder die Ergänzung dieser, für die Durchführung der Agrarreform, für das Bilden der Organe berufen, zu versichern die Ruhe der Bevölkerung gegen die reaktionären Elemente.

Die Politik der neuen Verwaltungsorgane wurde positiv bewertet von den Volksmassen des Kreises. Es ist hervorzuheben die Tat dass des Kampfes der Organisationen wegen welche beistimmten dem Plattformprogramm der Nationaldemokratischen Front aus dem Herbst des Jahres 1944 und dem Regierungsprogramm der Nationaldemokratischen Front aus dem Januar 1945, die Organisationen der vorherigen bürgerlich-gutsherrlichen Parteien aus diesem Kreis, konnten sich nicht mehr wiederorganisieren. Die Bevölke-

zung des Kreises vernahm mit Freude die Nachricht der Bestimmung Dr. Petru Groza's, Vorsitzender der Front der Pflüger (Frontul Plugarilor), für die Bildung einer Regierung umfassender demokratischen Struktur, überzeugt, dass unter dieser Regierung alle unberechtigte Volksmassen, die Gerechtigkeit finden werden, welche sie seit langer Zeit suchten.

Nach dem 6 März 1945 wird eine neue Zeitperiode in der Geschichte des Kreises Mureş beginnen, um so mehr weil in der ersten Hälfte des Jahres 1945 das genommene Territorium unseres Landes durch das Wiener Diktat aus dem Jahre 1940, wieder unter rumänische Verwaltung übergang.

**АСПЕКТЫ БОРЬБЫ ТРУДЯЩИХСЯ НАРОДНЫХ МАСС УЕЗДА
МУРЕШ, ПОД РУКОВОДСТВОМ РКП, ЗА УЧРЕЖДЕНИЕ
ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ
(1944 — 1945)**

Р Е З Ю М Е

М. РОГОШКА, Др. А. ГАЛЕА

В своей работе, авторы трактуют некоторые стороны борьбы труда ящихся народных масс уезда Муреш, под руководством РКП, за учреждение демократических государственных органов, в период между победоносным вооружённым восстанием 23-го августа 1944 - и приходом — 6-го марта 1945 г. — к руководству страны правительства концентрации демократических сил, возглавленного др. Петру Гроза.

Подчёркивается, что освобождение северной Трансильвании от хортистских и гитлеровских оккупационных войск явилось, в уезде Муреш, предпосылкой борьбы за учреждение демократических государственных органов. Изгнание оккупационных войск и вместе с этим почти тотальный распад хортистского государственного аппарата дали возможность РКП перестроить деятельность своих ячеек, органов и массовых организаций, в воззваниях которых указывалось на необходимость объединённой борьбы всех трудящихся уезда, независимо от их национальности и пола, за осуществление программы Национально-демократического фронта (НДФ).

4-го октября 1944 г., в уезде была восстановлена румынская администрация, однако она не соответствовала народным интересам, так как продолжала политику националистической вражды и препятствовала углублению революционного процесса.

Государственные административные органы, установленные во главе уезда и города Тыргу-Муреш, непосредственно направляемые уездной партийной организацией, успешно руководили совместной борьбой румынских и венгерских трудящихся масс за выборы секретарей и членов в сельские комитеты, за проведение земельной реформы и за восстановление и обеспечение спокойствия населения нарушенного реакционными элементами.

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN FORȚA CONDUCĂTOARE A SOCIETĂȚII NOASTRE SOCIALISTE

Dr. VASILE RUS

Realizările istorice dobândite pe calea socialismului de poporul român, dezvoltarea în ritm înalt a forțelor de producție pe baza industrializării, ridicarea agriculturii și angajarea ei pe drumul modernizării, avântul învățămîntului, științei și culturii, creșterea nivelului de trai al celor ce muncesc, transformarea României într-o țară liberă cu un popor liber – toate acestea sînt legate indisolubil și pentru totdeauna în conștiința maselor de afirmarea rolului conducător al Partidului Comunist Român, de activitatea neobosită pentru înflorirea și prosperitatea patriei. Aceste mărețe victorii își au izvorul în uriașă activitate creatoare desfășurată de popor, sub conducerea P.C.R. Ele demonstrează justetea politicii Partidului Comunist Român, modul creator în care aplică principiile generale ale marxism-leninismului la condițiile concrete ale țării și reflectă contribuția partidului nostru la îmbogățirea tezaurului comun al teoriei și experienței mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

O strălucită afirmare a capacității partidului de a-și îndeplini rolul de forță conducătoare a societății noastre a reprezentat Conferința Națională care a avut loc în zilele de 19–21 iulie 1972. O concluzie majoră, de ansamblu, un factor comun caracteristic tuturor documentelor, indiferent de domeniul la care se referă este competența, clarviziunea și înalta responsabilitate cu care partidul își îndeplinește rolul de forță conducătoare a poporului, capacitatea sa de a descifra cerințele fundamentale ale progresului social, pe baza studierii atente a realităților. Raportul prezentat de Secretorul general al partidului, tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU**, rezoluțiile Conferinței Naționale ilustrează grăitor capacitatea partidului de a aplica creator principiile generale ale marxism-leninismului la particularitățile țării noastre, la condițiile concrete ale societății românești, corespunzător stadiului ei actual de dezvoltare.

Asemeni unui fir roșu, acest caracter creator străbate toate documentele Conferinței Naționale, își pune amprenta asupra tuturor hotărîrilor ei. Toate hotărîrile, toate documentele Conferinței se întemeiază cu strictețe pe adevărurile fundamentale ale marxism-leninismului, pe cerințele legilor generale ale construcției socialiste; în același timp toate tratează aceste cerințe nu mecanic sau abstract, nu prin formule șablon, ci în mod concret, intim și organic legat de specificul problemelor țării noastre.

Sporirea și întărirea continuă a rolului conducător al partidului în viața economică, de stat și culturală, constituie o caracteristică principală

a creșterii rolului factorului subiectiv în viața socială a României. Experiența țării noastre, practica socială atestă că se întăresc temeiurile obiective și necesitatea creșterii rolului conducător al partidului pe măsura înaintării societății pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, a creării premiselor materiale și spirituale în vederea trecerii spre comunism, pe măsura lărgirii potențialului productiv al țării și sporirii volumului creșterii ponderii și contribuției clasei muncitoare în producția materială, a intensificării inițiativei creatoare și participării maselor la construcția economică și la conducerea vieții politice. Sporirea și întărirea continuă a rolului conducător al partidului este o cerință logică a procesului istoric de formare și dezvoltare a noii orinduirii, o lege a construcției socialiste și comuniste. Această legitate fundamentală a societății socialiste se întemeiază pe motive obiective, decurgând din însăși esența construirii socialismului care se înfăptuiește în mod conștient, din caracterul partidului marxist-leninist care își bazează întreaga activitate pe cunoașterea și folosirea legilor obiective de dezvoltare a societății.

Construit pe temelia concepției științifice marxist-leniniste despre lume pe care o aplică creator la realitățile țării noastre, Partidul Comunist Român își îndeplinește cu cinste rolul de detașament de avangardă al clasei muncitoare, de forță politică conducătoare a societății. În aceasta rezidă explicația unanimității și coeziunii cu care întregul popor urmează cu devotament și încredere neșărmurită politica partidului, luptă cu elan pentru înfăptuirea acestei politici. O expresie a profundului atașament manifestat de oamenii muncii față de politica partidului este entuziasmul cu care luptă pentru înfăptuirea programului de dezvoltare a României, adoptat de cel de-al X-lea Congres al P.C.R. și a Conferinței Naționale a partidului.

Obiectivul social-politic fundamental al acestui program îl constituie făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, care va pune baze trainice trecerii treptate spre comunism. Realizarea acestui obiectiv necesită dezvoltarea și perfecționarea tuturor laturilor vieții sociale, îndeplinirea unor sarcini complexe, care să asigure creșterea intensă a forțelor de producție, perfecționarea continuă a relațiilor de producție, a formelor de conducere și organizare a economiei; dezvoltarea democrației socialiste; afirmarea personalității; creșterea conștiinței socialiste; dezvoltarea susținută a științei, învățămîntului și culturii; ridicarea bunăstării materiale și spirituale a tuturor oamenilor muncii; o repartitie socială în spiritul dreptății și echității sociale.

Planul cincinal pe anii 1971–1975 este rezultatul unei analize riguros științifice a tuturor condițiilor obiective și subiective care s-au creat în anii construcției socialiste, o oglindire veridică a necesităților concrete ale dezvoltării țării noastre pe o treaptă superioară. Astfel actualul plan cincinal ca și celelalte planuri de dezvoltare a economiei naționale, constituie un exemplu concludent de oglindire conștientă a cerințelor legilor obiective de dezvoltare a societății socialiste, un exemplu tipic de necesitate istorică devenită conștientă.

Înfăptuirea neabătută, de către întregul nostru popor, a luminosului program de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate este strîns legată de creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român, detașamentul de avangardă al clasei muncitoare, al maselor celor ce muncesc. Documentele Congresului al X-lea al partidului și a Conferinței Naționale, acordă o mare importanță sporirii rolului partidului în conducerea societății, în dezvoltarea economiei naționale, în perfecționarea orînduirii sociale și de stat, în toate compartimentele vieții sociale. Referindu-se la relația dialectică dintre partid și societate, tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU** sublinia că partidul „reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează întreaga societate și de la care radiază energia și lumina ce pun în mișcare și asigură funcționarea întregului angrenaj al orînduirii socialiste. La rîndul său, partidul se generează continuu sub impulsul puternicelor fascicule de energie și lumină ce se îndreaptă continuu spre el din rîndul națiunii noastre socialiste. Putem spune că Partidul Comunist îndeplinește rolul de centru vital al întregului nostru sistem social”¹.

Creșterea rolului conducător al partidului în socialism este, în cadrul general al creșterii rolului factorului subiectiv, expresia cea mai pregnantă a schimbării fundamentale în raportul dintre spontan și conștient pe care o reclamă amploarea și complexitatea sarcinilor de făurire a noii orînduirii social-economice, de apropiere din ce în ce mai mult a României de țările cu o economie înaintată. Prin continuarea dezvoltării echilibrate și în ritm susținut a economiei, prin încorporarea rapidă a cuceririlor științei și tehnicii contemporane în producția materială, prin perfecționarea relațiilor de producție, ca și a întregii organizări a vieții sociale, partidul și statul nostru urmăresc să situeze economia națională pe acea treaptă în care societatea noastră, dispunînd de o bază tehnico-materială puternică, de o industrie și o agricultură modernă, să valorifice superior resursele naturale și umane, să realizeze o înaltă productivitate a muncii, să devină considerabil mai bogată. Numai prin creșterea neconținută a bogăției sociale care, cum se știe, reprezintă unul dintre atributele esențiale ale socialismului, condiționînd în cea mai mare măsură bunăstarea tuturor, poporul nostru vo putea să se bucure de viața materială și spirituală pe care o merită.

Așa cum s-a arătat atît de convingător la Conferința Națională a partidului, socialismul constituie cadrul social-obiectiv care oferă cîmp – în principiu nelimitat – de manifestare și realizare optimă a unei tendințe generate de stadiul actual al progresului forțelor de producție și cunoașterii științifice, tendința creșterii rolului reglementării conștiente, a importanței acțiunii sociale conștiente a omului. Dezvoltarea ascendentă a țării noastre pe calea construcției socialismului, asigurarea unui caracter conștient, profund științific și realist al acestei dezvoltări necesită înțelegerea temeinică a cerințelor dezvoltării istorice a țării

---

¹ Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român. Editura politică 1969, 64–65.

noastre spre socialism și, în același timp, a manifestărilor concrete ale acestor cerințe obiective pentru fiecare sector de activitate în parte, stabilirea direcțiilor principale de dezvoltare a economiei naționale, pe baza unei analize profund științifice a condițiilor obiective și subiective, imbinarea principalelor sarcini economice, politice și organizatorice cu o clară viziune de perspectivă; necesită o politică consecventă de întărire și dezvoltare a alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, exercitarea unui control permanent și eficace asupra muncii organelor de stat și economice, promovarea în toate domeniile de activitate a unor cadre de conducere competente, energice, harnice, organizatori buni care să înfăptuiască cu pricepere și cu consecvență sarcinile complexe ce le ridică înaintarea neabătută pe drumul construcției socialiste; în sfârșit, necesită desfășurarea unei largi munci politice de masă în vederea atragerii oamenilor muncii la o participare activă și conștientă la conducerea construcției socialiste, inițierea și aplicarea unor astfel de forme politice și organizatorice care să facă posibilă atragerea cit mai eficace a maselor la construcția economică și la conducerea treburilor obștești și de stat. O asemenea conducere înțeleaptă, clarvăzătoare și fermă realizează Partidul Comunist Român.

Partidul, expresie conștientă a necesităților obiective ale mișcării sociale își îndeplinește rolul conducător prin politica sa marxist-leninistă. Politica partidului reprezintă mijlocul principal de valorificare a avantajelor unei dezvoltări sociale conștiente, posibilitate inerentă socialismului. Cerința contemporană a realizării unei conduceri sociale științifice, care a devenit o problemă esențială în toate domeniile, acționează ca un factor obiectiv al creșterii rolului conducător al partidului. În întreaga sa activitate de construire a noii orinduirii, partidul se călăuzește după principiul marxist-leninist, că elaborarea unei politici juste, științifice, propagarea acestei politici în mase, mobilizarea maselor largi la lupta pentru traducerea ei în viață – constituie condiția principală în asigurarea rolului conducător al partidului în opera de făurire a societății socialiste.

Definitorie în consolidarea rolului conducător al partidului în întreaga dezvoltare socială este, cum s-a reliefat și în documentele Congresului al X-lea și a Conferinței Naționale a partidului, politica sa, condiția ca între vorbe și fapte să existe o unitate deplină. Partidul își realizează rolul de conducător în societate nu în mod declarativ, nu prin metode administrative, de comandă, ci prin linia sa ideologică și politică creatoare, marxist-leninistă (care afectează toate laturile vieții sociale, orientează și direcționează activitatea concretă a statului socialist, instrumentul practic de înfăptuire a construcției socialiste), prin activitatea politică și organizatorică intensă a organelor și organizațiilor de partid și obștești în toate domeniile, prin munca desfășurată pentru ridicarea conștiinței socialiste a maselor, prin legătura strinsă cu masele, cu întregul popor, prin poziția înaintată și exemplul personal al comuniștilor în eforturile consacrate înfăptuirii programului partidului. Astfel, conducerea de către partid devine mai cuprinzătoare, influența factorului conștient se exercită plenar asupra tuturor ramurilor și sectoarelor, sporeș-

te considerabil participarea întregului partid la elaborarea liniei politice generale, la soluționarea efectivă a tuturor problemelor vitale pentru viitorul țării, al națiunii.

În elaborarea politicii sale partidul pornește totdeauna de la interesele fundamentale ale poporului, de la analiza riguros științifică a condițiilor obiective și subiective concrete din țara noastră, a sarcinilor construcției socialiste. Partidul unește dinamismul și perspectiva largă cu un realism profund și cu o fundamentare științifică marxist-leninistă a planurilor pe care le elaborează. Politica partidului se bazează pe studierea atentă a modului cum acționează legile economice obiective; astfel fundamentată ea are un caracter profund realist, dă poporului un program de activitate clar, concret, determinat în mod științific.

Obiectivul principal al politicii partidului nostru este construirea și dezvoltarea economiei socialiste, care, după expresia lui Lenin, este pentru partid cea mai interesantă politică. Această orientare are un caracter profund științific, rezultând din concepția materialistă despre lume a avangărzii revoluționare a clasei muncitoare, potrivit căreia rolul determinant în dezvoltarea societății revine modului de producție.

Directivile Congresului al X-lea al partidului și documentele Conferinței Naționale, în ansamblul lor constituie continuarea consecventă a politicii generale de construire a socialismului. Concepută încă în primii ani de făurire a noii orinduirii sociale, această politică și-a demonstrat în practică deplina sa justete, concretizată în realizările care au situat economia națională, viața materială și spirituală a poporului pe calea progresului neîntrerupt și rapid. Tocmai de aceea, partidul nostru urmează neabătut această linie, cu convingerea fermă că prin îndeplinirea ei se vor obține noi succese în dezvoltarea economică și în creșterea bunăstării oamenilor muncii. Ținând seama de sarcinile construcției socialismului, analizând posibilitățile reale ale țării noastre, Partidul Comunist Român a stabilit linia dezvoltării economice în fiecare etapă, ritmul și proporțiile de creștere a tuturor sectoarelor și ramurilor economiei naționale.

Sarcinile concrete și mijloacele ce trebuie folosite pentru construirea socialismului sînt aduse la cunoștința maselor largi populare prin hotărârile partidului și guvernului, prin planurile de dezvoltare a industriei, agriculturii, comerțului, transporturilor și celorlalte ramuri ale economiei naționale. Dialectica edificării noii societăți evidențiază unitatea indisolubilă dintre partid și popor; parte integrantă a acestuia, avangarda de luptă învață masele, le educă, învață de la ele, le generalizează experiența bogată, multilaterală. Hotărârile partidului, planurile economice, lupta pentru dezvoltarea economiei, pentru ridicarea nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii reflectă cu fidelitate interesele vitale ale poporului nostru muncitor. Înțelegerea de către oamenii muncii a politicii partidului, a sarcinilor construcției socialiste face ca ideile socialismului să fie înțelese și însușite de milioanele de oameni ai muncii din țara noastră ca o cauză vitală proprie lor, iar traducerea în viață a acestor idei în mod liber, activ

și creator să devină un scop al întregului popor. În felul acesta, necesitatea și libertatea în condițiile socialismului în țara noastră capătă o unitate indisolubilă. Ele își au izvorul în relațiile de producție socialiste, în faptul că aici producția există pentru popor și se desfășoară în scopul satisfacerii cerințelor oamenilor muncii.

Creșterea rolului Partidului Comunist Român ca forță conducătoare și îndrumătoare a societății se manifestă în lupta energetică, perseverentă pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului. Partidul se călăuzește cu consecvență după învățătura marxist-leninistă potrivit căreia întărirea puterii economice a țării și ridicarea bunăstării maselor corespunzător cerințelor unei societăți socialiste dezvoltate, se pot asigura numai pe baza dezvoltării puternice a forțelor de producție. Piatra unghiulară a politicii P.C.R. o constituie asigurarea dezvoltării vertiginoase și neîntrerupte a forțelor de producție pe baza industrializării socialiste, verigă principală a întregii opere de reconstrucție socialistă a României.

În procesul de industrializare socialistă avem un exemplu caracteristic de interdependență dialectică între condițiile obiective și factorul subiectiv. Planurile de perspectivă ale dezvoltării economiei și culturii, care sînt elaborate în cunoștință de cauză, concretizează în indici și cifre cerințele legilor obiective de dezvoltare a societății socialiste. Cunoașterea prevederilor acestor planuri, traducerea lor în viață de către oamenii muncii conduși de partid determină schimbări esențiale în viața societății, crează posibilități și mai mari în desfășurarea proceselor obiective de dezvoltare a societății socialiste, în cazul nostru concret procesului de industrializare a țării. Acțiunea factorilor obiectivi și subiectivi dă naștere unor premise care facilitează sporirea continuă a rolului partidului. Aceasta întrucît cei mai mulți dintre factorii obiectivi acționează în întreaga perioadă de construire a socialismului, efectul lor resimțindu-se din ce în ce mai puternic în dezvoltarea echilibrată și în ritm susținut a economiei.

Rolul industriei, ca promotor al progresului tuturor ramurilor economiei, ca factor dinamizator al întregii vieți sociale, a fost limpede pus în evidență pe plan național și internațional. Este cert că cu cit se va întări rolul conducător al industriei, cu atît influența sa binefăcătoare se va face mai mult simțită pe toate planurile existenței noastre sociale. Această orientare generală a partidului nostru este concretizată și în actualul plan cincinal prin ritmul susținut de creștere a volumului producției industriale de 11-12,2 la sută în medie anual. Spiritul creator al politicii partidului în dezvoltarea continuă a forțelor de producție își găsește expresia în faptul că eforturile se îndreaptă nu numai spre dezvoltarea cantitativă a industriei ci se pune totodată un deosebit accent pe laturile calitative ale procesului de industrializare, pe modernizarea structurii producției, pe realizarea de produse cu un înalt grad de tehnicitate, care să înglobeze munca de complexitate superioară. În acest scop eforturile sînt concentrate spre ramurile care asigură valorificarea superioară a resurselor și contribuie la promovarea progresului tehnic în întreaga economie – electronica și electrotehnica, mecanica fină, mașinile-unelte, petrochimia,

metalurgia oțelurilor și a laminatelor speciale, producția de calculatoare electronice. S-au luat măsuri pentru asimilarea, reproiectarea și îmbunătățirea unor produse și tehnologii, în așa fel ca peste 46 la sută din producția industrială a anului 1975 să fie constituită din produse noi și modernizate.

Modificările de ordin calitativ ce se petrec în economia națională se reflectă sintetic în indicatori de eficiență: productivitatea muncii, prețul de cost, rentabilitatea, calitatea produselor. Creșterea productivității muncii sociale are cel mai mare aport la sporirea venitului național. Cheltuielile de producție pe ansamblul economiei urmează o curbă descendentă, în vreme ce rentabilitatea, volumul beneficiilor – o curbă ascendentă.

Cunoscind temeinic și folosind în mod conștient legile dezvoltării sociale, ținând seama de dialectica modului de producție, de unitatea dezvoltării forțelor și relațiilor de producție socialiste, de interacțiunea dialectică a condițiilor obiective și subiective, partidul a stabilit pe baza succesarilor importante obținute în etapa anterioară, noi obiective privind dezvoltarea agriculturii, a indicat căile creșterii continue a producției vegetale și animale. Pe baza hotărârilor Congresului al X-lea, Comitetul Central al partidului a elaborat o serie de măsuri menite să creeze cadrul necesar modernizării agriculturii, progresului continuu al acesteia, asigurându-se în acest scop mijloacele materiale și financiare. Sarcina pe care o pune conducerea partidului în etapa actuală constă în ridicarea agriculturii pe o treaptă superioară, dezvoltarea ei intensivă și multilaterală, creșterea continuă a productivității muncii și sporirea producției la hectar, în vederea asigurării unei abundențe tot mai mari de produse agricole.

Pentru realizarea acestei sarcini există condiții favorabile, rezultate în primul rînd din faptul că în agricultura noastră s-a instaurat trainic proprietatea socialistă – de stat și cooperatistă – asupra mijloacelor principale de producție. Statul manifestă o neslăbită preocupare pentru înzestrarea agriculturii cu tractoare și mașini agricole moderne, îngrășăminte, semințe de soiuri valoroase, pentru pregătirea de cadre cu înaltă calificare și aplicarea cuceririlor științei în toate ramurile agriculturii. Planul cincinal 1971–1975 prevede pentru agricultură investiții de aproximativ 100 de miliarde de lei, din care peste 80 miliarde de lei din fondurile centralizate ale statului, adică de 2 ori mai mult decît în cincinalul anterior. Se va asigura astfel mecanizarea completă a lucrărilor agricole, creșterea substanțială a gradului de chimizare a producției, realizarea programelor naționale privind amenajările funciare și dezvoltarea zootehniei.

Programul elaborat de partid prevede, după cum se știe, ca în perioada 1971–1975 să se obțină o producție agricolă globală cu circa 36–49 la sută mai mare față de media anilor 1966–1970. Pămîntul patriei este mînos; putem smulge de la acest pămînt roditor mult mai multe produse. Condiția principală este de a munci mai bine pămîntul, de a utiliza la maximum baza tehnică materială, care se lărgește și se modernizează an de an. Efortului financiar pe care îl face statul pentru extinderea irigațiilor, a mecanizării și chimizării, țărănimea și specialiștii din agricultură

trebuie să-i răspundă prin îmbunătățirea organizării tuturor lucrărilor, prin obținerea de recolte bogate și de producții animale sporite.

Punerea în valoare a tuturor rezervelor de sporire a producției de care dispune agricultura, valorificarea condițiilor obiective, favorabile depinzând în măsură considerabilă de acțiunea factorilor subiectivi, de activitatea țăranimii, de organizarea temeinică, rațională, pe baze științifice a muncii. Aceste cerințe majore și-au găsit expresia în măsurile adoptate de conducerea partidului și statului nostru cu privire la îmbunătățirea organizării, planificării și conducerii agriculturii, perfecționarea organizării și retribuirii muncii în unitățile agricole. Potrivit acestor măsuri s-au reorganizat, după cum se știe, întreprinderile de mecanizare a agriculturii, au luat ființă consiliile intercooperatiste, s-a dezvoltat și se dezvoltă cooperarea între întreprinderile agricole de stat și cooperativele agricole de producție, s-a îmbunătățit organizarea muncii și a producției în cooperativele agricole, s-a introdus un nou sistem de plată, s-a asigurat un venit lunar minim garantat membrilor cooperativelor agricole de producție, s-au majorat pensiile țăranilor cooperatori, s-a perfecționat și se perfecționează continuu activitatea organelor agricole centrale și județene și s-a îmbunătățit planificarea producției în cooperativele agricole. Toate aceste măsuri și multe altele adoptate de Congresul al X-lea al partidului, de Plenarele C.C. al P.C.R. și de Conferința Națională, sînt încă o dovadă vie a caracterului științific creator și mobilizator, a politicii partidului de înaintare treptată, continuă, fermă pe măsura maturizării condițiilor necesare pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră.

Stabilind că, pentru realizarea sarcinilor economice, atât în industrie cit și în agricultură există condiții obiective prielnice, Congresul al X-lea al partidului și Conferința Națională au subliniat necesitatea luării unor măsuri în vederea folosirii cit mai depline a uriașelor posibilități de care dispune economia noastră națională. Cu alte cuvinte, partidul atrage atenția că, avînd create condițiile obiective pentru traducerea în viață a sarcinilor planului cincinal, reușita acestei lupte depinde de factorul subiectiv, de îmbunătățirea și ridicarea pe o treaptă superioară a activității politice-economice și organizatorice a organelor de partid și de stat, a organizațiilor obștești și a maselor populare. Acest lucru este pe deplin posibil, datorită faptului că în ultimii ani, ca expresie a preocupării C.C. al P.C.R. pentru ridicarea permanentă a rolului conducător al partidului în construcția socialistă, a crescut capacitatea organizatorică și educativă a organelor de partid și a consiliilor populare în conducerea economiei și culturii, în rezolvarea problemelor locale în lumina intereselor generale ale economiei naționale, s-a îmbogățit experiența și calificarea cadrelor, care rezolvă cu succes problemele care le stau în față.

Dezvoltarea socialismului se realizează prin acțiunea legii universale a luptei noului împotriva vechiului, prin soluționarea contradicțiilor specifice acestei orînduirii atât în relațiile sociale, materiale, cit și în sfera spirituală a conștiinței. „În socialism, spune tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU**, lupta între vechi și nou are, de asemenea, un rol important și constituie

o forță motrice a dezvoltării societății. Această luptă se poate desfășura însă fie în mod stihinic, fie în mod organizat și conștient. Pentru acest proces dialectic, este necesar să se sesizeze la timp noul și să se acționeze împotriva vechiului în așa fel încît să nu se ajungă la ciocniri”². Preocuparea partidului pentru promovarea consecventă a noului, pentru perfecționarea multilaterală a societății noastre socialiste se manifestă pe toate planurile vieții sociale. Asigurarea dezvoltării vertiginoase și neîntrerupte a forțelor de producție și creșterea continuă a producției și productivității muncii în industrie și agricultură nu sînt cu puțință fără perfecționarea relațiilor de producție socialiste, în așa fel ca ele să corespundă mereu caracterului forțelor de producție. De aceea, partidul intervine activ în dialectica obiectivă a forțelor de producție și relațiilor de producție socialiste pentru a grăbi dezvoltarea lor. Conducînd economia și întreaga viață socială, partidul imprimă și procesului de perfecționare a relațiilor de producție socialiste un caracter conștient, îl situează pe baze științifice. Pe baza avîntului forțelor de producție, Partidul Comunist Român ia măsuri pentru dezvoltarea și maturizarea relațiilor de producție socialiste.

Partidul se preocupă cu cea mai mare grijă de perfecționarea funcționării organelor de stat și activității de conducere a economiei, de dezvoltarea democrației socialiste prin atragerea tot mai largă a oamenilor muncii la exercitarea controlului, promovarea spiritului de inițiativă – factor important în perfecționarea continuă a activității economice. Paralel cu eforturile pentru creșterea producției, pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale a societății, partidul a desfășurat și desfășoară o amplă activitate în direcția perfecționării continue a raporturilor sociale, a organizării întregii societăți. A fost îmbunătățită organizarea administrativ-teritorială a țării, care a asigurat condiții mai bune pentru conducerea vieții socio-economice pe teritoriu, pentru apropierea de mase a organelor centrale și locale. S-a perfecționat întregul sistem de învățămînt. S-a îmbunătățit organizarea activității de cercetare, au fost luate măsuri pentru legarea mai strînsă a științei de nevoile producției. Partidul a acționat și acționează cu fermitate pentru întărirea legalității și dezvoltarea democrației socialiste, asigurînd un cadru prielnic în vederea participării efective a maselor la conducerea treburilor obștești. Partidul a promovat și promovează neabătut principiile echității și eticii socialiste în repartitie, în raporturile dintre membrii societății, în desfășurarea întregii vieți sociale.

Sub conducerea partidului se perfecționează continuu activitatea de planificare: planurile de dezvoltare a economiei reflectă tot mai puternic realitatea, posibilitățile și la realizarea lor sînt antrenate masele cele mai largi. Statul exercită tot mai competent și eficace, în interesul maselor de oameni ai muncii controlul asupra măsurii muncii și consumului; instituțiile de stat, economice imbină mai rațional activitatea de perspectivă cu cea curentă, devin mai operative, se dezvoltă capacitatea economico-organiza-

---

² NICOLAE CEAUȘESCU, *Expunere cu privire la programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice...*, Editura politică 1971, p. 36.

torică a organelor de stat – consiliile populare. Tocmai în aceste sarcini se relevă importanța mare și rolul statului socialist ca factor subiectiv. Fiind organizație politică a societății, o formă de organizare a conducerii de către clasă muncitoare a întregului popor muncitor statul nostru a creat și crează condiții pentru ca spiritul creator, inițiativa și activitatea maseilor, democratismul socialist să se dezvolte neîngrădite.

Partidul Comunist Român îndeplinește cu succes sarcinile uriașe ce-i revin în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate pentru că se preocupă neîncetat de întărirea sa ca detașament de avangardă organizat al clasei muncitoare, ca forță conducătoare a poporului în lupta pentru socialism.

Conducându-se neabătut după învățătura marxist-leninistă, după întereșele fundamentale ale poporului, partidul se îngrijește neconținut de întărirea unității sale politice, ideologice, organizatorice, de întărirea continuă a rindurilor sale. „Tăria și invincibilitatea partidului, arată tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU**, constau în faptul că el se călăuzește, în întreaga sa activitate, după cea mai înaintată concepție despre lume și viață – materialismul dialectic și istoric. Partidul comunist a știut să unească, pe baza politicii sale marxist-leniniste, eforturile creatoare ale întregului popor în lupta pentru edificarea noii orînduiri sociale”³. În decursul celor peste cinci decenii de luptă plină de abnegație pentru interesele vitale ale oamenilor muncii, partidul nostru o militat pentru promovarea spiritului democratic în întreaga activitate de partid, pentru respectarea riguroasă a principiilor statutare și a normelor vieții de partid, perfecționind mereu formele de organizare potrivit condițiilor din fiecare etapă istorică.

Forța mobilizatoare și conducătoare a partidului, capacitatea sa de acțiune depind, înainte de toate, de calitatea membrilor săi, de lupta activă pe care fiecare comunist o desfășoară pentru aplicarea liniei politice a partidului. Ca expresie a prestigiului crescînd și o legăturilor sale tot mai strînse cu masele celor ce muncesc, în ultimii ani, partidul a obținut noi succese în creșterea sa numerică și calitativă. P.C.R. unește în rîndurile sale pe cei mai înaintați muncitori, țărani, intelectuali, oameni ai muncii români, maghiari, germani, sirbi și de alte naționalități, care prin întreaga lor activitate s-au dovedit demni de a intra în partid, luptători fermi și curajoși care nu dau înapoi în fața greutăților, oameni disciplinați, intransigenți, strîns legați de mase și iubiți de acestea, în stare prin întreaga lor activitate să însușească pe cei ce muncesc, să-i mobilizeze la trăducerea în viață a liniei politice a partidului.

„Ridicarea rolului conducător al partidului și dezvoltarea continuă a democrației socialiste, subliniază tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU**, presupune creșterea nivelului politico-ideologic al cadrelor de partid și de stat, al tuturor comuniștilor, formarea unei înalte conștiințe socialiste a întregului popor pentru a putea acționa în mod conștient în făurirea propriului lor

---

³ Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, Editura politică, pag. 64.

destin⁴). Oriunde ar lucra, în orice sector, la orice nivel și oricare ar fi natura sarcinilor ce le revin, datorită comuniștilor este de a acționa ca militanți de frunte, ca elemente într-adevăr de avangardă, ca dinamizatori și organizatori ai maselor. Forța comuniștilor, activitatea lor își au izvorul în devotamentul față de popor, în strădania pentru ridicarea competenței profesionale, în legăturile strinse cu masele și în priceperea de a-și apropia oamenii, mobilizându-i la îndeplinirea sarcinilor construcției socialiste. Prestigiul și autoritatea membrilor de partid emană deopotrivă din activitatea lor socială ca purtători ai eticii înaintate, ai spiritului de echitate, legalitate și demnitate umană.

Viața demonstrează că întărirea continuă a poziției conducătoare a partidului în societate este condiționată în ultimă instanță de activitatea fiecărui comunist, de munca fiecărei organizații de partid. O orientare esențială care se desprinde din documentele Congresului al X-lea, din programul elaborat de plenara C.C. al P.C.R. din 3-5 noiembrie 1971, precum și din documentele Conferinței Naționale este aceea de a asigura sporirea contribuției fiecărui comunist la îndeplinirea misiunii ce-i revine partidului. Pentru a realiza acest lucru este necesar ca membrii de partid să-și lărgescă orizontul lor de cunoștințe, să-și îmbunătățească permanent calificarea profesională, să-și însușească ideologia marxist-leninistă, linia politică a partidului nostru, hotărârile de partid și de stat, poziția Partidului Comunist Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești și ale situației internaționale.

Partidul nostru a desfășurat și desfășoară o multilaterală activitate pentru educarea cadrelor și membrilor de partid în spiritul vigilenței, al fermității și combativității politice față de orice abatere de la linia politică și principiile sale organizatorice. Întreaga experiență bogată a drumului de luptă parcurs de partidul nostru confirmă prin învățămintele ei însemnătatea hotărâtoare pe care o are pentru întărirea unității partidului lupta fermă, neșovăitoare pentru apărarea purității rindurilor sale, combaterea intransigentă a oricăror încălcări ale disciplinei de partid. Partidul desfășoară o largă și multilaterală muncă politico-educativă. Propaganda și agitația au devenit mai strins legate de sarcinile practice ale construcției socialiste, contribuind activ la însușirea politicii partidului de către masele largi, însuflețindu-le și mobilizându-le în lupta pentru îndeplinirea ei.

Ca detașament de avangardă a celor ce muncesc, călăuzit de ideologia marxist-leninistă, Partidul Comunist Român tinde mereu înainte, acționează în conformitate cu interesele vitale ale poporului, cu legile obiective ale dezvoltării societății, intervine activ în viață, o transformă. Partidul se îngrijește neîncetat de ridicarea nivelului activității sale, promovează măsurile politice și organizatorice care-i dau putința să îndeplinească la un nivel tot mai înalt rolul său de forță îndrumătoare și diriguitoare a societății noastre.

---

⁴ NICOLAE CEAUȘESCU, *Expunere cu privire la programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice...*, Editura politică, 1971, p. 19.

A ROMÁN KOMMUNISTA PÁRT, SZOCIALISTA TÁRSADALMI VEZETŐ EREJE

A dolgozat elemzi a Román Kommunista Párt vezető szerepe növekedésének főbb vonatkozásait a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megteremtésének új, történelmi szakaszában. A párt szerepének és jelentőségének növekedése országunk jelenlegi fejlődési szakaszában egyenes következménye a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek, a sokoldalúan fejlett szocializmus építési feladatai növekedésének, melyek magasabb szintű politikai és szervezeti vezetést igényelnek, a tömegek alkotó tevékenysége fokozódásának, mely a termelésben és a társadalmi életben egyaránt megnyilvánul. Országunk fejlődésének új szakaszában a szocialista társadalmi rendre jellemző objektív törvények a társadalmi tevékenység valamennyi területét felölelik, megteremtve társadalmi haladásunk tudatos jellege állandó erősödésének feltételeit. Eme fejlődés megvalósításában döntő fontosságú a párt vezető szerepe a társadalmi tevékenység valamennyi területén. A X. Kongresszus és a párt Országos Konferenciája dokumentumaiból világosan kiolvasható egy egyetemes, nagy horderejű következtetés, mindezen dokumentumok közös, jellemző vonása, függetlenül attól, hogy milyen területre vonatkoznak: a szakértelem, a tisztánlátás és a magas fokú felelősségtudat, amellyel a párt betölti a nép vezető erejének szerepét.

A párt vezető szerepének növekedése és erősödése a gazdasági-, államigazgatási- és művelődési életben legfőbb jellegzetessége a szubjektív tényező szerepe növekedésének országunk társadalmi életében. Ez a tény kitűnik magának a szocializmus építésének lényegéből, amely tudatosan valósul meg, a párt jellegéből, amely egész tevékenységét a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek ismeretére és felhasználására alapozza. A tanulmány bizonyítja, hogy a párt vezető szerepének állandó növekedése és erősödése a szocializmus útján való haladás mértékében, törvényszerű követelménye az új társadalmi rend kialakulása és fejlődése történelmi folyamatának, a szocializmus és kommunizmus építésének törvénye. A Román Kommunista Párt, állandóan gondoskodva vezető szerepének fokozásáról a politikai-, gazdasági-, társadalmi- és művelődési tevékenység valamennyi területén, alkotó módon hozzájárul a párt szerepéről vallott marxista-leninista felfogás fejlesztéséhez. Vezérfonalhoz hasonlóan, ez az alkotó jellegzetesség végigvonul az Országos Konferencia dokumentumaiban, rányomja bélyegét valamennyi határozatára. A Konferencia valamennyi dokumentuma szigorúan a marxizmus-leninizmus alapigazságain nyugszik,

valamint a szocializmus építése általános törvényeinek követelményein; ugyanakkor azonban ezeket a követelményeket nem mechanikusan vagy elvonatkoztatva tárgyalja, nem sablonos formák szerint, hanem konkrétan, országunk problémái sajátosságaihoz való szoros és bensőséges kapcsolataikban.

A párt politikájának fő célkitűzése a szocialista népgazdaság építése és fejlesztése. A szocializmus építésének feladatait szem előtt tartva, országunk reális lehetőségeit elemezve, a Román Kommunista Párt meghatározta az országos fejlődésnek minden szakaszára vonatkozóan a gazdaság-fejlesztés irányvonalát, a nemzetgazdaság valamennyi területének és ágának növekedési ütemét és arányait. A tömegek alkotó erejét és tevékenységét az ország gazdasági felvirágzása s az életszínvonal emelése döntő területei felé, a szocializmus műszaki-anyagi alapjai állandó fejlesztése felé irányítja.

A Román Kommunista Párt X. Kongresszusa és az Országos Konferencia elfogadta Románia fejlődésének nagyszerű programját annak érdekében, hogy az új társadalom építésének folyamatát magasabb szinten folytassa. Eme összetett folyamat biztosítja a termelő erők fejlődését, a termelési viszonyok tökéletesedését, a nép öntudatának és műveltségi színvonalának emelkedését. A X. Kongresszus irányelvei és a párt Országos Konferenciája határozatai – hangsúlyozza a tanulmány – a szocializmus építése éveiben keletkezett objektív és szubjektív feltételek szigorúan tudományos elemzésének eredményei, melyek országunk magasabb szinten való fejlődésének konkrét szükségleteit tükrözik. Így az ötéves terv, valamint a nemzetgazdaság fejlődésének többi tervei, meggyőző példa arra, hogy a szocialista társadalom objektív fejlődési törvényeinek követelményei hogyan tükröződnek tudatos módon; sajátos példája a tudatossá vált történelmi szükségszerűségnek.

A X. Kongresszus Irányelvei összességükben – mutat rá a tanulmány a szocializmus építése általános politikájának következetes folytatása. Az új társadalmi rend megvalósítása első éveiben megfogalmazott eme politika a gyakorlatban bizonyította be helyességét azokon a megvalósításokon keresztül, melyek a nemzetgazdaságot, a nép anyagi és szellemi életét a szakadatlan és gyors ütemű haladás útjára terelték. Épp ezért, pártunk rendületlenül követi ezt az irányvonalat azzal a szilárd meggyőződéssel, hogy annak megvalósításán keresztül új eredményekre vezet a gazdasági fejlődést és a dolgozók jólétének növekedését.

A továbbiakban a tanulmány hangsúlyozza, hogy országunknak a szocializmus építése útján elért felfelé ívelő fejlődése, eme fejlődés mélyen tudományos, realista és tudatos jellegének biztosítása azt igényli, hogy tökéletesen megértsük országunk szocializmus felé irányuló történelmi fejlődésének követelményeit, ezzel egyidejűleg, ezen objektív követelmények konkrét megnyilvánulását külön-külön, minden egyes tevékenységi területen; igényli a nemzetgazdaság főbb fejlődési irányainak megállapítását a létező objektív és szubjektív feltételek mélyen tudományos elemzése alapján, a legfőbb gazdasági, politikai és szervezeti feladatok összeegyeztetését gondos előrelátással; igényli a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége megszilárdításának és fejlesztésének következetes politikáját, állandó és haté-

könyvellenőrzés gyakorlását a közigazgatási és gazdasági szervek munkája felett, szocialista társadalmunk sokoldalú tökéletesítését, a társadalmi élet valamennyi síkján; igényli hivatott, energikus, szorgalmas, jó szervezési érzékkel ellátott vezető-káderek előléptetését minden tevékenységi területen, akik hozzáértéssel és következetesen valósíták meg a szocializmus útján való töretlen előhaladás által megkövetelt bonyolult feladatokat; végeztül igényli a párt és a dolgozók közötti kapcsolat megszilárdítását, széleskörű politikai tömegmunka kifejtését annak érdekében, hogy a tömegek minél hatékonyabban kapcsolódjanak be a gazdasági építésbe s a közületi és közigazgatási vezetésbe. Ezt a bölcs, tisztánlátó és szilárd vezetést valósítja meg a Román Kommunista Párt.

A tanulmány befejező része elemzi a párt tevékenységét a dolgozó népszocializmusért folytatott harca vezető erejekénti minőségének megerősítéséért. Töretlenül a nép alapvető érdekei által vezérelve, a párt szakadatlanul gondoskodik politikai, ideológiai, szervezeti egységének megszilárdításáról, sorainak állandó erősítéséről. A dolgozók létfontosságú érdekeinek védelmében eltelt több mint ötven, önfeláldozó harcos év alatt a párt sikra szállt egész tevékenysége demokratikus szellemének megvalósításáért, a pártélet normáinak szigorú betartásáért, állandóan tökéletesítve szervezeti formáit az egyes történelmi szakaszok feltételeinek megfelelően. „Pártunk alapvető jellegzetessége, mondja NICOLAE CEAUȘESCU elvtárs, sorainak szoros együvértartozása, szétzúzhatatlan egysége Központi Bizottsága körül, a szocializmus és kommunizmus építéséért folyó harc új győzelmeinek biztosítéka.”

DIE RUMÄNISCHE KOMMUNISTISCHE PARTEI, FÜHRENDE MACHT UNSERER SOZIALISTISCHEN GESELLSCHAFT

Der Artikel analysiert die grundsätzlichen Gesichtspunkte hinsichtlich der zunehmenden führenden Rolle der Rumänischen Kommunistischen Partei, in der neuen historischen Etappe der Gestaltung unserer vielseitig entwickelten sozialistischen Gesellschaft. Das Wachsen der Rolle und Bedeutung der Partei in der gegenwärtigen Entwicklungsstufe des Landes, ist bedingt von den Erfordernissen der objektiven Gesetze, welche zur Grundlage der sozialistischen Entwicklung stehen, von Wachsen der Ausmasse und der Umfassung der Aufträge des Aufbaus des vielseitig entwickelten Sozialismus, welcher eines höheren führenden politischen und organisatorischen Bildungsstandes bedarf von der Zunahme der schaffenden Tätigkeit der Massen in der Produktion und im sozialen Leben. In der neuen Entwicklungsphase unseres Landes umfassen die objektiven kennzeichnenden Gesetze der sozialistischen Gesellschaftsordnung alle Gebiete der sozialen Tätigkeit somit werden die Bedingungen der fortlaufenden Festigung des bewussten Charakters unseres sozialen Fortschritts erschaffen. Beim Schaffen einer solchen Entwicklung hat die Führung der Partei aller sozialen Tätigkeitsbereiche die massgebende Rolle. Aus den Dokumenten des X. Kongress' und der Nationalkonferenz der Partei, ergibt sich klar eine hauptsächliche, gesamtheitliche Schlussfolgerung, ein gemeinsamer Faktor charakteristisch all diesen Dokumenten, gleich zu welchem Gebiet sie sich beziehen: Sachverständigkeit, Hellsichtigkeit und die hohe Verantwortlichkeit mit welcher die Partei ihre Rolle erfüllt, als führende Macht des Volkes.

Die fortlaufende Zunahme und Festigung der führenden Rolle der Partei im Wirtschafts-, Staats- und Kulturleben, bilden das Hauptkennzeichen der wachsenden Rolle des subjektiven Faktors im sozialen Leben unseres Landes. Diese Sache geht hervor gerade aus dem Wesen des Aufbaues des Sozialismus, der in bewusster Art durchgeführt wird, der sich auf die ganze Tätigkeit, auf das Kennen und Gebrauchen der objektiven Gesetze der Entwicklung der Gesellschaft stützt. In diesem Schriftstück wird bewiesen, dass die Zunahme und fortlaufende Festigung der führenden Rolle der Partei im Masse des Fortschrittes auf dem Wege des Sozialismus, eine gesetzliche Vorderung des historischen Prozesses der Gestaltung und der Entwicklung der Entwicklung der neuen Gesellschaftsordnung, ein Gesetz des sozialistischen und kommunistischen Aufbaues ist.

Die Rumänische Kommunistische Partei, die sich fortwährend mit der fortlaufenden Festigung ihrer führenden Rolle auf allen politischen, ökonomischen und sozial-kulturellen Gebieten beschäftigt, bringt einen wertvollen Beitrag zur Entwicklung der marxistisch-leninistischen Auffassung im Hinblick auf die Rolle der Partei. Ähnlich eines Leitmotives, durchquert dieser schöpferische Charakter alle Dokumente der Nationalkonferenz, legt Abdruck auf all ihre Entschlüsse. Alle Dokumente der Konferenz beruhen streng auf den grundlegenden Wahrheiten des Marxism-Leninismus, auf den Erfordernissen allgemeiner Gesetze des sozialistischen Aufbaus; gleichzeitig, alle, behandeln diese Erfordernisse nicht mechanisch oder Abstrakt, nicht durch Schablonformen, sondern in konkreter Art, vertraulich und organisch gebunden, an das Spezifische der Probleme unseres Landes.

Das Hauptobjektiv der Politik der Partei ist der Aufbau und die Entwicklung der sozialistischen Wirtschaft.

Wenn man in Betracht zieht die Aufgaben des sozialistischen Aufbaues, analysiert man die realen Möglichkeiten unseres Landes, muss gesagt werden dass die Rumänische Kommunistische Partei alle Richtlinien der wirtschaftlichen Entwicklung in jeder Etappe, den Zunahmerhythmus und die Proportionen aller nationalen Wirtschafts-Sektoren und Wirtschaftszweige festlegte. Die Partei orientiert die Bemühungen und schöpferische Tätigkeit der Volksmassen zu dem was entscheidend ist für das wirtschaftliche Aufblühen des Landes und Hebung des Lebensniveaus; die unaufhörliche Entwicklung der technisch-materiellen Grundlage des Sozialismus.

Der zehnte Parteitag und die Nationalkonferenz der Rumänischen Kommunistischen Partei adoptierte ein prächtiges Programm der Entwicklung Rumäniens, in Hinsicht der Fortsetzung und einer höheren Stufe des Aufbauprozesses der neuen Gesellschaft. Im Rahmen dieses komplexen Prozesses werden gesichert die Entwicklung der Produktionskräfte, die Vervollkommen der Produktionsverhältnisse, das Heben des Bewusstseins – und Kulturniveaus des Volkes.

In diesem Artikel wird unterstrichen dass die Richtlinien des zehnten Parteitags, auch die Beschlüsse der Nationalkonferenz der Partei das Resultat einer strengen wissenschaftlichen Analyse aller objektiven und subjektiven Bedingungen sind, welche geschaffen wurden in den Jahren des sozialistischen Aufbaus, eine wahrhaftige Widerspiegelung der konkreten Notwendigkeiten der Entwicklung unseres Landes auf einer höheren Stufe. Derart bilden der Fünfjahrplan, wie auch die anderen Entwicklungspläne der Nationalwirtschaft ein überzeugendes Beispiel von bewusster Widerspiegelung der Erfordernisse der objektiven Gesetze der Entwicklung der sozialistischen Gesellschaft, ein typisches Beispiel historischer Notwendigkeit, die bewusst geworden ist.

Die Richtlinien des zehnten Parteitags, in ihrer Gesamtheit, wird im Artikel gezeigt, bilden die konsequente Fortsetzung der allgemeinen Politik des sozialistischen Aufbaus.

Entworfen schon in den ersten Jahren des Gestaltens der neuen Gesellschaftsordnung, hat sich diese Politik in der Praxis bewiesen Ihre volle Richtigkeit konkretisiert in den Verwirklichungen, welche die nationale

Wirtschaft, das materielle und geistige Leben des Volkes auf dem Weg des ununterbrochenen und schnellen Fortschritt hingestellt haben.

Gerade deswegen folgt unsere Partei ohne Abschweigen dieser Linie, mit der festen Überzeugung, dass durch ihre Durchführung neue Erfolge erworben werden in der wirtschaftlichen Entwicklung und im Wachsen des Wohlstandes der Werktätigen.

Weiterhin wird im Artikel unterstrichen, dass die Aufwärtsentwicklung unseres Landes auf dem Wege des sozialistischen Aufbaus Zusicherung eines bewussten Charakter, tiefgründig wissenschaftlich und realistisch dieser Entwicklung, bedarf gründliches Verständnis der Erfordernisse der historischen Entwicklung unseres Landes zum Sozialismus und gleichzeitig der konkreten Kundgebungen dieser objektiven Erfordernisse für jeden aktiven Gebietsteil für sich, die Festlegung der Hauptentwicklungsdirektionen der Nationalwirtschaft auf Grund einer wissenschaftlichen Analyse der objektiven und subjektiven existierenden Bedingungen die Verbindung der wirtschaftlichen, politischen und organisatorischen Hauptaufträgen mit einer klaren Sicht der Zukunft; erfordert eine konsequente Politik der Festigung und Entwicklung des Bündnisses der Arbeiterklasse mit den werktätigen Bauern, das Ausüben einer stetigen und wirksamen Kontrolle auf die Arbeiten der Staats – und Wirtschaftsorgane, die vielseitige Vervollkommen unserer sozialistischen Gesellschaft auf allen Gebieten des sozialen Lebens: bedarf Förderung in allen Tätigkeitsbereichen von sachkundigen, energischen, fleissigen Leitungskadern, gute Organisatoren, welche mit Verständnis und Beharrlichkeit die komplexen Aufträge, welche das unabweichbare Fortschreiten auf dem Wege des sozialistischen Aufbaus durchführen sollen, zu letzt bedarf es die Festigung der Verbindung der Partei mit den Werktätigen, die Entfaltung einer ausgedehnten politischen Massenarbeit hinsichtlich der wirksamsten Einbeziehung der Massen zu dem wirtschaftlichen Aufbau und zur Leitung der gemeinschaftlichen und Staatsangelegenheiten. Sa eine kluge, klarsichtige und wahrhaftige Führung verwirklicht die Rumänische Kommunistische Partei.

Abschliessend wird im Studium analysiert die Entfaltung der Tätigkeit der Partei, hinsichtlich ihrer Festigung als führende Macht des werktätigen Volkes im Kampfe für Sozialismus. Die Partei sorgt unaufhörlich für die Festigung ihrer politischen, ideologischen, organisatorischen Einheit, ihre Reihen fortlaufend zu festigen, und leitet sich unabscweifbar nach den grundsätzlichen Interessen des Volkes. Im laufe der über 50 Jahren von vollem Kampf, Selbstverlengung für die Lebensinteressen der Werktätigen, kämpfte die Partei für das Befördern des demokratischen Geistes in der ganzen Parteitätigkeit für das strenge Achten der statutären Prinzipien und Lebensnormen der Partei, ständig wurden vervollkommnet die Organisationsformen gemäss den Bedingungen aus jeder historischer Etappe.

„Das grundlegende kennzeichen unserer Partei, zeigt Genosse NICOLAE CEAUȘESCU, ist die enge Zusammenhaltung seiner Reihen, die unerschütterbare Einheit um sein Zentralkomitee – Bürgschaft des Erlangens von neuen Siegen im Kampfe für den Aufbau des Sozialismus und Kommunismus.“

РУМЫНСКАЯ КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ – РУКОВОДЯЩАЯ СИЛА В СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ СТРАНЫ

Р Е З Ю М Е

Др. В. РУС

В статье проводится анализ главных аспектов возрастания руководящей роли Румынской коммунистической партии на новом историческом этапе созидания всесторонне развитого социалистического общества.

Возрастание роли и значения партии на актуальном этапе развития страны обусловлено требованиями объективных законов, лежащих в основе социального развития, ростом пропорций и сложности задач в строительстве всесторонне развитого социализма, что ведёт за собой необходимость повышения уровня политического и организационного руководства, чего требует также и рост творческой деятельности масс, как на производстве, так и в общественной жизни.

На новой стадии развития страны, объективные законы, присущие социалистическому строю, охватывают все области общественной деятельности, причём возникают условия для непрерывного упрочнения сознательной сущности социального прогресса, по пути которого идёт страна. В осуществлении этого развития, решающая роль принадлежит партийному руководству во всех областях общественной деятельности.

Из документов X-ого съезда и Национальной конференции РКП явственно вытекает основной целостный вывод, выделяется общий фактор, характерный для всех документов, независимо от отрасли к которой они относятся: компетентность, предусмотрительность и высокая ответственность с которой партия исполняет роль руководящей силы народа.

Непрерывное возрастание и упрочнение руководящей роли партии в экономической, государственной и культурной жизни является также и основной характеристикой роста субъективного фактора в общественной жизни страны. Это вытекает само собой из самой сущности сознательно проводимого строительства социализма, и из особенности партии, основывающей всю свою деятельность на знании

и использовании объективных законов общественного развития. В статье приводится ряд аргументов тому, что непрерывное возрастание и упрочнение руководящей роли партии, по мере продвижения строительства социализма, является закономерным условием исторического процесса формирования и развития нового общественного строя, — законом построения социализма и коммунизма. Румынская коммунистическая партия, постоянно заботясь о непрерывном упрочнении своей руководящей роли во всех отраслях политической, экономической и общественно-культурной деятельности, вносит тем самым ценный вклад в развитие марксистско-ленинской концепции о роли партии.

Этот творческий характер партии, подобно красной нити, проходит во всех документах Национальной конференции и кладёт свой отпечаток на все её решения. Все документы конференции строго основываются на фундаментальных истинах марксизм-ленинизма, на требованиях генеральных законов построения социализма. Однако трактовка этих требований не является механической, абстрактной или шаблонной, а конкретной и органически связанной со спецификой проблем, стоящих перед страной.

Главным объектом политики партии является построение и развитие социалистического хозяйства. Учитывая задачи строительства социализма, подвергнув анализу реальные возможности страны, Румынская коммунистическая партия определила линию экономического развития на каждом его этапе, установила темпы и пропорции роста всех секторов и отраслей народного хозяйства. Она ориентирует усилия и творческую деятельность масс на то, что является решающим для расцвета народного хозяйства и для повышения жизненного уровня трудящихся, — на непрерывное развитие технической материальной базы социализма.

X-ый съезд и Национальная конференция Румынской коммунистической партии установили грандиозную программу развития Румынии в целях продолжения, на более высокой ступени, процесса созидания нового общества. В этот сложный процесс входит развитие производительных сил, усовершенствование производственных отношений, повышение уровня сознания и культуры народа. Директивы X-ого съезда РКП и резолюции её Национальной конференции — подчёркнуто говорится в статье — являются результатом строго научного анализа всех объективных и субъективных условий, возникших за годы строительства социализма и дают отражение конкретных требований в отношении развития страны на более высокой ступени. Таким образом пятилетний план, как и другие планы развития народного хозяйства, является убедительным примером сознательного приложения требований объективных законов развития социалистического общества — типичный пример исторической необходимости, ставшей сознательной.

Директивы X-ого съезда партии, в своей совокупности, — указывается в статье, — являются последовательным продолжением

генеральной политики построения социализма. Намеченная уже в первые годы созидания нового общественного строя, эта политика выказала свою полную правоту, конкретизируясь в достижениях поставивших народное хозяйство и материальную и духовную жизнь народа на путь непрерывного и быстрого прогресса. Вот почему, РКП неуклонно держится этой линии с непоколебимым убеждением в том, что она ведёт к новым успехам в экономическом развитии страны и в повышении благосостояния трудящихся.

На последующих страницах уделяется особое внимание ряду основных требований, согласно которым возрастающее развитие страны идущей по восходящему пути строительства социализма и обеспечение сознательного, строго научного и реалистического характера этого развития требуют прочного усвоения запросов исторического развития страны на пути к социализму и в то же время основательного понимания конкретных проявлений этих объективных запросов в каждой отдельной области деятельности. Необходимы также: определение главных направлений развития народного хозяйства, на основе глубоко научного анализа актуальных объективных и субъективных условий и перспективная дальновидность в отношении экономических, политических и организационных задач; последовательная политика в связи с упрочнением и развитием союза рабочего класса и трудящегося крестьянства; постоянный и действенный контроль деятельности государственных и экономических органов. Всестороннее совершенствование социалистического общества требует, во всех областях его деятельности, продвижения на руководство компетентных, энергичных, трудолюбивых, хороших организаторов, способных выполнить с умением и последовательностью все сложные задачи, которые ставит перед ними непрерывный и возрастающий процесс социалистического строительства. Одним из главных требований является также укрепление связей партии с трудящимися, широко развёрнутая массовая политработа в целях наиболее эффективного привлечения широких масс к экономическому строительству и к управлению государственными и общественными делами. Вот в чём заключается мудрое, дальновидное и твёрдое руководство, выполняемое Румынской коммунистической партией.

В заключении статьи приводится анализ деятельности партии по упрочнению её, как руководящей силы борющегося за социализм, трудящегося народа. Непрерывно руководствуясь фундаментальными интересами народа, партия постоянно заботится об укреплении своего идеологического, политического и организационного единства, о всё более тесном сплочении своих рядов. За более чем 50 лет жертвенной борьбы за жизненные интересы трудящихся, партия боролась за продвижение демократического духа во всей партийной деятельности, за строгое соблюдение уставных принципов и норм в партийной жизни, постоянно совершенствуя организационные начала, учитывая условия каждого исторического этапа. „Основная харак-

теристика нашей партии — сказал товарищ Николае Чаушеску — состоит в тесной спаянности её рядов, в непоколебимом сплочении вокруг её центрального Комитета, что является залогом одержания новых побед в борьбе за построение социализма и коммунизма.”

Dr. ȘONERIU ION

Cu cei aproape 600.000 locuitori (592.427 la 1. VII. 1970) județul Mureș se numără printre județele bine populate ale țării, ocupînd în ordine locul 10, fiind depășit, deci, de numai 9 județe (Ilfov, Prahova, Dolj, Iași, Cluj, Bacău, Timiș, Suceava, Bihor); în același timp depășește simțitor numărul mediu de locuitori al județelor din România (478.900 la 1. VII. 1970).

Recensămintele din ultimele 4 decenii au consemnat următoarea evoluție numerică a populației din județul Mureș: 425.721 locuitori la 30. XII. 1930, 461.403 locuitori la 25. I. 1948, 543.261 locuitori la 21. II. 1956 și 561.598 locuitori la 15. III. 1966; ulterior, pe baza datelor calculate, s-au înregistrat 567.532 locuitori la 1. VII. 1967, 578.915 locuitori la 1. VII. 1968, 586.019 locuitori la 1. VII. 1969 și 592.427 la 1. VII. 1970. În întregul interval 1930–1970 numărul populației din județ a crescut, deci, cu 166.708 locuitori, ceea ce înseamnă un spor mediu anual de 4.016 locuitori sau 9,4‰, adică ceva mai puțin decît a înregistrat sporul mediu la mia de locuitori pe întreaga țară în același interval de timp (10,5‰). Desigur, sporul mediu anual exprimat în cifre absolute sau relative (‰) – nu a fost uniform în decursul celor 40 de ani urmăriți. În acest interval de timp, mai precis în perioada 1941–1945, precum și în primii 2 ani postbelici, creșterea normală a numărului populației a fost sensibil deranjată de cel de al 2-lea război mondial care a provocat și în acest județ, ca și în toată țara, pierderi însemnate de vieți omenești corelate cu scăderi în cifra natalității. Din cauza indisponibilității de date statistice asupra perioadei războiului considerăm întreg intervalul dintre recensămintele din 1930 și 1948 în care, bine înțeles, fenomenele demografice negative (mortalitatea mai ridicată, natalitatea mai scăzută, spor natural mai redus) apar estompate în valorile medii ale întregului interval, pentru care sporul mediu anual a numărului populației din județ a fost de 1.982 locuitori, adică 4,65‰ (față de 6,2‰ pe întreaga țară). În intervalul de 8 ani cuprins între recensămintele din 1948 și 1956 sporul mediu anual a fost de 6.482 locuitori, adică 14‰ (față de 13,1‰ pe întreaga țară); în intervalul de 10 ani dintre recensămintele din 1956 și 1966 sporul mediu anual a fost de 4.833 locuitori, adică de 9,4‰ (față de 14,9‰ pe întreaga țară); în sfîrșit, în ultimul interval, de 4 ani, dintre anii 1967 și 1970, sporul mediu anual a fost de 7.707, locuitori adică 13,7‰ (față de 14,2‰ pe întreaga țară); pentru întregul interval postbelic (1948–1970) sporul mediu anual a fost de 5.955 locuitori, adică 12,9‰ (față de 12,5‰ pe întreaga țară). Sporul mai scăzut din perioada 1956–1966 se datorește

natalității mai scăzute, mai ales spre finele intervalului (25,5‰ în 1956, 19,5‰ în 1960, 15,5‰ în 1965, 15,4‰ în 1966), în raport cu perioada anterioară (1948–1956) și posterioară (1967–1970), cind, ca urmare a măsurilor luate de stat, natalitatea a crescut puternic (25,2‰ în 1967, 25,6‰ în 1968, 23,3‰ în 1969).

După cum se știe, evoluția numerică sau dinamica populației de pe o anumită unitate teritorială, este rezultanta citorva fenomene demografice grupate în două categorii: mișcare naturală și mișcare mecanică (sau migratorie) a populației. **Mișcarea naturală**, la rindul ei, cuprinde: natalitatea, mortalitatea și sporul natural (rezultat din diferența dintre natalitate și mortalitate), toate acestea exprimate în cifre absolute sau relative (proporții la mie); în legătură cu acestea prezintă interes și unele fenomene demografice corelate cum sint: nupțialitatea (căsătoriile), fertilitatea feminină, divorțurile, morbiditatea (îmbolnăvirile) etc. toate acestea fiind și ele exprimate atit în cifre absolute cit și în cifre relative (proporții la mie). **Mișcarea mecanică**, la rindul ei, cuprinde imigrările și emigrările și sporul migratoriu (rezultat din diferența dintre imigrări și emigrări), toate aeste exprîmîndu-se, ca și fenomenele mișcării naturale, în cifre absolute și relative (proporții la mia de locuitori – ‰). Din sporul natural și migratoriu, prin cumulare sau prin diferență, rezultă **sporul total** sau **general** (exprimat și el în cifre absolute și relative) care poate fi pozitiv sau negativ, în funcție de valorile pozitive sau negative ale fenomenelor din care rezultă.

Urmărind aceste fenomene la nivelul **întregului județ Mureș** în perioada 1956–1969 (pentru care au existat disponibilități de date) se constată situațiile prezentate mai jos. În ceea ce privește **natalitatea** (născuții vii la 1.000 locuitori) deja am arătat mai sus evoluția ei pe medii întrunite (urban și rural), mai trebuie să arătăm că, față de natalitatea medie pe țară, natalitatea din județul Mureș a fost ușor superioară în intervalul 1956–1966, apoi ușor inferioară în anii 1967–1968 și egală în 1969 (23,3‰); comparativ pe medii separate, natalitatea a fost mai mare în mediul rural decît în cel urban în intervalul 1956–1966 (de ex. în 1956 a înregistrat 21‰ în mediul urban și 27,2‰ în mediul rural, în 1960 15,7‰ în urban și 21‰ în rural, în 1966 13,6‰ în urban și 16,3‰ în rural), pe cînd în intervalul 1966–1969 a fost cu puțin mai mare în mediul urban decît în cel rural (de ex. în 1967 a înregistrat 26,4‰ în urban și 24,7‰ în rural, în 1968 26,4‰ în urban și 25,1‰ în rural, în 1969 23,2‰ în urban și 23,1‰ în rural). **Mortalitatea** (decedați la 1.000 locuitori) pe medii întrunite (urban+rural) a fost de 10,2‰ în 1956 (față de 9,9‰ pe țară), 8,4‰ în 1960 (8,7‰ pe țară), 8‰ în 1966 (8,2‰ pe țară), 9,5‰ în 1969 (10,1‰ pe țară); în tot decursul perioadei mortalitatea a fost mai mică în mediul urban (8,1‰ în 1956, 7,1‰ în 1960, 6,4‰ în 1966, 7,8‰ în 1969) decît în mediul rural (11‰ în 1956, 9‰ în 1960, 9,8‰ în 1966, 10,6‰ în 1969). **Mortalitatea infantilă** (decedați sub 1 an la 1.000 născuți vii) pe medii întrunite a înregistrat 36,2‰ în 1966 și 41,2‰ în 1968, fiind mai mică decît media pe țară (46,6‰ în 1966, 54,9‰ în 1969); comparativ, a fost mai mică în mediul urban (35‰ în 1966, 39,9‰ în 1969) decît în cel rural (36,7‰ în 1966, 42‰ în 1969). **Sporul natural**, pe medii întrunite, a scăzut de la 15,4‰ în 1956, la 11,1‰

în 1960, la 6,9‰ în 1965 și 7,5‰ în 1966, crescînd apoi spectaculos la 16,1‰ în 1967 și 16,4‰ în 1968, pentru a înregistra o ușoară coborîre la 13,7‰ în 1969; în întreg intervalul 1956–1966 sporul natural din județul Mureș a depășit cu puțin sporul natural mediu pe întreaga țară (14,3‰ în 1956, 10,4‰ în 1960, 6‰ în 1965, 6,1‰ în 1966), în anii 1967 și 1968 a fost cu puțin inferior mediei pe țară (18,1‰ în 1967, 17,1‰ în 1968), iar în 1969 a depășit iarăși media pe țară (13,2‰); comparativ, sporul natural a fost mai mare în mediul rural decît în cel urban la începutul perioadei (în 1956 12,9‰ în urban și 16,8‰ în rural, în 1960 8,6‰ în urban și 12‰ în rural), a fost echilibrat prin 1966 (7,2‰ în urban și 7,4‰ în rural), fiind apoi mai mare în mediul urban decît în cel rural la sfîrșitul perioadei (în 1967 18,7‰ în urban și 14,9‰ în rural, în 1968 18,6‰ în urban și 15,1‰ în rural, în 1969 15,4‰ în urban și 12,5‰ în rural).

Nupțialitatea (căsătoriile la 1.000 locuitori), pe medii întrunite, a fost de 8,7‰ în 1966 (8,9‰ pe țară), de 7,7‰ în 1967 (8‰ pe țară), de 7,2‰ în 1968 (7,5‰ pe țară) și 7,2‰ în 1969 (7‰ pe țară); în întreg intervalul 1966–1969, nupțialitatea a fost sensibil mai mare în mediul urban decît în cel rural (ex. în 1966 11,9‰ în urban și 7,2‰ în rural, în 1967 9,9‰ în urban și 6,6‰ în rural, în 1968 8,9‰ în urban și 6,3‰ în rural, 1969 8,8‰ în urban și 6,1‰ în rural). În schimb **divorțurile** – la mia de locuitori – au fost sensibil mai reduse în mediul rural decît în cel urban (ex. în 1965 3,05‰ în urban și 0,78‰ în rural, în 1966 1,97‰ în urban și 0,57‰ în rural, în 1969, 0,54‰ în urban și 0,06‰ în rural); pe medii întrunite, fenomenul a înregistrat o scădere de la 1,50‰ în 1965 (1,95‰ media pe țară), la 1,03‰ în 1966 (1,35‰ media pe țară), la 0,12‰ în 1968 (0,20‰ media pe țară) și 0,24‰ în 1969 (0,35‰ media pe țară).

Mișcarea mecanică (migratorie), urmărită pe perioada 1956–1969, pune în evidență unele fenomene demografice interesante legate de transformările social-economice, care au avut loc în județ, în special de industrializarea tot mai puternică a centrelor urbane de aici.

Imigrările, pe medii întrunite (urban+rural), au marcat o ușoară scădere în intervalul 1956–1960 (de la 17,8‰ în 1956, la 17,3‰ în 1960), crescînd apoi pînă în 1967 (18,8‰ în 1965, 19,4‰ în 1966 și 20,9‰ în 1967), pentru ca la finele intervalului să scadă simțitor (15‰ în 1968 și 13,1‰ în 1969). Comparativ, pe medii social-geografice, valorile imigrărilor au fost mult superioare în mediul urban (36,4‰ în 1956, 26,4‰ în 1960, 31,7‰ în 1965, 30,2‰ în 1966, 30,7‰ în 1967, 27,6‰ în 1968 și 19,6‰ în 1969) decît în mediul rural (10,8‰ în 1956, 13,8‰ în 1960, 12,3‰ în 1965, 14,1‰ în 1966, 16,1‰ în 1967, 8,6‰ în 1968, și 9,1‰ în 1969).

Emigrările, pe medii întrunite (urban+rural), au marcat o creștere ușoară și constantă în intervalul 1956–1967, (17,1‰ în 1956, 19,3‰ în 1960, 19,6‰ în 1966, 20,3‰ în 1967), pentru a scădea simțitor la finele perioadei (16,3‰ în 1968, 15,6‰ în 1969). Comparativ, pe medii social-geografice, emigrările au fost simțitor mai mari în mediul rural decît în cel urban în tot decursul intervalului 1950–1969 (ex. în 1960 20,3‰ în rural și 16,5‰ în urban, în 1965 21,6‰ în rural și 15‰ în urban, în 1966 23,7‰ în rural și 12,6‰ în urban, în 1967 23,7‰ în rural și 13,3‰ în urban, în 1968 17,3‰ în rural

și 14,4‰ în urban, în 1969 17,7‰ în rural și 12,3‰ în urban), făcând excepție începutul intervalului cind emigrările au fost mai mari în mediul urban decît în cel rural (de ex. în 1956 23,9‰ în urban și 14,6‰ în rural); populația emigrată din mediul rural a fost absorbită în cea mai mare parte de centrele urbane din județul Mureș, altă parte emigrînd în afara județului.

Sporul migratoriu (diferența dintre imigrări și emigrări) pe medii întrunite (urban+rural), a oscilat în jurul valorii 0 cu o frecvență mai mare a valorilor negative (0,7‰ în 1956, -2‰ în 1960, -0,8‰ în 1965, -0,7‰ în 1966, 0,6‰ în 1967, -1,3‰ în 1968, -2,5‰ în 1969). În mediul urban sporul migratoriu a fost tot timpul pozitiv, cu o scădere sensibilă spre finele perioadei (12,5‰ în 1956, 9,9‰ în 1960, 16,7‰ în 1965, 17,6‰ în 1966, 17,4‰ în 1967, 13,2‰ în 1968, 7,3‰ în 1969); în mediul rural, în schimb, sporul migratoriu a fost tot timpul negativ, mai atenuat în primele 2/3 ale perioadei (-3,8‰ în 1956, -6,5‰ în 1960) și mai accentuat în ultima 1/3 a perioadei (-9,3‰ în 1965, -9,6‰ în 1966, -7,6‰ în 1967, -8,7‰ în 1968, -8,6‰ în 1969).

Sporul total sau general, pe medii întrunite (urban+rural), a fost tot timpul pozitiv, cu valori mai ridicate la începutul perioadei (16,1‰ în 1956), apoi pronunțat scăzute în intervalul 1960-1966 (9,1‰ în 1960, 6,1‰ în 1965, 6,7‰ în 1966) datorită natalității foarte scăzute din acești ani și iarăși mai ridicate spre sfîrșitul perioadei (16,7‰ în 1967, 15,1‰ în 1968, 11,2‰ în 1969) ca urmare a creșterii puternice a natalității începînd din 1967. Comparativ, pe medii social-geografice, în mediul urban sporul total a înregistrat tot timpul valori pozitive mult superioare față de mediul rural, unde s-au înregistrat chiar și valori negative (ex. în 1956 25,4‰ în urban și 12,5‰ în rural, în 1960 18,5‰ în urban și 5,5‰ în rural, în 1965 24,6‰ în urban și 2,8‰ în rural, în 1966 24,8‰ în urban și -2,2‰ în rural, în 1967 36,1‰ în urban și 7,3‰ în rural, în 1968 31,8‰ în urban și 6,4‰ în rural, în 1969 22,7‰ în urban și 3,9‰ în rural); e interesant de remarcat că în anii cu valorile cele mai scăzute ale sporului total din mediul rural (-2,8‰ în 1965 și -2,2‰ în 1966), aceste valori rezultă din coincidența unui spor natural foarte scăzut (6,5‰ în 1965, 7,4‰ în 1966), cauzat la rîndul lui de o natalitate foarte scăzută (15,9‰ în 1965 și 16,3‰ în 1966), cu cele mai accentuate sporuri migratorii negative (-9,3‰ în 1965 și -9,6‰ în 1967), respectiv cu cele mai accentuate emigrări în mediul rural (21,6‰ în 1965, 23,7‰ în 1966); în acești ani însă, în mediul urban, natalitatea foarte scăzută (14,8‰ în 1965, 13,6‰ în 1966), respectiv, sporul natural foarte scăzut (7,9‰ în 1965, 7,2‰ în 1966), au fost compensate prin sporul migratoriu pozitiv, care tocmai în acești ani a înregistrat valorile maxime din întreaga perioadă (16,7‰ în 1965, 17,6‰ în 1966), corelate cu valori foarte ridicate ale imigrărilor (31,7‰ în 1965, 30,2‰ în 1966). De asemenea, e interesant de remarcat că creșterile pronunțate ale sporului total după 1966 atît pe medii întrunite cît și pe medii separate - urban și rural - se datoresc, în principal și în ultimă instanță, creșterii puternice a natalității în acești din urmă ani, din cauzele bine cunoscute (aplicarea legilor din 1966 referitoare la interzicerea întreruperii sarcinii și la consolidarea căsătoriilor, corelată cu îmbunătățirea continuă a asistenței sanitare, a condițiilor de locuit, de nutriție etc.).

În cele expuse mai sus s-a făcut un bilanț demografic al județului Mureș luat ca unitate teritorială integrală, fenomenele dinamicii populației (mișcarea naturală și migratorie, sporul total etc.) fiind exprimate prin valorile lor medii la nivelul întregului județ, astfel că deosebirile din cadrul județului au fost egalizate. Ori, din punct de vedere geodemografic și aceste deosebiri nu sînt mai puțin interesante, în primul rînd prin faptul că ele stau la baza bilanțului demografic la nivelul întregului județ, iar în al doilea rînd prin faptul că aceste deosebiri reprezintă, de fapt, realitățile concrete de pe teritoriul județului, cifrele medii de la bilanțul general fiind, într-un anumit fel, niște abstracțiuni.

Penru a ne forma așadar, o imagine suficient de precisă asupra dinamicii demografice de pe diferitele porțiuni ale teritoriului județului Mureș, trebuie să urmărim valorile fenomenelor respective la nivelul unităților teritorial-administrative ale orașelor și comunelor. Spre exemplificare considerăm anul 1969, deci un an mai apropiat de noi (cel mai apropiat pentru care s-au putut procura datele statistice, în orice caz suficient de reprezentativ pentru situația curentă a dinamicii demografice din teritoriul studiat), la care raportăm toți indicii dinamicii demografice, începînd de la natalitate pînă la sporul total, iar asupra acestuia din urmă vom face și unele referiri retrospective pînă la recensămîntul din 1956.

Natalitatea, în 1969 (fig. 1 a) a înregistrat o amplitudine destul de largă, oscilînd între 17,3‰ (comuna Lunca) și 37,9‰ (comuna suburbană Cristești). Valori foarte mari – peste 30‰ – s-au înregistrat la 6 comune, între care 4 sînt situate lingă orașul Tg.-Mureș (comunele suburbane Cristești cu 37,9‰, Sincraiul de Mureș cu 35,1‰ și Singeorgiul de Mureș cu 31,3‰, precum și comuna rurală Livezeni cu 30,9‰), iar 2 în Cîmpia Transilvaniei (Pogăceaua cu 33,4‰ și Tăureni cu 31,4‰). Valori relativ mari, de 25–30‰, s-au înregistrat la 2 orașe și 25 comune, din care 10 situate în Cîmpia Transilvaniei (Șăulia 27,5‰, Miheșu de Cîmpie 26,9‰, Band 26,8‰, Riciu 26‰, Singer 26‰, Șincai 25,7‰, Grebenișu de Cîmpie 25,4‰, Iclănzul 25,8‰, Pănet 25,4‰, Băla 25,1‰) unde formează o zonă continuă care ocupă mai mult de jumătate din sectorul mureșan al acestei regiuni naturale; natalitate de 25–30‰ se mai întîlnește, cu frecvență mai redusă, în Podișul Tirnavelor (orașul Sighișoara 27,3‰, comunele rurale Saschiz 27,9‰, Daneș 26,9‰, Nadeș 25‰, Zagăr 28‰, Cucerdea 27,1‰), în zona dealurilor premontane (comunele rurale Singeorgiu de Pădure 29,1‰, Miercurea Nirajului 29,2‰, Beica de Jos 25,5‰, Solovăstru 29‰, Idecu de Jos 27,7‰, Suseni 25,9‰, Batoș 27‰) și în zona montană (Hodac 29,6‰, Răstolița 25,7‰, Stinceni 27‰, și orașul Sovata 27,2‰). Valori mijlocii, de 20–25‰ (deci în jurul mediei pe județ – 23,3‰ – și pe țară – tot 23,3‰ – în 1969), s-au înregistrat la 3 orașe (Tirnăveni, Luduș și Reghin) și 44 comune (deci, la aprox. jumătate din numărul comunelor), din care 11 situate în Cîmpia Transilvaniei (Chețani, Valea Largă, Zaul de Cîmpie, Papiu Ilarian, Sărmașu, Simpetrul de Cîmpie, Crăiești, Cozma, Fărăgău, Ceuașu de Cîmpie, Glodeni) unde împreună cu cele 10 comune cu natalitate mare (25–30‰) și cu cele 2 comune cu natalitate foarte mare (peste 30‰), for-

mează cea mai întinsă și mai compactă zonă de natalitate ridicată (peste media pe județ și pe țară), ocupînd în întregime porțiunea din Cîmpia Transilvaniei care aparține județului Mureș; natalitate mijlocie se mai întîlnește la 6 comune axate pe culoarul larg al Mureșului (Bogata, Cuci, Iernut, Sînpaul, Ungheni, Sintana de Mureș), apoi la 12 comune din Podișul Tirnavei (Adămuș, Gănești, Băgaciu, Bahnea, Vișoara, Bălăușeri, Vețca, Albești, Vinători, Apold, Crăciunești, Corois'nămărtin), la 10 comune din zona dealurilor premontane, (Neaua, Gălești, Măgherani, Eremitul, Hodoșa, Ernei, Gornești, Petelea, Gurghiu, Idecu de jos) și la 4 comune din zona montană (Ibănești, Gurghiu, Vătava și Lunca Bradului). Natalitate mai scăzută – sub 20‰ – se întîlnește la 2 orașe (Tg.-Mureș și Reghin) și 16 comune răspindite în Podișul Tirnavei (Ațintiș, Bichiș, Mica, Suplac, Gh. Doja, Acățari, Păsăreni, Fintinele), în zona dealurilor premontane (Ghindari, Vărgata, Chiheru de Jos, Brincovenești, Rușii Munți, Deda), în zona de tranziție dintre dealurile Cîmpiei Transilvaniei și dealurile înalte premontane (Lunca, Breaza, Voivodeni). În medie, în 1969, natalitatea a înregistrat 23,7‰ în orașe, 29,6‰ în comunele suburbane și 23,1‰ în comunele rurale, deci cu puțin sub media generală pe județ (23,3‰).

Mortalitatea, în 1969, a înregistrat valori cuprinse între 5,1‰ (comuna suburbană Sincraiu de Mureș) și 18,3‰ (Aluniș). Valori mai scăzute (sub 10‰, deci sub media pe țară 10,1‰ și în general sub media pe județ 9,5‰) au fost înregistrate la toate orașele (6), la toate comunele suburbane (5) și la 31 comune rurale răspindite în diferite părți ale județului (31 în Cîmpia Transilvaniei, 5 în Podișul Tirnavei, 4 în culoarul larg al Mureșului, 7 în zona dealurilor premontane, 3 în zona montană). Valori mai ridicate (peste 10‰) s-au înregistrat la 55 comune rurale, din care 11 sînt situate în Cîmpia Transilvaniei, 20 în Podișul Tirnavei, 17 în zona dealurilor premontane, 3 în zona montană și 2 în culoarul Mureșului. Comparativ, pe zone naturale, se constată că în general mortalitatea e mai scăzută în Cîmpia Transilvaniei și în culoarul Mureșului, relativ mai ridicată în Podișul Tirnavei și în zona dealurilor premontane, mijlocie în zona montană. Pe medii social-geografice e mai scăzută în mediul urban (7,8‰ media pe orașe, 7,5‰ media pe comunele suburbane) și relativ mai ridicată în mediul rural (10,5‰, deci nu cu mult peste media generală pe județ, 9,5‰).

Sporul natural, în 1969 (fig. 1 b), a fost pozitiv în toate orașele și comunele județului, oscilînd în limite foarte largi, de la 30,4‰ (Cristești) pînă la 1,2‰ (Gh. Doja), valori foarte mari – peste 20‰ – au fost înregistrate la 9 comune, dintre care 4 sînt concentrate în jurul orașului Tg.-Mureș (comunele suburbane Cristești, cu 30,4‰, Sincraiu de Mureș cu 30‰, Sîngeorgiu de Mureș cu 23,2‰, precum și comuna rurală Livezeni cu 30,9‰), 4 sînt situate în Cîmpia Transilvaniei (Pogăceaua 27,7‰, Tăureni 26,7‰, Șăulia 20,7‰, Grebeniș 20‰), iar una în zona montană (Hodac cu 21,9‰). Valori relativ mari, de 15–20‰, s-au înregistrat la 4 orașe (Sighișoara, Tîrnăveni, Reghin și Sovata) și la 18 comune rurale, din care 8 sînt răspindite în Cîmpia Transilvaniei (Iclănzul, Zaul de Cîmpie, Miheșul de Cîmpie, Simpetru de Cîmpie, Riciu, Șincai, Crăiești, Băla), 3 în Podișul Tirnavei (Cu-

cerdea, Zagăr, Vețca), 5 în zona dealurilor premontane (Singeorgiu de Pădure, Neaua, Miercurea Nirajului, Solovăstru, Batoș), și 2 în zona montană (Răstolița, Lunca Bradului). Valori mijlocii, de 10–15‰, deci, în jurul mediei pe județ (13,8‰) și pe țară (13,2‰), s-au înregistrat la 2 orașe (Tg.-Mureș 11,7‰ și Luduș 14,7‰) și la 41 comune, din care 12 în Podișul Tîrnavelor (Așintș, Adămuș, Bahnea, Coroisinmartin, Bălăușeri, Nadeș, Daneș, Saschiz, Albești, Fintinele, Crăciunești), 8 în Cimpia Transilvaniei (Singer, Chețani, Papiu Ilarian, Band, Pănet, Ceuașu de Cimpie, Fărăgău, Cozma), 6 în cuiloarul Mureșului (Chețani, Bogata, Cuci, Iernut, Sînpaul, Ungheni, Sintana de Mureș), 9 în zona dealurilor premontane (Gălești, Eremitul, Hodoșa, Ernei, Gornești, Petelea, Idecu de Jos, Suseni) și 4 în zona montană (Ibănești, Gurghiu, Stinceni, Vătava).

Un spor natural mai scăzut – sub 10‰ – s-a înregistrat la 23 comune, din care 10 sînt răspindite în Podișul Tîrnavelor (Bichiș, Mica, Bahnea, Suplac, Viișoara, Apold, Vinători, Gh. Doja, Acățari, Păsăreni), 9 în zona dealurilor premontane (Ghindari, Măgherani, Vărgata, Chiheru de Jos, Dedă, Rușii Munți, Aluniș, Brincovenesti, Lunca), 3 în zona Cimpiei Transilvaniei (Breaza, Voivodeni, Glodeni). Comparativ, pe zone naturale, se constată că sporul natural e mai ridicat în zona montană și în Cimpia Transilvaniei (unde majoritatea comunelor au valori peste media pe județ și pe țară), decît în Podișul Tîrnavelor (unde numai 32% din numărul comunelor plus 2 orașe, depășesc media pe județ și pe țară) și în zona dealurilor premontane (unde numai 30% din numărul comunelor depășesc media pe județ și pe țară). Pe medii social-geografice, sporul natural e mai mare în mediul urban (15,9‰ media pe orașe, 22,1‰ media pe comunele suburbane) și mai scăzut în mediul rural (12,6‰, deci cu puțin inferior sporului mediu pe județ și pe țară).

Imigrările, în 1969, care pe întregul județ Mureș au înregistrat o medie de 12,9‰, în cadrul județului au variat între 0‰ (comuna rurală Cucerdea) și 52,7‰ (comuna suburbană Sincraiul de Mureș). Valori foarte mari – peste 30‰ – s-au înregistrat, în afară de Sincraiul de Mureș, la încă două comune suburbane de lângă Tg.-Mureș, anume la Cristești (42,1‰) și Singeorgiu de Mureș (31,1‰). Valori mari, de 20–30‰, s-au înregistrat la orașele Luduș (25,4‰) și Sighișoara (22,5‰), la comuna suburbană Albești (23,3‰) și la comunele rurale Bogata de Mureș (21,5‰) și Petelea (21,1‰), fiecare din aceste 3 comune fiind situate în imediata apropiere a unui oraș (respectiv, în ordine, lângă Sighișoara, Luduș și Reghin). Imigrări încă destul de mari, de 15–20‰ (deci peste media pe județ), se întîlnesc la orașele Reghin (18,7‰), precum și la 8 comune, situate lângă orașele Tg.-Mureș (Sintana de Mureș cu 17,1‰, Livezeni cu 15,5‰) și Sighișoara (Daneș cu 17,8‰) sau pe căi de acces ușor și rapid la orașe (Gornești 16,3‰, Aluniș 20‰, Sînpaul 19,3‰, Zaul de Cimpie 18,7‰); de asemenea, la unele comune cu activitate industrială (Singeorgiu de Pădure 15,9‰). Valori mijlocii, de 10–15‰, deci în jurul mediei pe județ, se întîlnesc în orașele Tg.-Mureș (14,9‰) și Tîrnăveni (13,4‰), precum și la 18 comune rurale, majoritatea avînd o așezare geografică favorabilă în ce privește comunicațiile cu orașele Tg.-

Mureș (Acățari, Vărgata, Ungheni, Ogra, Iernut, Ceaușu de Cîmpie, Grebenișul de Cîmpie), Luduș (Chețani, Miheșul de Cîmpie, Sărmaș), Tirnăveni (Gănești, Băgaciu), Sighișoara (Apold, Vinători), Reghin (Suseni, Idecu de Jos), sau posedind o anumită activitate industrială care atrage mina de lucru (Lunca Bradului, Ghindari). La majoritatea comunelor rurale ($59=70\%$) imigrările au înregistrat valori mici ($5-10\%$) sau foarte mici ($0-5\%$). În ansamblu, pe medii social-geografice, imigrările au fost mult mai ridicate în mediul urban ($19,1\%$ media pe orașe și $34,2\%$ media pe comunele suburbane) decît în mediul rural ($9,1\%$ media pe cele 86 comune rurale).

În general, la repartitia teritorială a valorilor imigrărilor, în cadrul județului Mureș, nu se poate distinge o diferențiere cantitativă a fenomenului pe zone naturale, în schimb iese bine în evidență această diferențiere în raport cu centrele urbane care, prin diversele lor funcțiuni (industrială, comercială, administrativă, culturală etc.), sînt tot atitea centre de polarizare a imigrărilor, fie direct în aceste orașe, fie în localitățile din imediata lor apropiere (în cîteva cazuri, grupate în comune suburbane), fie în localități (sate) care, deși nu sînt situate în imediata apropiere a orașelor, au totuși avantajul unor comunicații ușoare și rapide cu acestea. În felul acesta s-a conturat o întinsă zonă de imigrări mai însemnate în lungul culoarului Mureșului începînd de la Aluniș și pînă la Chețani, înglobînd 3 orașe (Reghin, Tg.-Mureș și Luduș) și 16 comune (din care 4 suburbane la orașul Tg.-Mureș). În condiții similare, dar cu o amploare spațială mai redusă, s-au conturat zone de imigrări mai pronunțate și pe valea Tirnavei Mari (avînd ca centru polarizant orașul Sighișoara), pe valea Tirnavei Mici (o zonă pe cursul superior între Sovata și Singeorgiul de Pădure, altă zonă pe cursul mijlociu în apropierea orașului Tirnăveni) și pe valea Ludușului din Cîmpia Transilvaniei (în lungul liniei ferate Luduș-Sărmaș).

Emigrările, în 1969, care pe întregul județ au înregistrat o medie de $15,5\%$, în cadrul județului au variat între $36,5\%$ (comuna Vișoara) și $4,1\%$ (comuna Cucerdea). Valori foarte mari, de peste 30% , s-au înregistrat, în afară de Vișoara, la 4 comune situate în Cîmpia Transilvaniei (Cozma $32,3\%$, Iclânzul $30,5\%$, Singer $34,6\%$, și Tăureni 31%). Valori mari de $20-30\%$, s-au înregistrat la un oraș (Luduș cu $22,9\%$) și 31 comune, din care 11 situate în Cîmpia Transilvaniei (Chețani, Papiu Ilarian, Zaul de Cîmpie, Miheșul de Cîmpie, Șăulia, Pogăceaua, Grebeniș, Șincai, Riciu, Fărăgău, Voivodeni), 8 în Podișul Tirnavelor (Ațintiș, Bichiș, Gănești, Bahnea, Nadeș, Vețca, Daneș, Apold, Vinători), 3 în zona dealurilor premontane (Singeorgiu de Pădure, Chiheru de Jos, Idecu de Jos), 2 în zona montană (Răstolița, Stinceni), 4 în jurul orașului Tg.-Mureș (Livezeni, Singeorgiul de Mureș, Sincraiu de Mureș, Cristești) și 2 în culoarul Mureșului în aval de Tg.-Mureș (Ogra, Bogata de Mureș). Valori relativ ridicate, de $15-20\%$, deci cu puțin superioare mediei pe județ, s-au înregistrat la 1 oraș (Sovata) și 22 comune, din care 14 grupate, în zonă continuă, în bazinul Nirajului și în bazinul superior al Tirnavei Mici, iar restul răspîndite sporadic în diferite părți ale județului (4 în Cîmpia Transilvaniei, 2 în culoarul Mureșului etc.). Valori relativ scăzute, de $10-15\%$, s-au înregistrat la 3 orașe (Sighișoara, Tirnă-

veni, Reghin) și la 27 comune, majoritatea grupate în jurul orașelor Tirnăveni (5 comune), Tg.-Mureș (10 comune) și Reghin (9 comune). Valori foarte scăzute – sub 10‰ – se întâlnesc la orașul Tg.-Mureș (6,3‰) și la 6 comune răspindite în Podișul Tirnavelor (Cucerdea, Suplac), în zona premontană (Aluniș, Rușii Munți, Deda) și în zona montană (Ibănești). Comparativ, pe zone naturale, cele mai însemnate emigrări se semnalează în Cîmpia Transilvaniei, unde, cu excepția citorva comune situate la periferia sud-estică în apropierea orașului Tg.-Mureș (ex. Pănet, Band, Glodeni, Ceușul de Cîmpie), se conturează distinct o zonă compactă și întinsă (incluzind 19 comune, deci 3/4 din numărul comunelor din Cîmpia Transilvaniei aparținătoare județului Mureș) cu emigrări mai accentuate (peste media pe județ). Pe medii social-geografice, emigrările au fost mai reduse la orașe (în medie 12‰), și mai pronunțate la comunele subordonate (în medie 23,9‰) și rurale (în medie 17,7‰).

Sporul migratoriu (fig. 1 c), rezultat din diferența între imigrări și emigrări, pe întregul județ a înregistrat o valoare medie negativă, de -2,6‰, iar în cadrul județului, pe orașe și comune, a oscilat între +22,7‰ (comuna suburbană Sîncraiu de Mureș) și -32,1‰ (comuna Viișoara). Sporuri migratorii pozitive s-au înregistrat la 4 orașe (Tg.-Mureș 8,6‰, Sighișoara 7,8‰, Reghin 5,2‰, Luduș 2,2‰), la 5 comune suburbane (Sîncraiu de Mureș 22,7‰, Cristești 18,6‰, Sîntana de Mureș 3,8‰, Albești 3,3‰, Sîngeorgiu de Mureș 2,3‰) și la 4 comune rurale situate de asemenea în zona de gravitație a orașelor Reghin (Aluniș 10,6‰, Petelea 10,4‰) și Tg.-Mureș (Gornești 5,1‰, Sînpaul 4,3‰). Sporuri migratorii negative s-au înregistrat la două orașe (Tirnăveni cu -0,3‰ și Sovata cu -2‰) și la 82 comune rurale (adică, la 95% din numărul total al comunelor rurale). Valori negative foarte mici, cuprinse între 0 și -5‰, s-au înregistrat, în afară de cele 2 orașe menționate, la 19 comune, din care 5 în zona montană (Ibănești, Lunca Bradului, Vătava, Deda, Rușii Munți), 6 în zona dealurilor premontane (Vărgata, Gurghiu, Solovăstru, Brincovenești, Suseni, Lunca), 3 în Cîmpia Transilvaniei (Breaza, Ceușu de Cîmpie, Zaul de Cîmpie), 3 în culoarul Mureșului între Tg.-Mureș și Luduș (Ungheni, Iernut, Bogata de Mureș), 2 în Podișul Tirnavelor (Cucerdea, Băgaciu). Valori cuprinse între -5‰ și -10‰ s-au înregistrat la 24 comune, din care 10 situate în Podișul Tirnavelor (Saschiz, Vinători, Bălăușeri, Acățari, Crăciunești, Gh. Doja, Suplac, Mica, Gănești, Adămuș), 8 în zona dealurilor premontane (Sîngeorgiu de Pădure, Ghindari, Miercurea Nirajului, Hodoșa, Ernei, Beica de Jos, Idciul de Jos, Batoș), 5 în Cîmpia Transilvaniei (Crăiești, Glodeni, Pănet, Band, Sărmaș), în culoarul Mureșului (Cuci). Valori cuprinse între -10‰ și -15‰ s-au înregistrat la 20 comune, din care 7 în Podișul Tirnavelor (Apold, Daneș, Nadeș, Fintinele, Păsăreni, Coroisinmartin, Bichiș, Zagăr), 5 în zona dealurilor premontane (Neaua, Gălești, Măgherani, Eremitul, Chiherul de Jos), 1 în zona montană (Hodac), 5 în Cîmpia Transilvaniei (Băla, Simpetru de Cîmpie, Singer, Valea Largă), 1 în culoarul Mureșului (Ogra). Valori cuprinse între -15‰ și -20‰ s-au înregistrat la 9 comune, răspindite în zona montană (Răstolița cu -15,8‰, Stînceni cu -17,7‰), 2 în Podișul Tirnavelor (Veț-

ca cu - 20‰, Bahnea cu - 17,4‰), 6 în Cimpia Transilvaniei (Chețani cu - 15,9‰, Papiu Ilarian cu - 17,5‰, Șăulia cu - 16,5‰, Miheșul de Cimpie cu - 15,9‰, Riciu cu - 15,6‰, Voivodeni cu - 15,7‰. Valori cuprinse între -20‰ și -25‰ s-au înregistrat la 4 comune din Cimpia Transilvaniei (Fărăgău cu - 24,5‰, Șincai cu - 20,8‰, Pogăceaua cu - 23,2‰, Iclânzul cu - 24,8‰) și la 1 comună din Podișul Tirnavei (Ațintiș cu - 21‰). Valori mai mici de -25‰ s-au înregistrat în Cimpia Transilvaniei la Tăureni (-25,5‰) și Cozma (-31,7‰), iar în Podișul Tirnavei la Viișoara (-32,1‰). Comparativ, pe zone naturale, cele mai accentuate sporuri migratorii negative se semnalează în Cimpia Transilvaniei, unde se conturează o zonă compactă, incluzând 16 comune, cu valori mai mici de -10‰, urmează apoi Podișul Tirnavei, în special interfluvial major dintre Tirnave (sectorul Bahnea-Vețca), bazinul mijlociu și superior al Nirajului etc. Pe medii social-geografice sporul migratoriu a fost pozitiv la orașe (în medie +7,1‰) și la comunele suburbane (în medie +10,3‰) și negativ în mediul rural (în medie -8,6‰).

Sporul total sau general, rezultat din sporul natural și cel migratoriu, pe întreg județul a fost pozitiv înregistrând în medie 11,1‰, iar pe orașe și comune (fig. 1 d) a variat între 52,7‰ (comuna suburbană Sincraiu de Mureș) și -25,9‰ (comuna Viișoara), înregistrând valori pozitive la toate cele 6 orașe, la toate cele 5 comune suburbane și la 62 comune rurale (adică la 72% din numărul total al comunelor rurale din județ); asta înseamnă că la majoritatea comunelor rurale sporul migratoriu negativ este compensat prin sporul natural pozitiv. Cele mai mari valori ale sporului total - în general peste 15‰ - s-au înregistrat la orașe (Sighișoara 22,9‰, Tg.-Mureș 20,3‰, Reghin 21,5‰, Tirnăveni 17,4‰, Luduș 16,9‰, Sovata 16,7‰) și la comunele suburbane (Sincraiu de Mureș 52,7‰, Cristești 49‰, Sîngeorgiu de Mureș 25,5‰, Sîntana de Mureș 16,7‰, Albești 16,1‰), în timp ce dintre comunele rurale numai 3 depășesc această valoare (Petelea 24,5‰, Gornești 16,5‰ și Zaul de Cimpie 15,2‰). Sporuri totale moderate, de 5-15‰, s-au înregistrat la 32 comune rurale (adică la 37% din numărul total al comunelor rurale), din care 6 situate în zona montană (Ibănești, Hodac, Lunca Bradului, Vătava, Deda, Rușii Munți), 9 în zona dealurilor premontane (Aluniș, Batoș, Suseni, Idecu de Sus, Solovăstru, Gurghiu, Vărgata, Miercurea Nirajului, Sîngeorgiu de Pădure), 7 în Podișul Tirnavei (Saschiz, Zagăr, Băgaciu, Adămuș, Cucerdea, Crăciunești, Livezeni), 6 în Cimpia Transilvaniei (Sărmaș, Crăești, Ceuașu de Cimpie, Pănet, Band, Grebeniș) și 4 în culoarul larg al Mureșului dintre Tg.-Mureș și Luduș (Ungheni, Sînpaul, Iernut, Bogata de Mureș). Sporuri totale mai reduse, de 0-5‰, au fost înregistrate la 28 comune rurale (adică la 32% din numărul lor total), din care 8 situate în zona dealurilor premontane (Brîncoveni, Lunca, Beica de Jos, Hodoșa, Eremitul, Neaua, Gălești, Ernei), 7 în Podișul Tirnavei (Vinători, Daneș, Nadeș, Bălăușeri, Acățari, Mica, Gănești), 10 în Cimpia Transilvaniei (Sînger, Tăureni, Valea Largă, Șăulia, Miheșu de Cimpie, Pogăceaua, Sîmpetru de Cimpie, Riciu, Băla, Glodeni, Breaza) și 1 în culoarul Mureșului (Cuci). În ce privește **sporurile totale negative**, ele au

fost mai puțin accentuate (pînă la -5%) la 12 comune răspindite în Podișul Tirnavelor (Apold, Vețca, Fintinele, Păsăreni, Coroisinmartin, Suplac), în culoarul Mureșului (Ogra), în Cîmpia Transilvaniei (Chețani, Papiu Ilarian), în zona premontană (Ghindari) și în zona montană (Răstolița, Stînceni), valori moderate, cuprinse între -5% și -15% , s-au înregistrat la 10 comune răspindite în Podișul Tirnavelor (Bahnea, Gh. Doja, Bichiș, Ațintiș), în Cîmpia Transilvaniei (Iclânz, Șincai, Fărăgău, Voivodeni) și în zona premontană (Măgherani, Chiheru de Jos); valori mai accentuate, de -15% pînă la -26% , s-au întîlnit în Cîmpia Transilvaniei, la comuna Cozma ($-19,4\%$) și în Podișul Tirnavelor la comuna Vișoara ($-25,9\%$). Comparativ, pe zone naturale nu apar diferențe tranșante de la o zonă la alta, în fiecare zonă întîlnindu-se, atît comune cu sporuri totale pozitive cît și comune cu sporuri totale negative; totuși, o frecvență relativ mai mare a sporurilor totale pozitive se constată în zona montană (1 oraș și 6 comune cu sporuri totale pozitive, 2 comune cu sporuri totale negative), în zona dealurilor premontane (19 comune cu sporuri totale pozitive, 3 comune cu sporuri totale negative), în zona dealurilor din Cîmpia Transilvaniei (18 comune cu sporuri totale pozitive, 6 comune cu sporuri totale negative), și în culoarul larg al Mureșului (3 orașe și 10 comune cu sporuri totale pozitive, 2 comune cu sporuri totale negative), în timp ce în Podișul Tirnavelor proporția comunelor cu sporuri totale negative e mai ridicată (11 comune = 40%), dar totuși inferioară față de proporția orașelor și comunelor cu sporuri totale pozitive (16 comune = 60%). Pe medii social-geografice sporul total a fost pozitiv atît în mediul urban ($7,1\%$ media celor 6 orașe, $32,4\%$ media celor 5 comune suburbane) cît și în mediul rural (4% media celor 86 comune rurale).

În perioada 1956–1969 sporul total mediu anual, pe întregul județ, a fost de $+10,1\%$, iar în cadrul județului, pe orașe și comune, a variat în limite foarte largi, cuprinse între $+104,1\%$ (comuna suburbană Cristești) și $-21,9\%$ (comuna rurală Cozma), fiind pozitive la toate cele 5 comune suburbane și la 37 comune rurale (adică la 43% din numărul lor total), iar negativ la 49 comune rurale (adică la 57% din numărul lor total). Valorile cele mai ridicate – în general peste 10% – sînt caracteristice orașelor (Luduș $43,7\%$, Tîrnăveni $34,5\%$, Reghin $28,8$, Sighișoara $27,7\%$, Tg.-Mureș $24,1\%$, Sovata $12,8\%$) și comunelor suburbane (Cristești $104,1\%$, Sîncraiu de Mureș $73,6\%$, Sîngeorgiu de Mureș 19% , Albești $10,8\%$), precum și la un număr de 13 comune rurale, din care 2 sînt situate lingă orașul Tg.-Mureș (Livezeni $11,7\%$, Ernei $13,1\%$), 3 în culoarul larg al Mureșului dintre Tg.-Mureș și Luduș (Ungheni $25,8\%$, Iernut $40,5\%$, Bogata de Mureș $11,7\%$), 3 în Cîmpia Transilvaniei (Miheșul de Cîmpie $34,4\%$, Grebenișul de Cîmpie $24,2\%$, Sărmașu $11,7\%$), 2 în Podișul Tirnavelor (Gănești $43,1\%$, Vișoara $11,7\%$), 1 în zona dealurilor premontane (Miercurea Nirajului $33,8\%$), și 2 în zona montană (Lunca Bradului $38,8\%$, Ibănești $26,8\%$). Sporuri totale pozitive mai mici – în general sub 10% – sînt caracteristice pentru 24 comune răspindite în diferite părți ale județului, respectiv în zona montană (Stînceni, Răstolița, Deda, Hodac), în zona dealurilor premontane (Gurghiu, Brîncovenești, Idecu de Jos, Solovăstru, Suseni, Botoș), în Cîm-

pia Transilvaniei (Crăiești, Glodeni, Riciu, Sîmpetru de Cîmpie, Pogăceaua, Zaul de Cîmpie, Valea Largă, Tăureni, Pănet), 2 în culoarul Mureșului dintre Tg.-Mureș și Luduș (Sînpaul, Cuci), 3 în Podișul Tîrnavelor (Adămuș, Daneș, Fintinele). Sporuri totale negative mai puțin pronunțate, cuprinse între 0 și -10‰, sînt caracteristice pentru 37 comune rurale, din care 17 sînt grupate în Podișul Tîrnavelor (Cucerdea, Suplac, Băgaciu, Bahnea, Mica, Coroismartin, Zagăr, Bălăușeri, Nadeș, Gh. Doja, Crăciunești, Acățari, Păsăreni, Gălești, Apold, Saschiz, Vinători), 9 sînt răspîndite în zona dealurilor premontane (Sîngeorgiu de Pădure, Eremitul, Vărgata, Gornești, Petelea, Lunca, Aluniș), 2 în zona montană (Rușii Munți și Vătava), 10 în Cîmpia Transilvaniei (Breaza, Fărăgău, Voivodeni, Băla, Șăulia, Papiu Ilarian, Singer, Iclănzul, Band, Chețani) și 1 în culoarul Mureșului (Ogra). Sporuri totale negative mai pronunțate, și cuprinse în general între -10 și -20‰, sînt caracteristice pentru 12 comune rurale din care jumătate (6) sînt grupate compact în zona dealurilor premontane (Beica de Jos, Chiheru de Jos, Hodoșa, Măgherani, Neaua, Ghindari), iar restul sînt răspîndite în Podișul Tîrnavelor (Vețca, Ațîniș, Bichiș) și Cîmpia Transilvaniei (Cozma, Șincai, Ceuașu de Cîmpie). Urmărind pe cuprinsul județului variațiile valorilor sporului total din perioada 1956-1969, se observă că în cadrul județului s-au diferențiat, destul de net, unele zone cu valori mai ridicate față de alte zone cu valori mai scăzute, dar că în această diferențiere zonală, rolul principal nu l-a jucat condițiile naturale (fizi-co-geografice), ci condițiile social-economice, în special repartiția teritorială a orașelor (cu activitatea lor industrială etc.) și a căilor de comunicații. Astfel, zone cu spor total mai ridicat s-au conturat în jurul orașului Tg.-Mureș (orașul împreună cu 4 comune suburbane și 5 comune rurale), în lungul culoarului Mureșului, de la Reghin pînă la Luduș, în lungul liniei ferate Luduș-Sărmașu, în jurul orașului Tîrnăveni și în jurul orașului Sighișoara; cu alte cuvinte în zonele mai industrializate ale județului. Acest lucru reflectă clar influența pozitivă pe care procesul industrializării socialiste o exercită asupra fenomenelor demografice. Dacă, deocamdată, această influență se face mai simțită în zonele susamintite, mai industrializate, fără îndoială că într-un viitor apropiat, pe măsura industrializării a noi zone din județ, pînă în prezent încă predominant agricole (de ex. Cîmpia Transilvaniei, bazinul Nirajului, bazinul superior al Tîrnavei Mici etc.), indicii dinamice demografice vor deveni superiori și în aceste zone (activitatea industrială va fixa populația, limitîndu-se astfel emigrările spre marile centre industriale ale județului și din afara lui etc.).

BIBLIOGRAFIE

- • • Anuarul statistic al Republicii Socialiste România (anii 1969, 1970, 1971). Direcția centrală de statistică.
- • • Recensămîntul general al populației României din 29 decembrie 1930. București, 1932.
- • • Recensămîntul populației din 21 februarie 1950. Direcția centrală de statistică.
- • • Materiale statistice (nepublicate) de la Direcția de statistică a județului Mureș.

MAROS MEGYE NÉPESÉG-MOZGÁSÁNAK ADATAIBÓL

Maros megye, közel 600.000 főnyi lakosságával (1970. július 1-én 592.427) Románia sűrűbben lakott megyéi közé tartozik, sorrendben a 10. helyet foglalja el s lakóinak száma jóval meghaladja az ország megyéinek lakosság-átlagát (1970. július 1-én 478.000). Az 1930–1970 közötti időszakban a megye népessége 166.708 lakossal gyarapodott, amely évi 4.016 főnyi átlagos (természetes + mozgási) – szaporulatot, vagyis 9,4 ‰-et jelent, tehát valamivel kevesebbet mint ugyanazon időszak országos évi átlag-szaporulata (10,5 ‰). Az 1930–1970 közötti időszakban az évi átlagos szaporulat alacsonyabb volt (4,65 ‰) az 1930-as és 1948-as népszámlálás közötti szakaszban, magasabb (14 ‰) az 1948-as és 1956-os népszámlálás között, ismét alacsonyabb (9,4 ‰) az 1956-os és 1966-os népszámlálás között, majd újból növekedett 1967–1970 között (13,7 ‰).

A népességmozgás egész megyére vonatkozó jelenségeit részletesebben az 1956–1969 közötti időszakra vonatkozóan elemezzük, amikor is a következő adatokat észlelhetjük: **a születések száma** az egységes (városi + falusi) környezetre vonatkoztatva 15,4 ‰ (1966) és 25,6 ‰ (1969) között mozgott, városi környezetben 13,6 ‰ (1966) és 26,4 ‰ (1967) között, falusi környezetben 16,3 ‰ (1966) és 27,2 ‰ (1956) között; **a természetes szaporulat** egységes környezetre vonatkoztatva 6,9 ‰ (1965) és 16,4 ‰ (1968) között hullámozott, városi környezetben 7,2 ‰ (1966) és 18,7 ‰ (1967) között, falusi környezetben 7,4 ‰ (1966) és 16,8 ‰ (1956) között; **a bevándorlás** aránya egyesített környezetre vonatkoztatva 13,1 ‰ (1969) és 20,9 ‰ (1967) között mozgott, a városi környezetben 19,6 ‰ (1969) és 36,4 ‰ (1956) között, míg falusi környezetben 8,6 ‰ (1968) és 16,1 ‰ (1966) között; **az elvándorlás** arányszáma, egyesített környezetre vonatkoztatva 15,6 ‰ (1969) és 20,3 ‰ (1967) között váltakozott, városi környezetben 12,3 ‰ (1969) és 23,9 ‰ (1956) között, falusi környezetben pedig 14,6 ‰ (1956) és 23,7 ‰ (1966 és 1967) között; **a bevándorlási szaporulat**, egyesített környezeti viszonylatban 0,7 ‰ (1956) és – 2,5 ‰ (1969) között mozgott, városi viszonylatban 0,7 ‰ (1969) és 17,4 ‰ (1967) között, míg falusi környezetben – 3,8 ‰ (1956) és – 9,6 ‰ (1966) között; **az általános szaporulat** (természetes + vándorlási), egyesített környezeti mutatószámai 6,1 ‰ (1965) és 16,7 ‰ (1967) között váltakoztak, városi környezetben 18,5 ‰ (1960) és 36,1 ‰ (1967) között, falusi környezetben – 2,2 ‰ (1966) és 12,5 ‰ (1956) között. A továbbiakban a szerző elemzi a városi és községi népesség-

mozgási adatokat az 1969-es év viszonylatában, amikor a születési arányszám 17,3 ‰ (Lunca község) és 37,9 ‰ (Maroskeresztúr városi alárendeltségű község) között változott, a halálozási viszonyszám 5,1 ‰ (Marosszentkirály, városi alárendeltségű község) és 18,3 ‰ (Magyaró község) –, a természetes szaporulat 1,2 ‰ (Dózsa György község) és 30,4 ‰ (Maroskeresztúr); a bevándorlási arányszám 0 ‰ (Kocsárd község) és 52,7 ‰ (Marosszentkirály) között mozgott, az elvándorlási arányszám 4,1 ‰ (Kocsárd) és 36,5 ‰ (Viişoara község) –, a vándorlási szaporulat 22,4 ‰ (Marosszentkirály) és – 32,1 ‰ (Viişoara) határértékek között mozgott, az általános szaporulat (természetes + vándorlási) 52,7 ‰ (Marosszentkirály) és – 25,9 ‰ (Viişoara); az általános szaporulat középértéke az 1956–1969 közötti időszakban 104,1 ‰ (Maroskeresztúr) és – 21,9 ‰ (Cozma község) között váltakozott, pozitív értéket mutat mind a 6 városban (Marosvásárhely, Segesvár, Dicső, Régen, Ludas, Szováta), mind az 5 városi alárendeltségű községben, valamint még 37 községben, míg negatív előjelű volt 49 községben.

ASPEKTE AUS DER DEMOGRAFISCHEN DYNAMIK IM KREIS MUREȘ

Mit fast 600.000 Einwohnern (592.427 am 01.07.1970) kann der Kreis Mureș zu den besser bevölkerten Kreisen Rumäniens gezählt werden; in der Reihenfolge nimmt er den Platz 10 ein und überschreitet bedeutend die mittlere Einwohnerzahl der Kreise dieses Landes (478.000 am 01.07.1970).

In der Zeitspanne 1930–1970 wuchs die Bevölkerungszahl aus dem Kreis Mureș um 166.708 Einwohner, das bedeutet ein allgemeiner (natürlicher+wandernder) mittlerer Zuwachs von 4.016 Einwohner pro Jahr, oder 9,4‰, also etwas weniger als der allgemeine mittlere Zuwachs pro Jahr im ganzen Land (10,5‰), aus derselben Zeitspanne. Im Verlaufe der Zeitspanne 1930–1970 war der allgemeine mittlere Zuwachs pro Jahr kleiner (4,65‰) im Zeitabschnitt zwischen den Volkszählungen von 1930 und 1948, höher (14‰) im Zeitabschnitt zwischen den Volkszählungen von 1948 und 1966, wieder kleiner (9,4‰) im Zeitabschnitt zwischen den Volkszählungen von 1956 und 1966, wieder zuwachsend im Zeitabschnitt 1967–1970 (13,7‰). Phänomene der demographischen Dynamik bezüglich des ganzen Kreises Mureș, wurden eingehender analysiert für die Zeitspanne 1956–1969, als folgende Kennziffern eingeschrieben wurden: die Geburtenzahl im vereinten Durchschnitt (Stadt+Land) schwankte zwischen 15,4‰ (1966) und 25,6‰ (1969), in den Städten zwischen 13,6‰ (1966) und 26,4‰ (1967) in den Dörfern 16,3‰ (1966) und 27,2‰ (1956).

Der natürliche Zuwachs im vereinten Durchschnitt schwankte zwischen 6,9‰ (1965) und 16,4‰ (1968), in den Städten zwischen 7,2‰ (1965) und 18,7‰ (1967), in den Dörfern zwischen 7,4‰ (1966) und 16,8‰ (1956).

Die Zuwanderungen – im vereinten Durchschnitt schwankten zwischen 13,1‰ (1969) und 20,9‰ (1967), in den Städten zwischen 19,6‰ (1969) und 36,4‰ (1956), in den Dörfern zwischen 8,6‰ (1968) und 16,1‰ (1966) die Auswanderungen in vereinten Durchschnitt schwankten zwischen 15,6‰ (1969) und 20,3‰ (1967), in den Städten zwischen 12,3‰ (1969) und 23,9‰ (1956), in den Dörfern zwischen 14,6‰ (1956) und 23,7‰ (1966 und 1967) der Wanderungszuwachs in vereinten Durchschnitt schwankte zwischen 0,7‰ (1956) und 2,5‰ (1969); in den Städten zwischen 7,3‰ (1969), und 17,4‰ (1967), in den Dörfern zwischen 3,8‰ (1956) und 9,6‰ (1966); der allgemeine Zuwachs (der natürliche+Wanderungen) in vereinten Durchschnitt schwankte zwischen 6,1‰ (1956) und 16,7‰ (1967), in den Städten zwischen 18,5‰ (1960) und 36,1‰ (1967), in den Dörfern zwischen

2,2‰ (1966) und 12,5‰ (1956). Im folgenden wird analysiert die demographische Dynamik im einzelnen für Städte und Dörfer auf dem Niveau des Jahres 1969; die Geburtenzahl schwankte zwischen 17,3‰ (Gemeinde Lunca) und 37,9‰ (vorstädtische Gemeinde Cristești) die Totenzahl zwischen 5,1‰ (vorstädtische Gemeinde Sincraiu de Mureș) und 18,3‰ (Gemeinde Aluniș), der natürliche Zuwachs zwischen 1,2‰ (Gemeinde Gh. Doja) und 30,4‰ (Cristești); die Einwanderungen zwischen 0‰ (Dorfgemeinde Cucerdea) und 52,7‰ (Sincraiu de Mureș); die Auswanderungen zwischen 4,1‰ (Cucerdea) und 36,5‰ (Dorfgemeinde Vișoara), der Wanderungszuwachs zwischen 22,4‰ (Sincraiu de Mureș) und 32,1‰ (Vișoara); der allgemeine Zuwachs (der natürliche+der wandernde) zwischen 52,7‰ (Sincraiu de Mureș) und 25,9‰ (Vișoara); der allgemeine durchschnittliche Zuwachs in der Zeitspanne 1956–1969 schwankte zwischen 104,1‰ (Cristești) und 21,9‰ (Dorfgemeinde Cozma) positiv in all den 6 Städten (Tg.-Mureș, Sighișoara, Tirnăveni, Reghin, Luduș, Sovata), in all den 5 unterstädtischen Gemeinden und 37 Dorfgemeinden, und negativ in 49 Dorfgemeinden.

ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ ДИНАМИКА УЕЗДА МУРЕШ

РЕЗЮМЕ

Др. И. ШОНЕРИУ

Насчитывая около 600.000 жителей (592.427 чел. I. VII. 1970), уезд Муреш является одним из более населённых уездов Румынии и занимает среди них десятое место, значительно превышая среднюю численность населения уездов страны (478.000 чел. I VII 1970). В период с 1930 по 1970 г. численность населения уезда возросла на 166.708 жителей, что означает средний годовой, общий прирост (естественный + миграционный) в 4016 чел. или 9,4%, т.е. немного меньше общего среднего годового прироста во всей стране (10,5%) за тот же период. В периоде 1930—1970 гг., общий средний годовой прирост оказался более низким (4,65%) в промежутке между переписями населения 1930 и 1948 гг., повысился (14%) в промежутке между переписями 1948 и 1956 гг., опять понизился (9,4%) в промежутке между переписями 1956 и 1968 гг., и снова повысился в промежутке 1967—1970 гг. (13,7%).

Явления демографической динамики на уровне всего уезда Муреш подвергнуты более подробному анализу за период 1956—1969 гг., когда были зарегистрированы следующие данные:

— общая *рождаемость* (в городской + сельской среде) колебалась между 15,4‰ (1966) и 25,6‰ (1969), в городской среде между 13,6‰ (1966) и 26,4‰ (1967), в сельской среде между 16,3‰ (1966) и 27,2‰ (1956);

— общий *естественный прирост* (в городской + сельской среде) колебался между 6,9‰ (1965) и 16,4‰ (1968), в городской среде между 7,2‰ (1966) и 18,7‰ (1967), в сельской среде между 7,4‰ (1966) и 16,8‰ (1956);

— общая *иммиграция* (в городскую + сельскую среду) колебалась между 13,1‰ (1969) и 20,9‰ (1967), в городскую среду между 19,6‰ (1969) и 36,4‰ (1956), в сельскую среду между 8,6‰ (1968) и 16,1‰ (1966);

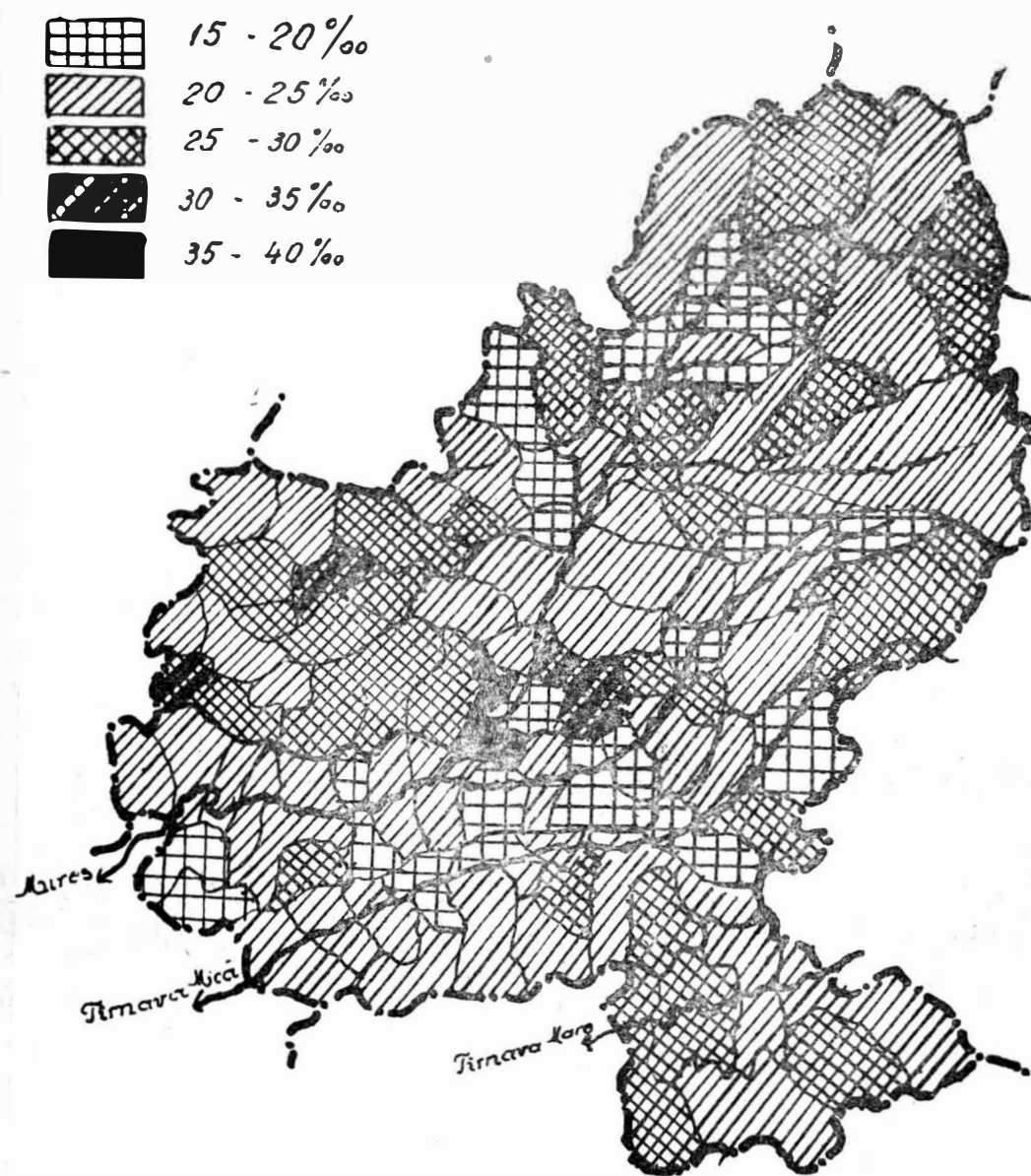
— общая *эмиграция* (из городской + сельской среды) колебалась между 15,6‰ (1969) и 20,3‰ (1967), из городской среды между 12,3‰ (1969) и 23,9‰ (1956), из сельской среды между 14,6‰ (1956) и 23,7‰ (1966 и 1967);

— общий *миграционный прирост* (в городской + сельской среде) колебался между $0,7^0/_{\text{‰}}$ (1956) и $-2,5^0/_{\text{‰}}$ (1969), в городской среде между $7,3^0/_{\text{‰}}$ (1969) и $17,4^0/_{\text{‰}}$ (1967), в сельской среде между $-3,8^0/_{\text{‰}}$ (1956) и $-9,6^0/_{\text{‰}}$ (1966);

— *общий прирост* (естественный + миграционный, в городской + сельской среде) колебался между $6,1^0/_{\text{‰}}$ (1965) и $16,7^0/_{\text{‰}}$ (1967), в городской среде между $18,5^0/_{\text{‰}}$ (1960) и $36,1^0/_{\text{‰}}$ (1967), в сельской среде между $-2,2^0/_{\text{‰}}$ (1966) и $12,5^0/_{\text{‰}}$ (1956).

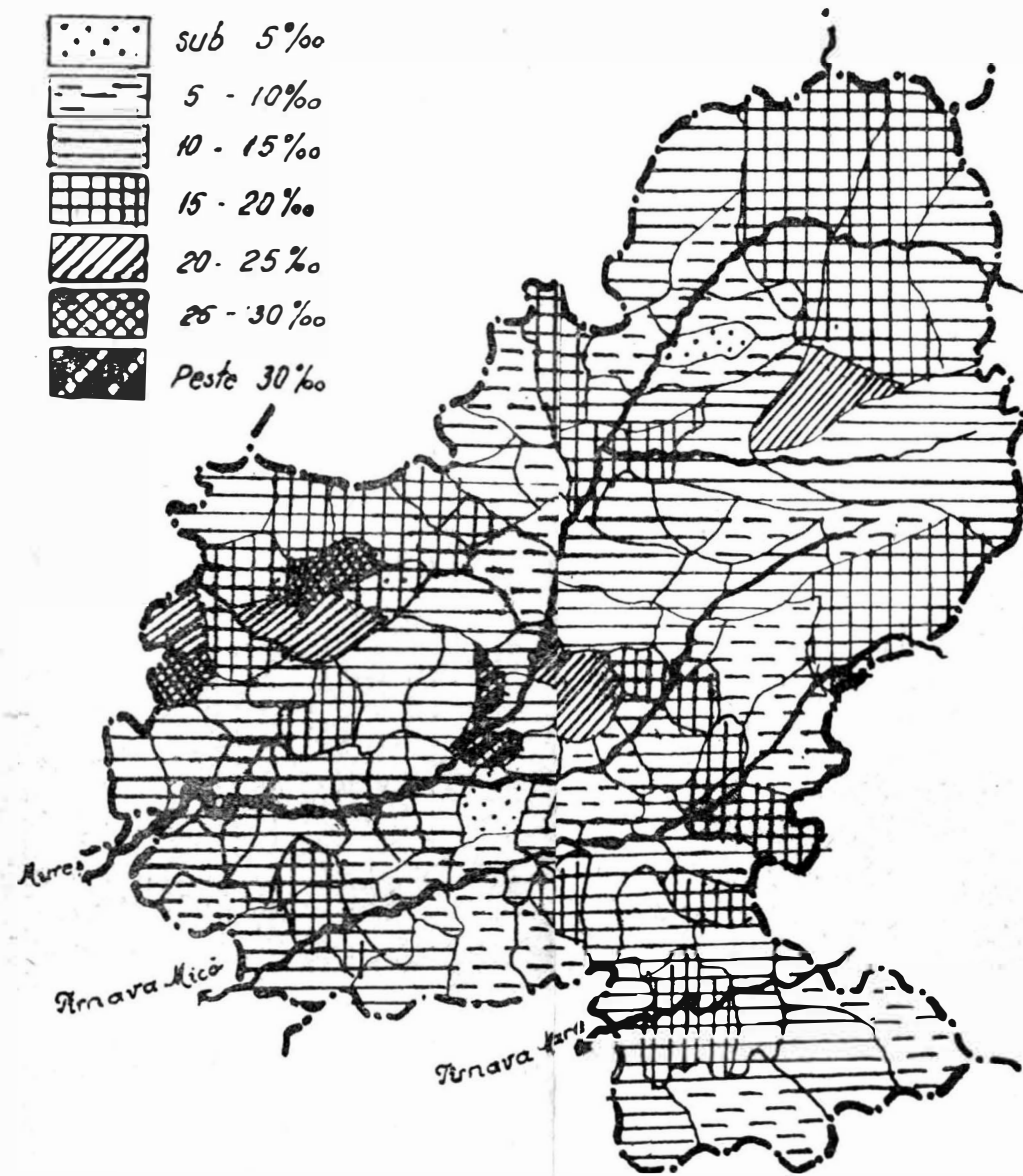
В последующей части работы, подвергается анализу демографическая динамика в городах и сёлах на уровне 1969-ого года, в котором рождаемость варьировала между $17,3^0/_{\text{‰}}$ (село Лунка) и $37,9^0/_{\text{‰}}$ (пригородное село Кристешти); смертность между $5,1^0/_{\text{‰}}$ (пригородное село Сынкрайул-де-Муреш) и $18,3^0/_{\text{‰}}$ (село Алуниш); естественный прирост между $1,2^0/_{\text{‰}}$ (село Георге Дожа) и $30,4^0/_{\text{‰}}$ (пригородное село Кристешти); иммиграция между $0^0/_{\text{‰}}$ (село Кучердя) и $52,7^0/_{\text{‰}}$ (пригородное село Сынкрайул-де-Муреш); эмиграция между $4,1^0/_{\text{‰}}$ (село Кучердя) и $36,5^0/_{\text{‰}}$ (село Вишоара); миграционный прирост между $22,4^0/_{\text{‰}}$ (пригородное село Сынкрайул-де-Муреш) и $-32,1^0/_{\text{‰}}$ (село Вишоара); общий прирост (естественный + миграционный) между $52,7^0/_{\text{‰}}$ (пригородное село Сынкрайул-де-Муреш) и $-25,9^0/_{\text{‰}}$ (село Вишоара); общий средний прирост в период 1956—1969 гг. варьировал между $104,1^0/_{\text{‰}}$ (пригородное село Кристешти) и $-21,9^0/_{\text{‰}}$ (село Козма) и был положительным во всех 6-и городах уезда (Тыргу-Муреш, Сигишоара, Тырнэвени, Регин, Лудуш, Совата), во всех 5-и пригородных сёлах, а также в 37-и сёлах, и отрицательным в 49-и сёлах.

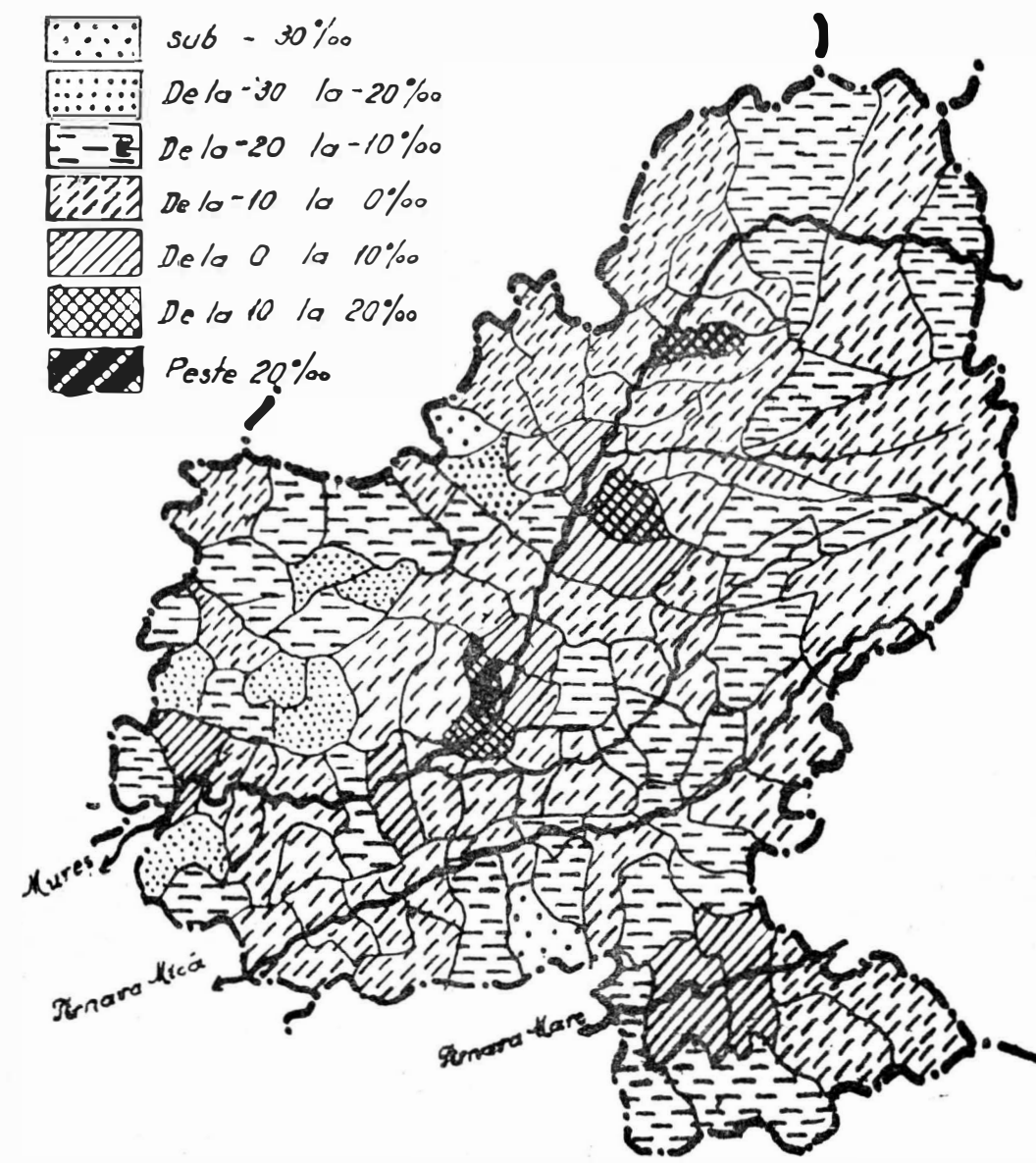
Natalitatea 1969

Fig. 1a

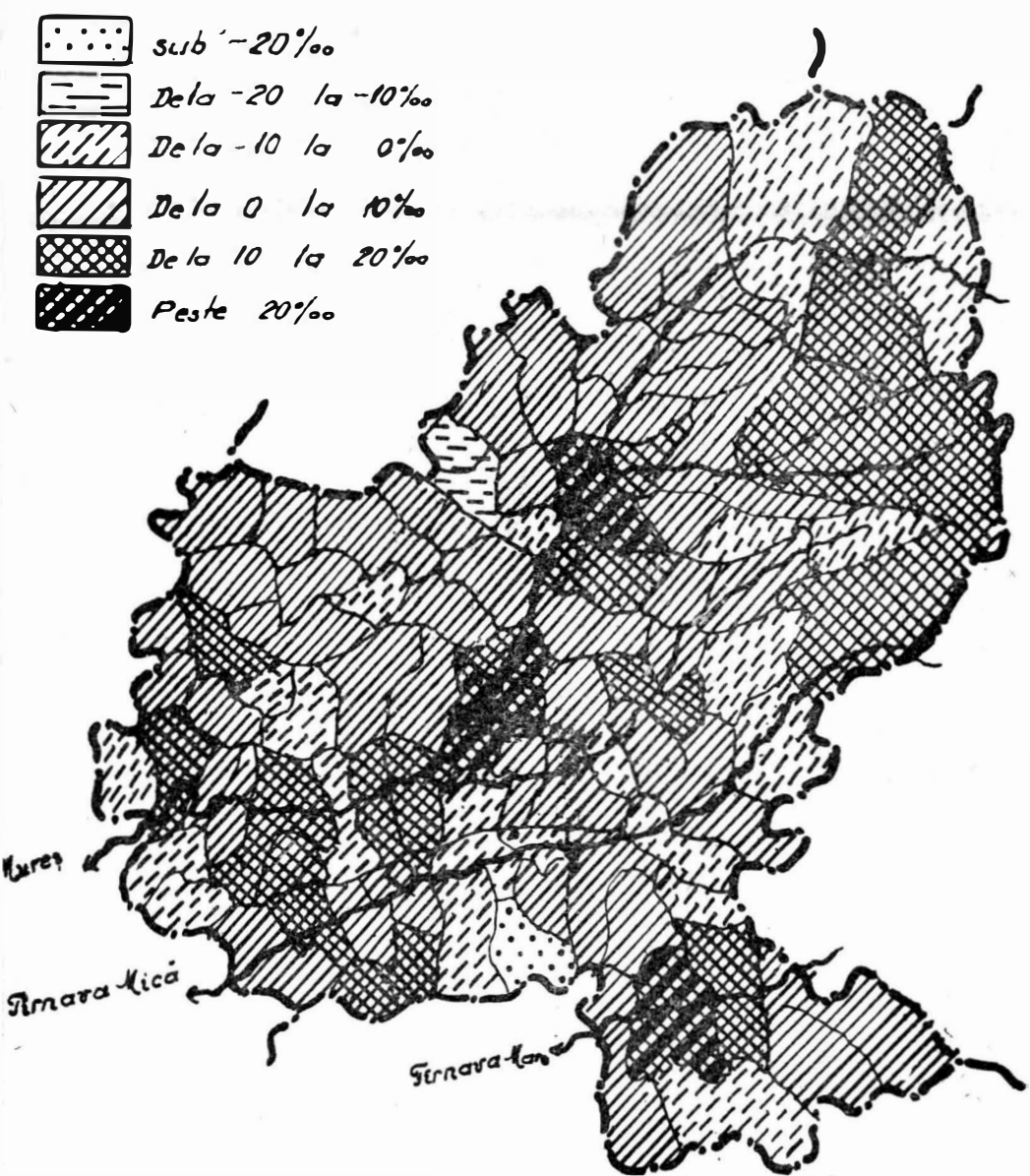
Sporul natural 1969

Fig. 1b

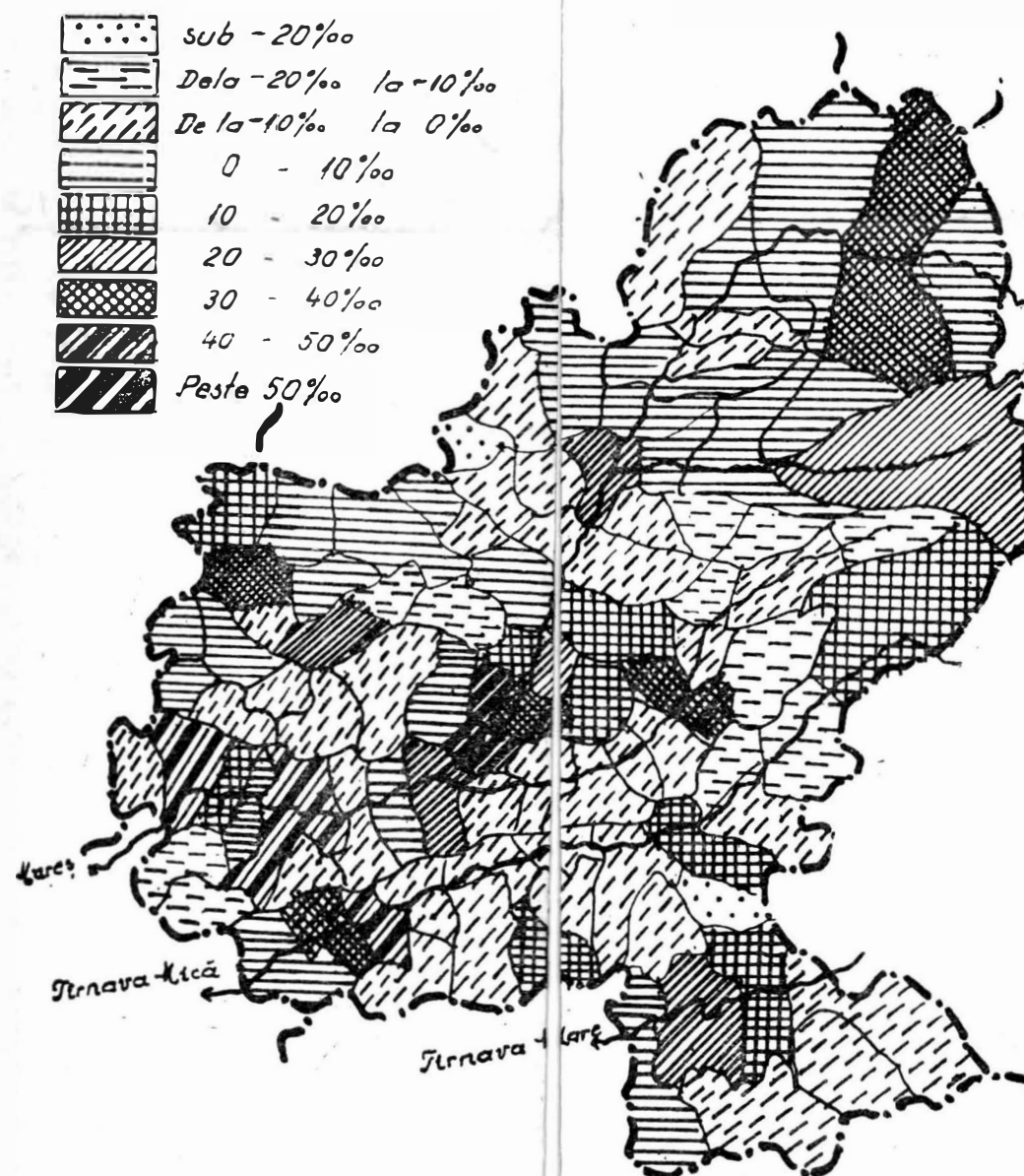
Sporul migratoriu 1969

Fig. 1c

Sporul general 1969

Fig. 1d

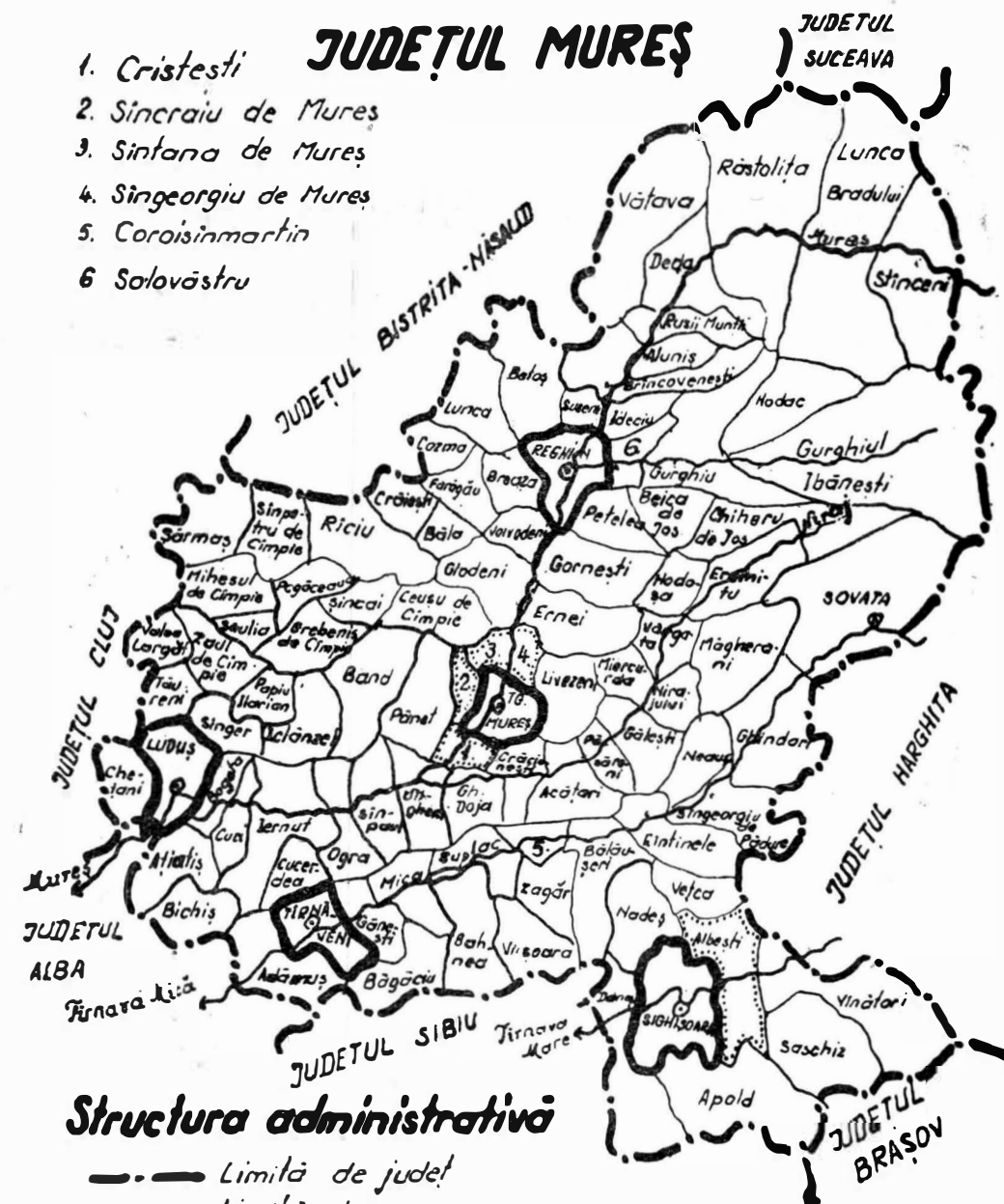

Sporul general 1956-1969

Fig. 1e

JUDEȚUL MUREȘ

1. Cristești
2. Sincraiu de Mureș
3. Sântana de Mureș
4. Sîngeorgiu de Mureș
5. Coroișinmartin
6. Solovăstru

Structura administrativă

- Limită de județ
- Limită de oraș
- ..... Limită de comună suburbană
- Limită de comună rurală

Fig. 1f.

MUZEOLOGIE

EXPOZIȚIA PERMANENTĂ DE ISTORIE A MUZEULUI JUDEȚEAN DIN TÎRGU-MUREȘ

Dr. PAUL DRAGOMĂN

În august 1968 a avut loc vernisajul expoziției permanente de istorie, reorganizată, a Muzeului județean, în clădirea din strada Horia. Lucrările de reorganizare care au durat un an au cuprins cinci săli și casa scărilor, cu o suprafață de 532 mp. Cele 4.500 de exponate reprezintă aproximativ a 13-a parte a patrimoniului cu caracter istoric pe care îl posedă muzeul. Astfel spațiul disponibil a făcut posibilă expunerea numai a unei părți modeste a materialelor tridimensionale, fiind siliți să renunțăm cu desăvîrșire la prezentarea materialului de istorie modernă și contemporană.

Expoziția reflectă istoricul județului Mureș de la comuna primitivă pînă la destrămarea orînduirii feudale, mai precis pînă la înfrîngerea revoluției burghezo-democratice de la 1848, inclusiv. Din punct de vedere tematic și cronologic expoziția oglindește istoricul județului în contextul istoriei patriei. Materialul arheologic tipic și cel caracteristic pentru feudalism este subliniat și coroborat cu documente de epocă. Străduința de-a ilustra realitățile istorice locale a împrumutat expoziției cîteva trăsături specifice. Lipsește astfel paleoliticul, ceea ce denotă că nu au fost descoperite pînă în prezent pe teritoriul județului urmele omului din această epocă. Colonizarea secuilor și sașilor este ilustrată prin cronica lui Simon de Kéza, respectiv prin scrisoarea de privilegii a cavalerilor teutoni din 1224. Maghiarii și sașii au devenit factori ai dezvoltării istorice alături de români de pe aceste meleaguri.

Amplasarea în spațiu a expoziției este proporționată, cele cinci săli adăpostind materialul arheologic și cel feudal în proporție de 50–50%. Cîteva piese, respectiv complexe ale expoziției sînt caracteristice pentru profilul muzeului nostru. Astfel, cuptorul aparținînd culturii neolitice Criș, scos „în situ” de lingă biserica din cetate, marchează limitele cele mai îndepărtate în timp ale așezărilor omenești din această zonă. Nucleul și lamele de silex despicate din el, aparținînd culturii Decea Mureșului se evidențiază atît prin frumusețea, cît și prin dimensiunile lor (fig. 1). Depozitele de bronzuri de la Suseni, respectiv Band–Valea Rece sînt complexe bine cunoscute ale expoziției. Este impunătoare cantitatea și varietatea lor. Pe lingă armele caracteristice epocii tîrzii a bronzului, ca: săbii, cotare, vîrfuri de lance se găsesc brățări și torquesuri, catarama și fibule de diferite mărimi ornamentate cu incizii. Dintre toate acestea trebuie să relevăm fibula cu pandantive de la Suseni care, îilustrînd un simț artistic dezvoltat al creatorului ar putea fi mîndria oricărui muzeu din țară (fig. 2). Inventa-

rele mormintelor scitice de la Cristești și ceramica hallstattiană provenită tot de aici sporesc numărul obiectelor specifice muzeului. Este bine cunoscut faptul că o bună parte a materialului arheologic al muzeului o constituie piesele din perioada stăpînirii romane, provenite din bogata așezare romană de la Cristești, situată la numai 6 km de Tîrgu-Mureș. Muzeul posedă unelte, obiecte de uz și de cult din cele mai variate, confecționate din metale, ceramică și sticlă provenite din localitatea menționată. Demne de remarcat sînt pietrele funerare, cantitățile însemnate de ceramică stampilată, două tezaure monetare și vestita „luno de la Cristești”, capul zeiței sculptat în alabastru, cea mai frumoasă piesă a muzeului (fig. 3). Bogăția materialelor romane este sporită și prin prezentarea depozitului de unelte de fier romane de la Mărculeni, conținînd peste 400 de unelte agricole fragmentate (Fig. 4).

Din perioada feudalismului dezvoltat trebuie să menționăm prezența în expoziție a breslelor, materializată prin lăzi, cupe, însemne. Demnă de remarcat este o masă din 1653, iar dintre exponatele din domeniul culturii feudalismului copiile frescelor de pe peretele conacului Cserei din Racul, construit în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (fig. 5). Armele din secolul al XVIII-lea trezesc un viu interes la vizitatori, mai cu seamă „Fringia” (sabia) din timpul răscoalei conduse de Francisc Rákóczi al II-lea. Cei inițiați admiră jilțul portabil transilvănean din secolul al XVIII-lea, de pe care între timp au fost înlăturate piesele metalice destinate minerelor. Picioarele lui drepte, în formă de colonete sînt fixate cu piese de legătură traforate și ornamentate cu rozete. Mineralele și scăunașul lui sînt tapisate cu piele presată cu ornamente în formă de solzi, iar spatele la fel cu piele presată, ornamentată cu motive vegetale (fig. 6). Cele două căni de la Porumbac sînt făcute din sticlă opacă și ornamentate cu striuri orizontale de culoare roșie. O splendidă piesă de feronerie în stil baroc este „Firma” forjată expusă. De pe un consol forjat avînd forma unui triunghi alungit atîrnă tabla de „firmă” propriu zisă (fig. 7). Materialul tridimensional al revoluției burghezo-democratice de la 1848 este îmbogățit cu numeroase documente originale, totuși se pare că este mai sărăcăcios față de celelalte unități ale expoziției.

Pe lingă obiectele expuse, are un rol important și materialul intuitiv (complementar). Hărți, facsimile, desene, graficoane, fotografii și texte explicative aprofundează conținutul expoziției, înlesnesc înțelegerea bogatului conținut de idei. Hărțile de răspîndire ale culturilor, fotografiile și planurile săpăturilor, desenele mormintelor și stratigrafiile așezărilor ilustrează descoperirile arheologice din județ și răspîndirea populației în diferitele epoci ale istoriei. Răspîndirea triburilor tracice în secolele VIII–VII î.e.n. se poate urmări pe harta întocmită de colectivul muzeului. Citatele prezentate din operele scriitorilor antichității: Homer, Herodot, Strabon, Priscus din Panion, grăiesc în mod convingător despre traci, daci, geți, iar cele din Anonymus despre români. Dezvoltarea și relațiile orașului Tîrgu-Mureș sînt atestate prin registrul dijmelor papale din 1336, diploma din 1616 a lui Gabriel Bethlen, hrisoavele lui Petru Rareș și Mihai Viteazul, documente cu

referire la construirea cetății, statistica demografică din 1784 și altele. Cultura feudalismului timpuriu este ilustrată prin fotografii: Evangheliarul de la Rîșnov, poarta sudică a catedralei romanice de la Alba Iulia, miniatura reprezentând construirea catedralei de la Oradea după *Chronicon Pictum Vindobonense*. Unele personalități, localități, ramuri de producție sau evenimente apar pe facsimile realizate după gravuri contemporane. Astfel apar: muncile agricole, un fierar și un dogar din secolul al XV-lea; perceperea dărilor în secolul al XV-lea, din „*Speculum humani vitae*” de Rodericus Zamorensis; execuția lui Dózsa György din cronica lui Taurinus; lăncu de Hunedoara; Sighișoara și Gurghiu, văzute de Giovanni Morando Visconti; bucătărie nobiliară și plutăritul din „*Orbis pictus*” de Comenius etc.

Năzuințele și lupta comună a poporului român și a naționalităților conlocuitoare sînt documentate prin cronica lui Gáspár Heltai despre bătălia de pe Cimpia Pîinii din 1479, faptele căpitanilor români din răscoala condusă de Fr. Rákóczi al II-lea, dispozițiile lui N. Bălcescu către A. Treboniu Laurian privind colaborarea cu ungurii, manifestul lui Bem în limba română, acordul de la Seghedin, tragerea la răspundere a românilor țirgu-mureșeni de către administrația Bach pentru participarea lor la revoluția din 1848 și altele. Cultura județului este oglindită prin portretele intelectualilor Gheorghe Șincai, Petru Maior, cei doi Bolyai și Aranka György care în operele și năzuințele lor erau purtătorii deosebiți ai iluminismului din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Textele sînt concise și ușor lizibile. Ele dau o scurtă caracterizare a epocii, a culturii sau a complexului de materiale, prezintă citate, determină și explică pe scurt anumite piese.

În a doua parte a prezentării expoziției noastre ne vom ocupa de tehnologia ei. Această muncă complexă și multilaterală de obicei este efectuată de întreprinderea „Decorativa” din Capitală. Trebuie să menționăm de la bun început că expoziția muzeului din Tirgu-Mureș nu a fost realizată de această întreprindere. Nu numai tematica și textele au fost redactate de muzeografi, ci întregul proiect tehnic și artistic, realizîndu-se chiar și o bună parte a execuției, cealaltă parte fiind executată de întreprinderi din localitate. Îmbinarea armonioasă a mobilierului și a materialului complementar (metale, lemn, sticlă, textile, rășini sintetice) cu spațiul dat și cu lumina bine dozată a asigurat soluții tehnice de un nivel înalt. Majoritatea mobilierului, o parte din lucrările de sticlărie, precum și lucrările din rășini sintetice au fost rezolvate de muzeu la un nivel care uneori depășește calitatea produselor întreprinderilor și cooperativelor meșteșugărești. Definitivarea soluțiilor tehnice a consumat multă energie, mult timp și multă răbdare. Aproape toate soluțiile de detaliu au fost realizate mai întîi în mărime naturală, experimentînd comportarea elementelor. Trebuiau experimentate atît culoarea pereților și textilelor, elementele metalice și de lemn ale mobilierului, cît și corpurile de iluminat pentru a putea ajunge la soluțiile cele mai corespunzătoare.

Crearea interiorului nu a provocat greutăți. Sălile spațioase, avînd o iluminare laterală, au asigurat condiții prielnice. În interiorul clădirii mu-

zeului, construită în stilul renașterii italiene și cu folosirea anumitor elemente grecești, se găsesc doar două elemente constructive: mari suprafețe netede de perete și diverse profile la ancadramentele unor goluri realizate prin pilaștri, capitele, arce și console. În consecință, a fost ușoară alegerea unei culori vernil deschis pentru suprafețele mari, respectiv o culoare crem-albui pentru profilele plastice.

Spațiul de expunere a fost realizat prin aplicarea unui sistem de panouri-paravan. Panourile au fost făcute din plăci PAL de 8 mm montate pe rame de lemn de 4×2 cm Ø, realizându-se astfel suprafețe de 166×58 cm, învelite cu pinză de in de culoare vernil, avind o textură pronunțată. Acestea au fost fixate cu ajutorul a două cirlige metalice, pe un pervaz de lemn montat pe perete, la o înălțime de 55 cm de podea și o distanță de 0,5 cm între ele (fig. 8). Astfel s-au desfășurat compartimentările arhitecturale interioare, fiind creat un spațiu neutru lipsit de orice element de stil, apt pentru primirea fără disonanță a oricărui material. Dimensiunile elementelor de panou sînt în concordanță cu dimensiunile de bază ale vitrinelor. Prin aceasta s-a creat un modul (coeficient care exprimă proporția tuturor elementelor constructive ale expoziției) care cuprinde într-un singur aspect armonios cele 5 săli ale expoziției, pe de altă parte, prin amplasarea distanțată a panourilor cu lățime moderată s-a înlăturat monotonia marilor suprafețe de perete (fig. 9).

La proiectarea vitrinelor s-a ținut cont de faptul că ele reprezintă doar un cadru, care trebuie să se acomodeze în mod impersonal, fără stridențe la materialul tridimensional. Elementele lor dominante sînt cei patru pereți de sticlă cu o înălțime de 100 cm, și acoperișul făcut tot din sticlă de 5 mm grosime, cu canturile șlefuite, care delimitează baza vitrinei, cu dimensiunile amintite deja la panourile-paravan. Pereții de sticlă sînt susținuți de 4 picioare făcute din țevi de 1 țol, avind înălțimea de 70 cm și fiind vopsite în negru cu nitroemail. Elementele de legătură ale picioarelor, amplasate în partea superioară, sînt învelite jur împrejur cu un cadru de 20 cm lățime, confecționată din plăci PAL de 20 mm grosime, la suprafață cu furnir de stejar natur. Fundul vitrinei (baza) coincide cu panourile nu numai prin dimensiuni, dar și prin culoarea pinzei cu care este tapițat. Între fundul vitrinei și rama de lemn s-a format o cavitate de 2 cm adîncime, aptă pentru primirea pereților de sticlă pe care-i ține strîns laolaltă (fig. 10). Colțurile de sus ale pereților de sticlă sînt fixate prin șuruburi de cite un colțar cu trei brațe, turnat din aluminiu (fig. 11).

La aranjarea interiorului vitrinelor s-a ținut cont de două principii: în primul rînd în vitrine s-au amplasat numai materiale tridimensionale, iar în al doilea rînd, acestea nu au fost amplasate pe rafturi, ci pe prisme de diferite dimensiuni, făcute din plăci de sticlă. Prin aceasta s-a reușit accentuarea importanței materialului tridimensional, pe de altă parte s-a creat posibilitatea scoaterii în evidență a unor obiecte, respectiv delimitarea, în interiorul vitrinei, a unor grupuri de materiale, potrivit subdiviziilor tematicii și cercurilor de cultură.

Eliminarea raîturilor avînd un singur plan și utilizarea originalului sistem al prismelor de sticlă, practice și ușor de confecționat, a fost apreciată în unanimitate de specialiștii din țară și de peste hotare. Aceste prisme au fost confecționate la fața locului în timpul aranjării vitrinelor. În funcție de înălțimea la care trebuie ridicat un obiect oarecare și în funcție de stabilitatea necesară, geamurile de 2 mm grosime au fost tăiate și montate pe loc, folosind colțare triunghiulare confecționate din stîplex mat. Aceste colțare pe cele două laturi care închid un unghi de 90°, au fost prevăzute cu șanțulețe de 2 mm lățime.

Plăcile de sticlă au fost fixate prin lipire în ele, evitîndu-se astfel mobilitatea lor, asigurînd susținerea oricăror obiecte. (Fig. 12). Prismele fiind transparente, ele devin impersonale, piesele puse pe ele la înălțime și adîncimi diferite au o vizibilitate perfectă, înlesnind cuprinderea printr-o singură privire a întregului spațiu (fig. 13).

Obiectele cu dimensiuni mai mari ca chiupuri, țevi de tun, proiectile, masă, scaune, diferite lăzi etc. au fost așezate pe postamente, în concordanță cu volumul lor. Aceste postamente prin construcția lor sînt asemănătoare vitrinelor, lipsindu-le însă pereții de sticlă. Prin această asemănare, ele contribuie la aspectul unitar al sălilor.

O trăsătură esențială a expoziției este că materialul muzeistic expus a fost bine întreținut, conservat și restaurat, după principii științifice, lucrări executate în laboratorul muzeului nostru, excepție făcînd doar depozitul de unelte de fier de la Mărculeni¹. Prin tratamentul adecvat, pe de o parte, s-a exprimat prețuirea patrimoniului muzeistic, iar pe de altă parte s-a procedat conform principiilor esteticii și pedagogiei.

Materialele intuitive apar doar ca material complementar, montate, în mod cumpătat, pe panouri. Ele sînt lizibile prin geamurile vitrinelor, existînd o vizibilitate perfectă (fig. 14).

Dimensiunile lor sînt proporționate în funcție de spațiul disponibil. Nu urmăresc scopuri în sine, culorile lor estompate nu rețin, în detrimentul obiectelor, atenția vizitatorului.

Stilul grafic unitar ca și unitatea de expunere, contribuie la aprofundarea specificului expoziției.

Hărțile și desenele au fost executate în culori iar facsimilele în tuș negru. Graficienii Fondului Plastic au depus o activitate onestă. Arta lor este completată în mod fericit de calitatea fotografiilor alb-negru sau în culori, realizate în propriul nostru laborator.

Un frumos exemplu al tehnicii fotografice îl constituie cele 6 mări de 130×100 cm, reprezentînd monumente istorice. În afara efectului estetic ele au și un rol educativ, fiind amplasate în casa scării, ele reprezintă și un prilej de recreare a vizitatorilor între două unități ale expoziției (fig. 15). Fotografiile sînt cașirate pe suporturi proeminente din planul pereților, iar în cazul materialului complementar, din planul panourilor.

---

¹) Conservarea pieselor a fost efectuată în laboratorul Muzeului de Istorie din Cluj, pentru care exprimăm mulțumiri și pe această cale.

Reconstituiriile făcute din materiale plastice în propriul nostru laborator sînt impersonale, ele sugerează însă clar modul de confecționare și de folosire al unor obiecte din antichitate.

Textele au fost realizate prin folosirea a trei tehnici diferite. Textele de caracterizare au fost realizate cu litere din material plastic negru de 9 și 14 mm înălțime, aplicate pe plăci de sticlă mată. Literele au fost proiectate și confecționate pe plan local. Citatele au fost pictate în acvarelă. Etichetele au fost scrise cu tuș negru. S-au folosit caractere de tip bloc și anticva, ușor vizibile.

Aspectului general al expoziției îi aparține și lavițele destinate odihnei, cit și covoarele. Lavițele sînt realizate în stil asemănător celui al vitrinelor și postamentelor, avînd dimensiunile de $150 \times 40 \times 40$ cm și fiind tapițate cu catifea verde.

Pardoseala de mozaic în fața vitrinelor a fost acoperită cu un preș de culoare vernil, lat de 90 cm. Pe lingă scopurile estetice, preșul asigură vizitatorului o circulație sigură și comodă.

Aspectul general al expoziției este asigurat și prin sistemul de iluminat. Lumina naturală este exclusă din expoziție, diminuîndu-i efectele nocive. Sistemul de iluminare a fost creat în mod special pentru expoziție, amplasarea lui –, intensitatea și tonalitatea luminii fiind experimentate anterior. S-a avut în vedere ca lămpile să nu fie bătătoare la ochi, ele să corespundă scopului. Brațul lămpii (13×750 mm) continuă cu o articulație (30 mm) care poartă un abajur conic confecționat din aluminiu ($195 \times 125 \times 70$ mm). Lămpile au fost vopsite cu culoare negru. Trebuie să menționăm că lămpile concepute de lucrătorii muzeului au fost confecționate de o întreprindere industrială locală (fig. 16). În urma utilizării mai îndelungate s-a dovedit că la proiectare nu s-a asigurat aerisirea adecvată a lămpilor. Abajurul s-a încălzit la o temperatură de 120°C , astfel becurile cu vaporii de mercur n-au avut durabilitatea cuvenită. Acest lucru s-a remediat prin amplasarea a încă trei rînduri de găuri de aerisire pe corpul abajurului (cite 7 găuri în fiecare rînd) pe lingă singurul rînd de găuri conceput inițial. Temperatura abajurului a scăzut la 75°C , mărindu-se astfel și durabilitatea becurilor.

Lămpile au fost montate pe panouri, amplasîndu-se cite un corp de iluminat deasupra fiecărei vitrine. Abajurul are o înclinație de 45° față de vitrină, respectiv față de panou. În aceste corpuri de iluminat se folosesc becuri cu vaporii de mercur de 80 W, avînd o luminozitate corespunzătoare de 400 W în cazul becurilor normale, cu incandescență. Sursa de lumină asigură o luminozitate corespunzătoare perfectă, efectul fluorescent verzui este în concordanță cu aspectul general tratat într-un ton vernil și derivatele lui.

Valoarea estetică a expoziției este diminuată doar de prezența celor două sobe de teracotă, prezente în fiecare sală, care prin dimensiunile lor exagerate (necesare însă!) contrastează cu realizarea „regizorală” bine gîndită și executată cu grijă. Acest exemplu accentuează odată mai mult principiul expozițional: în expoziții sistemul adecvat de încălzire este cel central, cu radiatoare camuflate, sau încălzirea cu aer condiționat.

Circuitul expoziției este normal: în fiecare sală de la stînga spre dreapta. Înregistrăm o singură deficiență care nu s-a putut elimina, și anume: atît intrarea cit și părăsirea expoziției se realizează printr-o singură ușă. Din fericire, deschizătura destul de mare a porții atenuează această deficiență, permițîndu-se amplasarea spre interior a unui vîndfang cu două uși, dintre care cea din stînga este destinată intrării, cea din dreapta ieșirii. Pe cele două măsute amplasate lîngă uși sînt expuse: Planul circuitului, respectiv condica pentru sugestii.

Conținutul și succesivitatea expoziției sînt logice și consecvente. Elementele avînd scopuri diferite și fiind confecționate din materiale diferite, în ultima instanță se îmbină armonios. Culoarele bine alese, proporțiile reciproce ale elementelor, utilitatea lor și tehnica identică de realizare au constituit preocuparea principală a organizatorilor, în vederea obținerii unor efecte estetice care să impresioneze plăcut pe vizitator (fig. 17). Astfel, vizitatorul care a petrecut 1–2 ore în muzeu, poate părăsi expoziția cu convingerea că organizatorii ei s-au străduit să o realizeze la un înalt nivel de exigență, care să asigure înțelegerea perfectă a mărturiilor trecutului.

În noțiunea exigenței muzeistice au un rol covârșitor ideile expuse de Secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul **Nicolae Ceaușescu** la Consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative, precum și la Plenara C.C. al P.C.R. din 3–5 noiembrie 1971. În lumina acestor îndrumări prețioase se conturează și mai clar sarcina fundamentală a acestor instituții cu o activitate multilaterală: problema educării maselor. Azi, cînd țara noastră își construiește o nouă orînduire, muzeele trebuie să-și îndeplinească un rol deosebit de important. Instituțiile noastre trebuie să slujească cauza educării maselor în spiritul patriotismului socialist și cel al internaționalismului proletar prin cel mai convingător mijloc: prin expunerea obiectelor muzeistice. La organizarea expozițiilor de istorie trebuie avută în vedere proporția justă a prezentării problemei naționale. Și în acest domeniu, cuvintele Secretarului general ne dau o îndrumare principală: „...trăiesc împreună români, maghiari, germani și alte naționalități; tot ceea ce s-a făcut, în condițiile din trecut, dar mai cu seamă succesele obținute în prezent în construcția socialistă sînt opera comună a oamenilor muncii români, maghiari, germani și alte naționalități...”.

Aceste cuvinte își capătă o pondere ascendentă mai ales în realizarea expozițiilor istorice din zonele cu populație mixtă.

Muzeele trebuie să înarmeze tineretul cu un bagaj de cunoștințe științifice privind concepția dialectică-materialistă despre lume și viață; ele trebuie să o slujească cauza educării comuniste, contribuind din plin la formarea omului de tip nou, pătruns de cel mai adînc spirit umanitar-socialist.

A MAROSVÁSÁRHELYI MEGYEI MÚZEUM TÖRTÉNETI ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSA

Bevezetőül közli a kiállítás adatait: egy évi munka után, 1968-ban nyitották meg 532 m² alapterületen, 5 teremben. A kiállítás kb. 4500 tárgyat foglal magában. Maros megye történetét mutatja be az ősközösségtől az 1848-as polgári demokratikus forradalomig bezáróan.

A kiállítás jellegzetes helyi vonásai: hiányzik a paleolitikum; bemutatja a székelyek és szászok betelepítésének tényét. Leírja a legszebb és legjellegzetesebb régészeti és középkori tárgyakat, továbbá a változatos és legfontosabb kísérő anyagot, melyek érthetőbbé teszik a kiállítást (térképek, fakszimilék, rajzok, fotók, feliratok).

Közli a rendezés-technológia itt alkalmazott jellegzetes megoldásait. Nem kivitelező-vállalattal dolgoztattak, hanem az egész technikai, művészi tervezést és kivitelezést a múzeum dolgozói végezték, vagy helyi vállalatokkal végeztették. A belső tér, a bútorzat és szemléltetés kellékeinél fém-, fa-, üveg-, textília- és műanyagot használtak. Ismerteti a vendégfalak alkalmazását, a vitrinek szerkesztését. A vitrinekbe csak tárgyi anyagot helyeztek, de nem polcokra, hanem maguk tervezte és készítette üveg-hasábokra rakták. A hasábok üveg-lapjait plexi-sarkokkal fogták össze.

A kiállítás nagy érdeme a múzeumi anyag karbantartott állapota. Megtisztítva, restaurálva, konzerválva állították ki.

A segédeszközöket a vendégfalra helyezték. A lépcsőházban nagy méretű műemlék-fotókat helyeztek el. A természetes világítást kizárták, mesterséges világítást alkalmaztak. A világító berendezést is maguk tervezték. Minden vitrint 80 W higanygőzös égővel világítottak meg.

Az egész kiállítás bemutatása a rendezés korszerű elvei alapján történik.

A kiállítás nevelő hatásával kapcsolatosan kitér azokra a döntő fontosságú tételekre, amelyeket a Párt főtitkára az ideológiai, a politikai és kulturális nevelő tevékenység terén megfogalmazott. A múzeumoknak a meggyőzés leghatékonyabb eszközével, a kiállításokkal kell szolgálniuk a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus szellemében történő tömegnevelés ügyét, a nemzeti kérdés lenini ügyét. A főtitkár szavai itt is mérvadóak: „a románokkal együtt élnek magyarok, németek és más nemzetiségűek; mindaz ami a múlt feltételei között létrejött, de főleg a szocialista építésben elért jelenlegi sikerek közös művei a román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozóknak”.

A múzeumnak tudományosan fel kell vértéznie az ifjúságot a dialektikus-materialista világ- és életszemlélettel.

DIE DAUERAUSSTELLUNG FÜR GESCHICHTE DES KREISMUSEUMS VON TG.-MUREȘ

In der Einleitung bietet der Autor die Daten der Ausstellung: diese wurde nach einjähriger Organisationsarbeit im August 1968 umgestellt und auf einer Fläche von 532 Quadratmetern untergebracht. Die Ausstellung umfasst 4.500 Stücke die sich auf die Geschichte des Kreises Mureș, von der Vorgeschichte bis zur bürgerlich-demokratischen Revolution von 1848 einschliesslich, beziehen.

Einigen Besonderheiten: die Altsteinzeit fehlt; die Ansiedlung der Sekler und Sachsen wird behandelt u. a. Der Verfasser bespricht die wichtigsten archäologischen und feudalen Stücke, sowie auch einige der Hilfsmaterialien die das Verständnis der Ausstellung erleichtern (Karten, Faksimilien, Zeichnungen, Photographien, Texte).

Er veröffentlicht die eigenen Lösungen die in der Technologie der Organisation der Ausstellung angewendet wurden. Es wurde nicht mit einem Fachunternehmen gearbeitet; das gesamte themische, thematische und künstlerische Projekt, sowie auch dessen Durchführung, wurde von den Angestellten des Museums bzw. von Unternehmen aus der Stadt bewältigt. Bei der Innengestaltung, sowie auch bei der Anfertigung der Möbel und des Ausschauungsmaterials wurden Grundbestandteile aus Metall, Holz, Glas, Tuch und Plaste verwendet.

Der Autor schildert das System der angebrachten Tafeln, sowie auch das Prinzip der Projektierung der Schaukästen. In die Schaukästen wurden nur dreidimensionale Stücke gestellt, aber nicht auf Stellagen, sondern auf Glasprismen, welche von den Angestellten des Museums ausgearbeitet worden waren. Bei der Befestigung der Glasteile der Prismen wurden Winkelbefestigungsteile aus Stiplex verwendet. Der Stand der Säuberung, Wiederherstellung und Konservierung der ausgestellten Museums-Stücke wird unterstrichen.

Das Anschauungsmaterial wurde auf Tafeln, hinter den Schaukästen angebracht. An den Wänden des Treppenhauses wurden Grossphotos von Geschichtsdenkmälen angebracht.

Aus der Ausstellung wurde das Tageslicht ausgeschlossen und ein künstliches Beleuchtungssystem, dessen Leuchtkörper vom Museumspersonal entworfen worden sind, eingeführt.

Jeder Schaukasten wird von einer Quecksilberdampfbirne von 80 W. erleuchtet.

Die Darbietung der Ausstellung geschieht nach den Grundsätzen der modernen Museologie.

ПОСТОЯННАЯ ВЫСТАВКА ПО ИСТОРИИ, ПРИ УЕЗДНОМ МУЗЕЕ В ГОРОДЕ ТЫРГУ-МУРЕШ

Р Е З Ю М Е

Др. П. ДРАГОМАН

В введении, автор приводит ряд сведений касающихся выставки: работы по организации выставки длились один год; открытие состоялось в 1938-ом году. Выставка занимает площадь в 532 м², состоит из 4500 экспонатов и охватывает историю уезда Муреш от первобытной общины до буржуазно-демократической революции 1848-го года, включительно. Упомянуты также некоторые специфические черты местного характера: отсутствие открытий в области палеолита; показана колонизация секуями и саксами и т.д. Автор знакомит читателя с главными археологическими и феодальными экспонатами и с некоторыми вспомогательными материалами, способствующими восприятию выставки (карты, факсимиле, рисунки, фотографии, тексты).

Указаны специфические решения технологических проблем по организации выставки. В работах не участвовало какое либо специализированное по выставкам предприятие. Тематический, технический и художественный проекты, а также их выполнение были целиком осуществлены работниками музея и некоторыми местными фирмами. Для оформления интерьера, мебелировки и наглядного материала применялись элементы из металла, дерева, стекла, текстиля и пластмасс.

Автор излагает принципы наклонных панно и проектирования витрин. В витринах были размещены лишь трёхмерные экспонаты, поставленные не на полках, а на стеклянных призмах, задуманных и реализованных работниками музея. Крепление отдельных стеклянных элементов призм осуществлялось посредством наугольников из стиплекса.

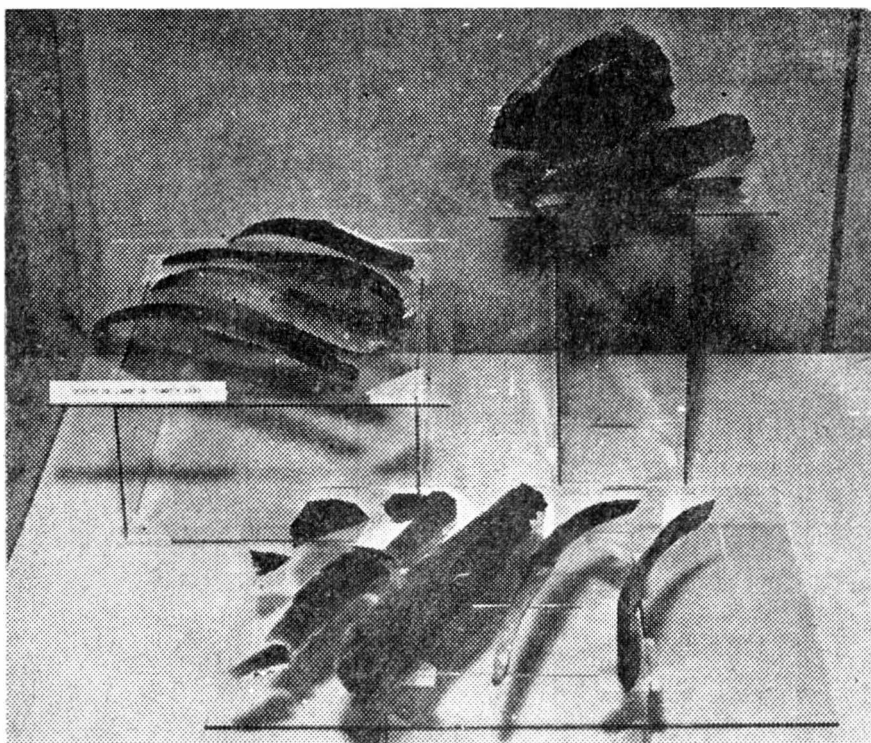
Особое внимание уделяется степени чистоты, реставрации и сохранности выставленных музейных ценностей.

Наглядные материалы расположены на панно позади витрин. Вдоль лестницы, по стенам развешены фотографии крупного размера, изображающие исторические памятники.

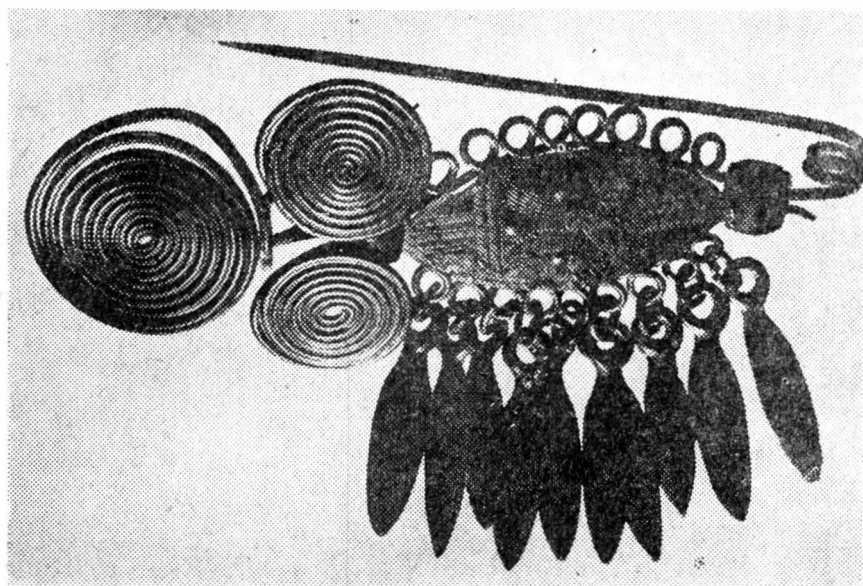
Дневной свет исключён из выставки. Взамен ему создана особая

система искусственного освещения, источники света которой выполнены по проекту работников музея. Каждая витрина освещается газосветной ртутной лампой в 80 вт.

Показ выставки проводится по принципам современного музейного ведения.

1.

2.

Planşa LVII 1 — Lamă de silex. 2 — Vestita fibulă de la Suseni.

LVII. tábla 1. — Kova-pengék. 2. — A híres marosfelfalusi fibula.

Tafel LVII. 1. — Klinge aus Kieselstein. 2. — Die Berühmte Spange von Suseni.

Табл. LVII. 1 — Кремнёвые ножи. 2 — Знаменитая фибула из с. Сусени.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

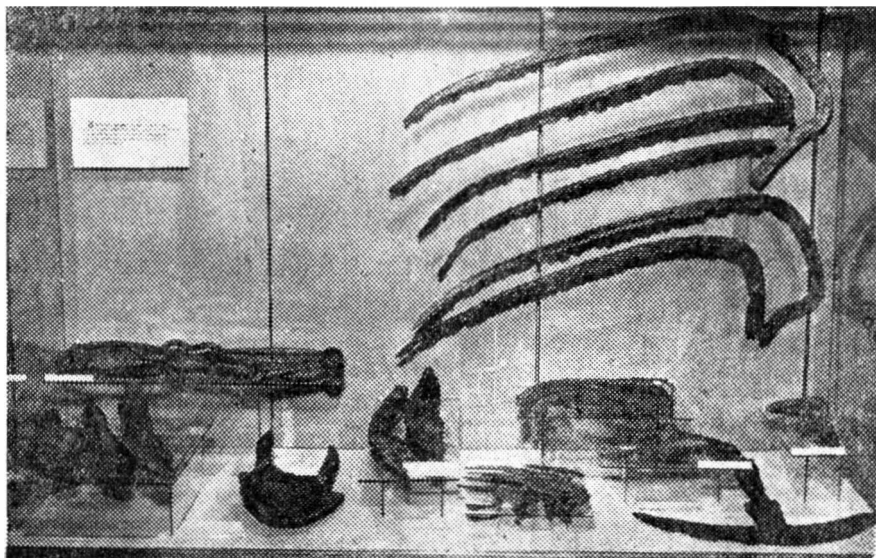
3.

Planşa LVIII. 3. — Capul zeiței Iuna. 4. — Depozitul de unelte de la Mărculeni.

LVIII. tábla. 3. — Junó istennő szobrának feje. 4. — Márkodi eszköz-lelet.

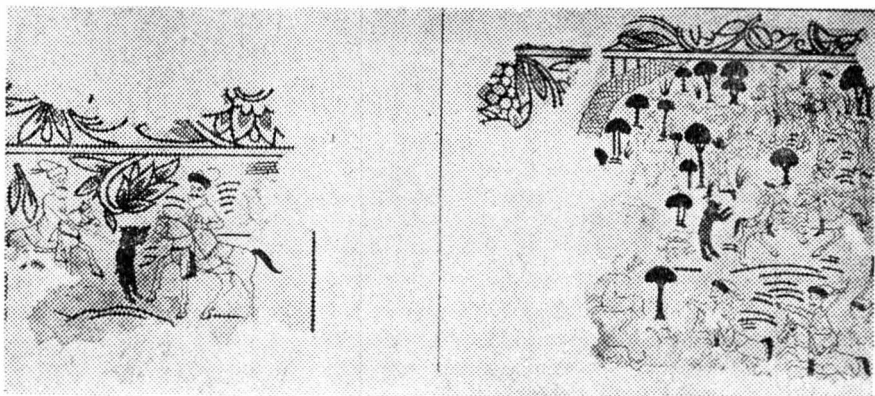
Tafel. LVIII. 3. — Kopf der Göttin Juno. 4. — Lager von Werkzeugen, Mărculeni.

Табл. LVIII. 3 — Голова статуи богини Юноны. 4 — Орудия найденные в с. Мэркулени.

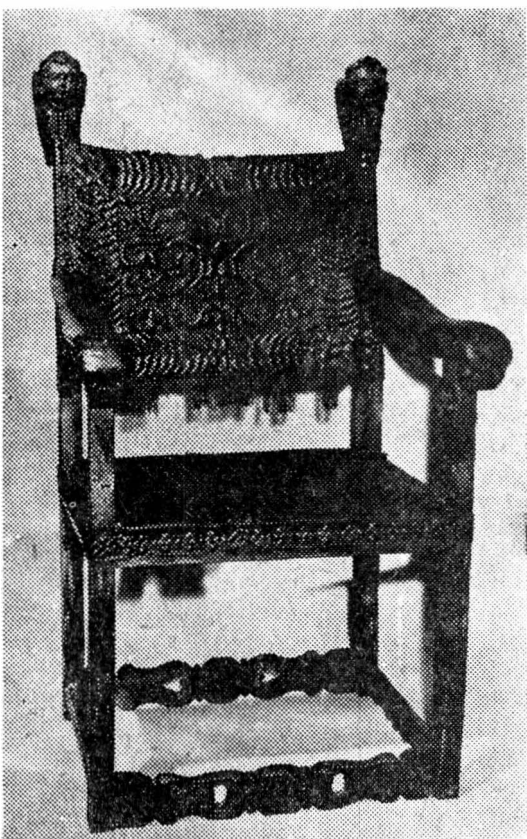

4.

5.

6.

Planşa LIX. — 5. Copie după fresca conacului Cserei. 6. — Jilț, sec. XVIII.

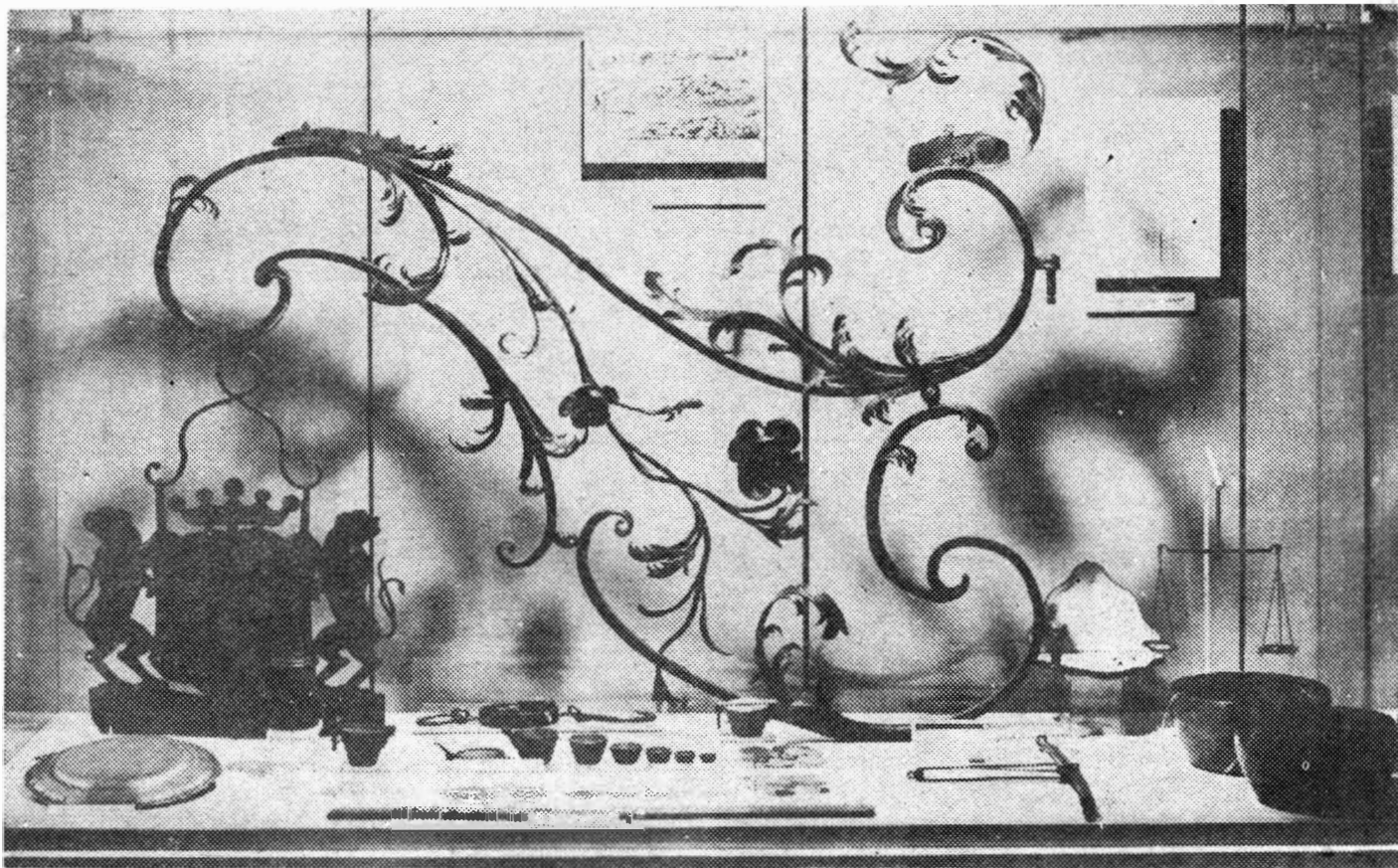
LIX. tábla. 5. — A Cserei-kúria freskójának másolata. 6. — Hordszék, XVIII. sz.

Tafel LIX 5 — Nachbildung der Freske des Herrenhauses Cserei.
6 — Sessel 18. Jahrhundert.

Табл. I.VIX. 5 — Копия фрески усадьбы Черей.

6 — Кресло-носилки XVIII в.

<http://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

7.

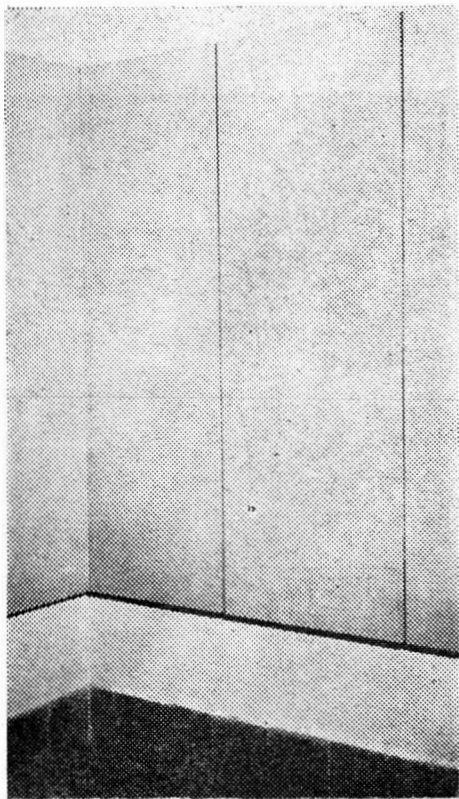
Planşa LX 7 – Interior de vitrină.

LX. tábla 7. – Vitrín – belső.

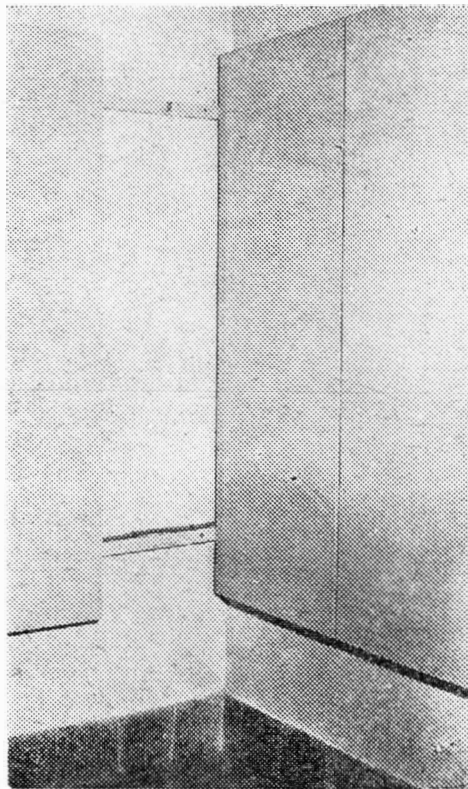
Tafel LX 7 – Innern eines Glasschranks.

Табл. LX. 7 – Внутренность витрины.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

8.

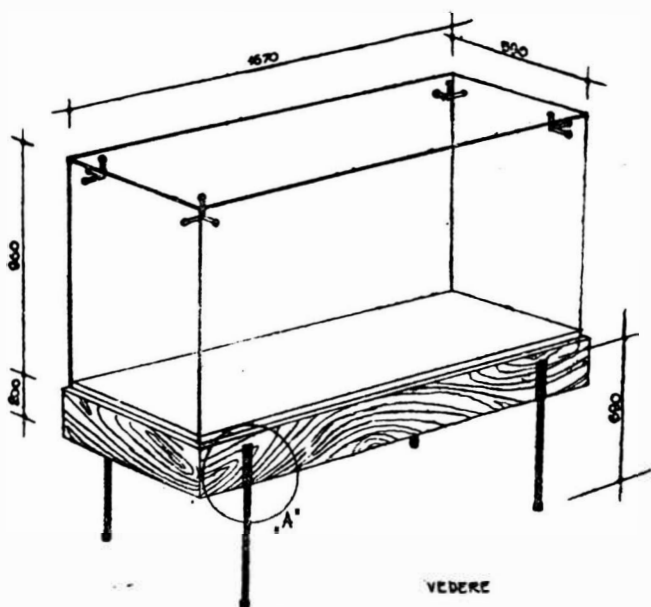
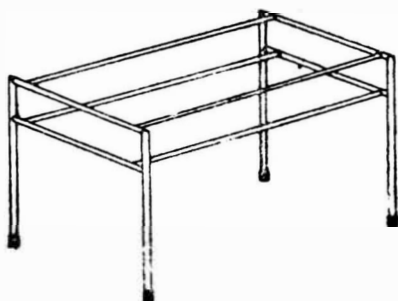
9.

Planşa LXI 8-9 – Panouri învelitoare.
 LXI. tábla 8-9. – Falburkoló – elemek.
 Tafel LXI 8-9 – Einhüllungstafeln

Табл. LXI. 8-9 – Покрывающие стены панно.
<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

SCHELETUL VITRINEI EXECUTAT DIN ȚEVI

scara 1:20

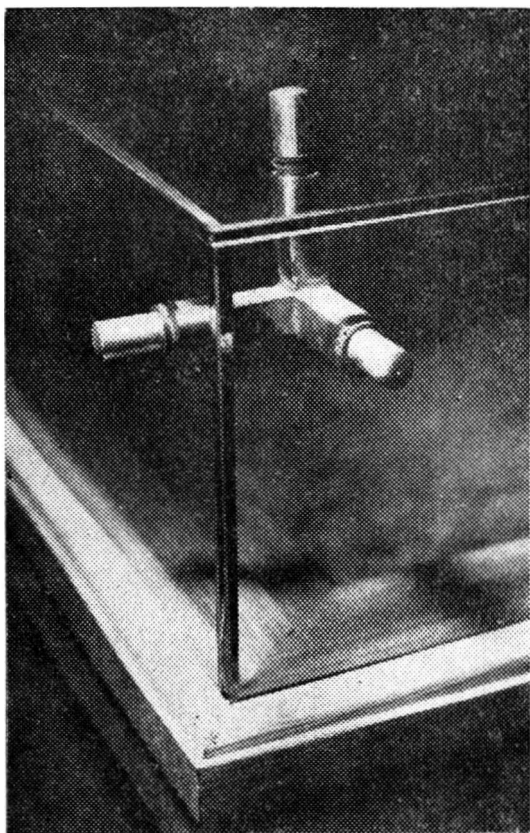

Planșa LXII. 10. – Vitrină.

LXII. tábla. 10. – Vitrin.

Tafel LXII. 10. – Glasschrank.

Табл. LXII. 10 – Витрина.

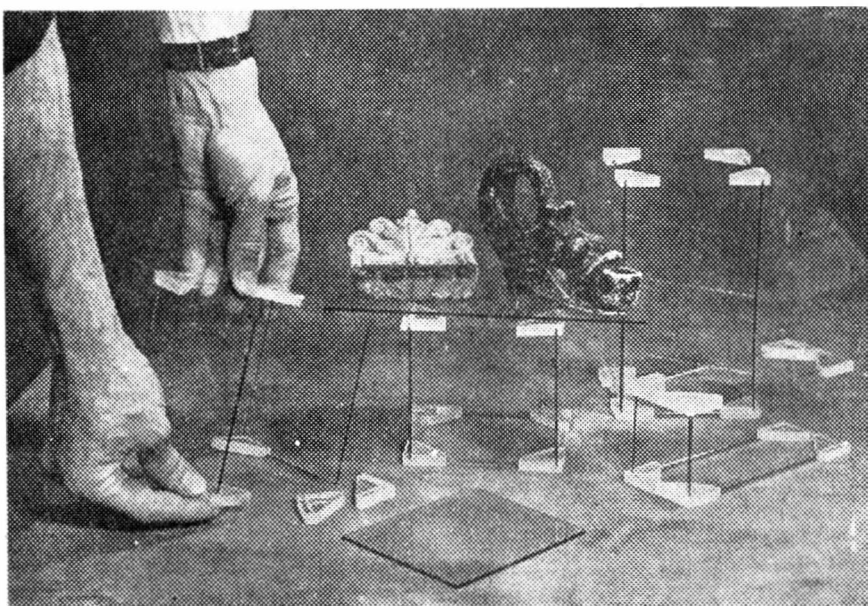
Planşa LXIII. 11. – Cornier de îmbinare
12. – Prisme de sticlă și colțare.

LXIII. tábla. 11. – Összeillesztő-sarok.
12. – Üveghasábok sarakkal.

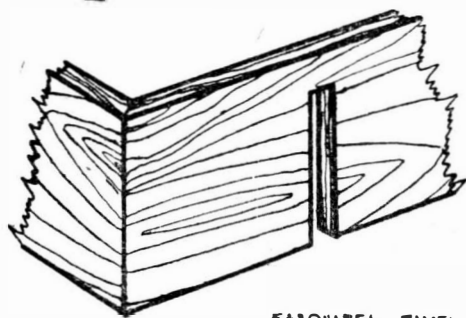
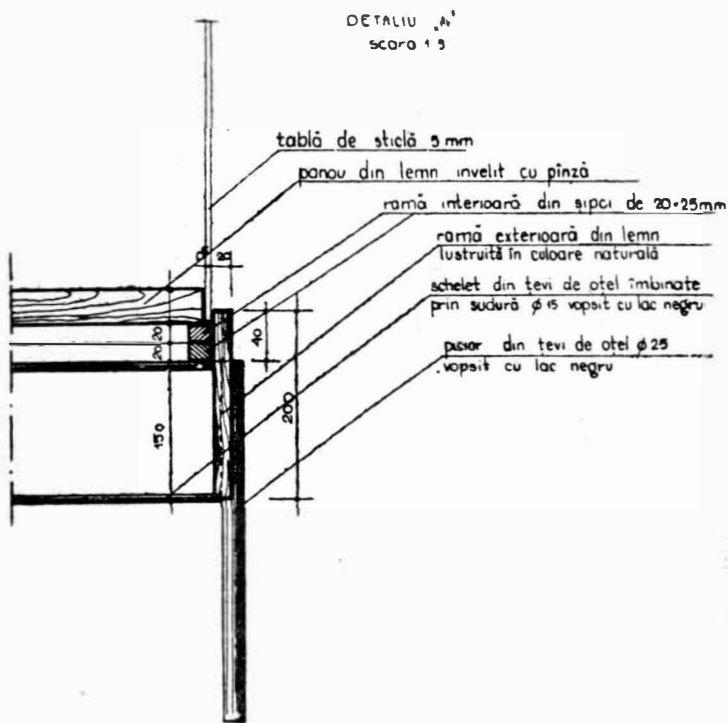
Tafel LXIII. 11. – Verbindungs-Winkeleisen.
12. – Prismen aus Glas und Eckwinkel.

Табл. LXIII. 11 – Угольник крепления.
12 – Стекланные призмы с наугольниками.

11.

12.

FAȘONAREA RAMEI ÎN PUNCTUL
DE LEGĂTURĂ CU SCHELET
SCARA 1:3

Planșa LXIV. 13. — Detaliu de vitrină.
LXIV. tábla. 13. — Vitrin részletrajza.
Tafel LXIV. 13. — Detail des Glasschranks.

Табл. LXIV. 13 — Деталь витрины.
<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

14.

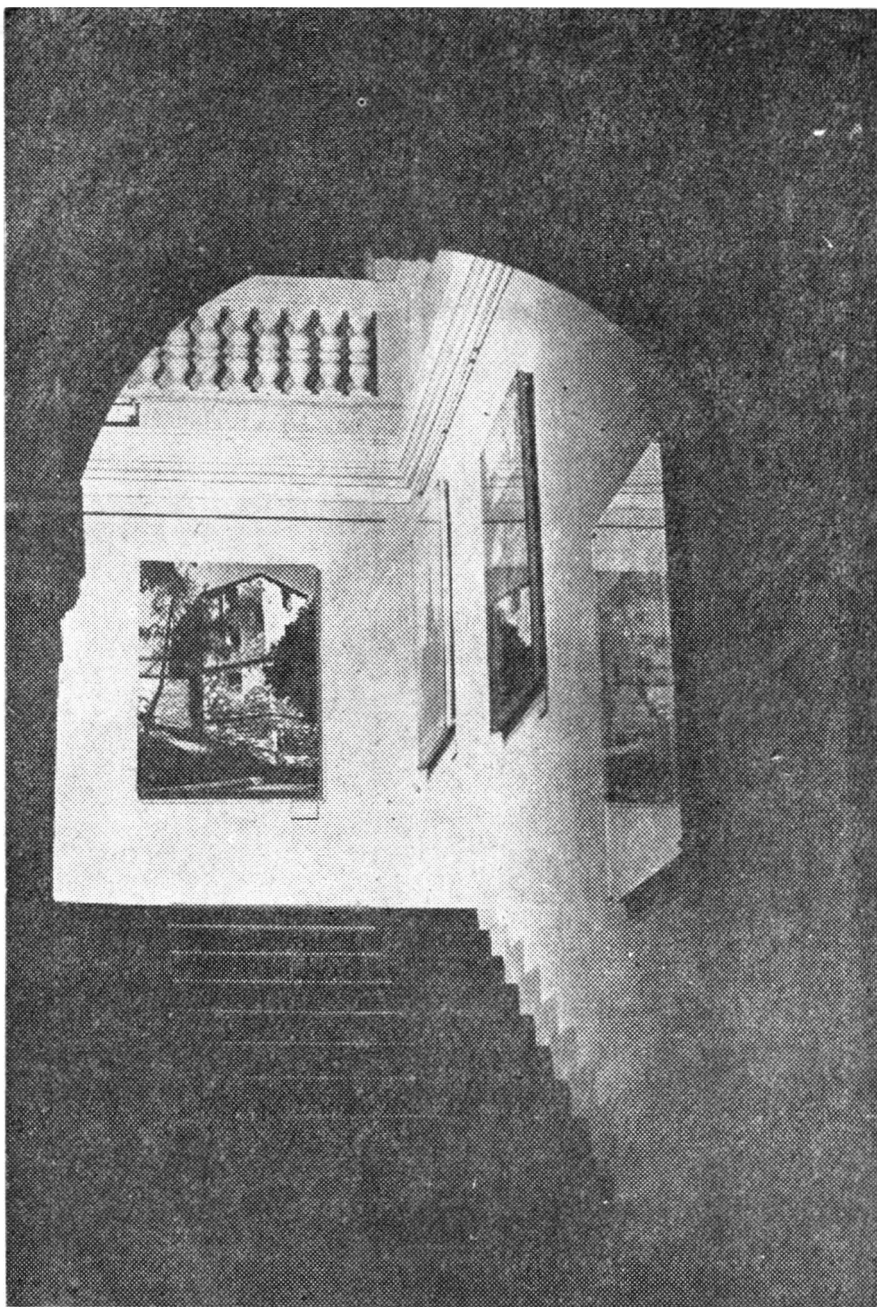
Planşa LXV 14 – Vitrină, în dosul ei materialul intuitiv montat pe panouri.

LXV. tábla 14. – Vitrin, mögötte falburkolatra szerelt kísérő-anyag.

Tafel LXV. 14. – Glasschrank, dahinter Material zum veranschaulichen montiert auf Tafeln.

Табл. LXV. 14 – Витрина, позади которой, на покрывающих стены панно, расположен вспомогательный, наглядный материал.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

15.

Planşa LXVI 15 – Fotografii în casa scârilor.

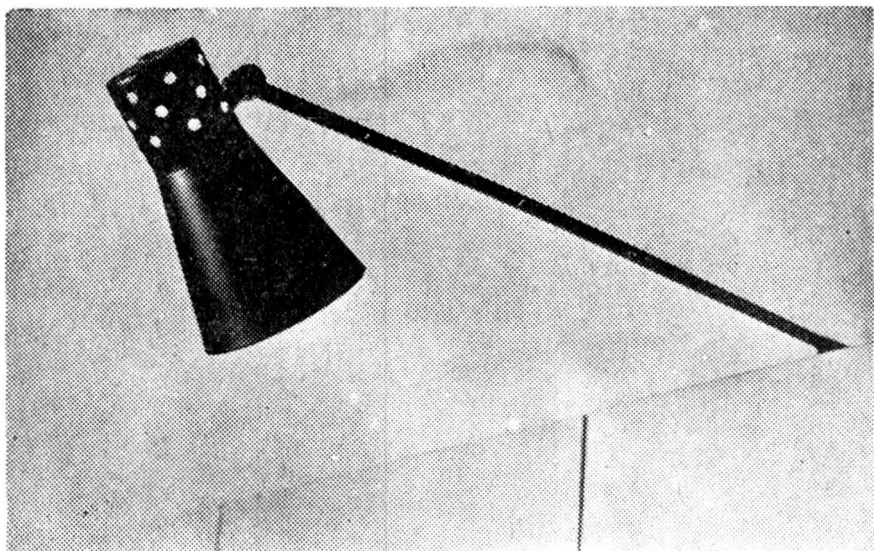
LXVI. tábla 15. – Fényképek a lépcsőházban.

Tafel LXVI 15 – Photographien im Haus der Treppen

Табл. LXVI. 15 — Фотографии, развешенные вдоль лестницы.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://muzeulmures.ro>

16.

17.

Planşa LXVII 16 – Corp de iluminat. 17 – Aspect din expoziție.

LXVII. tábla 16 – Világítóttest. 17 – Részlet a kiállításból.

Tafel LXVI 16 – Leuchtkörper 17 – Ansicht aus der Ausstellung.

Табл. LXVII. 16 — Источник света

17 — Частичный аспект выставки.

A U T O R I I V O L U M U L U I :

ANTAL, VASILE, medic veterinar, Sinmărtin, jud. Harghita.

BAUER, ALEXANDRU, cercetător științific, Centrul de științe sociale din Tg.-Mureș al Academiei de științe sociale și politice a R.S.R. (abrev.: Centrul de științe sociale Tg.-Mureș).

CHERTES, AUREL, inspector, Inspectoratul școlar al jud. Mureș, Tg.-Mureș.

CHIOREAN, IOAN, cercetător științific, Centrul de științe sociale Tg.-Mureș.

DANKANITS, ÁDÁM, redactor, Redacția revistei „A Hét”, București.

DÉZSI, IOSIF, lector univ., Institutul pedagogic de 3 ani, Tg.-Mureș.

DOBRESCU, VASILE, cercetător științific, Centrul de științe sociale Tg.-Mureș.

DRAGOMÁN, PAUL, dr., directorul Muzeului județean Tg.-Mureș.

FERENCZI, GÉZA, directorul Muzeului municipal Odorheiul Secuiesc.

FUCHS, SIMION, Cercetător principal, Centrul de științe sociale Tg.-Mureș.

GALEA, AUREL, dr., lector univ., Institutul pedagogic de 3 ani Tg.-Mureș.

GÁL, CORNELIA, muzeograf, Muzeul județean Tg.-Mureș.

GOMBOS, ATTILA, ornitolog, Tg.-Mureș.

GRÜN, FRANCISC, directorul Cabinetului județean P.C.R., Tg.-Mureș.

GRÜN, MAGDA, muzeograf principal, Muzeul județean Tg.-Mureș.

HORVÁTH, EMIL, pensionar Tg.-Mureș.

JIGA, AUREL, profesor, Liceul nr. 1 Sighișoara.

KELEMEN, ATTILA, medic veterinar, Pănet, jud. Mureș.

KIS, BÉLA, dr., șef de lucrări, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj.

KISS, J. BOTOND, muzeograf principal, Muzeul Delta Dunării, Tulcea.

KOHL, ȘTEFAN, ornitolog, Liceul nr. 2, Reghin.

KÖNYA, ISTVÁN, muzeograf principal, Muzeul județean Tg.-Mureș.

MUZSAY, IOSIF, profesor, Liceul din Gurghiu, jud. Mureș.

OPRIȘ, ELENA, profesoară, Centrul școlar profesional și tehnic, Tg.-Mureș.

PÁL-ANTAL, ALEXANDRU, arhivist principal, Arhivele Statului Serv. Mureș, Tg.-Mureș.

PLOEȘTEANU, GRIGORE, cercetător științific, Centrul de științe sociale Tg.-Mureș.

PLOEȘTEANU, MARIA, muzeograf, Muzeul județean Tg.-Mureș.

POP, IOAN, lector univ., Institutul pedagogic de 3 ani, Tg.-Mureș.

POP, VASILE, profesor, Bandul de Cimpie, jud. Mureș.

RANCA, ION, directorul Arhivelor Statului Serv. Mureș, Tg.-Mureș.

ROGOȘCĂ, MIHAI, lector univ., Institutul pedagogic de 3 ani, Tg.-Mureș.

RUS, VASILE, dr., conferențiar univ., Catedra de științe sociale a I.M.F. Tg.-Mureș.

SZABÓ, NICOLAE, lector univ., Institutul pedagogic de 3 ani, Tg.-Mureș.

SZOMBATH, ZOLTÁN, conservator, Muzeul județean, Tg.-Mureș.

ȘONERIU, ION, dr., conferențiar univ., Institutul pedagogic de 3 ani, Tg.-Mureș.

ZRINYI, ANDREI, muzeograf, Muzeul județean Tg.-Mureș.

Volum redactat de: Dr. PAUL DRAGOMÁN – ANDREI ZRINYI

Pentru conținutul lucrărilor răspund autorii.

